

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΙ Α-Δ-ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ Α-Ε'

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΠΑΠΥΡΟΥ," ΑΡΙΘ. 54
ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΙ Α' - Β'

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΜΠΕΖΑΝΣΟΝ
ΜΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

HENRI WEIL

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ, ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΥΠΟ ΑΛΕΞ. ΓΑΛΗΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΑ Π Υ Ρ Ο Σ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - 1939

Copyright «ΠΑΠΥΡΟΣ», Πανεπιστημίου 36
ΑΘΗΝΑΙ—1939

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ¹

1. Νεανική ηλικία και δικανική μαθητεία.

Με τὸν Δημοσθένη συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ πολλὰς διασήμουσ προσωπικότητασ. Ὁ θάνατόσ του ἔκαμεν αἰσθησιν ἀνά τὸν κόσμον καὶ ἡ χρονολογία αὐτοῦ εἶναι ἀκριβῶσ γνωσθή. Ἡ γέννησίσ του ὀλίγον προεκάλεσε θόρυβον καὶ μόνον κατὰ προσέγγισιν δύναται νὰ προσδιορισθῆ. Ἐλλεῖπει θετικῶν δεδομένων, οἱ ἀρ-

1. Εἰσ τὸν Πλούταρχον ὀφείλομεν τὴν πληρεστέραν σχετικῶσ καὶ πλέον ἐνδιαφέρουσαν βιογραφίαν τοῦ Δημοσθένουσ, ἐξ ὅσων τοῦλάχιστον διεσώθησάν μέχρισ ἡμῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆσ ἀρχαιότητοσ. Μολονότι ὁ «Δημοσθένησ» τοῦ σοφοῦ Χαιρωνέωσ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα του, ἔχει δὲ πολλὰς ἑλλείψεισ, προκατάληψιν εἰσ πολλὰ σημεῖα, ἐπιτολαιάν κρίσιν ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ ἑλλείψιν κριτικοῦ πνεύματοσ, ἐν τούτοισ ὡσ σύνολον ἡ βιογραφία αὐτῆ τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου μάσ πληροφορεῖ ἐπαρκῶσ ὀπωσδήποτε περὶ τοῦ χαρακτῆροσ καὶ τῆσ δράσεωσ τοῦ μεγαλύτερου τῶν ρητόρων τῆσ ἀρχαίασ Ἑλλάδοσ. Τὸ κύριον προσὸν τῆσ βιογραφίασ αὐτῆσ εἶναι ὅτι ὁ Πλούταρχοσ εἶχεν ὑπ' ὄψιν στοιχεῖα καὶ τεκμήρια τὰ ὀποῖα δυστυχῶσ δὲν κατέχομεν σήμερον διὰ νὰ κρίνομεν τὸν βίον τοῦ Δημοσθένουσ. Ἐκτόσ τοῦ ἀνωτέρω ἔργου, ὡσ πηγὰσ διαθέτομεν τοὺσ ἀποδιδομένουσ εἰσ τὸν Πλούταρχον «Βίουσ τῶν δέκα ῥητόρων» (χρησίμοι διὰ τὰσ χρονολογίασ καὶ τινασ ἀρχαίασ μαρτυρίασ), τὴν προτασσομένην εἰσ τὰσ «ὑποθέσεισ» τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένουσ ὑπὸ τοῦ ρήτοροσ Λιβανίου εἰσαγωγῆν, τὰ βιογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ ρητοροδιδασκάλου Ζωσίμου τοῦ Ἀσκαλωνίτου, τῆσ «Μυριοβίβλου» τοῦ πατριάρχου Φωτίου, ἄρθρον τοῦ λεξικοῦ Σουῖδα κ.λ.π. Εἰσ τὰσ πληροφορίασ ταῦτασ πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ στοιχεῖα τὰ ὀποῖα παρέχουν αὐτοὶ οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένουσ, τοῦ Ἀσχίνου, τοῦ Δεινάρχου, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ὑπερείδουσ, αἱ πολύτιμοι μαρτυρίαὶ τῶν ἔργων λογοτεχνικῆσ κριτικῆσ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶσ, τὰ προσφάτωσ εὑρεθέντα ἀποσπάσματα τοῦ σχετικοῦ ὑπομνήματοσ τοῦ Διδύμου, καθὼσ καὶ ἡ ἱστορία—ἀτελῶσ γνωσθῆ δυστυχῶσ—τῆσ ἀρχαίασ Ἑλλάδοσ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Δημοσθένουσ. Ὅχι μόνον δὲν ὑπάρχουν ἔγκυρα καὶ πλήρη ἱστορικὰ ἔργα τῆσ ἐποχῆσ ἐκείνησ (Φιλίππου—Ἀλεξάνδρου), ἀλλὰ καὶ τὰ σφῶζομενα ἀποσπάσματα τοῦ Θεοπόμπου, τοῦ Φιλοχόρου, τοῦ Ἀνδροτίωνοσ, τὰ συγγράμματα Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καὶ τοῦ Ἰου-

χαῖτοι βιογράφοι του ἦσαν ἤδη ὑποχρεωμένοι ν' ἀποκαθιστοῦν τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεώς του δι' ἐπαγωγῶν καὶ ὑπολογισμῶν. Δι' αὐτὸ δὲν συνεφωνοῦν μεταξύ των, ὅπως δὲν συμφωνοῦν οὐδὲ οἱ νεώτεροι σοφοί. Ἀγόμεθα ἐν τούτοις νὰ πιστεύσωμεν

στίνου, μόνον λείψανα ἱστορικά τῆς περιόδου ἐκείνης παρέχουν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλάκις κρίνομεν σήμερον κατὰ συμπερασμὸν. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἔτυχε βιογραφήσεως ὑπὸ συγχρόνου του ἱστορικοῦ συγγραφέως, εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλονται αἱ παρατηρούμεναι διαφορῶναι καὶ ἀντιφάσεις τινὲς περὶ τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον του, καὶ γενικῶς τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶναι τελειῶς γνωστὴ ἡ ζωὴ του.

Ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸν Ἀθηναῖον ῥήτορα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς κυριώτερα ἔργα πρέπει νὰ μνημονευθῶν πρωτίστως τὸ τρίτομον ἔργον τοῦ Arnold Schaefer: Demosthenes und seine Zeit, Λειψία 1856—58 (2α ἐκδ. ἀναθεωρημένη ὑπὸ A. Hoffmann, 1886—87)· ὁ Demosthenes (Attische Beredsamkeit, III, 1) τοῦ Blass, Λειψία 1877 (β' ἐκδ. 1893)· τὸ παλαιότερον Demosthenes als Staatsmann und Redner τοῦ A. G. Becker, Χάλλη 1815· ἡ φανμασία εἰσαγωγὴ καὶ αἱ ἀναλύσεις τοῦ H. Weil εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τῶν Harangues καὶ Plaidoyers politiques τοῦ Δημοσθένους· τὸ νεώτερον περὶ τοῦ ῥήτορος κεφάλαιον τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» τῶν ἀδελφῶν A. καὶ M. Κρουαζέ (Ἑλληνικὴ ἐκδοσις «Παπύρου», 1938, τόμ. Ε', σ. 724 κ. ἔξ.)· ἡ Histoire de Démosthène τοῦ A. Boullée, Παρίσιοι 1867· La politique de Démosthène τοῦ P. Cloché, 1923· Les Idées morales dans l'éloquence politique de Démosthène τοῦ M. Croiset· ὁ Démosthène τοῦ H. Ouvrè· ὁ Démosthène τοῦ G. Clémenceau, 1927· τὸ Demosthenes im urteile des Altertums τοῦ E. Drerup, 1923· Das Demosthenes problem τοῦ Fr. Gebhard, 1925· Zur Würdigung Demosthenes τοῦ P. Huber, 1925· τὸ ἄρθρον Demosthenes τοῦ Thaldereim ἐν Ἑγκυκλοπαιδείᾳ Pauly-Wissowa· τὸ Démosthène τοῦ καθηγητοῦ Paul Cloché, Παρίσιοι 1937. Ἐνδιαφέρον ἐπίσης παρουσιάζει τὸ L'Impérialisme Macédonien et l'hellénisation de l'Orient, τοῦ P. Jouguet, Παρίσιοι 1926.

Τὴν δρᾶσιν τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως κρίνουσιν αἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος Belloch καὶ Droysen (γερμανικαί), Bury (ἀγγλική), Glotz (τελευταία) καὶ Cavaignac (γαλλικαί)· ἐπίσης τὰ ἔργα: La Cité grecque τοῦ G. Glotz· Geschichte der griechischen und Makedonischen Staaten τοῦ B. Niese, τ. I. Γκότα 1893· Histoire de la Grèce ancienne τοῦ J. Hatzfeld, 1926—1931· A History of the greek world τοῦ Laisner, 1936· La Grèce et l'hellénisation du monde antique καὶ Nouvelle histoire grecque τοῦ R. Cohen, 1935· Histoire politique de la Grèce ancienne τοῦ H. Francotte, Bruxelles 1922· Geschichte des Hellenismus τοῦ J. Kaerst, τ. I, Λειψία 1917· Geschichte des Altertums, τοῦ Ed. Meyer τ. IV, Στουτγάρδη 1913· Die Attische Politik Seit Perikles τοῦ J. Belloch, Λειψία, 1884· Les Philippiques de Démosthène τοῦ A. Puech, Παρίσιοι 1929· Demostene e la libertà greca τοῦ P. Treves, Μπάρι 1933· Alexander der Grosse τοῦ U. Wilcken, Λειψία 1931· Alexandre le Grand τοῦ G. Radet, Παρίσιοι 1931. Ἐπίσης πλείστοι μονογραφίαι εἰς τὰς διαφόρους εἰδικὰς ἐπιθεωρήσεις, ὡς καὶ εἰσαγωγαὶ καὶ ἀναλύσεις τῶν κλασσικῶν ἐκδόσεων τῶν λόγων τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος.

Γενικῶς ὁ Δημοσθένης ἐγένετο ἀντικείμενον πλείστον εἰδικῶν ἐργασίων μεταξύ τῶν νεωτέρων καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν ἔργων του κατέχει

ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 384 π.Χ., ἐντὸς τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς 98ης Ὀλυμπιάδος ἢ τοῦ πρώτου τῆς 99ης, δύο ἔτη πρὸ τοῦ Μακεδόνοιο ἡγεμόνοιο, τοῦ μεγάλου ἀντιπάου τοῦ¹.

¹ Ἀπὸ ἡλικίας ἑπτὰ ἐτῶν ὁ Δημοσθένης ἀπώλεσε τὸν πα-

εὑρυτάτην θέσιν εἰς τὰς γενικὰς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδοιο καὶ τῆς ἀρχαίου-
τητοιο. Αἱ διάφοροι ὁμοιο αὐταὶ ἐρευναὶ δὲν κατέληξαν εἰς θετικά
καὶ γενικὰ ἀποδεκτὰ συμπεράσματα. Οἱ ποικιλότεροι χαρακτηρισμοὶ
διετυπώθησαν περὶ τοῦ ἀνδρὸιο καὶ τῆιο δρᾶσεώιο τοιο. Οἱ μὲν ἐκδηλώνουσι
φλογερόν θαυμασμόν δι' αὐτόν καὶ ἐξυμνοῦσι σχεδόν ἀνεπιφύλακτοιο τὴν
λαμπρότητα τῆιο ρητορείοιο τοιο, τὴν ἀπαράμυλλον σωφροσύνην τῶν προ-
βλέψεων καὶ συμβουλῶν τοιο, τὴν αὐγόκριτον εὐγένειαν καὶ δύναμιν τῆιο
φιλοπατρίοιο τοιο. Εἰς τῶν πανηγυριστῶν τούτων φθάνει μέχρι τοῦ νᾶ
διακηρύσσει τὴν ἀγιότητα τοῦ Δημοσθένειοιο² ἔτεροιο τὸν θεωρεῖ ἀνώτεροιο
τῶν μεγαλυτέροιο πολιτικῶν ἀνδρῶν τόσον τῶν Ἀθηνῶν ὄσον καὶ τῆιο
ἀρχαίοιο Ἑλλάδοιο κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδοιο. Ἄλλ' ἔχει ὁ μέγας ρή-
τοιο καὶ ἐμπαθεῖς ἀντιπάου μεταξὺ τῶν νεωτέροιο, δριμεῖς ἐπι-
κριτᾶς, οἱ ὄποιοι τὸν κατηγοροῦσι διὰ τὸν ἀδιάλλακτον φανατισμόν τοιο,
τὸν στενόκαρδον ἐθνικισμόν τοιο, τὸν παραλογισμόν τῶν πολιτικῶν τοιο
ἀντιλήψεων καὶ προσδοκιῶν, τὴν τάσιν πρὸς τὰς δολοπλοκίοιο καὶ
τὴν παρ' αὐτῷ τελείων ἔλλειψιν ἠθικῶν ἐνδοιασμῶν καὶ ἐντιμότητοιο.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων γνωμῶν περὶ Δημοσθένειοιο παρεμ-
βάλλονται κρίσεις μετριοπαθέτεροιο, ὄπου τὰ ἐγκώμια καὶ αἱ ἐπικρίσεις
εἶναι ἀνάμεικτα. Ἄλλωτε δὲν ἔδοκε λαβὴν εἰς τὰς ποικιλοτέροιο κρί-
σεις μόνον ἢ προσωποκίτοιο τοῦ ρήτοριοιο. Ἐνίοτε τὰς προεκάλεσεν αὐτὴ
ἢ σημασία τῶν πολιτικῶν τοιο ἐπεμβάσεων. Δὲν εἶναι π.χ. ἀπολύτωιο σύμ-
φωνοιο ὄλοιο οἱ ἱστορικοὶ περὶ τῆιο ἐξελλίξεωιο τῶν αἰσθημάτων τοιο ἀπέ-
ναντι ὄρισμῶν Ἀθηναίοιο πολιτικῶν ἀνδρῶν ἢ ἑλληνικῶν πόλεων, περὶ
τῆιο διπλωματίοιο τὴν ὄποιοιαν ἠθέλησε νᾶ ἀκολουθήσει ἔναντι τοῦ βασι-
λέωιο τῶν Περσῶν κ.λ.π. Τέλοιο φάσεις τινέιο σημαντικώτατα τῆιο στα-
διοδρομίοιο τοιο μετρώτατα εἶναι γνωστοὶ καὶ αἱ ἐγερθεῖσαι ἐπ' αὐτῶν
συζητήσεις δὲν ἐπέτρεψαν τὴν παραδοχὴν ὄμορφῶν συμπερασμάτων.

Ἐν τούτοιοιο, χάρις εἰς τὰ ἀφθονα κείμενα, τὰ ὄποιοα διαθέτομεν, καὶ
τὰς πολυαριθμοιοιο ἐργασίοιοιο, εἰς τὰς ὄποιοιο ἐμελετήθη ἢ πολιτικὴ τοῦ
περιφῆμοιοιο ρήτοριοιο (σύνοψιν τῶν ὄποιοιοιο ἀποτελοῦν ἢ δημοσιουομένη
ἐνταῦθα λαμπρᾶ εἰσαγωγή τοῦ ἐπιφανοῦιο ἑλληνιστοῦ καθηγητοῦ Ηενρι
Weil καὶ τοῦ προσφῆτωιοιο ἐκδοθέν βιβλίοιοιο τοῦ ἐτέροιοιο καθηγητοῦ τοῦ
αὐτοῦοιο πανεπιστημίοιοιο τῆιο Μπεζανσόιοιο Paul Cloché, ἀπὸ τοῦ ὄποιοιοιο ἠρύ-
σθημεν πολλὰ διὰ τὰς ὑποσημειώσειοιοιοιο) δὲν μᾶς εἶναι ἀδύνατον νᾶ
καθορίσωμεν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῆιο δρᾶσεώιοιο τοιο καὶ νᾶ ἐξη-
γήσωμεν ἐν τινι μέτροιοιο τοῦς λόγουιοιοιο αὐτῆιοιο. Ὅσον περιορισμένα καὶ ἂν
εἶναι τὰ ἐπιτευχθέντα πορίοιοτα τόσον ὑπομονητικῶν καὶ λεπτολόγοιοιο
ἐρευνῶν, δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα. Ἡ εἰσαγωγή αὐτῆιοιο, συμπληρωθεῖοιο
διὰ συγχρονισμῶν σημειώσεων ὄφειλομένοιοιο εἰς τὸν μεταφραστικὸν (κει-
μένοιοιο καὶ εἰσαγωγῆιοιο), ἐπὶ τῆιο βάσει τῶν ἐκδοθέντων μέχρι τοῦδε εἰς τὰς
διαφόροιοιο γλώσσασ βιβλίων, φιλοδοξεῖ νᾶ πληρώσει ἔν κενόν ἐν Ἑλλάδι
καὶ ἀναμφισβητήτωιοιο τὸ ἐπιτυχᾶνειοιο, παρουσιάζουοιοιο τὴν ζωὴν καὶ τὸ
ἔργοιοιο τοῦ Δημοσθένειοιοιο ὄσον τὸ δυνατόν πληρέτεροιοιο ἐν τῆιο γενικῆιοιο
αὐτῆιοιο εἰσαγωγῆιοιο εἰς τοῦς λόγουιοιοιο τοιο.

Πίνακα τῶν κυριωτέροιοιο ἐκδόσεων τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένειοιοιο
παραθέτομεν εἰς τὸ τέλος τῆιοιο εἰσαγωγῆιοιοιο τοῦ Η. Weil.

1. Τὴν χρονολογίαν 384/3 παραδέχονται ὄλοιοιο σχεδόν σήμεροιοιο, ὄφεί-
λεται δὲ ἢ διαπιστώσειοιοιο τῆιοιο εἰς τοῦς «Βίωιοιοιο τῶν δέκα ῥητόροιοιοιο», κατ'

τέρα του, πολίτην εὔπορον καὶ εὐυπόληπτον¹. Ἡ πατρικὴ ὄμως περιουσία ἐσπαταλήθη εἰς χεῖρας ἀπίστων κηδεμόνων². Ὑπολογισθεῖσα εἰς δέκα τέσσαρα τάλαντα³ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους πατρός, κατέληξε νὰ περιορισθῆ εἰς ἓν τάλαντον ἢ κατὰ περισσότερον, μετὰ δεκαετῆ κηδεμονίαν. Ἐν τούτοις δύο ἐργαστήρια, τὸ ἐν ὀπλοποιεῖον καὶ τὸ ἄλλο κλινοσκευῶν, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο ἐργάται δούλοι, ὅπως ἦτο ἡ συνήθεια, καθὼς καὶ πολλὰ κεφάλαια ἐντόκως τοποθετημένα, ἐξησφάλιζον εἰσοδήματα ἀνώτερα τῶν ἐξόδων τῆς οἰκογενείας καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ αὐξάνουν τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Ὅταν ἐνηλικιώθη εἰς τὸ 18ον ἔτος, κατὰ τὸ ἀθηναϊκὸν ἔθιμον, καὶ ἐνεγράφη ὡς πολίτης εἰς τὰ βιβλία τοῦ δήμου Παιανίας (τῆς Πανδιονίδος φυλῆς), ὁ νέος ἐξήγησε λογοδοσίαν ἀπὸ τοὺς κηδεμόνας του περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας του καὶ ἔμαθεν ὅτι ἦτο κατεστραμμένος. Ἐὰν μὴ ἐδέχετο τοῦτο μοιρολατρικῶς, ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ δίκας. Ὡς εἶναι δὲ γνωστόν, πᾶς Ἀθηναῖος ὑπερήσπιζε προσωπικῶς τὰ συμφέροντά του ἐνώπιον δικαστηρίων ἐξ ἐνόρκων. Δὲν γνωρίζω μέχρι ποίου σημείου ἐξετείνετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ δικαστικὸν προνόμιον τῶν Ἀθηναίων εὐπατριδῶν. Ὅταν ὄμως ὁ Σόλων ἀναδιωργάνωσε τὴν πολιτείαν, πᾶς πολίτης ὄχι μόνον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ δίκαιόν του ἐνώπιον δικαστηρίου, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεοῦτο εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν οὐνήθειαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, ὅταν ἡ ρητορεία ἀπέβη τέχνη καὶ ἐπάγγελμα, οἱ ἀντιδίκιοι ἀνέθετον εἰς εἰδικοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος, τοὺς *λογογράφους*, νὰ γράφουν τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ ἐκφωνήσουν. Ὁ νεαρὸς ἐν τούτοις Δημοσθένης ἠθέλησε νὰ ἀποβῆ ἱκανὸς ὁ ἴδιος νὰ παρακολουθήσῃ τὰ συμφέροντά του καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ προσωπικῶς τὸ δίκαιόν του. Μόλις ἐνηλικιώθη, ἴσως μάλιστα ἐνωρίτερον, ἀνεζήτησε διδάσκαλον ἱκανὸν νὰ τὸν μύσῃ εἰς τὴν τέχνην τοῦ διμλεῖν καὶ συγχρόνως νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὡς σύμβουλος. Δὲν ἀπτη-

ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσία, ὁ ὁποῖος ἐκ παραδρομῆς προφανῶς ἀνέφερε τὸ ἔτος 381 (*Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμμαῖον πρῶτη*), ἀποδειχθὲν ἀνακριβὲς (βλ. Schaefer, ἐνθ. ἀν.).

1. Ὁ πατήρ του ὀνομάζετο καὶ ἐκεῖνος Δημοσθένης, ἡ μήτηρ του δὲ Κλεοβούλη, θυγάτηρ τοῦ Γύλωνος, ὁ ὁποῖος κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ ἐξεπατρίσθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον (Κριμαίαν), ὅπου καὶ ἐνυμφεῦθη πλουσίαν ἐντοπιάν (Σκυθίδα, κατὰ τὸν Αἰσχίνην, βλ. *Κατὰ Κτησιφῶντος*, 191' μᾶλλον ὄμως Ἑλληνίδα ἐκ τῆς ἐκεῖ ἀποικίας). Ἀπὸ τὸν πατέρα του ἐκληρονόμησε τινὰς τῶν ἀρετῶν του, πρακτικὴν, σαφῆ καὶ ἐπακριβῆ ἀντιληψάν, σταθερότητα θελήσεως.

2. Ἦσαν οἱ ἐξάδελφοί του Ἄφοβος καὶ Δημοφῶν καὶ ὁ παιδικὸς φίλος τοῦ πατρὸς του Θηριπίδης.

3. Ἰσοδυναμοῦν πρὸς 84.000 ἀρχαίας δραχμάς, ποσὸν τεράστιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην.

θύνη εἰς τὸν Ἴσοκράτην, ἀλλ' εἰς ταπεινότερον καθηγητὴν, τὸν Ἰσαῖον¹—ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ἀπὸ τοὺς πλέον περιζήτητους λογογράφους τῶν Ἀθηνῶν—εἰδικευμένον εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον καὶ εἰς τὰ δικαστηριακὰ ἔθιμα, ταυτοχρόνως δὲ τόσον δεξιὸν συγγραφέα, ὥστε οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἔγραφε διετηροῦντο μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ ἐμελετῶντο ὡς πρότυπα. Ἐνδεκα ἐκ τῶν ἔργων τούτων, ὅλα σχετικὰ μὲ κληρονομικὰς ὑποθέσεις, διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

2. Αἱ δίκαι καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὴν ρητορείαν.

Διευθυνόμενος ἀπὸ τοιοῦτον διδάσκαλον, ὁ Δημοσθένης ἠδυνήθη κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος του νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ζήτημά του μὲ σαφήνειαν, εὐθυκρισίαν, τόνον ἀληθείας καὶ συγκρατημένην συγκίνησιν, αἱ ὁποῖαι ἐπεισαν τοὺς δικαστάς. Ἀναγινώσκων σήμερον τοὺς δύο πρώτους λόγους του κατὰ Ἀφόβου², ὁ νεώτερος ἀναγνώστης ἔχει τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν: ὁ κακὸς αὐτὸς συγγενὴς διέψευσεν ἀναξίως τὴν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπέδειξεν ἀποθνήσκων ὁ θεὸς του πατὴρ τοῦ Δημοσθένους. Ὁ νέος τοῦ ἐζήτησε δέκα τάλαντα ἐπιφυλασσόμενος νὰ ζητήσῃ ἴσον ποσὸν ἀπὸ ἕκαστον τῶν δύο ἄλλων κηδεμόνων, τὸν Δημοφῶντα καὶ τὸν Θηριππίδην. Ὁ Ἀφοβος καταδικασθεὶς ἤδη ἀπὸ τοὺς διαιτητάς, κατεδικάσθη καὶ ἀπὸ τὸ δικαστήριον. Ἄλλ' ὅπως εἶχεν ἐπιζητήσει κατ' ἀρχάς, μὲ μίαν βδελυρῶν δολοπλοκίαν³, νὰ καταπνίξῃ τὴν δίκην, προσπαθεῖ ἤδη νὰ ἀποφύγῃ τὰ ἐπακόλουθα τῆς καταδίκης του διὰ πάσης φύσεως στρεψοδικιῶν. Κατηγορεῖ ἐπὶ ψευδομαρτυρία ἕνα πολίτην (τὸν Φανόν), ὁ ὁποῖος εἶχε καταθέσει ἐναντίον του. Προσποιεῖται ὅτι χωρίζει τὴν σύζυγόν του καὶ ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποδώσῃ τὴν προῖκα, τέλος δὲ ὅτι ἡ περιουσία του, τὴν ὁποίαν ἐδικαιοῦτο νὰ κατάρχη ὁ Δημοσθένης, περιέρχεται εἰς χεῖρας τοῦ γυναικαδέλφου του Ὀνήτορος. Ἐκ τούτου προῆλθον νέαι δίκαι, αἱ ὁποῖαι μᾶς εἶναι

1. Ὁ P. Hoffmann εἰς τὴν μελέτην του De Demosthène Isaei discipulo, Βερολίνον 1872, ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἰσαίου. Τὰ ἐπιχειρήματά του δὲν ἐκλόνησαν ἔν γεγονός θεωρούμενον ὡς ἀναμφίβολον.

2. Ἡ ὑπόθεσις τῆς κληρονομίας ἦλθεν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν 363. Τρία ὀλόκληρα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνηλικιωσέως του ἐχάθησαν εἰς ματαιὰς διαπραγματεύσεις καὶ προκαταρκτικὰς συζητήσεις ἐνώπιον τοῦ δημοσίου διαιτητοῦ. Οἱ κηδεμόνες δὲν ἐδίσταζον νὰ στήνουν παγίδας εἰς τὸν νεαρὸν Δημοσθένη, ὁ ὁποῖος ὄφειλε τὴν τελικὴν κατῆχυσίν του εἰς τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς του καὶ τὴν ἐντεχρον διαλεκτικὴν καὶ ἐπιχειρηματολογικὴν ἰκανότητα τοῦ διδασκάλου καὶ νομικοῦ συμβούλου του Ἰσαίου.

3. Βλ. «Κατὰ Ἀφόβου» β', 17· «Κατὰ Μειδίου» 77—80.

γνωσταὶ ἀπὸ τρεῖς λόγους τοῦ Δημοσθένους, τῶν ὁποίων ὁμοῦς ἀγνοοῦμεν τὴν ἔκβασιν. Βέβαιοι εἶναι ὅτι, καίτοι εἶχεν ἀλόλυτον δίκαιον, παρὰ τὴν διπλὴν καταδίωξιν τοῦ Ἀφόβου, ὁ Δημοσθένης δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ πατρὸς του. Μόνον λείψανα αὐτῆς ἀπέσπασεν ἀπὸ ἕνα ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὸν ἀπεγύμνωσαν. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἄλλους, φαίνεται ὅτι συνεβιβάσθη μετ' αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καλῶς.

Τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν διῆλθεν ὁ Δημοσθένης ἐν μέσῳ τῶν σκληρῶν τούτων ἀγώνων, τῶν θλιβερῶν τούτων ἀπασχολήσεων. Ἦτο ἀσθενικῆς κράσεως καὶ ἡ κακῶς νοουμένη τρυφερότης τῆς μητρὸς του¹ ἠμλόδιζεν, ὡς λέγουσιν, τὸ ὄρφανὸν νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς ἀνδροπρεπεῖς ἀσκήσεις καὶ τὰς φαιδρὰς ψυχαγωγίας τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας². Αἱ περιστάσεις καὶ ἴσως φυσικὴ κλίσις ἐπίσης τὸν ὠθησαν νὰ καλλιεργῇ τὸ πνεῦμά του εἰς βάρος τοῦ σώματος. Ἐσυνήθισε λίαν ἐνωρίς νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν σκέψιν του εἰς ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον παρηκολούθει μὲ ἐπιμονὴν καὶ μὲ πάθος. Ἦτο φίλος τοῦ μονήρους βίου, λιτοδίαίτος, «ὕδροπότης», ὅπως ἔλεγαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἡ μελέτη, ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ὑπερέντασις τοῦ πνεύματος ἀπέβησαν εἰς αὐτὸν οἰκείαι. Ἡ ψυχὴ του ὁμοῦς φαίνεται ὅτι ἔχασε τὴν εὐτυχεῖ ἰκανότητα νὰ φαιδρύνεται. Ἐὰν μάλιστα εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ὕφος δεικνύει τὸν ἄνθρωπον, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τόσον τὸ πνεῦμά του ὅσον καὶ ἡ ὁμιλία του ἐστεροῦντο ἰλαρότητος. Παρητηρήθη ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προτομῆς του δὲν προδίδουν ἄνθρωπον συμπαθητικόν, τὴν ἐντύπωσιν δὲ αὐτὴν ἐπιβεβαίουσιν καὶ τὰ ὀλίγα τὰ ὁποῖα διαβλέπομεν εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον. Ὁ Δημοσθένης ἦτο χαρακτὴρ σοβαρὸς, κατηφὴς ἀλλὰ δυνατὸς καὶ σκληραγωγημένος, καμωμένος δι' ἀγῶνας, διὰ νὰ μάχεται πάντοτε, διὰ νὰ ἐπιπλήττῃ τοὺς ἀδυνάτους, νὰ διεγείρῃ τὸ κλονούμενον θάρρος τῶν ἄλλων καὶ νὰ ὑποκύπτῃ μοχθῶν.

Διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς περιουσίας του ὁ μαθητὴς τοῦ Ἰσαίου ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ γράφῃ χάριν τῶν διαδίκων, νὰ ἀσκῇ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Ἰσαῖος ἦτο ξένος εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ, ὁ Δημοσθένης ἦτο πολίτης Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν ἰδιοφυίαν του διηνοίγετο εὐρύτερον στάδιον, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης του νεότητος φαίνεται συλλαβῶν

1. Λόγω τῆς παραμελήσεώς του ὑπὸ τῶν κηδεμόνων τὴν ἀνατροφὴν του οὐσιαστικῶς εἶχεν ἐξ ὀλοκλήρου ἡ μήτηρ του. Βλ. «Βίους τῶν δέκα ἡττόρων», 8, 1: «Τὸν τῆς ὄρφανίας χρόνον παρὰ τῆ μητρὶ διήγε».

2. Μολονότι δὲν μετείχε τῶν γυμνασμάτων τῶν συνομηλικῶν του εἰς τὴν παλαιστραν, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πλουτάρχου, ἔλαβε καλὴν καὶ πλήρη μόρφωσιν.

τὴν φιλοδοξίαν νὰ κυβερνήσῃ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ λόγου. Ἐὰν πιστεύσωμεν γνωστότατον ἀνέκδοτον, παιδί ἀκόμη, χάρις εἰς τὴν συγκατάβασιν τοῦ παιδαγωγοῦ του, παρέστη εἰς ἓνα ἐκ τῶν περιφημοτέρων δικαστικῶν ἀγῶνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ρήτωρ Καλλίστρατος κατηγορηθεὶς ὅτι μετείχε τῆς συνωμοσίας, ἣ ὅποια παρέδωκε τὴν πόλιν τοῦ Ὠρωποῦ εἰς τοὺς Θηβαίους, ὑπερήσπισεν ἑαυτὸν κατὰ τρόπον ὃ ὅποιος ἀντὶ καταδίκης τοῦ ἐξησφάλισε θρίαμβον¹. Τὸ ἀνέκδοτον ἱστορεῖται μὲ πολλὰς παραλλαγὰς. Ἐὰν ἀνεφέρετο πράγματι εἰς τὴν δίκην ἐκείνην τῆς ἐσχάτης προδοσίας, δεδομένου ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ Ὠρωποῦ ἔγινε κατὰ τὸ 366 π.Χ., ὁ Δημοσθένης ἐνήλιξ ἤδη τότε δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τοῦ παιδαγωγοῦ του διὰ νὰ εἰσδύσῃ κρυφίως εἰς τὸ ἀκροατήριον. Ὅπως δὲ ἐν θέαμα, εἰς τὸ ὅποιον ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἀπεκαλύπτετο μὲ τόσῃ λαμπρότητι, ἔκαμεν ὡς λέγεται βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν νεαρὰν ψυχὴν τοῦ Δημοσθένους καὶ ἡ κλίσις του ἐκρίθη ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

3. Διδάσκαλοι καὶ μελέται αὐτοῦ.

Ἐκτοτε δὲν ἀρκεῖται νὰ ὀνειρεύεται ρητορικὰς ἐπιτυχίας, ἀλλὰ προπαρασκευάζεται δι' αὐτὰς μὲ ἀκαταπαύστους ἀσκήσεις. Μελετᾷ τὰς ἐπ' ἀκροατηρίου συζητήσεις εἰς τὰς ὁποίας παρίσταται. Ἐπαναλαμβάνει ὅπως νομίζει αὐτός, τροποποιεῖ, διορθώνει ὅτι ἤκουσεν. Ἡ σκέψις του, πάντοτε ἐν ἐνεργείᾳ, τείνει συνεχῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ὅποιον θέλει νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐὰν τοιουτοτρόπως καθημερινὰ γεγονότα τοῦ ἐχρησίμευον νὰ δξύνῃ τὴν ἀγχίνουσαν αὐτοῦ καὶ νὰ τρέφῃ τὸ πνεῦμά του, ἀκόμη περισσότερο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ λογοτεχνικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς διήγειρον τὸ ἐνδιαφέρον του. Πιστεύομεν προθύμως καὶ ἄνευ ἀποδείξεων ὅτι ἀνέγνωσε τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος. Νέος λόγος τοῦ Ἰσοκράτους ἔμελλε νὰ ἀπασχολήσῃ ζωηρῶς τὴν ἀπληστον ἐκείνην πρὸς πρόοδον ψυχὴν. Εἶναι ἐν τούτοις πλέον ἢ ἀμφίβολον ὅτι ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἰσοκράτους ἢ ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος². Οἱ Ἕλληνες λογοτέχναι διεσκέδαζον πολλάκις κατασκευάζοντες σχέσεις διδασκάλων καὶ μαθητῶν, αἱ ὁποιαὶ δὲν εἶχον τίποτε τὸ ἱστορικόν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν Δημοσθένη, ἀνέ-

1. Βλ. Πλουτάρχου «Δημοσθένης», 5.

2. Καὶ παρὰ Croiset ἀμφισβητεῖται ὅτι ὁ Δημοσθένης ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ὅπως ἀναφέρουν ἀνώνυμοι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Ἀναγινώσκων τὸν Ἰσοκράτη ἔμαθε νὰ ἀποφεύγῃ τὰς χασμωδίας καὶ νὰ σκέπτεται γενναίως ἐπὶ πολλῶν θεμάτων. Ἡ «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνος ἀσφαλῶς θὰ τὸν ἐνίσχυσεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Δικαίου καὶ τοῦ Καλοῦ. Αἱ ἐπιδράσεις ὁμῶς αὐταὶ ὑπῆρξαν ἔμμεσοι.

τρεχον εἰς ἀνώνυμα ἀπομνημονεύματα ἢ εἰς ἀποκρύφους ἐπιστολάς. Ὁ Κικέρων καὶ ὁ Κοϊντιλιανὸς ἐξηπατήθησαν, ἀλλ' ὁ Πλούταρχος ἐπέδειξεν εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μεγαλυτέραν κριτικὴν ἀντίληψιν¹. Τί νὰ εἴπῃ κανεὶς περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, παρὰ πᾶσαν χρονολογίαν, παρουσιάζουν τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Ξενοκράτη μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ Δημοσθένους²; Ἐκ τῶν τάσεών του ὁ Δημοσθένης εἶναι τρόπον τινὰ ὁ ἀντίπους τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Ἰσοκράτης ἀποφεύγει καὶ μετ' ὀλίγον περιφρονεῖ τὴν ἐνεργὸν ῥητορείαν. Ὁ Πλάτων ἐργάζεται ὑπὲρ μιᾶς πολιτείας τῆς ὁποίας ἐνατενίζει εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ ἰδανικὸν πρότυπον. Ὁ Δημοσθένης ὁμως ἀφιερῶται εἰς τὸν πραγματικὸν βίον, εἰς τὴν πάλην. Ἡ πόλις τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ καὶ ἐξυπηρετεῖ εἶναι αἱ Ἀθηναίαι, αἱ Ἀθηναίαι τῶν ἡμερῶν του, ὅπως εἶναι, μὲ τὰς ἀρετὰς των καὶ τὰ ἔλαττώματά των, τὰς γενναίας ἐξορμήσεις των καὶ τὰς μικροψύχους ἀποθαρρύνσεις των, τὰς μεγάλας παραδόσεις των καὶ τὰς θλιβεράς λιποψυχίας των. Προσπαθεῖ νὰ καταπολεμήσῃ αὐτὰς τὰς λιποψυχίας, νὰ ἀναζωογονήσῃ αὐτὰς τὰς παραδόσεις. Καὶ ναὶ μὲν θέλει νὰ διορθώσῃ τὰ ἔλαττώματα τῶν Ἀθηναίων, δὲν ζητεῖ ὁμως ἀπὸ αὐτὰς νὰ ἀλλάξουν τοὺς θεσμούς των, νὰ γίνουν ὅλως διάφοροι, δὲν καταβαρύνει αὐτὰς ἀντιτάσσων ἰδανικὸν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν χαρακτήρα των καὶ τὸν ἱστορικὸν προορισμὸν των. Ἐν τούτοις οὔτε ἡ ἀρμονικὴ περίοδος τοῦ Ἰσοκράτους οὔτε αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος εἶχον χαθῆ διὰ τὸν Δημοσθένη. Οἱ σύγχρονοι ἐπιδροῦν πάντοτε οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, κυρίως οἱ πρεσβύτεροι ἐπὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται βραδύτερον εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν ἀκόμη καὶ τῶν ἀντιπάλων τοὺς ὁποίους καταπολεμοῦν.

4. Θαυμασμὸς πρὸς τὸν Θουκυδίδην. — Αἱ πρῶται ἀποτυχίαι.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐπιβληθέντας ἤδη ἀπὸ τὸν χρόνον συγγραφεῖς, ὁ Δημοσθένης ἠσθάνετο, ὅπως λέγουν, εἶδος λατρείας πρὸς τὸν Θουκυδίδην. Ὁ «ἀπαίδευτος καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενος» τοῦ Λουκιανοῦ ὑπερηφανεύεται ὅτι, πλὴν τοῦ αὐτογράφου τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, εἶχε καὶ ἓν τῶν ὀκτώ ἀντιγράφων τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου, τὰ ὁποῖα ὁ μέγας ῥήτωρ ἔγραψεν ἰδιοχείρως³. Ὅπως βλέπομεν, οἱ ἔμποροι αὐτογράφων καὶ οἱ πα-

1. Βλ. Πλούταρχου ἐνθ. ἀν.— Κικέρωνος Brut. 31,121· Orat. 4,15. Κοϊντιλιανοῦ XII, 2,22.

2. Βλ. τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Λουκιανὸν «Δημοσθένους ἐγκώμιον», 12.

3. Βλ. τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ Λουκιανοῦ, 4.

λαιοπῶλαι τῆς γηραιᾶς Ἑλλάδος δὲν ἔστερουῖντο φαντασίας. Ἄλλοι βεβαιοῦν ὅτι ὁ Δημοσθένης ἀποκατέστησεν ἐκ μνήμης τὸ καταστραφέν ἐκ πυρκαϊᾶς κείμενον τῶν ἱστοριῶν τοῦ Θουκυδίδου. Ἄπὸ τοὺς μύθους τούτους κρατοῦμεν τὴν οὐσίαν τῶν: τὸν θαυμασμὸν τοῦ Δημοσθένους πρὸς ἓνα ἱστορικὸν τὸν ὁποῖον θὰ ἐμελέτησεν ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ συγχρόνως ὡς ρήτωρ¹. Ἡ ἀδρὰ σκέψις τοῦ Θουκυδίδου συσκοτίζεται ἀπὸ ὑπερβολικὴν συμπύκνωσιν, φυλακισμένη μέσα εἰς ἀσηματίστους εἰσέτι τύπους πεζοῦ λόγου ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὸν δρόμον του. Γαλουχηθεὶς μὲ τὰς δημιουργίας τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Δημοσθένης δὲν τὸν ἐμμήθη. Ἐδωκε πτερὰ εἰς τὴν ἀκίνητοῦσαν ἐκείνην ρητορείαν, ἐξήγαγε τὴν πεταλοῦσαν ἀπὸ τὸν βόμβυκά της. Ἡ μεταμόρφωσις ὅμως αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ μιᾶς. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Δημοσθένης ἐσυρίχθη ἀπὸ τὸν λαὸν διὰν ἀνερχόμενος διὰ πρῶτην φορὰν τὸ ρητορικὸν βῆμα παρουσίασε βεβιασμένας καὶ σκοτεινάς περιόδους. Ἀποθαυρουνθεὶς ἐκ τῆς ἀποτυχίας, ὁ νέος φαίνεται ὅτι ἐπαρηγορήθη ἀπὸ ἓνα γέροντα², ὁ ὁποῖος τὸν διεβεβαίωσε ὅτι ὁ τρόπος τῆς δμιλίας του ὑπενθύμιζε τὸν τρόπον τοῦ Περικλέους. Ὁ Δημοσθένης δὲν ἐδημοσίευσεν τὰ πρωτόλειά του εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, ἀλλ' οἱ παλαιότεροι τῶν λόγων τοὺς ὁποῖους ἐκληροδότησεν εἰς τοὺς ἐπιγενομένους (οἱ λόγοι *Περὶ τῶν συμμοριτῶν* καὶ *ὑπὲρ τῶν Μεγαλοπολιτῶν*) φαίνονται οἱ πλησιέστεροι πρὸς τὴν στρουφνὴν βραχυλογίαν τοῦ Θουκυδίδου.

5. Ἐπάλαισε κατὰ τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐδάμασε.

Οἱ μεγάλοι τραγικοὶ ποιηταὶ δὲν ὑπῆρχον πλέον. Τὰ ἔργα ὅμως αὐτῶν ἀνέζων χάρις εἰς ἐρμηνευτὰς μὲ ἰδιοφυΐαν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ὑποκριτῶν (ἠθοποιῶν). Τὴν λιτὴν καὶ μετρημένην χειρονομίαν τῶν πρώτων χρόνων διεδέχθη παῖξιμον εἰς τὴν δραματικὴν σκηνὴν ὅλον ἐν περισσότερον ζωηρὸν καὶ πληθρες πάθους. Ἡ ὑπόκρισις τῶν ρητόρων ἐτροποποιήθη κατ' ἀνάλογον τρόπον, ἐνίστε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θεάτρου. Ἀφηγοῦνται ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπωφελήθη τὰς συμβουλὰς ἢ καὶ τὰ μαθήματα ἠθοποιῶν τινῶν τῆς ἐποχῆς του, τοῦ Σατύρου, τοῦ Ἀνδρονίκου ἢ τοῦ Νεοπτολέμου. Εἶχε παραμελήσει τὴν σωματι-

1. Πολλοὶ μελετηταὶ τοῦ Δημοσθένους διείδον μεγάλην ὁμοιότητα μεταξὺ πολλῶν λόγων του καὶ τῶν δημιουργιῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου, ἰδίως μεταξὺ τῶν «Ὀλυμπιακῶν» καὶ τῶν δημιουργιῶν τὰς ὁποίας ἀποδίδει ὁ μέγας ἱστορικὸς εἰς τοὺς Λεσβίους καὶ τοὺς Κερκυραίους.

2. Ὁ Θριάσιος Εὐνόμος. Παραλλήλως πρὸς αὐτὸν τὸν ἐνεθάρρυνε καὶ ὁ τραγῶδης Σάτυρος, προσφερθεὶς νὰ τοῦ δώσῃ ρητορικὰ μαθήματα προφορᾶς καὶ ἐκφράσεως.

κὴν του διαπαιδαγωγῆσιν. Δὲν εἶχε καλὰς στάσεις, ἡ φωνὴ του ἔστερείτο δυνάμειος καὶ εὐρύτητος, δὲν ἤρθρωνε κὰν εὐκρινῶς. Εἰς τὰς προτομὰς τοῦ Δημοσθένους τὸ κάτω χεῖλος εἶναι κολημένον εἰς τὰ οὖλα, ὅπως εἰς τοὺς τραυλοὺς. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, τὸ ὁποῖον, ὅπως παρατηρήθη ἤδη, ἀπαντᾷ εἰς τὸν Μωυσὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου¹. Ἐκτοτε ὁ Δημοσθένης ἔδειξε τὴν δύνάμιν θελήσεως καὶ ἐπιμονὴν τὴν ὁποῖαν μετέφερε βραδύτερον εἰς τὸν πολιτικὸν βίον. Λίαν διάφορος τοῦ Ἴσοκράτους, ἐπάλαισε κατὰ τῆς φύσεώς του καὶ τελικῶς τὴν ἐδάμασε. Κατὰ τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε γνωρίσει προσωπικῶς, αἱ ἀσκήσεις εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλετο διὰ τὰ κατανικήση κακὰς συνηθείας καὶ τὴν φυσικὴν ἀναπηρίαν τοῦ φωνητικοῦ του ὄργανου ἦσαν τὰ ἀπαγγέλλη στίχους βαδίζων ταχέως ἢ ἀνερχόμενος ἀνωφερείας, τὰ ἀρθρῶνῃ εὐκρινῶς μὲ χάλικας εἰς τὸ στόμα καὶ τὰ ἀπαγγέλλη εἰς τὴν οἰκίαν του ἔχων ἀπέναντί του μέγαν καθρέπτην. Ἄλλ' εἰς τὰ ἑλληνικὰ πνεύματα ἐχρειάζοντο λεπτομέρειαι ἐντυπωτικώτεραι². Διηγοῦντο ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπὶ μῆνας εἶχε κατοικήσει ὑπόγειον δωμάτιον μὲ τὴν μισὴν κεφαλὴν ξυρισμένην, διὰ τὰ ἀντισταθῆ εἰς τὸν πειρασμὸν τὰ ἐξέλθῃ, μὲ γυμνὸν ξίφος αἰωρούμενον ὑπεράνω τοῦ ὤμου, τὸν ὁποῖον ἀνῆγειρεν ἐνίοτε χωρὶς τὰ ἀντιλαμβάνεται. Οἱ ξεναγοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐδείκνυον τὸ δωμάτιον τοῦτο εἰς τοὺς ταξιδιώτας. Ἐγνώριζον ἐπίσης τὸ πλεσίον τοῦ Φαλήρου μέρος ὅπου ὁ Δημοσθένης εἶχε προσπαθήσει τὰ δαμάσῃ τὴν φωνὴν του, ἐνῶ τὰ κύματα ἐθραύοντο μετὰ πατάγου ἐπὶ τῶν βράχων. Αἱ θορυβῶδες κινήσεις τοῦ πλήθους παρεβάλλοντο πάντοτε πρὸς τὴν διαταραχὴν τοῦ πελάγους.

6. Χαρακτηρισμοὶ τῆς ρητορείας του.

Ἀποδίδεται σημασία εἰς ὅ,τι ἀπεκτῆθη μετὰ κόπου. Ὁ Δημοσθένης ἠρέσκετο τὰ λέγειν ὅτι ἡ ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρῶτον πρᾶγμα διὰ τὸν ρήτορα τὸ δεύτερον ἡ ὑπόκρισις καὶ τὸ τρίτον πάλιν ἡ ὑπόκρισις. Ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς λεπτολόγους, ἡ ὑπόκρισις τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὑπερβολικὴ, ἔστερημένη ἀπλότητος καὶ γλαφυρότητος³. Ὁ ἀντίζηλός του Αἰσχίνης ἐπετηδεύετο τὴν

1. Βλ. *Iconographie grecque* τοῦ Visconti, I, π. 29 καὶ 138.

2. Πρὸβλ. εἰς τὸν «Δημοσθένη» τοῦ Πλουτάρχου τὸ κεφάλαιον 11 μὲ τὸ 7. Βλ. Κικέρωνος *De Fin.* 5,2. A. Schaefer, I, σ. 299.

3. Πρὸβλ. Πλουτ. «Δημοσθ» 11' Φιλοδήμου «Περὶ ῥητορικῆς» 4,16. «Παρά δὲ τῷ Φαλήρει λέγεται ὑποποιῆσαι μὲν αὐτὸν ὑποκριτὴν γεγενῆσθαι καὶ περιττόν, οὐχ ἀπλοῦν δὲ οὐδὲ κατὰ τὸν γενναῖον τρόπον, ἀλλ' ἐς τὸ μαλακώτερον καὶ ταπεινότερον ἀποκλίνοντα».

ἀπαθῆ στάσιν τοῦ Περικλέους καὶ τῶν ρητόρων τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς¹, ἐνῶ δὲ Δημοσθένης ἄφηνε νὰ ἐκσπᾷ τὸ πάθος του εἰς τὸν τρόπον τοῦ ὁμιλεῖν, εἰς τὴν χειρονομίαν του καὶ παρέσυρε τὸν λαόν. Ἄφ' ἐτέρου οὐδέποτε ἐγκατέλειπε τὰς μελετηρὰς συνηθείας του, προετοιμάζων ἐπιμελῶς ὅ,τι ἤθελε νὰ εἶπῃ καὶ ἐνδίδων ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον εἰς τὸν αὐτοσχεδιασμόν. Ὅσοι τὸν ἐφθόνουν ἔλεγον ὅτι οἱ λόγοι του ὄζουσιν ἔλλυχνιον (φιτίλι τοῦ λύχνου) καὶ ὅτι εἶχε μᾶλλον ἐργατικότητα παρὰ μεγαλοφυσίαν. Μὲ τὴν κακολογίαν αὐτὴν ἔπλεον τὸ ἐγκώμιον τοῦ μεγάλου ρήτορος. Πολλοὶ ἰδιοφρεῖς ἄνδρες, ἐλλείψει τελειοποιήσεως τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἀρετῶν διὰ τῆς μελέτης, εἴτε ἐκ ραθυμίας καὶ ἀμελείας, εἴτε ἐξ αὐτοθουμασμοῦ, παρέμειναν κάτω τοῦ ὅ,τι ἠδύναντο νὰ γίνουν. Ὁ Δημάδης ὁ ὁποῖος ἀπὸ ναύτης ἔγινε ρήτωρ καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, ἐγοήτευσε τοὺς συγχρόνους του μὲ λαμπρὸν οἶστρον καὶ ἀπαραμίλλους εὐφυολογίας. Ἄλλὰ τί ἀπομένει ἐξ αὐτοῦ; Ἀσθενὴς ἠχῶ τῶν χειροκροτημάτων τῆς Πνυκός. Καὶ ὁ Δημοσθένης ἐπίσης ἤξευρε νὰ αὐτοσχεδιάζῃ, ὅταν παρίστατο ἀνάγκη (ὁ Πλούταρχος μάλιστα μνημονεῖ πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα). Ὅσον δὲ τελείως παρεσκευασμένος καὶ ἂν ἦτο συνήθως, παρεσύρετο ἀπὸ τὴν στιγμὴν, ἀπὸ τὴν συγκίνησιν τὴν ὁποῖαν ἤσθάνετο, καθῶς καὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποῖαν μετέδιδεν εἰς τὸ πλῆθος καὶ ἦτις ἀντεπέδρα ἐπ' αὐτοῦ.

Ἡ ὁμιλία του ἦτο τολμηροτέρα ἀπὸ τὸ ὕφος του, τὴν λέξιν του. Ἐφαίνετο οἰνοεὶ ἐν παραφορᾷ καὶ ὡς διατελῶν ἐν μέθῃ. Ὁ Αἰσχίνης χλευάζει τὰς πλήρεις πάθους ἐκρήξεις του. Ἀναφέρει λέξεις εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀνταποκρίνεται τίποτε εἰς τοὺς γραπτοὺς λόγους, διατυπώνει ἐπικρίσεις αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐκπλήσσουν². Ἀναμφιβόλως ὁ Αἰσχίνης ὑπερβάλλει καὶ ἐπινοεῖ, διὰ νὰ χλευάσῃ καλύτερον. Ἄλλὰ δὲν ἀναγινώσκομεν τὰς δημηγορίας τοῦ Δημοσθένους ὅπως τὰς ἐξεφώνησεν. Ὁ ρήτωρ ἤξευρε τόσον καλὰ ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον πρέπει νὰ ὁμιλῇ κανεὶς εἰς ἀκροατὴν καὶ ἄλλως εἰς ἀναγνώστην. Καὶ ὅμως ὁποῖα θέρη ἀναξὶ ἀκόμη εἰς τὰς σελίδας τὰς ὁποίας ἀφῆκε! Πόσον φαίνονται ὑπενθυμιζουσαι τὸν τόνον τῆς φωνῆς καὶ τὴν ρητορικὴν χειρονομίαν αἱ ζωηραὶ ἐκεῖναι ἐρωτήσεις, οἱ ἀπρόοπτοι ἐκεῖνοι τρόποι ἐκφράσεως, αἱ ἔντεχνοι ἐκεῖναι καὶ συγχρόνως φυσικαὶ περίοδοι! Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ ὑπόκρισις ἀφῆκε κάποιον ἀόρατον ἀποτύπωμα ἐπὶ τῆς ρητορείας ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶναι πλήρης ζωῆς μετὰ εἴκοσι καὶ πλέον αἰῶνας³.

1. Δημοσθένους «Περὶ τῆς παραπρεσβείας», § 251—255.

2. Αἰσχίνου «Κατὰ Κτησιφάντους», § 166. Πρβλ. Δημήτριον τὸν Φαληρέα καὶ τὸν Ἐρατοσθένη εἰς Πλουτ. «Δημοσθ.» 9.

3. Ὁ φιλοδημοσθενικὸς Cloché (ἐνθ. ἀν., σ. 37) ἀναγνωρίζει ὅτι

7. Πρώτον στάδιον: λογογράφος.

Δὲν ἐφθάσαμεν ὅμως ἀκόμη ἐκεῖ. Ἐχρειάζετο πρῶτον νὰ ζήση καὶ ὅπως εἶπομεν ἤδη, ὁ Δημοσθένης ἤρχισε νὰ γράφῃ χάριν διαδίκων. Τοῦτο ἄλλωστε ἀπετέλει λαμπρὰν προπαρασκευὴν εἰς τὴν πολιτικὴν ρητορείαν. Ἐμαθε τοιουτοτρόπως νὰ γνωρίζῃ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἐσυνήθιζε νὰ ἀρπάζῃ τὸν ἀντίπαλον σῶμα μὲ σῶμα καὶ νὰ τὸν συσφίγγῃ εἰς τοὺς συλλογισμοὺς ρωμαλέας λογικῆς. Ὑπέτασσε τὴν ἰδιοφυΐαν του εἰς τὴν ἀκριβολογίαν τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦν αἱ χρηματικαὶ ὑποθέσεις. Τέλος ἢ κλεψύδρα, ἢ ὁποία ἐκανόνιζεν ἀμειλίχτως εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια τὸν προσδιωρισμένον δι' ἕκαστον διάδικον χρόνον, τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐκλέγῃ τὰς ἀποδείξεις, νὰ παραλείπῃ πᾶν τὸ περιττόν, νὰ μὴ περιποιῆται τὴν διατύπωσιν τῆς φράσεως, νὰ περιορίζεται εἰς ἀποτελεσματικὴν βραχυλογίαν. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀποκρῦψωμεν ὅτι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ὅπως ἦσκειτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἐπικίνδυνον σχολεῖον διὰ μέλλοντας πολιτικούς ἀνδρας. Κρυπτόμενος ὀπισθεν τοῦ διαδίκου, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραφεν, ὁ λογογράφος μετεχειρίζετο ἀυστόλως ὅλα τὰ τεχνάσματα τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐξοικειοῦτο καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὸ πῶς νὰ χρωματίζῃ, νὰ διαρρυθμίζῃ καὶ ν' ἀλλοιώνῃ τὴν ἀλήθειαν, διατρέχων ὅλα τὰ στάδια τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν ἢ τὴν παρασιώπησιν ὀδηγοῦν ἀσυναισθήτως μέχρι τοῦ ψεύδους. Αἱ συνήθειαι αὗται τὰς ὁποίας ἀπέκτησεν ὡς δικηγόρος τὸν ἠκολούθησαν καὶ ὡς ρήτορα εἰς τὴν πολιτικὴν σταδιοδρομίαν. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι τοῦτο λυπηρόν, πρέπει νὰ ὀμολογήσωμεν ὅτι καὶ ὁ Δημοσθένης ἔκαμεν ἐνίστε ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι. Τοῦ συνέβη, ὅταν ὠμίλει πρὸς τοὺς συμπολίτας του, νὰ παραμορφώῃ τὰ γεγονότα ἔσκεμμένως καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ὡς μέσον πειθοῦς τὸ ψεῦδος.

οἱ λόγοι, αἱ δημηγορίαι καὶ τὰ κατηγορητήρια τοῦ μεγάλου ρήτορος δὲν εἶναι πάντοτε ἀξία θαυμασμοῦ, συμπαθείας ἢ ἐκτιμήσεως. Στεροῦνται χάριτος, λεπτότητος καὶ προσηνείας, εἶναι δὲ λυπηρόν ὅτι τὸ πάθος τοῦ ρήτορος δὲν ἔχει μέτρον πολλάκις καὶ φθάνει μέχρι βιαιοτήτων, σοφιστικῶν ἢ ἀδικιῶν. «Ὅπως οἱ πλείστοι ρήτορες τῆς ἐποχῆς του—προσθέτει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς—κατέρχεται πλειστάκις μέχρι τοῦ νὰ καθυβρίζῃ καὶ δὲν διστάζει νὰ διαπομπεύῃ μὲ σαρκασμοὺς ἐστερημένους ἐνδιαφέροντος τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ τὸ ἐπάγγελμα ἀντιπάλου τινός (βλ. ἐπίθεσιν κατὰ Αἰσχίνου εἰς λόγον «Περὶ στεφάνου»). Ἡ τοῦ συμβαίνει νὰ ἐκβιάζῃ τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων καὶ νὰ διαβεβαιοῖ χωρὶς ἀποδείξεις τὴν ἐνοχὴν ἐκείνου τὸν ὁποῖον θέλει νὰ καταβάλλῃ».

8. Ἐγχειρίδια ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον.

Ἡ ἀνωθυμία, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τὸν Ἀθηναῖον δικηγόρον, τὸν ἐξέθετεν εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ἐκμεταλλεῖται ταύτην πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον. Μία τοιαύτη κατηγορία βαρύνει τὸν Δημοσθένη. Συνέταξε χάριν τοῦ πλουσίου τραπεζίτου Φορμίωνος, εὐρισκομένου εἰς δίκην μετὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου, λόγον τινὰ ὁποῖος εἶναι ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματά του. Ἐὰν λοιπὸν πιστεύσωμεν τὴν παράδοσιν καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν χειρογράφων, κατὰ τὴν πορείαν τῆς αὐτῆς δίκης ἔγραψε, χάριν τοῦ Ἀπολλοδώρου, δύο λόγους ἀνασκευάζοντας τὸν πρῶτον. Ὁ Πλούταρχος δὲν ἀμφιβάλλει διὰ τὸ γεγονὸς καὶ δεδικοιολογημένως στιγματίζει τὴν διπροσωπίαν αὐτὴν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὑπεστηρίχθησαν τελευταίως ἔλαφρυντικά, χωρὶς μεγάλην, φοβοῦμαι, ἐπιτυχίαν¹. Νεώτεροί τινες κριτικοὶ διετύπωσαν τὴν σκέψιν ὅτι οἱ δύο τελευταῖοι λόγοι κακῶς ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Δημοσθένη. Ἰδιαιτέρως ὁ Α. Schaefer προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πολυάριθμοι ὑπὲρ Ἀπολλοδώρου λόγοι, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Δημοσθένους, δὲν ἔχουν ἄλλον συγγραφεὺν ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου. Τὸ σοβαρώτερον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ Δημοσθένους εἶναι ὅτι οἱ κατηγοροὶ αὐτοῦ δὲν συμφωνοῦν μετὰξὺ των. Ὁ Αἰσχίνης τὸν μέμφεται ὅτι ἀνεκοίνωσεν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ χρησιμοποίησῃ ὁ Φορμίων ἐναντίον του². Δὲν ὁμιλεῖ ὅμως διὰ τὸ σαφέστερον γεγονὸς τὸ ὁποῖον προβάλλει ὁ Πλούταρχος. «Ὁ υἱὸς τοῦ ὀπλοποιοῦ — λέγει ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου — ἐπώλησεν εἰς τοὺς δύο διαδίκους, διὰ νὰ τὰ χρησιμοποίησουν ἐναντίον ἀλλήλων, ἐγχειρίδια προερχόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου»³. Ἡ φράσις εἶναι πνευματώδης καὶ φονικὴ καὶ τὴν ἀποδίδω εἰς προσωπικὸν ἀντίπαλον τοῦ Δημοσθένους. Ὅλιγον μετὰ τὴν δίκην τοῦ Φορμίωνος, ἡ ὁποία ἐγίνε τῷ 352 π. Χ., ἡ σύμπτωσις πολιτικῶν ἀντιλήψεων θὰ προσήγγισε τὸν Δημοσθένη πρὸς τὸν Ἀπολλόδωρον. Ἐκ τούτου προήλθον ἀναμφιβόλως αἱ ὑποψαίαι καὶ αἱ συκοφανταίαι τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ δημόσιος ἀνὴρ περιβαλλόμενος ἀπὸ ἀμειλίκτους ἐχθρούς.

1. Βλ. Mémoires de littérature ancienne τοῦ Egger, σ. 368 : Si les Athéniens ont connu la profession d'avocat.

2. Αἰσχίνου «Περὶ τῆς παραπροσεβείας», 165. Κατὰ Κτησιφ., 173.

3. Πλουτ. «Δημοσθένης», 15 : «Ἀτεχνῶς καθάπερ ἐξ ἑνὸς μαχαιροπωλίου, τὰ κατ' ἀλλήλων ἐγχειρίδια πωλοῦντος αὐτοῦ τοῖς ἀντιδίκους».

Μὴ λησμονῶμεν ἐν τούτοις ὅτι ἕκαστον ἐπάγγελμα ἔχει τὴν ἰδικήν του ἠθικὴν. Ἡ δεινὰ συνήθεια, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν ἀξιοκατάκριτον, δυνατὸν νὰ ἐφαίνετο ἐπιτρεπομένη καὶ νόμιμος εἰς Ἀθηναίων λογογράφον, ἔστω καὶ ἂν ὠνομάζετο Δημοσθένης. Δύο φαῦλοι, συνεργαζόμενοι ἐπὶ τινὰ χρόνον, τελικῶς περιέρχονται εἰς διχόνοιαν. Κατέρχονται εἰς δίκην καὶ ὁ δλιγώτερον εὐφυὴς ἐκ τῶν δύο, ἰσάξιος ὅμως τοῦ ἄλλου κατὰ τὴν ἀνεπιτιμότητα καὶ τὴν ἀναισχυντίαν, καταφεύγει εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Δημοσθένους. Ὁ ρήτωρ μας τοῦ γράφει ἕνα λόγον, τὸν ἐπιγραφόμενον *Κατὰ Ὀλυμπιοδώρου*. Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι νὰ ἀμφιβάλλωμεν διὰ τὸ γεγονός τοῦτο, πρέπει νὰ τὸ δεχθῶμεν. Ὁ Α. Schaefer δὲν τὸ παραδέχεται. Ἐπικρίνει τὴν διάταξιν καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου τούτου, διὰ νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Δημοσθένη. Ἄλλ' ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς¹, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀρμοδιότης ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ, εὐρίσκει εἰς τὸν λόγον τοῦτον φυσικότητα καὶ χάριν ἀνταξίαν τοῦ Λυσίου καὶ τὸν καταλέγει μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ εἵδους. Ὁ Schaefer διαπιστώνει ἐν αὐτῷ σχοινοτενῆ ἀφήγησιν, μερικὰς λέξεις αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνονται ὑπὲρ τὸ δέον συχνὰ ἄνευ ἀποχωρῶντος λόγου, ὡς καὶ ἀτμηλησίαν εἰς τὴν ἀρθροῶσιν τῶν περιόδων. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἀτμηλησία αὕτη μὲ γοητεύει. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀνὴρ ἱκανὸς νὰ γράφῃ τοιοῦτον λόγον θὰ τὴν ἀπέφευγεν ἂν τὸ ἠθέληεν, ἂν δὲν τὴν ἐπεδίωκεν ἐκ προθέσεως. Ὁ ἐνάγων δηλοῖ ὅτι δὲν ἠξέουρε καθόλου νὰ ὀμιλήσῃ. Ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν δικαστῶν του κατὰ τῶν τεχνασμάτων τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητόρων τῶν ὁποίων ἐξησφάλισε τὴν συνδρομὴν ὁ ἀντίπαλός του². Ἐμφανίζεται ὡς ἀνθρώπος ἀπλοϊκός, εὐπιστος, τὸν ὁποῖον ἐνέπαιξεν ὁ ἐναγόμενος. Τὴν ἀπλοϊκότητα δὲ αὐτὴν τῆς διαγωγῆς του τὴν παρουσιάζει καὶ εἰς τὴν ὀμιλίαν του. Ἴδου μία ἀπὸ τὰς παρουρησίας τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ δὲν γνωρίζω ἂν ὁ Διονύσιος δὲν ἐθαύμαζεν ὡς θρίαμβον τῆς τέχνης αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀτμηλησίαν, τὴν ὁποίαν μέμφεται ὁ Γερμανὸς κριτικός, περὶ πολλοῦ ποιούμενος, νομίζω, νὰ σώσῃ τὴν ὑψηλὴν ἠθικότητα τοῦ ἥρωός του.

Εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ εἰκασία τις ἐκ τῆς χρονολογίας τῆς δίκης; Αὕτη διεξήχθη δλίγον μετὰ τὸ 343³. Οἱ πλεῖστοι ἐν τούτοις

1. «Δημοσθένης» κ. 13.

2. Πρβλ. «Κατὰ Ὀλυμπιοδώρου» 1 καὶ 36.

3. Προκύπτει ἐκ τῶν §§ 24 καὶ 26 τοῦ αὐτοῦ λόγου.

τῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἔγραψεν ὁ Δημοσθένης ἀνήκουν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς σταδιοδρομίας του. Ὅταν ἔφθασεν εἰς μεγάλην πολιτικὴν θέσιν, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ κερδοφόρον ἀλλὰ μὴ ἐκτιμώμενον πολὺ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου, ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἐξήσκησε μὲ μεγαλότεραν ἐπιφύλαξιν καὶ ὀλιγώτερον ἐπιδεικτικῶς. «Ἄφ' ὅτου ἤρχισα νὰ ὀμιλῶ περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, δὲν ἤγγισα πλέον καμμίαν ἀστικὴν ὑπόθεσιν»¹. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ δῆλωσις αὕτη, γενομένη δημοσίᾳ ἐξ ὀνόματός του ἀπὸ τὸν ἐξάδελφόν του Δαίμονα, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀξιόπιστος. Δὲν ἠμπόδισεν ἔν τούτοις τοὺς ἀρχαίους νὰ πιστεύουν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται αὕτη, ἐγράφη ἰδιοχείρως ἀπὸ τὸν Δημοσθένη. Ὅπωςδῆποτε, τὰ λόγια ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἤθελε πλέον νὰ θεωρῆται λογογράφος ἀφ' ὅτου ἐγίνε πολιτικὸς ἀνὴρ.

9. Ποτὲ δὲν ἐγκατέλειψεν ὀριστικῶς τὸ ἐπάγγελμα.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἀπεσύρθη τοῦ παλαιοῦ του ἐπαγγέλματος; Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ καθορίσωμεν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λόγους του δὲν περιέχουν καμμίαν ἔνδειξιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν νὰ δυνηθῶμεν νὰ μαντεύσωμεν τὴν χρονολογίαν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φέροντας τὸ ὄνομά του εἶναι ἀμφιβόλου πατρότητος. Ὁ Α. Schaefer θεωρεῖ τὸν *Κατὰ Πανταίνετον λόγον* (περὶ τὸ 346 ἢ 345) ὡς τὸν τελευταῖον τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Δημοσθένης πρὸς χρῆσιν διαδίκου. Ὡς εἶδομεν ὅμως, ἡ διεξαχθεῖσα ἐναντίον τοῦ Ὀλυμπιόδωρου δίκη εἶναι μεταγενεστέρα τῆς χρονολογίας ταύτης. Ὁ *Κατὰ Κόνωνος* λόγος ἐγράφη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐκστρατείαν σώματος Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὸ Πάνακτον, ἐπὶ τῶν βοιωτικῶν συνόρων. Τὸ στρατιωτικὸν ὅμως τοῦτο γεγονός συνέβη κατὰ τὸ 343 καὶ ἡ ὑπόθεσις μήπως παρομοία ἔξοδος ἐγίνεν ἤδη πρὸ τοῦ Ἰεροῦ πολέμου² δὲν μοῦ φαίνεται οὔτε ἀναμφισβήτητος οὔτε ἀναγκαία. Μεταξὺ τῶν ἔργων μάλιστα τοῦ Δημοσθένους εὐρίσκομεν ἓνα λόγον ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦ 322, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ ἡμετέρου ρήτορος³. Εἶναι ὁ *Κατὰ Διονυσιοδώρου* λόγος. Πρέπει νὰ εἰπωμεν ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Δημοσθένους; Ἐὰν ὅμως ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ λόγου

1. Ἐμοὶ συμβέβηκεν, ἀφ' οὗ περὶ τῶν κοινῶν λέγειν ἠρξάμην, μηδὲ πρὸς ἓν πράγμα ἴδιον προσεληλυθέναι (εἰς τὸν λόγον *Κατὰ Ζηνοθέμιδος*, 32).

2. Τὴν ἐκτασίαν αὐτὴν διετύπωσεν ὁ Schaefer.

3. Ὁ αὐτὸς Schaefer πιστεύει ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη ὅτε ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἤδη ἀποθάνει.

τούτου, ὁ Δημοσθένης ἦτο φίλος τῶν ἐναγόντων καὶ ἐπενέβη προσωπικῶς ὑπὲρ αὐτῶν¹. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐνδιεφέρετο τόσον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὥστε νὰ ὀμιλήσῃ κατ' αὐτήν, διατὶ δὲν θὰ συγκατετίθετο νὰ γράψῃ τὸν λόγον τὸν ὁποῖον τοῦ ἀποδίδει ἡ παράδοσις²; Οἱ ἐνάγοντες εἶναι πλούσιοι μέτοικοι οἱ ὁποῖοι δανείζουσι μεγάλα ποσά, ἐπὶ ὑποθήκῃ ἐμπορικῶν πλοίων. Ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἴσως πλείονας τοῦ ἐνὸς λόγους νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐπιχειρηματίας τούτους κεφαλαιοκράτας νὰ κερδίσουν τὴν δίκην των. Ποῖος ἤξευρεῖ ἐάν δὲν ἐπρόκειτο καὶ περὶ ἰδικῶν του κεφαλαίων; Ὁ Πλούταρχος βεβαοῖ ὅτι δὲν ἀπηξίου νὰ αὐξάνῃ τὴν περιουσίαν του μὲ τοιαύτας κερδοσκοπίας³. Ἡ περιουσία αὕτη δυνατὸν μὲν νὰ ἠλαττώθῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἀλλὰ τοῦ ἦτο ἀναγκαῖα διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν μεγάλην πολιτικὴν του θέσιν.

Φαίνεται ἐπομένως ὅτι ὁ Δημοσθένης πλέον ἢ ἄπαξ, ἀκόμη καὶ εἰς πλέον προχωρημένην ἡλικίαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παλαιὸν του ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου ἐπὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦ τὸ αὐτὸ μὲ τὰς πολιτικὰς δίκας. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του τὸν βλέπομεν νὰ ἀναμειγνύεται εἰς αὐτὰς ἐμμέσως καὶ καλυπτόμενος ὑπὸ τοὺς ἄλλους. Βραδύτερον ὁμοῦ ἀναλαμβάνει τοιαύτας ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς. Οἱ λόγοι οἱ γραφέντες διὰ τοὺς κατηγοροὺς τοῦ Ἀνδροπίωνος (τῷ 355), τοῦ Τιμοκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοκράτους (τῷ 352) εἶναι ὅλοι προγενέστεροι τοῦ *α' Φιλίππικοῦ*.

Εἰς τοὺς λόγους τούτους, ὅπου βλέπομεν ὅτι ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ δικηγόρου ὡς καὶ τοῦ συγγραφέως ἔφθασεν εἰς τὴν πλήρη ὀριμότητα, ὁ Δημοσθένης υἰοθετεῖ τὰ μίση τῶν πελατῶν του. Προσητοιμάζει ὁμοῦ δι' αὐτῶν καὶ τὴν ἰδικὴν του πολιτικὴν. Διαδίδει ἀντιλήψεις, ἀκόμη καὶ ρητορικὰ τεμάχια τὰ ὁποῖα θὰ ἐπαναλάβῃ βραδύτερον μὲ τὸ ὄνομά του.

Ὅταν ἀναγινώσκωμεν τοὺς λόγους τούτους παραπλεύρως ἐκεῖνων τοὺς ὁποῖους ἐξεφώνησε κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη, μᾶς κἀμνει ἐντύπωσιν ἡ λίαν αἰσθητὴ ἀντίθεσις. Ὅταν γράφῃ δι' ἄλλους ὁ

1. Εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου ἀναγινώσκωμεν: «Ἄξιόν δὲ καὶ τῶν γέλων μοί τινα συνεπιτεῖν. Δεῦρο Δημοσθένες. Εἶναι ἀπίθανον αἱ λέξεις αὗται νὰ ἀναφέρονται εἰς ὁμόνυμον τοῦ ῥήτορος» πιθανόν νὰ παρενεβλήθησαν.

2. Ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεὺς μεταχειρίζεται τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν Δημοσθένει λόγον κυκλοφοροῦντα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δεινάρχου: «Ὅτι ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ὁ Δίφιλος Δημοσθένει παρακαλεῖ συνήγορον».

3. Τὸ σημεῖον τοῦτο, το ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν *Σύγκρισιν* Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος, κεφ. 3, φαίνεται διαφυγόν την προσοχὴν τῶν νεωτέρων βιογράφων τοῦ Δημοσθένους.

Δημοσθένης είναι δηκτικός, βίαιος, πλήρης πάθους, ἐνῶ ὅταν ὁμιλῇ ὁ ἴδιος εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πλήρης μέτρου, φιλοφροσύνης καὶ μετριοπαθείας. Συγκρατεῖ ἀκόμη τὸ πάθος ἐκείνο τὸ ὅποιον θὰ ἐκτραγῆ βραδύτερον, ὅταν θὰ κατακτήσῃ τὴν θέσιν του μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν.

Β'. Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

1. Ἡ πολιτικὴ δράσις του.

Ἡ δράσις τοῦ Δημοσθένους ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς πατρίδος του ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς του. Δυστυχῶς ἡ περιόδος ἐκείνη, τόσον ἀποφασιστικὴ διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἀτελῶς γνωστὴ ὅσον εἶναι καὶ ἀξιωματικόν. Οὔτε ὁ Θεόπομπος οὔτε κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸν Διόδωρον, συμπλητὴν ἀνακριβῆ καὶ μετρίως νοήμονα. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἱστορικοὶ, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ τοὺς ἀναγνώσωμεν, δὲν θὰ μᾶς ἐπληροφόρουν ἴσως περὶ παντὸς ὅ,τι θὰ ἠθέλαμεν νὰ γνωρίζωμεν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν καλῶς τὸν Δημοσθένη. Εἶχον καταστήσει τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, τὰ σχέδιά του καὶ τὰ ἔργα του κέντρον τῆς ἀφηγήσεώς των, δεικνύοντες τὰς Ἀθήνας καὶ ὅ,τι συνέβαινεν εἰς αὐτὰς μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, εἰς δευτέραν ἢ τρίτην μοῖραν. Εἰς τοῦτο βεβαίως δὲν εἶχον ἄδικον.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ἐπακριβῶς τὰ γεγονότα, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν σκέψιν καὶ τὴν δράσιν τοῦ Φιλίππου. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ πρωτοβουλία· ἐδέσποζε τοῦ αἰῶνός του καὶ διεμόρφωσε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του. Αἱ Ἀθηναὶ ἠδιαφόρησαν κατ' ἀρχάς, ἀντέδρασαν δὲ ἀσθενῶς καὶ τὴν παλαιάν των ρώμην ἀνεῦρον μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν σπυγμὴν. Ἡ Ἀτθίς τοῦ Φιλοχόρου, ἀκριβολόγος χρονογραφία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, θὰ παρῆεν ἀναμφιβόλως μεγάλην συνδρομὴν, ἀφοῦ καὶ τὰ ὀλίγα ἀποσπάσματα αὐτῆς τὰ ὅποια δίδει ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς μᾶς εἶναι χρήσιμα. Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη περισυνέλεξε, παρέβαλε καὶ ἐσχολίασε τὰς πληροφορίας, ἀκόμη καὶ τὰς πλεόν ἀποσπασματικὰς, αἱ ὅποια εὐρίσκονται κατεσπαρμέναι εἰς τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς σχολιαστάς, τὰς ἐπιγραφάς, καὶ προσεπάθησε νὰ ρίψῃ φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας, ἡ Σπάρτη συντριβεῖσα

διὰ παντός ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν παλαιὰν τῆς θέσιν. Αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν ταχέως τὴν ὑπεροχὴν τὴν ὁποίαν ὄφειλον εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα αὐτῶν. Αἱ Ἀθῆναι συμμαχήσασαι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μὲ τὰς Θήβας κατ' ἀρχάς, ἀκολούθως δὲ μὲ τὴν Σπάρτην, ἐτέθησαν ἐκ νέου ἐπὶ κεφαλῆς ναυτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν νήσων καὶ ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ ἀποσιζιτῆσις τῶν σοβαρωτέρων συμμάχων τῶν, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Χίου, τῆς Κῶ, τῆς Ρόδου καὶ ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἔμφυλιου πολέμου, καθὼς καὶ ὁ θάνατος τῶν μεγάλων στρατηγῶν Χαβρίου, Τιμοθέου καὶ Ἰφικράτους, ἔβησαν τέρμα εἰς τὴν παροδικὴν ἐπάνοδον τῆς παλαιᾶς ἰσχύος τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τὸν πρῶτον πολιτικόν του λόγον. Πιεζόμενος ἀπὸ οἰκονομικὰς στενοχωρίας ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς εἶχε καταργήσει, προτάσει τοῦ Λεπτίνου, τὰς ἀτελείας τὰς παραχωρηθείσας ἐπὶ ὑπηρεσίας παρασχεθείσας εἰς τὴν πολιτείαν. Ὁ Δημοσθένης καταγγέλλει τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς παράνομον καὶ ἀντιπολιτικὴν. Ἄξιοι ὅπως ἡ ἐντιμότης τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἀπαραχάρακτος ὅπως καὶ τὸ νόμισμά των, ὁ λόγος των ἐξ ἴσου σταθερὸς ὅπως καὶ αἱ δραχμαὶ των. Ὑποστηρίζει δὲ τὴν ἀποψιν ταύτην, ἡ ὁποία θὰ εἶναι πάντοτε ἡ ψυχὴ τῆς πολιτικῆς του, ὅτι προτιμητέα εἶναι ἡ τμητὴ ἀπὸ τὰ μικρὰ ὑλικὰ πλεονεκτήματα.

2. Ἡ Ἑλλάς εἰς περίοδον ἐξαντλήσεως.

Ὁ λόγος *Πρὸς Λεπτίνην* ἐκφωνηθεὶς τῷ 354 (Ὀλυμπ. 105, 4) ἐνώπιον δικαστικῆς συνελεύσεως, ἔχει γραφῆ εἰς μετριοπαθεῶς ὄψος μὲ τὴν ἄνεσιν ἐκείνην καὶ διαψύξιαν ἀναπτύξεων, αἱ ὁποῖαι ἀνευρίσκονται εἰς τοὺς ἄλλους δημοσίους λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ κλεψύδρα δὲν ἐφειδωλεύετο ὑπὲρ τὸ δέον τὸν χρόνον εἰς τοὺς ῥήτορας. Αἱ τρεῖς κυρίως εἰπεῖν δημηγορίαι αἱ ὁποῖαι ἐνηκολούθησαν αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίον: *Περὶ τῶν συμμοριῶν*, τῷ 354 (Ὀλυμπ. 106, 3), *Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν*, τῷ 353 (Ὀλυμπ. 106, 4), *Περὶ τῆς Ροδίων ἐλευθερίας*, τῷ 351 (Ὀλυμπ. 107, 2), καὶ ἰδιαίτερος αἱ δύο πρῶται ἔχουν ὄλως διάφορον χαρακτῆρα. Αὐστηροτέρας καὶ πλέον συμπεπυκνωμένης ρητορείας, σχεδὸν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Θουκυδίδου, παρουσιάζουν εἰς μικρὸν γῶρον πλῆθος γεγονότων καὶ ἰδεῶν καὶ ἐπιβάλλον εἰς τὸν ἀναγνώστην σύντονον προσοχὴν καὶ ποιάν τινα πνευματικὴν ὑπερέντασιν. Ὁ νεαρὸς ῥήτωρ συμβουλεύει πολιτικὴν σώφρονα ὄσον καὶ γενναίωφρονα. Θέλει ὅπως αἱ Ἀθῆναι, ἀναδιοργανοῦσαι τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναυτικοῦ, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐνεργήσουν μὲ δρα-

στηριότητα και ταχύτητα, εὐθύς ὡς θὰ πρόκειται νὰ ἐξουδετερωθῆ ἔχθρός τις Ἐπίσης δὲ ὅπως, πισταὶ εἰς τὰς μεγάλας τῶν παραδόσεις, ὑπερασπίσουν τοὺς ἀδυνάτους κατὰ τῶν ἰσχυρῶν, ὑποστηρίζουν τὰς δημοκρατίας κατὰ τῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ προστατεύουν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τῶν βαρβάρων.

Εἰς τοὺς λόγους τούτους βλέπομεν τὴν ἴστο τότε ἢ Ἑλλάς. Λόγῳ τῆς ἐξαντήσεως τῶν ἰθνηνοσῶν πόλεων, ὅλα εἶχον ἰσοπεδωθῆ¹, καὶ ἡ γῶρα αὕτη ἢ ὁποία ἐσχημάτιζε συγκρότημα κρατῶν, μίαν μικρὰν Ἐθρώπην, εἶχε φθάσει ὄχι εἰς τὴν ἰσορροπίαν ἀλλ' εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀδυναμίαν². Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας ὄλων τῶν πόλεων, μεγάλων ἢ μικρῶν, ἀρχὴ καθιερωθεῖσα ἀπὸ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην καὶ διακηρυχθεῖσα ἕκτοτε ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν σύγκλητον, ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἠθέλουν νὰ κυριαρχήσουν, ἐπολλαπλασίαζε τὰς πολιτικὰς διαιρέσεις καὶ ἠπειλεῖ νὰ κοινοτροποῦσῃ τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι, ποῦ θὰ σταματήσῃ ὁ τεμαχισμὸς; Ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἕκτασις καὶ ὁ πληθυσμὸς ἑνὸς κράτους, μᾶς πολιτικῆς κοινωνίας ἰκανῆς ν' ἀποβῆ αὐτάρκης; Ἡ ἀρχὴ ἦτο ἀκαθόριστος ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της καὶ ἔδιδε λαβὴν εἰς ἀτελευτήτους ἀντεγκλήσεις. Ἐκαστος ἐξίτηι τὴν ἐφαρμογὴν της ἀπὸ τὸν γείτονά του, χωρὶς νὰ σκέπτεται νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ εἰς ἑαυτόν. Ἡ Σπάρτη ἐξίτηι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κωμοπόλεων, τῶν ὁποίων ἡ ἔνωσις εἶχε σχηματίσει τὴν Μεγαλόπολιν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐξίτηι δι' ἑαυτὴν τὴν Μεσσηνίαν. Αἱ Θῆβαι ἀντετίθεντο εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην. Δὲν ἐνόουν ὁμως νὰ ἀποδώσουν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Κορώνειαν καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενόν³.

1. Ἡβλ. Ἰσοκράτους *Φίλιππος*, 40: «Οἶδα γὰρ ἀπόσας (τὰς πόλεις) ὀμαλομένους ὑπὸ τῶν συμφυρῶν».

2. Ξενοφῶντος *Ἑλληνικά*, VII, 5, 27: «Ἀκροσία δὲ καὶ ταραχὴ ἐν πλείων μετὰ τὴν μάχην (τὴν ἐν Μαντινεῖς) ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι». Δημοσθένους *Περὶ τοῦ στεφάνου*, § 18: «Ἡ Πελοπόννησος ἅπασα διεστήκει, καὶ οὔτε.... ἀλλὰ τις ἦν ἀκριτος καὶ παρὰ τούτοις (τοῖς Πελοποννησίοις) καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἕρις καὶ ταραχὴ».

3. Ἐὰν ἀρήσωμεν κατὰ μέρος τὸν *α' Φιλιππικόν* καὶ ἐξετάσωμεν τὰς τρεῖς ἄλλας μνημονευθείσας ἀνωτέρω πρώτας δημηγορίας *Περὶ τῶν συμμοριῶν*, *ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν*, *Περὶ τῆς Ροδίων ἐλευθερίας*, μετὰ τῆς ἀμέσως ἐπακολουθούσης *Περὶ συντάξεως* (τῷ 350), βλέπομεν ὑπὸ ποίας συνθήκας κατήλθεν εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν ὁ Δημοσθένης. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην (μετὰ τὸ 355 π.Χ.) ἢ Ἑλλάς ἦτο εἰ πᾶρ ποτε διηρημένη. Ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποίαν ἐξέψυσε πρὸς στιγμὴν τόσον πολὺ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἡγεμονία, μολοῦσα κλονισθεῖσα ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον, εἶχε λάβει, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ 386, διεθνή οὕτως εἰπεῖν—ὅπως θὰ ἐλέγχονεν σημερον—καθιέρωσιν διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἥδη ἀπὸ εἰκοσαετίας

3. Ὁ ἐκ Μακεδονίας κίνδυνος.

Αἱ πληγαὶ αὗται τῆς κοινῆς πατρίδος ἀπεκαλύφθησαν μετὰ τὸν Ἰερὸν πόλεμον (ἀπὸ τοῦ 355 μέχρι τοῦ 346 π.Χ.), πόλεμον ὁ ὁποῖος ἦναι ὑπὸ θρησκευτικὸν πρόσχημα καὶ οὐσιαστικῶς ἔγινε διὰ τὴν κατοχὴν τῶν θησαυρῶν τῶν Δελφῶν. Ἡ

δὲν εἶχε κατορθῶσαι νὰ ἀντιμετωπίσῃ νικηφόρος τὰ πλήγματα τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Ἡττηθεῖσα εἰς Λεύκτρα τῷ 371 ἀπώλεσε τὴν Μεσσηνίαν. Οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἥλειοι συνηνώθησαν μετὰ τοὺς ἔχθρους τῆς. Τὸ γόητρον αὐτῆς καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τῆς ἔπαισαν νὰ ὑπολογίζονται. Οἱ νικηταὶ Θηβαῖοι ἤσκουν *προστασίαν* ἐπὶ μέρους τῆς Πελοποννήσου καὶ πρὸς στιγμὴν ἡ ἡγεμονία τῶν ἐφάνη μὴ ἀμφοσβητουμένη. Ἐν τούτοις ὁ ὀνομασθεὶς Ἰερὸς πόλεμος τοὺς ἐφερεν εἰς ἔνοπλον ρῆξιν πρὸς τοὺς Φωκεῖς ἐξ ἀφορμῆς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν—οὐσιαστικῶς δηλαδὴ περὶ κατοχῆς τῶν θησαυρῶν τοῦ—καὶ ἡ πατρίς τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἀντεμετώπισε μετὰ δυσκολίας τοὺς συνησπισμένους ἔχθρους τῆς.

Εἰς τὴν νέαν ταύτην αἱματηρὰν διένεξιν—ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐξασθένειαν ὅλων τῶν μεγάλων πόλεων τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ ἀναφαινομένου Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ—ἡ Σπάρτη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Φωκῶν, ἐκδικουμένη τὰς Θήβας, καὶ προσεπάθει νὰ ἐπωφεληθῇ τὰς δυσχερείαις τῶν Βοιωτῶν διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῶν ἐγγυτέρων γειτόνων τῆς. Αἱ Ἀθῆναι, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὸν ἤπληξαν ἡ ἀντίζηλος καὶ ἀμείλικτος ἔχθρα τῆς, ἀπὸ τοῦ 369 τὴν εἶχον προσεγγίσει, ἀνισχυοῦσαι καὶ αὐταὶ διὰ τὴν αὐξανομένην εἰς τὰ σύνορά τῶν ἀπειλητικὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων. Κατεχόμεναι ἀπὸ τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ἡ Σπάρτη αἰσθήματα, συνεμάχησαν καὶ αὐταὶ μετὰ τῶν Φωκῶν.

Ἀπὸ τοῦ 355 ὁμοῦς ἡ Ἀθηναίων Πολιτεία εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰν μείωσιν τῆς δυνάμεώς τῆς. Ἀφοῦ ἠγωνίσθη ἐπὶ διετίαν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Ρόδον, τὴν Χίον καὶ τὸ Βυζάντιον, συμμάχους τῆς ἕως τότε, νὰ ἀποστοῦν τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ναυτικῆς ὁμοσπονδίας, ἠγαγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ πλήρῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ὑρίσταντο σοβαρὰν ἠθικὴν, πολιτικὴν καὶ οικονομικὴν μείωσιν τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ γόητρον τῆς καὶ ἐφαίνετο βαθύτατα ἀπογοητευμένη (βλ. Ἰσοκράτους *Ἀρεοπαγαιτικός*, 83). Οἱ πολιτικοὶ τῆς ἀνδρες συνεμερίζοντο κατὰ γενικὸν κανόνα τὴν ἀποθάρρουν αὐτήν. Ὅλοι σχεδὸν συμβούλευον πολιτικὴν συντηρητικὴν σφύρονος ἀμυντικῆς τακτικῆς καὶ οἰκονομίας εἰς χρῆμα καὶ ἀτομικὰς θυσίας. Ἄλλωστε τὰ ὄλονεν περισσότερον κυριαρχοῦντα ἐμπορικὰ συμφέροντα—ὡς τονίζει ὁ Maurice Croiset εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ τελευταίᾳ γαλλικῇ ἐκδόσει Budé—ἐξηραφάλιζον τὴν ἐπιμελήτησιν τῶν εἰρηνοφίλων πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν κύκλων. Ὡς ἐκπρόσωπον οὗτοι εἶχον τὸν Προβαλίνθιον τὸν δῆμον Εὐβουλον, πολιτευτὴν καὶ ρήτορα, ὁ ὁποῖος ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ δήμου διαπραγματευόμενος τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν στασιασάντων συμμάχων (355). Ὅσον ἀδόξος καὶ ἂν ἦτο ἡ εἰρήνευσις αὕτη, οἱ Ἀθηναῖοι εὐγνωμόνουν τὸν Εὐβουλον, διότι ἔθηκε τέρμα εἰς ἀγῶνα ἀπέλιπδα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον κουρασθῆ ὅλοι. Ἀπὸ τοῦ 354—350 π. Χ. εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ἡ διαχείρισις τοῦ περιβοήτου *Θεωρικοῦ* κονδυ-

Ἑλλάς παρουσίαζε τότε θλιβερόν και περιέργον θέαμα. Οἱ Θεσσαλοὶ διατελοῦν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Φωκῶων, οἱ ὁποῖοι πάλιν μάχονται κατὰ τῶν Θηβαίων. Αἱ Θῆβαι διατελοῦν εἰς ἐχθρικάς σχέσεις πρὸς τὰς Ἀθήνας, αἱ Ἀθηναὶ πρὸς τὸ Ἄργος, τὸ Ἄργος πρὸς τὴν Σπάρτην, ἡ Σπάρτη πρὸς τὴν Μεσσηνίαν και τὴν Ἀρκαδίαν, ἡ Ἀρκαδία πρὸς τὴν Ἀχαΐαν. Βλέπει κανεὶς μαζῶν

λίου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ περισσεύματα τῶν δημοσίων προσόδων και ὑπὸ τὸ πρόσχημα δωρεᾶν παροχῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς θέσεων εἰς τὰ θεάματα ἐχορήγηεν πρὸς διανομὴν χρημάτων εἰς τὸν λαὸν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν κυριωτέρων ἐορτῶν. Μὲ τὴν ἐπιβολὴν του και ἐπεκτείνων τὰ καθήκοντά του, ο Εὐβουλος κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα διήκνησεν οὐσιαστικῶς τὰ οικονομικά και ὄλην σχεδὸν τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας (βλ. Αἰσχίνου *Κατὰ Κτησιφάντους*, 25). Ὁ Θεόπομπος βεβαίωι ὅτι ὁ ἀντίπαλος οὗτος τοῦ Δημοσθένους ὑπῆρξεν ἱκανὸς και δραστήριος. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἦτο εὐγλωττος και μὲ τον ἀπλοὺν χαρακτήρα του ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λαόν, ἀπέβη δὲ δημοφιλῆς. Φροντίζων ὁμως διὰ τὴν δημοτικότητά του, ἀφου συνετέλεσεν εἰς τὴν διανομὴν τῶν περισσευμάτων τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου εἰς τὸν λαόν ὡς θεωρικῶν χρημάτων, ἠῆξησε μὲν ὡς ταμίης τῆς πόλεως τὰς προσόδους αὐτῆς, ἀλλ' ἄντι τὰ περισσεύματα τῆς καλῆς πράγματι διοικήσεώς του νὰ διατίθηνται χάριν τῆς οργανώσεως στρατοῦ και στόλου και πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπὸ ἐνδεχομένους πολεμικοὺς κινδύνους, ὁ Εὐβουλος διέθεσεν αὐτὰ πρὸς ψυχαγωγικοὺς σκοποὺς—ὡς ὁ πανηγυρικώτερος ἰσοτασμός τῶν Διονυσίων κατὰ τὸ 353 π. Χ. κ.λ.π. Τοιοῦτοτρόπος ἐσυνήθισε τοὺς πολίτας νὰ θεωροῦν τὴν ἐξευρέσιν πόρων πρὸς ψυχαγωγίαν των ὡς κίριον μέλημα παντὸς ἐντεταλμένου τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως.

Ἡ στάσις αὐτῆ τοῦ Εὐβούλου—συνετὴ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, ἀλλὰ σπάταλος γενικῶς και μὴ προνοητικὴ—ἦτο προφανές ὅτι ἐμελλε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν ὅτι φιλοδοξία τῆς δημοκρατίας δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἱκανοποίησις τῶν πόθων πρὸς ἀπολαύσεις τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις τῆς πολιτείας, πολιτικῶς, οικονομικῶς και στρατιωτικῶς, ὥστε νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ παντὸς κινδύνου μειώσεως τῆς δυνάμεώς της. Μεταξὺ τῶν ἀντασσομένων εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν περὶ τὸν Εὐβουλον ἦτο και ὁ Δημοσθένης. Τινές, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι ὁ μέγας οἱτωρ κατ' ἀρχὰς συνεφώνει πρὸς τὴν πολιτικὴν γραμμὴν τοῦ Εὐβούλου, διότι εἰς τὸν *Περὶ τῶν συμμαχιῶν* λόγον ἀντιτάχθη εἰς τοὺς κηρυχθέντας ὑπὲρ τοῦ πολέμου (Ed. Schwartz ἐν *Festschr f Th Mommsen*, Μαροβόργον 1893, σ. 44—55 κ. ἑ.). Τοῦτο ἀποτελεῖ παρανόσην τῆς βαθυτέρας σημασίας τοῦ λόγου τούτου και τῆς ἀνεξαρτήτου στάσεως τὴν ὁποῖαν ἠκολούθει ὁ Δημοσθένης, ὅτε μὲν προσεγγίζων τοὺς ἀντιπάλους του, ὅτε δὲ ἀπομακρυνόμενος αὐτῶν κατὰ τὰς περιστάσεις και τὰ γεγονότα.

Ὁ Δημοσθένης ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ, αἱ ὁποῖαι, παρὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους συμφορὰς των, παρέμενον ἡ μεγαλυτέρα ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλον ὄχι μόνον νὰ ὑπερασπίζων ἀποφασιστικῶς τὰ ἐμπορικά των συμφέροντα—τὴν διάσωσιν και ὑποστήριξιν τῶν ὁποίων προέβαλλεν ὁ Εὐβουλος ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς φιλειρηνικῆς και νωθρᾶς πολιτικῆς του—, ἀλλὰ και νὰ ἀντιτίθενται εἰς πάσας τὰς φιλοδοξίας αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τὰς ἀπειλήσουν. Οἱ περὶ τὸν Εὐβου-

σειράν μικρῶν πολιτειῶν ἐν διαστάσει πρὸς ἀλλήλας, πανταχοῦ δὲ τὸν γείτονα καταπολεμοῦντα τὸν γείτονα. Ὑπὸ τὸ θρησκευτικὸν πρόδημα διαπράττονται αἱ πλέον ἀπίστευτοι βιαιότητες. Μὲ κραυγὰς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας

λον ἐφρόνουσιν ὅτι, διὰ τὰ ἀνορθοῦν οἰκονομικῶς καὶ ἐμπορικῶς ἡ πόλις, ἐχρειάζετο μακρὰν περίοδον εἰρήνης, τὴν ὑποστήριξιν δὲ τῶν φιλοκεφαλαιοκρατικῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἀτόμων συνέδεον καὶ πρὸς τὴν παντοίαν ἱκανοποίησιν τῶν καλλιτεχνικῶν πόθων τοῦ λαοῦ. Διεκήρυττον δηλαδὴ ὅτι ἡ μόνη προσήκουσα εἰς τὴν δημοκρατίαν πολιτικὴ ἦτο ἡ μέριμνα περὶ προαγωγῆς τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν διὰ τῆς παγίσεως εἰρήνης πρὸς τοὺς γείτονας. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του συνεφώνουν κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ἀνάγκην διατηρήσεως τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ἐπίστευον ὅτι παραλλήλως ἔπρεπε νὰ συντονισθῇ ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς χώρας διὰ τῆς δημοουρίας ὀξυμομάχου στρατοῦ καὶ ἐνισχύσεως τοῦ στόλου. Διὰ τὰ ἐπιτευχθῆ ὁμοῦ τοῦτο, ἐχρειάζοντο χρήματα καὶ δι' αὐτὸ ὁ ρήτορ ἐζήτηε νὰ καταργηθῶν τὰ θεωρικὰ καὶ νὰ συσταθῇ πολεμικὸν ταμεῖον μὲ τὰ περισσεύματα τῶν δημοσίων προσόδων.

Μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς διοικήσεως Εὐβούλου ἕλειπον τὰ χρήματα πρὸς στρατιωτικοὺς σκοποὺς. Ἦσαν δὲ ἀπαραίτητα. Πράγματι ἐλθεν ἐπικρατήσι ἡ συνήθειος νὰ καταφεύγῃ ἡ πολιτεία εἰς μισθοφόρους τυχοδιώκτας καὶ φυγάδας ἐκ πάσης γωνίας, οἱ ὅποιοι ἐμίσθωνον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸν προσφέροντα τὰ περισσώτερα. Μὲ τὴν τακτικὴν αὐτὴν οἱ πολῖται εὐρισκον πρόσφορον νὰ ἀπαλλάσσονται τῶν κόπων καὶ κινδύνων τῶν ἐκστρατειῶν. Πολλὰκι μάλιστα ἐκρίνετο σκόπεμον νὰ μὴ πληροῦνται κἀν οἱ ἀντικαταστάται οὗτοι ἐκ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ταμεῖου, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ ἀνελάμβανον τὴν φροντίδα νὰ πληροῦνται τοὺς μισθοὺς των λεηλατοῦντας φιλικὰς ἢ ἐχθρικοῦς χώρας ἢ ἐπιβάλλοντες ἀνθαιρέτους φορολογίας εἰς τοὺς συμμάχους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐμπιστευόμενοι τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τοιαύτας στρατιωτικὰς ὀμάδας ἔχανον οὐδαστικῶς τὴν διενέθυνσιν τοῦ πολέμου, συχνὰ δὲ ἥττωνιο ἐκ τοῦ λόγου τοῦτου ἢ ἀπέβαινον ἄκαρποι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν συμμάχων των.

Εἶναι τίτλος τιμῆς διὰ τὸν Δημοσθένην οἱ κατήγγειλον ἐντόνως τὸ κεφαλαῖωδες τοῦτο μειονέκτημα τῆς πόλεως. Ὁλόκληρον το κενριώτερον μέρος τοῦ *Περὶ τῶν συμμοριῶν* λόγου ἐκθέτει σχέδιον στρατιωτικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ὀργανώσεως προοριζομένης νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν μειονεκτικὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα καταφαίνεται εἰς τὴν *Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν* δημογορίαν, τὴν ὅποیان ἐξεφώνησεν ἐν ἔτος βραδύτερον, ἐκθέσας τὴν ἀντίθεσιν συμφερόντων καὶ ἐπιρροῶν ἢ ὅποια ἐτάρασσε τότε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἐνδοικνωμένην διὰ τὰς Ἀθήνας πολιτικὴν. Ὁ λόγος *Περὶ τῆς Ῥοδίων ἐλευθερίας* προδίδει ἀνευθέτως ἀστάθειαν γνώμη, πολλοὶ δὲ ὅποιοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Κρουαζέ (ἐνθ. ἀν.), διερωτῶνται μήπως συντάσσων αὐτὸν ὁ Δημοσθένης ἔθεσε μὲ πολλὴν προσθυμίαν τὴν ἰδιοφυίαν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ξένων συμφερόντων. Ὁ λόγος *Περὶ συντάξεως*, μολονότι παρεσκευάσθη μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, δὲν ἐξεφωνήθη πιδανῶς, δεικνύει ἐν τούτοις τὸν ρήτορα περὶ τὸ 350 ἀποσχιζομένον νὰ συναρμύσῃ τὰς ἀντιλήψεις του εἰς πλῆρως σύστημα. Πολλοὶ συγγραφεῖς μάλιστα ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ δημογορία αὐτὴ δὲν εἶναι τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς κόποιον ρητοροδιδάσκαλον τῆς ἐλοχῆς.

ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος παραδίδονται εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Φιλίππου.

Ἡ φιλοδοξία αὕτη, ἡ ὁποία ἔβρινε συνεχῶς αὐξανομένη καὶ ἀπεκαλύπτετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον, προσέεργουσεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Φίλιππος ἐπεθύμει διακαῶς νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφ' ἐτέρου κατεῖχον ἢ ἐζήτουν πολλὰς πόλεις εἰς τὰς ἀκτὰς, αἱ ὁποῖαι ἐγειτόνευον πρὸς τὴν μικρὰν χώραν ποῦ ἐκαλεῖτο τότε Μακεδονία. Ἀμφίπολις ἡ κλεις τῆς Θράκης, ἀπουκία τὴν ὁποῖαν εἶχον χάσει ἀπὸ μακροῦ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὴν ὁποῖαν διεξεδίκουν λόγῳ ἀκριβῶς τῶν πολλῶν καὶ ματαίων προσπαθειῶν τῶν νὰ τὴν ἀνακτήσουν, ἔπειτα ἡ Πύδνα, ἡ Ποτιδαία, καὶ ἡ Μειθῶνη εἶχον πέσει εἰς χεῖρας τοῦ Μακεδόνοιο βασιλέως. Ὁ πόλεμος εἶχε διεξαχθῆ καὶ ἐξηκολούθει νὰ διεξάγεται λίαν δραστηρίως ἀπὸ μέρους τοῦ Φιλίππου, νωθρότατα ὅμως ἀπὸ μέρους τῶν Ἀθηναίων, ὅταν ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τὸν πρῶτόν του *Φιλιππικόν*. Κατόπιν ὁ πόλεμος τοῦ Φιλίππου κατὰ τῆς Ὀλύμπου καὶ τῆς Χαλκιδικῆς Ὀμοσπονδίας ἐφαίνετο παρέχων εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν ἐπανορθώσεως τῶν ζημιῶν των. Συνεμάχησαν μετὰ τῆς Ὀλύμπου καὶ ἀπέστειλαν εἰς αὐτὴν βοήθειαν. Δὲν ἐνήργησαν ὅμως οὔτε τόσον συντόμως οὔτε τόσον ταχέως, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὴν πτώσιν τῆς πόλεως ταύτης.

Αἱ τρεῖς δημηγορίαι τὰς ὁποίας ἐξεφώνησε καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ Δημοσθένης ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀποτελοῦν, μαζὶ μὲ ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἐμνημονεύσαμεν πρὸ ὀλίγου, τὴν πρώτην σειρὰν τῶν *Φιλιππικῶν*. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ρήτωρ δὲν παλαίει τόσον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅσον κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐννοουμένων συμβούλων του. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Φίλιππον, τὸν μιστὶ μὲν ἀναμφιβόλως, στηλιτεύει τὴν πολιτικὴν του, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ ἥθη του, δὲν παύει ἐν τούτοις νὰ τὸν θαυμάζει καὶ πολλάκις τὸν προβάλλει ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς Ἀθηναίους του, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἤθελε νὰ ἐμπνεύσῃ κάτι ἀπὸ τὴν ρώμην, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸ ἀγαταπόνητον πάθος, ποῦ διακρίνουν τὸν ἀντίπαλόν των Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι κανεὶς δὲν κατέδειξε καλύτερον τοῦ Δημοσθένους τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως. Ἐπράξεν ὅμως τοῦτο τρόπον τινὰ παρὰ τὴν θέλησίν του (ὅπως ὁ Βαλαῖμ εὐλογεῖ τὸν Ἰσραὴλ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ καταρασθῆ). Ὁ σκοπὸς του ὅπως καὶ ἡ δόξα του ὑπῆρξεν ὅτι ἐπέρρωσε τὸ δημόσιον πνεῦμα τῶν Ἀθηνῶν.

4. Ἡ ἑσωτερικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἑστεροῦντο οὔτε θάρρους οὔτε ἄλλων ἀρετῶν ἀξίων ἐκτιμήσεως. Ἄλλ' ἢ τὰσις πρὸς εὐζωίαν, διαδοθεῖσα εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, εἶχε σβέσει τὰς ἀρετὰς αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν τὸν καλὸν πολίτην. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἦτο ὑποχρεωτικὴ καὶ ὅλοι οἱ νέοι ἠσχοῦντο εἰς αὐτὴν ἐπὶ διατίαν. Κατὰ νόμον, λαὸς καὶ στρατὸς συνεχέοντο ἀκόμῃ, ὅπως κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἔν τοῖτοις αἱ ἐπιστρατεύσεις τῶν πολιτῶν ἀπέβησαν ὄλονεν σπανιώτεραι. Συνήθως ἡ φροντίς πρὸς μακρινὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας ἀνετίθετο εἰς μισθοφόρους, ξένους πρὸς τὴν πόλιν, στρατολογουμένους ἐκ πάσης γωνίας. Ὁ πόλεμος ἀπὸ ἀστικῶν καθήκων ποῦ ἦτο ἄλλοτε ἔτεινε νὰ καταπέσῃ εἰς ἐπάγγελμα. Οἱ περισσότερον χρησιμοποιούμενοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπὸ τὰς Ἀθήνας στρατηγοί, ὁ Χάρης, ὁ Χαρίδημος, εἶναι ἀρχηγοὶ ἀνταρτικῶν σωμάτων. Ὁ στρατὸς ἐκακοπληρώνετο, διότι ὁ λαὸς ἔζη ἀπὸ τὰς δημοσίους προσόδους καὶ ὁ προουπολογισμὸς ἐχρησίμευεν εἰς διατροφὴν ὄλων. Τοῦτο ἦτο ἔν τινι μέτρῳ νόμιμον. Ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν τρόπον τινὰ δημοῖοι ὑπάλλῃλοι. Ὅλοι ἀφιερῶνον τὸν καιρὸν των εἰς τὰ δημόσια πράγματα, εἴτε εἰς τὰς βουλὰς εἴτε εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ ἀπὸ μακροῦ ἐλάμβανον μισθὸν διὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων τούτων.

Ἀλλὰ αἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας ἐχρησίμευον ἐπίσης διὰ τὰς ἑορτάς, τὰ θεάματα, τὰ δεῖπνα, εἰς τὰς διασκεδάσεις τοῦ λαοῦ, ὄλονεν περισσότερον ἀπλήστου διὰ τὰς ψυχαγωγίας, αἱ ὁποῖαι συνεδέοντο πρὸς τὴν θέσιν του ὡς κυριάρχου, καὶ ὄλονεν ὀλιγώτερον διατεθειμένον νὰ ἀσπῆ τὰ καθήκοντά του. Εἰδεδὸν κονδυλίον, τὸ *Θεωρικόν*, διετίθετο εἰς τὰς δαπάνας ταύτας. Καὶ ὁ λαὸς ἠγγρῖνευε μετὰ ζηλοτύπου φροντίδος, ὥστε ὅλα τὰ περισσεύματα τῶν προσόδων νὰ χρησιμεύουν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ κονδυλίου τούτου. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι αἱ εὐποροὶ τάξεις δὲν ἐδείκνυνον μεγάλην σπουδὴν εἰς τὸ νὰ ἀντεπεξέρχωνται εἰς τὰ ἀμύπολλα ὑπουργήματα τὰ ὁποῖα ἐπέβαλλεν εἰς αὐτάς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐσυνήθιζον νὰ ἀναμένουν τὸ πᾶν ἀπὸ τὸ κράτος, δίδοντες εἰς αὐτὸ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα. Ἡ ἐνεργὸς καὶ ἀφωσιωμένη φιλοπατρία εἶναι μέγα καλὸν διὰ πᾶσαν χώραν, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ μορφή τῆς κυβερνήσεώς της. Εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν δημοκρατῶν. Ἡ ἐξασθένεισις τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέβη θανάσιμος διὰ τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων, στηριζομένην ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν προσωπικὴν συμβολὴν τῶν πολιτῶν, τόσον ὥστε αἱ

σπουδαιότεραι δημόσια ὑπηρεσίαι καὶ συγκεκριμένως ἡ ὑπηρεσία τοῦ στόλου ἐξηγρῶντο ἐκ τῆς συμβολῆς ταύτης.

5. Ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀντιπάλου του Εὐβούλου

Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκεν ὁ Δημοσθένης συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχη τὴν συμβολὴν αὐτὴν ἀπὸ ὄλους πρὸς κοινὴν σωτηρίαν, νὰ τὴν ἐπιτύχη δὲ πρόθυμον καὶ ἀνεπιφύλακτον. Ζητεῖ ἀκαταπαύστως ὅπως οἱ δυνάμειοι νὰ φέρουν ὅπλα πολῖται μετέχουν προσωπικῶς εἰς τὸν πόλεμον, ὅπως οἱ πλούσιοι δίδουν μέρος τῆς περιουσίας των καὶ οἱ πτωχοὶ συγκατατίθενται εἰς τὸ νὰ ἀφιερῶνται εἰς τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα διατρέφουν τὴν ἀπραξίαν των. Δεικνύει τὰς ἀπωλείας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν, τὰς προσόδους τοῦ ἐχθροῦ, τοὺς ἐγγυὲς ἢ μακρικοὺς κινδύνους. Διαλύει τὰς ἀυταπάτας, ἀποκαλύπτει μετὰ παρησίας τὰς πληγὰς. Ἀγανακτεῖ, ἐλέγχει καὶ ταπεινώνει τοὺς Ἀθηναίους του. Ἀλλὰ τοὺς ἐνθαρρύνει ἐπίσης καὶ ἀναζωογονεῖ τὰς ἐλπίδας των. Δεικνύει εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς των δὲν εἶναι ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἡ μαλθακότης των καὶ ὁ ἐγωισμὸς των. Δὲν ἔχουν παρὰ νὰ θελήσουν, διὰ νὰ ἐπιτελέσουν ἀκόμη ὅ,τι ἔπραξαν ἄλλοτε, διὰ νὰ φανοῦν ἀντάξιοι τῶν προγόνων των, διὰ νὰ γίνουν καὶ πάλιν ὅ,τι ἦσαν. Ἡ ἀρρενωπή, εἰλικρινὴς καὶ δηρικὴ αὐτῆ ρητορεία, πικρὰ ὡς φάρμακον, ταυτοχρόνως δὲ ἔντεχνος καὶ γοητευτικὴ, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν καὶ συνεκίνηε τὰς διανοίας. Ἀλλὰ μόνον μετὰ μακρὸν διάστημα εἶχε πραγματικὰ ἀποτελέσματα, καὶ ὁ Δημοσθένης ἠναγκάσθη νὰ συνεχίσῃ ἐπὶ ἔτη τὸ φλογερὸν του κήρυγμα πρὶν νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ Εὐβούλου, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν διασκεδάσεων τοῦ λαοῦ καὶ τὸν διηύθυνε μὲ τόσον μεγαλύτεραν εὐκολίαν ὅσον ἡ σὴφρον ἀλλὰ μικρόφυγος πολιτικὴ του, ἀφιερωμένη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ ὕλικὰ συμφέροντα, συνεβιβάζετο καλύτερον μὲ τὴν κλίσιν τῶν Ἀθηναίων.

Μετὰ τὴν πῶσιν τῆς Ὀλύνθου, ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος φαίνεται συνενώσας ὄλας τὰς φατρίας εἰς τὸ αὐτὸ πατριωτικὸν αἶσθημα. Προτάσει τοῦ Εὐβούλου, πρεσβεῖα ἀπεστάλησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Αἰσχίνης, ἀνίγων εἰς τὴν μερίδα τοῦ Εὐβούλου, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ρητόρων εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη νὰ ἀφικνίσουν τὴν ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν εἶχε σοβαρὸν ἀποτέλεσμα, καὶ εἰς τὴν κατάστασιν διαφρέσεως ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐρίσκετο τότε ὀλόκληρον τὸ ἔθνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Δημοσθένης ἀντελήφθη τὴν ἀνάγκην ὅπως τεθῆ τέραμα εἰς τὸν πόλεμον. Εἶτε ὡς ρήτωρ

εἶτε ὡς μέλος πρεσβείας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης. Ἦναγκάσθη—καὶ τοῦτο μοῦ φαίνεται φανερώτατον—να προσεγγίσῃ δι' ὀλίγον καιρὸν τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας τοὺς ὁποίους εἶχε κατατολεμήσει ἕως τότε.

6. Τὸ μυστήριον τῆς κατὰ Μειδίου δίκης.

Εἰς τὴν γαλήνευσιν ταύτην τῶν φατριῶν πρέπει ἴσως νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἐξήγησιν τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν ἐτήρησε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Δημοσθένης¹ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς λυπηροτέρας ὑποθέσεις. Εἶχε κτυπηθῆ εἰς τὸ πρόσωπον, ἐν πλήρει θεάτρῳ, ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν κωμωδῶν ὡς χορηγοῦ, παρουσίᾳ πλήθους τὸ ὅποιον προσεῖλκυσε ἡ ἐορτὴ τῶν Μεγάλων Διονυσίων. Ὑβριστὴς ἦτο ὁ Μειδίας, πλούσιον καὶ θρασὺν ἄτομον, ἐν διαστάσει πρὸς τὸν Δημοσθένη ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Ἦ ἐχθροπάθειά των ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τὴν δίκην τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐγείρει ὁ τελευταῖος οὗτος κατὰ τῶν κηδεμόνων του. Ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἡ ἐχθρότης αὕτη μεταφέρθη εἰς τὸ ρητορικὸν βῆμα². Δὲν ἤρρησαν ἐν τούτοις νὰ συνασπισθοῦν πρὸς αὐτὴν καὶ ἄλλαι ζηλοφθονίαι. Αἱ δικητικαὶ ἐπιθέσεις τοῦ νεαροῦ ρήτορος κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Εὐβούλου θὰ ἐξηρέθισαν τὸν πολιτικὸν τοῦτον ρήτορα. Ὁ Δημοσθένης καθίστα αἰσθητὴν εἰς αὐτὸν τόσον ζωηρῶς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου του καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ χαρακτήρος του, ὥστε οὗτος ἔβλεπε μὲ ἀνησυχίαν νὰ ἀνυψοῦται τοιοῦτος ἀντίζηλος. Δι' αὐτὸ βλέπομεν τὸν Εὐβουλον νὰ μεταχειρίζεται τὸν Μειδίαν ὡς φίλον, νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ καὶ νὰ τὸν ὑπερασπίξῃ³.

Καὶ ὁ Δημοσθένης; Ἀφοῦ προητοίμασε κατὰ τοῦ Μειδίου λόγον εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ὀδυνηρὸν συναίσθημα τῆς ὕβρεως καὶ καταθλίψεως βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ἰδιοφυίαν τοῦ ρήτορος καὶ δι' οὗ ζητεῖ τὴν καταδίκην εἰς θάνατον τοῦ ἀνδρός ὁ ὁποῖος ὕβριζον αὐτὸν καθύβρισε τὴν θρησκείαν, τὴν πολιτείαν, ὅλους τοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἰδιαίτερος ἕκαστον πολίτην, ἀποκρούει δὲ πᾶσαν ἰδέαν συμβιβασμοῦ ὡς ἀπροσμέτρητον ἀνανδρίαν, ὁ Δημοσθένης αἰφνιδίως ἐγκατέλειψε τὴν καταγγελίαν του καὶ συνεβιάσθη μὲ τὸν ἀντίπαλον. Εἶναι ἀπαράδεκτον ὅτι

1. Δὲν εἶναι ἐλακτωδῶς γνωστον πότε συνέβησαν τὰ ἀνωτέρω.

2. Βλ. τὸν λόγον *Περὶ εἰρήνης*, § 5. Ὁ Μειδίας εἶχε καταδικασθῆ τότε εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπλήρωσε. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ μισῇ τὸν Δημοσθένη.

3. Βλ. Δημοσθένους *Κατὰ Μειδίου*, 205—207. Ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐξεφωνήθη. Ἦ δίκη μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τῷ 347.

ὀλίγα χρήματα (τριᾶκοντα μναί) κατώρθωσαν νὰ ὑπερισχύσουν τῆς δικαίας ἀναμνήσεως τῆς ὕβρεως εἰς ψυχὴν τόσον πλήρη πάθους καὶ τόσον πιστὴν εἰς τὰ αἰσθήματά της. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ Δημοσθένης ἀπληλίσθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ θριαμβεύσῃ τοῦ συνασπισμοῦ ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὸν Μειδίαν. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὸ αἶνγμα τοῦτο¹. Ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει νὰ εἰκάσωμεν καὶ θέλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ὅταν τὰ ἀτυχήματα τῆς πατρίδος ἐπέφεραν τὴν προσέγγισιν τοῦ πρὸς τὸν Εὐβούλου, ὁ Δημοσθένης κατεσίγασε τὰ προσωπικά του μίσῃ ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου.

7. Ὁ Δημοσθένης ὑπὲρ τῆς εἰρήνης.

Καὶ ναὶ μὲν ὁ Δημοσθένης ἐνήργησεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν φίλων τοῦ Εὐβούλου εἰς τὰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ τὰς πρεσβείας αἱ ὁποῖαι ἐπικολούθησαν, ἀλλὰ καὶ αἱ διαπραγματεύσεις αὗται δὲν ἤρρηξαν νὰ τὸν φέρουν εἰς νέαν διάστασιν καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν ἀμετακλήτως πρὸς τοὺς ἐπικροῶντας τοῦ κόμματος ἐκεῖνου. Προτάσει τοῦ Φιλοκράτους, οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν συνθήκην, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι ἦσαν σκληροὶ δι' αὐτοὺς².

1. Ὁ Κρουαζέ φρονεῖ ὅτι ὁ Δημοσθένης παρητήθη τῆς διώξεως μᾶλλον διότι εἶχεν ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ ἕβριστὴς του θὰ κατεδικάζετο εἰς ἀσίμαντον πονήν. Τὸ ἀδίκημα ἦτο παλαιὸν ἤδη καὶ ἡ πρώτη ἐντύπωσις εἶχε παρελθεῖ. Κατὰ τὸν Αἰσχίνην (*Κατὰ Κτησιφώντος*, 52) ὁ Δημοσθένης ἔλαβε χρήματα διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κατὰ Μειδίον δίκην.

2. Δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ ὁ ρόλος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὰς ἀνωτέρω διαπραγματεύσεις. Οἱ ἰσχυρισμοὶ τόσον αὐτοῦ ὅσον καὶ τοῦ Αἰσχίνου εἰς τὰς δίκας *Περὶ παραπρεσβείας* καὶ *Κατὰ Κτησιφώντος* ἀντιφάσκουν τόσον πολὺ, ὥστε κατέστη ἀδύνατον εἰς τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς νὰ ἐξιχνιάσουν τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τῶν διαπιστουμένων γεγονότων καὶ εἰκασίῶν συνάγεται ὅτι μετ' ἀνοφελεῖς προσπάθειας ὅπως συγκροτήσουν συμμαχικὸν συνασπισμὸν μετὰ τῆς Μακεδονίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ διαπραγματευθοῦν ὑπὸ τοὺς καλυτέρους δυνατοὺς ὅρους, ἀνάγκην τὴν ὁποῖαν ἀνεγνώρισε καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης. Πρώτη πρεσβεία, τῆς ὁποίας ὑπέθεε μέλος μαζί με τὸν Αἰσχίνην καὶ πῖνας ἄλλους, μόνον καλοῦς λόγους ἐξησφάλισεν ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ οὐ σαφεῖς ὑποχρεώσεις. (Κατὰ τὴν πρεσβείαν αὐτὴν συνέβη τὸ θλιβερὸν ἐκεῖνο εἰς βάρους τοῦ Δημοσθένους ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον περιγράφει ὁ Αἰσχίνης εἰς τὸν λόγον του *Περὶ παραπρεσβείας*. Ὅταν παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ Φιλίππου, ὁ μὲν Αἰσχίνης ὠμίλησε μὲ τὴν γνωστὴν ἐλευθεροστομίαν του καὶ ἐτοιμότητα πνεύματος, ὁ Δημοσθένης ὅμως ἔμεινε ἀναυδος καὶ μόλις ἤρρησε νὰ ὁμιλῇ καταληφθεὶς ἀπὸ ἀνεξήγητον ἐκφραστικὴν δυσχερείαν (τῶν γλώσσῃ) ἐσταμάτησε τὸν λόγον, παρὰ δὲ τὰς εὐγενεῖς προτροπὰς τοῦ Φιλίππου δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεχίσῃ καὶ ἐπανεῦρη τὴν συνέχειαν τῶν σκέψεών του). Ἀλλ' ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς διαβουκολούμενος ἀπὸ τοὺς φίλ-

Παρέστη ανάγκη νὰ ὑποκύβουν καὶ νὰ ἀφήσουν εἰς τὸν Φίλιππον ὅ,τι δὲν ἦσαν τότε εἰς θέσιν νὰ ἀνακτῆσουν. Ἡ κατάστασις ὁμως ἐπεδεινώθη ἐξαιρετικῶς ἐκ σφάλματος τῶν διαπραγματευθέντων τὴν εἰρήνην, ἀπὸ τὰς ἐνόχους ἀργοπορίας τῆς πρεσβείας ἢ ὅποια ἐστάλη διὰ νὰ λάβῃ τὸν ὄρκον τοῦ Φιλίππου καὶ ἀπὸ τὴν αὐταπάτην τὴν ὅποιαν ἐκαλλιέργησαν μεταξὺ τοῦ λιουὶ τῶν Ἀθηνῶν ῥήτορες τοὺς ὁποίους εἶχε προσεταιρισθῆ ὁ ἡγεμὼν οὗτος. Εἰς μίτην διεμαρτυρήθη ὁ Δημοσθένης. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κακόν, καὶ τὸ μόνον τὸ ὅποιον τοῦ ἀπέμεινεν ἦτο νὰ ὑποβάλλῃ καταγγελίαν ἐναντίον τοῦ Αἰσχίνου, συναδέλφου του κατὰ τὴν πρεσβείαν.

Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει ἀμαχητὶ τὰς Θερμοπύλας, κρατεῖ τὴν κλειδα ταύτην τῆς Ἑλλάδος, εἰσέρχεται δὲ εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν. Ἐξαναγκασθεὶς νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ὀλίγου δεῖν νὰ παρασυρῆθῇ εἰς κίνησιν ἀγανακτικῆς καὶ νὰ ἐπαναρχίσῃ ἀγῶνα ἀποβάντα ἀδύνατον. Ὁ Δημοσθένης τότε, εἰς τὸν λόγον του *Περὶ εἰρήνης* (346 π.Χ.), ἠνώθη μὲ ἐκείνους ὁ ὅποιοι κατηύνασαν τὰ ἀπερίσκεπτα πάθη καὶ ἠμπόδισαν τὴν λῆψιν ἀφρόνων ἀποφάσεων.

Αἱ ἄλλαι δημηγορίαι τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν *Φιλιππικῶν*

ειρηγικούς τῆς μερίδος Εὐβούλου—Αἰσχίνου ἐφαντάσθη ὅτι θὰ ἐπετύγγαν ὅρους εὐνοϊκοὺς. Αἱ διαπραγματεύσεις ἐσυνεχίσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔστειλε τὴν πρεσβείαν ὁ Φίλιππος. Τελικῶς ἐπετεύχθη συμφωνία ἐπὶ τοῦ σχεδίου συνθήκης τὸ ὅποιον συνέταξεν εἰς ἕκ τῶν Ἀθηναίων πολιτευτῶν, ὁ Φιλοκράτης. Αἱ δύο συμβαλλόμενα χωρὰ συνήπτον ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν συμμαχίαν, διατηροῦσα ἐκάστη ὅ,τι κατεῖχον. Τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηνῶν ἦτο πράγματι νὰ σταματήσουν τὸ ταχύτερον τὰς κατακτήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ὄρκων. Δευτέρα πρεσβεία ἀπεστάλη πρὸς συνάντησιν τοῦ Φιλίππου, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Αἰσχίνον. Ὁ Φίλιππος ὁμοῦ ἀποουσίαζεν ἐκ τῆς πρωτευούσης του Πέλλας, πολεμῶν εἰς τὴν Θράκην, ὅπου συνεπλήρωνε τὴν νίκην του κατὰ τοῦ συμμάχου τῶν Ἀθηναίων Θρακῶς Κερσοβλέπτου. Ἀπὸ σκοποῦ προφανῶς καθυστέρει τὴν ἐπάνοδόν του, ἐνῶ ἐσυνέχισε τὰς κατακτήσεις του εἰς τὴν θρακικὴν παραλίαν. Ὅταν ἐπὶ τέλους ἐπέστρεψεν, ὠρκίσθη μὲν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης, ἀλλ' ἀφοπλίσας τοιουτοτρόπως τοὺς Ἀθηναίους ἐξηκολούθησε τὰς καρποφόρους ἐπιχειρήσεις του. Διέβη τὰς Θερμοπύλας, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀμφικτιόνας νὰ κυρώσουν τὴν καταστροφὴν τῶν Φοικικῶν πόλεων καὶ τὴν διασποράν τῶν κατοίκων των, τέλος δὲ εἰς τοὺς Θηβαίους, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ προσεταιρισθῆ χάριν τῶν σχεδίων του, παρέδωκε τὰς ἀποσπασθείσας τῆς θηβαϊκῆς κυριαρχίας βοιωτικὰς πόλεις. Τοῦτο ἀπετέλει σοβαρὸν καὶ ἀπροσδόκητον πλήγμα διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἀπέβαινε κύριος τῆς Ἀμφικτιονίας καὶ σύμμαχος τῶν Θηβαίων, μιστῶν ἀντιζήλων των. Οὐσιαστικῶς ὁ Φίλιππος τοὺς ἐξηπάτησεν, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τιμωρήσουν τὴν ταρασπονδιαν. Αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Φιλίππου ὠφείλοντο

ἀνίκουν εἰς τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης ἢ μᾶλλον τῆς ἀνακωχῆς ἢ ὅποια χωρίζει τὴν εἰρήνην τοῦ 346 ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατὰ τὸ 340. Κύριος τῆς Θεσσαλίας, δπου ἀντικαθιστᾷ τὴν κυριαρχίαν τῶν τυράννων τῶν Φερῶν διὰ τῆς ἰδικῆς του, σύμμαχος τῶν Θηβῶν τὰς ὁποίας προσηταιρίσθη ἐγκαταλείπων εἰς αὐτὰς τὰς βοιωτικὰς πόλεις, ὁ Φίλιππος μετέρχεται καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον—κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐλαμεινῶνδα—τὸν ρόλον προστάτου τῶν πρῶν ὑπηκόων ἢ ἀντιπάλων τῆς Σπάρτης. Μεσσηνιοὶ, Ἀρκαῖδες, Ἀργεῖοι, τοὺς ὁποίους ἀνησχοῦν πάντοτε οἱ φιλόδοξοι γείτονές των, ἀπέβησαν οἱ πιστότεροι σύμμαχοί του. Κατόπιν ἐξαναγκάζει νὰ περιέλθῃ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν του τὸ ἡμισυ τῆς Εὐβοίας, ἐγκαθιστῶν τυράννους εἰς δύο σημαντικὰς πόλεις: τὸν Κλείταρχον εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἀπέναντι τῆς Ἀττικῆς, καὶ τὸν Φιλιστίδην εἰς τὸν Ὠρεῶν, τὴν παλαιὰν Ἰσπαιάν, ἀπέναντι τῆς Σκιάθου καὶ τῶν ἄλλων νήσων αἱ ὁποῖαι παρέμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων.

8. Πραγματικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ λαοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς διασκεδάζει μὲ ἐπιστολάς καὶ μὲ πρεσβείας, ὅτε μὲν παραπονούμενος ὅτι τὸν συ-

εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν του, εἰς τὴν ἐνεργητικότητά του ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς θλιβεράς διαρῆσεις τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ὄλων δυσπιστίαν. Καὶ ἂν ἀκόμη αἱ Ἀθηναῖοι κατήγγελλον τότε τὴν νεωστὶ συναφθεῖσαν καὶ παραβιασθεῖσαν ἀμέσως εἰρήνην. εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν χωρὶς συμμάχους θὰ ἠδύναντο νὰ σώσουν τοὺς Φοκεῖς. Τὴν ρῆξιν πρὸς τὸν βασιλεῖα ἠμπόδιζαν τότε ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, ἐνισχύοντες τὴν αὐταπάτην ὅτι αἱ Ἀθῆναι δὲν ἐζημιῶντο ἀπὸ τὰς προόδους τοῦ Φιλίππου.

Μετὰ τριετίαν, κατὰ τὴν *Περὶ παραπρεσβείας* δίκην, ὁ Δημοσθένης ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχε διαγνώσει τὰς δολοπλοκίας τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων καὶ ἠγωνίσθη ἀντικρούων τὰς ἀπατηλὰς διαβεβαιώσεις των. Πράγματι μὲ τὴν ἀντιμακεδονικὴν φιλυποψίαν εἶχε κατανοήσει τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μακεδονιζόντων Ἀθηναίων. Αὐτὴ ὅμως ἀκριβὴς ἢ διορατικότης του τὸν ἔκαμε νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ τίποτε. Ἡ πεποιθῆσις αὐτῆ παρέλκυσε τὴν δρασίαν του, εἰς τὸ συναίσθημα δὲ τοῦτο ὀφείλεται καὶ ὁ ὀλίγον μεταγενέστερος λόγος *Περὶ εἰρήνης*. Ἀληθῶς διὰ νὰ καθιερώσῃ ἐπίσημως καὶ πανελληνίως τὸν προσάτους ἐπιτυχίας του ὁ Φίλιππος, πρὶν ἐπαναφέρει τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐζήτησε νὰ μετασχη τῆς Ἀμφικτιονίας τῶν Δελφῶν, ἀπαιτῶν ὅπως αἱ Ἀθῆναι τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς μέλος αὐτῆς. Μερικοὶ ἐξηγμένοι ὑπερπατριῶται συνεβούλευσαν τότε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνταγχοῦν εἰς τὴν νέαν ἀξίωσιν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Δημοσθένης ἐν τούτοις ἀντελήφθη τὸ ἀνοφελεὲς τοιαύτης ἀγνήσεως ἐνόπιον τοῦ τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἀντετάχθη εἰς τὰς ἀφρονὰς συμβουλίας, πείσας τὸν λαὸν μὲ ἓνα λόγον. τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ἀκριά σύνεσις.

κοφαντοῦν, ὅτε δὲ προσφερόμενος νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν συνθήκην εἰρήνης, διακόπτων καὶ ἐπαναρχίζων μίαν διαπραγματεύουσαν ἢ ὅποια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταλήξῃ. Παγιάωνει ἐν τούτοις καὶ ἐπεκτείνει τὴν ἡγεμονίαν του. Αἱ ἐκστρατεΐαι του κατὰ τῶν Παιόνων καὶ τῶν Ἰλύριων, ἡ ἐπέμβασις του εἰς τὴν Ἥπειρον, ὅπου ἐγκαθίδρυσεν τὸν γυναικάδελφόν του Ἀλέξανδρον, δὲν ἀνησύχησαν σοβαρῶς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅταν ὅμως κατέκτησε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰ Στενά, αἱ Ἀθῆναι ἐθεώρησαν ὅτι ἠπειλοῦντο εἰς τὰ ζωτικὰ συμφέροντά των καὶ ὁ πόλεμος ἤναψεν ἐκ νέου.

Μόνον τότε, κατὰ τὰ ἔτη τὰ ὅποια ἐπηκολούθησαν τὴν εἰρήνην τοῦ 346, ἤρχισεν ὁ Δημοσθένης νὰ ἀσκήσῃ πραγματικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου. Ἀνέρχεται συχνὰ εἰς τὸ βῆμα, λαμβάνει τὴν θέσιν του καὶ καταλέγεται μόνος του μεταξὺ τῶν τακτικῶν ρητόρων¹. Δὲν εἶναι πλέον ἀπομεινωμένος². Εὐρίσκειται ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλης μερίδος τῆς ἀντιπολι-

1. «*Ἡμεῖς οἱ παριόντες*», ἔλκεν εἰς τὸν β' *Φιλιππικόν*, 3

2. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ τρίτη περίοδος τοῦ βίου τοῦ Δημοσθένους, καθ' ἣν οὗτος ἐμελλε νὰ ἀποβῇ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς ἀπειλητικῆς ἡγεμονίας τῶν Μακεδόνων. Πράγματι διὰ τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀγνοοῦνται ἀπὸ κανένα, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τοὺς ἐθελουφλοῦντας ἢ τοὺς φίλους τοὺς ὁποίους ἐξηγγόραζεν ὁ δαίμονιος Μακεδὼν ἐν μέσασι Ἀθῆναις. Τὸ πᾶν ἀπεδείκνυεν ὅτι ἀπέβλεπε νὰ δεσπόσῃ τῆς Ἑλλάδος ὀλοκλήρῳ, νὰ πραγματοποιήσῃ δηλαδὴ ὅ,τι ἐπεδίωξεν εἰς μάτην ὁ Περικλῆς διὰ τὰς Ἀθῆνας. Ὁ Ἀγησίλαος διὰ τὴν Σπάρτην, ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τὰς Θήβας, τὸ ὄνειρον τῶν ὀλίγων ἀκόμη τότε Ἑλλήνων οἱ ὅποιοι ἀντιληφθέντες ποῦ ᾤδηγοι ὁ τοπικισμὸς ἢ ὑπερβολικὴ ἀυτονομία καὶ ἡ συνεχὴς διαμάχη τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐκαλλιέργουν τὸ πανελλήνιον ἐκεῖνο σχέδιον τῆς συνενώσεως ὑπὸ ἑνιαίαν κατεῦθυνσιν ὅλων τῶν ἀλληλοσπαρασσόμενων τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ ὄνειρον αὐτὸ εἶχεν ἐνστερνισθῆ ὡς βασικὴν πολιτικὴν γραμμὴν εἰς ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους διδασκάλους τῆς ρητορείας ἐν Ἑλλάδι, ὁ Ἰσοκράτης, ἐκπροσωπῶν εἰς τοῦτο τὴν ὑγιεστεράν πρᾶγματι μερίδα τῆς διεσπαρμένης φυλῆς. Ἡ ἰδέα αὕτη συνοψίζετο εἰς μίαν φράσιν: «*Ἐνωσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων*», ὅχι τῶν «*βαρβάρων*», ὅπως ἀπεκάλει ὁ Δημοσθένης ἀπὸ ἐμπάθειαν καὶ στενὴν τοπικιστικὴν ἀντίληψιν τοὺς Μακεδόνας, ἀλλὰ τῶν μὴ Ἑλλήνων, τῶν Περσῶν, τῶν Μήδων, τῶν Φοινίκων, τῶν Ἀσιῶν γενικῶς μὴ ἑλληνικῶν λαῶν, ἐκείνων κατὰ τῶν ὁποίων μετὰ τινά ἐτη ἐξεστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἀρχιστρατῆγος πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Βεβαίως ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο Ἰσοκράτης οὔτε Περικλῆς. Δὲν ἤθελε τὴν ἡγεμονίαν του ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἰδέαν γενναιοφρόνα, ὡς θεωρίαν διαδόσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Ἑλλάδος θεωρουμένης ὡς κατ' ἐξοχὴν πατρίδος πάσης πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκπολιτιστικῆς προόδου, ὅπως διεννοεῖτο αὐτὴν ὁ Ἰσοκράτης. Ἦτο ὅμως καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ποτισμένος

τεύσεως, μαζί με τὸν Ὑπερεΐδη, τὸν Ἠγήσιππον καὶ ἄλλους. Αἱ δημηγορίαι του ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν εἰς τὰς ἀπειλητικὰς προόδους τοῦ Φιλίππου, καταγγέλλουν τὰ σχέδιά του καὶ τὴν ὑπουλον ἐχθρότητά του κατὰ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας. Ἀπὸ τοῦ 344, ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα β' Φιλιππικὸς λόγος του ρίπτει κραυγὴν κινδύνου καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτοτελείας πολιτικὴ μερὶς ἐθεώρει ἀναπόφευκτον τὸν νέον

ἀπὸ τὴν διανόησιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος, περισσότερον ἴσως ἀπὸ μερικοὺς Ἕλληνας τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Σπάρτης ἢ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἦτο μῆπως αὐτὸς ποῦ ἐκάλεσε τὸν Ἀριστοτέλην ὡς διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου μετ' ἄλλων ἐπιφανῶν παιδαγωγῶν; Μαζὶ μετὴν φιλοδοξίαν ποῦ ἔτρεφε νὰ ἀναδείξῃ τὴν μικρὰν του πατρίδα Μακεδονίαν ἡγέτιδα ἄλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἠσθάνετο καὶ ὑπερηφάνειαν θεαρῶν ἑαυτὸν Μακεδόνα ἀλλὰ καὶ Ἕλληνα. Αἱ ἰδέαι τὰς ὁποίας ἀνέπτυσεν ὁ Ἰσοκράτης ἀπὸ τοῦ 380 π. Χ.—ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν πρότερον—εἰς τὸν θαυμάσιον *Πανηγυρικόν* του ὅτι τὸ ὄνομα *Ἕλλην* εἶναι δηλωτικὸν διὰ κατὰ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν φυλὴν, εἶναι συνώνυμον πολιτισμοῦ περισσότερον ἢ φυλετικῆς ὁμοιογενείας, εἶχον γονιμοποιηθῆ.

Καὶ οἱ Δωριεῖς διέφερον φυλετικῶς ἀπὸ τοὺς προκατόχους τῶν Ἀχαιοῦς καὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τῶν Ἴωνας. Ὅλους ὁμως τὸς συνεχόνευσε κοινὸς πολιτισμὸς, κοινὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, διὰ νὰ τοὺς κάμῃ, μετὰ αἰῶνων ἐξέλιξιν, νὰ ἀποβλέπουν καὶ εἰς κοινὸν ἐθνικὸν ἰδεῶδες. Οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι, μετὰ τοὺς κινδύνους τῶν ὁποίους διέτρεξεν ἅπαν τὸ *Ἑλληνικόν*, εἶχον ἀφῆσει ἀνεξάλειπτα ἴχνη εἰς τὰς ἐλληνικὰς ψυχάς, εἶχον δημιουργήσει ἐλληνικὴν ἐθνικὴν παράδοσιν: Συνήνωσαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ἀγῶνα ἰστέρ βοιωτῶν καὶ ἑσπιῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν καὶ τοῦ ἔθνους τῶν ἐν τῇ εὐρυτέρῃ του ἐννοίᾳ. Τὴν παράδοσιν αὐτὴν ὄχι μόνον δὲν κατέστρεψεν ὁ πολυετής καὶ ἐγκληματικὸς Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐτόνωσε περισσότερον, καταδειξας ὅτι κίνδυνος θανάτου ἡπείλει τὰς ἐλληνικὰς πολιτείας, μεγάλας καὶ μικράς, κίνδυνος ἀλληλοξενώσεως καὶ ἐξασθενήσεως, ὁπότε εὐκολώτερον θὰ ἐγίνοντο βορὰ τῶν βαρβάρων, διὰ νὰ ὑποκύβουν εἰς ξένην δουλείαν λαῶν ἰσχυροτέρων ἀλλὰ κατωτέρων εἰς πολιτισμὸν.

Ἐκλεκτὰ πνεύματα, ὅπως ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀγχιλαος, ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀργότερον ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, φέρουν βαρῆως τὴν διχνοίαν καὶ τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον ὄπλον τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Μάρτυς τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ ἀδελφοκτόνου αἱματοκυλισματος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁ Ἰσοκράτης, εἰς ὅλα του σχεδὸν τὰ ἔργα, κυρίως ὁμως εἰς τὸν *Πανηγυρικόν* (50, 120, 146—9, 180), εἰς τὸν *Φίλιππον* (90—91), εἰς τὸν *Παναθηναϊκόν* (158—59), ὁμιλεῖ προσφρητικῶς καὶ καλεῖ τοὺς Ἕλληνας νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς διαίρεσεις καὶ τὰς κατ' ἀλλήλων φιλοποσίας, τὴν μίσην καὶ τὰς διαμάχας τῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τῆς οἰκτρᾶς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέστησαν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διατητῆν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων.

Τὸ κήρυγμα ἐνός Ἰσοκράτους δὲν ἦτο φωνὴ μεμονωμένη. Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑσκέπτετο καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι πνευματικαὶ ζωρφαὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἠσθάνοντο ἐντροπὴν διὰ τὸ κα-

πόλεμον εις μέλλον κατά τὸ μάλλον ἢ ἦττον προσεχέζ. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς μερίδος ταύτης ἐνάγουν εἰς τὰ δικαστήρια τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἐξετέθησαν περισσότερον εἶτε ὡς ρήτορες εἶτε ὡς πρέσβεις κατὰ τὴν σύναψιν τῆς τελευταίας εἰρήνης. Ὁ Ὑπερείδης, ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὸν Δημοσθένη, καταγγέλλει τὸν Φιλοκράτη καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν καταδίην του (343). Αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, ἐπαναλαμβάνων

τάντημα τοῦ ἔθνους τῶν: Οἱ ἀπόγονοι τῶν Μακεδονομάχων καὶ Σαλαμινομαχῶν νὰ ἐξαγοράζωνται ἀπὸ τοὺς Πέρσας διὰ νὰ ἀλληλοσπαράσσωνται μεταξύ τῶν ἢ νὰ καλοῦν τὸν Ἀσιάτην βασιλεῖα νὰ λύσῃ τὰς διαφορὰς τῶν. Βαθυτάτη ψυχολογικὴ μεταβολὴ εἶχε συντελεσθῆ εἰς τὰς ψυχὰς πλείστων Ἑλλήνων. Ἐπὶ ἓνα σχεδὸν ὀλόκληρον αἰῶνα (ὁ Ἰσοκράτης ἔζησεν ἀπὸ τοῦ 436 μέχρι τοῦ 338 π.Χ.) ὁ ἀκάματος ἐκείνος ρήτωρ καὶ μέγας Ἕλληνας, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ζωηρότερον διατυπώσοντας τὸ ὀλονὲν αὐξανόμενον αἰσθημα τῆς πανελληνίου ἀλληλεγγύης καὶ ἐνότητος, ἠγωνίσθη διὰ νὰ πείσῃ οὐ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως καὶ οἱ Σπαρτιάται, οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνας, ἔπρεπε νὰ παύσουν νὰ ἀεπύονται ὡς Ἀθηναῖοι μόνον, ἢ ὡς Σπαρτιάται, Θηβαῖοι κ.λ.π., καὶ νὰ ἐνστερνισθοῦν *πανελληνία* ἰδεώδη. Παρ' ὅλην τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἐθεώρει ἀληθινὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἑλλήνων (*ἄστυ τῆς Ἑλλάδος* τὰς ὀνόμασεν εἰς τὸν *Περὶ ἀντιδόσεως* λόγον του), διεκήρυσσεν ὅτι ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσουν ἓνα *ἡγεμόνα* (ἀρχηγόν) καὶ νὰ συνασπισθοῦν μεταξύ τῶν.

Δὲν εἶναι ἐκκληρικὸν ἐπομένως, εἰς ἀνήρ φιλόδοξος καὶ δαιμόνιος, ὡς ὁ Φίλιππος, ἐσέκφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον σημαντικῆς μερίδος Ἑλλήνων περὶ ἐνότητος τοῦ ἔθνους, νὰ τὸ ἐκμεταλλεῖθῃ ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ βεβαίως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ πάντως καὶ ὠθήσῃ πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν ἰδεώδες, τὸ ὁποῖον ὠραματίσθησεν ὁ Περικλῆς μετὰ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἀγησίλαος ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Σπάρτης, ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τὰς Θήβας, φιλοδοξοῦντες νὰ ἐπιτελέσουν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἢ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἰδίας ἑκατοσ πόλεως. Ὅσον λοιπὸν καὶ ἂν θαυμάσωμεν τὸν Δημοσθένη διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ τὴν ἀκοίμητον φιλοπατρίαν του ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηναίων, δὲν δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῶν εὐρύτερων ἑλληνικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς στενῆς τοιαυτῆς ἀντιλήψεως ὅτι τὸν ἡγετικὸν ῥόλον ἐν Ἑλλάδι ἔπρεπε νὰ παίξουν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὄχι ἡ Μακεδονία. Σύγκρουσις λοιπὸν ἀνιπθέτων συμφερόντων ἢ ἀντίθεσις Φιλίππου—Δημοσθένους καὶ ὄχι ἀγὼν Ἑλλήνων κατὰ βαρβάρων, ὅπως ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἐχθρότητά του πρὸς τοὺς Μακεδόνας ὁ ἀκούρατος Ἀθηναῖος ρήτωρ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ ἦδύατο καὶ ὁ Περικλῆς νὰ κατηγορῇ τοὺς Σπαρτιάτας ὡς βαρβάρους, ἐπειδὴ ἦσαν Δωριεῖς καὶ ὄχι Ἴωνες καὶ εἶχον ἄλλον πολιτισμόν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Ἀγίς θὰ ἐπετρέπετο νὰ κατηγορῇ τὸν Ἐπαμεινώνδα καὶ τοὺς Θηβαίους ὡς βαρβάρους, ἐπειδὴ διεξεδίδουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος κ.ο.κ. Οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος οὔτε οἱ Σπαρτιάται τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου εἶπον τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀπλῶς διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πόλεως τῶν.

Τοιοῦτος εἶναι ἀπὸ ἐθνικῆς ἑλληνικῆς ὀπόμεως ὁ χαρακτήρ τῆς

τὴν ἀπὸ μακροῦ κινήθεισαν καὶ ἀναβαλλομένην ἐκ διαφορῶν λόγων δίκην κατὰ τοῦ Αἰσχίνου, ἐκφωνεῖ τὸν *Περὶ τῆς παραπροσβείας* λόγον. Ἄλλ' ὁ κατηγορούμενος ὑποστηρικθεὶς ἀπὸ τὸν Εὐβούλον καὶ τὸν Φωκίωνα διαφεύγει τὴν καταδίκην (343).

9. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἀθηναίων πολιτείας.

Δύο ἔτη βραδύτερον ὁ Δημοσθένης ἐκφωνεῖ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τοὺς νευρωδεστέρους λόγους του. Δεικνύει ποῦ ὠδήγησεν ἡ

ὀξύτατης ἀντιθέσεως ἡ ὁποία ἐχώρισε τὸν Φίλιππον ἀπὸ τὸν Δημοσθένη, τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας. Ὁ Δημοσθένης μὲ τὴν εὐλογερὰν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἐνδοξον πατρίδα του, τὰς Ἀθήνας, ἐξεπροσώπει μὲ σθένος, πράγματι ὑπεράνθρωπον, μὲ ὀξυδέρκειαν καὶ ἐπιμονὴν ἀδάμαστον—ἀρετὰς πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἀξίας καλυτέρας ἔθνικῆς ὑποθέσεως—τὴν παλαιὰν ἀθηναϊκὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία διεξεδίκευε διὰ τὰς Ἀθήνας τὴν κυριαρχίαν ἐφ' ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ, λησμονοῦσα ὅτι ἀπὸ τοῦ Περικλέους εἶχε μεσολαβήσει εἰς αἰὼν ἀνεπανορθώτου πτώσεως τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως, ἐπέμενε νὰ πιστεύῃ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ μὲ τὰς φθινούσας ἀπὸ ἀπόφωτος ἰσχύος Ἀθήνας τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ, τὴν δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐπιτύχῃ ἡ μεγαλοφύια τοῦ Περικλέους καὶ ἡ κραταιὰ δύναμις τῆς Ἀθηναίων πολιτείας κατὰ τὸν *χρυσὸν αἰῶνα* τοῦ μεγίστου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς (μέσα δ' ἄρ. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος).

Ἄλλὰ καὶ ὁ Φίλιππος δὲν ἠγνόει ὅτι αἱ Ἀθήναι μὲ πολιτικοὺς ὡς ὁ Δημοσθένης ἦσαν τὸ κυριώτερον ἐμποδίων εἰς τὰ *πανελληνία* σχέδιά του καὶ εἰς τὴν *μακεδονικὴν—ἡγεμονικὴν* φιλοδοξίαν του. Ἐφ' ὅσον ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐξηκολούθει νὰ κυριαρχῇ τοῦ πελάγους, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἰδικὴν του ναυτικὴν δύναμιν ὅσον ἤθελεν. Ἡ διόδοσ τοῦ Ἑλλησπόντου ἦτο κλειστὴ δι' αὐτόν. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἐλευθέρᾳ ἐκείνῃ δημοκρατία, φυσικὴ προστάτις τῶν λαοκρατικῶν πολιτευμάτων, τὸν ἠνῶχλει καὶ τὸν ἐπέιραζεν. Ἦτο συνηθισμένος νὰ ὁμιλῇ ὡς αὐθέντης, δεσποτικῶς, αὐταρχικῶς, καὶ ἐπροτίμα νὰ διαπραγματεύεται μὲ ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, στηριζομένας καὶ αὐτὰς ἐπὶ αὐταρχικῆς βάσεως. Αὐτὰς ἐθεώρει ὡς τοὺς ἀσφαλεστέρους συμμάχους, διότι μὲ αὐτὰς συνεννοεῖτο ταχύτερον καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τὰς μεταβολὰς τῶν διαθέσεων τοῦ δήμου. Ὡς μονάρχῃς ἀπέβλεπε νὰ ἰδρῶσῃ τὴν μακεδονικὴν ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίαν ἐπὶ αὐταρχικῆς βάσεως, διότι δι' αὐτῆς ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ τὴν παγιώσῃ μὲ αὐταρχικὰ καθεστῶτα—τὴν αὐτὴν τακτικὴν εἶχεν ἀκολουθήσει καὶ ἡ Σπάρτη, εὐνοοῦσα τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα καὶ ἐπ' αὐτῶν στηριζοῦσα τὰς περὶ πανελληνίου ἐπικρατήσεως φιλοδοξίας της—καὶ ταυτοχρόνως νὰ ὀργανώσῃ στρατὸν ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἱκανὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του πρὸς εὐρύτεραν κυριαρχίαν εἰς ὅλα τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου.

Ἐπομένως τὴν εἰρήνην τὴν ὁποίαν εἶχε συνάψει μὲ τὰς Ἀθήνας ἐθεώρει ὡς ἀπλήν ἀνακοχὴν εἰς τὴν μεταξὺ των ὄξειαν ἀντίθεσιν. Ἀποφασιστικὸς ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειος δὲν ἔσπευδεν, ἀλλὰ παρεσκεύαζεν ἀπο μακρὰν ὁ.π. ἤθελε νὰ πραγματοποιήσῃ. Σκέψις του ἦτο

νωθρά και ἀπρονόητος πολιτικῆ τῆς πάσης θυσία εἰρήνης. Ὁ Φίλιππος συγκαλύπτει μὲ τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης πόλεμον ὑπουλον, συνεχῆ και ἀκατάπαυστον. Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρησύχαζον εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ἐφημέρου εὐημερίας, ὁ Φίλιππος, ἀπὸ κατακτησεως εἰς κατάρτησιν, κατέληξε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπελταθῆ πρὸς τὴν χειρόνησον τῆς Θράκης, πρὸς τὸ Βυζάντιον και πρὸς

νὰ προχωρῆ ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου και τοῦ Βοσπόρου, τῶν ὁποίων θὰ ἐκυριάρχει εἰς τὴν πρώτην εὐνοικίην εὐκαιρίαν. Ἐξ ἄλλου ἀπέβλεπε νὰ στερῆσῃ τὰς Ἀθήνας πάσης ὑπολογισμοῦ συμμαχίας, ἐπιβάλλον τὰς θελήσεις του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα και προσεταιριζόμενος τὰ μικρὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα θὰ τοῦ ἐχρησίμευον νὰ κρατῆ τὴν Σπάρτην ἢ εἰς τὴν ἡ οὐδετεραν, μὴ ἀναμειγνυομένην ἢ μὴ ἀντιδρῶσαν εἰς τὴν πραγματώσων τῶν σχεδίων του.

Τί θὰ ἔκαμαν αἱ Ἀθηναὶ ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης ; Κατὰ τὸν Δημοσθένην, ἐὰν δὲν ἔστεργον νὰ ὑποκύψουν εἰς τὴν θέλησιν τῶν Μακεδόνων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ρήτορα θὰ ἰσοδυναμίει πρὸς ἠθικὴν ἐκπτώσιν τῆς πατρίδος του, ἔπρεπε κατὰ πρότερον νὰ ἀντιληφθῆ αὐτὴ τὰς βλέψεις τοῦ Φιλίππου και τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διέθετε. Κατόπιν ὤφειλε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἀμυνὰν τῆς—τὴν ὁποίαν ὁ Δημοσθένης ἐθεώρει ὡς καθ' αὐτὸ ὑπεράσπισιν τῆς ἀνεξαφτησίας τῆς—ἀντιτιθεμένην διὰ τῆς βίας εἰς τὰς προοδευτικὰς ἐπεκτάσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ συγχρόνως ἐργαζομένη ὅπως ἐνώσῃ ἐναντίον του ὅσους ἐπέζητει ἐκεῖνος νὰ διαίρῃσῃ ἢ νὰ προσεταιρισθῆ. Αὐτὴ ἦτο ἡ πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ μεγάλου ρήτορος και τῶν ὀλίγων πολιτευτῶν οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν μαζί του τὴν μερίδα τῶν πατριωτῶν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς αὐτῆς κατευθύνσεως ἦτο δυσχερὴς και ἀμφίβολος. Οἱ ὑπέρομαχοί της ὅμως δὲν τὴν ἐθεώρουν ἀδύνατον.

Πολλὰ ἐγράφησαν και ἐλέχθησαν περὶ τοῦ ἀν ἡ ἀντίδρασις ἐκεῖνη τοῦ Δημοσθένους κατὰ τῶν φιλοδοξίων τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἶχεν ἐλπίδας ἔστω και μερικῆς ἐπιβραβεύσεως ἀπὸ τὰ πράγματα. Πολλοὶ, καιτοὶ θαυμασταὶ τῆς ἰδιοφυίας του, καιτοὶ ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀφθαστον φιλοπατριάν του, ἠμφεσβήτησαν ἐὰν ἦτο πραγματιστῆς πολιτικός. Δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου προβλήματος. Δυστυχῶς δὲν διαθέτομεν τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ἐπέτρεπον νὰ σχηματίσωμεν ἠτιολογημένην γνώμην ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ σταματήσῃ ἡ θρομβωτικὴ πορεία τῶν Μακεδόνων πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ συνένωσις τῶν προσπαθειῶν Θηβαίων και Ἀθηναίων ὀλίγου δεῖν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἦταν τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ και ἀν ἡττάτο οὗτος εἰς μίαν μάχην, θὰ ἐτίθετο τέρας εἰς τὰς συνεχεῖς προόδους του ἢ ἀπλῶς θὰ ἐπεβραδύνοντο αὐταὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον βραχύν ; Ἐὰν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς εἶχεν ἀκολουθῆσει ἐπὶ συνεχῆ, ἔτι πιστῶς τὸν ἐχθρὸν τοῦ Φιλίππου πολιτικῶν, ἐὰν ἐπεδεικνυε μεγαλύτεραν δύναμιν θελήσεως και ἐνεργητικότητα, ἐὰν τὸ παράδειγμά του ἠκολούθηθον και ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις, ἀσφαλῶς δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπέτρεπτο ἡ ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων.

Ὁ Δημοσθένης ὅμως και οἱ ὀμοφρονούντες μετ' αὐτοῦ ἐπολιτευόντο ἐνώπιον δεδομένης καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀποτόκου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου και τῶν ἀμέσων ἢ ἐμμέσων ἐπα-

τάς μεγάλας θαλασσίας οδούς, ἀπειλῶν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρρενωπὴ ὁμιλία τοῦ ρήτορος ἐξάγει τὸν δῆμον ἀπὸ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἀποχαύνωσιν, ἀνακαλεῖ πρὸ αὐτοῦ τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς ἀθηναϊκῆς τειχῆς καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ ἀντιστῆ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐπέκτασιν ἐνδὸς «βαρβάρου», παρειακτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκο-

κολούθῳν του. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν νομίζομεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἔργον σοβαρὸν καὶ διαρκὲς μετὰ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἀντίδρασις ἄλλωστε αὕτη δὲν ἦτο ὀντιμακεδονικὴ κίνησις ἀπλῶς. Ἦτο ἀντίδρασις κατὰ τῆς συσσωματώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν μᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς κράτους. Παρομοίᾳ προσπάθεια ἀπέτυχε τρίς κατὰ τὸν ἴσον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἀθηναῖοι, Σπαρτιάται καὶ Θηβαῖοι ἐπεχείρησαν τοῦτο καὶ ἀπέτυχον. Παρουσιάζετο ἤδη τετάρτη δύναμις κατεχομένη ἀπὸ ἀναλόγους βλέψεις. Ἐκεῖ ὅπου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπικρατήσουν οἱ τρεῖς πρῶτοι διότι οἱ ἀντιδρώντες ἐναντίον τῶν ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ συνησπίσθησαν σχετικῶς ταχύτατα, θὰ ἐπανελαμβάνοντο καὶ εἰς τὸν τέταρτον τὰ αὐτὰ παθήματα; Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἀγχιλάου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῆ αἰσθητῶς ἐν Ἑλλάδι. Δὲν ὄπηρχον πλέον οὔτε ἰσχυρὰ Σπάρτη μετὰ τοὺς πολυαριθμοὺς καὶ ἰσχυροὺς συμμαχοὺς τῆς, οὔτε ἀκατάβλητοι Ἀθῆναι μετὰ τὴν θαλασσοκρατίαν των, οὔτε Θῆβαι μετὰ τὸν στρατὸν καὶ τὴν στρατηγικὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Ἡ Ἑλλάς νικήσασα τοὺς Πέρους κατέκειτο ἡττημένη, θῆμα τῶν διενέξεων τῶν τέκνων τῆς καὶ τοῦ χρυσοῦ τῶν Μήδων βασιλέων.

Βεβαίως ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς, μνήμων τῶν παλαιῶν ἡμερῶν δόξης καὶ βλέψων ἡγεμονίας πανελληνίου, δὲν ἦτο κατὰ σημαντικὸν μέρος διατεθειμένος νὰ ζήσῃ ὑπὸ τὸν νόμον ξένου, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν θέλησιν τῶν Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς κατωτέρου πολιτισμοῦ, ἂν ὄχι ὡς «βαρβάρους» ὅπως διεκήρυσεν ὁ Δημοσθένης. Εἶχεν ἀπολέσει ὅμως τὴν συνήθειαν τῶν ἀναγκαίων θυσιῶν, τῶν σταθερῶν καὶ ἀποτελεσματικῶν ἀποφάσεων. Εἶχε μάθει νὰ προτιμᾷ τὴν ὀλιγώτερον ὀδυνηρὰν πολιτικὴν, ἐκείνην ἢ ὅποια θὰ τοῦ ἐστοίχιζε τὰς ὀλιγώτερας προσπάθειας. Τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀπέλαυνον δημόσιοι ἄνδρες ἐνόουντες διὰ πολλοὺς λόγους τὴν πολιτικὴν αὐτῆς τῆς πάσης θυσίας εἰρήνης καὶ τῆς νοσηρότητος. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐνήργουν οὕτω ἀναμφιβόλως ἀπὸ ἑλλειψιν ὀξυδερκείας. Εἰς τὴν στάσιν των ταύτην τοὺς ἐνίσχυε καὶ ἡ διάθεσις των νὰ ἰκανοποιοῦν τὴν τάσιν τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τῆς ἀποφυγῆς τῶν πολεμικῶν θυσιῶν. Ἄλλοι πάλιν εἶναι ἀναμφίβολοι ὅτι εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἐξαγορασθέντες ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ χρυσὸς τοῦ Παγγαίου ἐπλήρωσε τὰς πολιτικὰς των γνώμας, ὅπως διὰ τῶν Λαρεϊκῶν τῶν Περσῶν ἐπληρῶνοντο πρὸ ἡμῶνος αἰῶνος οἱ στρατιῶται καὶ ναῦται τοῦ Λυσάνδρου εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Τινὲς ἐξ ἄλλου, ὅπως ὁ Ἰσοκράτης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς πολῖται, πεπεισμένοι πλέον ὅτι ἡ ἐνωσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἓνα ἰσχυρὸν παράγοντα ἦτο ἀδήριτος ἀνάγκη τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἀπέκλειον—ἐξ ἀγαθῆς πίστεως καὶ διαπεθόμενοι ἀπὸ πανελληνία αἰσθήματα—τὴν ἡγεμονίαν τῶν Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ἐξ ἴσου Ἑλληνας ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πληθυσμοὺς τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου.

Ἀπέναντι τῶν ἀντιθέσεων καὶ δυσχερειῶν κατ' ὅπως τὰς ὁποίας

γένειαν. Ζητεῖ ὅπως αἱ Ἀθήναι ἐξοπλισθοῦν, συνασπίσουν πέ-
ρὶ αὐτῶν ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ μὴ ἀρνηθοῦν οὔτε τὰς χω-
ματικὰς ἐπικουρίας καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν¹.

Τὰ ἐπακολούθησαντα τοὺς τελευταίους *Φιλιππικούς* τρία
ἔτη 340—338 (Ὁλυμπ. 109,4—110,2) εἶναι τὰ πλέον δραστήρια
καὶ ἀξιωματικότενα τοῦ βίου τοῦ Δημοσθένους. Εἶναι ἐπὶ κε-
φαλῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι κυ-
βερνᾷ τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπιβάλλεται νὰ τὸν
κρινωμεν. Εἰς τὴν ἐξουσίαν λοιπὸν τὸν βλέπομεν πιστὸν εἰς τὸ
πρόγραμμα τὸ ὅποιον εἶχε χωράζει εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ὑπὸ
τὴν ᾧθησιν αὐτοῦ ἡ πολιτεία φαίνεται ἀρτυριζομένη ἀπὸ μα-
κρὸν λήθαργον. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐπιρροή τοῦ Φιλίππου εἰς πλεί-

συναρτα ἡ πολιτικὴ του, ἡ δραστηριότης τοῦ Δημοσθένους ὑπῆρξε
πράγματι ἐξαιρετικὴ. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ἀπὸ τοῦ 344 μέχρι τοῦ
340 π.Χ., ἀνέπτυξε τὰς μεγάλας γραμμάς τοῦ χαρακτήρος του, τὰ χα-
ρίσματα τὰ ὅποια τον τιμοῦν περισσότερο. Ἐν ἡ δύο ἔτη μετὰ τὴν
συνομολόγησιν τῆς Φιλοκρατείου εἰρήνης, τὸν βλέπομεν νὰ μεταβαίνει
εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἀπεσταλμένος τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ ἀντι-
πράξῃ κατὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Φιλίππου ἔναντι τῶν Μεσσηνίων καὶ
τῶν Ἀρκάδων. Κατὰ τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν δὲν ἐπέτυχε τὰ ἀναμενο-
μενα ἀποτελέσματα παρὰ τὴν ὀρηκτικὴν δραστηριότητα τὴν ὅποιαν
ἐπέδειξεν. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἐκφωνεῖ τῷ 344 τὸν β' *Φιλιππικόν*
του, ὅπου ἀποκαλύπτει μὲ ἀποδείξεις τὰς δολοπλοκίας τοῦ βασιλέως
καὶ τὴν τῦφλωσιν τῶν Πελοποννησίων, ἐριστῆ δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ
δῆμου ἔναντι τῶν ἀντιπάλων του, οἱ ὅποιοι διεκίρυσσον τὰς δῆθεν φι-
λειρηνικὰς διαθέσεις τοῦ Φιλίππου.

1. Οἱ ἀναγνώσται μας δὲν θὰ ἐκπλαγοῦν ὅτι ἀνὴρ φιλόπατρις
ὡς ὁ Δημοσθένης δὲν ἐδίσταζε μέσα εἰς τὸ πάθος αὐτοῦ κατὰ τῶν
Μακεδόνων νὰ ζητῇ καὶ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν πράγματι
ξενῶν (*βαρβάρων*) πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τελείως ἄλλου πολιτισμοῦ
Περσῶν πρὸς, καταπολέμησιν τοῦ Φιλίππου. Τὸ αὐτὸ ὑλιβερόν θέημα
— το ὅποιον σήμερον προκαλεῖ ὀδυνηρὰν κατάπληξιν, δὲν εἶχεν ὁμως
τότε τὴν αὐτὴν σημασίαν οὐδὲ ἔκαμνε τὴν σημερινὴν ἐντύπωσιν—
παρητηρήθη καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅποτε οἱ Σπαρ-
τιάται καὶ οἱ ἀντίπαλοι τῶν, ἰδίως οἱ πρῶτοι, ἐνίσχυοντο οικονομι-
κῶς ἀπὸ τοὺς Πέρσας εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων ἐξοντωτικὸν πόλε-
μον. Το ἰδεῶδες τῆς ἀνεξαρτήτου πολιτείας — *πόλεως* —, ἔστω καὶ
μικρᾶς, ἦτο τόσον βαθέως θεμελιωμένον εἰς τὰ, ψυχὰς τῶν ἀφο-
ρων πληθυσμῶν, ὥστε ἐθεώρουν φυσικώτατον νὰ πολεμοῦν κατ' ἄλ-
λήλων, ἔστω καὶ μὲ τὸν χρυσὸν τοῦ Ἀρταξέρξου, καὶ ἐκάστη πόλις
να θεωρῇ τὴν περικυκλὴν τῆς αὐτόνομον κράτος καὶ τοὺς ἀπειλοῦν-
τας αὐτὸ ἐχθροὺς χειροτέρους καὶ ἀπὸ τοὺς πραγματικῶς ξένους
καὶ ἐχθροὺς Πέρσας.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν (343—340) ὁ Δημοσθένης ὑπῆρξεν
ἀκαταπόνητος εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ Φιλίππου. Μετὰ τὴν δι-
κην *Περὶ παρακρησβίας* (343), καθ' ἣν ὁ μέγας ῥήτορ ἐπεξήγησε
μᾶλλον νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐθύνης διὰ τὴν εἰρήνην τοῦ
346, εἰς τὴν ὅποιαν συνέβαλε μεγαλῶς, παρὰ τὰς περὶ τοῦ ἀντιθέτου

στας ἑλληνικὰς πόλεις καταπολεμεῖται ἀποτελεσματικῶς. Κατόπιν αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξάγονται σθεναρῶς¹. Ταυτοχρόνως οἱ θεσμοὶ τῶν Ἀθηνῶν μεταρρυθμίζονται καὶ οἱ πολῖται ἀταξάλλουν μεγάλας θυσίας πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος.

Ἡ πόλις Ὀρεός, κατόπιν δὲ ἡ Ἐρέτρια ἀπελευθεροῦνται ἀπὸ τοῖς τυράννοις των, καὶ ἡ νῆσος Εὐβοία, ἀποσπασθεῖσα τῆς μακεδονικῆς φατριας, ἀποβαίνει καὶ πάλιν σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀχαΐα, ἡ Κόρινθος, ἡ Κέρκυρα καὶ ἄλλα ἀκόμη πόλεις προσχωροῦν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ σχηματίζουν τὸν πρῶτον πυρῆνα ἑλληνικῆς ὁμοσπονδίας. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τὸ Βυζάντιον πολιορκούμενον ἀπὸ τὸν Φίλιππον ἐπικουρεῖται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἀνθίσταται κατόπιν

καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων διαβηβαιώσεις του, ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε χειροτερεῖσαι. Ἀπὸ καιροῦ ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν ζωτικῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡδὴ αἱ κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τὰ ἠπέλουν ἀμεσώτατα. Τότε ἐξεφώνησε τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ ὄρειον λόγον*, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντέτεινεν εἰς πᾶσαν παραχώρησιν καὶ κατήγγελλε τὰς προθέσεις τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἴσως ὀλίγας ἐβδομάδας βραδύτερον, ἐκθέτει πληρέστερον τὰς ἀπόψεις του εἰς τὸν γ' *Φιλιππικόν*, ὅπου δηλοῖ ὅτι ἡ εἰρήνη ἔχει παραβιασθῆ οὐσιαστικῶς ἀπο τὸν Φίλιππον καὶ ζητεῖ ἀπὸ τοῦς συμπολίτας του νὰ ἐνεργήσουν ταχέως. Ὅπως καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους λόγους ἀναπτύσσει τὰς καταπατήσεις τοῦ βασιλέως καὶ τὰ σφάλματα ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὰς ἀγαθὰς προθέσεις αὐτοῦ. Προέτεινε τέλος νὰ σταλοῦν νέαι δυνάμεις εἰς τὴν Χερρόνησον καὶ νὰ γίνῃ ἐκκλήσις πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμύνης. Ὀλίγον βραδύτερον, ἴσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 340, συνέταξεν—ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξεφώνησε—τὸν δ' *Φιλιππικόν*, ἀληθινὸν πολεμικὸν διάγγελμα μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ τοῦς προηγουμένους λόγους του. Ἡ ἀκοιμητοῦς αὕτη καὶ συνεχῆς καταγγελία τῆς πολιτικῆς τοῦ Φιλίππου προεκάλεσε μεταστροφὴν τῶν οἰσθημάτων τοῦ δήμου. Ὁ Δημοσθένης στέλλεται εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἄλλαι πρεσβείαι εἰς τὴν Χίον καὶ τὴν Ρόδον. Συνεννοήσεις μάλιστα διεξήχθησαν καὶ μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον σοβαρὰς ἀνησυχίας αἱ φιλοδοξίαι τοῦ Φιλίππου καὶ ἡ προσπάθεια συσσωματώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

1. Οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἐδίσταζον ἀκόμη νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατα τοῦ Φιλίππου ἐὰν οὗτος δὲν προσέβαλλε τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ μακεδονικὴ ἀπειλὴ ἦτο ἀμεσος. Ἀθηναϊκοὶ στρατοὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Φωκίωνος ἐπορεύθησαν εἰς βοήθειαν τῶν ἀπειλούμενων πόλεων (βλ. Πλουτάρχου *Φωκίων*, κεφ. 14). Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Πέρσαι ἐστειλαν στρατεύματα, κατοπιν συνεννοήσεως μὲ τον Δημοσθένη, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ ρήτωρ ἐπανηγύρισε τὸ γεγονός ὡς μεγάλην νίκην. Δὲν εἶχεν ὁμοσ ἐυμενῆ καὶ διαρκῆ ἐπακόλουθα, διότι μετὰ μῆνα, ἐξερηγνύετο ὁ Ἴτρὸς πόλεμος.

τούτου, και ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν κατορθώνει καθόλου νὰ καταλάβῃ τὰ Στενά.

Λιορισθεὶς ταμίας - ἐπιμελητῆς τοῦ στόλου (ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν), ὁ Δημοσθένης, παρὰ τὰς ἐπιμόνους ἀντιδράσεις ἐνδιαφερομένων, ἐπιτυγχάνει τὰς μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας εἶχε ζητήσει κατὰ τὰς ἀρχὰς ἀκόμη τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας, εἰς τὸν λόγον του *Περὶ τῶν συμμοριῶν*, καὶ ἔτι περισσότερον ἀποτελεσματικῶς¹. Οἱ εὐποροὶ πολῖται, τοὺς ὁποίους ἀφεώρα ὁ ἔξοπλισμὸς τῶν πλοίων, ὑπεχρεώθησαν νὰ συνεισφέρουν πρὸς τοῦτο ἕκαστος ἀναλόγως τῆς περιουσίας του, καὶ οἱ πλουσιώτεροι δὲν δύνανται πλέον νὰ ἀπαλλαγῶν τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς ἐπιβαρύνσεως. Αἱ θυσίαι αὐταὶ ἐπεβλήθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν εἰς τοὺς ζαλπούτους, ἤτοι εἰς μίαν μειονότητα. Τὸ νὰ θυσιάσῃ ὅμως καὶ ἡ πλειοψηφία, ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ, ἐκουσίως χάριν τῆς πατρίδος τὴν εὐζωίαν της, νὰ παραιτηθῇ τῆς διανομῆς χρημάτων καὶ νὰ ἀφήσῃ νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὸν πόλεμον τὰ τροφοδοτοῦντα τὸ *Θεωρικὸν* κονδύλια, ἦτο μέτρον πολὺ περισσότερον δύσκολον. Ἐτετεύχθη ἐν τούτοις καὶ ἀτετέλεστο τὸν μεγαλύτερον θρίαμβον τῆς εὐγλωττίας τοῦ Δημοσθένους, θρίαμβον τὸν ὁποῖον εἶναι ἀληθὲς ὅτι προητοίμασεν, ἤδη ἀπὸ τῶν *Ὀλυνθιακῶν*, μὲ μακρὸν φιλόπατρι κήρυγμα, θρίαμβον ὅμως ὅστις δὲν παύει νὰ εἶναι καταπληκτικὸς. Μία τόσον μεγάλη θυσία παρέστη ἀνάγκη νὰ ἀποσπασθῇ οἰονεὶ βιαίως. Ἡ ἀκατανίκητος ἐπιβολὴ μιᾶς ψυχῆς δυνατῆς, ἡ ὁποία ἐτεθέμει μετὰ πάθους τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, ἐδέσποσε πρὸς στιγμὴν τῶν διαθέσεων τοῦ δήμου. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ τὰς μεταβάλῃ. Εἰς τὸν *Περὶ τοῦ στεφάνου* λόγον, ὅπου ἀπαριθμεῖ ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὴν πόλιν, ὁ Δημοσθένης δὲν ἐτόλμησε

1. Τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα δὲν τὸν συνεκίνηον ὅπως τὰ διπλωματικὰ ζητήματα. Ἡ μᾶσις τῆς πενίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑέφερε τόσον σκληρῶς ἡ Ἑλλάς τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. (καὶ τὴν ὁποίαν θὰ ἐθεράπευε, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη, ἡ κατάκτησις μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), δὲν φαίνεται νὰ διήγειρε ποτὲ τὰς ἀνησυχίας του. Ἐνίοτε βεβαίως ὑπαινίσσεται τὰς διαφορὰς τάξεις τοῦ Ἄθηναικοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἀπευθύνεται ὅτε μὲν εἰς τοὺς πλουσίους, ὅτε δὲ εἰς τοὺς πτωχοὺς. Πράττει ὅμως τοῦτο χωρὶς νὰ ἐκδηλώσῃ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μέρμυραν περὶ μεταρρυθμίσεως τινος ἢ κοινωνικῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ χωρὶς νὰ ἐκδηλώσῃ οἰκτῶς προτίμησιν ἢ ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς μὲν ἢ τοὺς δέ. Ἐνδιαφέρεται μόνον περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας δύνανται νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιτείαν ἢ περὶ τῶν ζημιῶν τὰς ὁποίας δυνατὸν εἶναι ἐπιφέρειν, διὰ διαφορῶν λόγων, εἰς τὸ ἔθνικόν συμφέρον (βλ. γ' *Φιλιππικόν*, 19, 36, 42, 43 κ. ἀ.).

νά υπομνήση τὸν μεγαλύτερον τίτλον δόξης του¹. Ἐφοβεῖτο ἀναμφιβόλως μήπως ἀπαρέση εἰς τὴν δημοκρατίαν.

10. Παρασύρει τοὺς Θηβαίους κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Νέος Ἱερὸς πόλεμος² παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν εὐκαιρίαν νά διέλθῃ καὶ πάλιν τὰς Θερμοπύλας. Ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν Ἄμφισσαν, ὡς ἐκτελεστικῆς ἀμφικτιονικῆς ἀποφάσεως, ὁ Φίλιππος κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ὀχυρὰν θέσιν τῆς Ἐλατείας, εἰς τὰ βόρεια τῆς Βοιωτίας. Ὁ Δημοσθένης περιέγραψεν εἰς περιφνημον ἀπόσπασμα λόγου³ τὴν ταραχὴν τὴν ὅποιαν προέκάλεσεν ἡ εἰδησις αὐτῆ εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτὸς ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα καὶ κατόρθωσε νά καταστήσῃ ἀντιληπτὸν εἰς τοὺς συμπολίτας του ὅτι ἡ μοναδικὴ διέξοδος σωτηρίας εὐρίσκετο εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν Θηβῶν. Χάρις εἰς τὸν Δημοσθένη οἱ Ἀθηναῖοι ἤρθησαν ὑπεράνω τῆς ζηλοφρονίας, τῆς μνησικακίας καὶ τῶν δευτερευόντων συμφερόντων, τὰ ὅποια ἐχώριζον τὰς δύο γειτονικὰς πολιτείας. Ἐφωδιασμένος μὲ πληρεξουσιότητα ἐν λευκῷ, μεταβαίνει εἰς Θήβας⁴, καταπολεμεῖ τοὺς ἐκεῖ πρέσβεις

1. Τὸν θαυμάσιον τοῦτον λόγον ἐξεφώνησε μετὰ πολλὰ ἔτη, τῷ 330 π. Χ. Μιναῖ Ἰσως ὁ δίδων τὴν πληρεστοτέραν καὶ συγχρόνως τὴν ὑψηλοτέραν ἰδέαν περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Δημοσθένους: «δπως γράφουν οἱ ἀδελφοὶ Κρουαζὲ εἰς τὴν *Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας* (Ἑλλην. μετάφρασις, ἔκδοσις Παπύρου, τόμ. Ε', σ 742).

2. Γινῆς πιστεύουν ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἤρχισε τῷ 339, προεκληθῆ ἀπὸ πράκτορας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Πάντως πυλαγόρας εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἦεο τότε ὁ Αἰσχίνης, προτάσει δὲ αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Φίλιππον νά τιμωρήσῃ τοὺς Λοκροὺς ἐκ μέρους τῆς Ἀμφικτιονίας ὡς ἱεροσύλους τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐδραξεν ἀμέσως τὴν εὐκαιρίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Λοκρίδα, ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησε τὴν Ἄμφισσαν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἐλάτειαν ὁπόθεν ἤρπειε τὴν Βοιωτίαν.

3. Εἰς τὸν *Περὶ τοῦ στεφάνου* λόγον, § 169 κ' ε'

4. Αἱ Θῆβαι ἦσαν ἔως τότε σύμμαχοι τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διηρωτῶντο ἀγωνιωδῶς, ἐάν οὕτος θά ἐστρέφετο κατὰ τῶν Θηβαίων, γινόμενος κριτὸς τῆς Βοιωτίας ἢ ἀνανεῶνων τὴν μετ' αὐτῶν συμμαχίαν θά τοὺς παρέσχεεν εἰς εἰσβολὴν κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ (βλ. Beloch: Griech. Gesch., III, 561, σ. 548 τῆς α' ἐκδ.) διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι θά ἠδύναντο τότε νά συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ δαμονίου Μακεδόνα καὶ ἀφοῦ ἐπέβυλλον κοινὴν ἡγεμονίαν ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος νά στραφῶν κατὰ τῆς Ἀσίας Τοῦτο οὖτως οὐδὲ κἀν τὸ ἐσκεφθῆ ὁ Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος ἀφβλεπεν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μόνον, ἀπέστρεψε δὲ νά μοιράσῃ μὲ τὴν μοιραχικὴν Μακεδονίαν τὴν δόξαν νά ἡγήται τῆς Ἑλλάδος. Τούναντιον ἐκίνησε πάντα λιθον διὰ

τοῦ Φιλίππου καὶ ἀποσπᾶ τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος. Ὁ ἱστορικὸς Θεόπομπος¹ ὁμιλεῖ μὲ ζωνηρὸν θαυμασμόν, μολοντί μὲ βαρυνθιμίαν καὶ οὕτως εἰπεῖν χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἐξησφάλισεν ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ εὐγλωττία τοῦ Δημοσθένους².

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν σαφῶς τὴν ἀξίαν τῆς προσπαθείας τοῦ Δημοσθένους, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν πῶς διεξήχθη ὁ πρῶτος πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπέδειξαν κατ' αὐτὸν πνεῦμα συνεπείας, οὐδεμίαν δὲ κατέβαλον σοβαρὰν προσπάθειαν, καὶ ἔφθαναν πάντοτε πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ σώσουν τὰς κτήσεις τῶν ἢ τοὺς συμμάχους τῶν. Ἀντιθέτως κατὰ τὸν ἄλλον τοῦτον πόλεμον ἐπικρατοῦν σκέψεις σοβαραί, σύντονοι καὶ ἀκαταπόνητοι. Αἱ ὑπηρεσίαι ἔχουν ἀναδιοργανωθῆ, ἐμφανίζεται καὶ πάλιν ἡ παναρχαία φιλοπατρία, συμμαχίαι συνάπτονται καὶ αἱ πρόοδοι τοῦ ἔχθρου ἀναστέλλονται ἐπὶ τινα χρόνον. Τὸ ἀξιοσημειώτον εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰς πολυαριθμοὺς δημηγορίας, τὰς ὁποίας ἐχρειάσθη νὰ ἐκφωνήσῃ ὁ Δημοσθένης κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, τὰ πληρέστερα τοῦ βίου του, δὲν ἀφήκε καμίαν διὰ τοὺς ἐπιγενομένους. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ἄλλοτε, ὅταν δὲν εἶχεν ἄμεσον ἐπιρροὴν εἰς τὰ κοινά, τὸν ἐνδιέφερε νὰ παρατείνῃ καὶ ἐνισχύῃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τὴν ἠθικὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν παρῆγεν ἡ ἀκρόασις τῶν λόγων του. Ὅταν ὅμως ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἔξουσίαν, ἡ ὁμιλία του ἐπενήργει κατ' εὐθείαν, ἀμέσως καὶ διευτυποῦτο εὐθὺς εἰς ψήφισματα, εἰς μέτρα οἰκονομικὰ καὶ στρατιωτικά. Ἀφωσιωμένοι ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν δρᾶσιν, δὲν κατεδέχετο τὴν λογοτεχνικὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν δυνατὸν νὰ τοῦ προσέδιδεν ἡ σύνταξις τῶν δημηγοριῶν του. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ *Φιλίππικοί*, τοὺς ὁποίους δὲν ἔγραψε, τιμοῦν τὸν Δημοσθένη περισσότερον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι στυετέλεσαν εἰς τὸ νὰ τὸν θαυμάζουν οἱ ἐπιγενομένοι.

νὰ μεταιώσῃ τὴν περαιτέρω ἐπέκτασιν τοῦ μισητοῦ Μακεδόνα. Τὰς Θήβας κατάρθωσε νὰ παρῶσθῃ πρὸς τὴν ἀποψίν του, διότι καὶ ἡ πόλις αὕτη ἔφερε βαρέως τὰς προόδους τοῦ Φιλίππου καὶ παρῶσθῃ νὰ πιστεύσῃ ὅτι συμμαχία μὲ τὰς Ἀθήνας θὰ ἤρκει νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἐκ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας κίνδυνον.

1. Εἰς Πλουτάρχου *Δημοσθένη*, κ. 18

2. Χάρις εἰς τὸν Δημοσθένη συνήφθη συμμαχία μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβείων, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως ματαίως κατέβαλεν οὗτος προσπαθείας νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς συμμαχίας ἐξησφάλισεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, οἱ δαρκικοί του ὅμως δὲν ἐπῆρκεσαν ν' ἀντισταθμίσουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Φιλίππου.

Γ'. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

1. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ εὐτυχεῖς συνθήκας. Οἱ Ἄθη-
ναῖοι ἐσημείωσαν ἐπιτυχίας τινάς, τὰς ὁποίας ἔσπευσαν ἴσως
ὑπὲρ τὸ δέον νὰ πανηγυρίσουν μὲ παντοσείδεις ἐκδηλώσεις. Θυ-
σίαι, πομπαί, εὐχαριστήρια, ψήφισις στεφάνων εἰς τὸν Δημοσθέ-
νη διεδέχοντο ἄλληλα ἀκαταπαύστως. Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς
ἑκατοστῆς δεκάτης Ὀλυμπιάδος, τὴν 7ην τοῦ μηνὸς Μεταγει-
τιῶνος (Αὐγούστος 338 π. Χ.), διεξήχθη ἡ μάχη, ἡ ὁποία διέ-
ψευσε σκληρῶς τὰς ἐλπίδας τῶν πατριωτῶν¹. Ἡ γενναϊότης τῶν

1. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠττήθη ὁ κατὰ
τῶν Μακεδόνων συνασπισμὸς. Ὁ Φίλιππος διαθέτων καλὸν ἱππικὸν
παρέσυρε τοὺς ἀντιπάλους του εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, ἐπι-
τυχῶν δὲ μὲ δεξιὰς μετακινήσεις καὶ ψευδεπιθέσεις τὴν ἑξασθένειαν
τῶν ἐπετέθη τελικῶς κατ' αὐτῶν καὶ μολοντί οἱ δύο στρατοὶ ἦσαν
ἰσόπαλοι τοῦς ἐνίκησεν. Ἡ μάχη ἔληξε μὲ μεγάλας ἀπωλείας τῶν
συμμάχων εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους, ἰδίως δὲ τῶν Θηβαίων, τῶν
ὁποίων ὁ ἱεροσ λόχος ἐκ 300 ἐπιλέκτων νέων κατεκόπη ὑπὸ τῶν
Μακεδόνων ἠγούμενου τοῦ νεαροῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου Ἀλεξάνδρου.
Ἡ αἰματηρὰ μάχη τῆς Χαιρωνείας, ὅσον καὶ ἂν τιμᾷ τὸν Δημο-
σθένη, νομιζοντα ὅτι ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλή-
νων, ἀποτελεῖ μελανὸν σημεῖον τῆς δράσεώς του, διότι μὲ τὴν φιλο-
πόλεμον πολιτικὴν του παρέσυρε τῶσσι τοὺς Ἀθηναίους ὅσον καὶ
τοὺς Θηβαίους εἰς πολὺνεκρον ἀγῶνα, ὑπενθυμιζοντα τὰς οὐκισότη-
τας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἐπέτεινε τὴν μεταξὺ τῶν
ἐλληνικῶν χωρῶν ἐγωιστικὴν διένεξιν, ἡ ὁποία τόσα κακὰ ἔμελλε νὰ
προκαλέσῃ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου
Ἀλεξάνδρου, ὅτε τὸ ἀπέραντον ἑλληνοασιατικὸν κράτος του μετε-
βλήθη εἰς σίβην ἀγριῶν σιφῶν ἀλληλοσπαρασσομένων.

Εἶναι βεβαίως ὠραῖον νὰ πιστεύωμεν ἀκόμη καὶ σήμερον ὅτι
ὁ μέγας ρήτωρ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδιαίτερας πα-
τριδος του κατὰ τῶν βλέψεων περὶ ἡγεμονίας τοῦ ἐκ βορρᾶ ἰσχυροῦ
βασίλειος. Μερικοὶ μάλιστα διακρινόμενοι διὰ τὰς προσφορὰς ὕβρεις
τῶν κατὰ τῶν ἔθνικῶν ἰδεωδῶν τῶν Ἑλλήνων δὲν διατάζουν νὰ
κἀμόνον παραλληλισμὸν μεταξὺ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος
καὶ τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, ἐμφανίζοντες τὸν Δημοσθένη ὡς ἐκ-
πρόσωπον τῆς δημοκρατικῆς μερίδος κατὰ τῶν ἀνταρξακῶν διαθέ-
σεων τῶν Μακεδόνων, ἀκριβῶς ὅπως αἱ σημεριναὶ δημοκρατικαὶ
δυνάμεις ἀντιτάσσονται κατὰ τῶν ὀλοκληρωτικῶν κρατῶν. Ὁ παρα-
λληλισμὸς οὗτος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἀσθητικὸς, προδίδων ἀμάθειαν
καὶ ἰδεολογικὸν ἐκφυλισμὸν σκέψεως, συγχρόνως ἀποδεικνύει ὅτι
οἱ διατυποῦντες αὐτὸν εἶναι καὶ ἀνιστόρητοι. Οὐδεμίαν δύναται νὰ
ἔχῃ πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου σχέσιν ὁ διεξαγόμε-
νος κατὰ τὸ δευτέρον ἡμῶν τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. ἀγὼν ἐπικρατή-
σεως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅσον καὶ ἂν ἀπετέλουν χωριστὰ κράτη ἀλ-
ληλοπολεμούμενα, ὅσον καὶ ἂν εἶχον ὡς ἰδεῶδες τὴν ἐλευθερίαν

Μακεδόνων παλαιμάχων και ή στρατιωτική τέχνη του Φιλίππου υπερίσχυσαν. Αί Ἀθήναι όμως, αί Θήβαι και οι όμόσπονδοι αυτών κατέβαλον ευγενή προσπάθειαν δια να υπερασπίσουν την ελευθερίαν των Ἑλλήνων. Ὁ Δημοσθένης υπηρέτει ως άπλοῦς στρατιώτης εις τας γραμμάς των Ἀθηναίων όπλιτών. Ὅταν ή τύχη τῆς μάχης εκρίθη, εγκατέλειπεν ὅπως οι άλλοι το πεδόν τῆς συρράξεως, παρασυρθείς και αυτός εις την γενικήν φυγήν. Δέν

και ανεξαρτησίαν των, αι ελληνικαι πολιτεiai του 4ου αιωνος ανηκον εις την αυτην εθνικην οικογενειαν και δεν δυνανται το παραπαν να παραλληλισθοῦν προς τον συγχρονον αγωνα παγκοσμίου επικρατησεως, οσους ειναι προιδόν αντιθεσεως εμπορικο - οικονομικων συμφεροντων διαφορον φυλετικωσ χωρων, υπερεντασεως του εθνικοῦ πνευματος και των ιδεολογικων ακροτητων, εκδηλωσαισ δε Ιμπεριαλιστικων βλεψεων, καθαρως συγχρονου χαρακτηρος και μη δυναμένων να σχετισθοῦν προς τα συμβαντα του αρχαιου κοσμου.

Κατ' αρχην βεβιαως ή τάσις προς ήγεμονίαν τόσοσ των Ἀθηνων ὅσον και τῆς Σπάρτης κατὰ τον 6ον π. Χ. αιῶνα ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος εις πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα επικρατησεως τῆς μιᾶς, ή τῆς άλλης πόλεωσ, αποβλεπουσαισ να αποβῆ εμπορικόν ή πολιτικόν κέντρον μεγάλης ὁμοσπονδίας πολιτειων. Ὄφειλετο επίσης εις ὑπολείματα παλαιων φυλετικων διαιρέσεων και αντιθεσεων (Δωριεῖσ - Ἴωνεσ), ἀναμνήσαισ των ὁποίων εκάθευδον και ανεξωγυονοῦντο ενιοτε μέσα εις τας ψυχὰσ των διαφορων ελληνικων πληθυσμων. Κυρίωσ όμως ή τάσις αυτη και ή κίνησις προς κυριαρχίαν μεταξὺ του Ἑλληνικοῦ κοσμου, ὄχι μόνον ή παρατηρηθεῖσα κατὰ τον 5ον αιῶνα με πρωταγωνιστάσ τας Ἀθήνας και την Σπάρτην, αλλά και ή επαιαληφθεῖσα κατὰ το πρωτον τεταρτον του 4ου αιῶνος με τας Θήβασ, πραγματοποιηθεῖσα δε με μοναδικήν επιτυχίαν ὅπο των Μακεδόνων κατὰ το 2ον ήμισυ τῆς αυτῆς εκατονταετηριδωσ, ήτο ἀπότοκοσ τῆς μεγάλης ψυχολογικῆς και πολιτικοοικονομικῆς μεταβολῆς, ή ὁποια επήλθεν εις τουσ κόλπουσ του Ἑλληνικοῦ κοσμου, ἀπο τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς Κύπρου και ἀπο των παραλίαν τῆς Μικρῆς Ἀσίας μέχρι των ελληνικων πολεων τῆς Σικελίας και τῆς Ἰταλίας.

Οι Ἑλληνεσ ήρχισαν να κατανοῦν ὅτι ή ἐπ' ἀπειρον ἐπέκτασις των εις την Μεσόγειον και τον Εὐξεινον Ποντον, εις το Αιγαίον και την Ἀδριατικήν, ἀπετέλει βεβιαως δύναμιν αλλά και εξασθένησιν των, ήπειλει δε σοβαρως τα συμφεροντά των και την ανεξαρτησίαν των. Ὅπισθεν του κολοσσαίου Πεερικοῦ κράτουσ οι φοινικικοι λαοι (Καρχηδόνοι, Τύριοι, Σιδώνιοι, Σημίται ή μη) ἐξετόπιζον ὅλυν περισσότερον τον ελληνικόν κοσμον ἀπο την θάλασσαν αυτου, την Μεσόγειον, ἀπο τας ἀπανταχοῦ κτήσεις του και τα διεσπαομένι εις πᾶσαν γωνίαν εμπορεῖα του. Ἡ οικονομική διαμάχη των Ἑλλήνων προς τουσ ξένουσ λαουσ και δη τουσ επιχειρηματικουσ και ναυτικοεμπορικουσ ἐξ αυτων ειχε φθάσει εις το κορυφωμά της. Διαρκωσ νέοι ἐγθροι προσετίθεντο εις τουσ ήδη ὑπάρχοντασ. Περσία και Καρχηδων ήσαν τα δύο κάρφη εις την καρδίαν του ἐξηλωμένου καθ' ὄλην την τοτε οικουμένην Ἑλληνισμου. Εἶχε φθάσει και ή στιγμή καθ' ήν θά εκρίνετο ή πολιτική και οικονομική τύχη του. Οι Μηδικοι πόλεμοι ήσαν ή πρώτη μεγάλη ἀπειλή κατὰ του Ἑλληνισμου. Με το θάρροσ και την πρωτοβουλίαν κυριωσ των Ἀθηναίων ὁ κίν-

πρέπει νά ἐκπληττώμεθα ὅτι τὸ πατριαστικὸν πνεῦμα ἐπωφελήθη τὸ γεγονός τοῦτο διὰ νά κατηγορήσῃ τὸν μέγαν πατριώτην ἐπὶ ἰπνονειδίῳ δειλίᾳ. Τοῦτο ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἀναστόφρευκτον. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὴν συκοφαντίαν ἀναθέσαντες εἰς τὸν Δημοσθένη νά ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιον τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων πολιτῶν.

Ἀπολέσασαι τὴν Χερσόνησον τῆς Θράκης καὶ τοὺς ναυτι-

δunos ἀπετράπη πρὸς στιγμήν. Ἡ ὑποδούλωσις τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (387) ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα σοβαρωτάτη εἰδειξις τοῦ τι ἀνέμενε τοὺς Ἕλληνας. Ποῖν κατενεχθῆ ὀριστικῶς τὸ δεύτερον τοῦτο κτύπημα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐνῶ οἱ Μικρασιῶται Ἕλληνες διετέλουν ἀκόμη ἐν ἐξεγέρσει, ἦτο δὲ πρόσφατος ἡ ἐντυπωσις ἀπὸ τὴν κολοσσαίαν ἐκοτρατεῖαν τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ φοβερὰ ἀπειλὴ διέτρεξεν ὧς τρομερὸς ἐφιάλτης πάσας τὰς ἑλληνικὰς ψυχάς. Οἱ Ἕλληνες ἐκινδύνευσον! Οἱ ἐχθροὶ τῶν τοῦς ἠλείδουν μὲ ἀποπνιγμὸν ἐντὸς τοῦ στενοῦ Αἰγαίου. Ἡ Ἰταλία ἀπέκτει συνείδησαν τῆς μελλούσης ἰσχύος τῆς μὲ πρωτοπορίαν τὴν Ρώμην. Ἐπέκειτο ἡ στιγμή καθ' ἣν ὁ διαρκῶς ἀύξανόμενος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δὲν θὰ ἠδύνατο νά ἐξαπλωθῆ πουθενά, πέραν τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Αἱ ἐμπορικαὶ διεξοδοὶ ἀνὰ τὴν Μεσόγειον ἐκλείοντο, νέοι ἀνταγωνισταὶ ἐνεφανίζοντο. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔβλεπε νά καταπνιγέται ὧς εἰς σιδηροῦν κλοιὸν ἡ ἀφθαστος ζωτικότης του.

Καὶ ὡς ἔξ ὀρμεμφοῦτου αὐτοσυντηρησίας ἐγεννήθη τότε καὶ ἤρχισε νά ἐκδηλοῦται ὁ καθεὺδων ἴσως ἀπὸ μακροῦ πόθος τῆς συνενώσεως ὄλων τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἄλλο καὶ πρὸς πολιτικοοικονομικὴν ἐπικρατησιν ἀνὰ τὸν πεπολιτισμένον τότε κόσμον. Αἱ πρῶται ὁμοσπονδιακαὶ διαθήσεις κατεδηλώθησαν μὲ τὰ συνέδρια ποῦ συνεζήτησαν καὶ ἔκριναν τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ Περσῆς κινδύνου. Ἦσαν βεβαίως στρατιωτικο-ναυτικαὶ αἱ συσκέψεις ἐκεῖναι. Ἐπρόδιδον ἐν τούτοις ὅτι μέσα εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἶχεν ἐπέλθει σοβαρὰ ψυχολογικὴ μεταβολή. Οἱ ὑπερήφανοι Ἀθηναῖοι δέχονται τὴν στρατηγίαν τῶν καλύτερων ὀργανωμένων καὶ ἡσκημένων Σπαρτιατῶν. Ἡ πόλις τοῦ Λυκούργου θὰ ἠδύνατο τότε, ἂν ἤθελε, νά ἡγηθῆ τῆς πραγματικῆς συσσωματώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι θὰ ἐδέχοντο τὴν ἡγεμονίαν τῆς. Ἄλλ' ἡ Σπάρτη ἀφῆκε νά παρέλθῃ ἡ ἱστορικὴ ἐκεῖνη στιγμή. Τὸ ἰδιότυπον κλειστὸν πολίτευμά τῆς, ἡ στενὴ ἀντίληψις τῶν ἰθυόντων αὐτῆν, ὁ χαρακτηριστὴρ καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν τέκνων τῆς μισόξενος καὶ μὲ βλέψεις περιορισμένας μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ καὶ εἰς τὰς ἐχθρῆκὰς πόλεις μόνον, τὴν ἡμπίδισαν νά παῖξῃ τὸν ἐθνικὸν ἐκείνον πανελλήνιον ρόλον. Οἱ Ἀθηναῖοι περισσότερον κοσμοπολιτικοί, μὲ εὐρυτέραν πολιτικὴν ἀντίληψιν καὶ μὲ βλέψεις ἐκτεταμένας, τὰς ὁποίας ὄφειλον εἰς τὸν ἐμπορικοναυτικὸν καὶ περισσότερον πνευματικὸν χαρακτήρᾳ τῶν, προσεπάθησαν νά δράξουν τὴν εὐκαιρίαν καὶ νά ἡγηθοῦν τῆς συνενώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὑπὸ τὰς φιλοδοξίας τῶν ἐκρύπτετο ἡ ἀνησυχία διὰ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὁ πόθος νά γίνουν τὸ κέντρον, πολιτικὸν καὶ οἰκονομικόν, μᾶς ἡνωμένης Ἑλλάδος ἰσχυρᾶς καὶ δυναμένης νά ἀντεπεξέλθῃ μὲ ὅλα τῆς τὰ τέκνα συνησπισμένα, μὲ ὅλα τὰ μέσα ὄλων τῶν χωρῶν τῆς εἰς μιαν κοινὴν προσπαθειαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ὄλο-

κοὺς συμμάχους των, αἱ Ἀθήναι ἀνεγνώρισαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς ὁμοσπονδίας. Διετήρησαν ἐν τούτοις ποιὰν τινα ἀξιοπρέπειαν. Οἱ πατριῶται ἐξηκολούθηον νὰ ἀπολαύουν τιμῶν. Ὅσοι ἐδεδίλασαν ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐσύρθησαν εἰς τὰ δικαστήρια ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν Λυκούργον. Τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐπεσχευάσθησαν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον Ὁ Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς κατασκευῆς, προσέφερεν ἐξουσίᾳ 100 μνᾶς ὑπὲρ τοῦ πατριωτικοῦ τούτου ἔργου. Τότε (τῷ 337) ὁ Κτησιφῶν ὑπέβαλε τὸ περίφημον ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνεγνωρίζετο ἡ ὑπηρεσία αὕτη

νὲν περισσότερον συνασπιζομένων καὶ ἀπειλητικῶν ἐχθρῶν της.

Αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν, ἡ ἀνάμειξις των εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἡ ἐκτόπισις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τὸν συναγωνισμὸν τῶν Φοινίκων, Τυρίων, Καρχηδονίων κλπ.) εἶχον καταδείξει εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἐὰν δὲν συνηνοῦντο ἀσφαλῶς ἢ διέτρυχον μέγαν κίνδυνον ἀπο τὰς διαφαινόμενας πανταχόθεν ἀπειλάς. Ἐνας Περικλῆς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἀναδείξεως τῆς πόλεως αὐτοῦ ὡς θαλασσοκρατείας, ὡς ἡγεμονίδος τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν—πόλεων, ἠγωνίζετο ταυτοχρόνως διὰ τὰ ἰδιαιτέρα ἀθηναϊκὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν γενικώτερον τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς δυνάμεως ἔναντι τῶν ξένων. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος δὲν ἦτο μόνον ἀντιθεσις συμφερόντων καὶ φιλοδοξιῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, ἀλλὰ καὶ ἀγὼν περὶ τοῦ ποῖοι θὰ ἠγοῦντο εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τῆς ὁλοκλήρου ἐνίσχυσιν τῆς ἰδέας τοῦ συνασπισμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἂν δὲν τὸ διεκλήρτυον οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηναίων, τὸ ἐσκέπτοντο. Ὅταν δὲ ἐκ σφαλμάτων τῶν ἰδίων μᾶλλον καὶ χάρις εἰς τὸν χροσὸν τῶν Περσῶν κατεβλήθησαν εἰς τὸν μακρὸν ἐκεῖνον καὶ σκληρὸν ἀλλὰ καὶ ἀποτρόπαιον ἀδελφοκτόνον ἀγῶνα, ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς δι' ἕνα ἐπιφανῆ Σπαρτιάτην, τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον, ὅτι ἐσκέφθη περὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν μύχιον ἀλλ' ἀνέκφραστον πόθον τοῦ ἀλληλοσπαρασσομένου ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐνόμισε καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ Σπάρτη, νικητρία τῶν ἀκαταβλήτων Ἀθηναίων ἀντιπάλων της, θὰ ἐδέχετο καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὸν κοινὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἦτο πρόσκαιρος πολιτικὴ ἔκφρασις τοῦ ἐνωτικοῦ πόθου πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐξ Ἀνατολῶν κινδύνου. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ὀλιγοψυχίαν ἀφ' ἑνὸς τῆς πατρίδος του, κατωτέρας τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος της, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν χροσὸν τῶν Μήδων καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἄλλων πόλεων, Θηβῶν, Κορίνθων κλπ. Τὴν ἰδέαν ἐπιτεθεὶς πρὸς σιγήν διὰ τὰ ἐπραγματοποιήσασιν ἡ νεαρὰ στρατιωτικὴ ρώμη τῶν Θηβαίων ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὁ πρόωρος ἕμως θάνατος αὐτοῦ δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἀντιληφθῶμεν τὰς διαθέσεις των ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς διεκδικουμένης ἡγεμονίας καὶ τῆς ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν μιάς πόλεως ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἦδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. τὴν σημαίαν τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς ἐνότητος ἀνέλαβεν ἡ Μακεδονία ὑπὸ τὸν φιλόδοξον καὶ ἀδάμαστον Φίλιππον τὸν Β'. Ὁ εὐφρέστατος οὗτος Μακεδὼν, μαθητεύσας ἐν Θήβαις ὡς ὄμηρος κατὰ τὴν περίοδον τῶν ὀλιγοετῶν θριάμβου τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδα, ἀντελήφθη ποῖος

ὡς καὶ αἱ ἄλλαι τὸς ὁποίας δὲν εἶχε παύσει νὰ παρέχη εἰς τὸν δῆμον Ἀθηναίων ὁ μέγας ρήτωρ, καὶ θὰ ἐστεφανοῦτο κατὰ τὰ Μεγάλα Διονύσια εἰς τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. Ὁ Αἰσχίνης ἀντέκρουσε τὸ ψήφισμα ὡς ἀντίθετον πρὸς τοὺς νόμους. Τὰ ἐτελεύθοντα ὅμως γεγονότα δὲν ἐπέτρωσαν νὰ δοθῇ συνέχεια εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐξεδικάσθη πολλὰ ἔτη βραδύτρον.

Ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Φιλίππου (336 π.Χ.) ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν πατριωτῶν. Ἐφαίνεται ὅτι τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως ἀπέθανε μαζί του. Ὁ διάδοχός του μόλις εἶχεν ἐξέλθει τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἀγαλλιά-

πόθος διέκαιε τὸν ἀλληλοπαρασόμενον Ἑλληνισμόν καὶ ποίας ἀνάγκας ἐξυπνῆσται ἡ πάλῃ πρὸς ἐπικράτησιν. Δὲν ἦτο μόνον ἀγὼν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀπλῆς φιλοδοξίας, ὅπως ἐναομενίζονται νὰ γράφουν νεορικοί ἐπιπόλαιοι ἱστορικοί.

Ἦτο μία τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀνησυχίας καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν ἐνεστερνίσθη ὁ δαιμόνιος βασιλεὺς διὰ νὰ τὴν συνδέσῃ μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν δυναστικῶν καὶ μακεδονικῶν φιλοδοξῶν του. Ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἱστορίαν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ πολυετής ἀλληλοπαρασμός καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν εἰς τὴν πάλῃ περὶ ἡγεμονίας ἀφῆρην ἀνοικτὸν τὸ στάδιον δράσεως διὰ μίαν νέαν ἑλληνικὴν δύναμιν, εὐρωστον, καλῶς ὀργανωμένην, στρατιωτικῶς δὲ πεπειραμένην καὶ ἡσχημένην, ὅπως ἦτο ἡ Μακεδονία. Ἐκεῖ ὅπου ἀπέτυχε ὁ Περικλῆς πρῶτος, ὁ Ἀγησίλαος καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας κατόπι, ἐφιλοδόχησε νὰ προσπαθῆσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ τραχὺς ἀλλὰ ζωντανὸς Ἕλληνας τοῦ Βορρᾶ.

Βεβαίως μὲ τὴν προσπάθειάν του, ἐπιδιωκομένην μάλιστα μὲ μέσα πανουργίας καὶ δολιότητος, ἐθίγοντο αἱ περὶ τοπικῆς ἀνεξαρτησίας ἀντιλήψεις: μεγάλου μέρους τῶν αὐτόνομων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἰδίως τῶν πολιτικῶν Ἰθυνοτικῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ μήπως δὲν ἐχρησιμοποίησαν δολιότητα, βιαιότητα καὶ πανουργίαν καὶ αἱ ἄλλαι ἐπίσης ἑλληνικαὶ πόλεις εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ἀλληλοπαρασμούς καὶ ἀγῶνάς των πρὸς ἐπικράτησιν; Ὁ Φίλιππος μάλιστα δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι ἐπικράτησεν ἐν Ἑλλάδι ἀναιμάκτως σχεδόν. ἂν τὰ θύματα τῶν πολέμων τὸν συγκριθῶν πρὸς τὰς ἐκατόμβας καὶ τὰς ἀπανθρώπους ἐκατέρωθεν ἀγριότητας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ ἀσχέτως τούτων, δὲν πρέπει νὰ παροράται ὅτι ἡ «ἐλευθερία» ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἠγωνίζοντο αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι δὲν εἶχε τὴν ἐννοίαν τὴν ὁποίαν διδομεν σήμερον εἰς τὴν λέξιν, δὲν ἦτο ἡ ἐλευθερία τῶν λαῶν ἢ αἱ ἐλευθερίαι ἐκάστου λαοῦ, ἀλλ' ἡ διαίονισις τοῦ τεμαχισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος εἰς κρατίδια ἀλληλοπολεμουμένα. Τὴν ἐλευθερίαν των δὲν ἐσέβοντο οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτε οἱ Σπαρτιάται, οὔτε οἱ Θηβαῖοι, ὅταν αὐτῆ ἀντέκειτο πρὸς τὰ συμφέροντα των. Ὡς πρὸς τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, αὐταὶ μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τινὰς ἄλλας δημοκρατικότητας πόλεις ἦσαν οὐδαιστικά—ἐνῶς εἰς τὰς ὑπολοίπους ἐπεκράτων τυράννων ἢ ὀλιγαρχικῶν πολιτεύματα—, ἀλλὰ καὶ ἡ δημαγωγία ἀπετέλει ἐτέραν μορφήν τυραννίας. Δὲν ἦτο πλέον ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους, ἡ ὁποία

σεως ἔδωκεν ὁ Δημοσθένης. Ἐνεφανίσθη στεφανωμένος μὲ ἄνθη καὶ λευχειμωνῶν, μολοντί ὀλίγας ἡμέρας προηγουμένως εἶχε χάσει τὴν κόρην του, «τὴν μόνην καὶ πρώτην ἣ ὅποια τὸν ἀπεκάλεσε πατέρα». Ὁ τσιουτοτρόπος ἐκφραζόμενος Αἰσχίνης¹ ὑποστηρίζει ὅτι ἕνας καλὸς πατὴρ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι καλὸς πολίτης. Διασύρει μίαν πρᾶξιν εἰς τὴν ὅποιαν θριαμβεύει ἡ πολιτειακὴ ἀρετὴ, ἣτις ἀπαιτεῖ, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἀπὸ τὸν ἄνδρα νὰ εἶναι κατὰ πρῶτον πολίτης καὶ κατόπιν οἰκογενειάρχης.

2. Ταχεῖα ἐπιβολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἄλλ' ὁ «παῖς» Ἀλέξανδρος ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ἐν μέσῳ τῆς Ἑλλάδος, ἐπιτυχὸν δὲ ἐπιβεβαίωσιν τῶν τιμῶν αἱ ὅποιαι παρεχωρήθησαν εἰς τὸν πατέρα του ἀνεκρηγύθη ἀρχιστρατήγος ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον παρεσκέυασεν ἡδὴ ὁ Φίλιππος κατὰ τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐγχειρήματος τούτου, τὸ ὅποιον ἐμελλε νὰ μεταδοσῇ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, δὲν συνεάνει τοὺς Ἀθηναίους πατριώτας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀφιερῶσαι τὴν ζωὴν των εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας τῆς πόλεώς των, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσχύος της καὶ φρόντιοντες ἔβλεπον τοὺς «βαρβάρους», τοὺς Μακεδόνας², νὰ σφετερίζωνται τὴν θέσιν τὴν

ἐλαμπρυνε τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησε τὸ πολιτειακὸν των ἰδεῶδες ἀντικείμενον δόξης διὰ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Δὲν ἐπιτρέπεται συνεπῶς νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ἀγῶνος ἐλευθερίας ἐκεῖ ὅπου ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς ἀντιθέσεως συμπεφορότων καὶ βλέψεων. Γεγονὸς μόνον εἶναι ὅτι τὰ ἑλληνικὰ κράτη - πόλεις ἐξῆσαν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀνέπτυξαν τὸν λαμπρότερον πολιτισμὸν τῆς ἀρχαιότητος ἀκριβῶς μὲ τὸ πολιτειακὸν καθεστῶς τοῦ τεραχισμοῦ των εἰς μικρὰ κράτη - πόλεις, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων καὶ περὶ πολλοῦ ποιοῦμενα τὴν ἐλευθερίαν των μέσα εἰς τὸν ὅλον ἑλληνικὸν κόσμον. Ἦτο ἐπομένως ὀδυνηρὸν δι' ἕνα Δημοσθένη νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς περιλάμπρου πατρίδος του εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐνοτήτος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔστω καὶ ἂν ἐπέβαλλον τοῦτο τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ κίνδυνος ὑποδουλώσεως τοῦ ἔθνους εἰς ξένους λαούς. Ἡ ἰδέα τῆς ἐνότητος δὲν εἶχε καίμει σημαντικὰς προόδους καὶ ἡ ξενικὴ ἀπειλὴ δὲν ἦτο τόσοσ καταφανὴς ὅσον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου. Παρελθόντος τοῦ ἀμέσου κινδύνου, οἱ Ἕλληνες ἐπανεπέσαν εἰς τὴν προσφιλῆ εἰς αὐτοὺς συνήθειαν νὰ ζοῦν ἀνεξάρτητοι εἰς μικρὰ κράτη ἀλληλοσπαρασσόμενα.

1. *«Τὴν μόνην ὃ δεῖλαιος καὶ πρώτην αὐτὸν πατέρα προσειποῦσαν ἀπολέσας»*, εἶπεν ὁ Αἰσχίνης εἰς τὸν *Κατὰ Κτησιφῶντος* (§ 77) λόγον του ἐνθυμούμενος ὡς πρῶην ὑποκριτῆς τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Αὔλιδι* τοῦ Εὐρυπίδου (στ. 1220).

2. Βαρβάρους ἐνόουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἰδίως οἱ Ἀθη-

ὁποῖαν κατεῖχον ἄλλοτε αἱ ἔνδοξοι Ἀθηναί. Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος διεξῆγε πρὸς βορρᾶν, εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, τραχείας ἐκστρατείας πρὸς ἔμπέδωσιν τῆς ἀσφαλείας τῆς Μακεδονίας, ὁ Δαρείος ἐπέζητησε νὰ ἐξεγεῖρῃ τοὺς Ἕλληνας ἕναν-

ναῖοι ὄχι μόνον τοὺς τελείως ξένους λαοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴ ὁμιλοῦντας ἀπλῶς μίαν τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων ἢ τοὺς ἔχοντας πολιτισμὸν κατώτερον τῶν Ἑλλήνων, καὶ δὴ τῶν περισσότερον προηγμένων καὶ ἐκλεπτυσμένων Ἰώνων. Οἱ κεκηρυγμένοι κατὰ τοῦ Φιλίππου Ἀθηναῖοι πολιτευταὶ λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἀπὸ τῶ γεγονότος ὅτι ἡ Μακεδονία, ὅπως ἐν μέρει ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἥπειρος, εἶχεν εἰσελθεῖ τελευταία εἰς τὸν κύκλον τῆς εὐρύτερας πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ γενικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ διετήρει ἀκόμη συνηθείας τινὰς τοῦ παλαιοῦ ἀπομενωμένου βίου τῶν διαφόρων φύλων τῆς χερσονήσου, τὰς ὁποίας εἶχον ἀποβάλλει ἤδη τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ φύλα, δὲν ἐδίσταζον νὰ θεωροῦν καὶ τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους, ἐν τῇ ἐννοίᾳ βεβαίως ὅτι οἱ συμπατριῶται τοῦ Φιλίππου εἶχον κατώτερον πολιτισμὸν καὶ ἦθι ἀκόμη βάρβαρα. Τὴν ὀνομασίαν ἔρριπτον ὡς ὕβριν κατὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ βιαιότητι τῶν ἀντιμακεδονικῶν ἐπιθέσεών του τὴν μετεχειρίσθη διὰ νὰ στηρίξῃ αὐτὰς καὶ ἐξάπτῃ τὸν φανατισμὸν τοῦ πλήθους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δικαιολογῇ καὶ τὸ θλιβερὸν φαινόμενον ὅτι οἱ ἀντιτασσόμενοι κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐπρωτίμων συμμαχίαν ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν «βαρβάρων» ἐπίσης Περσῶν, πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν προόδων τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν ὀνομασίαν *βάρβαροι* ἐπέμενον περισσότερον οἱ περὶ τὸν Δημοσθένη προκειμένου περὶ τῶν Μακεδόνων, βλέποντες ὅτι οὗτοι ἐκπολιτιζόμενοι καὶ ὀργανοῦμενοι ἐπεκράτουν ὀλονεν περισσότερον μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, παρουσίαζον δὲ μάλιστα καὶ τὸ πλκονέκτημα ἔναντι τῶν Ἀθηναίων ὅτι ἐνεφανίζοντο ὡς ἀποβλέποντες εἰς *πανελλήνιον* ἰδεῶδες καὶ ὄχι τοπικῶς ἀθηναϊκὸν ἢ σπαρτιατικὸν ἢ θηβαϊκὸν κλπ. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι μέσα εἰς τὴν συνεχῆ καὶ ἀδελφοφκτόνον διαμάχην τῶν ἑλληνικῶν λαῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, κατὰ τοὺς ὁποίους παρετηρήθη ἀνήκουστος ἀγριότης εἰς τὰς μεταξὺ των ἐχθροπραξίας—τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ὁποίας παρετηρήθη κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον—οἱ μὲν ἐθεώρουν τοὺς δὲ ὡς βαρβάρους ἢ ἡμιβαρβάρους καὶ διεκήρυσσον τοῦτο. Μέχρι τοιούτου σημείου εἶχε φθάσει ἡ τοπικιστικὴ καὶ ἀτομιστικὴ τάσις τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀλίγα ἦσαν τὰ διαυγῆ πνεύματα ποῦ ἐξήρθσαν μέχρι τοῦ νὰ σκέπτονται ὡς Ἕλληνες καὶ ὄχι ὡς Ἀθηναῖοι μόνον ἢ Σπαρτιαταὶ ἢ Θηβαῖοι κλπ. καὶ νὰ ἀποτοῦν συνειδηθῆν τῆς κοινότητος τοῦ ἔθνους των καὶ τοῦ πολιτισμοῦ των. Ὑπὸ τιαύτην ἔννοιαν πρέπει νὰ κρίνεται καὶ ἡ λέξις *βάρβαροι*, τὴν ὁποίαν ἐξεστόμυζεν ὁ Δημοσθένης μέσα εἰς τὴν ὀξύτητα τῶν παθῶν ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἐκ Μακεδονίας βορείους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι προσήρχοντο ἀργὰ διὰ νὰ διεκδικήσουν περιβλεπτον θεοὺς μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν.

Παντοιοτρόπως ἐγλέασεν ὡς βαρβάρους τοὺς Μακεδόνας καὶ τὸν Φίλιππον ὁ Δημοσθένης—*ἀδίκως καὶ μὲ ὑπερβολήν*, ὅπως ὁμολογοῦν καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπέρμαχοι τῆς πολιτικῆς του νεώτεροι συγγραφεῖς. Διὰ τὸν βασιλέα ἔλεγε : «...δὲν εἶναι Ἕλλην καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τοὺς Ἕλληνας.... Εἶναι ἕνας ἄθλιος Μακεδὼν, καταγόμενος ἐκ χώρας εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλοτε οὔτε δοῦλον κἀν τῆς προκοπῆς ἡδύνατο

τιόν του και προσέφερεν εἰς αὐτοὺς ἐπιχορηγήσεις. Ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτεθῆ δεχόμενος αὐτάς. Ὁ Δημοσθένης ἐν τούτοις ἐδέχθη τὸν χροσὸν τῶν Περσῶν, ἀσφαλῶς ὁμῶς δὲν θὰ λεχθῆ ὅτι ἀφέθη νὰ ἐξαγορασθῆ διὰ νὰ παραμείνῃ πι-

κανεῖς νὰ ἀγοράσῃ...» (βλ. γ' *Φιλιππικόν* 30-31 κ.ά.). Ἀντιτάσσαν αὐτὸν εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνίστα συμμαχίαν κατὰ τῶν Μακεδόνων, παρεδέχτο μὲν ἀλλαχοῦ (δ' *Φιλιππικός*, 31-34) ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἦτο βάρβαρος «κοινὸς ἐχθρὸς ὄλων» τῶν Ἑλλήνων. Προσεθετεν ὁμῶς, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ το κατὰ τῶν Μακεδόνων πάθος του, ὅτι ὁ πραγματικὸς κίνδυνος δὲν ἦσαν οἱ Πέρσας ἀλλ' ἡ φιλοδοξία τοῦ Μακεδόνα, αὐτοῦ «τοῦ ληστοῦ τῶν Ἑλλήνων», τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχύς «κρατῆνεται μέσα εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος»! Ἀνάλογοι ἐκφράσεις ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλους λόγους τοῦ ῥήτορος.

Ὡς πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ Δημοσθένους—τὴν ὁποίαν υἰοθέτησαν καὶ τινες νεώτεροι μισέλληγες συγγραφεῖς—ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἔχει ἐξακριβωθῆ πλεόν ὅτι οἱ ἀπὸ τῆς β' χιλιετηριίδος π.Χ. γνωστοὶ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας ἦσαν Ἕλληνες δωρικῆς καταγωγῆς κατελθόντες ἐκ Βορρᾶ μετὰ τῶν ἄλλων Δωριέων τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἢ καὶ πρὸ αὐτῶν καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὀλύμπου χώραν, ὅπου ὑπέταξαν καὶ ἀφωμοίωσαν τὰ ἐκεῖ διαβιούοντα ἕως τότε προελληνικὰ φύλα. Παρὰ τὰς ἀμφισβητήσεις αἱ ὁποῖαι ἠγέρθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἐπανελήφθησαν πρὸ τινων ἐτών ὑπὸ τοῦ φιλοβουλγάρου Γερμανοῦ καθηγητοῦ Γουσταύου Weigand εἰς τὸ βιβλίον του *Ἐθνογραφία τῆς Μακεδονίας*, ὑπὲρ τῆς ἐλληνικότητος τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Μακεδονίας συνηγοροῦν ἡ δωρίζουσα γλῶσσά των (τὴν ὁποίαν ἐμελέτησεν ἰδιαιτέρως ὁ διεθνὸς κύριος Ἕλλην γλωσσολόγος καθηγητῆς Γ. Ν. Χατζιδάκις), ἡ ὁμοίότης τῆς θρησκείας, τῆς μυθολογίας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, αἱ ἐπιγραφαί, τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τοπωνύμια (βλ. καθηγητοῦ Α. Κεραμοπούλου, *Μακεδονία καὶ Μακεδόνες*). Ὅταν λοιπὸν ὁ Δημοσθένης ἀποκαλῆ εἰς τινας λόγους του τοὺς Μακεδόνας *βαρβάρους*, παρασύρεται ἀπὸ τὸ πολιτικὸν πάθος του κατὰ τοῦ Φιλίππου, γνωρίζομεν δὲ ὅτι εἰς τὴν ἐμπάθειαν δὲν ὑπῆρξε κατώτερος τοῦ ἀντιπάλου του Αἰσχίνου. Τὰ ἐλατήρια ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τοὺς Μακεδόνας παραδέχεται καὶ ὁ Βελόχ, γράφων ὅτι «οφείλομεν νὰ μὴ πιστεύομεν δικηγόρον, ὡς ὁ Δημοσθένης, εἰς πάντα ὅσα λέγει περὶ τῶν ἀντιπάλων του ἢ περὶ τῶν ἀντιπάλων τῶν πελατῶν του». Ὁ αὐτὸς ἐπιφανὴς Γερμανὸς ἱστορικὸς καθορίζει ὅτι «τὰ πολυάριθμα μακεδονικὰ κύρια ὀνόματα προσώπων, καθαρῶς ἐλληνικῶς, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, τὰ διασκοπθέντα ὑπολείμματα τῆς μακεδονικῆς διαλέκτου, τὸ γεγονός ὅτι εἰς ὅλα τὰ κράτη, εἰς ὅλας τὰς ἰδρυθείσας ὑπὸ τῶν Μακεδόνων πόλεις ἡ ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ ἐλληνικὴ, πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἐλληνικῆς καταγωγῆς. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχον αἱ ἀποδείξεις αὗται, μόνον τὸ ὄνομα *ἑταῖροι*, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ παρ' Ὁμήρῳ καὶ τὸ ὁποῖον μόνον ἐν Μακεδονίᾳ ἐδίδετο εἰς τὸν στρατιωτικὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, θὰ ἤρκει νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα». Αὐτὸς ὁ μὴ εὐνοῶν τους Μακεδόνας ἱστοριογράφος Ο Αβελ ὁμολογεῖ ὅτι «αἱ ἐκφράσεις τοῦ Δημοσθένους κατὰ τῶν Μακεδόνων, προσελθούσαι ἐκ κομματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὡς πρὸς μὲν τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν μικρὰν ἔχουν ἀξίαν, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐθνολογικὴν καμμίαν σημασίαν» (Makedonier: vor kdnig Philipp, σ. 116, Λειψία 1847). Τὴν παρανόησιν περὶ

στός εις τὰς προσφιλεστέρας καὶ σταθερωτέρας πεποιθήσεις του¹. Θεματοφύλαξ μεγάλων ποσῶν, τὰ ὅποια διέθετεν ἑλευθέρως, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κανεὶς ἔλεγχος, ἦτο ἐκτεθειμέ- νος εἰς συκοφαντικὰς φήμας, κατὰ τῶν ὁποίων τὸν προασπίζει, ἂν ὄχι τὸ ἀδέκαστον αὐτοῦ, τοῦλάχιστον ἡ εὐκρίνεια τοῦ πολιτι- κοῦ πάθους του. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηγέρθησαν. Ὁ Δημοσθένης ἐπρο- μῆθευσεν εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ προσεπάθησε μὲ τὴν εὐγλωττίαν του καὶ μὲ τὰ χρήματα τῶν Περσῶν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ συμ- μάχους². Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐξεδηλώθησαν ἀναφανδόν. Ἡ ταχύ-

τῆς μὴ ἑλληνικότητος τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἐδημοούργησε τὸ γεγο- νός, κατὰ τὸν Droysen, ὅτι «οἱ Μακεδόνες ἀνῆκον εἰς τὰ πελασγικὰ ἔκείνα φύλα τὰ ὅποια εἶχον καταλάβει ὀλόκληρον τὴν ἑλληνικὴν γῆν καὶ τῶν ὁποίων τινά, μὴ παρακολουθήσαντα τὴν πολιτικὴν ἐξέλι- ξιν τῶν Ἑλλήνων, ἐφαίνοντο ἔπειτα εἰς αὐτοὺς βάρβαρα ἢ ἡμιβάρβαρα». Ὁ E. Meyer ἐξ ἄλλου εἶναι σαφέστερος: «Οἱ Μακεδόνες ἦσαν τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπομείναν εἰς τὸ πρωτόγονον λίκνον του, σχεδὸν τε- λείως ἀποκεχωρισμένον τοῦ λοιποῦ, καὶ τὸ ὅποιον δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆται ἑλληνικόν». Τὴν εἰς πολιτισμὸν καθυστέρησιν αὐτῆν τῶν Μακεδόνων ἔναντι τῶν λοιπῶν ὀμοφύλων Ἑλληνέσι τινας τῶν κλασσικῶν χρόνων ἐθεώρουν ὡς φυλετικὴν διαφορὰν, ἔπαυσαν ὁμῶς νὰ τοὺς θεωροῦν βαρβάρους εὐθύς ὡς οἱ Μακεδόνες ἔφθασαν εἰς στάδιον πολιτισμοῦ δυνάμενον νὰ συγκριθῆ ἰσότητι πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ὅπως λοιπὸν ἐτόνιζεν ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις εἰς τὸ ἔργον του *Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων* ἀπαντῶν εἰς τὸν Weigand «...Οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἀρχῆ- θεν Ἑλληνες, ὅπως καὶ οἱ μεσημβρινώτερον οἰκοῦντες, τοῖς ὀφείλεται δὲ παγκόσμιος καὶ αἰωνία εὐγνωμοσύνη, διότι ἂν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν μεσημβρινώτερον τῆς Μακεδονίας κατοικοῦντων ἄλλων Ἑλλήνων ἐδημοούργησαν τὸν ἀθάνατον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, οἱ Μακεδόνες διὰ τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν αὐτῶν ἐγένοντο αἰτία νὰ διαδοθῆ ὁυτός ἀνά τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον...»

1. Καὶ ὁ Cloché παραδέχεται ὅτι ἐκ τῶν 300 τάλαντων, τὰ ὅποια προσέφερεν Δαρεῖος ὁ Γ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ οὗτοι τὰ ἠρηθῆ- σαν, ὁ Δημοσθένης ἔλαβεν ἢ ὅλα τὰ χρήματα ταῦτα ἢ μέρος αὐτῶν, συγκεκριμένως δὲ 70 τάλαντα. Ὁ χρυσὸς τοῦ Πέρσου βασιλέως συνετέ- λεσε, μεσολαβήσει τοῦ Δημοσθένους προφανῶς, εἰς τὴν θλιβερὰν ἐκείνην ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἡ ὅποια εἶχε τὸσον αἱματηρὸν τέλος (335). Ὁ Αἰσχίνης μάλιστα τὸν κατηγοροῦσεν ὅτι ἐάν ὁ Δημο- σθένης δὲν ἐπεδείκνυε φιλαργυρίαν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ δὲν ἐκράτει δι' ἑαυτὸν τὰ περσικὰ χρήματα, οἱ Θηβαῖοι ἐπαναστάται ἐνισχυόμενοι θὰ γατελάμβανον τὴν ἀκρόπολιν Καδμείαν πρὶν ἐνσκή- ψῃ ὁ Ἀλέξανδρος. Συγκεκριμένως κατηγορήθη ὁ Δημοσθένης ὅτι δὲν ἔδωκεν ὀλίγα τάλαντα τὰ ὅποια ἐξήτει ἡ μακεδονικὴ μισθοφο- ρικὴ φρουρὰ τῆς Καδμείας διὰ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἡ ἀγρία καταστολὴ τῆς Θηβαϊκῆς ἐξεγέρσεως ἀπέτελεσε σκληρὸν μάθημα διὰ τὸν Δημοσθένην, ὁ ὁποῖος κατα τὴν μετὰ τινα ἔτη ἐπα- νάστασιν τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Ἅγιν τὸν Γ' δὲν ἠθέλησε νὰ κινηθῆ καὶ παρασύρῃ τοὺς συμπολίτας τους εἰς ἄσκοπον αἱματοχυσίαν (βλ. λόγον Δεινίρχου: *Κατὰ Δημοσθένους*, 35)

2. Μόλις ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Φιλίππου ὁ Δημοσθένης ἔκαμε

της τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν τοὺς ἀφῆκε τὸν καιρὸν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν καιροσκοπικὴν πολιτικὴν των. Ἡ πόλις αὐτῶν ἐν τούτοις ὑπῆρξε κέντρον τῆς κινήσεως καὶ δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Λυκούργου καὶ ὀκτὼ ἄλλων κεκηρυγμένων ἐχθρῶν τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας. Εὐτυχῶς ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀπέφυγε τὸ αἶσχος τοῦτο, χάρις εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ Δημάδου καὶ τοῦ Φωκίωνος, ὡς καὶ εἰς τὴν διπλωματικὴν γενναιοφροσύνην τοῦ νικητοῦ.

3. Ἡ περὶ τοῦ στεφάνου δίκη.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν ἰσάριθμοι ἦτται διὰ τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζον ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του. Διετέλουν εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς σατράπας τοῦ Δαρείου καὶ ἠύχοντο νὰ νικήσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν. Ἐτήρησαν ἐν τούτοις σφόδρα ἐπιφυλακτικὴν στάσιν ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Ἀλέξανδρος. Κατὰ τὸ 330 π.Χ. ὁ βασιλεὺς Ἅγισ τῆς Σπάρτης ἐπεχείρησε νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐξέγερσιν, ἣ ὁποία κατεστάλη γοργῶς ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον. Ἐτήρησεν ὁμως στάσιν ὑπερήφανον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπέναντι τοῦ νικητοῦ. Τότε ἐπανελήφθη καὶ ἐξεδικάσθη ἡ κατὰ Κτησιφῶντος ἢ μᾶλλον κατὰ Δημοσθένους δίκη τοῦ Αἰσχίνου. Αἱ δύο μερίδες, ἣ καταπολεμήσασα τὸν Φίλιππον καὶ ἣ συμβουλεύσασα τὴν ὑποταγὴν πρὸ τοῦ ἀγῶνος, εὐρέθησαν καὶ πάλιν ἀντιμέτωποι. Δικαστικὴ ἀπόφασις ἔμελλε νὰ κρίνῃ μεταξύ των. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἠτήθησαν. Αἱ προσπάθειαι των ὁμως δὲν παύουν νὰ εἶναι εὐκλείεις. Γνώμη τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὅτι αἱ δειλαὶ καρδίαι, αἱ ὁποῖαι ἐγκαταλείπουν

τὸ πᾶν διὰ τὰ ἐξεγερθῶν ὄλοι οἱ Ἕλληνες κατὰ τοῦ εἰκοσαετοῦς διαδόχου του. Κατὰ τὸν Διόδωρον, ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν θεῖον τῆς χήρας (ἐκ δευτέρου γάμου) τοῦ δολοφονηθέντος βασιλέως Κλεοπάτρας Ἀτταλον, ὥστε νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ τοῦ νεογεννήτου υἱοῦ τῆς τῆν βασιλείαν ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀτταλος ἀπειλούμενος νὰ ἀποκαλυφθῇ ἀνεκοίνωσε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Δημοσθένους εἰς τὸν νέον βασιλεῖα, δὲν ἐσώθη ὁμως ἐκ τούτου, διότι μετ' ὀλίγον ἐφανεύθη διαταγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Μὲ τὸ κατὰ τῶν Μακεδόνων κάθος του δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο καὶ μόνον ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ. Πρωτοβουλία αὐτοῦ Αἰτωλοῖ, Ἀργεῖοι, Ἡλεῖοι, Λακεδαιμόνιοι, ἠτοιμάσθησαν νὰ ἐξεγερθῶν, θὰ ἐθρονοῦντο δὲ καὶ ἄλλα θύματα ἐὰν δὲν ἐσπευδεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐμφανισθῇ ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων εἰς Θερμοπύλας, καὶ κατόπιν εἰς Κορινθον, ὅπου ἀνεκχεύθη ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

τάς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς ὑποθέσεις, εἶναι ἄξια περιφρονήσεως καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἐντροπὴ νὰ ἠττάται κανεὶς χάριν αὐτῶν, ἢ ἐπιτυχία δὲ δὲν εἶναι τὸ μέτρον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὴν ἄποψιν αὐτὴν ὑπεστήριξε μὲ ὕψος αἰσθημάτων καὶ θάρρους πεποιθήσεως ἐπιβάλλοντα τὸν σεβασμὸν, εἰς γλώσσαν ἀνταξίαν τοιοῦτου θέματος, μὲ εὐγλωττίαν τῆς ὁποίας ἀρέσκεται τις νὰ ὑφίσταται τὸ γόητρον, διότι ἐξυψώνει τὴν καρδίαν γοητεύουσα ἐξίσου καὶ τὸ πνεῦμα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τιμὴν τῶν νὰ μὴ ἀποδοκιμάσουν τὸν μέγαν συμπολίτην τῶν. Τὸ ψήφισμα τοῦ Κτησιφῶντος ἐκυρώθη ἀπὸ τὸ λαϊκὸν δικαστήριον. Ὁ Αἰσχίνης ἀντὶ νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς πάντα κατήγορον μὴ συγκεντροῦντα τὸ πέμπτον τῶν ψήφων, αὐτοεξωρίσθη διὰ νὰ μὴ παραστῇ εἰς τὴν στέψιν τοῦ ἀντιπάλου του.

4. Ἡ σκανδαλώδης ὑπόθεσις Ἀρπάλου.

Ἐξ ἔτη μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον ἦλθεν ἡ σειρὰ καὶ τοῦ Δημοσθένους νὰ δοκιμάσῃ τὴν πικρίαν τῆς ἐξορίας, θῦμα καταδίκης ἀσυγκρίτως περισσότερον ἀτιμωτικῆς παρ' ὅτι ἦτο ἡ ἀποτυχία τοῦ Αἰσχίνου¹. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν ἐξ Ἰν-

1. Παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς, ἡ νεωτέρα κριτικὴ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ἀρπάλου, ἢ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ σκοτεινὴ. Ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον *Δημοσθένους* (κ. 25) μᾶς ἀφηγεῖται τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῇ βάσει πιθανῶς τῆς ἱστορίας τοῦ Θεοπόμπου διακεμένου δυσμενῶς πρὸς τὸν ρήτορα. Βλ. ἐπίσης τοὺς λόγους τοῦ Δεινάρχου *Κατὰ Δημοσθένους* καὶ *Κατὰ Ἀριστογέιτου* (*Oratores Attici* Διδότου, τ. II) καὶ εἰς τὰ εὐρεθέντα τελευταίως ἐν Αἰγύπτῳ ἀποσπάσματα τοῦ λόγου τοῦ Ὑπεριδούς. Τὸ αἶνιγμα τῆς δίκης ταύτης ἐμελετήθη ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν A. Schaefer, ἐνθ. ἀν., τ. III, σ. 291 κ. ἑ., A. Cartault: *De causa Hargalica*, Παρίσιαι 1881, J. Girard: *Un procès de corruption chez les Athéniens* (ἐν *Etudes sur l' éloquence Attique*, σ. 295—305), Paul Cloché: *Demosthènes*, Παρίσιαι 1937, σ. 264—305 κ. ἄ. Μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἶχε γνωρισθῆ στενῶς πολλὰ ἔτη προηγουμένως ὁ Ἀρπάλος, ὅτε ὡς ταμίης τοῦ βασιλέως, φίλος καὶ οἰκονομικὸς σύμβουλος τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέμενεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα φυλάσσων καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρσίου, ἐσπατάλα δὲ μυσθώδη ποσὰ χάριν τῆς φίλης του Ἀθηναίας ἐταίρας Γλυκέρας. Παρακλήσει αὐτῆς εἶχε στείλει κατὰ τὴν ἐνσκήψασαν τῷ 327—326 π. Χ. εἰς τὸς Ἀθήνας οἰτοδεῖαν μεγάλην ποσότητα σίτου, εἰς ἔνδειξιν δὲ εὐγνωμοσύνης οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ὠνόμασαν πολίτην. Ὀλίγον κατόπιν ὁ Ἀρπάλος πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὰ ὄργια αὐτοῦ ἐμελλε νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ Βαβυλῶνος (τέλῃ τοῦ 325 ἢ ἀρχὰς τοῦ 324) συναποκομίζων τὸ καταπληρικὸν ποσὸν τῶν 5.000 περίπου ταλάντων καὶ μετὰ στρατοῦ 6.000 μισθο-

διῶν, ὁ Ἄρπαλος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως εἶχε διασπαθίσει ἀφρόνως τὰ ἔσοδα τῆς αὐτοκρατορίας, ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ ἔφθασεν εἰς Σούνιον μὲ πεντακισχίλια τάλαντα, ληφθέντα ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὴν φύλαξιν του, καὶ πέντε χιλιάδας μισθοφόρους στρατιώτας. Ἀποπεμφθεὶς τὴν πρώτην φορὰν ἐξ Ἀθηνῶν συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Δημοσθένους, κατώρθωσεν ἐν τούτοις νὰ γίνῃ δεκτὸς ὅταν παρουσιάσθῃ ἐκ δευτέρου μόνος, ἤτοι χωρὶς στρατόν, ἀλλ' ὄχι καὶ χωρὶς χρυσόν. Ἄνδρες τοὺς ὁποίους προσηταιρίσθη μὲ τὰ χρήματα ταῦτα καθὼς καὶ πατριῶται ὑπὲρ τὸ δέον φλογεροί, ὡς ὁ Ὑπερείδης, ἐζήτησαν νὰ κηρυχθῇ ἀλληλέγγυος ὁ δῆμος πρὸς τὸν Ἄρπαλον καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του μὲ τὰ ὄπλα ἀνὰ χεῖρας. Ὁ Δημοσθένης, ἐκ συμφώνου μὲ τὸν Φωκίωνα, κατεπολέμησε τὰ ἀσύνητα ταῦτα σχέδια. Δὲν ἠθέλησεν ἐν τούτοις νὰ κατέλθουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ παραδώσουν τὸν Ἄρπαλον εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν τὴν ἐκδοσίν του. Τῇ προτάσει του, ὁ Ἄρπαλος ἀφοῦ ἐδήλωσε τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνελήφθη καὶ τὰ χρήματά του κατετέθησαν πρὸς φύλαξιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, μέχρι τῆς ἀφίξεως ἐντολοδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ παράδοσις τόσον τοῦ Ἀρπάλου, ὅσον καὶ τοῦ χρυσοῦ του.

φόρων ὡς καὶ 30 πλοίων. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ἔφθασε κατὰ Μάρτιον 324, συστάσει ὁμοῦ τοῦ Δημοσθένους ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀπηγόρευσε τὴν ἀπόβασιν τοῦ φυγάδος καὶ τῶν μισθοφόρων, φοβουμένη μήπως καταλάβῃ οὕτως τὴν πόλιν.

Πρὸ τῆς ἀρνήσεως τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἄρπαλος κατηθύνθη εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον, κέντρον στρατολογίας μισθοφόρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπου καὶ ἐγκατέστησε τὸν φερεοικὸν στρατὸν του. Μετὰ τινα χρόνον, ἀφήσας ἐκεῖ τοὺς μισθοφοροὺς του, ἦλθε μόνος εἰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἔγινε δεκτὸς, ἀφοῦ διενεμε δῶρα καὶ χρήματα εἰς τινὰς Ἀθηναίους πολιτευτὰς. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀρπάλου—φονευθέντος κατόπιν ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου ἀξιωματικοῦ του Θίμβρωνος εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου εἶχε καταφύγει—ἐπειδὴ διεδόθη ὅτι ἐξήγγρασε πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἀθηναίους· τόσον κατὰ τὴν ἀφίξιν του ὅσον καὶ πρὸ τῆς διαφυγῆς του, ἐζήτησεν ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης (μέσα τοῦ 324) νὰ γίνων ἀνακρίσεις ἀπο τὸν Ἄρειον Παγον, μετὰ ἐξάμηνον δὲ οὗτος ἐξέδωκεν ἀπόφασιν (δήλωσιν), εἰς τὴν ὁποίαν κατονομαζόντο οἱ λαβόντες χρήματα τοῦ Ἀρπάλου. Ἡ δίκη ἔγινε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 323 ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, ἀποτελουμένης ἐκ 1500 μελῶν, παρουσῆ τοῦ Δημοσθένους, ἐνῶ ὁ συγκατηγορούμενός του Δημάδης δὲν εἶχε παρουσιασθῇ. Οἱ ὑποστηρίζαντες τὴν κατηγορίαν δέκα οἰήτορες ἐθεώρησαν σχεδὸν βεβαίαν τὴν ἐξαγορὰν τοῦ Δημοσθένους, τινὲς δὲ μάλιστα τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ἐπληρώνητο καὶ ἀπὸ τὸν βασιλεὺς τῶν Περσῶν καὶ ὅτι γενικῶς ἠμειβετο διὰ τὰς πολιτικὰς του ἐπεμβάσεις εἰς τὸ ρητορικὸν βῆμα ἢ εἰς τὰ παρασκῆνια. Ὁ Ὑπερείδης διετύπωσε δορυμύατον κατηγορητήριον κατὰ τοῦ παλαιοῦ φί-

Μεταξὺ ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσεν ὁ δῆμος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μέτρων τούτων ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης. Οἱ ἐλέγκται ὁμοῦς δὲν εὗρον παρὰ μόνον κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ ἡμῖς τῶν ἐπτακοσίων τάλαντων τὰ ὁποῖα ἐδήλωσεν ὁ Ἄρπαλος καὶ ἐπὶ πλέον ὁ τελευταῖος οὗτος κατώρθωσε νὰ ἀποδράσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς.

5. Καταδίκη καὶ φυλάκισις τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ ἐντύπωσις ὑπῆρξε συνταρακτικὴ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν διεφύλαξε κανένα ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τὰς πλέον προσβλητικὰς ὑποψίας. Πρέπει νὰ εἰπῶμεν ὅτι οἱ ρήτορες εἶχον γενικῶς τὴν χειροτέραν φήμην, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε τὸ ὄνομα τοῦ ρήτορος εἶχε γίνῃ συνώνυμον ἀνδρὸς ἀπλήστου καὶ ὀνίου. Αὐτὸς ὁ Δημοσθένης πλέον ἢ ἅπαξ διηρμήνευσε τὰς προκαταλήψεις ταύτας, κυρίως ὅταν παρεῖχε τὴν γραφίδα του εἰς ἄλλους. Ὁ λαὸς ἐξ ἄλλου παρεδέχτο τὰς κακοβούλους φήμας μετὰ τὴν μεγαλύτεραν ἐλαφρότητα. Διεσκέδαζε μᾶλλον ἢ δυσηρεσεῖτο διὰ τὴν διαφθορὰν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὸν ἐλυβέρων. Ὁ Δημοσθένης κατηγορήθη ὅτι ἔλαβεν εἴκοσι τάλαντα διὰ νὰ εὐνοήσῃ τὴν φυγὴν τοῦ Ἄρπαλου. Ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἐὰν ἡ ἀνάκρι-

λου του καὶ ὁμοιδεάτου, ἐμέμφθη δὲ αὐτὸν ὅτι λαβὼν χρήματα ἀπὸ τὸν Ἄρπαλον δὲν ἐχρησιμοποίησεν τὸν φυγάδα καὶ τοὺς μισθοφόρους του διὰ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὰς ποικίλας ἐναντίον του κατηγορίας ὁ Δημοσθένης ἀπήντησε μὲ λόγον ἀπολοσθέντα ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἰσχυρίζεται ὅτι ἐγνώριζεν ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀπολογία δώρων*, ὁ Ἀθηναῖος δὲ ὡς *Περὶ χρυσίου*.

Κατὰ τὸν Cloché ἡ καταδικὴ τοῦ Δημοσθένους ὄφειλετο εἰς πολιτικὰς ἀντιπαθείας τῆς πλειονότητος τῶν λαϊκῶν δικαστῶν, μολοντοὶ εἶναι γενικῶς παραδεκτὸν σήμερον ὅτι περιῆλθε πράγματι εἰς χεῖρας τοῦ ρήτορος μέρος τῶν χρημάτων τοῦ Ἄρπαλου, ἔστω καὶ ὑπὸ μορφὴν ἐνισχύσεως τῶν πολιτικῶν του σκοπῶν (ἐξέγερας κατὰ τῶν Μακεδόνων κλπ.). «Μόλις ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου—γράφει ὁ αὐτὸς φιλοδημοσθενικὸς καθηγητῆς, σ. 292 κ. ἐ.—, ἔκπληκτος καὶ τεταραγμένος ὁ Δημοσθένης κατ' ἀρχάς ἠρνήθη ὅτι ἔλαβε μέρος τῶν χρημάτων τοῦ Ἄρπαλου. Κατόπιν ὁμοῦς, ἐπειδὴ αἱ ἀρνήσεις του δὲν ἐγίνοντο πιστευταὶ ἀπὸ πλείστους Ἀθηναίους, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἀκριβῆ τὴν δήλωσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου (προσθετῶν ἄλλωστε ὅτι μόνον ἡ μέρμυρα περὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος ὑπηγόρευσε τὴν διαγωγὴν του). Εἶναι λακόν πικθανώτατον ὅτι ὁ Δημοσθένης διέθεσεν, ὑπο μίαν ἢ ἄλλην μορφὴν, μέρος τῶν χρημάτων... Ἐν συντομίᾳ, θανάτῳ ὁ Δημοσθένης νὰ ἐχρησιμοποίησεν τὰ τάλαντα τοῦ Ἄρπαλου» κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἐνὸς ἱστορικοῦ, ὅπως μετεχειρίσθη καὶ «τὰ τάλαντα τοῦ Μεγάλου Βασιλέως».

σις τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἀπεδείκνυε τὴν ἐνοχὴν του.

Ὁ Ἄρειος Πάγος εὐρέθη εἰς λίαν στενόχωρον θέσιν καὶ ἡ ἀνάκρισις του παρετάθη ἐπὶ μακρόν. Τέλος, μετὰ ἑξάμηνον, κατήγγειλε τὸν Δημοσθένη, τὸν Δημάδη καὶ πολλοὺς ἄλλους ὅτι εἶχον λάβει χρήματα ἀπὸ τὸν Ἄρπαλον. Δέκα ῥήτορες ὀρισθέντες ἀπὸ τὸν δῆμον καὶ ἀνήκοντες τόσον εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτοτελείας τῆς πόλεως πολιτικὴν μερίδα, ὡς ὁ Ὑπερείδης, ὅσον καὶ εἰς τὴν φιλομακεδονικὴν μερίδα, ὡς ὁ Στρατοκλῆς, ὑπεστήριξαν τὴν κατηγορίαν ἐνώπιον συνελεύσεως χιλίων πεντακοσίων δικαστῶν. Ὁ Δημοσθένης, δικασθεὶς πρῶτος (περίπτωσης λίαν δυσάρεστος δι' αὐτόν), κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον πενήκοντα ταλάντων. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ ποσὸν τόσον ὑπέρογκον, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς ὡς ὀφειλέτης τῆς πολιτείας.

Δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὴν δίκην τοῦ Δημοσθένους ἐν πλήρει γνώσει τῶν πραγμάτων. Ἐν τούτοις αἱ διατυπωθεῖσαι ἐναντίον του κατηγορίαι δὲν φαίνονται δικαιολογοῦσαι τὴν καταδίκην του. Κατέχομεν τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Δείναρχος δι' ἓνα τῶν κατηγορῶν καὶ σημαντικὰ ἀποσπάσματα τοῦ λόγου τοῦ Ὑπερείδους. Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν παρουσίασεν ὅτι καλοῦμεν σήμερον κατηγορητήριον. Τὸ ἀνώτατον τοῦτο δικαστήριον, ἀσκοῦν τὰ προνόμια αὐτοῦ, ἀπλῶς ἐβεβαίωσεν ὅτι «ὁ Δημοσθένης ἔλαβεν εἴκοσι τάλαντα» χωρὶς νὰ δώσῃ οὔτε ἀποδείξεις οὔτε λεπτομερείας οὔτε διενκρινήσεις. Ἐ λοιπόν, ἡ καταγγελία αὕτη τοῦ Ἄρειου Πάγου εἶναι τὸ μέγα ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦν οἱ κατήγοροι. Εἰς τοῦτο προσθέτουν μόνον βιαιότητας γλώσσης, ὕβρεις καὶ σκώμματα. Εἶναι σαφές ὅτι ὁ Δημοσθένης ὑπέκυψεν εἰς τὸν συνασπισμὸν τῆς φιλομακεδονικῆς φατρίας καὶ τῶν ἐξημμένων πατριωτῶν. Οἱ τελευταῖοι οὔτοι τὸν ἐμίσουν διότι ἠμπόδισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ ἄλλοι ἔδραζαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνατρέψουν ἐπὶ τέλος τὸν μεγαλύτερον ἀντίπαλόν των καὶ νὰ ἐκδικηθοῦν διὰ τὴν *Περί τοῦ στεφάνου* δίκην. Οἱ Ἀθηναῖοι δικασταὶ ἀφῆθησαν νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ τὰ συνησπισμένα ταῦτα πάθη.

Οἱ ἐπιγενόμενοι ἔκριναν πολὺ συχνὰ τὸν Δημοσθένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Πλουτάρχου, ἀπηχοῦντος μὲ ὑπερβολικὴν προθυμίαν τὰ σκανδαλώδη χρονικά τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἀναγνώστης δὲν λησμονεῖ ἀνέκδοτα τὰ ὁποῖα ἱκανοποιοῦν τὴν κακεντρέχειάν του. Τὰ ἀνέκδοτα αὐτὰ ἐν τούτοις, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν κáμνουν τὸν ἐλάχιστον ὑπαιγιμὸν οὔτε ὁ Δείναρχος οὔτε ὁ Ὑπερείδης, εἶναι ἕξ ἐκεῖνων τὰ ὁποῖα ἡ ἰδιοτροπία τῶν ἀφηγη-

τῶν ἀποδίδει ἀδιακρίτως εἰς ἄλλας περιστάσεις καὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα. Εἰς φήμας ἐπινοουμένας μὲ ὑπερβολικὴν εὐκολίαν ἄς ἀντιτάξωμεν τὰ δημόσια γεγονότα, ἱστορικὰ καὶ καλῶς διαπιστωμένα.

Ὁ Δημοσθένης ἐμποδίζει τὸν ἀθηναϊκὸν λαὸν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐκτεθῆ μὲ ἐπικινδύνους καὶ παρατόλμους ἐνεργείας, κατόπιν δὲ νὰ ἐξευτελισθῆ μὲ ἀναξίαν συγκατάβασιν. Ἐξαναγκάζει τὸν Ἄρπαλον νὰ δηλώσῃ τὸ ποσὸν τὸ ὅποιον ἔφερον ἀποβιβαζόμενος εἰς τὴν Ἄττικὴν, ἀκολούθως δὲ ἀναθέτει τὴν ἀνάκρισιν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον. Εἶναι διαγωγὴ καλοῦ πολίτου καὶ τιμίου ἀνθρώπου. Μετὰ τὴν δίκην ὁ ναύαρχος τοῦ Ἀλεξάνδρου Φιλόξενος, ἀνακρίνας τὸν δοῦλον τὸν ὅποιον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἄρπαλος διὰ νὰ διανείμῃ τὰ χρήματά του, ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν κατάλογον ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀφῆθησαν νὰ δεκασθοῦν. Εἰς τὸ ἐπίσημον δὲ τοῦτο ἔγγραφον, τὸ ὅποιον συνέταξεν ἀνὴρ ἐλάχιστα εὐμενῆς πρὸς τὸν Δημοσθένη, τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ρήτορος δὲν περιλαμβάνετο καθόλου.

Τὰ ἐπακόλουθα τῆς γενομένης πρὸς τὸν Δημοσθένη προσβολῆς δὲν ἤργησαν ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐκδηλωθοῦν, καὶ ὁ Ὑπερείδης ἀσφαλῶς μετενόησε διότι συνήργησεν εἰς τοῦτο. Ἡ φιλομακεδονικὴ μερὶς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, κατεχράσθη δὲ αὐτὴν κατὰ τρόπον ὕβριστικόν. Ἀφοῦ ἔσυρεν εἰς τὸν βόρβορον τὸν εὐσταθέστερον ἀπὸ τοὺς ζῶντας πατριώτας, ἐπεχείρησε νὰ κηλιδώσῃ τὴν μνήμην τοῦ Ἀνκούργου. Μεταθανάτιος δίκην ἐπὶ καταχρήσει ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἀκεραίου τούτου διαχειριστοῦ καὶ τὰ τέκνα του ἐφυλακίσθησαν, καταδικασθέντα ἀπὸ τὸ λαϊκὸν δικαστήριον εἰς πρόστιμον ὑπερβαῖνον τὴν περιουσίαν τῶν.

Δ'. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

1. Ἐξέγερσις τῶν Ἀθηναίων. Ἀνάκλησις τοῦ ρήτορος.

Ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου μετέβαλε τὴν κατάστασιν. Πανταχοῦ οἱ φίλοι τῆς ἐλευθερίας ἐγείρουν τὴν κεφαλὴν. Ὁ γενναῖος Λεωσθένης καὶ ὁ εὐγλωττος Ὑπερείδης τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐξεγέρσεως. Ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἀτοδράσει τῆς φυλακῆς καὶ ἔζη βίον ἄθλιον¹, ἐξόριστος εἰς τὴν

1. Λίαν καταβεβλημένος, ὅπως λέγουν, ἀπὸ τὸ πλῆγμα τὸ ὅποιον ὑπέστη μὲ τὴν ὑπόθεσιν Ἄρπαλου. Κατὰ τὸν Πλούταρχον *Δημοσθένης*, 26, ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ διέφυγε τῶν φυλακῶν, συνηνοχῆ τῶν φρουρῶν του, ὅταν δὲ ἀπεμακρύνετο τῆς πόλεως στρέφων τὸ βλέμμα πρὸς

Αἴγιναν κατ' ἀρχάς, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Τροίηνα, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καθηλωμένους εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς. Λησμονῶν τὰς προσωπικὰς τοῦ προσβολὰς πρὸς τὸ συμφέρον μεγάλης ὑποθέσεως, συνεφιλώθη μὲ τὸν Ὑπερείδην καὶ συνηνώθη προθύμως μὲ τοὺς ῥήτορας τοὺς ὁποίους ἀπέστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ νὰ ἐξεγείρουν τὴν Πελοπόννησον. Ψήφισμα τοῦ δήμου τὸν ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν πατρίδα του. Τριήρης ἀπεστάλη διὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ. Ἡ ἐπάνοδος του ὑπῆρξε θριαμβευτικὴ. Ὁ λαός, μὲ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐπὶ κεφαλῆς, τὸν ἐδέχθη εἰς τὸν λιμένα. Ἀπὸ τοῦ Ἀλκαβιάδου δὲν εἶχε παρατηρηθῆ παρόμοιον θέαμα¹.

Ἄλλ' αἱ ὥραιαι ἐκεῖναι ἡμέραι δὲν διήρκεσαν καθόλου. Μετὰ λαμπρὰς ἐπιτυχίας καὶ σύντομον αὐταπάτην, ὁ στρατὸς τῆς ἐλευθερίας ἠττήθη εἰς Κρανῶνα ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον καὶ τὸν Κρατερόν. Αἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν μέρος τοῦ ἐδάφους των, ἐστερηθήσαν τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς των, ἐπιβλεπόμεναι δὲ ἀπὸ μακεδονικῆν φρουρὰν ἐγκατασταθεῖσαν εἰς τὴν Μουνυχίαν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ θυσιάσουν εἰς τὸν νικητὴν τὸν Δημοσθένη, τὸν Ὑπερείδην καὶ τοὺς ἄλλους λαϊκοὺς ἀρχηγούς. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Ὑπερείδης, συνελήφθησαν καὶ ἐθανατώθησαν. Ὁ Δημοσθένης ἐζήτησεν ἄσυλον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλυρυαῖα. Ἐκεῖ ἔσπευσε νὰ τὸν καταδιώξῃ τὸ λαγωνικὸν τοῦ Ἀντιπάτρου Ἀρχίας. Ὁ προεγγραμμένος ἐζήτησε νὰ γράψῃ ὀλίγα λόγια εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ζητήσας πινακίδας προσήγγισεν εἰς τὸ στόμα του τὴν γραφίδα τὴν ὁποίαν ἔφερε μαζὶ του καὶ τὴν ἔσφιξε μεταξὺ τῶν χειλῶν του ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ σκε-

τὴν Ἀκρόπολιν ἀνέκραξε: «Ὁ δέσποινα Πολιάς, τί δὴ τρισὶ τοῖς χαλεπωτάτοις χείρεσι θηρίοις, γλαυκί; καὶ δράκοντι καὶ δῆμῳ;» (ὁ δεσποῖνα Πολιάς, διατι αγαπᾶς τρία τῶν χειροτέρων θηρίων: τὴν γλαυκὰ, τὸν δράκοντα καὶ τὸν λαόν;) Κατὰ τὴν ἐξορίαν του, ἔστρεψε διαρκῶς με δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐξώρμηκε τοὺς ἐπισκεπτας του νέους νὰ μὴ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Προσέθετε μάλιστα ὅτι ἐὰν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του τὸν ἐκάλουν νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ταραχώδους πολιτικοῦ βίου καὶ θανάτου ἀσφαλούς, προέβλεπε δὲ τὸν φθόνον, τὰς συκοφαντίας καὶ τοὺς ἄγῳνας οἱ ὁποῖοι τὸν ἀνέμενον εἰς τὴν πολιτικὴν ζωνίστραν, ἀσφαλὸς θά ἐπροτίμα τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. Μετ' ὀλίγον διέψευσεν ἑαυτόν. Ἀποθανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέστρεψε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἐν ἐξεγέρσει πατρίδα του, ἀλλὰ διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς βίαιον ἐκούσιον θάνατον. Ἡ πολιτικὴ τὸν εἶχεν αἰχμαλωτίσει δια παντός καὶ δὲν θά τὸν ἐγκατέλειπε παρὰ νεκρὸν πλέον.

1. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε διὰ νὰ δώσουν εἰς τὸν Δημοσθένη τὰ μέσα νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον τῆς ἐναντίου του καταδίκης τοῦ ἔχορῆγῃσαν διὰ μιαν θυσίαν εἰς τὸν Δία Σωτήρα τὰ 50 τάλαντα τὰ ὅποια ὄφειλεν εἰς τὴν πολιτείαν.

φθῆ. Μετ' ὀλίγον τὸν εἶδον νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ καλύπτεται μὲ τὸν μανδύαν του. Οἱ στρατιῶται ἤρχισαν νὰ χλευάζουν τὴν ἀνανδρίαν του. Ὁ Δημοσθένης ὄμως εἶχε ροφήσει δηλητήριο κρυμμένον μέσα εἰς τὴν γραφίδα¹. Ὅταν ἤσθάνθη τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα του, ἤγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ, ὑπαινισσόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κομφοδοῦ τὸ ὁποῖον ἤσκει ἄλλοτε ὁ Ἀρχίας², τοῦ εἶπε :

«Τώρα μορεῖς νὰ παύξῃς τὸν ρόλον τοῦ Κρέοντος καὶ νὰ ρίψῃς τὸ σῶμά μου χωρὶς ταφὴν». Ἐξέρομαι ζωντανός, ὦ Ποσειδῶν, ἀπὸ τὸν ναόν σου. Ὁ Ἀντίπατρος καὶ οἱ Μακεδόνες δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε κὰν τὸ ἱερόν σου».

Ἐκαμε μερικά βήματα, κατόπιν δὲ κατέπεσε πλησίον τοῦ βωμοῦ καὶ παρέδωκε τὴν ψυχὴν.

2. Κρίσεις ἐπὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς δράσεώς του.

Τουιοτοτρόπως ἀπέθανεν ὁ Δημοσθένης εἰς ἡλικίαν ἑβδομήκοντα δύο ἐτῶν, τὴν 16ην τοῦ μηνὸς Πυανεψιώνος, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς δεκάτης τετάρτης Ὀλυμπιάδος, τὸ ἔτος 322 π.Χ. Μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἀθηῶν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπερασπίσει καθ' ὅλον του τὸν βίον μὲ ὅλα τὰ μέσα τῆς ἰδιοφυίας του, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του, καταπολεμῶν τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν, τὰς διαιώσεις τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἐννευρισμὸν τῶν Ἀθηῶν καὶ ὑποκύπτων τέλος εἰς τὴν τραγικὴν ταύτην πάλην κατὰ τῆς ἀδυσωπῆτου δυνάμεως τῶν πραγμάτων.

Τεσσαράκοντα ἔτη βραδύτερον (τῷ 280 π.Χ.), οἱ Ἀθηναῖοι τῇ προτάσει τοῦ ἀνεπιτοῦ του Δημοκάρους παρεχώρησαν εἰς τὸν πρεσβύτερον τῆς οἰκογενείας του τὸ δικαίωμα νὰ σιτίζεται εἰς τὸ Πρυτανεῖον καθὼς καὶ τιμητικὴν θέσιν εἰς τὸ θέατρον. Συγ-

1. Κατ' ἄλλας παραδόσεις, τὸ δηλητήριο τὸ ὁποῖον ἔπαι περιείχετο εἰς σακκίδιον τὸ ὁποῖον ἔφερε περίξ τοῦ λαμποῦ ἢ εἰς ἓν εἶδος δακτυλίου ὁ ὁποῖος δὲν τὸν ἐγκατέλειπε ποτέ.

2. Ὁ ἐκ Θουρίων Ἀρχίας ἦτο προηγουμένως ὑποκριτής, ὡς μακεδονίζων δι' ἐδέχθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀντιπάρχου περὶ συλλήψεως τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς ἐξεγέρσεως Δημοσθένους, Ὑπερείδους κλπ. Τὸν δεύτερον ὁ «φυγαδοθήρας»—ὅπως ἀπεκλήθη—κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ μετ' ἄλλων Ἀθηναίων. Ὁ Δημοσθένης ἐπρόλαβε καὶ ἔπαι τὸ δηλητήριο. Ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἀρχίου ὑπήρξεν οἰκτρόν. Ἀπέθανεν «ἐν ἐσχάτῃ *πενίᾳ καὶ ἀτιμίᾳ*» κατὰ τὸν Φώτιον.

3. Ὑπονοεῖ τὸ ζήτημα τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας.

χρόνως ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν του ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦν ἀγαλμα μετὴν ἐπιγραφὴν :

«*Ἐἵπερ ἴσῃν γνώμη ῥώμην, Δημοσθένες, εἶχες,
οὐπὸτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρξεν Ἄρης Μακεδόνων.*»

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Ὅτι μελετῆται τῆς ἀρχαιότητος διερωτῶνται πάντοτε τί ἀπέμεινεν ἀπὸ τοῦ ἔργου του Δημοσθένους καὶ πῶς πρέπει νὰ κρίνωμεν αὐτό. Ἡ ἀποτυχία του δὲν ἀμφισβητεῖται. Ὁ μέγας ῥήτωρ δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ ἐκ νέου εἰς τὴν πατρίδα του τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους. Δὲν κατώρθωσε κὰν νὰ περισώσῃ τὰ σημαντικώτερα λείψανα τῶν ἐξωτερικῶν τῆς κτήσεων καί, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεματιζέτο ἡ ἰδία αὐτοῦ σταδιοδρομία, τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν ἔπληττε νέα συμφορά. Μετὰ τὰς ἄλλας καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιθέσεώς της πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ἔχανε μετὴν τελευταίαν ἐξέγεροσίν της τοὺς πατροπαραδότους δημοκρατικοὺς θεσμοὺς της καὶ ὑφίστατο τὴν ταπεινώσιν νὰ δεχθῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της ξένην φρουράν. Γενικῶς ἡ πολιτικὴ τῆς ἀκάμπτου σχεδόν καὶ συστηματικῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἐνωτικῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Μακεδόνων πανελληνίου κατὰ τῶν βαρβάρων προσπαθείας ἀπέβανε τελικῶς ἐπιζημία εἰς τὰ συμφέροντα τόσον τῆς Ἑλλάδος ὅσον καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἄλλοτε ἐλευθέρη καὶ ἐνδοξος πόλις καθίστατο ὑπόδουλος σχεδόν, μετὴν δημοσθένειον δὲ τακτικὴν τῆς πάσῃ θυσίᾳ ἀντιστάσεως εἰς τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐξεγέρσεων, ὅτε μὲν τῆς Σπάρτης, ἄλλοτε δὲ τῶν Θηβῶν καὶ ἄλλοτε τῶν Ἀθηνῶν, ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς ἐπέκλυπεν εἰς τοὺς Μακεδόνας ὄχι ὡς σύμμαχος καὶ μετὰ φιλικὰ αἰσθήματα—ὅπως ὠνειρεύετο ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὅπως ἐπεδίωξαν ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος—ἀλλ' ὡς χώρα ὑποτεταγμένη, φέρουσα βαρέως τὰ δεσμά της.

Ὅπως τονίζει ὁμοῦ καθηγητῆς Paul Cloché (ἐνθ. ἀν., σ. 306), ναὶ μὲν ἡ δημοσθένειος προσπάθεια ἀντιδράσεως κατὰ τῶν προόδων καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν ἀπέτυχε, ἐπιτρέπεται ὁμοῦ νὰ διαβεβαιώμεν (ὅπως ἔπραξαν διάφοροι ἱστορικοὶ) ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἦτο παράλογος καὶ ὀλεθρῆ, ὅτι ἡ ἀποψὲς τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ ἀποτύχῃ καὶ ὅτι ἄλλωστε δὲν ἤξιζε τὸν κόπον νὰ ὑποστηριχθῆ; Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου αἱ γνώμαι διχάζονται, δύναται δὲ νὰ λεχθῆ ὅτι κατὰ τὴν γνώμην συγγραφέων τινῶν ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν ἔδωκε μάχην χαμένην ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ἀνέπτυξε δρασιν

ἐκδήλως ἄφρονα, καὶ ὅτι ἡ ἄποψις διὰ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθη καὶ ἔπεσε δὲν ἦτο ὀλιγωτέρον ὥραία καὶ ὑψηλὴ ἀπὸ τὸ πανελληνιον ἰδεῶδες—τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίου ἔθνους καὶ τὴν ἐξάπλωσίν του εἰς τὴν Ἄσιαν—ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐτάλαιαν καὶ ἐδοξάσθησαν ὁ Φίλιππος Β' καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅσοι δικαιολογοῦν τὸν Δημοσθένη εἰς τὸν λυσιπώδη κατὰ τῶν Μακεδόνων πόλεμον αὐτοῦ πιστεύουν ὅτι ἐπανειλημμένως, παρὰ τὰς ὕλικὰς καὶ ἠθικὰς ἀπωλείας καὶ ἤττας, αἱ Ἀθῆναι τῆς περιόδου 354—338 π.Χ. ἦσαν ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ διεξαγάγουν ἀποτελεσματικὸν ἀγῶνα. Οἱ πάσης φύσεως πόροι των δὲν εἶχον ἐξαντληθῆ. Ὁ Δημοσθένης τὸ ἐγνώριζε καὶ δὲν διέπραττε κατάφωρον σφάλμα, ὅταν ἐπέεξε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀκολουθήσουν ἀπέναντι ἐλληνικῶν τινων πόλεων τῆς Μακεδονίας ἢ ἄλλου τινὸς στάσιν ἀποφασιστικὴν καὶ τολμηράν. Ἀκολουθοῦσα πολιτικὴν ὑποχωρήσεων καὶ ὑποταγῆς μία πόλις ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἢ ὁποία διέθετεν ἀκόμη πάμπολλα δημοσιονομικά, οἰκονομικά καὶ ναυτικὰ πλεονεκτήματα, δὲν ἐλάμβανεν ἴσως ἀπόφασιν ἀντίθετον πρὸς ὅλα τὰ συμφέροντά της, ἀπηρεεῖτο ὁμως τὴν πρὸς ἡγεμονίαν φιλοδοξίαν της. Ἐπομένως προτρέπων τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ἀπειλοῦντας τὰς βλέψεις καὶ τὸ κῦρος τῆς πατριδος των, ὁ Δημοσθένης δὲν κατεδίωκε χίμαιραν. Ἡ ἀνόρθωσις τῆς πόλεως βεβαίως δὲν ἦτο ἀδύνατος. Πρόσφατον παράδειγμα ἀπεδείκνυε τοῦτο. Ἀπὸ τοῦ 404 μέχρι τοῦ 395 π.Χ. εἶχεν ὑποστῆ τὸν ζυγὸν τῆς Σπάρτης. Καὶ τότε ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆ πάσης ἰδέας ἐξαπλώσεως καὶ ἀνεξαρτητοῦ δράσεως. Ἐν τούτοις εἶχε κατορθώσει νὰ ἀνορθώσῃ τὸ γόητρον καὶ τὴν ἰσχύν της (ᾧφειλε τοῦτο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς συμμάχους της). Τὸν Δημοσθένη ἐνίσχουν εἰς τὰς ἐλπίδας του αὐτὰς καὶ τινες εὐνοῦκαὶ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ φόβος πολλῶν κρατῶν—πόλεων τῆς ἐποχῆς (καθὼς καὶ τοῦ Πέρσου βασιλέως) ἐκ τῶν συνεχῶν προόδων τοῦ Μακεδόνο.

Ἀναμφιβόλως, τονίζουσι οἱ αὐτοὶ ὑπέρμαχοι τῆς πολιτικῆς τοῦ Δημοσθένους, ἡ ἔκβασις τῆς μετὰ τοῦ Φιλίππου συγκρούσεως ὑπῆρξε καταστρεπτικὴ διὰ τὰς Ἀθῆνας. Δὲν παύει ὁμως νὰ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐσημείωσε καὶ ἐπιτυχίας καὶ ὅτι ὁ τελικὸς θρίαμβος τῶν Μακεδόνων δὲν ἦτο ἀναπότρεπτος, μοιραῖος. Ἡ ἐν Χαίρωνείᾳ νίκη του δὲν ἦτο ἡ ἀναπότρεπτος οὕτως εἰπεῖν κατάληξις μακρᾶς σειρᾶς ἐλληνικῶν ἡττῶν. Αὐτὸς ὁ Φίλιππος δὲν ἐφαντάζετο ὅτι θὰ ἐπεκράτει τόσον ταχέως καὶ δι' αὐτὸ προσεπάθει νὰ κερδίσῃ διὰ καταλλήλου προπαγάνδας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀθηναικοῦ δήμου. Κατὰ θάλασσαν ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν νὰ ὑπερσχύουν τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύουν ὡς δικαιολογημένην τὴν μακεδονοφοβίαν καὶ τὴν φιλοπόλεμον διάθεσιν τοῦ Ἀθηναίου ρήτορος πιστεύουν ὅτι καὶ κατ' ἀρχὴν στηρίζεται ἡ πολιτικὴ του καὶ δὲν πρέπει νὰ καταδικάζεται ἀπὸ γενικωτέρας ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Δὲν παραδέχονται π. χ. τὴν καταμαρτυρουμένην ὑπὸ ἐπιφανῶν ἱστορικῶν ἐρευνητῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος στενότητα ἀντιλήψεων τοῦ Δημοσθένους. Πράγματι πολλοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς τὸν κατηγοροῦν ὅτι ὑπῆρξε συνήγορος περιορισμένου καὶ ὀπισθοδρομικοῦ ἰδεώδους, ἀντιθέτου πρὸς τὴν ὅλον ἐν περισσότερον ἐπικρατοῦσαν τότε ἰδέαν τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου: τοῦ ἰδεώδους τῆς τοπικῆς αὐτονομίας ἡ ὁποία εἶχε προκαλέσει ἀνά τὴν Ἑλλάδα τόσους αἱματηροὺς καὶ καταστρεπτικοὺς ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐξηντλήθη ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων, ἰδεώδους τὸ ὁποῖον ἔφεραν ἐμπόδια εἰς τὴν δημιουργίαν Κράτους ἐνιαίου, μεγάλου, καλῶς ὀργανωμένου καὶ ἰσχυροῦ, ἱκανοῦ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν γαλήνην, τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν παντοίων ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν, νὰ διαδώσῃ δὲ τοῦτον μεταξὺ τῶν βαρβάρων. Ἦτο καιρὸς, φρονοῦν οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι, (βλ. σχετικῶς Beloch, Ἑλλ. Ἰστ., β' ἐκδ., τ. III¹ καὶ III², IV¹ καὶ IV², 1922—1927' ἐπίσης πληροφορικῶς ἱστορίαν Glotz—Cohen, Ἑλλ. Ἰστ., τ. III, 1936), νὰ ἐπικρατήσῃ ὀριστικῶς πλέον ἐν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κρατῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ἐν Ἑλλάδι, θέσῃ δὲ τέραμα εἰς τοὺς ἀλληλοσπαραγμούς, νὰ σφυρηλατήσῃ τὴν ἀπαραίτητον ἐνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἡ ὁποία θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐξαπλώσιν αὐτοῦ εἰς νέας χώρας, τὴν κατάκτησιν τῆς ἐτοιμορρόπου Περσικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἐκ νεοῦ νικηφόρον ἀκτινοβολίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν εἶναι μάλιστα ὀλίγοι οἱ ἱστορικοὶ οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ἀσυγχώρητον σφάλμα τοῦ Δημοσθένους τὸ ὅτι οὗτος ἠρνήθη τὴν συνεργασίαν τόσον τὴν ἰδικὴν του ὅσον καὶ τῆς ἐνδόξου πόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ μεγαλειώδες τοῦτο καὶ εὐεργετικὸν ἔργον πανελληνίου ἐνώσεως καὶ ἐξαπλώσεως, τὸ ὁποῖον διεκλήρουζαν ἄνδρες ὡς ὁ Ἰσοκράτης, τὸ ἐπεχείρησαν ἐπὶ ματαίῳ ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀγησίλαος, ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὸ ἔφεραν τελικῶς εἰς πέρας ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος.

Εἰς τὴν βαρεῖαν ταύτην μομφὴν οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀθηναίου ρήτορος (βλ. Cloché, ἐνθ. ἀν.) ἀντιτάσσουν ὅτι ναι μὲν οὐσιαστικὸς σκοπὸς τῆς δημοσθενείου πολιτικῆς ἦτο ἡ διατήρησις ἀπολύτου αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας μιᾶς ἀπλῆς πόλεως, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ *βάρβαροι*—οἱ πραγματικοί, οἱ Πέρσαι, οἱ Φοίνικες, οἱ Ἰταλοί, καὶ ὄχι οἱ Μακεδόνες Ἕλληνες—ἠπειλοῦν μὲ ἀποπνιγμὸν ὄχι μόνον τὰς Ἀθήνας ἀλλ' ὀλόκληρον τὸν ἑλλη-

νικόν κόσμον. Ἄλλὰ πιστεύουν ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν πρέπει διὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ κρίνεται ὡς στενωῶς τοπικιστικὴ καὶ μικροπρεπής. Τοῦτο δὲ διότι εἰς τὰς Ἀθήνας διετηροῦντο ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἂν ὄχι ὅλαι, τοῦλάχιστον αἱ λαμπρότε-
 ραι ἑλληνικαὶ παραδόσεις καὶ ζητῶν καιεὶς νὰ περισώσῃ τὴν κυρίαρχον ἐλευθερίαν τῆς προνομίουχου ταύτης πόλεως εἰργά-
 ζετο διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὸ μέλλον πολιτισμοῦ ὑπερβαίνοντος τὰ στενὰ ὅρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν ἐξαιρετικῆς ἀκτινοβολίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν δίκαιον, προσθέτουν, νὰ κατηγορηθῆται ὁ συγγραφεὺς τῶν *Φιλιππικῶν* ὡς τυφλωμένος καὶ ἰσχυρογνώμων ὑπέρμαχος τοπικῆς αὐτονομίας χωρὶς ὀρίζοντα καὶ χωρὶς μεγαλείου. Ὁ Δημοσθένης ἄλλωστε, κατὰ τὴν γνώμην τῶν, δὲν ἐξήτει ἀπλῶς τὴν διάσπασιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἀνεξαρτη-
 σίας ἀλλ' ἤθελε πρὸ παντός νὰ ἴδῃ τοὺς συμπολίτας του ἐπεκτείνοντας ἢ ἀνακτώντας τὴν παλαιὰν ἐπὶ μεγάλου μέρους ἐπρροσῆν των. Μὲ ὄσσην μάλιστα τραχύτητα καὶ ἂν ὑπερήσπισε τὴν ἀπο-
 ψιν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν κατεῖχεν αὕτη ἀποκλειστικὴν θέσιν εἰς τὰς δημογορίας καὶ τοὺς πολιτικούς λόγους του. Πλειστάκις τὴν συνέδεσε πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πό-
 λεων. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν λόγον του ὑπὲρ τῶν Ροδίων (§ 13) δὲν περιορίζεται νὰ ἐπικαλεῖται τὸ ἰδιαιτέρον συμφέρον τῶν Ἀ-
 θηνῶν, ἀλλὰ παρουσιάζεται ὑπερασπιστὴς τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀπειλουμένων ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Εἰς τὸν λυσσώδη ἀγῶνα τὸν ὁποῖον διεξάγει κατὰ τῶν σχεδίων τοῦ Φι-
 λίππου δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ἀποβλέπει εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν σωτηρίαν μόνον τῶν Ἀθηνῶν, οὐδὲ μόνον αὐτὰς κατηγορεῖ ἐπὶ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἀδρανεῖα. Κατὰ τὸ 341 π.Χ. κάμνει ἐκκλησίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νὰ συζητήσῃ «περὶ τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν Ἑλλήνων, διότι διατρέχουν μέγιστον κίνδυνον» (γ' *Φιλιππικός*, 20). Μεταχειρίζεται εὐχαρίστως τὴν ἐθνικὴν ἔκφρα-
 σιν Ἑλλήνες—προφανῶς διὰ νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὸν Ἰσοκράτη καὶ τὸν Φίλιππον, οἱ ὁποῖοι ὁμίλουν περὶ συνενώσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐξ Ἀσίας ἔχθροῦ—, ζητῶν καὶ αὐτὸς τὴν συνένωσιν «τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς φιλίας» ἡ ὁποία μόνη θὰ ἐξησφάλιζε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος (ἐνθ. ἀν., 25, 28—29). Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ἐκθειάζει τοὺς Ἀθηναίους τοῦ 8ου αἰῶνος διότι εἰργάσθησαν ὅσον οὐδεὶς διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ 330 ἐπίσης, ἔχων ἤδη πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν θριαμβευτικὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνισμοῦ πορείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὁμιλῶν λέγει ὅτι ἐνδιαφέρεται δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, εἰς μίαν δὲ στιγμὴν ἀναφωνεῖ ὅτι ὑπῆρξε καλὸς Ἕλληρ ὅπως καὶ καλὸς Ἀθηναῖος. «Τοιοῦτος ὑπῆρξα διὰ τὴν πόλιν, τοιοῦτος καὶ δι' ὅλόκληρον τὴν Ἑλλάδα». Αἰσθανόμε-

νος καὶ ὁ ἴδιος ὅτι ἀγὼν ὑπὲρ μόνων τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων, στρεφόμενος δὲ κατὰ τῆς ἐνότητος—τὴν ὁποῖαν διεκήρυσσον οἱ ἀντίπαλοί του—θὰ ἐφαίνετο ἀντιδημοτικὸς καὶ ἐγωιστικὸς ἐπαναλαμβάνει ἀπὸ σκοποῦ τὸ ὑπὲρ ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἐνδιαφέρον του, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἠγωνίσθη καὶ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ ἀνεξαρτησίας των.

Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Δημοσθένους συγγραφεῖς ἐπιμένοντες εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰς τὰ *πανελλήνια* δηλαδὴ αἰσθήματα τοῦ ρήτορος, πιστεύουν ὅτι εἶναι ὀλίγον τι παρακανδυνευμένον νὰ ἀντιτίθενται ἀνεπιφυλάκτως τὰ εὐρέα ἐνωτικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου πρὸς τὰς στενωὺς τοπικὰς καὶ ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀθηναίου ἀντιπάλου του· καὶ ὅτι ἀμφοτέροι ἤρχοντο τὸν τερατισμὸν τῶν μεταξὺ ἑλληνικῶν πόλεων ἀλληλοσπαραγμῶν καὶ τὸν σχηματισμὸν Ἑλλάδος ἐνιαίας καὶ εἰρηνευμένης. Μόνον αἱ μέθοδοι πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος διέφερον μεταξὺ τοῦ Ἀθηναίου πολιτικοῦ καὶ τοῦ Μακεδόνα βασιλέως. Βεβαίως εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς ἄλλας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των ἑλληνικὰς πόλεις ἢ πατρὶς τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀκόμη ἐτήρει πολιτικὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Φιλίππου. Ὁ φίλος του στρατηγὸς Χάρης κατέσφαξε ἢ ἐπώλησεν ὡς δούλους ὄλον τὸν πληθυσμὸν τῆς Σηστοῦ ἕτερος φίλος του, ὁ στρατηγὸς Διοπεΐθης, εἶχε κακομεταχειρισθῆ ἀγρίως ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἴδιος εἶχε θυσιάσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν βοιωτικῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων. Ἀλλ' ὅπωςδήποτε, καὶ ἂν δὲν ἦτο φιλελεύθερος ὁ Δημοσθένης, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν γεγονότων καὶ τὴν καθοδήγησίν του αἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται καλύτερον τοὺς συμάχους καὶ ὑπηκόους των. Τὴν νέαν αὐτὴν τακτικὴν τῶν Ἀθηναίων ἀντιτάσσουν οἱ δικαιολογοῦντες τὸν Δημοσθένη εἰς τὰς πιέσεις τὰς ὁποίας ἤσκουν ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν δεσποτικὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐφέρετο πρὸς τὸ ἐν Κορίνθῳ *συνέδριον* τῶν Ἑλλήνων ὃ ἐκ Μακεδονίας *ἡγεμῶν* (ἀρχηγός) αὐτοῦ (βλ. Glotz : La Cité grecque, σ. 444—446 κ. ἔ. καὶ Histoire grecque, τ. III, σ. 370—374). Τὴν ἀντιπαραβολὴν ταύτην ἄλλοι θεωροῦν μᾶλλον ἀνθαίρετον δεδομένου ὅτι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ μετέπειτα συμπεριφέρθησαν πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ συμάχους των κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸν Μακεδονικόν, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι.

Ἐν συμπεράσματι οἱ ὑπέρμαχοι τῆς δημοσθενείου πολιτικῆς πιστεύουν ὅτι ἀναμφιβόλως ἀντιτασσόμενος εἰς τὰ σχέδια τοῦ Μακεδόνα ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ ὑπερήσπισεν ἄποψιν ἢ ὁποῖα δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ περιορισμένον καὶ τὸ στενό-

καρδον ἢ ἀνθελληνικόν, τοσοῦτο μᾶλλον καὶ ὅσον καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀντιπάλων του δὲν ἐπέφερε τὴν ἐνότητα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἀνέμενον ἐξ αὐτῆς οἱ κήρυκες τῆς πανελληνίου ἐνώσεως. Ἄλλὰ καὶ ἂν—προσθέτου—θεωρηθῆ κατώτερον τὸ προσφιλές εἰς τὸν Δημοσθένη ἰδεῶδες, οὗτος δικαιοῦται νὰ τύχῃ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ἱστορικῶν, διότι ἐπὶ ἐν τέταρτον αἰῶνος καὶ πλέον ὑπῆρξεν ὁ πιστότερος, ὁ ἀποφασιστικώτερος καὶ ὁ πολυτιμώτερος ὑπηρέτης τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων. «Μὲ τὴν ὅλην δρᾶσίν του—γράφει ὁ Cloché—ὁ Δημοσθένης οὐδόλως φαίνεται ἀνάξιος νὰ συγκριθῆ πρὸς τὸν ἐπιτήδειον καὶ δυνατὸν ἡγεμόνα τοῦ ὁποίου προσεπάθησε νὰ ματαίωσῃ τὰ σχέδια... Παρ' ὅλας τὰς ἀδυναμίας του, τὰ σφάλματά του, τὰς ἀδικίας του καὶ τὰς ἀποδεδειγμένας ἢ πιθανὰς λιποψυχίας του, ὁ Δημοσθένης ἀξίζει, κατὰ τὴν γνώμην μας, νὰ ταχθῆ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἡ σταδιοδρομία τιμᾷ πράγματι τὴν πατρίδα των...».

Τοῦτο εἶναι ἀληθές. Θὰ ἐτίμα ὁμως ἀπερίως περισσότερον τὴν ἔνδοξον πατρίδα του καὶ θὰ ἐξυπηρέτει ἀποτελεσματικώτερον τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος γενικώτερον, ἐὰν ἀντὶ ἐπὶ τριακονταετίαν νὰ διεξάγῃ λυσσώδη πόλεμον, μετὰ προκαταλήψεως καὶ μίσους κατὰ τῶν Μακεδόνων, συνέπραττε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἐπανειλημμένως ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Φίλιππος (Βλ. Beloch: Griechische Geschichte, ἔνθ. ἀν.). Ἐὰν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπετυχάνετο τοῦτο, ἡ ἐθνικὴ ἐνότης θὰ ἐπῆραξετο πραγματικῶς καὶ θὰ ἀπεσοβοῦντο τόσαι οἰκτρότητες, μάχαι, ἐξεγέρσεις, καταστροφαί, ἀγριότητες, δολοπλοκίαι καὶ ταπεινώσεις, αἱ ὁποῖαι διηύρυναν τὸ μεταξὺ Μακεδόνων καὶ τινῶν Ἑλλήνων μῖσος καὶ συνετέλεσαν ὥστε εἰς τὴν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ νὰ μὴ μετάσχουν ἐνεργῶς καὶ ἐκουσίως ὅλα τὰ τμήματα τοῦ ἔθνους, ἡ ἐνότης δὲ αὐτοῦ νὰ γίνῃ ὑπὸ μορφήν δουλικὴν καὶ δεσποτικὴν. Διὰ τῆς συνεργασίας Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων θὰ ἐπαγιοῦτο καθεστὼς εἰρήνης ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν πρώτων καὶ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἡγεμονίαν τῶν δευτέρων θὰ ἐσφυρηλατεῖτο φιλελευθέρᾳ, δημοκρατικῇ, συμπαγῆς καὶ ἀδιάρρηκτος ἡ συγκρότησις ἐνιαίου ἔθνους, ἱκανοῦ νὰ δικαιώσῃ τὰς προσδοκίας καὶ τὰς βλέψεις του καὶ νὰ φανῆ ἀντάξιον τῶν πεπρωμένων του. Χωρὶς νὰ θεωρῶμεν—ὅπως μερικοὶ Γερμανοὶ κυρίως ἱστορικοὶ—τὸν Δημοσθένη ὡς τὸν κακὸν δαίμονα τῆς πανελληνίου ἐθνικῆς ἐνότητος, εἶναι βέβαιον ὅτι παρημποδίσε καὶ σχεδὸν ἐματαίωσε τὴν πλήρη πραγματοποίησίν της, συντελέσας εἰς τὴν

διαιώνισιν τῶν ἑλληνικῶν ἀλληλοσπαραγμῶν καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπικράτησιν τῆς Ρώμης, ὡς δυνάμεως ἐνωτικῆς καὶ πειθαρχημένης.—Α.Γ.

3. Τὰ κείμενα τῶν ἔργων τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ Δημοσθένους ἐγείρει πλείστα κριτικὰ ζητήματα, δυσκόλως λύμενα σήμερον, διότι ἡ προέλευσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς συλλογῆς ταύτης παραμένουν δι' ἡμᾶς εἰς τὸ σκότος. Δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐδημοσίευσεν ὁ ἴδιος τινὰς τῶν λόγων του Ἐναμφιβόλως τὸν ἐνδιέφερε νὰ ἀναγινώσκωνται πολλαὶ δημηγορίαι ἐκφωνηθεῖσαι ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ πολιτικοὶ λόγοι, ὡς οἱ *Πρὸς Λεπτίνην* καὶ *Περὶ τοῦ στεφάνου*· τοῦτο δὲ διὰ νὰ ἐπιδρῶ ἀποτελεσματικώτερον ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Οἱ γραφόμενοι ὑπὲρ διαδίκων λόγοι ἀπέβανον, ὡς φαίνεται, ἰδιοκτησία τούτων. Κατὰ γενικὸν κανόνα δὲν ὑπεγράφοντο, οὐδὲ κὰν ὠμολογοῦντο ἀπὸ τοῦ συγγραφεῖς των. Ἐὰν ἐξαρέσωμεν τοὺς σπουδαιότερους λόγους, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐτίμων αὐτοὺς καὶ τῶν ὁποίων δὲν ἀπηρεοῦντο τὴν πατρότητα, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐδημιουργήθησαν ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν πλείστων ἐκ τῶν ἔργων τούτων. Ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ Ἀθηναῖοι βιβλιόπωλα προσέφερον εἰς τοὺς φιλοβίβλους δέσμας δικαστικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἐνεφάνιζον ὡς ἔργα τοῦ Ἰσοκράτους¹. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Δημοσθένην, δύναται νὰ λεχθῆ γενικῶς ὅτι τὸ ἔργον του ὡς λογογράφου, ἰδίως ἐπὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων, εἶναι ὀλιγώτερον γνήσιον ἀπὸ τὸ ἔργον του ὡς ρήτορος, μολοντί καὶ αὐτὸ δὲν διεφυλάχθη ἀπὸ πᾶσαν ξένην ἀνάμειξιν. Ἐν τούτοις, ἐὰν πολλοὶ λόγοι φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους δὲν εἶναι ἰδιικοί του, ὅλοι σχεδὸν εἶναι τῆς ἐποχῆς του. Ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους δύναται τις νὰ ὑπολάβῃ ὡς ἀσκήσεις ρητοροδιδασκάλων ἢ προϊόντα λογοτεχνικῆς ἀπάτης².

Ὅταν ἐσχηματίσθησαν αἱ μεγάλαι βιβλιοθήκαι Ἀλεξαν-

1. «*Δέσμας πάντων πολλὰς δικαστικῶν λόγων Ἰσοκρατείων περιφέρεισθαι φησιν ὑπὸ τῶν βιβλιοπωλῶν Ἀριστοτέλης*» γράφει εἰς τὸν *Ἰσοκράτην* του (18) ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς.

2. Εἰς τὰ ὑποκτα καὶ πλαστὰ δημουργήματα ρητορείας τὰ ὅποια ἀποδίδονται εἰς τὸν Δημοσθένην πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἀποσπάσματα λόγων του (ὀλίγοι γραμμαῖ ἠκρωτηριασμένοι κατὰ τὸ πλειστον), τὰ ὅποια διεσώθησαν εἰς τοὺς εὐρεθέντας προσφάτως ἐν Αἰγύπτῳ πατύρους. Ὁ κατάλογός των αὐξάνει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Κυρίως συντελοῦν εἰς τὸ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι αἱ περισσότεραι διαφοραὶ τῶν σφριζομένων χειρογράφων δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωνται εἰς τοὺς ἀντιγραφαφεῖς τοῦ μεσαιῶνος. Ὑπῆρχον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων.

δρείας και Περγάμου, οί σοφοί εις τούς όποίους άνετέθη νά εξακριβώσουν και κατατάξουν τούς θησαυρούς τούς έμπειστυμένους εις τήν φύλαξίν των εύρέθησαν ένώπιον έργου τεραστίου και συχνά λεπτοτάτου. Οί κατάλογοι—*πίνακες*, τούς όποίους έσημάτισαν, και ιδίως οί του Καλλιμάχου, άπετέλουν τήν βάση τής αρχαίας βιβλιογραφίας. Ένώ όμως έγινιντο δεκτοί έν τῷ συνόλω των, ήμφεσβητοῦντο εις τās λεπτομερείας, βλέπομεν δέ Διονύσιον τόν Ἐλευθεροπόλεως καθώς και άλλους λογίους μελετήσαντας ιδιαιτέρως τόν Δημοσθένη νά απομακρύνωνται σημαντικῶς τῶν καταλόγων του Καλλιμάχου. Ὁ Διονύσιος ὡς γνησίους παρεδέχετο μόνον εἴκοσι δύο δημηγορίας και δημοσίους λόγους, και κάτι πλέον τῶν εἴκοσι λόγων δι' ιδιωτικάς υποθέσεις. Οί νεώτεροι κριτικοί έπροχώρησαν έτι περαιτέρω πρὸς τήν κατεύθυνσιν ταύτην. Ὁ Α. Schaefer αφήνει εις τόν Δημοσθένη μόνον εἴκοσι έννέα λόγους από τούς εξήκοντα οί όποιοι διεσωθήσαν μέχρις ἡμῶν μετ' ὅνομά του.

Ἡ συλλογή τῶν όποιων κατέχομεν σήμεραν εἶναι ἡ αὐτή τήν όποιαν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Λιβάνιος (ἐκτός ἐάν και από αὐτά τὰ χειρόγραφα πού περιέχουν τήν σειρὰν τῶν *ὑποθέσεων* του οί αντιγραφείς αφήρεσαν τās αναφερομένας εις ἀπολεσθέντα έργα ὑποθέσεις) και εἶναι σχεδὸν ἐξ ἴσου πλήρης ὅσον και ἐκείνη ἡ όποία εύρίσκετο εις τήν βιβλιοθήκην τῶν Πτολεμαίων. Διακρίνομεν εύχερῶς εις αὐτήν ομάδας τινὰς σχεδὸν παρομοίας εις ὅλα τὰ χειρόγραφα, μολοντί ἡ διάταξις τῶν λόγων έντός ἐκάστης ομάδος και ἡ διάταξις αὐτῶν τῶν ομάδων ποικίλλουν ἐξαιρητικῶς. Ἡ τελευταία αὐτη περίπτωσις βοηθεῖ νά τὰ καθορίσωμεν ἀσφαλέστερον. Ἡ σειρὰ τῶν λόγων ἤτις καθιερώθη εις καλὸν χειρόγραφον τῆς Βενετίας (F) και εις άλλα τῆς αὐτῆς οικογενείας υἰοθετήθη σχεδὸν από τούς πρώτους ἐκδότας του 16ου αἰῶνος και διετηρήθη εις τās ἐπομένας ἐκδόσεις. Εἶναι ὀπωσδήποτε ἱκανοποιητική. Ἐνταῦθα θὰ ἀπαριθμήσωμεν τās ομάδας κατὰ τήν γενομένην δεκτὴν διάταξιν, διορθοῦντες έν τούτοις αὐτήν εἰς τινὰ σημεῖα ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων τινῶν τὰ όποια απομακρύνονται αὐτῆς. Πρόθεσις μας δέν εἶναι νά εμφανίσωμεν τās πλέον ὀρθὰς διαφάσεις, ἀλλὰ νά σημειώσωμεν ἐκείνας αἱ όποια ἦσαν έν χρήσει κατὰ τήν αρχαιότητα.

α') Συμβουλευτικὸν εἶδος.

1) Οἱ ένδεκα *Φιλιππικοί*, προσδιοριζόμενοι έν μέρει από ειδικούς τίτλους, αναγομένους ἴσως εις τόν Καλλιμάχον¹, μεθ' οὓς ἔπεται ἡ ἐπιστολὴ του Φιλίππου.

1. Τοῦτο εἶναι βέβαιον διὰ τόν τίτλον του ἐβδόμου λόγου κατὰ Φιλίππου : *Περὶ Ἀλωνήσου*.

2) Αἱ πέντε ἄλλαι συμβουλευτικαὶ δημηγορίαι.

β') Δικανικὸν εἶδος.

3) Δημόσιαι ὑποθέσεις. Ὁ *Περὶ τοῦ στεφάνου* λόγος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ οἱ ἐπακολουθοῦντες δικτῶ ἄλλοι λόγοι, ἀποτελοῦν μὲ τὴν ἑκτασίαν τῶν τὰ δύο πέμπτα ὀλοκλήρου τῆς συνλλογῆς. Εἰς τὸ καλύτερον χειρόγραφον (S) καὶ εἰς πλείστα ἄλλα ἡ ὁμὰς αὕτη περιλαμβάνει καὶ τὸν *Κατὰ Νεαίρας*, προφανῶς κατὰ τὴν ὀρθὴν καὶ παλαιὰν κατάταξιν. Ὁ Λιβάνιος¹, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν κατάταξιν αὐτὴν πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰσάγει καὶ οὗτος εἰς τὴν ὁμάδα—δικαίως δὲ—τοὺς λόγους *Κατὰ Θεοκρίτου* καὶ *Κατὰ Εὐβουλίδου*.

Αἱ πρῶται αὗται τρεῖς ὁμάδες ὑπὸ τὸν τίτλον *λόγοι δημοσίοι* ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς *ιδιωτικὸν λόγους*, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὰς κάτωθι ὁμάδας :

4) Ἡ δίκη τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Δημοσθένους. Πέντε λόγοι καλούμενοι *ἐπιτροπικοί*.

5) Αἱ ὑποθέσεις εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἐναγόμενος ἤσκει ἔνστασιν ἐξαίρεσεως—*παράγραφον*. Ἑπτὰ λόγοι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὀνομαστότερος εἶναι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ τραπέζιτου Φορμίωνος.

6) Δίκαι εἰς τὰς ὁποίας οἱ διάδικοι διεδικοῦν ἀντικείμενόν τι ἀμφισβητούμενον: *διαδικασίαι*. Εἶναι ὑποθέσεις κληρονομίας, ἰδιοποιήσεως ὀνόματος, ἀντιδόσεως². Ἐξ ἑπτά λόγοι.

7) Τρεῖς καταγγελίαι *ψευδομαρτυριῶν*. Ἡ ὁμὰς αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ καλύτερον χειρόγραφον (S), διότι οἱ δύο λόγοι κατὰ τοῦ στεφάνου, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μέρος τῆς δίκης Ἀπολλοδώρου κατὰ Φορμίωνος, τάσσονται εἰς τὴν πέμπτην ὁμάδα, μετὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Φορμίωνος. Ὁ ὀρθότατος οὗτος συνδυασμὸς ἀνεφίσταται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Λιβανίου.

8) Πέντε λόγοι ἐλφωνηθέντες ὑπὸ Ἀπολλοδώρου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κριτικοί, ὡς φαίνεται, ἠπατήθησαν ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρίτον, τὸν *Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας*, ὁ ὁποῖος πιθανῶς εἶναι ξένος πρὸς τὸν Ἀπολλόδωρον. Ὁ τελευταῖος *Πρὸς Νικόστρατον* θὰ ἐτάσσετο ἀκριβέστερον μεταξὺ τῶν λόγων δημοσίων δικῶν.

1. Αἱ ὑποθέσεις (περιλήψεις) τοῦ Λιβανίου τάσσονται κατὰ γενικὸν κανόνα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου λόγου.

2. Διαδικασία παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δικαστηρίοις καθ' ἣν πᾶς πολίτης, καλούμενος εἰς *λειτουργίαν* τινὰ ἢ *εἰσφορὰν*, δυνατάλογον πρὸς τὴν περιουσίαν του, ἠδύνατο νὰ καλέσῃ πάντα ἄλλον πολίτην τῆς αὐτῆς φυλῆς, ὃν ἐθεώρει ἑαυτοῦ μὲν πλουσιώτερον οὐκ ἂν ἀνάλογως φορολογούμενον, νὰ ἀνταλλάξουν τὰς περιουσίας των ἢ νὰ ὑποβληθῇ ἐκεῖνος εἰς τὸ βᾶρος τῆς λειτουργίας ἢ εἰσφορᾶς. Ὁ τελευταῖος ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον ἢ νὰ δεχθῇ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς περιουσίας ἢ νὰ ἀναλάβῃ τὴν λειτουργίαν.

9) Μία καταγγελία δι' *σιζίας* (κακοποιήσεις κλπ.). Είναι ὁ περιβόητος λόγος κατὰ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος εἰς πλείστα χειρόγραφα καὶ παρὰ Λιβανίῳ κατέχει τιμητικὴν θέσιν μετὰ τὴν ἐπιτροπικὴν δίκην. Τρεῖς δικαστικαὶ ἐνέργειαι ἐπὶ *βλάβῃ* (πρὸς ἀποζημίωσιν κ.λ.π.).

γ) Ἐπιδεικτικὸν εἶδος.

10). Ὁ Ἐπιτάφιος καὶ ὁ Ἐρωτικός, δύο ἔργα ἀμφιβόλου προελεύσεως.

δ) Συμπληρωματικά.

11) Πεντήκοντα ἐξ *Προόμια* καὶ ἐξ Ἐπιστολαί, ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δημοσθένη.

Αἱ ἀπώλειαι μας δὲν εἶναι πολὺ σημαντικαί. Λέγοντες τοῦτο, νοοῦμεν τὴν σύγκρισιν τοῦ ὅ,τι ἔχομεν πρὸς ὅ,τι εἶχον οἱ ἀρχαῖοι, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς πολυαριθμοὺς λόγους τοὺς ὁποῖους δὲν ἀφῆκε γραπτούς ὁ Δημοσθένης. Διονύσιος ὁ Ἄλικαρνασσεὺς¹ ὁμιλεῖ περὶ δύο ἔργων τοῦ πολιτικοῦ εἶδους τὰ ὁποῖα ἐκκυκλοφόρουν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους, τὰ κρίνει ὁμῶς ἀνάξια τοῦ μεγάλου ῥήτορος. Ἐν ἐγκώμιον τοῦ Πausανίου (ἀναμφιβόλως τοῦ φονέως τοῦ Φιλίππου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπένευμαν τιμᾶς) καὶ δύο λόγοι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ἀρπάλου (*Περὶ τοῦ μὴ ἐκδοῦναι Ἀρπαλον* καὶ *Ἀπολογία δώρων*). Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἴσως ἀπόκρυφον δημηγορίαν περὶ τῆς παραδόσεως τῶν ἀντιμακεδόνων ῥητόρων, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ὁ Ἀλέξανδρος, *Ὑπὲρ τῶν ῥητόρων*², καὶ μίαν κατηγορίαν τοῦ Δημάδους. Μνημονεύονται τέλος οἱ τίτλοι τριῶν λόγων ἀστικοῦ περιεχομένου: *Πρὸς Πολύεγκτον παραγραφή*, *Κατὰ Μέδοντος* (διαδικασία), *Πρὸς Κριτίαν περὶ τοῦ ἐνεπισκήμματος*. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἔργων τοῦλάχιστον ἓν (τὸ τελευταῖον) ἔθεωρεῖτο ὡς ψευδελίγραφον ὑπὸ τοῦ Διονυσίου. Ἀντιθέτως ὁ κριτικὸς οὗτος καὶ ἄλλοι διεξεδίκουν ὑπὲρ τοῦ Δημοσθένους δύο λόγους περιλαμβανομένους μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Δεινάρχου: τὸν *Διφίλῳ δημηγορικὸν αἰτοῦντι δωρεὰς* καὶ τὴν *Σατύρῳ πρὸς Χαρίδημον ἐπιτροπῆς ἀπολογία*.

Εἰς τὰ χειρόγραφα τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν ἀνεγινώσκето εἰς τὸ τέλος ἢ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔργου τὸ σύνολον τῶν στίχων ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο καὶ οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἀνεδῆ-

1. *Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος*, 44 καὶ 57.
2. Ὁ Πλούταρχος δὲν ἐγνώριζε τοιαύτην δημηγορίαν.

μοσιεύοντο εἰς τὰ συντασσόμενα ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου¹ καὶ ἄλλων βιβλιογραφικὰ σημειώματα. Ὁ ἱστορικὸς Θεόπομπος ἔκαμεν ἤδη τὴν ἀθροισιν τῶν στίχων πού ἔγραψεν : 20.000 στίχους ἐπιδεικτικῆς ῥητορείας, πλέον τῶν 50.000 ἱστορικῆς πεζογραφίας. Ἐπαιχόμενος διὰ τὸ σύνολον τοῦτο ἔτασσεν ἑαυτὸν—ὅπως κάποιος μυθιστοριογράφος τῶν ἡμερῶν μας—ὑπεράνω ὄλων τῶν συγγραφέων παρελθόντων καὶ παρόντων. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν παράδειγμα γενικῆς συνηθείας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἡ ὁποία ὠνομάσθη *στιχομετρία*. Χειρόγραφά τινα τοῦ Δημοσθένους, ὅπως τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Ἡροδότου, διασφύζουσι εἰσέτι ἀνάμνησιν τῆς συνηθείας ταύτης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων σημειοῦται εἰς τὸ τέλος τεσσαράκοντα τεσσάρων λόγων τοῦ Δημοσθένους, καθὼς καὶ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸν ἐπιστολῶν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν εἶναι ὁ τῶν διατεθέντων εἰς τὰ χειρόγραφα ταῦτα στίχων δι' ἕκαστον τῶν ἔργων τούτων. Διάφορα χειρόγραφα ἀνήκοντα εἰς διαφόρους οἰκογενεῖας καὶ χωριζόμενα μὲ διαφορὰς ἀναγομένας εἰς τὴν ἀρχαιότητα φέρουσι τοὺς αὐτοὺς ἀριθμούς. Αἱ πληροφορία αὗται ἐπομένως εἶναι πολὺ παλαιαί. Προέρχονται προφανῶς ἀπὸ τὰς αὐτὰς πηγάς, ὅπως καὶ αἱ πληροφορία τὰς ὁποίας δίδουσι τὸ λεξικὸν Σουίδα, ὁ Διογένης Λαέρτιος, ὁ Ἀθηναῖος καὶ ἄλλοι, περὶ διαφόρων συγγραφέων. Τὰς παρέσχον οἱ *πίνακες* ἑνὸς τῶν βιβλιοφυλάκων τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, πιθανῶς οἱ τοῦ Καλλιμάχου.

Ἀριθμοὶ τόσον παλαιοὶ ἔχουσι τὴν σημασίαν τῶν διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τοῦ Δημοσθένους. Συνήγαγον ἔξ αὐτῶν συμπεράσματα κατὰ τῆς γνησιότητος τῶν περιεχομένων εἰς τινὰς λόγους κειμένων καθὼς καὶ τῶν ξένων πρὸς τὰ καλύτερα χειρόγραφα διευρύνσεων, αἱ ὁποῖα παρατηροῦνται εἰς τὸν γ' *Φιλιππικόν*. Κατὰ πρῶτον ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζωμεν τί σημαίνουν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι. Πρόκειται περὶ καθαντὸ στίχων καὶ ἴσων μεταξύ τῶν ; ἢ ἡ λέξις *στίχος* (κάποτε *ἔπος*) προσδιώριζε πιθανῶς διαρέσεις τῆς ἐννοίας, ὁμοίας πρὸς τὰ ἐδάφια τῆς Ἀγίας Γραφῆς ; Τὸ ζήτημα συνεζητήθη πολλάκις. Ὑπάρχει ἔν τούτοις ἕν γεγονός εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ καὶ ἀναμφισβήτητον, ἕν γεγονός ἀριθμητικόν : Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχαίων στίχων εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἕκτασιν τῶν λόγων καὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν στίχων τῶν συγχρόνων ἐκδόσεων. Θὰ μνημονεύσω ἕν παράδειγμα καταφανές. Αἱ ἀπογραφαὶ τῶν χειρογράφων δίδουσι τὸ αὐτὸ σύνολον 290 στίχων διὰ τὸν β' *Ὀλυμπιακόν* καὶ τὸν β' *Φιλιππικόν*. Πράγματι αἱ δύο αὗται δημηγορίαι εἶναι

1. Βλ. δύο ἀποσπάσματα *πινάκων* τοῦ Καλλιμάχου ἐν Ἀθηναίου VI, σ. 244a καὶ XIII, σ. 585b.

ισομεγέθει. Εἰς τὴν στερεότυπον ἔκδοσιν Tauchnitz - Bekker ἔχουν ὁ πρῶτος 246 στίχους καὶ ὁ δεύτερος 245. Κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς τούτους, 49 στίχοι τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀναλογοῦν πρὸς 58 στίχους ἀρχαίους. Παραβάλλον ἄλλους λόγους εὗρον τὴν αὐτὴν περίπου ἀναλογίαν. Οἱ ἑκτενέστεροι ὑπολογισμοὶ τοῦ Blass ἔδωκαν ἀνάλογον ἀποτέλεσμα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀγόμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ στιχομετρικαὶ πληροφορίες ἀναφέρονται εἰς στίχους πραγματικοὺς καὶ ἰσομήκεις. Ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος ἐν τούτοις ὁμιλεῖ περὶ τῆς συνηθείας ἢ ὁποῖα ἐπεκράτει νὰ γράφουν τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Κικέρωνος κατὰ μέλη φράσεως καὶ κατὰ τόμας. Τοῦτο ἐνθυμίζει κείμενον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐμφάνσις θὰ ἦτο ὁμοία πρὸς τὸ κείμενον τῶν Ἑλλήνων λυρικών, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ποιητικὰ κῶλα ποιήλου μήκους. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ κείμενον τοῦ Δημοσθένους ἐκόπη εἰς στίχους πραγματικοὺς ἀλλ' ἀνίσους, εἰς ρητορικοὺς στίχους. Αἱ διαίρεσεις ὁμῶς αὐταί, ὀλίγον τι ἀνθαίρετοι, θὰ ἔγιναν κατὰ τρόπον μὴ παρέχοντα μεγάλας δυσαναλογίας, τόσον ὥστε τὸ συνολικὸν μήκος εἴκοσι ἢ τριάκοντα στίχων νὰ εἶναι περίπου τὸ αὐτὸ καθ' ὅλον τὸν τόμον. Ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν μετὰ τοῦ Blass ὅτι οἱ στίχοι δὲν ἦσαν ἰσομήκεις. Ὅπως δὲποτε, δεδομένου ὅτι αἱ ἀνισότητες αὐταὶ ἀντεσταθμίζοντο, ἐπατρέπεται νὰ μὴ τὰς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν εἰς τὰ κριτικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐσημειώσαμεν.

Αἱ ἀρχαιότεραι ἐργασίαι περὶ Δημοσθένους τὰς ὁποίας γνωρίζομεν ἀνήκουν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ ἀκαταπόνητος Δίδυμος εἶχεν ἀφιερῶσει εἰς τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Δημοσθένους, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων Ἀττικῶν συγγραφέων, ὑπομνήματα τῶν ὁποίων διέσωσεν ἀναμνήσεις τινὰς τὸ λεξικὸν τοῦ Ἀρποκρατίωνος. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς καὶ ὁ ἐκ Σικελίας ἀντίζηλός του Καικίλιος ὁ Καλακτίτης προσεπάθησαν μὲ ἔργα λογοτεχνικῆς κριτικῆς νὰ ἐπαναφέρουν τὴν καλαισησίαν πρὸς τὰ πρότυπα τῆς Ἀττικῆς περιόδου. Αἱ πραγματεῖαι τοῦ Διονυσίου, διασφζόμεναι κατὰ μέγα μέρος¹, περιέχουν ἐκτὸς πολυτίμων πληροφοριῶν καὶ ὠραίας σελίδας, ἀληθῶς εὐγλώττου, περὶ τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους. Ἐκτοτε οἱ Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι παρέλαβον τὰ παραδείγματα τῶν κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὸν πρῶτον τῶν ρητόρων. Ὁ Ἐρμογένης καὶ οἱ ἄλλοι παρόμοιοι συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους εὕρισκομεν συγκεντρωμένους εἰς τὰς συλ-

1. Εἶναι κυρίως λυπηρὰ ἡ ἀπώλεια τῆς μελέτης του περὶ Δημοσθένους ἀπὸ ἀπόψεως ἰδεῶν : *Περὶ τῆς πραγματικῆς* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ : *λεκτικῆς*) *Δημοσθένους δεινότητος*.

λόγας τοῦ Blass καὶ τοῦ Spengel, εἶναι πλήρεις ἀπὸ μνείας τοῦ Δημοσθένους. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς καθ' αὐτὸ ὑπομνηματιστάς, ἦσαν πάμπολλοι. Μόνον ὁμως τὰ ὀνόματά των διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

Εἰς τὰς εὐρωπαϊκάς βιβλιοθήκας ὑπάρχουν σήμερον πολλὰ χειρόγραφα περιέχοντα, ἂν ὄχι ὅλον τὸν Δημοσθένη, τοῦλάχιστον τινὰς τῶν λόγων του. Εἰς τὰ μὲν ἔγινεν ἀντιβολή, τὰ ἄλλα ὁμως δὲν ἔχουν ἐρευνηθῆ. Ὁ Voemel ἔδωκε τὴν πληρεστέραν ἀπαρίθμησιν αὐτῶν. Τινὲς ἐνόμισαν ὅτι ἠδύνατο νὰ τὰ διαιρέσουν, τοῦλάχιστον καθ' ὃ μέτρον εἶναι γνωστά, εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας οἰκογενείας. Τὸ χειρόγραφον 2934 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (Σ ἢ S τοῦ Μπέκκερ), ἀνήκον εἰς τὸν 10ον αἰῶνα, ἀποτελεῖ μόνον τοῦ ἢ σχεδὸν μόνον τὴν πρώτην καὶ σπουδαιότεραν οἰκογένειαν. Τὸ καλύτερον χειρόγραφον τῆς δευτέρας οἰκογενείας εὐρίσκεται ἐν Βενετίᾳ εἰς τὴν Μαρζιανὴν Βιβλιοθήκην, ἀριθ. 416, ἀνάγεται δὲ εἰς τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα. Οἱ ἐκδοταὶ τὸ προσδιορίζουν συνήθως μὲ τὸ γράμμα F. Παλαιὸν ἀντίγραφον τοῦ χειρογράφου τούτου (Bavaricus, B) εὐρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου, ἀριθ. 85. Ἡ τρίτη οἰκογένεια ὡς κύριον ἐκπρόσωπον ἔχει χειρόγραφον διασφῶμενον ἄλλοτε εἰς τὸ Augsburg, σήμερον δὲ εἰς Μόναχον (ἀριθ. 485) καὶ τὸ ὁποῖον οἱ ἐκδοταὶ ὀνομάζουν Augustanus I ἢ A. Πολλοὶ κριτικοὶ παραδέχονται τετάρτην οἰκογένειαν, διάμεσον μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης, πρὸς τὰς ὁποίας ὁμοιάζει ἀλληλοδιαδόχως. Τὸ σημαντικώτερον χειρόγραφον τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 2935 τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Y.

Ἡ πρόοδος τῆς ἐρμηνείας τοῦ Δημοσθένους ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἱστορικῶν μελετῶν. Τὰ ἔργα τοῦ Boeckh, τοῦ Schoemann, τοῦ K. F. Hermann, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχον ἀναπτυχθῆ αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες, αἱ εἰδικώτεροι ἐρευνᾶναι τοῦ Winiewsky, τοῦ Klinton, τοῦ Westermann, τοῦ Boehnecke¹, αἱ μερικαὶ ἱστορίαι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἄλλαι νεώτεροι ἐργασίαι ἔρριψαν νέον φῶς εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἀττικῶν ρητόρων².

Henri WEIL

Μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας,
Καθηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς Σχολῆς
τῶν Πανεπιστημίων τῆς Μπεζανσὸν
καὶ τοῦ Στρασβουργοῦ.

Αἱ σημειώσεις τῆς ἀνωτέρω εἰσαγωγῆς τοῦ καθηγητοῦ Weil ὀφείλονται εἰς τὸν μεταφράστην.

1. Καὶ κυρίως εἰς τοὺς χρόνους μας ἡ θεμελιώδης ἐργασία τοῦ Kaerst.

2. Ἐκτὸς τῶν γενομένων ἀπὸ τοῦ 1504 γενικῶν ἐκδόσεων τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους ὑπὸ τῶν Ἄλδων, Reiske, Bekker, Baier—

Α΄ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.

Τὸν α΄ Φιλιππικὸν ἐξεφώνησεν ὁ Δημοσθένης κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 107ης Ὀλυμπιάδος, τῷ 351 π. Χ. Ἀπὸ τοῦ 359 βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἦτο ὁ Φίλιππος ὁ Β΄, ἀπὸ τοῦ 357 δὲ διεξήγε πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ φιλόδοξος οὗτος ἡγεμὸν ἐντὸς διετίας εἶχε κατορθώσει νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν ἀξιόμαχον καὶ νὰ παγιώσῃ τὰ σύνορα τῆς μικρᾶς ἀκόμη τότε χώρας του, ἰδίως κατὰ τῶν ἐπικινδύνων γειτόνων του Παιόνων καὶ Ἰλλυριῶν, ταυτοχρόνως δὲ νὰ θέσῃ ἐκπυδῶν τοὺς ἀνταπατητὰς τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, ἐξασφαλίζων ἐσωτερικὴν ἡρεμίαν καὶ μόνιμον καθεστῶς ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν πυγμὴν του.

Αἱ Ἀθηναὶ ἀφ' ἑτέρου, συντριβεῖσαι τῷ 404 π. Χ. ἀπὸ τοὺς

Sauppe (ἐν τῇ γενικῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπικῶν Ρητόρων), Voemel, Dindorf αἱ κυριώτεραι μεταγενέστεραι ἐκδόσεις, γενικαὶ ἢ μερικαί, εἰσιαι τῶν H Weil (1873—77), Westermann, Müller καὶ Rosenberg (Berlin 1885—1891), Rehdantz καὶ Blass (ἐν Βιβλιοθήκῃ Teubner 1885—1904 καὶ 1907-8), H Omont (Paris 1892—93), Whiston (London 1889), Sandys—Paley (Cambridge 1898), Goodwin (Καίμπριτζ 1891), Kahle (Γοττίγγη 1909), Wotke (Leipzig 1902). Βλ. καὶ τὰς τελευταίας ἐκδόσεις Maurice Croiset (Collection Budé, Παρίσιος 1924—25) καὶ Fuhr—Sykoutris (Παρά Teubner, 1937).

Ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξεδόθησαν : ὑπὸ Κ. Ἡροκλέους Βασιάδου οἱ *Φιλιππικοὶ* μετὰ προλεγόμενων καὶ σημειώσεων (Κων/πολις 1848) ὑπὸ Ν. Βάμβα Σημειώσεις εἰς λόγους Δημοσθένους (Ἀθῆναι 1849) ὑπὸ Ν. Γ. Νικοκλέους οἱ *Ὀλυμπιακοὶ* (Ἀθῆναι 1875), *Περὶ εἰρήνης, Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ, Περὶ Ἀλοννήσου* (1877) ὑπὸ Γαβρ. Σοφοκλέους ὁ *Περὶ τοῦ στεφάνου* ὑπ' ὄλλων δὲ διάφοροι λόγοι εἰς σχολικὰς ἐκδόσεις.

Ἐκδόσεις ὄλων ἢ τῶν περισσοτέρων *Φιλιππικῶν* ἐγένοντο ὑπὸ τῶν P Chéron (Paris 1890), A. Pessonnaud (Paris 1882), H. Weil (1905, δ' ἔκδ.), E. Ragon (Paris 1901), J. Brauning (Ἀννόβερον 1908), L. Lemoine (Paris 1897), Ch. Baron (Paris 1894), Abbot—Matheson (Oxford 1895), J. Bertolotto (Torino 1902), A. Corradi (Verona 1893) κ. ἄ.

L. Humbert (Α΄ Φιλ., Paris 1879), Lemoine (Α΄ Φιλ., Paris 1901), C. Mariani (Α΄ Φιλ., Milano 1890), P. Manuzio (Α΄ Φιλ., Verona 1893), P. Manuzio (Β΄ Φιλ., Verona 1893), P. Lajolo (Β΄ Φιλ., Torino 1894), P. Manuzio (Γ΄ Φιλ., Verona 1893) κ. ἄ.

Λακεδαιμονίους και τούς συμμάχους των, είχαν κατορθώσει μετά τινα ἔτη ὑποταγῆς νὰ ἀποκτήσουν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν των πολιτικὴν, ἔπειτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ—καὶ ὄχι χωρὶς ἀποτυχίας κατ' ἀρχὰς—νὰ ἀνασυστήσουν ἰσχυροτάτην ἑμοσπονδίαν, ἰδίως ἐκ πόλεων - κρατῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν Στενῶν. Κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἢ τῆς ἐξαπλώσεώς των ὑπῆρξαν διαδοχικῶς ἀντίπαλοι καὶ σύμμαχοι τῶν δύο καλύτερον ἐξωπλισμένων πόλεων τῆς Ἑλλάδος: τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, τῶν ὁποίων ἡ τραχεῖα ἀντιζηλία συντέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνόρθωσίν των. Τῷ 357 ἦσαν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Οἱ Σπαρτιάται ἀπολέσαντες, ἐξ αἰτίας τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τῶν Θηβαίων του, τὴν παλαιὰν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν των καὶ τὸ γόητρόν των εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἔπαυσαν νὰ τὴν ἀνησυχοῦν καὶ μάλιστα ἐπέτυχον τὴν συμμαχίαν τῆς. Οἱ Θηβαῖοι, τοὺς ὁποίους κατ' ἀρχὰς εἶχεν ὑποστηρίξει κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ὁπίων εἶχεν ἀποβῆ ἀντίπαλος, ἔδλεπον νὰ προσκόπτουν αἱ πρόδοι αὐτῶν καὶ νὰ συντρίβωνται αἱ προσπάθειαι των πρὸς ἐπικράτησιν. Βεβαίως δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἐκλιώξῃ ἐκ τοῦ Ὠρωποῦ, εἰς τὰ βορειοανατολικά ὄρια τῆς. Διέσωσεν ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἡγεμονίαν των μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεών των τὴν θαλασσοκρατίαν τῆς. Προσφάτως μάλιστα εἶχεν ἀποσπάσει καὶ τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν των. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐκ τῆς Αἴγυπτου διετῆρει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Πέρσου βασιλέως, φίλου τῶν Θηβαίων, το ὅφειλε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν συνδρομὴν ἐνὸς ἐκ τῶν καλύτερων Ἀθηναίων στρατηγῶν, τοῦ Χαβρίου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναδιοργανώσει τὸν στόλον καὶ τὰ οἰκονομικά τῆς 360—359 π. Χ. Πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἰγαίου ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β' ἀνεγνώριζε τὰς βλέψεις τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν τῆς Θράκης Κότυς ἐδολοφονήθη (359) καὶ τὸ βασιλείον του διαιρεθὲν εἰς τρία κράτη ὑφίστατο εὐχερέστερον τὴν ἐπιρροὴν των. Μετὰ διετίαν συνήπτον οἰκονομικὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς υἱοὺς τοῦ Κότυος, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώριζον τὴν παρά τὸν Ἑλλησποντον εὐφορον χερσονήσον ὡς κτῆσιν τῶν Ἀθηναίων. Γενικῶς, καθ' ἣν περίπου ἐποχὴν ἀπεφάσιζε νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ Δημοσθένης, αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸ 357 π. Χ. δὲν ἦσαν βεβαίως ἀρκετὰ ἰσχυραὶ διὰ νὰ δεσπύσων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἐπιβάλλουν τὰς θελήσεις των εἰς τὸ Αἶγαῖον. Εἶχον ἀνακτήσει ὁμῶς μέγα μέρος τῆς πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δυνάμεώς των καὶ μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους των, τοὺς θαυμασίους λιμένας των, τὸν ἐπιβλητικὸν στό-

λον των, τοὺς συμμάχους των καὶ τὰς κληρουχίας των ἐφαίνετο ὅτι ἐξησφάλιζον ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ τὴν ἰσχὺν των. Τρία ἔτη βραδύτερον ἢ δύναμις αὕτη εἶχε καταρρεύσει ἐν μέρει (βλ. Paul Cloché: Démosthènes 1937, σ. 9 κ. ἐ.).

Ἡ διένεξις τοῦ Φιλίππου πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐδημιουργήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξ ἀφορμῆς τῆς Ἀμφιπόλεως, τῆς σπουδαιοτέρας ἑλληνικῆς ἀποικίας εἰς τὸ περιβρεχόμενον ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον μέρος τῆς Θρακικῆς παραλίας, θύρας εἰσόδου τῆς Θράκης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος. Τὴν εἶχον ἰδρύσει οἱ Ἀθηναῖοι ὀλίγον πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διαρκοῦντος αὐτοῦ ὅμως τὴν εἶχον καταλάβει οἱ Σπαρτιᾶται, ἔκτοτε δὲ εἰς μάτην προσεπάθησαν, ἐπανειλημμένως ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας, νὰ τὴν ἀνακτήσουν καὶ τὴν θέσουν πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των. Εὐθὺς ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Φίλιππος, δὲν ἐξεδήλωσε κατακτητικὰς διαθέσεις ἐναντι τῆς Ἀμφιπόλεως. Ἡ Μακεδονία περιεβάλλετο ἀπὸ ἐχθρῶν, λόγῳ δὲ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπάλων τῆς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων. Ἡ θέσις αὐτῆς παρουσιάζετο σχεδὸν ἀπελπιστικῆ. Ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν, ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλους ταυτοχρόνως τοὺς ἐχθροὺς του, ἐσκέφθη νὰ καταβάλλῃ αὐτοὺς μὲ τὴν σειρὰν, διαιρῶν, ἐξαπατῶν, κερδίζων χρόνον καὶ προσπάθων νὰ θριαμβεύσῃ πλήττων ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν χωριστά. Δι' αὐτὸ ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων ἐπολιτεύθη κατ' ἀρχὰς φιλικώτατα, ἐπιφυλασσόμενος νὰ τοὺς ἐκτοπίσῃ ἀργότερον ἐκ τῶν παραλίων Μακεδονίας καὶ Θράκης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποστηρίξει ἕνα τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, τὸν Ἀργαῖον, νωθρότατα ὅμως ὅπως πάντοτε καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅταν ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Ἀργαίου, ὁ Φίλιππος ἀπηλευθέρωσε χωρὶς λύτρα τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ὁποίους εἶχε συλλάβει αἰχμαλώτους καὶ συγχρόνως ἐξεδήλωσε τὴν διάθεσιν νὰ συνάψῃ συνθήκην συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ διετίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε τοὺς Παιόνιας καὶ ἀπώθησε τοὺς Ἰλλυριοὺς, παλαιοὺς ἐχθροὺς τῆς Μακεδονίας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποδῆ κύριοι μέρους αὐτῆς, ὁ Φίλιππος ἤρχισε νὰ πολιορκῆ τὴν Ἀμφίπολιν, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας ἐσπευσαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι ὅμως ἐνόμιζον ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ κατέκτα τὴν Ἀμφίπολιν διὰ λογαριασμόν των. Πράγματι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ἀνακτήσουν τὴν παλαιὰν ἀποικίαν των, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς Πύδνας, μακεδονικῆς πόλεως τὴν ὁποίαν εἶχε κατακτήσει ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Τιμόθεος πρὸ τῆς ἀνάδου τοῦ Φιλίππου εἰς τὸν θρόνον. Σχετικαὶ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο ἀπὸ τοῦ 359 μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων παραμένουσαι μυστικαὶ διὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν τῶν

κατοίκων τῆς Πύδνας¹. Ὁ Φίλιππος δὲν παρέλειψε νὰ διατηρῇ τὴν αὐταπάτην τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εἴτε ἐκ μνησικακίας εἴτε ἐκ νωθρότητος διέπραξαν τὸ σφάλμα νὰ ἐμπιστευθοῦν τὸν Μακεδόνα.

Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, τῷ 357, οἱ κυριώτεροι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, Βυζάντιον, Χίος, Ρόδος, Κῶς, ἀπεσικίρτησαν, ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου παρεσύρθησαν ἴσως οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐμμεῖνουν εἰς τὴν εὐπιστίαν των καὶ ἠμποδίσθησαν κατόπιν νὰ τιμωρήσουν τὴν κακὴν πίστιν τοῦ Φιλίππου. Δὲν ἀπεδέχθησαν μάλιστα οὔτε τὰς προτάσεις τῶν Ὀλυνθίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν τότε διατεθειμένοι νὰ κηρυχθοῦν ἀλληλέγγυοι πρὸς αὐτοὺς ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Ἀντιθέτως συμμαχίαν μετὰ τῆς Ὀλύμβου συνήψεν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Οὗτος ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Πύδναν (357 π. Χ.) ἐκυρίευσεν τὴν Ποτίδαιαν, ἀθηναϊκὴν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Θερμαικοῦ κόλπου, εἰς τὴν εἰσόδον τῆς χερσονήσου τῆς Παλλήνης, τὴν κατέστρεψε καὶ τὸ ἔδαφος αὐτῆς παρέδωκεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, εἰς τοὺς ὁποίους παρεχώρησε καὶ τὴν πόλιν Ἀνθεμουῦντα, εἰς τὰ ὄρια τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς τότε Μακεδονίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔφθασαν πολὺ ἄργά διὰ νὰ σώσουν τὴν Ποτίδαιαν (356).

Ὁ Φίλιππος δὲν ἤργησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰς κατακτήσεις του. Ἡ Ἀμφίπολις τοῦ ἤνοιξε τὸν δρόμον πρὸς τὴν μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χρυσοφόρον περιοχὴν τῆς Θράκης. Εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ὁ πρῶτος τῶν ποταμῶν τούτων ἐξέρχεται τῆς λίμνης Πρασιάδος καὶ ρίπτεται εἰς τὴν ὄχι μακρὰν εὐρυσκομένην θάλασσαν σχηματίζει ἓνα βραχίονα. Ἐκεῖ δεισταυροῦντο αἱ ὀδοὶ αἱ ὀδηγοῦσαι ἐκ Χαλκιδικῆς εἰς τὴν Θράκην. Δι' αὐτὸ ὁ τόπος οὗτος ἐκαλεῖτο ἄλλοτε Ἐννέα Ὀδοί. Κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ἀθηναίων πολυάριθμοι ἄποικοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ κατὰ τὸ 437 π. Χ. καὶ ἡ νέα πόλις ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἀμφίπολις². Κύριος τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης θέσεως, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἰδρυσεν τῷ 356 ἢ ὀλίγον κατόπιν τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων, εἰς αὐτὸ τὸ κέν-

1. Θεοπόμου, ἀπόσπ. 189. Ὁ Grote εἰς τὴν ἱστορίαν του τάσσει τὴν μυστικὴν αὐτὴν διάπραγματευσιν κατὰ τὸ ἔτος 357. Ἡ χρονολογία αὕτη μὲν φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ, ὁ ὅποιος λέγει: «Οἱ (οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις) παραγενόμενοι συμπίπειν αὐτὸν ἐπιχειροῦν ἐν ἀπορρητῷ συμπράττειν Ἀθηναίους ὅπως ἂν λάβωσιν Ἀμφίπολιν, ὀπισθογόμενοι Πύδναν». Ὁ Θεόπομος δὲν θὰ ἐξεφράζετο τοιοῦτοτρόπως, ἐὰν αἱ διαπραγματεύσεις εἶχον γίνεαι ὅταν ὁ Φίλιππος ἦτο ἤδη κύριος τῆς Ἀμφιπόλεως ἢ ὅταν ἐπολιόρκει αὐτήν.

2. Περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς Ἀμφιπόλεως βλ. Θουκυδίδου 4, 102 καὶ 108. Τίτου Λιβίου XLV, 30. Desdevises-du-Dé. zert, Géogr. anc. de la Macédoine σ. 401 κ. ἔ.

τρον τῶν ὀρυχείων τοῦ Παγγαίου. Ἐξ αὐτῶν ἐξίγηε τὰ πολυτιμα μέταλλα τὰ ὅποια τοῦ ἐχρησίμευσαν νὰ ὑπερβῆ τὰ τεῖχη πλέον τῆς μιᾶς πόλεως. Τὰ ὄρη τοῦ παρέσχον ὠραία δένδρα διὰ τὴν κατασκευὴν στόλου. ἱκανοῦ μετ' ὀλίγον, ἂν ὄχι νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον. τοῦλάχιστον νὰ ἐπιχειρήσῃ τολμημάτα εἰς τὸ Αἰγαίον. Τὰ μακεδονικὰ μάλιστα πολεμικὰ πλοῖα ἐτόλμησαν ἡμέραν τινὰ νὰ ἀρπάξουν μίαν ἀπὸ τὰς ἱερὰς τριήρεις μέσα ἀπὸ τὸν ὄρμον τοῦ Μαραθῶνος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὁ Φίλιππος ἀπησχολήθη πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς πολυμῶν πρὸς τοὺς Παιόνας καὶ τοὺς Ἰλλυριοῦς. Οἱ Ἕλληνες τὸν εἶχον χάσει. Ὁ Δημοσθένης ἐν τούτοις παρηκολούθει ἀγρύπνως τὴν φιλοδοξίαν του. Εἰς δημογορίαν ἐκφωνηθεῖσαν τῷ 351 π. Χ. ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐξοπλισμῶν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, τὸν βλέπομεν νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὸν ἀγῶνα ὁ ὁποῖος ἐπρεπε νὰ διεξαχθῆ κατ' ἄλλου ἀντιπάλου, τὸν ὁποῖον δὲν κατονομάζει ἀλλ' εἶναι εὐκόλον νὰ τὸν μαντεύσωμεν. Τῷ 353 ὁ Φίλιππος κατόπιν ἐκστρατείας εἰς τὴν παραλίαν τῆς Θράκης μεταξὺ Νέστου καὶ Ἑδρου ἤρπασεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν Μεθώνην, τὴν τελευταίαν πόλιν τὴν ὅποیان κατεῖχον ἀκόμη εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Καὶ ἐκεῖ ἦλθον πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ τὴν σώσουν. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ φοβῆται μήπως τὸν ἀνησυχήσουν εἰς τὰ μετόπισθεν αὐτοῦ. Ὁ ἱερὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἠρτήμωνε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ διετίας, τοῦ παρέσχε τὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν. Οἱ τύραννοι τῶν Φερῶν εἶχον τοὺς Φωκεῖς ὡς συμμάχους. Οἱ εὐρισκόμενοι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ τόπου Ἀλευάδαι ἀπηρθύνθησαν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Προσκληθεῖς ὁ Φίλιππος εἰσβάλλει εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ τῷ 353 μὲν ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Ὀνομάρχου. Τὸ ἐπόμενον ὁμοῦς ἔτος ἀποκατέστησε τὴν θέσιν του. Νικήσας εἰς μεγάλην μάχην, καθ' ἣν ἐφρονεῦθη ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φωκέων, καταλαμβάνει τὴν πόλιν τῶν Φερῶν, ἀποδαίνει δὲ κύριος τοῦ λιμένος τῶν Παγασῶν. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον πολὺ ἀργά. Ἐπετυχιῶν τὰς ἐπιτυχίας του, ὁ Φίλιππος μέλλει νὰ διαβῆ τὰς Θερμοπύλας καὶ νὰ ἐμφανισθῆ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος. Στρατὸς ἐν τούτοις Ἀθηναίων ἀποσιδάζεται ἐπικαίρως διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν δίοδον. Εἶναι ἡ μόνη ἀποφασιστικὴ ἐνέργεια τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὅποیان δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον. Δὲν ἠμπόδισε καθόλου τὸν Φίλιππον νὰ παραμείνῃ κύριος τῆς Θεσσαλίας.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 352 ὁ Φίλιππος ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Θράκην. Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες οἱ ὅποιοι εἶχον διανεμηθῆ τὴν κληρονομίαν τῆς δυνα-

στείας τοῦ Κότυος εἶχον περιέλθει εἰς διάστασιν μεταξύ των καὶ μὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἐπωφελοῦμενος τὰς διαιρέσεις ταύτας ὁ Φίλιππος ἀπέβη διαιτητῆς τῆς χώρας καὶ προχωρῶν αὐτὴν τὴν φορὰν πέραν τοῦ Ἐβρου ἐπολιορκήσῃ τὸ ὄχυρόν Ἑραῖον-Τεῖχος εἰς τὴν Προποντίδα. Ἡ εἰδησις περὶ τῆς πολιορκίας ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθηνας κατὰ τὸν Νοέμβριον καὶ ἔκαμε ζωηροτάτην ἐντύπωσιν. Ἀπερασίσθη νὰ ἐξοπλισθῇ στόλος, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐν Θράκῃ Χερρόνησον, πολύτιμον κτῆσιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κύριοι τῶν Στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ Φίλιππος ἐν τούτοις ἔπεσεν ἀσθενῆς. Τινὲς μάλιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἶχεν ἀποθάνει. Μόλις ἐκυκλοφόρησαν αἱ φῆμαι αὗται ἡ σχεδιαζομένη ἐστρατεία ἐγκατελείφθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανεπέσαν εἰς τὴν συνήθη αὐτῶν ἀδράνειαν.

Ὀλίγον μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα, τῷ 351 π. Χ., ὅταν τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐτέθη εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν συνελεύσεων τοῦ δήμου Ἀθηναίων, ὁ Δημοσθένης ἐζήτησε νὰ λάβῃ τὸν λόγον πρὸ τῶν ἄλλων ρητόρων. Τότε ἐξεφώνησε τὸν α' Φιλιππικόν του (Κατὰ Φιλίππου Α'). Διέκρινε σαφῶς τὸ αἷτιον τῶσων ἀτυχημάτων καὶ ἤθελε νὰ κτυπήσῃ τὸ κακὸν εἰς τὴν ρίζαν του. Ἀπέναντι ἀντιπάλου καταπληκτικῆς δραστηριότητος, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐμμείνουν ἀκόμη εἰς τὴν ἀταραξίαν τῆς εἰρήνης. Ἐνας κίνδυνος ἐπέιγων, μία ἐπικειμένη ἀπώλεια ἀνέστυρεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀκηδῖαν των. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη ἐνῆργουν κατὰ τὸ πλεῖστον χωρὶς σθένος καὶ ἐξέδιδον μᾶλλον ψηφίσματα ἢ ἐξετέλουν ἀποφάσεις. Οἱ πολῖται δυσκόλως ἀπεφάσιζον νὰ μεταβοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν πόλεμον. Ἐχρησιμοποιοῦν ξένους μισθοφόρους, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν ἠδύνατο καθόλου νὰ βασισθοῦν, δεδομένου ὅτι τοὺς ἐπλήρωνον ἀνεπαρκῶς καὶ ὄχι κανονικῶς. Ἐν ὀλίγοις, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠρέσκοντο νὰ ὑποδέλλωνται οὔτε εἰς προσωπικὰς οὔτε εἰς οικονομικὰς θυσίας χάριν τῶν μεγάλων συμφερόντων τῆς Πολιτείας. Ἀπησχολοῦντο μὲ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά των, ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν ἐξασφάλισιν εὐζωίας καὶ διασκεδάσεων. Αἱ τάσεις μάλιστα αὗται, διαδιδόμεναι ὁλονὲν περισσότερον, εἶχον ἀναχθῆ εἰς πολιτικὸν ἀξίωμα ἀπὸ τοῦ ἀτυχοῦς συμμαχικοῦ πολέμου τοῦ 355 π. Χ. Αἱ Ἀθηναίαι, μετὰ τῶν σπουδαιωτέρων συμμαχῶν των, εἶχον χάσει μέγαν μέρος τῆς ἰσχύος καὶ τῶν πόρων των. Τὰ οικονομικά των εἶχον ἐξαντληθῆ, οἱ πολῖται εἶχον ἀποθαρρυνθῆ. Πρόγραμμα τοῦ Εὐδούλου καὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἀπέλαυον τότε τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ δήμου καὶ διηύθυνον τὰ κοινά, ἦτο νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς παλαιὰς φιλοδοξίας, νὰ ἀναπτύξουν δὲ τὴν

βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς εἰρηνικὰς τέχνας, ἐξασφαλίζοντες ταυτοχρόνως ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέραν εὐζωίαν.

Τὸ δελεαστικὸν τοῦτο πρόγραμμα μοιραίως ἐμελλε νὰ ἔχη καταστρεπτικὰ ἐπακόλουθα εἰς περίοδον πολέμου καὶ ἐνώπιον ἔχθρου ὡς ὁ Φίλιππος. Δι' αὐτὸ ὁ Δημοσθένης εὐθὺς ἀπὸ τοῦ προοιμίου τοῦ λόγου ἐπιμένει ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νὰ μεταβληθῇ τὸ ἀκολουθούμενον σύστημα καὶ καλεῖ τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ ἀκούουν τὰς συμβουλὰς τῶν ἰθυόντων ρητόρων (§ 1-2). Διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν ἀποχαύνωσίν των, ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς ὅτι ἕκαμαν οἱ ἴδιοι ἔχι πρὸ μακροῦ διὰ νὰ συντρίψουν τὴν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων (§ 3). Προβάλλει εἰς αὐτοὺς τὸ παράδειγμα τοῦ ἀντιπάλου των Φιλίππου, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς τὸ σθένος καὶ τὴν δραστηριότητά του κατέβαλε τὰς ἀναριθμήτους δυσχερείας αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο ὅτι ἐμελλον νὰ τὸν ἀποθαρρύνουν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος (§ 4-6). Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως τοὺς ἠλεγξε δριμύτατα ἀναπτέρωνε τὸ θάρρος των. Ἐὰν θέλουν νὰ κινηθῶν, ἐὰν ἕκαστος πολίτης, κατὰ τὰ μέσα του, εἶναι ἔτοιμος νὰ συμβάλῃ μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν εἰς τὸ κοινὸν καλόν, θὰ δυνηθῶν νὰ λάβουν ἐκδίκησιν διότι ὁ Φίλιππος ἔχει πολλὰς πλευρὰς τρωτὰς (§ 7-8). Ἡ διαρκῶς αὐξανομένη φιλοδοξία τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας δὲν ἐπιτρέπει πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ματαιοσχολοῦν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ τιμὴ ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀφροντιστίαν των, νὰ ἀποδοῦν προνοητικοὶ καὶ δραστήριοι, νὰ λάβουν δὲ τὰ μέτρα ἄνευ τῶν ὁποίων καὶ αἱ εὐμενέστεραι ἀκόμη συνήκαι θὰ ἔχάνοντο δι' αὐτοὺς (§ 9—12).

Τὰ μέτρα ταῦτα ὁ ρήτωρ τὰ ὑποδεικνύει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ λόγου του, ἀφοῦ παρεκάλεσε τοὺς ἀκροατὰς του νὰ μὴ ἐκφέρουν κρίσεις ἐπὶ τῶν προτάσεών του πρὶν ἀκούσουν καὶ κατανοήσουν τὸ σύνολον αὐτῶν (§ 13—15). Αὗται εἶναι μετριοπαθεῖς καὶ κατ' ἐξοχὴν πρακτικαί, ἀρμόζουσαι εἰς τὰς περιστάσεις, εἰς τὴν κρίσιν τῶν δημοσίων οικονομικῶν καὶ εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ὁ Δημοσθένης ζητεῖ πενήτην ἑκατὸν τριήρεις ἐφεδρικὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτοιμοι οἱ πολῖται νὰ ἐπιβιβασθῶν οἱ ἴδιοι, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ Φίλιππος θὰ ἐπεχειρεῖ κανὲν ἀπρόοπτον τόλμημα (§ 16—18). Κατὰ πρῶτον ὄμωσ καὶ πρὸ πάντων θέλει νὰ ἐτοιμασθῇ μικρὸς μὲν ἀλλὰ καλὸς στρατός, ὁ ὁποῖος νὰ διεξάγῃ συνεχῶς τὸν πόλεμον. Διὰ τὴν σιγμὴν ἀρκοῦν διασχίλιοι πεζοὶ καὶ 200 ἵππεις, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τέταρτον νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ Ἀθηναίους πολίτας ὑπηρετούντας μὲ τὴν σειράν. καθὼς καὶ δέκα πολεμικὰ πλοῖα διὰ νὰ συνοδεύουν τὰς δυνάμεις ταύτας (§ 19—22). Δικαιολόγησις

τοῦ μέτρου τούτου. Ἄφοῦ τώρα δὲν ἔχουν πολλοὺς πόρους, πρέπει νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ νὰ διεξάγουν πόλεμον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν κατάστασιν. Ἡ παρουσία στρατιωτῶν πολιτῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύησις σοβαρᾶς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἐνεργείας. Τὸ ἀποδεικνύει τὸ παρελθόν. Πρέπει νὰ παύσῃ τὸ σκάνδαλον τῶν στρατηγῶν τοῦ «γλυκοῦ νεροῦ» (§ 23—27). Διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ τούτου θὰ χρειασθῇ κάτι περισσότεροον ἀπὸ 90 τάλαντα κατ' ἔτος. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ προμηθεύσων εὐκόλως δεῖ χρειάζεται ἐπὶ πλέον διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέσα ἐξασφαλίσεως τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ, ὁ Δημοσθένης κάμνει ἀνάγνωσιν ὑπομνήματος (πόρου ἀπόδειξις), τοῦ ὁποίου ὁ τίτλος μόνον μνημονεύεται εἰς τὸ κείμενον (§ 28—30).

Ἄφοῦ ἀνέπτυξε τὰς προτάσεις ταύτας, ὁ ρήτωρ εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ λόγου του τονίζει τὰ πλεονεκτήματα στρατοῦ μονίμου καὶ κανονικῶς πληρωνομένου, ἐπιμένει δὲ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως εἰς τοὺς μισθοφόρους προστεθοῦν καὶ Ἀθηναῖοι πολῖται. Οἱ ἐτησίου ἀνεμοὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ αἱ τρικυμῖαι τοῦ χειμῶνος δὲν ἐπιτρέπουσιν νὰ στέλλωνται πάντοτε βοήθειαι ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης. Χρειαζοῦνται ἐπομένως δυνάμεις παραμένουσαι καθ' ἅλον τὸ ἔτος εἴτε εἰς τὰς ἀκτὰς ταύτας εἴτε εἰς τὰς γειτονικὰς καὶ ὑπαγομένας εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν νήσους (§ 31—32). Καλῶς συγκροτούμεναι, πληρωνόμεναι καὶ ἐλεγχόμεναι κανονικῶς, αἱ δυνάμεις αὐταὶ θὰ ἐμποδίσουν τὰ πολεμικὰ τοῦ Φιλίππου νὰ λεηλατοῦν τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ἐπεκτείνων τὰς διαρπαγὰς μέχρι καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς. Θὰ σφίξουν τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸ αἶσχος νὰ καταφθάνουν πάντοτε πολὺ ἀργὰ καὶ θὰ διατηροῦν τὰς σπουδαιότερας θέσεις.

Προβαίνει κατόπιν εἰς σύγκρισιν τῆς ὀργανώσεως τῶν ἑορτῶν καὶ θεαμάτων μὲ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ πολέμου. Εἰς τὰς μὲν εἰς τὰ προβλέπουσιν καὶ τὰ ρυθμίζουσιν ἐκ τῶν προτέρων. Εἰς τὰ τοῦ πολέμου τὸ πᾶν ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν τύχην. Δι' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήκαν νὰ διαφύγουν εἰς αἰ εὐκαιρίας. Ὁ Φίλιππος τοὺς περιφρονεῖ. Τὸ λέγει μάλιστα εἰς τινὰς ἐπιστολάς ἀπευθυνομένας πρὸς τὰς πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἀναγινώσκει ὁ Δημοσθένης διὰ νὰ κεντρίσῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ δήμου καὶ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἐπὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν ζητημάτων του (§ 33—37). Ἄς παύσουν ἐπὶ τέλους οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποβαίνουν ἔρμαιοι τῶν γεγονότων καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουσιν τὰ πλῆγματα μόνον ἔταν καταφέρωνται ταῦτα, νὰ ἀφήνουν δὲ τὸν Φίλιππον νὰ ὑπαγορεύῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἐκστρατευτικὰ

των σχέδια, χωρίς νὰ λαμβάνουν ποτὲ τὴν πρωτοβουλίαν οὐδεμίας στρατιωτικῆς ἐνεργείας (§ 38—41). Αἱ πρόοδοι τοῦ Φιλίππου, ἡ ἀκατάπαυστος δραστηριότης, ἡ ἀκέραιος ἀπληροσύνη του θὰ ἀφυπνίσουν βεβαίως τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν λήθαργόν των, ἐκτὸς ἐὰν καταληφθοῦν ὑπὸ ἀπογνώσεως καὶ ἐγκαταλείψουν μόνοι ἑαυτοὺς. Πρέπει νὰ καταβληθοῦν προσωπικαὶ προσπάθειαι (καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δεῦτερον σημεῖον τὸ ὁποῖον πραγματεύεται εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ λόγου), πρέπει νὰ ἀνέλθουν οἱ ἴδιοι οἱ πολῖται εἰς τὰ πλοῖα, νὰ μετέχουν τοῦ πολέμου, νὰ γίνουν ταυτοχρόνως στρατιῶται, μάρτυρες καὶ κριταὶ τῶν συμβαινόντων. Τότε οἱ στρατηγοὶ δὲν θὰ ἀρκοῦνται πλέον νὰ δίδουν ὠραίας ὑποσχέσεις, χωρὶς νὰ κάμνουν τίποτε. Θὰ ἀντιμετωπίζουν τὸν θάνατον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης καὶ ὄχι ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ἄς παύσωμεν, ἀναφωνεῖ ὁ ρήτωρ, νὰ ἀλληλοκατηγοροῦμεθα, νὰ ματαιοσχολοῦμεν καὶ νὰ ἀκούωμεν τοὺς διαδίδοντας ψευδεῖς εἰδήσεις. Ἄς κάμνωμεν τὸ καθήκον μας, ἄς πολεμῶμεν τὸν Φίλιππον εἰς τὴν χώραν του, διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀμυνώμεθα ἐντὸς τῶν ἑδαφῶν μας (§ 42—50). Εἰς τὸν ἐπίλογον ὁ ρήτωρ διατυπώνει τὴν εὐχὴν ὅτι ἡ εὐλικρίνειά του, ἡ ὁποία τὸν ἐκθέτει εἰς προσωπικοὺς κινδύνους, θὰ ἀποβῇ εἰς γενικὸν καλὸν (§ 51).

Πότε ἐξεφωνήθη ὁ α΄ Φιλιππικός.

Εἰς τὰ διασφῶζόμενα χειρόγραφα ὁ α΄ Φιλιππικός τάσσεται μετὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς προσδιορίζει αὐτὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 107ης Ὀλυμπιάδος (351 π. Χ.) καὶ εἰς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ὑπαινίσσεται ὁ λόγος οὗτος ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴν τὴν χρονολογίαν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ αἰσθητικὸς διατυπώνει σχετικῶς μὲ τὸν α΄ Φιλιππικὸν παράδοξον ἰδέαν. Τὸν διαιρεῖ εἰς δύο λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεῦτερος ἀρχίζει εἰς τὴν παράγραφον 30 καὶ εἰς τὰς λέξεις: "Α μὲν ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθ' εὐρεῖν. . . . καὶ ἐξεφωνήθη τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν πρῶτον, κατὰ τὸ 347, ὅτε ὁ Φίλιππος νικήσας εἰς τὴν Ὀλυθον καὶ γενόμενος κύριος τῆς Χαλκιδικῆς ἠπέλει τὰς ἐξαρτωμένας ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νήσους καθὼς καὶ τὰς πόλεις τὰς ὁποίας κατείχον οὗτοι εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὁ Διονύσιος βεβαίως διέθετεν ἱστορικὰ τεκμήρια τὰ ὁποῖα δὲν κατέχοντες πλέον. Συγκεκριμένως εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν «Ἀθήδα» τοῦ Φιλολόγου. Πρέπει ἐπομένως νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 346—τὸ γνωρίζομεν καὶ ἀλλαχόθεν—εὐρίσκοντο εἰς τὰ

παράλια τῆς Θράκης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Χάρητος εἶχον σταλῆ ἐκεῖ προτάσει τοῦ Δημοσθένους. Εἶναι ὅμως δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐκφωνηθεὶς τότε λόγος ὑπὸ τοῦ ρήτορος περιέχεται εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ σφισσομένου α΄ Φιλιππικοῦ. "Ὅλοι ἄλλωστε οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι σχολιασταὶ τοῦ Δημοσθένους δεδικοιολογημένως ἠρνῆθησαν νὰ τὸ παραδεχθῶν. Πράγματι τίποτε εἰς τὰς σελίδας ἐκείνας δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ 347. Ὁ ρήτωρ δὲν ὀμιλεῖ κἀν περὶ τῶν πόλεων τοῦ Ἑλλησπόντου. Καὶ ὅταν ἀγανακτῆ διὰ τὴν βραδύτητα τῶν Ἀθηναίων, ὅταν ὑπενθυμίζῃ εἰς αὐτοὺς τὰς τρεῖς ἐκστρατείας αἱ ὁποῖαι ἤλθον πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ σώσουν τὴν Μεθώνην, τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Ποτίδαιαν (§ 35), δὲν προσθέτει—εἰ, τι δὲν θὰ παρέλειπε νὰ εἴπῃ κατὰ τὸ 347—ὅτι καὶ ἡ Ὀλύμβος ἔπασσε πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἀθηναϊκῶν ἐπικουριῶν.

"Ὅταν ἀναγινώσκωμεν τὴν δυνατὴν αὐτὴν δημηγορίαν φανταζόμεθα ὅτι προεκάλεσε ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Τίποτε ἐν τούτοις δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι υἱοθέτησαν τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους μέτρα¹. Δὲν βλέπομεν νὰ ἔλαβον πρωτοβουλίαν τινά, νὰ ἐνήργησαν μὲ σθένος. Ὅπως φαίνεται, ἐξηκολούθησαν νὰ κἀμουν τὸν πόλεμον ὅπως ἤθελεν ὁ ἀντίπαλός των καὶ ὄχι ὅπως εἶχον συμφέρον αὐτοὶ νὰ τὸν κἀμουν. Καὶ αὐτὸς ὁ κίνδυνος τῆς Ὀλύμβου δὲν τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ραθυμίαν των, εἰμὴ ὅταν ἦτο πλέον ἀργά. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ εὐγλωττία τοῦ Δημοσθένους ἀπέβη εἰς μάτην; "Ὅτι δὲν ἤσκησε καμμίαν ἄμεσον καὶ ἀπ' εὐθείας ἐπίδρασιν; Ὁ λόγος τοῦ μεγάλου ρήτορος ἔκαμεν ἀναμφιβόλως ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Ἡ ἐντύπωσις ὅμως αὕτη εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις, νὰ ὑποστηρίζεται ἀπὸ αὐστηρὰ μαθήματα γεγονότων, ἀπὸ ἀνάγκην ἀκόμη περισσότερον ἐπείγουσαν, πρὶν παρασύρῃ ἀνθρώπους ἀπερροφημένους ὑπὲρ τὸ δέον ἀπὸ τὰ ἰδιαιτέρα αὐτῶν συμφέροντα καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ράθυμον καὶ εὐκολὸν βίον διὰ νὰ καταβάλουν μεγάλας πατριωτικὰς προσπάθειάς.

1. Ὁ Schaefer, II, σ. 71, φρονεῖ ὅτι ὁ ἀποκλεισμός τῶν μακεδονικῶν ἐμπορικῶν λιμένων, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὸν β΄ Ὀλυμπιακόν, § 16, διετάχθη κατόπιν τοῦ α΄ Φιλιππικοῦ.

ΛΙΒΑΝΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Κακῶς ἐν τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς Φίλιππον οἱ Ἀθηναῖοι φερόμενοι συνελήλυθασιν εἰς ἐκκλησίαν ἀθυμοῦντες Ὅ τοίνυν ῥήτωρ τὴν τ' ἀθυμίαν πειρᾶται παύειν, λέγων οὐδὲν εἶναι θαυμαστόν εἰ ῥαθυμοῦντες κεκράτηνται, καὶ εἰσηγεῖται πῶς ἂν ἄριστα τῷ πολέμῳ προσσνεχθεῖεν. Κελεύει δὲ δύο δυνάμεις παρασκευάσασθαι, μίαν μὲν μείζω, πολιτικὴν, ἣτις οἴκοι μένουσα πρὸς τὰς κατὰ καιρὸν χρείας ἔτοιμος ὑπάρξει, ἑτέραν δ' ἐλάττω, ξένων ὄντων τῶν στρατευομένων, παραμειγμένων δὲ (καὶ πολιτῶν. Ταύτην δὲ) κελεύει τὴν δύναμιν μὴ Ἀθήνησι μένειν μηδ' ἐκ τῆς πόλεως ποιῆσθαι τὰς βοηθείας, ἀλλὰ περὶ τὴν Μακεδονίαν ἀναστρέφεσθαι πολεμοῦσαν ἀδιαλείπτως, ἵνα μὴ τοὺς ἐτησίας πρίοντας ἐπιτηρήσας ὁ Φίλιππος ἢ καὶ τὸν χειμῶνα, ἥνικ' Ἀθήνηθεν εἰς Μακεδονίαν πλεῖν οὐ δυνατόν, ἐπιχειρῇ τοῖς πράγμασι καὶ παρὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπάντων κρατῇ, ἀλλ' ἐγγὺς ἢ πρὸς αὐτὸν ἀντιταξομένη δύναμις ὑπάρχη.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Α'

- 1 Εἰ μὲν περὶ καινοῦ τινος πράγματος προυτίθεται, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λέγειν, ἐπισχῶν ἂν ἕως οἱ πλείστοι τῶν εἰωθότων γνώμην ἀπεφήναντο, εἰ μὲν ἤρεσκέ τί μοι τῶν ὑπὸ τούτων ῥηθέντων, ἤσυχίαν ἂν ἦγον· εἰ δὲ μή, τότε ἂν αὐτὸς ἐπειρώμην ἅ γινώσκω λέγειν· ἐπειδὴ δ' ὑπὲρ ὧν πολλάκις εἰρήκασιν οὗτοι πρότερον, συμβαίνει καὶ νυνὶ σκοπεῖν, ἦγομαι καὶ πρῶτος ἀναστάς εἰκότως ἂν συγγνώμης τυγχάνειν· εἰ γὰρ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὰ δέονθ' οὗτοι συνεβούλευσαν, οὐδὲν ἂν ὑμᾶς νῦν ἔδει βουλεύεσθαι.
- 2 Πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἀθυμητέον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,

1. Κριτικοὶ τινες ἀντὶ τοῦ *προυτίθεται* φρονοῦν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῆ *προύκειτο* ἢ *προυτίθειτο*. Ὁ Sauppe καὶ ὁ Bremi ὑπεστήριξαν τὴν πρώτην γραφὴν, νομίζοντες ὅτι ὁ προεδρεύων τῆς συνελεύσεως ἔξακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς συνεδρίας νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν εἰς τὰς συζητήσεις τῶν ρητόρων. Πρβλ. Ἰσοκράτους *Περὶ εἰρήνης*, 15: «*Παρελήλυθα... ἀποφανόμενος ἅ τυγχάνω γινώσκων... περὶ ὧν οἱ πρυτάνεις προτιθέασιν*».

2. Μετὰ τῶν *εἰωθότων* ὑπονοεῖται *γνώμην ἀποφαίνεσθαι*. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἦτο ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετὰ τῶν ρητόρων οἱ ὅποιοι ὠμίλων συνήθως καὶ ἤσκουν τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ δήμου. (Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ρήτωρ ὑπονοεῖ τοὺς πρῶτους κατὰ σειρὰν ὀμιλοῦντας, ὑπερβάντας δὲ τὸ 50ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, διότι εἰς νόμος τοῦ Σόλωνος ἀπηγόρευε νὰ ὀμιλοῦν πρῶτοι οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 50όν). Ὁ Weil παρατηρεῖ ὅτι μὲ τὴν τυπικὴν αὐτὴν ἔκφρασιν μετριοφροσύνης ὁ ρήτωρ ἀρχίζει ζωηρὰν ἐπίκρισιν τῶν συνήθων συμβούλων τοῦ λαοῦ, καταδηλώνων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, ὡς θὰ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Α'

Ἐὰν μὲν, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσῃ κανεὶς διὰ νέαν τινὰ ὑπόθεσιν¹, θὰ ἐπερίμενα ἐν σιωπῇ μέχρις ὅτου εἶπουν τὴν γνώμην των οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συνήθεις ὀμιλητάς σας². Καὶ τότε, ἂν μὲν μοῦ ἤρρασαν κατὰ τι ὅσα θὰ ἔλεγαν οὗτοι, θὰ ἐμαθῆμην εἰς τὴν ἡσυχίαν μου. Εἰ δ' ἄλλως θὰ προσεπάθουν καὶ ἐγὼ τότε νὰ εἶπω τὴν γνώμην μου³. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ τώρα ἀκόμη συμβαίνει νὰ σκέπτεσθε περὶ ζητήματος⁴ διὰ τὸ ὁποῖον πολλὰς φορὰς προηγουμένως ἔχουν ὀμιλήσει οἱ κύριοι οὗτοι, νομίζω ὅτι θὰ μὲ συγχωρήσετε—καὶ δικαίως—ἐὰν ἐγείρωμαι πρῶτος νὰ ὀμιλήσω. Διότι ἐὰν κατὰ τὸ παρελθὸν μᾶς εἶχαν συμβουλευθεῖ οὗτοι τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ, ἀσφαλῶς δὲν θὰ εὐρίσκεσθε τώρα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συσκέπτεσθε (περὶ τοιούτων ζητημάτων).

Πρῶτον λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, δὲν πρέπει νὰ ἀθυμῆτε διὰ

ἐλέγμεν σήμερον. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Δημοσθένους παρέβαλε τὸ προοίμιον τοῦτο πρὸς τὸ προοίμιον τοῦ Ἀρχιδάμου τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ νῦν τὴν παρατηρουμένην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς δηρικῆς γοργότητος τοῦ ἀντιμακεδόνα ρήτορος καὶ τοῦ ἀρμονικοῦ μὲν ἀλλὰ ἀνεμένου ὕφους τοῦ γλαφυροῦ κήρυκος τῆς πανελληνίου ἐνότητος. Πράγματι ὁ Ἰσοκράτης ἐμφανίζει τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγησιλάου λέγοντα: *Ἴσως τινὲς ἡμῶν θαυμάζουσιν, ὅτι τὸν ἄλλον χρόνον ἐμμεμενηκῶς τοῖς τῆς πόλεως νομίμοις, ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἄλλος τῶν ἡλικιωτῶν, τοσαύτην πεποιήκα τὴν μεταβολήν, ὥστε περὶ ὧν θνητοῦσιν οἱ πρεσβύτεροι λέγειν, περὶ τούτων νεώτερος ὢν παρελήλυθα συμβουλευσῶν. Ἐγὼ δ', εἰ μὲν τις τῶν εἰθισμένων ἐν ὑμῖν ἀγορεύειν ἀξίως ἦν τῆς πόλεως εἰρηκῶς, πολλὴν ἂν ἡσυχίαν ἦγον· νῦν δ' ὄρων κλπ.*

3. Το ἄ γινώσκω ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἐμὴν γνώμην, ἢ ἐμοὶ δοκεῖ.

4. Τὸ λέγει μετὰ περιφρονήσεως περὶ τῶν συνήθων ρητόρων τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. οἱ ὅποιοι δὲν ἔδωκαν ἀκόμη τὰς ἀπαραίτητους συμβουλὰς.

- τοῖς παροῦσι πράγμασιν, οὐδ' εἰ πάνυ φαύλως ἔχειν δοκεῖ. Ὁ γάρ ἐστι χεῖριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Ὅτι οὐδέν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματ' ἔχει· ἐπεὶ τοὶ πάνθ' ἃ προσῆκε πραττόντων οὕτως εἶχεν, οὐδ' 3 ἂν ἐλπίς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. Ἐπειτ' ἐνθυμητέον καὶ παρ' ἄλλων ἀκούουσι καὶ τοῖς εἰδόσιν αὐτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλικίην ποτ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων, ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς καλῶς καὶ προσηκόντως οὐδέν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείναθ' ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. Τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; Ἴν' εἰδῆτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσθηθε, ὅτι οὐδέν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστὶ φοβερόν, οὔτ', ἂν ὀλιγορῆτε, τοιοῦτον οἶον ἂν ὑμεῖς βούλοισθε, παραδείγμασι χρώμενοι τῇ τότε βῶμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτ' ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθ' ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.
- 4 Εἰ δέ τις ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δυσπολέμητον οἶεται τὸν Φίλιππον εἶναι, σκοπῶν τό τε πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ δυνάμεως καὶ τὸ τὰ χωρία πάντ' ἀπολωλέναι τῇ πόλει, ὀρθῶς μὲν οἶεται λογισάσθω μέντοι τοῦθ' ὅτι εἵχομέν ποθ' ἡμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Πύδναν καὶ Ποτιδαίαν καὶ Μεθώνην καὶ πάντα τὸν τόπον τούτου οἰκεῖον κύκλω, καὶ πολλὰ τῶν μετ' ἐκείνου νῦν ὄντων ἔθνων αὐτονομούμενα καὶ ἐλεύθερα ὑπήρχε, καὶ μᾶλλον ἡμῖν ἐβούλετ' ἔχειν οἰκειῶς ἢ κείνῳ. Εἰ τοίνυν ὁ
- 5

1. Ὁ γάρ ἐστι χεῖριστον... βέλτιστον ὑπάρχει. Πρβλ. Δημοσθένους *Περὶ τῶν συμμοριῶν*, § 24, ὅπου ὁ ρητωρ, ἀφοῦ διηγεῖρε τὴν περιέργειαν τοῦ ἀκροατηρίου του, μὲ ἔκφρασιν ἐξ ἴσου παράδοξον φαινομενικῶς προσθέτει: *αἰνίγματι γὰρ ὁμοιον τοῦτό γε*. Βλ. ἐπίσης *α' Ὀλυμπιακόν*, 4. Ἐνταῦθα ὁ Δημοσθένης καταβάλλει πάσαν προσπάθειαν διὰ νὰ γίνωνν παραδεκταὶ σκληραὶ ἀλήθειαι καὶ αἰσθανθοῦν ὅλοι τὴν ἀνάγκην ριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον διαχειρίσεως τῶν κοινῶν.

2. Ὑπονοεῖ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς γνωρίζοντας.

3. Πρὸ τοῦ *δικαίων* προσετίθετο ἐν ΑΥ: *Ἑλληνικῶν*. Πρβλ. *Περὶ τῆς Ῥοδίων ἐλευθερίας*, 29 καὶ β' *Ὀλυμπ.*, 24.

4. Δυνατὸν νὰ νοῆ τὸν ἀποκληθέντα Κορινθιακὸν πόλεμον τοῦ 395 π. Χ. ἢ τὸν Βοιωτικὸν τοῦ 378. Τὸν πρῶτον ὑπενθυμίζει ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν *Περὶ τοῦ στεφάνου λόγον*, 96. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ρητωρ δὲν ἐσκέφθη ἐνταῦθα νῶ-

τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἔστω καὶ ἂν φαίνωνται ὅτι εἶναι εἰς πολὺ κακὸν σημεῖον. Διότι, ὅτι εἶναι χεῖριστον ἀπὸ αὐτὰ κατὰ τὸ παρελθόν, αὐτὸ τοῦτο εἶναι ἄριστον διὰ τὸ μέλλον¹. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; "Οτι, ἐπειδὴ δὲν ἐπράξατε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε, δι' αὐτό, ὦ Ἀθηναῖοι, τὰ ζητήματα εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν. Διότι βεβαίως ἔαν ἐκάμαντε πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε καὶ τὰ πράγματα ἦσαν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, τότε οὔτε ἐλπίς δὲν θὰ ὑπῆρχε νὰ καλυτερεύσουν. Ἔπειτα πρέπει νὰ ἀναλογισθῆτε, ὅσοι μὲν δὲν τὰ γνωρίζετε ἀκούοντες αὐτὰ ἀπὸ ἄλλους², ὅσοι δὲ τὰ γνωρίζετε μόνοι σας ἐνθυμούμενοι ὅτι, ἂν καὶ εἶχαν τὴν δύναμιν οἱ Λακεδαιμόνιοι κάποτε,—καὶ δὲν παρήλθεν ἀπὸ τότε πολὺς καιρὸς—, ἐν τούτοις σεῖς ἐνηργήσατε καλῶς καὶ ὅπως ἔπρεπε, καὶ δὲν ἐκάματε τίποτε τὸ ἀνάξιον τῆς δόξης τῆς πόλεως. Τοῦναντίον μάλιστα, ὑπεμείνατε ἐναντίον ἐκεῖνων χάριν τοῦ δικαίου³ τὸν πόλεμον⁴. Πρὸς ποῖον λοιπὸν σκοπὸν τὰ λέγω αὐτά; Διὰ νὰ ἀντιληφθῆτε, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ διὰ νὰ ἰδῆτε μόνοι σας ὅτι τίποτε δὲν πρέπει νὰ φοβῆσθε, ἔαν λαμβάνετε μέτρα προνοίας, ἀλλ' ὅτι καὶ τίποτε πάλιν δὲν θὰ γίνῃ ὅπως τὸ θέλετε, ἂν σεῖς δεικνύετε ἀμέλειαν. Ὡς παραδείγματα νὰ ἔχετε τὴν τότε δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων,—τὴν ὁποίαν κατενικήσατε διότι εἶχατε ἐστραμμένην ὄλην σας τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ζητήματα τῆς πόλεως—, καθὼς καὶ τὴν σημερινὴν αὐθάδειαν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ⁵, διὰ τὴν ὁποίαν ταρασσόμεθα τώρα, διότι δὲν φροντίζαμεν διὰ τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε.

Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἀπὸ σᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, νομίσῃ ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι δυσπολέμητος, σκεπτόμενος καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν διαθέτει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχασε πλέον ἢ πόλις ὅλα τὰ ὀχυρὰ μέρη της⁶, ὀρθῶς σκέπτεται ἀσφαλῶς. Ἄς ἀναλογισθῆ ἔν τούτοις ὅτι κάποτε ἡμεῖς εἶχαμεν, ὦ Ἀθηναῖοι, τὴν Πύδναν καὶ τὴν Ποτίδαιαν καὶ τὴν Μεθώνην καὶ ὅλον αὐτὸν τὸν τόπον γύρω ἰδικόν μας. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς λαοὺς οἱ ὁποῖοι τώρα εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του⁸ ἦσαν τότε αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ μᾶλλον μὲ ἡμᾶς θὰ ἠθέλαν νὰ ἔχουν φιλικὰς σχέσεις παρὰ μὲ ἐκεῖνον. Ἐὰν λοιπὸν

τερον τινα πόλεμον. Ἀφ' ἑτέρου αἱ λέξεις: *ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολὺς δὲν ἀποκλείουν τὸν πόλεμον τοῦ 395.*

5. Νοεὶ τὸν Φίλιππον.

6. Ὑπονοεῖ τὰ κατοπτρῶ ἀναφερόμενα ὀχυρα: Πύδναν, Ποτίδαιαν καὶ Μεθώνην.

7. Τὸν πέριξ τοῦ Θερμαικοῦ κολπου τόπον.

8. Οἱ Ἰλλυριοί, Θράκες, Παῖονες, Θεσσαλοί. Περβ. α' Ὁλυμπ., § 23.

Φίλιππος τότε ταύτην ἔσχε τὴν γνώμην ὡς χαλεπὸν πολεμῆν ἔστιν Ἀθηναίοις ἔχουσι τοσαύτ' ἐπιτειχίσματα τῆς αὐτοῦ χώρας ἔρημον ὄντα συμμάχων, οὐδὲν ἂν ὦν νυνὶ πεποίηκεν ἔπραξεν οὐδὲ τοσαύτην ἐκτήσατο ἂν δύναμιν. Ἄλλ' εἶδεν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο καλῶς ἐκείνος, ὅτι ταῦτα μὲν ἔστιν ἅπαντα τὰ χωρὶ ἄθλα τοῦ πολέμου κείμεν' ἐν μέσῳ, φύσει δ' ὑπάρχει τοῖς παροῦσι τὰ τῶν ἀπόντων, καὶ τοῖς ἐθέλουσι ποιεῖν καὶ κινδύ-
 6 νεύειν τὰ τῶν ἀμελούντων. Καὶ γὰρ τοι ταύτη χρησάμενος τῇ γνώμῃ πάντα κατέστραπται καὶ ἔχει, τὰ μὲν ὡς ἂν ἐλών τις ἔχοι πολέμῳ, τὰ δὲ σύμμαχα καὶ φίλα ποιησάμενος· καὶ γὰρ συμμαχεῖν καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τούτοις ἐθέλουσιν, ἅπαντες, οὓς ἂν ὀρώσι παρεσκευα-
 7 σμένους καὶ πράττειν ἐθέλοντας ἅ χρῆ'. Ἄν τοῖνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἐβελήσῃτε γενέσθαι γνώμης νῦν, ἐπειδήπερ οὐ πρότερον, καὶ ἕκαστος ὕμῶν, οὗ δεῖ καὶ δύναιτ' ἂν παρασχεῖν αὐτὸν χρησιμὸν τῇ πόλει, πᾶσαν ἀφείς τὴν εἰρωνεῖαν, ἔτοιμος πράττειν ὑπάρξει, ὁ μὲν χρήματ' ἔχων εἰσφέρειν, ὁ δ' ἐν ἡλικίᾳ στρατεύεσθαι, — συνελόντι δ' ἀπλῶς ἐὰν ὑμῶν

1. Ἄθλα... κείμεν' ἐν μέσῳ. Ἡ ἔκφρασις αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐν Ἑλλάδι τα βραβεῖα ἐτοποθετοῦντο εἰς τὸν στίβον. Ὁ Sauppe μνημονεύει τὴν Ἰλιάδα Ψ, 273: «*Ἰππῆας τὰδ' ἀεθλα δεδεγμένα κείτ' ἐν ἀγῶνι*».

2. Ἐξυπακούει ἐκείνους οἱ ὅποιοι παρίστανται εἰς τὰ μέρη ὅπου κρίνονται τὰ συμφέροντά των. Ὁ Δημοσθένης προετοιμάζει ἤδη τὴν πρότασιν τὴν ὁποίαν θὰ διατυπώσῃ περὶ συγγροτήσεως μικροῦ στρατοῦ παραμεινοντος συνεχῶς εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια.

3. Ὁ Ντίντορφ παρατηρεῖ ὅτι ἡ φράσις: καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τούτοις ἐθέλουσιν ἅπαντες ἀποτελεῖ ἐξάμετρον.

4. *Εἰρωνεῖαν*. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος προσποιεῖται ὅτι εἶναι περισσότερο ἀδύνατος, πτωχὸς ἢ ἀμαθὴς παρ' ὅ,τι εἶναι πράγματι ὀνομάζεται *εἰρων*. Ἦτο τὸ ἀντίθετον τοῦ κωμησιολόγου. *ἀλαζόνος*. Πρὸβλ. Ἀριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια*, IV, 13: «*Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζῶν προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι καὶ μὴ ὑπαρχόντων καὶ μειζρόνων ἢ ὑπάρχει, ὁ δ' εἰρων ἀνάπαλιν ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν*». Ἡ *εἰρωνεῖα* ἀπετέλει χαρακτηριστικὸν τῶν Ἀθηναίων, δι' αὐτὸ δὲ ὁ Δημοσθένης, προσθέτων τὸ ἄρθρον, λέγει: *πᾶσαν τὴν εἰρωνεῖαν*.

5. Τρία ἔτη προηγουμένως εἰς τὸν *Περὶ τῶν συμμοριῶν* λόγον τοῦ ὁρῆτορ εἶχεν ἐπονησῆαι πόσον ἀπέφηνον οἱ εὐποροὶ πολλοὶ καὶ πληρόνων τὰς *εἰσφορὰς* (φόρον ἐπὶ τῆς περιουσίας, ἐπιβαλλόμενον ἰδιαιτέρως, κυρίως δὲ ἐν καιρῷ πολέμου), ἀπέκρουσαν δὲ μάλιστα καὶ τὴν περιουσίαν των, ἰδίως τὴν μὴ καταφανῆ (*οὐσία ἀφανής*). Ἡ εἰσπραξις τῶν καθυστερημένων φόρων ἐγένετο μετὰ δυσκολίας. Το αὐτὸ συνέβαινεν ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος, αἱ συνήθειαι δὲ αὗται οὐδόλως ἐξέλι-

ὁ Φίλιππος εἶχε τότε αὐτὴν τὴν γνώμην, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἦτο δύσκολον νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους οἱ ὅποιοι εἶχον τόσα ὄχυρα φρούρια εἰς τὴν χώραν του, ἐνῶ αὐτὸς δὲν εἶχε καθόλου συμμάχους, δὲν θὰ κατώρθωνε τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ἐπιτύχει ἕως τώρα, οὔτε θὰ ἀπέττα τόσῃν δυνάμει. Ἀλλ' ἀντελήφθη καλῶς, ὡς Ἀθηναῖοι, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὸ ἕξῃς: ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη εἶναι ὡς βραβεῖα ἐλεύθερα εἰς ὅποιον θὰ ἤθελε νὰ τὰ κερδίσῃ μὲ πόλεμον¹, ἐκ φύσεως δὲ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἀπόντων ἀνήκουν εἰς τοὺς παρόντας² καὶ τῶν ἀμελούντων εἰς ὅσους θέλουν νὰ κοπιᾶζον καὶ νὰ ριψοκινδυνεύουν. Καὶ πράγματι ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ἐσκέφθη (ὁ Φίλιππος), ἔχει καθυποτάξει τὰ πάντα καὶ τὰ κατέχει, ἄλλα μὲν ὅπως θὰ εἶχε κανεὶς ἂν τὰ ἐκυρίευσεν μὲ πόλεμον, ἄλλα δὲ ἀποῦ τὰ κατέστησε φιλικὰ καὶ σύμμαχα. Διότι ὅλοι θέλουν νὰ εἶναι σύμμαχοι καὶ νὰ ἀποδίδουν σημασίαν³ εἰς ὅσους βλέπουν ὅτι εἶναι παρεσκευασμένοι καὶ ἀποφασισμένοι νὰ κάμνουν ὅ,τι πρέπει. Ἄν λοιπὸν καὶ σεις, ὡς Ἀθηναῖοι, θελήσετε νὰ ἀσπασθῆτε τώρα ὅμοιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἀποῦ δὲν τὸ ἐκάματε πρῶτον, καὶ ἂν ἕκαστος ἀπὸ σᾶς, ἀφήνων κατὰ μέρος κάθε προσποίησιν (ἀδυναμίας)⁴, φανῆ πρόθυμος νὰ κάμῃ ὅ,τι πρέπει καὶ ὅπου δυνατῆν νὰ προσφέρῃ χρησίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν πολιτείαν—ὅποιος μὲν ἔχει χρήματα νὰ συνεισφέρῃ χρήματα, ὅποιος δὲ ἄγει στρατεύσιμον ἡλικίαν νὰ μετέχῃ εἰς τὰς ἐκστρατείας⁵—

πον ἀφ' ἧς ἐποχῆς το *θεωρικόν* ταμεῖον διαχειρίζετο ὁ Εὐβουλος. Ἐνίοτε ἀναμφίβολος, οταν παρουσιάζετο ἐπικείμενος κίνδυνος, οἱ πλούσιοι—ἢ τοῦλάχιστον τινες ἐξ αὐτῶν—ἐπλήρωνον ἐκουσίας συνεισφορὰς (*ἐπιδόσεις*). Αἱ ἐπανειλημμένα ὅμως διαμαρτυρίαι καὶ ἐκκλήσεις τοῦ Δημοσθένους ἐπὶ τοῦ προκειμένου δεικνύουν ὅτι αἱ ἐνισχύσεις αὗται δὲν ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας κτῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. Ἡ μομφὴ τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει ἀνωτέρω πρὸς τοὺς εὐπόρους διὰ τὸν φορολογικόν τὸν ἐγώισμον δὲν ἐνεπνέετο ἀπὸ καμμίαν δημαγωγικὴν διάθεσιν. Ὁ ρήτωρ δὲν ἠσθάνετο συστηματικὴν ἐχθρότητα κατὰ τοῦ πλοῦτου, κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀπολύτως νόμιμον (βλ. Δημοσθένους α' *Ὀλυμπιακός*, 28).

Ἡ ἀπροθυμία αὕτη παρατηρεῖτο τόσον ἐν καιρῷ πολέμου ὅσον καὶ ἐν εἰρήνῃ. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνάδου του εἰς τὸ ρητορικὸν βῆμα τῆς Πενυκὸς ὁ Δημοσθένης, ἀποῦ ὑπέμνησεν ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἴσος περίπου πρὸς τὸν πλοῦτον «ὄλων τῶν ἄλλων πόλεων ἠνωμένων», προσέθετεν ὅτι καὶ ἂν ἀνηγγέλλετο ὡς ἱκετευμένη εἰσβολὴ τῶν στρατῶν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, οἱ πλούσιοι δὲν θὰ κατέβαλλον τὴν *εἰσφορὰν*, ἀλλὰ θὰ ἔσπευδον νὰ ἀποκρύψουν τὴν περιουσίαν των καὶ νὰ προσποιῶνται τὸν μὴ εὐπορον. Τὴν σκανδαλώδη αὕτην ἀπόκρυψιν τῆς φορολογησίμου περιουσίας (οἱ *λιποτελεῖς*—ὅπως ἔλεγον αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι—, οἱ *φοροκλέπται* τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, διὰ τοὺς ὁποίους τόσον ἔγινε φόρυβος πρὸ τινῶν ἐτῶν, ἔχουν προγόνους ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος!) κατήγγελλε πρὸ τινος καὶ ὁ

αυτῶν ἐβελήσθητε γενέσθαι, καὶ παύσθηθ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἕκαστος ποιήσῃν ἐλπίζων, τὸν δὲ πλησίον πάνθ' ὑπὲρ αὐτοῦ πράξειν, καὶ τὰ ὑμέτερ' αὐτῶν κομιεῖσθε, 8 ἂν θεὸς θέλῃ, καὶ τὰ κατερραθυμημένα πάλιν ἀναλήψεσθε, κάκεινον τιμωρήσεσθε.

Μὴ γάρ ὡς θεῶ νομίζειτ' ἐκείνω τὰ παρόντα πεπηγῆναι πράγμαστ' ἀθάνατα, ἀλλὰ καὶ μισεῖ τις ἐκείνον καὶ δέδιεν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῷ· καὶ ἅπανθ' ὅσα περ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ἔνι, ταῦτα κἀν τοῖς μετ' ἐκείνου χρῆ νομίζειν ἐνεῖναι. Κατέπηχε μέντοι πάντα νῦν, οὐκ ἔχοντ' ἀποστροφὴν, διὰ τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα 9 καὶ ῥαθυμίαν· ἦν ἀποθέσθαι φημί δεῖν ἤδη. Ὅρατε γάρ,

Ἰσοκράτης εἰς τὸν *Ἀρεοπαγικόν* του, ὁ ὁποῖος μαλιστα ἐνεφανίσε τοὺς πλουσίους νὰ περιφρονοῦν τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ κρατοῦν ἀνεμετάλλευτα τὰ κεφάλαια τῶν δημιουργοῦντες ἀνεργίαν, πενίαν καὶ ἀθλιότητα αὐξανομένην ὁσημέραι (ὁ ἀριθμὸς τῶν τελείως ἀπόρων ἀπετέλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην το ἡμῶν τοῦ πληθυσμοῦ). Γενικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτη ὁ κοινωνικὸς ἐγωισμὸς, τοιαύτη δὲ κατάστασις δὲν ἐνεθάρρουν τὰς ἐλίτιδας καὶ τὰς προσαπθείας ἐκείνων οἱ ὅποιοι ὡς ὁ Δημοσθένης ἤθελον ζωηροτέραν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Καὶ ὁ μὲν Ἰσοκράτης ἤθελε νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὴν κοινωνικὴν αὐτὴν κρίσιν διὰ τῆς συνενώσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ κατακτῆσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ Δημοσθένης δὲ διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλάδι, ἔστω καὶ διὰ νέων Πελοποννησιακῶν πολέμων.

Μετρίως διατεθειμένοι νὰ πληρῶνουν τὴν *εἰσφορὰν* τῶν οἱ εὔποροι τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἦσαν περισσότερον πρόθυμοι νὰ ἀντιμετωπίζον τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Δι' αὐτὸ ὁ Δημοσθένης οὐκ ἐστὶν τόσον ζωηρῶς νὰ ἐκστρατεύουν αὐτοπροσώπως οἱ στρατεύσιμοι καὶ νὰ μὴ καταφεύγῃ ἢ πόλις εἰς τοὺς μισθοφόρους μόνον διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Ἐνῶ δὲ χιλιάδες Ἀθηναίων τῶν κατωτέρων τάξεων συνετέλουν με τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἐργατικότητά των, ὡς ναῦται ἢ ὡς κληροῦχοι, εἰς τὰς κτήσεις τῆς πόλεως, οἱ πλούσιοι ἀπέφευγον τὴν στράτευσιν, ὅσοι δὲ δὲν τὸ κατώρθωνον ἐπρωτίμων τὸ ὀλιγότερον ἐπικίνδυνον ἱπικόν.

Ὁ ρήτωρ ἄλλοστε δὲν κατηγορεῖ συγκεκριμένως μίαν τάξιν πολιτῶν ἐπὶ ἀποφυγῇ τῆς προσωπικῆς στρατεύσεως. Ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῶν ἐχόντων στρατεύσιμον ἡλικίαν. Ὑπονοεῖ ἐν τοῦτοις κυρίως τοὺς εὐπόρους οἱ ὅποιοι ἀπέφευγον τὴν βαρεῖαν καὶ ἐπικίνδυνον ὑπηρεσίαν τοῦ πεζικοῦ, εἰς τὸ ἱπικόν δὲ ἐδείκνυσον ὀλιγότεραν πειθαρχίαν ἀπὸ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὰς κληρουχίας καὶ τὸς κτηήρεις πτωχοὺς πολίτας. Δι' αὐτὸ καὶ κατωτέρω (§ 16) τοὺς καλεῖ νὰ μὴ διατάζουν νὰ γίνωνται καὶ αὐτοὶ ναῦται καὶ νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸ πεζικόν, διότι, ὅπως ἐτόνισεν καὶ εἰς τὸν *Περὶ συντάξεως* λόγον (4,5), ὁ στρατὸς πρέπει νὰ εἶναι «πράγματι στρατὸς τῆς πόλεως». Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μισθοφόρους, προσέφερον μὲν πολυτίμους ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἐστοιχίζον πολὺ ἀκριβὰ καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτῶν δὲν ἠδύνατο

καὶ διὰ τὰ ὁμιλήσω μὲ συντομίαν, ἐὰν θελήσετε τὰ ὑπολογίζετε μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν σας¹ καὶ παύσετε τὰ ἐλπίζειν ὁ καθένας ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ ἴδιος δὲν θά καταβάλῃ καμμίαν προσπάθειαν², ὧ δὲ πλησίον του θά κάμῃ τὰ πάντα χάριν αὐτοῦ, τότε καὶ ὅ,τι σὰς ἀνήκει³ θά ἀνακτήσετε, ἂν θέλῃ ὁ θεός, καὶ ὅσα ἐχάσατε ἐξ ἀμελείας σας θά τὰ πάρετε πάλιν καὶ ἐκείνον (τὸν Φίλιππον) θά ἐκδικηθῆτε.

Διότι μὴ νομίζετε ὅτι ἡ σημερινή του κατάστασις ἔχει σταθεροποιηθῆ τόσον, ὥστε τὰ ἀποβῆ ἀμετάβλητος, ἀθάνατος, ὡσὰν τὰ πρόκειται περὶ κανενὸς θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ θά τὸν μισοῦν⁴ καὶ θά τὸν φοβοῦνται, ὧ Ἀθηναῖοι, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι φαίνονται ὅτι διάκεινται πρὸς αὐτὸν πάρα πολὺ φιλικῶς. Καὶ ἀσφαλῶς πᾶν ὅ,τι παρατηρεῖται εἰς τὰ μύθια μερῶν ἄλλων ἀνθρώπων⁵, πρέπει τὰ πιστεύετε ὅτι ἐνυπάρχει καὶ εἰς ὅσους εἶναι πλησίον του⁶. Ὅλοι ὅμως αὐτοὶ τώρα εἶναι συννεσταλμένοι ἀπὸ τὸν φόβον των, διότι δὲν ἔχουν (πουθενᾶ) καταφύγιον, ἔνεκα τῆς ἰδικῆς σας βραδύτητος καὶ ὀκνηρίας, τὴν ὅποιαν νομίζω πρέπει τὰ ἀφήσετε πλέον τώρα. Διότι βλέπετε τὴν

τὰ ἐπιβάλλῃ πειθαρχίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ αἱ ἐστρατεῖαι ἐπιδραματίζονται ἀδόξως, διότι οἱ μισθοφόροι μὴ πληρωνόμενοι καλῶς ἐτρέποντο πρὸς μέρη πλοῦσια διὰ λεηλασίαν. Πολλὰκις «κατήγον νίκας κατὰ τῶν φίλων καὶ συμμάχων» τῶν Ἀθηναίων, θά τονίσῃ κατωτέρω ὁ Δημοσθένης (α' Φιλιππικός, 24).

1. Θελήσετε τὰ γίνεσθε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ σας.
2. Τὴν αὐτὴν προειδοποίησιν ἔκαμεν ὁ Δημοσθένης καὶ εἰς τὸν *Περὶ συμμοριῶν* λόγον, § 15.
3. Ὑπονοεῖ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ παλαιὰς κτήσεις τῶν Ἀθηνῶν; Ἀμφίπολιν, Πύδναν κλπ.
4. Προφανῶς ὑπαινίσσεται τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, τοὺς Ἰλλυριοὺς, τοὺς Παίονας ἢ τοὺς Θράκας, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρῆος τὴν διαρκῆ ἐνίσχυσιν τοῦ Φιλίππου.
5. *Ἄπανθ' ὅσα ... ἐνί* πᾶν ὅ,τι συμβαίνει — τὰ πάθη ποὺ ὑπάρχουν — μέσα εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἄλλων. Πρβλ. Εὐριπίδου *Ἰππόλυτος* 7: *Ἔνεστι γὰρ ὅθ' ἂν θεῶν γένει τόδε, Τιμώμενοι χαιρούμεν ἀνθρώπων ὑπο*. — *Κἂν ἄλλοις*.
6. Ὑπαινίσσεται τὰ πάθη (τὸ μῖσος) τῶν ἀνθρώπων. Ξένοι τινὲς μεταφράσται πιστεύουν ὅτι ὁ Δημοσθένης ὑπονοεῖ ἐνταῦθα διαθέσεις στασιαστικὰς τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Μακεδονίας, αἱ ὅποιαι εἶχον βλέψεις ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ πρὸ τινῶν ἐτῶν ἀκόμη εἶχον αἱματοκυλίσει τὴν χώραν ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαδοχῆς. Ὁ ρήτωρ δὲν ἐλησιόμει ὅτι ὅταν ὁ Φίλιππος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἠγαγκάσθη τὰ παλαιὰ κατ' ἀνταπατητῶν αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἀσφαλῶς θά εἶχον ὄπαδους, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βασιλέως. Προφανῶς ὅμως ὁ Δημοσθένης ἠπατάτο, διότι μία ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἐπιτυχίας τοῦ Φιλίππου ἦτο ἀκριβῶς ὅτι προσηταιρίσθη ὅλους σχεδὸν τοὺς ἰσχύοντας παρὰγοντας καὶ πρὸςγοντας τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς χώρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκεν ἀξιώματα μετὰ τιμῶν πλησίον του.

- ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ πρᾶγμα, οἱ προελήλυθεν ἀσελγείας ἄνθρωπος, ὃς οὐδ' αἴρεισιν ὑμῖν δίδωσι τοῦ πράττειν ἢ ἄγειν ἡσυχίαν, ἀλλ' ἀπειλεῖ, καὶ λόγους ὑπερηφάνους, ὡς φασί, λέγει, καὶ οὐχ οἷός ἐστιν ἔχων ἅ κατέστραπται μένειν ἐπὶ τούτων, ἀλλ' αἰεὶ τι προσπεριβάλλεται καὶ κύκλω πανταχῆ μέλλοντας ἡμᾶς καὶ καθήμενους περιστοιχίζεται. Πότ' οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πόθ' ἅ χρὴ πράξετε; ἐπειδὴν τί γένηται; ἐπειδὴν νῆ Δί' ἀνάγκη τις ἦ. Νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμεν' ἡγεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν γάρ οἶμαι τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. Ἡ βούλεσθ', εἰπέ μοι, περιμόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι, «Λέγεται τι καινόν;» γένοιτο γάρ ἄν τι καινότερον ἢ Μακεδῶν ἀνήρ Ἀθηναίου κατα-
- 10 11 πολεμῶν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; «Τέθνηκε Φίλιππος;» «Οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ». Τί δ' ὑμῖν διαφέρει; Καὶ γὰν ἄν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτω προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν· οὐδὲ γὰρ οὗτος παρὰ τὴν αὐτοῦ ρώμην τοσοῦτον ἐπηύξηται ὅσον παρὰ τὴν ἡμετέραν ἀμέλειαν.
- 12 Καί τοι καὶ τοῦτο· εἴ τι πάθοι καὶ τὰ τῆς τύχης ἡμῖν, ἥπερ αἰεὶ βέλτιον ἢ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, καὶ τοῦτ' ἐξεργάσαιτο, ἴσθ' ὅτι πλησίον μὲν ὄντες, ἅπανσιν ἄν τοῖς πράγμασι τεταραγμένοις επιστάντες, ὅπως βούλεσθε διοικήσεσθε· ὡς δε νῦν ἔχετε, οὐδὲ δίδόντων τῶν καιρῶν Ἀμφίπολιν δέξασθαι δύνασθαι ἄν, ἀπρητημένοι καὶ ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς γνώμας.
- 13 Ὡς μὲν οὖν δεῖ τὰ προσήκοντα ποιεῖν ἐθέλοντας ὑπάρχειν ἅπαντας ἐτοιμῶς, ὡς ἐγνωκότων ὑμῶν καὶ πεπεισμένων, παύομαι λέγων· τὸν δὲ τρόπον τῆς παρα-

1. Ὅταν δηλαδὴ ἐξαναγλασθῆτε εἰς τοῦτο.

2. Ὑπαινίσσεται σχετικὴν φημὴν, ἢ ὅποια ἐκυκλοφορεῖ τότε. Πραγματι ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἐπιστρατεῖαν εἰς Θράκην εἶχεν ἀσθενήσει, διεδόθη μάλιστα καὶ ἐπιστεύθη ὑπὸ νῦν ὅτι ἀπέθανε. Πρὸβλ. α' Ὀλυμπιακός, 13, καὶ γ' Ὀλυμπ., 3, ὅπου λέγει: «Ὡς γὰρ ἠγγέλιθη Φίλιππος ἀσθενῶν ἢ τεθνεώς (ἦλθε γὰρ ἀμφότερα)...»

3. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἐπίστευον καὶ ἔλεγον ὅτι καὶ αὐτὰ αἰ ἀπερισκεψία τῶν ἀκόμη ἐστρέφοντο πρὸς τὸ συμφέρον τῶν. Πρὸβλ. Ἀριστοφάνους *Νεφέλαι*, 587: «Φασὶ γὰρ δυσβουλίαν Τῆδε τῆ πόλει προσεῖναι, ταῦτα μέντοι τοὺς θεοὺς, Ἄγε ἄν ὑμεῖς ἐξαμάρτη' ἐπὶ τὸ βέλτιον τρέπειν». Πρὸβλ. ἐπίσης Ἐκκλησιαζουσαι, 473 κ. ἑ. Ἐδίδετο μάλιστα εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν καὶ μυθολογικὴ προέλευσις. Οὕτω κατὰ τινὰ μῦθον μνημονευόμενον ὑπο τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφά-

κατάστασιν, ὃ Ἄθηναῖοι, εἰς ποῖον δηλαδὴ σημεῖον ἀναιδείας ἔχει φθάσει ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Δὲν σᾶς ἐπιτρέπει κἄν νὰ ἐνεργήτε ἐλευθέρως ἢ νὰ ἡσυχάζετε, ἀλλὰ σᾶς ἀπειλεῖ καί, ὅπως λέγουν, σᾶς ἀπευθύνει λόγια ὑπεροπτικά καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρκεσθῆτε εἰς ὅσα ἔχει καθυποτάξει, πάντοτε δὲ προσθέτει κἀτι νέον, καὶ ἐνῶ ἡμεῖς βραδύνομεν καὶ ἀδρανοῦμεν, αὐτὸς γύρω μᾶς περικυκλώνει ἀπὸ παντοῦ. Πότε λοιπόν, ὦ Ἄθηναῖοι, πότε θὰ κάμετε ὅ,τι πρέπει; Ὅταν γίνῃ τί; Μήπως, μὰ τὸν Δία, ὅταν παραστῆ καμμία ἀνάγκη¹; Ἄλλὰ τώρα πῶς πρέπει νὰ κρίνῃ κανεὶς ὅσα γίνονται; Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι διὰ τοὺς ἐλευθέρους ἀνθρώπους ἡ μεγαλύτερα ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐντρέπωνται διὰ τὰ (κακῶς) γινόμενα. Ἡ θέλετε, πέστε μου, περιερχόμενοι τὴν ἀγορὰν νὰ ἐρωτᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον:

«Ὑπάρχει κανὲν νέον;»

Ἐ λοιπόν, μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παραδοξότερον νέον, παρὰ ὅτι ἓνας κάποιος Μακεδῶν καταπολεμῆι τοὺς Ἄθηναίους καὶ διευθύνει τὰ ἑλληνικὰ πράγματα;

— Ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος;

— Ὅχι, μὰ τὸν θεόν, ἀλλ' ἀσθενεῖ².

Τί σᾶς ἐνδιαφέρει ἄλλωστε; Διότι καὶ ἂν αὐτὸς πάθῃ τίποτε, γρήγορα σεῖς θὰ δημιουργήσετε ἄλλον Φίλιππον, ἂν ἀντιμετωπίζετε τὰ πράγματα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διότι δὲν ἀπέβη τόσον ἰσχυρὸς αὐτὸς ἀπὸ ἰδικὴν του δύναμιν ὅσον ἀπὸ ἰδικὴν μας ἀμέλειαν. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως καὶ τὸ ἐξῆς: Ἐὰν πάθῃ τίποτε καὶ ἡ τύχη, — ἡ ὁποία φροντίζει πάντοτε δι' ἡμᾶς καλύτερον παρ' ὅ,τι ἡμεῖς διὰ τὸν ἑαυτὸν μας³, — κατορθώσῃ καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν πρὸς χάριν μας, πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι ἐὰν εἴσθε πλησίον (τῆς Μακεδονίας), παρακολουθοῦντες τὴν ταραχώδη ἐκεῖ κατάστασιν, θὰ τὴν διευθύνετε ὅπως θέλετε. Ὅπως εὗρίσκεσθε ὅμως τώρα, οὔτε ἂν αἱ περιστάσεις σᾶς ἔδιδαν τὴν Ἀμφίπολιν⁴ θὰ ἠδύνασθε νὰ τὴν ἀποκτήσετε, ἀφοῦ οὔτε διὰ προτομασίας ἐπρονοήσατε οὔτε κατελήξατε εἰς καμμίαν ἀπόφασιν⁵.

Θεωρῶ λοιπόν περιττὸν νὰ τονίσω περισσότερον ὅτι πρέπει νὰ κάμετε ὅλοι τὸ καθήκον σας μὲ προθυμίαν, διότι προφανῶς τὸ ἔχετε κατανοήσει καὶ ἐπείσθητε περὶ αὐτοῦ μόνου

νοὺς, δύο θεοὶ ἐπαιζοῦν κατὰ τὴν ἰδρουν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ῥόλον Μοίρας, ὅπως κατὰ τὴν γέννησιν παιδιοῦ, καὶ ὁ Ποσειδῶν μὲν προώρρισε τὴν πόλιν νὰ γίνῃ ἀπερίσκεπτος, ἡ Ἀθηνᾶ δὲ νὰ ἐπιτυγχάνῃ παρὰ τὴν ἀπερισκεψίαν.

4. Διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης οἱ Ἀθηναῖοι περιῆλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Φίλιππον, εἰς αὐτὴν δὲ ἀπέβλεπον αἱ βλέψεις ἀιμὴ αἱ προσπάθειά των.

5. Διότι εἴσθε ἀπαράσκευτοι καὶ ἀναποφάιστοι.

- σκευῆς, ἦν ἀπαλλάξαι ἂν τῶν τοιούτων πραγμάτων ὑμᾶς οἴομαι, καὶ τὸ πλῆθος ὄσον, καὶ πόρους οὐστίνας χρημάτων, καὶ τὰλλ' ὡς ἂν μοι βέλτιστα καὶ τάχιστα δοκεῖ παρασκευασθῆναι, καὶ δὴ πειράσομαι λέγειν, δε-
- 14 θείς ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοσοῦτον. Ἐπειδὴν ἅπαντ' ἀκούσητε, κρίνατε, μὴ πρότερον προλαμβάνετε· μὴδ' ἂν ἐξ ἀρχῆς δοκῶ τι καὶνὴν παρασκευὴν λέγειν, ἀναβάλλειν με τὰ πράγμαθ' ἡγείσθω. Οὐ γάρ οἱ ταχύ καὶ τήμερον εἰπόντες μάλιστα εἰς δέον λέγουσιν—οὐ γάρ ἂν τὰ γ' ἤδη γεγενημένα τῇ νυκτὶ βοηθεία κωλύσαι δυ-
- 15 νηθεῖμεν· ἀλλ' ὅς ἂν δείξῃ τίς πορισθεῖσα παρασκευὴ καὶ πόση καὶ πόθεν διαμεῖναι δυνήσεται, ἕως ἂν ἡ διαλυσώμεθα πεισθέντες τὸν πόλεμον ἢ περιγενώμεθα τῶν ἐχθρῶν· οὕτω γάρ οὐκέτι τοῦ λοιποῦ πάσχοιμεν ἂν κακῶς. Οἴμαι τοίνυν ἐγὼ ταῦτα λέγειν ἔχειν, μὴ κατάκωλύων εἰ τις ἄλλος ἐπαγγέλλεται τι. Ἡ μὲν οὖν ὑπόσχεσις οὕτω μεγάλη, τὸ δὲ πρᾶγμ' ἤδη τὸν ἔλεγχον δώσει κριταὶ δ' ὑμεῖς ἔσεσθε.
- 16 Πρῶτον μὲν τοίνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τριήρεις πεντήκοντα παρασκευάσασθαί φημι δεῖν, εἴτ' αὐτοὺς οὕτω τὰς γνώμας ἔχειν, ὡς, ἐάν τι δέῃ, πλευστέον εἰς ταύτας αὐτοῖς ἐμβᾶσιν. Πρὸς δὲ τούτοις, τοῖς ἡμίσεισι τῶν ἵππέων ἵππαγωγούς τριήρεις καὶ πλοῖ' ἱκανὰ εὐ-
- 17 τρεπίσαι κελεύω. Ταῦτα μὲν οἶμαι δεῖν ὑπάρχειν ἐπὶ τὰς ἐξαίφνης ταύτας ἀπὸ τῆς οἰκείας χώρας αὐτοῦ στρατείας εἰς Πύλας καὶ Χερρόνησον καὶ Ὀλυνθον καὶ ὅποι βούλεται· δεῖ γάρ ἐκείνῳ τοῦτο ἐν τῇ γνώμῃ παραστήναι, ὡς ὑμεῖς ἐκ τῆς ἀμελείας ταύτης τῆς ἄγαν,

1. Νέους δηλαδή στρατιωτικούς ἐξοπλισμούς οἱ ὅποιοι θὰ ἀπῆ-
τονον χρόνον.

2. Ἡ πλήρης ἐπερηφανείας καὶ αὐτοπρασιότησεως συνοπτικὴ βρα-
χυλογία τῶν τριῶν φράσεων αἱ ὅποια τελειώνουν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ
λόγου ἐπενθυμιζοῦν τὸν ἐπίλογον τοῦ ὁποῖον ὑποδειγματικῶς ἀναφέ-
ρει εἰς τὸ τέλος τῆς Ῥητορικῆς τοῦ Ὁ Αῤιστοτέλης: *Τελευτὴ δὲ τῆς
λέξεως ἀρμόττει ἢ ἀσύνδετος, ὅπως ἐπίλογος ἀλλὰ μὴ λόγος ἢ
«Εἶρηκα» ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε»*. Πρβλ. Λυσίου *Κατὰ Ἐρατοσθέν-
ους*, εἰς τὸ τέλος.

3. Νὰ ἐπιβιβασθοῦν δηλ. οἱ πολῖται καὶ ὄχι μισθοφόροι.

4. Ὁ κανονικὸς ἀριθμὸς τοῦ ἀθηναικοῦ ἱππικοῦ ἦτο τότε 1000
ἄνδρες, ἐπομένως ὑπονοεῖ τους πεντακοσίους. Πρβλ. *Περὶ τῶν συμ-
μοριῶν*, § 13.

5. *Πλοῖα* ὀνομάζοντο τὰ φορηγὰ. Κατὰ τὸν σχολιαστήν: *τὰ φέ-
ροντα τὰ ἐπιπέδη καὶ ὑπερηλεκτὰ φησίν, αἱ νῆες στερογγύλαι*

σας. Θὰ προσπαθήσω ὁμως νὰ ἀναπτύξω καὶ τὸν τρόπον τῆς προετοιμασίας, ἢ ὁποῖα νομίζω ὅτι θὰ σᾶς ἀπήλλασσε τῆς ὀχληρᾶς αὐτῆς καταστάσεως, καὶ ποίαν ἔκτασιν πρέπει νὰ λάβῃ καὶ ποῖα εἶναι τὰ μέσα ἐξυρρέσεως χρημάτων καὶ πῶς μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ παρεσκευάζετο ἄριστα καὶ τάχιστα ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται. Προηγουμένως ὁμως θὰ σᾶς κάμω, ὡς Ἀθηναῖοι, τὴν ἐξῆς μικρὰν παράκλησιν: Ὅταν θὰ τὰ ἀλούσετε ὅλα, τότε νὰ κρινετέ καὶ νὰ μὴ προτρέξετε εἰς τὴν κρίσιν σας. Οὔτε, ἂν φανῶ ἐξ ἀρχῆς εἰς κανένα ὅτι προτείνω νέας στρατιωτικὰς προπαρασκευάς¹, νὰ νομίση ὅτι προσπαθῶ νὰ ἀναβάλω τὰ πράγματα. Διότι δὲν λέγουν ὅ,τι πρέπει ὅσοι εἶπουν «γοήγορι» καὶ «σήμερα»: διότι ὅσα ἔγιναν πλέον τώρα δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὰ ἐμποδίσωμεν μὲ τὴν σημερινὴν βοήθειαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ ὑποδείξῃ ποίαν προπαρασκευὴν πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ πόσης ἐκτάσεως καὶ πόθεν θὰ ἐξυρθεθοῦν οἱ πόροι, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατόν νὰ διαρκέσῃ μέγχις ὅτου ἢ καταπαύσωμεν τὸν πόλεμον συνάπτοντες εἰρήνην ἢ κατισχύσωμεν τῶν ἐχθρῶν μας διὰ τῶν ὀπλων. Διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν θὰ ὑποστῶμεν πλέον τοῦ λοιποῦ νέα ἀτυχήματα. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἐγὼ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σᾶς τὰ ἀναπτύξω αὐτά, χωρὶς νὰ ἐμποδίζω κανένα ἄλλον νὰ ὑποδείξῃ τι ἄλλο. Ἢ ὑπόσχεσις βεβαίως εἶναι πολὺ μεγάλη, ἢ ἀνάπτυξις τῆς ὁμοῦς θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ τὴν κρινετέ καὶ κριταὶ θὰ εἰσθε σεις².

Πρῶτον λοιπὸν, ὡς Ἀθηναῖοι, λέγω ὅτι πρέπει νὰ ἐτοιμασθοῦν πενήτηνonta τριῆρεις, ἔπειτα δὲ σεις οἱ ἴδιοι νὰ εἰσθε ἀποφουισμένοι ὥστε, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, νὰ ἐπιβιβασθῆτε οἱ ἴδιοι³ εἰς αὐτὰς καὶ νὰ ἀποπλεύσετε. Ἐκτὸς τούτου προτείνω νὰ ἐτοιμάσετε διὰ τὸ ἥμισυ ἱπικὸν⁴ πλοῖα ἱππαγωγὰ καὶ ἀρκετὰ φορηγὰ⁵. Αὐτὰ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχουν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν αἰρινιδίων ἐκείνων ἐκστρατειῶν τοῦ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του χώρου πρὸς τὰς Θερμοπύλας, τὴν Χερρόνησον καὶ τὴν Ὀλύμπου⁶ καὶ ὅπου ἄλλοῦ θέλει. Διότι πρέπει νὰ τοῦ δώσετε νὰ καταλάβῃ καλὰ⁷ ὅτι σεις δυνατόν νὰ ἐγκαταλείψετε αὐτὴν τὴν ὑπερβολικὴν σας ἀμέλειαν, καὶ ἴσως ἐκστρατεύσετε, ὅπως

δηλαδή, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς μακρὰς. τῶν ὁποίων ἐπεβιάζοντο οἱ πεζοὶ ἢ οἱ ἵπποι.

6. Ὀλίγους μῆνας προηγουμένης (τῷ 352) ὁ Φίλιππος εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας, ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἠμποδίσαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ποῦ ἐξεφώνησε τὸν α' *Φιλιππικόν* ὁ Δημοσθένης (351), ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἠπέλησε τὴν Θρακικὴν Χερρόνησον καὶ προσέβη εἰς ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Ὀλύμπου. Βλ. ἀνωτέρω τὴν ἀνάλυσιν τοῦ λόγου τούτου.

7. Βλ. Πλάτωνος *Πολιτεία* 10, σ. 600 C: «*Δύναται τοῖς ἐφ' ἐαντῶν παριστάναί... ὡς... οἱοὶ τ' ἔσονται.*»

- ὡσπερ εἰς Εὐβοίαν καὶ πρότερόν ποτέ φασιν εἰς Ἀλίαν-
 18 τον καὶ τὰ τελευταῖα πρῶν εἰς Πύλας, ἴσως ἂν ὀρη-
 ῶσαιτε. Οὗτοι παντελῶς, οὐδ' εἰ μὴ ποιήσαιτ' ἂν τοῦτο,
 ὡς ἔγωγέ φημι δεῖν, εὐκαταφρόνητόν ἐστιν, ἴν' ἢ διὰ τὸν
 φόβον, εἰδῶς εὐπρεπεῖς ὑμᾶς—εἴσεται γὰρ ἀκριβῶς· εἰσὶ
 γάρ, εἰσὶν οἱ πάντ' ἐξαγγέλλοντες ἐκείνῳ παρ' ἡμῶν αὐ-
 τῶν πλείους τοῦ δέοντος—ἡσυχίαν ἔχη, ἢ παριδῶν ταῦτ'
 ἀφύλακτος ληφθῆ, μηδενὸς ὄντος ἐμποδῶν πλεῖν ἐπὶ τὴν
 ἐκείνου χώραν ὑμῖν, ἂν ἐνδῶ καιρόν.
- 19 Ταῦτα μὲν ἐστὶν ἅ πασι δεδόχθαι φημι δεῖν καὶ παρε-
 σκευάσθαι προσήκειν οἴομαι. Πρὸ δὲ τούτων δυνάμιν
 τινα, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, φημι προχειρίσασθαι δεῖν ἡμᾶς
 ἢ συνεχῶς πολεμήσει καὶ κακῶς ἐκείνον ποιήσει. Μὴ μοι
 μυρίους μηδὲ δισμυρίους ξένους μηδὲ τὰς ἐπιστολιμαί-
 ους ταύτας δυνάμεις, ἀλλ' ἢ τῆς πόλεως ἔσται, κἂν ὑμεῖς
 ἓνα κἂν πλείους κἂν τὸν δεῖνα κἂν ὄντινοῦν χειροτονή-
 σητε στρατηγόν, τούτῳ πείσεται καὶ ἀκολουθήσει· καὶ
 τροφήν ταύτη πορίσαι κελεύω.
- 20 Ἔσται δ' αὕτη τίς ἡ δύναμις καὶ πόσις, καὶ πόθεν τὴν
 τροφήν ἔξει, καὶ πῶς ταῦτ' ἐθελήσει ποιεῖν, ἐγὼ φράσω,

1. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη (βλ. *ὑπὲρ Μεγαλοπολιῶν*, § 14) ἔγινε τῷ 357 καὶ ὁ Δημοσθένης ἦτο ἐκ τῶν ἑκουσίων τριηράρχων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπηνθύνθησαν διὰ πρώτην φοράν.

2. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τῆς Βοιωτίας ἐξεστράτευσαν τῷ 395 π.Χ., κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθον εἰς βοήθειαν τῶν Θηβαίων κατὰ τῆς Σπάρτης. Πρβλ. *Περὶ τοῦ στεφάνου*, 96, καὶ Ξενοφώντος *Ἑλληνικά*, 3, 5, 7 κ.έ.

3. Ὁ ρήτωρ ἀρέσκειται νὰ ἐκθέτῃ κατὰ τὴν ἀνωτέρω τάξιν γεγονότα τὰ ὁποῖα χρονολογικῶς ἔγιναν κατὰ σειρὰν τῷ 357, τῷ 395 καὶ τῷ 352 π. Χ. Πρβλ. *ὑπὲρ Μεγαλοπολιῶν*, 14: «*Καὶ Λακεδαιμονίους καὶ πρότερον Θηβαίους καὶ τὸ τελευταῖον Εὐβοίας ἔσωσεν ἡ πόλις*».

4. Ὁ Δημοσθένης ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν θὰ περιεφρονεῖ ναυτικὰς τυχὸν ἐπιχειρήσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπέβανον οἱ ἴδιοι τῶν πλοίων, ὡς προτείνει ὁ ρήτωρ (*εἰ μὴ ποιήσαιτ' ἂν τοῦτο*).

5. *Καιρὸν* S: *καιρὸς* Vulg Ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν, πρβλ. Ἀρι· στοφάνου *Ἰππῆς*, 854: «*Δαβὴν γὰρ ἐνδέδωκας*». Εὐρυπίδου *Ἀνδρομάχη*, 1120: «*Ἐς καιρὸν* (εἰς θανάσιμον μέρος) *τυπεῖς*». Δημοσθένους *Κατὰ Ἀριστοκράτους*, § 173: «*Καιροφυλακεῖ τὴν πόλιν ἡμῶν*».

ἀκριβῶς (ἐκάματε) εἰς τὴν Εὐβοίαν¹ καὶ πρωτύτερα κάποτε —ὅπως λέγουσιν— εἰς τὴν Ἀλίαρον² καὶ ὅλως τελευταίως ἀκόμη εἰς τὰς Θερμοπύλας³. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐνεργήσετε ἀκριβῶς ὅπως ἐγὼ τοῦλάχιστον λέγω ὅτι πρέπει, οὔτε καὶ τότε εἶναι τελείως εὐκαταφρόνητον τὸ πρᾶγμα⁴ ὥστε ἢ ἀπὸ φόβου θὰ ἡσυχάσῃ, γινωρίζων ὅτι σεῖς εἴσθε παρεσκευασμένοι—διότι θὰ τὸ μάθη ἀσφαλῶς· ἄλλωστε ὑπάρχουν, ναὶ ὑπάρχουν μεταξύ μας ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀναγγέλλουν τὰ πάντα, περισσότεροι μάλιστα ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔπρεπε—ἦ, ἂν τὰ παραβλέψῃ αὐτά, θὰ καταληφθῇ ἀπροφύλακτος, διότι τίποτε δὲν σᾶς ἐμποδίζει νὰ πλεύσετε ἐναντίον τῆς χώρας του, ἂν σᾶς δώσῃ τὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν⁵.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅσα ἰσχυρίζομαι ὅτι πρέπει νὰ ἐγκρίνετε ὅλοι σας καὶ νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ προετοιμασθοῦν. Πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὅμως⁶, ὦ Ἀθηναῖοι, λέγω ὅτι χρεαίζεται νὰ προετοιμασῶμεν κάποιαν δύναμιν, ἢ ὅποια θὰ πολεμῇ συνεχῶς καὶ θὰ τοῦ προξενῇ ζημίαις. Ἄς μὴ μοῦ εἴπῃ κανεὶς δέκα χιλιάδας οὔτε εἴκοσι χιλιάδας ξένους μισθοφόρους οὔτε τὰς δυνάμεις ἐκείνας αἱ ὁποῖα γράφονται μόνον εἰς τὸ χαρτί⁷, ἀλλὰ (νὰ καταρτίσετε) δύναμιν ἢ ὅποια θὰ ἀνήκῃ πράγματι εἰς τὴν πόλιν⁸ καὶ ἢ ὅποια, εἴτε ἕνα ἐκλέξετε στρατηγόν, εἴτε περισσοτέρους, ἢ τὸν δεῖνα ἢ ὅποιονδήποτε, εἰς τοῦτον θὰ ὑπακούῃ καὶ αὐτὸν θὰ ἀκολουθῇ. Συμβουλεύω μάλιστα νὰ τῆς ἐξοικονομήσετε καὶ τὴν τροφήν.

Ποία τώρα θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ δύναμις καὶ πόση τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ ἐξαφαλίσῃ τὴν διατροφήν της καὶ πῶς θὰ τηλήσῃ νὰ τὰ κάμῃ αὐτά⁹, θὰ σᾶς τὸ ὑποδείξω ἐγὼ διεξερχόμενος ἐν ἕκαστον ἀπὸ αὐτὰ χωριστά. Καὶ προτείνω μὲν ξένους

6. Τὸ *πρὸ δὲ τούτων* δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὸ *πρῶτον μὲν* τῆς § 16. Ὁ ῥήτωρ κατὰ δεύτερον λόγον προτείνει μέτρον πλέον ἐπείγον ἀπὸ τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸ ὅποῖον θὰ ἐπιμείνῃ καθ' ὅλην τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου, ἐνῶ δὲν θὰ ὑπενθυμίσῃ πλέον τὸν ἐφεδρικὸν στρατὸν περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμε λόγον προηγουμένως.

7. Κατὰ τοὺς μὲν ὁ Δημοσθένης ὑπαινίσσεται εἰρωνικῶς τὸν στρατὸν ποῦ ὑπῆρχε μόνον εἰς τὰς ἐπιστολάς τῶν στρατηγῶν, κατ' ἄλλους δὲ τὰς ἐνισχύσεις τὰς ὁποίας ὑπέσχοντο οἱ Ἀθηναῖοι δι' ἐπιστολῶν ἀλλ' οὐδέποτε τὰς ἐστελλον.

8. Ὑπονοεῖ στρατὸν ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἢ ὅποια θὰ τὸν διευσθύνῃ. Οἱ μισθοφόροι, κακῶς πληρωνόμενοι καὶ κακῶς διατρεφόμενοι, μόνον ἐφ' ὅσον ἤθελον ὑπῆκουον εἰς τὸν δῆμον ἢ εἰς τοὺς στρατηγούς τοὺς ὁποίους διώριζεν ἡ πόλις. Πρβλ. κατωτέρω § 24.

9. Νὰ διεξάγῃ δηλ. συνεχῶς πόλεμον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰς διαταγὰς τὰς ὁποίας θὰ λαμβάνῃ.

- καθ' ἕκαστον τούτων διεξιὼν χωρὶς. Ξένους μὲν λέγω —καὶ ὅπως μὴ ποιήσῃθ' ὃ πολλὰκις ὑμᾶς ἔβλαψεν— πάντ' ἐλάττω νομίζοντες εἶναι τοῦ δέοντος καὶ τὰ μέγιστ' ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αἰρούμενοι, ἐπὶ τῷ πράττειν οὐδὲ τὰ μικρὰ ποιεῖτε· ἀλλὰ τὰ μικρὰ ποιήσαντες καὶ πορίσαντες, 21 τούτοις προστίθετε, ἂν ἐλάττω φαίνηται.—λέγω δὴ τοὺς πάντας στρατιώτας δισχυλίους, τούτων δ' Ἀθηναίους φημί δεῖν εἶναι πεντακοσίους, ἐξ ἧς ἂν τινος ὑμῖν ἡλικίας καλῶς ἔχειν δοκῆ, χρόνον τακτὸν στρατευομένων, μὴ μακρόν τοῦτον ἀλλ' ὅσον ἂν δοκῆ καλῶς ἔχειν, ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλοις· τοὺς δ' ἄλλους ξένους εἶναι κελεύω. Καὶ μετὰ τούτων ἱππέας διακοσίους, καὶ τούτων πενήκοντ' Ἀθηναίους τοῦλάχιστον, ὥσπερ τοὺς πεζοὺς, τὸν αὐτὸν τρόπον στρατευομένους· καὶ 22 ἱππαγωγούς τούτοις. Εἴεν τί πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριῆρεις δέκα· δεῖ γάρ, ἔχοντος ἐκείνου ναυτικόν, καὶ ταχειῶν τριῆρων ἡμῖν, ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλήρῃ. Πόθεν δὴ τούτοις ἡ τροφή γενήσεται; ἐγὼ καὶ τοῦτο φράσω καὶ δείξω, ἐπειδάν, διότι τηλικαύτην ἀποχρῆν οἴμαι τὴν δύναμιν καὶ πολίτας τοὺς στρατευομένους εἶναι κελεύω, διδάξω.
- 23 Τοσαύτην μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ ταῦτα, ὅτι οὐκ ἔνι νῦν ἡμῖν πορίσασθαι δύναμιν τὴν ἐκείνῳ παραταξομένην, ἀλλὰ ληστεύειν ἀνάγκη καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ πολέμου χρῆσθαι τὴν πρώτην· οὐ τοίνυν ὑπέρογκον αὐτῆν—οὐ γάρ ἔστι μισθὸς οὐδὲ τροφή— 24 οὐδὲ παντελῶς ταπεινὴν εἶναι δεῖ. Πολίτας δὲ παρεῖναι καὶ συμπλεῖν διὰ ταῦτα κελεύω ὅτι καὶ πρότερόν ποτ' ἀκούω ξενικὸν τρέφειν ἐν Κορίνθῳ τὴν πόλιν, οὗ

1. Ἐδῶ σταματᾷ ὁ ῥήτωρ πρὸς στιγμὴν. φοβούμενος μήπως οἱ ἀκροαταὶ τοῦ ἀπορήσουν διὰ τὸν ὀλιγάριθμον στρατον τὸν ὁποῖον ζητεῖ. Τὸ ρητορικὸν τοῦτο σχῆμα ὁ σχολιαστὴς τὸ ὀνομάζει—κατὰ τοὺς ρητοροδιδασκάλους—*προθεραπείαν*. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Δημοσθένης ἐπαναλαμβάνει τὴν διακοπεῖσαν φράσιν, ἀλλὰ τὴν ἀρχίζει κατ' ἄλλον τρόπον. Οἱ ἀρχαῖοι ἠρέσκοντο νὰ γράφουν ὅπως ὁμιλοῦν, ἐνῶ σήμερον, λέγει ὁ Weil, βλέπομεν πολλοὺς νὰ ὁμιλοῦν ὅπως γράφουν!

μισθοφόρους¹—προσέετε ὅμως νὰ μὴ κάμετε ὅ,τι σὰς ἔβλαψε πολλὰκις ἐνῶ δηλαδὴ νομίζετε ὅτι ὅλα εἶναι κατώτερα ἀπὸ τὸ πρέπον καὶ ἐγκρίνετε εἰς τὰ ψηφίσματά σας τὰ μέγιστα, εἰς τὴν πράξιν δὲν κάμετε οὔτε τὰ μικρά. Ἐποὺ ἐν τούτοις κάμετε τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἐξοικονομήσετε, ἔπειτα προσθέτετε εἰς αὐτὰ, ἂν φαίνωνται ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει.—Προτείνω λοιπὸν ἐν συνόλῳ δύο χιλιάδας στρατιώτας καὶ ἐξ αὐτῶν φρονῶ ὅτι πεντακόσιοι πρέπει νὰ εἶναι Ἄθηναῖοι, ἀπὸ οἰανδήποτε ἡλικίαν σὰς φανῆ ὀρθὸν νὰ ληφθοῦν. Νὰ ὑπηρετοῦν δὲ εἰς τὸν στρατὸν ἐπὶ ὀρισμένον χρόνον καὶ μάλιστα ὄχι ἐπὶ μακρόν, ἀλλ' ὅσον νομίζετε σεῖς καλὸν καὶ διαδοχικῶς. Οἱ ὑπόλοιποι προτείνω νὰ εἶναι ξένοι μισθοφόροι. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς (νὰ εἶναι καὶ) διακόσιοι ἱπτεῖς, ἐξ αὐτῶν δὲ οἱ πενήκοντα τοῦλάχιστον Ἄθηναῖοι, ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν κατ' ἕνα τρόπον καὶ οἱ πεζοί. Ἐπίσης (νὰ ἐτοιμασθοῦν) καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα δι' αὐτούς. Καὶ αὐτὰ μὲν καλά. Τί ἄλλο ὅμως χρειαζέται ἀκόμη ἐπὶ πλέον; Δέκα ταχύπλοοι τριῆρεις. Διότι ἔχομεν ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ταχύπλοα πολεμικά²—ἐπειδὴ ἔχει καὶ ἐκεῖνος ναυτικόν,—διὰ νὰ πλῆθῃ ἀσφαλῶς ἡ πολεμικὴ μας δύναμις. Ἀπὸ τοῦ ὅμως θὰ ἐξοικονομηθῆ ἡ διατροφή αὐτῶν; Ἐγὼ θὰ ὁμιλήσω καὶ δι' αὐτὸ καὶ θὰ ὑποδείξω, ἀφοῦ σὰς ἐξηγήσω, διατὶ νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκετὴ τόσον μικρὰ δύναμις καὶ διατὶ συμβουλευῶ νὰ εἶναι πολῖται οἱ μέλλοντες νὰ στρατευθοῦν.

Τόσον μικρὰ λοιπὸν, ὧ Ἄθηναῖοι, (νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκετὴ) διὰ τοῦτο, διότι δὲν δυνάμεθα τώρα νὰ ἐξοικονομήσωμεν δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἀντιπαραταχθῆ εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνου, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ διεξάγῃ κλεφτοπόλεμον καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ πολέμου νὰ μεταχειρίζεται κατ' ἀρχάς. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι αὕτη ὑπέρογκος—διότι δὲν ὑπάρχει μισθὸς οὐδὲ τροφή³—οὔτε πάλιν νὰ εἶναι ὅλως διόλου μικρά. Διὰ τοῦτο προτείνω νὰ συμπαρίστανται καὶ (Ἄθηναῖοι) πολῖται καὶ νὰ συμπλέουν, διότι καὶ προηγουμένως κάποτε⁴, ὅπως ἔχω ἀκούσει, ἡ πόλις διετήρει καὶ ἔτρεφεν εἰς τὴν Κόρινθον μισθοφορικὸν στρατεύμα, τοῦ

2. Ταχεῖαι τριῆρεις ὀνομάζοντο τὰ πολεμικά πλοῖα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον πεζοναῦται καὶ κοπηλάται. Τὰ μεταφέροντα τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς πλοῖα ἐκαλοῦντο *στρατιώτιδες* ἢ *ὀπλιταγωγοί*. Ἐὰν ἦρκουν 10 τριῆρεις διὰ νὰ ἀντιμετωπισθῆ ὁ στόλος τοῦ Φιλίππου, οὗτος θὰ ἦτο ἀσήμαντος. Εἰς τὴν § 34 θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε καὶ καταδρομικά.

3. Εἰς τὸν προγενέστερον τοῦ α' Φιλιππικοῦ λόγον τοῦ Κατὰ Ἀριστοκράτους, § 209 ὁ ρήτωρ ἔλεγεν: «Υμῶν δ' οὐδὲ μᾶς ἡμέρας ἐφόδι' ἐστὶν ἐν τῷ κοινῷ, ἀλλ' ἅμα δεῖ τι ποιεῖν καὶ πόθεν οὐκ ἔχετε».

4. Κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (396 π. Χ.).

Πολύστρατος ἤγειτο καὶ Ἴφικράτης καὶ Χαβρίας καὶ ἄλλοι τινές, καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς συστρατεύεσθαι· καὶ οἶδα ἀκούων ὅτι Λακεδαιμονίους παραταττόμενοι μεθ' ὑμῶν ἐνίκων οὗτοι οἱ ξένοι καὶ ὑμεῖς μετ' ἐκείνων. Ἐξ οὗ δ' αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ξενικά ὑμῖν στρατεύεται, τοὺς φίλους νικᾷ καὶ τοὺς συμμαχοὺς, οἱ δ' ἐχθροὶ μείζους τοῦ δέοντος γεγόνασαι. Καὶ παρακύψαντ' ἐπὶ τὸν τῆς πόλεως πόλεμον, πρὸς Ἀρτάβαζον καὶ πανταχοῖ μᾶλλον οἴχεται πλέοντα, ὃ δὲ στρατηγὸς ἀκολουθεῖ· εἰκότως· οὐ γὰρ ἔστιν ἄρχειν μὴ διδόντα μισθόν.

- 25 Τί οὖν κελεύω; τὰς προφάσεις ἀφελεῖν καὶ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν, μισθὸν πορισαντας καὶ στρατιώτας οἰκείους ὥσπερ ἐπόπτας τῶν στρατηγουμένων παρακαταστήσαντας. Ἐπεὶ νῦν γε γέλωσ ἔσθ' ὡς χρώμεθα τοῖς πράγμασιν. Εἰ γὰρ ἔροιτό τις ὑμᾶς, «Εἰρήνην ἄγετε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι;» «Μὰ Δι' οὐχ ἡμεῖς γε, 26 εἵποιτ' ἄν, ἀλλὰ Φιλίππῳ πολεμοῦμεν». Οὐκ ἐχειροτονεῖτε δ' ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δέκα ταξιάρχους καὶ στρατηγούς καὶ φυλάρχους καὶ ἰππάρχους δύο; τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι; Πλὴν ἑνὸς ἀνδρός, ὃν ἂν ἐκπέμψητ' ἐπὶ τὸν πόλεμον, οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν· ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς

1. Ὁ Ἴφικράτης ὠργάνωσε τότε τοὺς περιφίμους πελταστὰς τοῦ (πρὸβλ. Διοδώρου, 15, 44) κατὰ τὸν Ἐφορον. Τὸ μισθοφορικὸν ἐκεῖνο στράτευμα ἐτρομοκράτει τὴν Πελοπόννησον (Ξενοφ. *Ἑλληνικά*, 4, 16 κ. ἑξ.), μίαν ἡμέραν δὲ (τῷ 392) κατέκοψε λακεδαιμονικὴν *μόραν* (τόγμα). Ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος Πολύστρατος εἶναι ἀγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐρμηνευτάς. Ὁ Δημοσθένης τὸν ἀναφέρει καὶ ἀλλαχοῦ (*Πρὸς Δεπτήνην*, § 84) μεθ' ἑνὸς Στράβακος. Ἦσαν ἀμφότεροι ἀρχηγοὶ μισθοφορικῶν στρατευμάτων, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι ἀπένευμαν καὶ δικαιοῦματα πολίτου. Ὁ Αἰδύμος ταυτίζει τὸν Πολύστρατον πρὸς κάποιον Πολύτροπον τοῦ Ξενοφάντος (*Ἑλληνικά*, 6, 5, 11).

2. Ὁ Δημοσθένης βεβαίως ἀνεγίνωσκε τοὺς ἱστορικοὺς. Ὁμιλῶν ὁμοῦ ἐνώπιον τοῦ δήμου προσποιεῖται ὅτι τὰ παλαιὰ γεγονότα τὰ ἐγνώριζεν ἀπὸ προφορικῆς παραδόσεως, ἀπὸ διηγήσεως γερόντων. Τοῦτο ἦτο λαϊκώτερον καὶ ἔθεωρεῖτο ἀθηναϊκώτερον. Ὁ Κικέρων εἰς τοὺς *Vergines* προσποιεῖται ὅτι δὲν γνωρίζει τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν.

3. Ἄντι νὰ πολεμοῦν τοὺς ἐχθρούς, ἐλεηλάτουν τὰς φιλικὰς χώρας. Βλ. Ἰσοκράτους *Περὶ εἰρήνης*, § 44 - 46· Πλουτάρχου *Φωκίων*, 11.

4. Κατὰ τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον, τῷ 356, ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Χάρης, μὴ ἔχων νὰ πληρώσῃ τοὺς στρατιώτας του, ἐγκατέλειπε τοὺς ἐχθρούς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ πολεμῇ καὶ παρηκολούθησε τοὺς μισθοφόρους του, τεθέντας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σατραπῶν Ἀρταβάζου. Μολονότι θλιβεται διὰ τὸ γεγονός, ὁ Δημοσθένης δὲν κατηγορεῖ φανερὰ τὸν φίλον του στρατηγόν.

ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πολύστρατος, ὁ Ἰφικράτης¹ δὲ καὶ ὁ Χαβρίας καὶ μερικοὶ ἄλλοι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἐξεστρατεύατε μαζί των. Γνωρίζω μάλιστα ἀκόμη ἐξ ἀκοῆς² ὅτι οἱ μισθοφόροι οὗτοι παρατασσόμενοι μαζί μὲ σᾶς ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους, καθὼς τοὺς ἐνίκησατε καὶ σεῖς μαζί μὲ ἐκείνους. Ἄφ' ὅτου ὁμως τὰ μισθοφορικὰ ἀντὰ στρατεύματα ἐκστρατεύουν μόνα των καὶ διὰ λογαριασμόν σας, ἀπὸ τότε νικοῦν τοὺς φίλους καὶ συμμάχους σας³, οἱ δὲ ἐχθροὶ μας ἔχουν γίνοι ἀπὸ τότε ἰσχυρότεροι παρ' ὅ,τι ἔπρεπε. Καὶ ἐγκαταλείποντα μὲ ἀδιαφορίαν τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξάγει ἡ πόλις, σπεύδουν ὀλοταχῶς μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀρτάβαζον⁴ καὶ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο μέρος, ὁ στρατηγὸς μας δὲ εὐλόγως τὰ ἀκολουθεῖ. Διότι εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ διοικῆ κανεὶς, ὅταν δὲν δίδῃ μισθόν.

Τί συμβουλεύω λοιπόν; Νὰ ἀφαιρέσετε ἀπὸ τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς στρατιώτας τὰς προφάσεις, ἐξοικονομοῦντες μισθὸν καὶ τοποθετοῦντες πλησίον των στρατιώτας ἰδικούς σας διὰ νὰ ἐπιβλέπουν τὰς πράξεις τοῦ στρατηγοῦ. Διότι τώρα ἀσφαλῶς προκαλεῖ τὸν γέλωτα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζομεν τὰ πράγματα⁵. Διότι ἂν σᾶς ἐρωτήσῃ κανεὶς: «Εἰρήνην ἔχετε, ὦ Ἀθηναῖοι;» «Μὰ τὸν θεὸν ἀσφαλῶς ὄχι, ἡμεῖς τοῦλάχιστον», θὰ ἀπεκρίνεσθε, «ἀλλὰ διεξάγομεν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου». Δὲν ἐξελέξατε μήπως ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους δέκα ταξιάρχους καὶ στρατηγούς καὶ φυλάρχους καὶ δύο ἱπάρχους⁶; Τί κάμνουν λοιπὸν αὐτοί; Ἐκτὸς ἑνὸς καὶ μόνου, τὸν ὁποῖον στέλλετε εἰς τὸν πόλεμον, οἱ ὑπόλοιποι προσηγοῦνται πρὸς εὐχαρίστησίν σας τῶν τελετῶν μαζί μὲ τοὺς ἱεροποιούς⁷. Διότι ἀκριβῶς ὅπως οἱ κατασκευάζοντες πῆλινα ἀγαλμάτια⁸, τοιουτοτρόπως καὶ σεῖς ἐλλέγετε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους διὰ τὴν ἀγορὰν καὶ

5. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον φροντίζομεν διὰ τὸν πόλεμον.

6. Ἐκαστος τῶν δέκα ταξιάρχων, καθὼς καὶ ἕκαστος τῶν δέκα φυλάρχων, ἐποποθετεῖτο εἰς τὰ στρατιωτικὰ τμήματα ἐκάστης τῶν 10 φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, καὶ ὁ μὲν πρῶτος διέκει τὸ περικόν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν δέκα στρατηγῶν, ὁ δεύτερος δὲ τὸ ἱπικόν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν δύο ἱπάρχων.

7. Οἱ *ἱεροποιοὶ* δὲν ἦσαν ἱερεῖς, ἀλλ' ἀρχοντες, διοικητικοὶ ὑπάλληλοι. οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὰς θυσίας καὶ τὰ δημόσια γένηματα τῶν Παναθηναίων, χωρὶς νὰ προϊστάνται γενικῶς τῆς μεγάλης αὐτῆς εορτῆς. Κατὰ τὸ *Μεγα Ἐτυμολογικόν*, σ. 468, 56, καὶ ἄλλους γραμματικούς, ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε περὶ αὐτῶν: «Κληρωτοὶ ἀρχοντές εἰσι δέκα τὸν ἀριθμόν, οἱ τὰ τε μαντεύματα ἱεροθετοῦσι, κἄν τι καλλιερῆσαι δέη, καλλιερῶσι μετὰ τῶν μάντεων, καὶ θυσίας τὰς νομιζόμενας ἐπιτελοῦσι, καὶ τὰς πενταετηρίδας ἀπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων».

8. Τὰ σημερινὰ «στρατιωτάκια» καὶ ἄλλα ὁμοιώματα—παιγνῖδια τῶν παιδιῶν.

- 27 φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους παρ' ὑμῶν, ἵππαρχον παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἴν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; Ἄλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ' ὑπὲρ τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἵππαρχεῖν; Καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅστις ἂν ἦ.
- 28 * Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἠγεῖσθε λέγεσθαι, τὸ δὲ τῶν χρημάτων, πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα ποθεῖτ' ἀκοῦσαι τοῦτο δὴ καὶ περαίνω. Χρήματα τοῖνυν, ἔστι μὲν ἡ τροφή, σιτηρέσιον μόνον τῇ δυνάμει ταύτῃ, τάλαντ' ἐνένηκοντα καὶ μικρόν τι πρὸς δέκα μὲν ναυσὶ ταχειαῖς τετταράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναί τοῦ μηνὸς ἑκάστου στρατιώταις δὲ δισχιλίους τοσαύθ' ἕτερα, ἵνα δέκα τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ τοῖς δ' ἵππευσι διακοσίοις οὔσιν, ἔαν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνός, δώδεκα τάλαντα. Εἰ δέ τις οἶεται μικρὰν ἀφορμὴν εἶναι σιτηρέσιον τοῖς στρατευομένοις ὑπάρχειν, οὐκ ὀρθῶς ἔγνωκεν· ἐγὼ γὰρ οἶδα σαφῶς ὅτι, τοῦτ' ἂν γένηται, προσποριεῖ τὰ λοιπὰ αὐτὸ τὸ στράτευμ' ἀπὸ τοῦ πολέμου, οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἀδικοῦν οὐδὲ τῶν συμμάχων ὥστ' ἔχειν μισθὸν ἐντελεῖ. Ἐγὼ συμπλέων ἐθελοντῆς πάσχειν ὅτιοῦν ἔτοιμος, ἔαν μὴ ταῦθ' οὕτως ἔχη. Πόθεν οὖν ὁ πόρος τῶν χρημάτων ἂ παρ' ὑμῶν κελεύω γενέσθαι, τοῦτ' ἤδη λέξω.
- 29

1. Δεδομένου ὅτι μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἐξελέγοντο, οἱ διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀξιωματοῦχοι τοῦ στρατοῦ ἦσαν ἀναγκαίως Ἀθηναῖοι. Οἱ μνημονευόμενοι εἰς τὸν *Ἰωνα* τοῦ Πλάτωνος (σ. 541 D) ξένοι ἀναμφιβόλως εἶχον πολιτογραφηθῆ.

2. Οἱ ἵππαρχοι ἦσαν δύο, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ὄφειλε νὰ παραμῆνῃ εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὰς ἐορτὰς (Sauppe) Τὸ χωρίον τοῦτο περὶ Λῆμνον διευκρινήθη ὑπὸ λόγου τοῦ Ὑπερείδους τελευταίως εὐρεθέντος. Ἐξ αὐτοῦ βλέπομεν ὅτι σῶμα ἀθηναϊκοῦ ἱππικοῦ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἱπάρχου, κατεῖχε τὴν Λῆμνον, ἐνθ' τὸ μάχιμον ἱππικὸν διώκει ὁ φρυγὰς ἐκ Μακεδονίας ἑτεροθαλῆς ἀδελφός τοῦ Φιλίππου Μενέλαος. Βραδύτερον ὁ Μενέλαος οὕτως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος εἰς Ὀλυμπον ἐθανατώθη διαταγῇ τοῦ Φιλίππου.

3. Ὑπολογίζοντες τὸ πλήρωμα ἑκάστου πλοίου εἰς διακοσίους ἄνδρας, ἔχομεν δισχιλίους διὰ τὰ δέκα πλοῖα. Ἐὰν ἕκαστον μέλος πληρώματος λαμβάνῃ δύο ὄβολους (τῆς ἐποχῆς) καθ' ἡμέραν, κατὰ μῆνα στοιχίζει 60 ὄβολούς ἢ 10 δραχμὰς (τῆς ἐποχῆς), ὅλα δὲ τὰ πληρῶ-

ὄχι διὰ τὸν πόλεμον. Λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀρχηγοὶ τῶν στρατευμάτων δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰδιοὶ σας, ταξίαρχοι ἀπὸ σᾶς, ὑπαρχοὶ ἀπὸ σᾶς ¹, ὥστε ἡ δύναμις αὐτὴ νὰ ἀνήκῃ πραγματικῶς εἰς τὴν πόλιν; Ἄλλ' εἰς μὲν τὴν Λῆμμον θεωρεῖται ἀναγκαῖον νὰ πλεύσῃ ἰδικὸς μας ἱππαρχος, τῶν ἀγωνιζομένων δὲ ὑπὲρ τῶν κτήσεων τῆς πόλεως νὰ ἱππαρχῆ ὁ Μενέλαος ²; Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ διὰ νὰ κατηγορήσω τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐκλεγῆ οὗτος ἀπὸ σᾶς, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι.

³ Ἴσως ὁμοῦς νὰ νομίζετε ὅτι ὅσα λέγω μὲν εἶναι ὀρθά, ἀλλὰ κυρίως θέλετε νὰ ἀκούσετε διὰ τὸ ζήτημα τῶν χρημάτων, πόσα δηλαδὴ θὰ εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ ἐξοικονομηθοῦν. Μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἀσχοληθῶ καὶ ἐγὼ τώρα. Ὡς πρὸς τὰ χρήματα λοιπὸν, ἡ τροφή μὲν—ἦτοι μόνον τὸ σιτηρέσιον διὰ τὴν δύναμιν ταύτην—ὑπολογίζεται εἰς ἑνεήκοντα τάλαντα καὶ κάτι παραπάνω. Διὰ δέκα ταχεῖας τριήρεις τεσσαράκοντα τάλαντα, εἴκοσι μναὶ δι' ἕκαστον πλοῖον τὸν μῆνα. Διὰ δύο χιλιάδας στρατιώτας ἄλλα τόσα, ὥστε ἕκαστος στρατιώτης νὰ λαμβάνῃ δέκα δραχμὰς τὸν μῆνα διὰ σιτηρέσιον· διὰ τοὺς ἱππεῖς ἐξ ἄλλου, οἱ ὁποῖοι εἶναι διακόσιοι, ἐὰν ἕκαστος λαμβάνῃ τριάκοντα δραχμὰς τὸν μῆνα, γίνονται δώδεκα τάλαντα. Ἐὰν λοιπὸν κανεὶς νομίζῃ ὅτι εἶναι μικρὸν βοήθημα νὰ ἔχουν οἱ στρατιῶται τὸ σιτηρέσιόν των⁴, δὲν σκέπτεται σωστά. Διότι ἐγὼ γνωρίζω καλῶς ὅτι, ἂν γίνῃ αὐτό, τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ ἐξοικονομῆ τὸ ἴδιον τὸ στράτευμα ἀπὸ τὸν πόλεμον ⁵, χωρὶς νὰ βλάβῃ κανένα ἐκ τῶν Ἑλλήνων οὔτε ἐκ τῶν συμμαχῶν, ὥστε νὰ ἔχῃ πλήρη τὸν μισθόν⁶. Ἐγὼ μάλιστα εἶμαι ἔτοιμος νὰ πλεύσω μαζί μὲ τοὺς στρατιώτας ὡς ἐθελοντῆς καὶ νὰ πάθω ὅτιδήποτε, ἂν αὐτὰ δὲν εἶναι ὅπως τὰ εἶπα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ ἐξευρεθοῦν τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα σᾶς συμβουλεύω νὰ ἐξοικονομήσετε; Αὐτὸ ἀκριβῶς πρόκειται ἤδη νὰ ἀναπτύξω⁶.

ματα 20.000 δρχ. ἢ 200 μνᾶς. Δεδομένου λοιπὸν ὅτι τὸ τάλαντον ἔχει 60 μνᾶς (6.000 δρχ.), θὰ χρειασθοῦν δι' ὅλα τὰ πληρώματα 40 τάλαντα. Οἱ δισχίλιοι ἐπίσης πεζοὶ θὰ χρειασθοῦν ἕτερα 40 τάλαντα. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἱππεῖς, ἐὰν ἕκαστος αὐτῶν λαμβάνῃ 1 δραχμὴν κατ' ἡμέραν, οἱ 200 ἱππεῖς θὰ χρειασθοῦν δύο μνᾶς καθημερινῶς, 1 τάλαντον κατὰ μῆνα καὶ 12 τάλαντα κατ' ἔτος. Σύνολον δαπάνης 92 τάλαντα κατ' ἔτος. Βλ. Boeckh: Staatshaushaltung der Aener, I, σ. 378 καὶ 382.

4. Ἀπὸ τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου.

5. Ἐνταῦθα ἡ λέξις **μισθός** περιλαμβάνει τὸ πρὸς διατροφὴν καταβαλλόμενον χρήμα καὶ συγχρόνως τὸν κυρίως εἰπεῖν μισθόν.

6. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ρήτωρ παραδίδει πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς τὸν γραμματέα τὴν ἐκθεσιν πρὸς ἐξαφάλισιν τῶν πόρων, πρὸς ἐξέυρεσιν τῶν ἀναγκασιούτων χρημάτων. καὶ ἀκολούθως συνεχίζει τὸν λόγον του.

ΠΟΡΟΥ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ

- 30 "Α μὲν ἡμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθ' εὐρεῖν, ταῦτ' ἐστίν· ἐπειδάν δ' ἐπιχειροτονήτε τὰς γνώμας, ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκη χειροτονήσετε, ἵνα μὴ μόνον ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολέμητε Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις.
- 31 Δοκεῖτε δέ μοι πολὺ βέλτιον ἂν περὶ τοῦ πολέμου καὶ ὅλης τῆς παρασκευῆς βουλευσασθαι, εἰ τὸν τόπον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς χώρας πρὸς ἣν πολεμεῖτ' ἐνθυμηθῆητε, καὶ λογίσαισθ' ὅτι τοῖς πνεύμασι καὶ ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους τὰ πολλὰ προλαμβάνων διαπράττεται Φίλιππος, καὶ φυλάξας τοὺς ἐτησίας ἢ τὸν χειμῶν' ἐπιχειρεῖ, ἢνίκ' ἂν ἡμεῖς μὴ δυναίμεθ' ἐκεῖσ' ἀφικέσθαι.
- 32 Δεῖ τοίνυν ταῦτ' ἐνθυμουμένους μὴ βοηθείαις πολεμεῖν, ὑστεριοῦμεν γάρ ἀπάντων, ἀλλὰ παρασκευῇ συνεχεῖ καὶ δυναίμε. Ὑπάρχει δ' ὑμῖν χειμαδίῳ μὲν χρῆσθαι τῇ δυνάμει Λήμνω καὶ Θάσῳ καὶ Σκιαθῶ καὶ ταῖς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ νήσοις, ἐν αἷς καὶ λιμένες καὶ σῖτος καὶ ἃ χρῆ στρατεύματι πάνθ' ὑπάρχει· τὴν δ' ὥραν τοῦ ἔτους, ὅτε καὶ πρὸς τῇ γῇ γενέσθαι ῥάδιον καὶ τὸ τῶν πνευμάτων ἀσφαλές, πρὸς αὐτῇ τῇ χώρᾳ καὶ πρὸς τοῖς τῶν ἐμπορίων στόμασι ῥαδίως...ἔσται.
- 33 "Α μὲν οὖν χρήσεται καὶ πότε τῇ δυνάμει, παρὰ τὸν καιρὸν ὁ τούτων κύριος καταστάς ὑφ' ὑμῶν βουλεύσεται· ἃ δ' ὑπάρξει δεῖ παρ' ὑμῶν, ταῦτ' ἐστίν ἀγῶ γέγραφα. "Ἄν ταῦτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πορίσητε τὰ χρήματα πρῶτον ἃ λέγω, εἶτα καὶ τᾶλλα παρασκευά-

1. *Πόρον ἀπόδειξις* δὲν ὑπάρχει.

2. *Ἡμεῖς*· ὁ Δημοσθένης δηλαδὴ καὶ οἱ συνεργασθέντες μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς οικονομικῆς ἐκθέσεως. Παρατηρήθη ὅτι ὁ Δημοσθένης ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἑαυτοῦ καὶ μόνου οὐδέποτε χρησιμοποιεῖ πληθυντικόν. Ἐν τούτοις τὰς προτάσεις τὰς ὁποίας ὑποβάλλει εἰς τὸν δῆμον τὰς κάμει μόνος καὶ ἐξ ἰδίου ὀνόματος· πρβλ. § 51.

3. Ὁ Tournier προτείνει: *ἐπιχειροτονήση* (ὁ προεδρεύων).

4. Ψηφίζοντες ὄχι μόνον τὴν συγκρότησιν μικροῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὴν συντήρησίν του κονδύλια, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ ἐκδώσουν μάταιον ψήφισμα. Κάτω ὁ πρεσβύτερος, μολοντί δὲν ἠρέσκετο εἰς τὴν κλασσικὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, δὲν ἐδίστασε νὰ μιμηθῇ τὸν Δημοσθένη.

ΠΟΡΩΝ ΥΠΟΔΕΙΞΙΣ ¹

Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι, ᾧ Ἀθηναῖοι, ὅσα κατορθώσαμεν ἡμεῖς ² νὰ ἐξεύρωμεν Ὅταν δὲ θέσετε εἰς ψηφοφορίαν ³ τὰς διαφόρους γνώμας, νὰ ἀποφασίσετε ὅ,τι σᾶς ἀρέσει, διὰ νὰ μὴ πολεμήτε τὸν Φίλιππον μόνον μὲ ψηφίσματα καὶ ἐπιστολάς, ἀλλὰ μὲ ἔργα ⁴.

Μοῦ φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι θὰ σκεφθῆτε πολὺ καλύτερον περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὅλης προπαρασκευῆς του, ἐὰν λάβετε ὑπ' ὄψιν, ᾧ Ἀθηναῖοι, τὴν τοποθεσίαν ⁵ τῆς χώρας πρὸς τὴν ὁποίαν πολεμεῖτε καὶ συλλογισθῆτε ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπιτυγχάνει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπωφελοῦμενος τοὺς ἀνέμους καὶ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, καὶ περιμένει τὰ μετέμια ἢ τὸν χειμῶνα ⁶ διὰ νὰ διεξάγῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ὅτε ἡμεῖς δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ σπεύσωμεν ἐκεῖ Ἀὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν καὶ νὰ μὴ πολεμῶμεν μὲ στρατεύματα ἐπικουρικά ⁷—διότι θὰ ἐρχώμεθα πάντοτε ἀργότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους—, ἀλλὰ μὲ συνεχῆ προπαρασκευὴν καὶ δύναμιν μόνιμον. Δύνασθε μάλιστα νὰ χρησιμοποιήτε ὡς χειμάδιον μὲν διὰ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τὴν Λῆμμον καὶ τὴν Θάσον καὶ τὴν Σκιάθον καὶ τὰς νήσους αὐτοῦ τοῦ τόπου, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν καὶ λιμένες καὶ σῖτος καὶ πᾶν ὅ,τι χρειάζεται ὁ στρατός. Κατὰ τὴν καλὴν δὲ ἐποχὴν τοῦ ἔτους ⁸, ὅποτε καὶ εὐκόλον εἶναι καὶ δύναται κανεὶς προφυλαγμένος ἀπὸ τοὺς ἀνέμους νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν ξηράν, εἶναι εὐχερῆς ἢ παραμονὴ εἰς αὐτὴν τὴν χώραν καὶ εἰς τοὺς ἐμπορικὸς λιμένας τῆς ⁹.

Πῶς ὁμως καὶ πότε θὰ μεταχειρισθῆ αὐτὴν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, θὰ τὰ σκεφθῆ εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν ὁ ἀρχηγὸς τὸν ὁποῖον θὰ διορίσετε πρὸς τοῦτο. Ὅσα ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ κάμετε σεῖς, σᾶς τὰ ἔχω προτείνει ἐγὼ ἀνωτέρω ἐγγράφως. Ἄν κατὰ πρῶτον, ᾧ Ἀθηναῖοι, ἐξοικονομήσετε τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα σᾶς εἶπα, ἔπειτα δὲ προετοιμάσετε καὶ τὰ

5. Ὑπονοεῖ τὴν θέσιν τῆς Μακεδονίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς Ἀθηναϊκὰς κτήσεις.

6. Ὅποτε θὰ ἦτο δύσκολος ὁ πλοῦς διὰ τοὺς Ἀθηναίους.

7. Ὅχι δηλαδὴ μὲ ἐνισχύσεις ἀποστελλομένας τὴν τελευταίαν στιγμήν τῆς ἀνάγκης. Ὁ Δημοσθένης ζητεῖ *παρασκευὴν συνεχῆ, δύναμιν συνεχῆ*, μόνιμον στρατὸν διὰ νὰ διεξάγῃ συνεχῆ πόλεμον. Πρὸβλ. ἀνωτέρω § 15 καὶ 19.

8. Κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος.

9. Τινὲς φρονοῦν ὅτι ὁ Δημοσθένης ὑπανίσταται ἐνταῦθα τὸ *ληστεύειν ἀνάγκη* τῆς § 23 Δηλαδὴ ὁ στρατός θὰ ἡδύνατο νὰ πορίζεται τὸν μισθὸν του διὰ λεηλασιῶν εἰς τὰ πέριξ.

- σαντες, τούς στρατιώτας, τὰς τριήρεις, τούς ἵππείας, ἐν-
 τελῆ πᾶσαν τὴν δύναμιν νόμῳ κατακλείσῃτ' ἐπὶ τῷ πο-
 λέμῳ μένειν, τῶν μὲν χρημάτων αὐτοὶ ταμίαι καὶ πο-
 ρισταὶ γιγνόμενοι, τῶν δὲ πράξεων παρὰ τοῦ στρατη-
 γοῦ τὸν λόγον ζητοῦντες, παύσεσθ' αἰεὶ περὶ τῶν αὐ-
 34 τῶν βουλευόμενοι, καὶ πλέον οὐδὲν ποιοῦντες. Καὶ ἔτι
 πρὸς τούτῳ πρῶτον μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν μέ-
 γιστον τῶν ἐκείνου πόρων ἀφαιρήσεσθε. "Ἔστι δ' οὗτος
 τίς; ἀπὸ τῶν ὑμετέρων ὑμῖν πολεμει συμμάχων, ἄγων
 καὶ φέρων τοὺς πλέοντας τὴν θάλατταν. "Ἐπειτα τί
 πρὸς τούτῳ; τοῦ πάσχειν αὐτοὶ κακῶς ἔξω γενήσεσθε,
 οὐχ ὡσπερ τὸν παρελθόντα χρόνον εἰς Λῆμνον καὶ Ἴμ-
 βρον ἐμβαλῶν αἰχμαλώτους πολίτας ὑμετέρους ᾤχετ'
 ἔχων, πρὸς τῷ Γεραιστῷ τὰ πλοῖα συλλαβῶν ἀμύθητα
 χρήματ' ἐξέλεξεν, τὰ τελευταῖ' εἰς Μαραθῶν' ἀπέβη καὶ
 τὴν ἱερὰν ἀπὸ τῆς χώρας ᾤχετ' ἔχων τριήρη, ὑμεῖς δ'
 οὔτε ταῦτα δύνασθε κωλύειν, οὔτ' εἰς τοὺς χρόνους, οὓς
 ἂν προθῆσθε, βοηθεῖν.
- 35 Καίτοι τί δήποτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίζετε τὴν
 μὲν τῶν Παναθηναίων ἑορτὴν καὶ τὴν τῶν Διονυσίων
 αἰεὶ τοῦ καθήκοντος χρόνου γίνεσθαι, ἂν τε δεινοὶ λά-
 χωσιν ἂν τε ἰδιῶται οἱ τούτων ἑκατέρων ἐπιμελούμενοι,
 εἰς ἃ τοσαῦτ' ἀναλίσκεται χρήματα δο' οὐδ' εἰς ἓνα τῶν
 ἀποστόλων, καὶ τοσοῦτον ὄχλον καὶ παρασκευὴν ὄσσην
 οὐκ οἶδ' εἶ τι τῶν ἀπάντων ἔχει, τοὺς δ' ἀποστόλους
 πάντα ὑμῖν ὑστερίζειν τῶν καιρῶν, τὸν εἰς Μεθόνην,
 36 τὸν εἰς Παγασάς, τὸν εἰς Ποτίδαιαν; "Ὅτι ἐκεῖνα μὲν
 ἅπαντα νόμῳ τέτακται, καὶ πρόοιδεν ἕκαστος ὑμῶν ἐκ
 πολλοῦ τίς χορηγὸς ἢ γυμνασίαρχος τῆς φυλῆς, πότε
 καὶ παρὰ τοῦ καὶ τί λαβόντα τί δεῖ ποιεῖν, οὐδὲν ἀνε-
 ζέταστον οὐδ' ἀόριστον ἐν τούτοις ἡμέληται· ἐν δὲ τοῖς

1. Ἀντὶ *ζητοῦντες* (S) ὁ Dindorf γράφει *ἀπαιτοῦντες* κατ' εἰκα-
 σίαν τοῦ Cobet. Ὁ Voemel προτείνει *ἐξαιτοῦντες*. Ὁ Δημοσθένης
 ζητεῖ ἀπὸ τοῦ Ἀθηναίου νὰ ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι τὴν πληρωμὴν καὶ
 ἐξεύρεσιν τῶν ἀναγκαιοῦντων χρημάτων, ὅταν δὲ παρέχουν αὐτὰ νὰ
 ἐλέγχουν τὴν διεύθυνσιν καὶ διαχείρισιν τῶν στρατηγῶν κατὰ τὰς
 στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις.

2. Μὲ τοὺς πόρους τῶν συμμάχων σας, ἦτοι μὲ δ,τι ἀρπάζει
 ἀπὸ τοὺς συμμάχους σας.

3. Ὄνομα ἀκρωτηρίου καὶ λιμένος εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν
 ἄκρην τῆς Εὐβοίας, ἀπέναντι τῆς Ἀττικῆς.

4. Τοῦτο ἦτο τὸ θρασύτερον τόλμημα τῶν πολεμικῶν τοῦ
 Φιλίππου. Τὸ λεξικὸν τοῦ Ἀρσποκρατίωνος γράφει ὅτι ἤρπασαν τὸ ἱερὸν

ἄλλα, τοὺς στρατιώτας δηλαδή, τὰς τριήρεις καὶ τοὺς ἱππεῖς, καὶ ὑποχρεώσετε ρητῶς διὰ νόμου αὐτὴν τὴν δύναμιν νὰ παραμῆνῃ ἐκεῖ διὰ τὸν πόλεμον καὶ μόνον, διαχειριζόμενοι οἱ ἴδιοι καὶ ἐξουσίσκοντες μόνοι σας τὰ (ἀναγκαιοῦντα) χρήματα, ζητοῦντες¹ δὲ λογοδοσίαν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν διὰ τὰς ἐνεργείας του, τότε θὰ παύσετε διὰ παντὸς νὰ σκέπτεσθε διὰ τὰ ἴδια πράγματα καὶ νὰ μὴ κατορθώνετε τίποτε περισσότερον.

Ἐκτὸς τούτου δὲ ἀκόμη, πρῶτον μὲν, ὦ Ἀθηναῖοι, θὰ τοῦ ἀφαιρέσετε τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ τοὺς πόρους (τοῦ Φιλίππου) Καὶ ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ πόρος; Σῶς πολεμεῖ μὲ τοὺς ἰδίους σας τοὺς συμμάχους² αἰχμαλωτίζων καὶ ληστεύων τοὺς θαλασσοπλοοῦντας. Ἐπειτα δὲ καὶ τί ἄλλο; Θὰ σωθῆτε σεῖς οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὰ δεινοπαθήματά σας καὶ ὄχι ὅπως κατὰ τὸ παρῆλθόν, ὅποτε ἐπιδραμῶν εἰς τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Ἴμβρον ἀπεχώρησεν ἐκεῖθεν ἀπάγων ὡς αἰχμαλώτους πολίτας ἰδικούς σας, καὶ πλησίον τοῦ Γεραιστοῦ³ ὅπου συνέλαβεν τὰ ἐμπορικὰ ἐκεῖνα πλοῖα καὶ συνέλεξεν ἀμέτρητα χρήματα. Τελευταίως ἀπεβιβάσθη καὶ εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἔφυγεν ἀπάγων ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἱερόν σας πλοῖον⁴, σεῖς δὲ οὔτε αὐτὰ δύνασθε νὰ ἐμποδίζετε, οὔτε νὰ σπεύδετε εἰς βοήθειαν, καθ' ὃν χρόνον θὰ ἠθέλατε κρίνει κατάλληλον.

Καὶ ὅμως διατὶ ἄραγε, ὦ Ἀθηναῖοι, νομίζετε ὅτι ἡ μὲν ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων καὶ ἡ τῶν Διονυσίων πρέπει νὰ γίνωνται πάντοτε κατὰ τὸν ὀρισμένον χρόνον εἴτε τύχη νὰ ἐκλεγοῦν ἔμπειροι εἴτε ἄπειροι ἐπιμεληταὶ δι' ἐκάστην ἕξ αὐτῶν, εἰς τὰς ὁποίας δαπανῶνται τόσα πολλὰ χρήματα, ὅσα οὐδὲ εἰς μίαν ναυτικὴν ἀποστολήν, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν τόσας ἐνοχλήσεις καὶ τόσην προπαρασκευὴν ὅση δὲν γνωρίζω ἂν γίνεται διὰ κανὲν ἄλλο πρῶγμα. Ὅλαι δὲ αἱ ἀποστολαὶ σας φθάνουν πάντοτε πολὺ ἀργὰ διὰ τὰς περιστάσεις, ὅπως π. χ. ἡ εἰς Μεθώνην, ἡ εἰς Παγασάς καὶ ἡ εἰς Ποτίδαιαν; Διότι ἐκεῖνα μὲν ὅλα ἔχουν ὀρισθῆ διὰ νόμου καὶ τὰ γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων ἕκαστος ἕξ ὑμῶν ἀπὸ μακροῦ χρόνου, ποῖος (δηλαδή) θὰ εἶναι ὁ χορηγὸς ἢ ὁ γυμνασίαρχος⁵ ἐκ τῆς ἰδικῆς του φυλῆς, πότε καὶ παρὰ τίνος καὶ τί θὰ πάρῃ καὶ τί πρέπει νὰ ζῆμῃ. Τίποτε εἰς ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει παραμληθῆ ἀνεξέταστον καὶ ἀκα-

πλοῖον *Πάραλος*, ἢ ὁποῖα μετὰ τῆς *Σαλαμίνιας* ἐχρησίμευον διὰ τὰς ἱερὰς ἀποστολάς, *θεωρίας*, εἰς Δῆλον καὶ ἄλλαχού.

5. Χορηγὸς ἦτο ὁ παρέχων τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς παράστασιν ἐνὸς δράματος (τῶν λυρικῶν ἢ δραματικῶν χορῶν) δαπάνην, γυμνασίαρχος δὲ ὁ ἀναλαμβάνων τὰς δαπάνας τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων. Ἐκαστος Ἀθηναῖος ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων ποῖος θὰ ἦτο ὁ χορηγὸς καὶ ποῖος ὁ γυμνασίαρχος, ἐνδιεφέροντο δὲ ὅλοι, διότι ἐβραβεύετο καὶ ἡ φυλὴ εἰς τὴν ὁποίαν ὄνησκον οἱ βραβευόμενοι χορηγοὶ καὶ γυμνασίαρχοι.

- περί τοῦ πολέμου καί τῇ τούτου παρασκευῇ ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἅπαντα. Τοιγαροῦν ἅμ' ἀκηκόαμέν τι, καί τριηράρχους καθίσταμεν καί τούτοις ἀντιδόσεις ποιούμεθα καί περί χρημάτων πόρου σκοποῦμεν, καί μετὰ ταῦτ' ἐμβαίνειν τούς μετοίκους ἔβουλεν καί τούς χωρίς οἰκοῦντας, εἴτ' αὐτούς πάλιν, εἴτ' ἀντεμβιβάζειν.
- 37 Εἴτ' ἐν ὄσῳ ταῦτα μέλλεται, προαπόλωλε τό ἐφ' ὃ ἂν ἐκπλέωμεν· τόν γάρ τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τό παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν· οἱ δέ τῶν πραγμάτων οὐ μένουσι καιροί τήν ἡμετέραν βραδυτητα καί εἰρωνείαν. Ἄς δέ τόν μεταξὺ χρόνον δυνάμεις οἴομεθ' ἡμῖν ὑπάρχειν, οὐδέν οἶαί τε οὔσαι ποιεῖν ἐπ' αὐτῶν τῶν καιρῶν ἐξελέγχονται. Ὁ δ' εἰς τοῦθ' ὕβρεως ἐλήλυθεν ὥστ' ἐπιστέλλειν Εὐβοεῦσιν ἤδη τοιαύτας ἐπιστολάς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ

- 38 Τούτων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἀνεγνωσμένων ἀληθῆ μέν ἐστί τά πολλά, ὡς οὐκ ἔδει, οὐ μήν ἀλλ' ἴσως οὐχ ἡδέ' ἀκούειν· ἀλλ' εἰ μέν, ὄσ' ἂν τις ὑπερβῆ τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ λυπήσῃ, καί τά πράγμαθ' ὑπερβῆσεται, δεῖ πρός ἡδονήν δημηγορεῖν· εἰ δ' ἡ τῶν λόγων χάρις, ἂν ἧ μὴ προσήκουσα, ἔργῳ ζημία γίγνεται, αἰσχρόν ἐστί φενακίζειν ἑαυτούς καί, ἅπαντ' ἀναβαλλομένους ἅ ἂν ἧ δυσ-
39 χερῆ, πάντων ὑστερεῖν τῶν ἔργων, καί μηδέ τοῦτο δύνασθαι μαθεῖν ὅτι δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολέμῳ χρωμένους

1. Ἡ *τριηραρχία* (ἐξοπλισμὸς μᾶς τριήρους) ἦτο ἀστικὸν λειτουργήμα (*λειτουργία*) ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς 1200 πλουσιώτεροους πολίτας, ὅπως ἐγένετο διὰ τὴν χορηγίαν καὶ τὴν γυμνασιαρχίαν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμοῦς ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠλαττοῦτο σημαντικῶς με νομίμους ἐξαιρέσεις. Ὁ Δημοσθένης ὑπελόγιζεν ὅτι ἐξηροῦντο 800 πλούσιοι, δι' αὐτὸ δὲ εἰς τὸν *Περὶ τῶν συμμοριῶν*, 16, λόγον του προέτεινε νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὰς τριηραρχικὰς *συμμορίας* δισχίλια ὀνόματα εὐπόρων, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν τριηράρχων νὰ μὴ κατέρχεται κάτω τῶν 1200.

2. Ὅταν εἰς Ἀθηναῖος ἔκρινεν ὅτι κακῶς ὠρίσθη διὰ τὴν τριηραρχίαν, ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἀντικατάστασίν του ἀπὸ ἄλλον πολέτην, τὸν ὁποῖον παρουσίαζεν ὡς πλουσιώτερόν του. Ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως ἐκείνου, προέτεινε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν περιουσιῶν των. Τὴν διαφοράν ἔκρινον οἱ δικασταί. Ἡ ἀνταλλαγὴ ἐκαλεῖτο *ἀντίδοσις*.

3. *Καιροὶ οὐ μένουσι* Vulg Ὁ Θεουκλίδης εἶχε γράψῃ κατὰ παραπλήσιον (I, 142): *«Τοῦ δὲ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί»*.

4. Ἐν ἀναμονῇ συμπληρώσεως τῶν παρασκευῶν μας. Τὰ στρα-

θόριστον. Εἰς τὰ ἀφορῶντα ἐν τούτοις τὸν πόλεμον καὶ τὴν προετοιμασίαν του ὄλα ἀνεξαίρετως εἶναι χωρὶς τάξιν, ἀκανόνιστα καὶ ἀκαθόριστα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν μόλις ἀκούσωμεν τίποτε, τότε μόλις καὶ τριηράρχους¹ διορίζομεν καὶ εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν περιουσιῶν τῶν² προβαίνομεν καὶ περὶ ἐξουρέσεως χρημάτων σκεπτόμεθα. Μετὰ ταῦτα ἀποφασίζομεν νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς τὰ πλοῖα οἱ μέτοικοι καὶ οἱ ἀπελεύθεροι, κατοπιν πάλιν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ἔπειτα ἀντὶ τῶν πολιτῶν νὰ ἐπιβιβάζωμεν ἐκείνους. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως, ἐν ὅσῳ παρατείνεται αὐτὴ ἡ ἐκκρεμότης, ἔχει χαθῆ πλέον ἐκ τῶν προτέρων ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἐκπλεύσωμεν. Διότι τὸν καιρὸν τοῦ ἐνεργεῖν τὸν καταναλίσκομεν εἰς τὴν προπαρασκευήν, αἱ δὲ (εὐνοϊκαί) περιστάσεις δὲν περιμένουν³ τὴν ἰδικὴν μας βραδύτητα καὶ ὑποκρισίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ⁴ αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας νομίζομεν ὅτι διαθέτομεν ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κάμουν τίποτε εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις. Ἐκεῖνος ἐν τούτοις (ὁ Φίλιππος) ἔχει φθάσει εἰς τόσην αὐθάδειαν, ὥστε νὰ στέλλῃ ἤδη εἰς τοὺς Εὐβροεῖς ἐπιστολάς, ὡς ἡ ἐξῆς :

ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ⁵

Ἐκ τῶν αὐτῶν, ὧ Ἀθηναῖοι, τὰ ὁποῖα σᾶς ἀνεγνώσθησαν, τὰ περισσότερα μὲν εἶναι ἀληθινὰ—καὶ εἶθε νὰ μὴ ἦσαν—ἴσως ὅμως νὰ μὴ εἶναι καὶ εὐχάριστα νὰ τὰ ἀκούετε⁶. Ἐάν ἐν τούτοις ὅσα παρέλθῃ κανεῖς εἰς τὴν ὁμιλίαν⁷ διὰ νὰ μὴ προσενήθη λύπην τὰ παρέλθῃ καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα⁸, τότε πρέπει νὰ ἀγορεύῃ κανεῖς μόνον πρὸς εὐχαρίστησιν (τῶν ἀκουόντων). Ἐάν ὅμως ἡ ἐκ τῶν λόγων προερχομένη εὐχαρίστησις, ὅταν δὲν εἶναι ἡ ἀρμόζουσα, ἀποβαίνει πραγματικῶς ἐπιζημία, τότε εἶναι αἰσχρὸν νὰ ἔξαπατᾷτε ἑαυτοὺς καὶ ἀναβιάλλοντες ὄλα γενικῶς ὅσα εἶναι δύσκολα, νὰ καθυστερῆτε εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας καὶ νὰ μὴ δύνασθε οὔτε τοῦτο νὰ ἀντιληφθῆτε, ὅτι δὲν πρέπει

τεύματα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τόσον περιφρονητικῶς ὁ Δημοσθένης εἶναι ἀναμφιβόλως οἱ κακοπληρωσόμενοι μισθοφόροι. Βλ. ἀν. § 24.

5. Κατὰ τὸν σχολιαστήν: «Ὁ Φίλιππος ἐπέστειλεν Εὐβοεῦσι συμβουλευτῶν μὴ δεῖν ἐλπίζειν εἰς τὴν Ἀθηναίων συμμαχίαν, οἷ οὐδὲ αὐτοὺς δύνανται σφῆζειν». Εὐνόητος λοιπὸν ἡ ἀγανάκτησις τοῦ ρήτορος.

6. Προφανῆς ἡ εἰρωνεία καὶ ὁ σαρκασμὸς τοῦ Δημοσθένους.

7. Νὰ τὰ προσπεράσῃ κανεῖς, νὰ τὰ ἀποσιωπήσῃ.

8. Ἐάν ἤρκει νὰ ἀφαιρέσῃ κανεῖς ἀπὸ τοὺς λόγους μερικὰ πράγματα διὰ νὰ ἐκλείψουν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐάν δηλαδὴ ἤρκει νὰ μὴ ὁμιλήσῃ κανεῖς δι' ἐν πράγμα διὰ νὰ μὴ συμβῇ.

- οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡσερ τῶν στρατευμάτων ἀξιῶσιέ τις ἂν τὸν στρατηγὸν ἡγεῖσθαι, οὕτω καὶ τῶν πραγμάτων τοὺς βουλευομένους, ἵν' ἂν ἐκείνοις δοκῆ, ταῦτα πράττηται καὶ μὴ τὰ συμ-
- 40 βάντ' ἀναγκάζονται διώκειν. Ὑμεῖς δ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλείστην δύναμιν ἀπάντων ἔχοντες, -τριήρεις, ὀπλίτας, ἵππεας, χρημάτων πρόσσοδον, τούτων μὲν μέχρι τῆς τήμερον ἡμέρας οὐδενὶ πώποτε εἰς δέον τι κέχρησθε, οὐδὲν δ' ἀπολείπετε, ὡσερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖν Φιλίππῳ. Καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ πληγεὶς αἰεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται, κἂν ἐτέρωσε πατάξῃς, ἐκεῖσ' εἰσὶν αἱ χεῖρες· προβάλλεσθαι δ' ἢ βλέπειν ἐναντίον οὐτ' οἶδεν
- 41 οὐτ' ἐθέλει. Καὶ ὑμεῖς ἂν ἐν Χερρονήσῳ πύθησθε Φιλίππον, ἐκεῖσε βοηθεῖν ψηφίζεσθε, ἂν ἐν Πύλαις, ἐκεῖσε, ἂν ἄλλοθι που, συμπαραθεῖτ' ἄνω κάτω, καὶ στρατηγεῖσθ' ὑπ' ἐκείνου, βεβούλευσθε δ' οὐδὲν αὐτοὶ συμφέρον περὶ τοῦ πολέμου, οὐδὲ πρὸ τῶν πραγμάτων προορᾶτ' οὐδὲν, πρὶν ἂν ἢ γεγενημένον ἢ γιγνόμενόν τι πύθησθε. Ταῦτα δ' ἴσως πρότερον μὲν ἐνῆν· νῦν δ' ἐπ' αὐτὴν ἦκει τὴν ἀκμὴν, ὥστ' οὐκέτ' ἐγχωρεῖ.
- 42 Δοκεῖ δέ μοι θεῶν τις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς γιγνομένοις ὑπὲρ τῆς πόλεως αἰσχυρόμενος τὴν φιλοπραγμοσύνην αὐτὴν ἐμβαλεῖν Φιλίππῳ. Εἰ γὰρ ἔχων ἂ κατέστραπται καὶ προεἴληφεν ἡσυχίαν ἔχειν ἤθελε καὶ μηδὲν ἔπραττεν ἔτι, ἀποχρῆν ἐνίοις ὑμῶν ἂν μοι δοκεῖ ἐξ ὧν αἰσχύνην καὶ ἀνανδρίαν καὶ πάντα τὰ αἰσχιστ' ὠφληκότες ἂν ἦμεν δημοσίᾳ· νῦν δ' ἐπιχειρῶν αἰεὶ τι καὶ τοῦ πλείονος ὀρεγόμενος ἴσως ἂν ἐκκαλέσαιθ' ὑμᾶς, εἴ-
- 43 περ μὴ παντάπασιν ἀπεγνώκατε. Θαυμάζω δ' ἔγωγε εἰ μηδεὶς ὑμῶν μῆτ' ἐνθυμεῖται μῆτ' ὀργίζεται, ὄρων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ πολέμου γεγενημένην περὶ τοῦ τιμωρήσασθαι Φιλίππον, τὴν δὲ τελευταίην

1. Εἰς τὴν μεθοδικὴν πάλιν τῶν Ἑλλήνων ἀθλητῶν ὁ Δημοσθένης ἀντιτάσσει τὴν ὅλως ἐνστικτώδη συγμάχια τῶν βαρβάρων.

2. Διὰ τὴν ναυπροφυλάσσεια ἀπὸ τὰ κτυπήματα.

3. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλ. παρεσύροντο νὰ πολεμοῦν ὅπου ἤθελεν ὁ Φίλιππος, ὁ ὅποιος ὑπηγόρευε τρόπον τινὰ τὰ στρατηγικά τῶν σχέδια. Τὸ παθητικὸν *στρατηγεῖσθαι* ἀποδίδει θαυμάσια τὴν τότε κατάστασιν τῶν Ἀθηναίων ἐναντι τοῦ Μακεδόνα.

4. Ἡ τοιαύτη διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου.

οὐ θέλοντες νὰ διεξάγουν ὀρθῶς τὸν πόλεμον νὰ ἀκολουθοῦν τὰ γεγονότα ἀλλ' αὐτοὶ νὰ προηγοῦνται τούτων. Δι' αὐτὸ, ὅπως θὰ εἶχε κανεὶς τὴν ἀξίωσιν ὁ στρατηγὸς νὰ προηγηθῆται τῶν στρατευμάτων, τοιοῦτοτρόπως πρέπει καὶ οἱ σκεπτόμενοι περὶ τῶν κοινῶν νὰ προλαμβάνουν τὰ γεγονότα διὰ νὰ κάμνουν ὅσα νομίζουν καλὰ καὶ νὰ μὴ ἀναγκάζονται νὰ καταδιώκουν ὅσα πλέον ἔχουν συμβῆ. Σεῖς πάλιν, ὦ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ ἔχετε μεγίστην δύναμιν ἀπὸ ὅλα, τριήρεις, ὀπλίτας, ἵππους καὶ χρηματικούς πόρους, ἐν τούτοις μέχρι τῆς σημερινῆς ἡμέρας τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μετεχειρίσθητε ὅπως πρέπει, δὲν παύετε δὲ νὰ πολεμῆτε τὸν Φίλιππον ἀκριβῶς ὅπως πυγμαχοῦν οἱ βάρβαροί¹. Διότι καὶ ἀπὸ ἐκείνους ὅποιος κτυπηθῆ, ψαύει πάντοτε τὸ κτυπημένον μέρος, καὶ ἂν τὸν κτυπήσῃς ἄλλου πρὸς τὰ ἐκεῖ διευθύνονται καὶ αἱ χεῖρές του. Δὲν ἤξεύρει ὅμως οὔτε σκέπτεται νὰ προτείνῃ τὰς χεῖρας² ἢ νὰ κοιτάξῃ κατὰ πρόσωπον (τὸν ἀντίπαλον). Καὶ σεῖς ἂν μάθετε ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι εἰς τὴν Χερρόνησον, ἐκεῖ ἀποφασίζετε νὰ στείλετε βοήθειαν³ ἂν εἰς τὰς Θερμοπύλας, (σπεύδετε) πρὸς τὰ ἐκεῖ· ἂν δὲ εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τρέχετε ὀπίσω του ἄνω - κάτω καὶ διευθύνεσθε ἀπὸ ἐκείνον ὡς ἐὰν τὸν εἶχατε στρατηγόν⁴, ἐνῶ σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ἔχετε σκεφθῆ τίποτε τὸ ὠφέλιμον διὰ τὸν πόλεμον, οὔτε προβλέπετε τίποτε ἀπὸ ὅσα γίνονται, πρὶν δηλαδὴ μάθετε ὅτι ἔγινεν ἢ ὅτι γίνεται κάτι. Καὶ αὐτὰ μὲν⁵ προηγουμένως ἦσαν ἴσως θανάτα. Τώρα ὅμως ἔχουν φθάσει εἰς τόσον κρίσιμον σημεῖον, ὥστε δὲν ἐπιτρέπονται πλέον.

Μοῦ φαίνεται, ἐν τούτοις, ὅτι κάποιος ἐκ τῶν θεῶν, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐντρεπόμενος διὰ λογαριασμὸν τῆς πόλεως διὰ τὰ γινόμενα, ἐνέβαλεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ ἀπρακτῆ. Διότι ἐὰν ἔχων ὅσα ἔχει καθυποτάξῃ καὶ προκαταλάβῃ, ἤθελε νὰ ἡσυχάζῃ καὶ δὲν ἔκαμνε πλέον τίποτε, μοῦ φαίνεται ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς θὰ ἔμειναν ἱκανοποιημένοι ἀπὸ μίαν κατάστασιν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ εἶχαμεν ἐπισύρει δημοσίας μομφὰς ἐπὶ κατασχύνῃ καὶ ἀνανδρίᾳ καὶ ὅλα τὰ αἰσχίστα. Τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἐπιχειρεῖ πάντοτε κάτι νέον καὶ ὀρέγεται ὀλονὲν περισσύτερα, ἴσως σᾶς ἤθελεν ἐξεγείρει⁶, ἐὰν βεβαίως δὲν ἔχετε ἀπελπισθῆ καθ' ὀλοκληρίαν. Ἐγὼ πάντως ἀποροῦ διότι κανεὶς ἀπὸ σᾶς οὔτε σκέπτεται οὔτε ὀργίζεται, ἂν καὶ βλέπει, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἢ μὲν ἀρχὴ τοῦ πολέμου ἔχει γίνεῖ⁶ διὰ νὰ τιμωρήσωμεν τὸν Φίλιππον, τὸ τέλος δὲ αὐτοῦ τώρα πλέον εἶναι πῶς νὰ μὴ

5. Ἴσως σᾶς ἤθελε παροξύνει νὰ πολεμήσετε.

6. Ὁ σχολιαστής ἐξηγεῖ: «*Ἀρχὴ γὰρ γεγέννηται τοῦ πολέμου ἢ Ἀμφίπολις*», ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις τὰς ὁποίας κατέλαβεν ὁ Φίλιππος.

- οὔσαν ἤδη ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς ὑπὸ Φιλίππου. Ἄλλὰ μὴν ὅτι γε οὐ στήσεται, δῆλον, εἰ μὴ τις κωλύσει. Εἶτα τοῦτ' ἀναμενοῦμεν καὶ τριήρεις κενὰς καὶ τὰς παρὰ τοῦ δεῖνος ἐλπίδας ἂν ἀποστείλητε, πάντ' ἔχειν
- 44 οἴεσθε καλῶς; Οὐκ ἐμβησόμεθα; οὐκ ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινα στρατιωτῶν οἰκείων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον; οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσόμεθα; «Ποῖ οὖν προσορμούμεθα;» ἤρετό τις. Εὐρήσει τὰ σαθρά, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν ἐπιχειρῶμεν ἂν μέντοι καθώμεθ' οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους τῶν λεγόντων,
- 45 οὐδέποτ' οὐδὲν ἡμῖν μὴ γένηται τῶν δεόντων. Ὅποι μὲν γὰρ ἂν, οἴμαι, μέρος τι τῆς πόλεως συναποσταλῆ, κἂν μὴ πᾶσα, καὶ τὸ τῶν θεῶν εὐμενὲς καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεται; ὅποι δ' ἂν στρατηγὸν καὶ ψήφισμα κενὸν καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ βήματος ἐλπίδας ἐκπέμψητε, οὐδὲν ὑμῖν τῶν δεόντων γίγνεται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐχθροὶ καταγελάσωσιν, οἱ δὲ σύμμαχοι τεθναῖσι τῷ δέει τοιούτους
- 46 ἀποστόλους. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἔν' ἄνδρα δυνηθῆναι ποτε ταυθ' ὑμῖν πρᾶξι πάνθ' ὅσα βούλεσθε ὑποσχέσθαι μέντοι καὶ φῆσαι καὶ τὸν δεῖν' αἰτιάσασθαι καὶ τὸν δεῖν' ἔστιν, τὰ δὲ πράγματ' ἐκ τούτων ἀπόλωλεν ὅταν γὰρ ἡγήται μὲν ὁ στρατηγὸς ἀθλίω ἀπομίσθων ξένων, οἱ δ' ὑπὲρ ὧν ἂν ἐκεῖνος πράξῃ πρὸς ὑμᾶς ψευδομένοι βραδίως ἐνθάδ' ὦσιν, ὑμεῖς δ' ἐξ ὧν ἂν ἀκούσθη' ὅ τι ἂν τύχητε ψηφίζησθε, τί καὶ χρῆ προσδοκᾶν;
- 47 Πῶς οὖν ταῦτα παύσεται; ὅταν ὑμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς αὐτοὺς ἀποδείξητε στρατιώτας καὶ μάρτυρας τῶν στρατηγουμένων καὶ δικαστὰς οἴκαδ' ἐλθόντας τῶν εὐθυνῶν, ὥστε μὴ ἀκούειν μόνον ὑμᾶς τὰ ὑμέτερ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ παρόντας ὄραν. Νῦν δ' εἰς τοῦθ' ἤκει τὰ πράγματ' αἰσχύνῃς ὥστε τῶν στρατηγῶν ἕκαστος δις καὶ τρίς κρίνεται παρ' ὑμῖν περὶ θανάτου,

1. Ὁ Δημοσθένης ἀρέσκειται εἰς τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν τὴν ὁποῖαν ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς ποιητάς. Βλ. *Περὶ παραπρεσβείας*, § 81: «Ὁ δῆμος ὁ τῶν Φωκῶων οὕτω κακῶς καὶ ἐλεεινῶς διάκειται, ὥστε ... τεθναῖναι τῷ φόβῳ Θηβαίους καὶ τοῦ Φιλίππου ξένους».

2. *Ἐν' ἄνδρα* τὸν στρατηγὸν μόνον χωρὶς Ἀθηναίους στρατιώτας, διότι οἱ ξένοι μισθοφόροι δὲν ὑπολογίζονται.

3. Οἱ στρατηγοὶ ἰπέσχοντο θαύματα. Αἱ ὑπερβολικαὶ ὑποσχέσεις τοῦ Χάρητος παρέμειναν παροιμιώδεις. Βλ. Ζηνοβίου, II, 12: «Αἱ Χάρητος ὑποσχέσεις ἐπὶ τῶν προχείρως ἐπαγγελλομένων πολλά». Ὁ

κακοπάθωμεν ἡμεῖς ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Εἶναι ἐν τούτοις τῷ ὄντι φανερόν ὅτι δὲν θὰ σταματήσῃ ἐὰν δὲν τὸν ἐμποδίσῃ κανεὶς. Μὴ τυχὸν πρέπει νὰ τὸ ἀναμένωμεν αὐτό, καί, ἐὰν ἀποστειλετε τὰς τριήρεις κενὰς καὶ μόνον μὲ τὰς ἐλπίδας τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, νομίζετε ὅτι ὅλα βαίνοιν καλῶς; Δὲν θὰ ἐπιβιβασθῶμεν (ἐπὶ τέλους) εἰς τὰ πλοῖα; Δὲν θὰ ἐκστρατεύσωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τώρα τοῦλάχιστον μὲ τμημα στρατιωτῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ δὲν τὸ ἐκάμαμεν πρωτύτερα; Δὲν θὰ πλεύσωμεν ἐναντίον τῆς χώρας ἐκείνου; «Ποῦ λοιπὸν θὰ ἀγκυροβολήσωμεν»; ἤρωτα κάποιος. Πράγματι τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τῆς καταστάσεως τοῦ Φιλίππου θὰ τὰ ἀποκαλύψῃ, ὃ Ἀθηναῖοι, αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἀρκεῖ νὰ τὸν ἐπιχειρήσωμεν. Ἄν ὅμως καθήμεθα ἐδῶ ἀκούοντες τοὺς ῥήτορας νὰ ἀλληλουβρίζωνται καὶ νὰ ἀλληλοκατηγοροῦνται, τότε οὐδέποτε θὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ ὅσα πρέπει. Διότι νομίζω ὅτι ὅπουδήποτε καὶ ἂν ἀποσταλοῦν μερικοὶ πολῖται μαζί (μὲ τοὺς μισθοφόρους), καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀποσταλοῦν ὅλοι, καὶ οἱ θεοὶ μᾶς εἶναι εὐμενεῖς καὶ ἡ τύχη ἀγωνίζεται μαζί μας. Ὅπου ὅμως στείλετε στρατηγὸν μὲ ἐν ψήφισμα χωρὶς δυνάμεις καὶ μόνον μὲ τὰς ἐλπίδας αἱ ὁποῖαι παρέχονται ἀπὸ τοῦ βήματος, δὲν γίνεται τίποτε ἀπὸ ὅσα πρέπει. Καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ χλευάζουν τὰς τοιαύτας ἀποστολάς, οἱ δὲ σύμμαχοι πεθαίνουν ἀπὸ τὸν φόβον¹. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, εἶναι ἀδύνατον, ἕνας μόνον ἄνθρωπος² νὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ σᾶς κάμῃ ὅλα ὅσα θέλετε. Νὰ σᾶς ὑποσχεθῇ ὅμως καὶ νὰ σᾶς εἴπῃ πολλὰ καὶ τὸν ἕνα νὰ κατηγορήσῃ καὶ τὸν ἄλλον, αὐτὸ εἶναι δυνατόν³. Ἐκ τούτου ὅμως τὰ ζητήματά μας ἔχουν χαθῆ. Διότι τί πρέπει νὰ ἐλπίζῃ κανεὶς, ὅταν ὁ μὲν στρατηγὸς ἔχῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀθλίους μισθοφόρους, μὴ λαμβάνοντας κἂν μισθόν, ἐδῶ δὲ ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι σᾶς λέγουν μὲ πολλὴν εὐκολίαν ψεύδη διὰ τὰς ἐνεργείας του, καὶ σεῖς ἐξ ἄλλου ἀποφασίζετε ὅτι τύχη δι' ὅσα ἀκούσετε;

Πῶς θὰ παύσουν λοιπὸν αὐτὰ; Ὅταν σεῖς, ὃ Ἀθηναῖοι, καταστήσετε τοὺς ἰδίους στρατιώτας καὶ μάρτυρας συγχρόνως τῶν πράξεων τοῦ στρατηγοῦ τῶν καὶ ὅταν ἐπιστρέψουν ἐδῶ τοὺς κάμετε δικαστὰς τῶν εὐθυνῶν, ὥστε νὰ μὴ μανθάνετε μόνον ἐξ ἀκοῆς τὰ τῶν ὑποθέσεών σας ἀλλὰ καὶ παρόντες ἐκεῖ νὰ τὰ βλέπετε⁴. Τώρα ὅμως εἰς τοιοῦτον σημεῖον καταισχύνῃς ἔφθασαν τὰ πράγματα, ὥστε ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς δύο καὶ τρεῖς φορές δικάζεται ἀπὸ σᾶς δι' ἐγκλήματα τι-

Δημοσθένης ἐσυνήθιζε νὰ κατηγορῇ μᾶλλον τὸ σύστημα παρά τὰς ἀνθρώπιναις ἀδυναμίας.

4. Διὰ τῶν συμπολιτῶν σας στρατιωτῶν οἱ ὅποιοι θὰ παρακολουθοῦν τὰς πράξεις τοῦ στρατηγοῦ.

- πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς οὐδεὶς οὐδ' ἅπαξ αὐτῶν ἀγωνί-
 σασθαι περὶ θανάτου τολμᾷ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνδραπο-
 διστῶν καὶ λωποδυτῶν θάνατον μᾶλλον αἰροῦνται τοῦ
 48 προσήκοντος· κακούργου μὲν γὰρ ἔστι κριθέντ' ἀποθα-
 νεῖν, στρατηγοῦ δὲ μαχόμενον τοῖς πολεμίοις. Ἡμῶν δ'
 οἱ μὲν περιόντες μετὰ Λακεδαιμονίων φασὶ Φίλιππον
 πράττειν τῶν Θηβαίων κατάλυσιν καὶ τὰς πολιτείας δια-
 σπᾶν, οἱ δ' ὡς πρέσβεις πέπομφεν ὡς βασιλέα, οἱ δ' ἐν
 Ἰλλυριοῖς πόλεις τειχίζειν, οἱ δὲ λόγους πλάττοντες ἕκα-
 49 στος περιερχόμεθα. Ἐγὼ δ' οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθη-
 ναῖοι, νῆ τοὺς θεοὺς, ἐκείνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν
 πεπραγμένων καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὄνειροπολεῖν ἐν τῇ
 γνώμῃ, τὴν τ' ἐρημίαν τῶν κωλυσόντων ὄρωντα καὶ τοῖς
 πεπραγμένοις ἐπὴρμένον, οὐ μέντοι γε μὰ Δί' οὕτω προ-
 αἰρεῖσθαι πράττειν ὥστε τοὺς ἀνοητοτάτους τῶν παρ'
 ἡμῖν εἰδέναι τί μέλλει ποιεῖν ἐκείνος· ἀνοητότατοι γάρ
 εἰσιν οἱ λογοποιοῦντες.
- 50 Ἄλλ' ἂν ἀφέντες ταῦτ' ἐκεῖν' εἰδῶμεν ὅτι ἐχθρὸς ἄν-
 θρωπος καὶ τὰ ἡμέτερ' ἡμᾶς ἀποστερεῖ, καὶ χρόνον πο-
 λὺν ὕβρικεν, καὶ ἅπανθ' ὅσα πώποτ' ἠλπίσασμέν τινα
 πράξειν ὑπὲρ ἡμῶν καθ' ἡμῶν εὐρηται, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν
 αὐτοῖς ἡμῖν ἔστιν, κἂν μὴ νῦν ἐθέλωμεν ἐκεῖ πολεμεῖν
 αὐτῷ, ἐνθάδ' ἴσως ἀναγκασόμεθα τοῦτο ποιεῖν, ἂν
 ταῦτ' εἰδῶμεν, καὶ τὰ δέοντ' ἐσόμεθα ἐγνωκότες καὶ λό-
 γων ματαίων ἀπηλλαγμένοι· οὐ γὰρ ἅπαντα ποτ' ἔσται
 δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' ὅτι φαῦλα, ἂν μὴ προσέχητε τοῖς πρά-
 γμασι τὸν νοῦν καὶ τὰ προσήκοντα ποιεῖν ἐθέλητε, εὖ
 εἰδέναι.
- 51 Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτ' ἄλλοτε πώποτε πρὸς χάριν εἰλό-
 μην λέγειν ὃ τι ἂν μὴ καὶ συνοίσειν ὑμῖν πεπεισμένος ὄν,

1. Ἦτοι πειρατῶν οἱ ὅποιοι ἤραζον ἐλευθέρους πολίτας διὰ
 νὰ τοὺς πωλήσουν.

2. Τὴν Βοιωτικὴν κυρίως, τὴν Ἀρκαδικὴν κλπ. Αἱ Θῆβαι εἰχον
 συγγενᾶσαι εἰς ἐν κράτος τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἠγνόησαν δὲ τὸ αὐτὸ
 καὶ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἡ Σπάρτη προσεπάθει νὰ διαλύῃ τοὺς συνα-
 σπισμούς τούτους. Ὁ Φίλιππος ἐν τούτοις, σύμμαχος τῶν Θηβαίων
 κατὰ τὸν Ἰερὸν πόλεμον, ἠρέσκειτο νὰ ἐξαπατᾷ τοὺς ἀντιπύλους του,
 διαδίδων τὴν φήμην ὅτι ἦτο διατεθειμένος νὰ ἀλλάξῃ συμμάχους
 καὶ πολιτικὴν.

3. Τὸ γεγονός ὅτι δὲν ὑπῆρχον καθόλου ἀντίπαλοι διατεθειμέ-

μωρούμενα μὲ θάνατον. Κανείς ἐν τούτοις ἐξ αὐτῶν οὔτε μίαν φορὰν δὲν τολμᾷ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν θάνατον ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Προτιμοῦν μᾶλλον τὸν θάνατον τῶν δουλεμπόρων¹ καὶ τῶν κλεπτῶν καὶ ὄχι ἐκεῖνον πού πρέπει. Διότι εἶναι ἴδιον τοῦ κακούργου μὲν ἀφοῦ δικασθῆ νὰ καταδικασθῆ καὶ ἀποθάνῃ, τοῦ δὲ στρατηγοῦ νὰ ἀποθνήσκῃ μαχόμενος πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ ἡμῶν περιερχόμενοι τὴν ἀγορὰν διαδίδουν ὅτι ὁ Φίλιππος μαζί μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους προετοιμάζει τὴν κατάλυσιν (τῆς δυνάμεως) τῶν Θηβῶν καὶ διασπᾷ τὰς πολιτείας². Ἄλλοι πάλιν λέγουν ὅτι ἔχει στείλει πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα (τῶν Περσῶν), ἄλλοι ὅτι ὀχυρώνει πόλεις εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἄλλοι περιφερόμεθα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πλάττοντες ψεύδη ὁ καθείς ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ, ὦ Ἀθηναῖοι, νομίζω μὰ τοὺς θεοὺς ὅτι ἐκεῖνος ἔχει μεθύσει μὲ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων του καὶ πολλὰ τοιαῦτα φαντάζεται, διότι βλέπει καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν ἐμποδίσουν³, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἐπηρεζόμενος διὰ τὰς ἐπιτυχίας του. Ἀσφαλῶς ὅμως, μὰ τὸν θεόν, δὲν προτιμᾷ νὰ ἐνεργῆ οὕτως, ὥστε νὰ γνωρίζουν οἱ ἀνοητότατοι ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τί πρόκειται νὰ κάμῃ ἐκεῖνος. Διότι ἀνοητότατοι εἶναι ὅσοι ἐπινοοῦν ψεύδη.

Ἄν ἐν τούτοις τὰ ἀφήσωμεν αὐτὰ καὶ κατανοήσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι ἐχθρὸς καὶ μᾶς ἀρπάξει τὰς ἰδικὰς μας κτήσεις καὶ ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον μᾶς ἐξηντέλισε καὶ ὅλα ὅσα ἠλπίζαμεν ποτὲ ἕως τῶρα ὅτι θὰ ἐγίνοντο ὑπὲρ ἡμῶν⁴, ἀπεδείχθησαν ἐναντίον μας, καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ὅτι ἐὰν δὲν θέλωμεν τῶρα νὰ τὸν πολεμῶμεν ἐκεῖ⁵, θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ τὸ κάμωμεν ἐδῶ⁶,—ἂν τὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς (ὅλα) αὐτὰ, τότε καὶ ὅ,τι πρέπει θὰ ἔχωμεν κατανοήσει καὶ ἀπὸ μάταια λόγια θὰ ἀπαλλαγῶμεν. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζετε τί θὰ συμβῆ τυχὸν εἰς τὸ μέλλον, ἀλλὰ νὰ γνωρίζετε καλῶς ὅτι ἡ κατάστασις θὰ ἀποβῆ ἀθλία, ἐὰν δὲν στρέψετε εἰς αὐτὴν ὅλην σας τὴν προσοχὴν καὶ δὲν θελήσετε νὰ κάμετε ὅ,τι πρέπει.

Ἐγὼ λοιπὸν οὔτε ἄλλοτε ποτὲ ἕως τῶρα ἐπροτίμησα νὰ εἶπω τίποτε διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, ἐὰν δὲν ἤμην πεπεισμένος καὶ ὅτι θὰ σᾶς ὠφελήσῃ. Καὶ τῶρα ὅμως ἀκόμη ἀνέ-

νοι νὰ τον ἐμποδίσουν. Ὁ Sauppe μνημονεύει τὸν Εὐριπίδην (*Ἐκάβη*, 1017). «Τάνδον δὲ πιστά, κάρσένων ἐρημία».

4. Εἶναι γνωστὸν πῶς διεβουκόλει ὁ Φίλιππος τοὺς Ἀθηναίους ὡς πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν.

5. Εἰς τὴν Μακεδονίαν.

6. Εἰς τὴν Ἀττικὴν.

νῦν θ' ἂ γιγνώσκω, πάνθ' ἀπλῶς οὐδὲν ὑποστειλάμενος, πεπαρησιασμαι. Ἐβουλόμην δ' ἂν, ὡσπερ ὅτι ὑμῖν συμφέροι τὰ βέλτιστ' ἀκούειν οἶδα, οὕτως εἰδέναι συνοῖσον καὶ τῷ τὰ βέλτιστ' εἰπόντι· πολλῷ γὰρ ἂν ἥδιον εἶχον. Νῦν δ' ἐπ' ἀδήλοις οὔσι τοῖς ἀπὸ τούτων ἑμαυτῷ γενησομένοις, ὅμως ἐπὶ τῷ συνοίσειν ὑμῖν, ἂν πράξητε, ταῦτα πεπεισθαι λέγειν αἰροῦμαι. Νικῶν δ' ὅτι πᾶσιν μέλλει συνοίσειν.

πτύξα ἐλευθέρως καὶ εἰλικρινῶς πᾶν ὅ,τι φρονῶ, χωρὶς καθόλου νὰ ἐντραπῶ. Θὰ ἤθελα δὲ μάλιστα, ὅπως γνωρίζω ὅτι τὸ συμφέρον σας εἶναι νὰ ἀκούετε τὰ πλέον ὠφέλιμα, τοιουτοτρόπως νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ὠφελήσουν καὶ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος λέγει τὰ συμφερότερα. Τότε θὰ ἐδοκίμαζα πολὺ μεγαλύτεραν εὐχαρίστησιν. Τώρα, ἂν καὶ εἶναι ἄδηλον τί θὰ μοῦ συμβῆ ἀπὸ αὐτά¹, ἐν τούτοις ἔκρινα ὅτι ἔπρεπε νὰ ὁμιλήσω, διότι εἶμαι πεπεισμένος ὅτι θὰ σᾶς ὠφελήσουν, ἐὰν τὰ ἐφαρμόσετε. Εἴθε δὲ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη ἡ ὅποια μέλλει νὰ ὠφελήσῃ ὑλους.

1. Ποῖα ἐπακόλουθα θὰ ἔχῃ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ρήτορος.

Β' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.

Ὁ δεύτερος Φιλιππικός ἐξεφωνήθη ἐπὶ ἐπωνύμου ἀρχοντος Λυκίσκου τῷ 344 π. Χ. (Ὀλυμπ. 109, 1), δύο ἔτη μετὰ τὴν δημηγορίαν *Περὶ Εἰρήνης*¹. Ἡδύνατο κανεὶς ἔκτοτε νὰ προβλέψῃ ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη θὰ ἦτο ἀπλὴ ἀνακωχὴ εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι ἐγκατέλειπον τὰ παλαιὰ ὄνειρα ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι καὶ συγκατετίθεντο νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν συνένωσιν ἔλων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν τερματισμόν τῶν ἀδελφοκτόνων σπαραγμῶν. Ὁ Δημοσθένης κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ 346, ἐπίστευεν ὅτι ἡ πατρίς του δὲν εἶχε χάσει τὸν ἀγῶνα περὶ ἡγεμονίας καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εἰρηνικὴν περίοδον διὰ νὰ ἀναδιοργανωθῇ. Δυστυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ Φίλιππος ἐπίσης ἐθεώρει τὴν εἰρήνην ὡς πρόσχημα διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέκτα ὅλον ἐν περισσότερον δεσπόζουσιν θέσιν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν. Κυρίαρχος ἐν Θεσσαλίᾳ, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσε ὅπως ἤθελεν, ὀλιγαρχικῶς, σύμμαχος τῶν Θηβαίων τοὺς ὁποίους προσηταιρίσθη ἐγκαταλείπων εἰς αὐτοὺς τὰς βαιωτικὰς πόλεις, ἐπενέβαιεν ἐνεργῶς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἀπέβη προστάτης τῶν Μεσσηνίων, τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀργείων, παλαιῶν ἀντιζήλων ἢ ὑποτελῶν τῆς Σπάρτης. Αἱ Πελοποννησιακαὶ αὐταὶ πολιτεῖαι ἀνησυχῶσαι ἀπὸ τὴν ἐπίμονον φιλοδοξίαν

1. Βλ. Λιονυτίου Ἀλικαρνασσεῶς *Πρὸς Ἀμμαῖον Ἐπιστολὴ πρώτη*, 10 : «Λυκίσκος ἐφ' οὗ τὴν ἑβδόμην τῶν Φιλιππικῶν δημηγοριῶν διέθετο πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου πρεσβείας, ταύτην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος Ὅταν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγοι γίνωνται».

τῶν Λακεδαιμονίων νὰ κυριαρχοῦν τῆς χερσονήσου, ἀπέδθησαν οἱ πιστότεροι σύμμαχοι τοῦ Μακεδόνο¹. Εἰς μάτην ὁ Δημοσθένης καὶ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν προσεπάθησαν νὰ τοὺς ἀποσπᾶσιν ἀπὸ τὴν μακεδονικὴν συμμαχίαν. Βεβαίως ἡ εὐγλωττία τοῦ μεγάλου ρήτορος ἔκαμνεν ἐντύπῳσιν, ἀλλ' ὁ Φίλιππος τοὺς ἐπροστάτευε θετικῶς κατὰ τῶν βλέψεων τῆς Σπάρτης καὶ δὲν παρεσύρθησαν εἰς ἐνεργείας ἐναντίον του.

Κατηγορηθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του ρήτορας ὅτι ἐβυσσοδόμει ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ βασιλεὺς προσεπάθει νὰ δικαιολογῆται δι' ἐπιστολῶν καὶ πρεσβειῶν, ὑπεραμυνόμενος τῆς καλῆς του πίστεως καὶ τῶν φιλικῶν του διαθέσεων. Βλέπων δὲ ὅτι παρὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης ὁ Δημοσθένης ἤρχισεν καὶ πάλιν νὰ κινῆται, ὁ Φίλιππος ἔλαβεν ἀφορμὴν τὴν περιοδείαν τοῦ ρήτορος εἰς Πελοπόννησον καὶ τὰς ἐκεῖ ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν Μακεδόνων διὰ νὰ διαμαρτυρηθῆ διὰ πρεσβείας ὅτι ἐσυκοφαντεῖτο ἀπὸ τὸν Δημοσθένη καὶ τοὺς φίλους του ὅχι μόνον εἰς τὸ ρητορικὸν ἔθιμα τῶν Ἀθηνῶν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, δεδομένου μάλιστα ὅτι ἡ προσπάθεια προσεταιρισμοῦ τῶν Πελοπον-

1. Εἰς μάτην ἀπηυθύνθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ζητοῦσαι προστασίας. Ὅταν εἶδον ὅτι ἡ πόλις τοῦ Περικλέους ἐνέμενε πιστῆ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀλλαχοῦ. Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ τὸν παρακαλέσων. Προφανῶς οἱ πρέσβεις του ἦλθον, χωρὶς κἂν νὰ προσκληθῶν, καὶ προσέφερον εἰς τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας τὴν φιλίαν καὶ τὴν υποστήριξιν τοῦ βασιλέως. Ἡ εὐκαιρία ἦτο ἀρίστη διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ οὗτος ἔλεγχον ἐπὶ τῶν Πελοποννησιακῶν πραγμάτων. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε εὐρέθησαν πρὸ διλήμματος. Ἄρνούνται τὴν βοήθειάν των εἰς τοὺς Πελοποννησίους παρέβαιον τὰς δημοκρατικὰς αὐτῶν παραδόσεις. Παρέχοντες ὅμως αὐτὴν ἀπρηνοῦντο τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν εἰς πᾶσι ποτε ἀπαραίτητον. Ἄλλ' ἡ συμμαχία αὕτη ἀκριβῶς δυσηρέσει τοὺς Πελοποννησίους, φέροντας βαρῶς τὴν καταθλιπτικὴν κυριαρχίαν τῶν Λακεδαιμονίων. Δι' αὐτὸ ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν ὅσοι προσεπάθησαν νὰ ἀποτρέψωσιν τὴν σύναψιν τῆς φιλίας τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὸν Φίλιππον ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἄπρακτοι, παρὰ τὰς κατὰ τοῦ Μακεδόνο¹ ἐπιθέσεις καὶ καταγγελίας τῶν Ἀθηναίων ρητόρων ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης καὶ ἰδίως τῶν Μεσσηνίων. Τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιμακεδονικῆς περιοδείας τῶν ρητόρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπέτυχε νὰ διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῶν ἐνεργειῶν των, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουσαν παραβίασιν τῆς συνθήκης τοῦ 346 π.Χ. Τὴν διαμαρτυρίαν του διεβίβασεν εἰδικῆ πρεσβεία εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ δὲ δήμος δὲ ἀφοῦ τὴν ἤκουσεν ἐδήλωσεν ὅτι ἐπεφυλάσσειτο νὰ μεταβιβάσῃ γραπτὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν βασιλέα. Κατὰ τὴν προκληθεῖσαν κατόπιν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπαντήσεως ταύτης δημοσίαν συζήτησιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ἔλαβε τὸν λόγον καὶ ὁ Δημοσθένης ἐκφωνήσας τὸν γνωστὸν ἔκτοτε ὡς β' *Φιλιππικόν* του.

νησίων ἐναντίον τῶν Μακεδόνων εἶχε χαρακτηῖρα ἐπίσημον καὶ παρεβίαζεν οὕτως εἰπεῖν τὴν εἰρήνην. Τὸ διάδημα τοῦτο τοῦ Φιλίππου ἔφερε τὸν Δημοσθένη εἰς τὸ ἔθιμα διὰ τὴν ἐκφωνήσασιν τὸν β' Φιλίππικόν, ὑποστηρίζων ὅτι παρὰ τὴν εἰρήνην ὁ Φίλιππος ἦτο πάντοτε ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄσιν τῆς πολιτικῆς του εἶχε τὴν ταπεινώσασιν τῆς πόλεως. Σκοπὸς τοῦ ρήτορος εἶναι νὰ διατηρῆ παρὰ τῆ λαφῶ πνεῦμα δυσπιστίας ἐναντι τοῦ βασιλέως καὶ συγχρόνως νὰ προκαλέσῃ πολιτικὸν μῖσος κατὰ τῶν ρητόρων, ὡς ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὅποιοι ἐπρόδωσαν τὴν πατρίδα ἐξαπατήσαντες τὸν λαὸν ὡς πρὸς τὰς πραγματικὰς διαθέσεις τοῦ Μακεδόνα.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡδὴ χρόνων εἶχε δημιουργηθῆ πρόβλημα ἐπὶ ποῖα εὐκαιρία ἐξεφωνήθη ὁ β' Φιλίππικός, δεδομένου ὅτι τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν εἶναι τελείως γνωστὰ ἱστορικῶς εἰς τὰς λεπτομερείας των. Οἱ ἀρχαῖοι ἐρμηνευταὶ ὡς ἄσιν κρίσεως καὶ εἰκασίας εἶχον αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον. Πράγματι ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ρήτορος βλέπομεν ὅτι ἡ συνεδρίασις ἀφείρω μίαν ἀπάντησιν εἰς ξένην πρεσβείαν (§ 28). Εἰς ποίους ὄμους ἐπρόκειτο νὰ ἀπαντήσῃ ὁ δῆμος; Κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσέα (βλ. ὑποσημ. σελ. 118) θὰ ἀπήντα εἰς πρεσβείας Πελοποννησίων. Κατὰ τὸν Λιδάκιον¹ ἐπρόκειτο περὶ πρεσβείας τοῦ Φιλίππου μὲ τὴν ὁποίαν εἶχον ἐνωθῆ καὶ πρέσβεις τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Μεσσηνίων. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι—ὡς ὀρθότατα τονίζει ὁ Henri Weil—ὁ Λιδάκιος ἔχει δίκαιον καὶ ὅχι ὁ Διονύσιος. Τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ β' Φιλίππικὸν εἶναι εἰσιωπία ἐπιθετικῆς κατὰ τῶν ρητόρων ὅ ὅποιοι ἐξηπάτησαν τὸν ἀθηναϊκὸν λαὸν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Φιλίππου, παρουσιάζοντες τὰς γενομένας κατὰ τὴν συναφίαν τῆς εἰρήνης τοῦ 346 ἀορίστους ὑποσχέσεις τοῦ βασιλέως ὡς ἐγγυήσεις καὶ ρητὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ Δημοσθένης ἀναγγέλλων ὅτι θὰ ἀπαντήσῃ εἰς τοὺς πρέσβεις, δηλοῖ ὅτι θὰ ἦτο δίκαιον

1. Ὁ Λιδάκιος (ἢ ὁ συγγραφεὺς τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ὁ Λιδάκιος) ἐπικαλεῖται τὰς Φιλίππικὰς Ἱστορίας. Ἀγνοοῦμεν ὄμως ἐάν ὑπονοῖ τὸ ἴδιον τὸν τίτλον τοῦτον ἔργον τοῦ Θεοδόμου ἢ ἀνάγεται γενικῶς εἰς τὰ περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου ἱστορικὰ ἔργα (τοῦ Ἀναξίμενου κλπ.). Ἄλλ' ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματολογίαν του συμπεραίνομεν ὅτι εἰς ἓνα τῶν ἱστορικῶν τούτων εὔρε μνείαν τινὰ πρεσβείας ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ Φιλίππου εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 344, τὸ ἔτος δηλαδὴ κατὰ τὸ ὁποῖον ἐξεφωνήθη ὁ β' Φιλίππικός. Τοῦτο εἶναι ἀλήθοσανές. Ἀμφίβολον μόνον εἶναι τὸ ὑποστηριζόμενον μέχρι τινὸς ὅτι ἡ ἀπάντησις τῶν Ἀθηναίων ἐδόθη εἰς τὴν συνεδρίαν καθ' ἣν ἀνέπτυξαν οἱ Μακεδόνες πρέσβεις τὴν διαμαρτυρίαν των καὶ ὅτι δῆθεν ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησεν τὸν λόγον του παρῶσιν αὐτῶν. Ὁ λόγος του ὁμλεῖ γενικῶς περὶ τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀθηναίων συνενόχων του (Αἰσχίνου, Φιλοκράτους κ. ἄ.), οὐδόλως δὲ συζητεῖ τὰς μομφὰς καὶ τὸ περιεχόμενον γενικῶς τῆς διαμαρτυρίας τοῦ βασιλέως.

νά κληθεὺν οἱ γενόμενοι ὄργανα τῆς ὑπόουλου πολιτικῆς τοῦ Φιλίππου Ἀθηναῖοι ῥήτορες. Τοῦτο ἐξηγεῖται μόνον ἂν οἱ ἐν λόγῳ πρέσβεις εἶχον ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ ἂν ὡς ἀποστολὴν εἶχον νὰ διαμαρτυρηθοῦν ὅτι ὁ κύριός των κατηγορήθη δημοσίᾳ ἐπὶ κακῇ πίστει ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους ἀντιπροσώπους τῶν Ἀθηναίων. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συμφωνεῖ ἐπίσης τελείως μὲ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ λόγου.

Ἀντιθέτως τίποτε εἰς τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐνδεικνύει τὴν παρουσίαν πρεσβείας Ἀργείων καὶ Μεσσηνίων. Οἱ Πελοποννησῖοι οὗτοι μόνον δι' ἕν πρᾶγμα ἠδύναντο νὰ παραπονεθοῦν: ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν ἀποπνικτικὴν φιλοδοξίαν τῆς Σπάρτης. Ὁ Δημοσθένης ὁμοίως δὲν λέγει οὔτε λέξιν περὶ τοιούτων ὑποθέσεων καὶ δὲν βλέπομεν καθόλου κατὰ τί θὰ ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Αἰσχίνης ἢ ὁ Φιλοκράτης, κατὰ τῶν ὁποίων κυρίως στρέφεται ὁ ῥήτωρ. Ἄλλωστε εἶναι ἀπαράδεκτον ὅτι ὁ Δημοσθένης θὰ ὠμίλει τόσοον χλευαστικῶς περὶ τῶν Πελοποννησίων¹ παρουσίᾳ τῆς πρεσβείας αὐτῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἄγγλος ἱστορικός Grote (τ. XVII, σ. 300 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τῆς ἱστορίας του) δὲν παραδέχεται τὴν παρουσίαν πρεσβείων τοῦ Φιλίππου, ὁ Schaefer δὲ (ἐνθ. ἀν. τ. II, σ. 332 καὶ 336), καίτοι παραδέχεται τὴν παρουσίαν των, φρασεῖ ὅτι εἶχον ἔλθει διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς Πελοποννησίους καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τὰ παράπονα τῶν τελευταίων τούτων. Αἱ γινῶμαι τῶν ἐπιφανῶν τούτων ἱστορικῶν εἶναι πάντοτε ἀξιοπρόσεκτοι, εἰς τὴν προκειμένην ὁμοίως περιπτώσει δὲν συμφωνοῦν μὲ τὸ κείμενον τοῦ λόγου.

Οἱ πρῶτοι λόγοι τοῦ ῥήτορος εἰς τὸν β' Φιλιππικὸν ἀφήνον νὰ μαντεύσωμεν ὅτι συνεζήτουν ἀπὸ τινος ἤδη χωρὶς συμπέρασμα ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως ἢ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ δοθῇ. Ἄλλοι εἶχον ἀπαριθμήσει τὰς ἐναντίων τοῦ Φιλίππου μομφὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ δῆμος τὰς εἶχεν ἐπικροτήσει. Δὲν εἶχε διατυπωθῆ ἐν τούτοις καμμία θετικὴ πρότασις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκλινον νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰ παράπονα τοῦ Φιλίππου μὲ δικαιολογίας στηριζομένας εἰς τὰς ἀντιαθηναϊκὰς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου. Εἰς τὸ προοίμιον τοῦ λόγου τοῦ ὁ Δημοσθένης διαπιστώνει μετὰ λύπης ὅτι ὁ λαὸς ἀρέσκεται νὰ διατυποῦνται ἐνώπιόν του κατηγορίαι ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, δὲν ἐπιχειρεῖ ὁμοίως νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθρικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἡμεῖς ἐκφωνοῦμεν λόγους, τονίζει ὁ ῥή-

1. Βλ. κατωτέρω § 19 καὶ 26 β' Φιλιππικῶ. Ὁ Δημοσθένης μὴ λησμονῶν τὴν ἀποτυχίαν τῆς διπλωματικῆς του ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον δὲν διατάζει νὰ κάμῃ σαφῆ ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς «σκαϊότητος τῶν τρέφων» (τῆς μωρίας) τῶν Μεσσηνίων καὶ Ἀργείων.

τωρ. ἐκεῖνος δὲ δρᾶ συνεχῶς, ἐπωφελούμενος τὴν τακτικὴν τῶν λόγων εἰς τοὺς ὁποίους ἀρέσκονται οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ ρήτωρ ζητεῖ ριζικὴν μεταβολὴν τῶν ἀπέναντι τοῦ Μακεδόνος πολιτικῶν μεθόδων (§ 1—5).

Ἐπισηρόμενος κατόπιν ἀμέσως εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος ὁ Δημοσθένης δὲν διστάζει νὰ δηλώσῃ ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπατηλῆς εἰρήνης ὁ Φίλιππος κάμνει προόδους, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἀνησυχήσουν τοὺς Ἀθηναίους, παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν ἐν τῇ πόλει φίλων του νὰ συγκαλύψουν τὴν κατ' αὐτῆς ἐχθρότητά του. Πᾶν ὅτι κάμνει στρέφεται κατὰ τῶν Ἀθηνῶν (§ 6). Πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του ὁ ρήτωρ τονίζει ὅτι ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ὁ Φίλιππος ἐνεργεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Θηβῶν, ὑποστηρίζει τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Μεσσηνίους, δὲν κάμνει ὅμως τίποτε πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πολιτικὴ αὕτη ἀποκαλύπτει τὴν φιλοδοξίαν του. Τοῦτο συμβαίνει διότι γνωρίζει τὰς ἀθηναϊκὰς παραδόσεις· γνωρίζει ὅτι ἡ γενναίωσόν αὕτη πόλις, ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἔλων τῶν Ἑλλήνων, θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ θυσιάσῃ αὐτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος θέλει νὰ δεσπύσῃ τῶν Ἑλλήνων (§ 7—12).

Εἰς μάτην οἱ ὑπέρμαχοι αὐτοῦ προσπαθοῦν νὰ κάμουν πιστευτὸν ὅτι ἐξυηρέτησε τὰς ἀξιώσεις τῶν Θηβαίων διότι τὰς ἐθεώρει δικαίας. Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές. Ἐνῷ ἐπιτάσσει εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἀφήσουν ἐλευθέρους τοὺς Μεσσηνίους, ταυτοχρόνως παρέδωσε τὰς βοιωτικὰς πόλεις Ὀρχομενὸν καὶ Κορώνειαν εἰς τοὺς Θηβαίους (§ 13). Μερικοὶ ὑπονοεῖ τὸν Αἰσχίνην καὶ τοὺς φιλομακεδόνας ρήτορας) θέλων νὰ σᾶς πείσουν ὅτι ἐξηναγκάσθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν Θηβαίων καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ψυχρανθῇ μὲ αὐτούς. Οἱ ἄνδρες οὗτοι σᾶς ἐξαπατοῦν. Ἡ σημερινὴ διαγωγὴ τοῦ Μακεδόνος ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετον. Τίποτε πράγματι δὲν τὸν ὑποχρεώνει νὰ ὑποστηρίξῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς συμμάχους τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐὰν ἐνεργῇ οὕτω τὸ πράττει ἔκουσίως. Ὅλαι αἱ πράξεις του ἀποδεικνύουν προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἀναλλοίωτον καὶ πάντοτε ἐχθρικόν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (§ 14—16). Ἡ ἐχθρότης αὕτη εἶναι συνέπεια τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν ἔλαβεν. Ἡ Ἀμφίπολις καὶ ἡ Ποτίδαια, παλαιαὶ ἀθηναϊκαὶ κτήσεις, εἶναι αἱ πολυτιμότεραι κατακτήσεις του. Γνωρίζων ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηνῶν εἰρήνη δὲν εἶναι βιώσιμος, σᾶς ὑπονομεύει ἀπὸ τοῦδε, θέλων δὲ νὰ ἔχῃ συμμάχους ἐναντίον σας, μετὰ τοὺς Θηβαίους προσεταιρίζεται τοὺς Πελοποννησίους (§ 17—19).

Ἀκολούθως ὁ Δημοσθένης συνοφίζει ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησε πρὸ τινος κατὰ τὴν περιοδείαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἰδία ὅτι εἶπε πρὸς τοὺς Μεσση-

νίους. Αἱ προειδοποιήσεις αὐταὶ συνίστανται εἰς τὸ ὅτι αἱ δημοκρατικῶς κυβερνώμεναι πολιτεῖαι πρέπει νὰ δυσπιστοῦν πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς τυράννους, οἱ ὅποιοι τὰς ἑξαπατοῦν μὲ ὑποσχέσεις οὐδέποτε τηρουμένας. Ὁ ρήτωρ ἀποδεικνύει διὰ γεγονότων, διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Ὀλύμπου καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὅτι ἡ φιλία τοῦ Φιλίππου εἶναι ἐλευθρία διὰ τὰς ἑλληνικὰς δημοκρατίας, μόνη δὲ ἐνδεικνυομένη ἀπέναντί του πολιτικῆ εἶναι ἡ τῆς συνεχοῦς δυσπιστίας (§ 20—25). Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἄργεῖοι δυστυχῶς δὲν ἤκουσαν τὰς συμβουλὰς τοῦ ρήτορος καὶ δὲν θὰ τὰς ἀκολουθήσουν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμως εἶναι εὐφύεστεροι τούτων. Ἄς ἀντιληφθῶν λοιπὸν καὶ ἄς ἐπωφεληθῶν ὅτι δὲν ἀντελήφθησαν ἐκεῖνοι (§ 26—27).

Ὁ ὁμιλητὴς ἐρχεται κατόπιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαντήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Φιλίππου. Κατὰ πρῶτον ἔμως παρατηρεῖ ὅτι τὴν ἀπάντησιν ἔπρεπε νὰ διατυπώσουν ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων αἱ ὑποσχέσεις ἀπεκοίμισαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ συμμαχήσουν μὲ τὸν Φίλιππον (ὁ ρήτωρ παρασιωπᾷ ὅτι συνήργησε καὶ αὐτός, ἐπρωτοστάτησε δὲ μάλιστα εἰς τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης τοῦ 346). Ἐκεῖνοι ἐδημιούργησαν ὅτι ἐπικολούθησεν, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀφείλονται αἱ ἐπιτυχίαι καὶ ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου. Ἐάν λοιπὸν ὁ Δημοσθένης τὸ διαπιστώνῃ δημοσίᾳ, πράττει τοῦτο διότι θὰ ἔλθῃ μίᾳ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἀτυχημάτων, τὰ ὅποια θὰ πλήξουν αὐτόν, μέλλει νὰ ζητήσῃ λόγον ἀπὸ τοὺς συμβούλους του. Τότε ἔλοι θὰ ἀντιληφθῶν ὅτι πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Φιλίππου ἐστρέφοντο κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ θύελλα ἐπέρχεται. Πρὶν ἔμως ἐνσκήψῃ, ἐφ' ὅσον διατηρεῖτε ἀκόμη τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας σας, προσπαθήσατε νὰ διακρίνετε τοὺς φίλους σας ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι σας προδίδουν ἢ σας πωλοῦν. Ἐκρινεν ἐπομένως ὁ ρήτωρ ὅτι ὤφειλε νὰ καθορίσῃ ἀπὸ τοῦδε τὰς εὐθύνας (§ 26—37).

Τὸ συμπέρασμα τοῦ λόγου ἦτο ἡ γραπτὴ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν προέτεινεν ὁ Δημοσθένης νὰ ἀποσταλῇ εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ ἐπίλογος οὗτος λείπει ἀπὸ τὰ διασωθέντα χειρόγραφα τοῦ β' Φιλίππου. Ἐάν ἔμως, ὅπως ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν, ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸ προοίμιον καὶ τὸ κύριον μέρος τοῦ λόγου, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι διεκήρυσσε τὸ δικαίωμα τῆς πόλεως νὰ παύσῃ ρόλον διαιτητοῦ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἀντιτίθεται, ἀκόμη καὶ διὰ τῆς βίας, εἰς πᾶσαν ξένην ἐπέμβασιν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ παράγραφος 28 δεικνύει σαφῶς ὅτι ὁ ρήτωρ εἶχεν ἐπ' ὄψιν νέαν προσεχῆ συνεδρίαν καθ' ἣν θὰ συνεζητοῦντο τὰ ληφθῆσόμενα ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν μακεδονικῶν ἀθαιρεσιῶν.

ΛΙΒΑΝΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Παριναί διὰ τούτου τοῦ λόγου τοῖς Ἀθηναίοις ὁ ζήτωρ πολέμιον ὑποπιτεύει τὸν Φίλιππον καὶ τῇ εἰρήνῃ μὴ πάνυ πιστεύειν, ἀλλ' ἐγείρεσθαι καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασι καὶ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς πόλεμον. Ἐπιβουλεύειν γὰρ αἰτιῶνται καὶ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι τὸν Φίλιππον, καὶ τοῦτ' αὐτοῦ καταμαρτυρεῖν τὰς πράξεις φησίν. Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ ἀποκρίσεις δώσειν πρὸς τινὰς πρέσβεις ἤκοντας, ἀπορούντων τῶν Ἀθηναίων ὅ τί ποτ' ἀποκρίνασθαι δεῖ. 2. Πόθεν δ' οὗτοι καὶ περὶ τίνων ἤκουσιν ἐν τῷ λόγῳ μὲν οὐ δηλοῦνται, ἐκ δὲ τῶν Φιλιππικῶν ἱστοριῶν μαθεῖν δυνατόν. Κατὰ γὰρ τοῦτον τὸν καιρὸν ἔπεμψε πρέσβεις ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, αἰτούμενος ὅτι διαβάλλουσιν αὐτὸν μάρτην πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐπαγγειλάμενον αὐτοῖς πολλὰ καὶ μεγάλα, ψευδόμενον δέ. Οὐδὲν γὰρ ὑπεσχῆσθαι φησιν οὐδὲ ἐφεῦσθαι, καὶ περὶ τούτων ἐλέγχους ἀπαιτεῖ. Ἐπεμψαν δὲ μετὰ Φιλίππου καὶ Ἀργεῖοι καὶ Μεσσηνιοὶ πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, αἰτιώμενοι καὶ οὗτοι τὸν δῆμον, ὅτι Λακεδαιμονίους καταδουλοῦμένους τὴν Πελοπόννησον εἵνους τ' ἐστὶ καὶ συγκροτεῖ, αὐτοῖς δὲ περὶ ἐλευθερίας πολεμοῦσιν ἐναντιοῦνται. 3 Ἀποροῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον ἀποκρίσεως καὶ πρὸς τὰς πόλεις πρὸς μὲν τὰς πόλεις ὅτι εἵνοι μὲν εἰσι Λακεδαιμονίους καὶ τὴν τῶν Ἀργείων καὶ Μεσσηνίων μετὰ Φιλίππου σύστασιν καὶ μισοῦσι καὶ ὑποπιτεύουσι, οὐ μὴν ἀποφίνασθαι δύνανται δίκαια πράττειν τοὺς Λακεδαιμονίους. Πρὸς δὲ τὸν Φίλιππον ὅτι διημαρτήκασιν μὲν ὧν ἤλπισαν, οὐ μὴν ὑπ' ἐκείνου γ' αὐτοῦ δοκοῦσιν ἐξηπατησθαι· οὔτε γὰρ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐτέγραψεν ὁ Φίλιππος ἐπαγγέλλαν οὐδεμίαν, οὔτε διὰ τῶν ἰδίων πρέσβεων ἐποιήσατό τιν' ἐπόσχεσιν, ἀλλ' Ἀθηναίων τινὲς ἦσαν οἱ τὸν δῆμον εἰς ἐλπίδα καταστήσαντες ὡς Φίλιππος Φωκίας σώσει καὶ τὴν Θηβαίων ἔθριν καταλύσει. 4 Διὰ τοῦθ' ὁ Δημοσθένης τῶν ἀποκρίσεων μνησθεὶς ἐπαγγέλλεται μὲν ἀντὶς δώσειν, φησὶ δ' ὅτι δίκαιον ἦν τοὺς τὴν δυσχέρειαν πεποιηκότας, ἐκείνους καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀπαιτεῖσθαι, τοὺς ἀπαιτήσαντας, φησὶ, τὸν δῆμον καὶ ἀνοίξαντας Φιλίππῳ Πύλας. Ταῦτα δ' εἰς τὸν Λισχίνην αἰνίττεται, ὃ προκατασκευαζόμενος, ὡς φασί, τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν τῆς παραπρεσβείας, ἣν ἕστερον ἐνεστήσατο καὶ προδιαβάλλων αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β΄

- “Όταν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγοι γίνωνται περὶ ὧν Φίλιππος πράττει καὶ βιάζεται παρὰ τὴν εἰρήνην, αἶτι τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν λόγους καὶ δικαίους καὶ φιλανθρώπους ὁρῶ φαινομένους καὶ λέγειν μὲν ἅπαντας αἶτι τὰ δέοντα δοκοῦντας τοὺς κατηγοροῦντας Φιλίππου, γιγνόμενον δ’ οὐδέν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν δεόντων, οὐδ’ ὧν εἵνεκα
- 2 ταῦτ’ ἀκούειν ἄξιον. Ἀλλ’ εἰς τοῦτ’ ἤδη προηγμένα τυγχάνει πάντα τὰ πράγματα τῇ πόλει, ὥσθ’ ὅσῳ τις ἂν μᾶλλον καὶ φανερώτερον ἐξελέγχη Φίλιππον καὶ τὴν πρὸς ὑμᾶς εἰρήνην παραβαίνοντα καὶ πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν ἐπιβουλεύοντα, τοσοῦτῳ τὸ τί χρῆ ποιεῖν συμβουλευσαί
- 3 χαλεπώτερον εἶναι. Αἴτιον, δὲ τούτων ὅτι πάντας, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς πλεονεκτεῖν ζητοῦντας ἔργῳ κωλύειν καὶ πράξεσιν, οὐχὶ λόγοις δέον, πρῶτον μὲν ἡμεῖς οἱ παριόντες τούτων μὲν ἀφέσταμεν καὶ γράφειν καὶ συμβουλεύειν τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀπέχθειαν ὀκνοῦντες, οἷα ποιεῖ δ’, ὡς δεινὰ καὶ χαλεπὰ, ταῦτα διεξερχόμεθα· ἔπειθ’ ὑμεῖς οἱ καθήμενοι, ὡς μὲν ἂν εἴποιτε δικαίους λόγους καὶ λέγοντος ἄλλου συνείητε, ἅμεινον Φιλίππου παρεσκεύασθε, ὡς δὲ κωλύσαίτ’ ἂν ἐκεῖνον πράττειν ταῦτ’
- 4 ἐφ’ ὧν ἔστι νῦν, παντελῶς ἀργῶς ἔχετε. Συμβαίνει δὴ πρᾶγμ’ ἀναγκαῖον, οἶμαι, καὶ ἴσως εἰκόσ’ ἐν οἷς ἐκάτεροι διατρίβετε καὶ περὶ ᾧ σπουδάχετε, ταῦτ’ ἅμεινον

1. Τῆς Φιλοκρατείου λεγομένης εἰρήνης τοῦ 346 π.Χ.
2. Ὁ Δημοσθένης ἐνταῦθα φαίνεται ἐπικρίνων ἑαυτὸν καὶ τοὺς φίλους του. Θὰ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον εἰς τὴν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*, 68 κ. ε., δημηγορίαν του.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β'

Ὅταν, ὦ Ἀθηναῖοι, γίνεται λόγος δι' ὄσας ἐνεργείας καὶ παραβιάσεις διαπράττει ὁ Φίλιππος εἰς βάρος τῆς εἰρήνης¹, βλέπω πάντοτε ἅτι ὄσα λέγονται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δίκαια καὶ φιλόφροντα φαίνονται. Καὶ ὅτι ὅλοι οἱ κατηγοροῦντες τὸν Φίλιππον θεωροῦνται μὲν ὅτι λέγουν πάντοτε ὅ,τι πρέπει, δὲν γίνεται ὁμῶς τίποτε—διὰ τὰ εἰπω ἔν συντομίᾳ—ἀπὸ ὅ,τι πρέπει οὔτε τίποτε ἀπὸ ἐκείνα διὰ τὰ ὅποια ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀκούη κανεὶς (τοὺς λόγους). Εἰς τοιοῦτο δὲ σημεῖον ἔχει περιέλθει ἤδη ἡ ὅλη κατάστασις τῆς πόλεως, ὥστε ὅσον περισσότερον καὶ φανερώτερον ἀποδεικνύει κανεὶς ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ τὴν πρὸς σᾶς εἰρήνην παραβιάζει καὶ ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐπιβουλεύει, τόσον εἶναι δυσκολώτερον νὰ σᾶς συμβουλεύη κανεὶς τί πρέπει νὰ κάμνετε. Αἴτιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἔπρεπε ὅλοι, ὦ Ἀθηναῖοι, νὰ ἐμποδίζωμεν μὲ ἔργα καὶ πράξεις, ὄχι δὲ μὲ λόγια, ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπιζητοῦν (συνεχεῖς) κατακτήσεις, πρῶτον μὲν ἡμεῖς, οἱ ῥήτορες, δὲν ἀποτολμῶμεν τοιοῦτόν τι, νὰ γνωμοδοτῶμεν δηλαδὴ καὶ νὰ συμβουλεύωμεν, διότι φοβούμεθα μὴ πέσωμεν εἰς τὴν δυσμένειάν σας², περιγράφομεν δὲ ἀπλῶς ὄσα διαπράττει ὁ Φίλιππος ὡς φοβερά καὶ δυσάρεστα. Ἐπειτα σεῖς οἱ καθήμενοι³, διὰ τὰ λέγετε ὅ,τι εἶναι ὀρθὸν καὶ ἄλλον λέγοντα νὰ κατανοῆτε, εἴσθε καλύτερον παρεσκευασμένοι ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Διὰ τὰ τὸν ἐμποδίζετε ὁμῶς νὰ διαπράττῃ ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια ἀσχολεῖται τώρα, δὲν καταβάλλετε καμμίαν ἀπολύτως προσπάθειαν. Συμβαίνει ἔν τούτοις, νομίζω, κατὰ ἀναγκαῖον καὶ ἴσως φυσικόν. Εἰς ὄσα δηλαδὴ καταγίνεται ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο καὶ εἰς ὄσα ἐνασχολεῖται, αὐτὰ εἰς τὸν καθένα εὐρίσκονται εἰς καλύτεραν κατά-

3. Ὑπονοεῖ τοὺς ἀκούοντας, τοὺς ἀκροατὰς τοῦ.

- ἐκατέροις ἔχει, ἐκείνω μὲν αἰ πράξεις, ὑμῖν δ' οἱ λόγοι. Εἰ μὲν οὖν καὶ νῦν λέγειν δικαιότερ' ὑμῖν ἔξαρκεῖ, ῥάδιον
 5 καὶ πόνος οὐδεὶς πρόσσεσι τῷ πράγματι· εἰ δ' ὅπως τὰ παρόντ' ἐπανορθωθήσεται δεῖ σκοπεῖν, καὶ μὴ προελθόντ' ἔτι πορρωτέρω λήσει πάνθ' ἡμᾶς μηδ' ἐπιστήσεται μέγεθος δυνάμεως πρὸς ἦν οὐδ' ἀντῆραι δυνησόμεθα, οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος ὅσπερ πρότερον τοῦ βουλευέσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἅπασι καὶ τοῖς ἀκούουσιν τὰ βέλτιστα καὶ τὰ σώσοντα τῶν ῥάστων καὶ τῶν ἡδίστων προαιρετέον.
- 6 Πρῶτον μὲν, εἴ τις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θαρρεῖ ὄρων ἡλικὸς ἤδη καὶ ὄσων κύριός ἐστι Φίλιππος, καὶ μηδέν' οἶται κίνδυνον φέρειν τοῦτο τῇ πόλει μηδ' ἐφ' ὑμᾶς πάντα παρασκευάζεσθαι, θαυμάζω, καὶ δεηθῆναι πάντων ὁμοίως ὑμῶν βούλομαι τοὺς λογισμοὺς ἀκοῦσαί μου διὰ βραχέων, δι' οὓς τάναντί' ἐμοὶ παρέστηκε προσδοκᾶν καὶ δι' ὧν ἐχθρὸν ἡγοῦμαι Φίλιππον, ἴν', ἔάν μὲν ἐγὼ δοκῶ βέλτιον προορᾶν, ἐμοὶ πεισθῆτε, ἂν δ' οἱ θαρροῦντες καὶ πεπιστευκότες αὐτῷ, τούτοις προσθήσθε.
- 7 Ἐγὼ τοίνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λογίζομαι τίνων ὁ Φίλιππος κύριος πρῶτον μετὰ τὴν εἰρήνην κατέστη; Πυλῶν καὶ τῶν ἐν Φωκεῦσι πραγμάτων. Τί οὖν; πῶς τούτοις ἐχρήσατο; ἂ Ἰθηβαίοις συμφέρει, καὶ οὐχ ἂ τῇ πόλει, πράττειν προείλετο. Τί δήποτε; ὅτι πρὸς πλεονεξίαν, οἶμαι, καὶ τὸ πάνθ' ὑφ' αὐτῷ ποιήσασθαι τοὺς λογισμοὺς ἐξετάζων καὶ οὐχὶ πρὸς εἰρήνην οὐδ' ἡσυχίαν
 8 οὐδὲ δίκαιον οὐδέν, εἶδε τοῦτ' ὀρθῶς ὅτι τῇ μὲν ἡμετέρα πόλει καὶ τοῖς ἤθεσι τοῖς ὑμετέροις οὐδέν ἂν ἐνδείξαιτο τοσοῦτον οὐδὲ ποιήσειεν, ὑφ' οὗ πεισθέντες τῆς ἰδίας ἕνεκ' ὠφελείας τῶν ἄλλων τινὰς Ἑλλήνων ἐκείνω προῖσθε, ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαίου λόγον ποιούμενοι καὶ τὴν προσοῦσαν ἀδοξίαν τῷ πράγματι φεύγοντες καὶ πάνθ' ἂ προσήκει προορῶμενοι, ὁμοίως ἐναντιώσεσθε, ἂν τι τοιοῦτον ἐπιχειρῆ πράττειν, ὥσπερ ἂν εἰ πολεμοῦν-

1. Ὑπαινίσσεται τὴν ἀδράνειαν καὶ καταπτώσιν τῶν Ἀθηναίων ἐναντι τῶν ἀκαταπαύστων προόδων τοῦ Φιλίππου.

2. Τότε νὰ προστεθῆτε εἰς τὴν σκέψιν ἐκείνων, νὰ τοὺς ἀκολουθήσετε.

3. Ἐλαβε δηλαδὴ τὴν ἐξουσίαν νὰ διευθετήσῃ ὅπως ἠθέλε τὸν «Ἴερον Πόλεμον».

4. Κατέστρεψε καὶ ὑπέταξε τοὺς Φωκεῖς, τοὺς παλαιούς ἐχθροὺς τῶν Ἰθηβῶν, παρέδωκε δὲ τὰς βοιωτικὰς πόλεις Ὀρχομενόν, Κορώνειαν εἰς τοὺς Ἰθηβαίους.

στασιν : ἐκεῖνος μὲν (εὐδοκίμει) εἰς τὰς πράξεις, σεις δὲ εἰς τοὺς λόγους. Ἐάν λοιπὸν τώρα σᾶς ἀρξῆ ἢ ἀποδεικνύετε ὅτι ἔχετε περισσότερον δίκαιον, εἶναι εὐκόλον πράγμα καὶ δὲν χροιάζεται κόπος δι' αὐτό. Ἐάν ὅμως πρέπη νὰ ἐξετάζωμεν πῶς θὰ ἀνορθωθῆ ἡ σημερινὴ κατάστασις¹ καὶ πῶς δὲν θὰ περιέλθουν ὅλα εἰς ἀκόμη χειρότερον σημεῖον, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν, μήτε θὰ συγκροτηθῆ ἐναντίον μας μεγάλη δύναμις πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνάμεθα οὔτε (κάν) νὰ ἀντισταθῶμεν, τότε δὲν ἀρκεῖ πλέον ὁ αὐτὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, ὅπως (ἐκάμαμεν καὶ) προηγουμένως, ἀλλὰ πρέπει καὶ οἱ ρήτορες ὅλοι καὶ σεις οἱ ἀκούοντες νὰ προτιμᾶτε τὰ ὠφελιμώτατα καὶ τὰ μέλλοντα νὰ μᾶς σώσουν ἀπὸ τὰ εὐκολώτατα καὶ τὰ πλέον εὐχάριστα.

Πρῶτον μὲν, ὃ Ἀθηναῖοι, ἀπορῶ ἔαν κανεὶς δὲν ἀνησυχῆ—ἂν καὶ βλέπει πόσον ἰσχυρὸς καὶ πόσων χωρῶν εἶναι ἤδη κύριος ὁ Φίλιππος—καὶ νομίζῃ ὅτι αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κανένα κίνδυνον διὰ τὴν πόλιν, μήτε ὅτι προετοιμάζει τὰ πάντα ἐναντίον σας. Θέλω μάλιστα νὰ σᾶς παρακαλέσω ὅλους ἐξ ἴσου νὰ ἀκούσετε δι' ὀλίγων τοὺς συλλογισμούς μου, ἕνεκα τῶν ὁποίων μοῦ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ περιμένω τὰ ἀντίθετα καὶ λόγῳ τῶν ὁποίων θεωρῶ ἔχθρὸν τὸν Φίλιππον. Κατόπιν, ἔαν μὲν φαίνωμαι ὅτι προβλέπω τὸ μέλλον καλύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πεισθῆτε εἰς ἐμέ. Ἐάν πάλιν (προβλέπουν καλύτερον) οἱ μὴ ἀνησυχοῦντες καὶ οἱ ἔχοντες ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, τότε νὰ συμφωνήσετε μὲ ἐκεῖνους².

Ἐγὼ λοιπὸν, ὃ Ἀθηναῖοι, συλλογίζομαι : ποίων χωρῶν ἔγινε κατὰ πρῶτον κύριος ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν εἰρήνην; Τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῶν Φωκιῶν πραγμάτων³. Λοιπὸν τί; Πῶς ἐπολιτεύθη ὡς πρὸς αὐτά; Ἐπροτίμησε νὰ κάμῃ ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ ὄχι ὅ,τι (συμφέρει) εἰς τὴν πόλιν μας⁴. Διὰ τὸ τέλος πάντων; Διότι ἀπὸ πλεονεξίαν, νομίζω, καὶ ὑπολογίζω πῶς νὰ καθυποτάξῃ τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν καὶ ὄχι πρὸς εἰρήνην οὐδὲ πρὸς ἡσυχίαν οὐδὲ πρὸς κανὲν δίκαιον, ἀντελήφθη τοῦτο ὀρθῶς. Ὅτι δηλαδὴ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν ἰδικὴν μας πόλιν καὶ τὰς συνηθείας σας, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποσχεθῆ ἢ νὰ παράσῃ κανὲν τοιοῦτον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον νὰ πεισθῆτε σεις καὶ νὰ τοῦ ἐγκαταλείψετε πρὸς ἰδικόν σας ὄφελος μερικῶν ἐκ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἐνδιαφερόμενοι καὶ διὰ τὸ δίκαιον, ἀποφεύγοντες δὲ καὶ τὴν συνοδεύουσαν τὸ πρᾶγμα κακὴν φήμην καὶ προβλέποντες πάντα ὅσα πρέπει, θὰ ἐναντιωθῆτε ἂν ἐπιχειρήσῃ νὰ κάμῃ κατὰ παρόμοιον, ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἐναντιώνησθε, ἔαν συνέβαινε νὰ διεξάγετε πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

- 9 τες τύχοιτε. Τούς δὲ Θηβαίους ἡγεῖτο, ὅπερ συνέβη, ἀντὶ τῶν ἑαυτοῖς γιγνομένων τὰ λοιπὰ ἔασειν ὅπως βούλεται πράττειν ἑαυτόν, καὶ οὐχ ὅπως ἀντιπράξειν καὶ διακωλύσειν, ἀλλὰ καὶ συστρατεύσειν, ἂν αὐτοὺς κελεύῃ. Καὶ νῦν τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀργεῖους ταῦθ' ὑπειληφώς εὖ ποιεῖ. Ὁ καὶ μέγιστόν ἐστι καθ' ὑμῶν ἐγκώμιον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.
- 10 Κέκρισθε γὰρ ἐκ τούτων τῶν ἔργων μόνοι τῶν πάντων μηδενὸς ἂν κέρδους τὰ κοινὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων προέσθαι, μηδ' ἀνταλλάξασθαι μηδεμιᾶς χάριτος μηδ' ὠφελείας τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὖνοιαν. Καὶ ταῦτ' εἰκότως καὶ περὶ ὑμῶν οὕτως ὑπέιληφε καὶ κατ' Ἀργείων καὶ Θηβαίων ὡς ἑτέρως, οὐ μόνον εἰς τὰ παρόνθ' ὄρων, 11 ἀλλὰ καὶ τὰ πρό τούτων λογιζόμενος. Εὐρίσκει γάρ, οἶμαι, καὶ ἀκούει τοὺς μὲν ὑμετέρους προγόνους, ἔξδὸν αὐτοῖς τῶν λοιπῶν ἄρχειν Ἑλλήνων ὥστ' αὐτοὺς ὑπακούειν βασιλεῖ, οὐ μόνον οὐκ ἀνασχομένους τὸν λόγον τοῦτον, ἤνικ' ἦλθεν Ἀλέξανδρος ὁ τούτου πρόγονος περὶ τούτων κήρυξ, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν ἐκλιπεῖν προελομένους καὶ παθεῖν ὅτιοῦν ὑπομείναντας, καὶ μετὰ ταῦτα πράξαντας ταῦθ' ἅ πάντες μὲν ἀεὶ γλίσχονται λέγειν, ἀξίως δ' οὐδεὶς εἰπεῖν δεδύνηται.—διόπερ κἀγὼ παραλείψω, δικαίως ἔστι γὰρ μείζω τὰ κείνων ἔργα, ἢ ὡς τῷ λόγῳ τις ἂν εἴποι,—τούς δὲ Θηβαίων καὶ Ἀρ-

1. Ὁ ρήτωρ ὑπαινίσσεται τὸ ἀφηγοῦμενον ὑπὸ Ἡροδότου (7, 140—143) ὅτι μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ὁ βασιλεὺς τῆς μικρᾶς τότε Μακεδονίας Ἀλέξανδρος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποκίνησῃ εἰς τοὺς Πέρσας—μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλως, δεδομένου ὅτι ὁ τεράστιος περσικὸς στρατὸς τοῦ Ξέρξου θὰ κατέλυε τὴν χώραν του—εἰστάλη ἀπὸ τὸν Μαργδόνιον πρὸ τῆς καταστροφῆς του εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν σημασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐπὶ δελεαστικῶν ὄρους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἀπήντησαν οὕτως «ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἠκολούθει τὴν αὐτὴν πορείαν ὡς καὶ σήμερον οὐδέποτε θὰ συνεμάχουν μὲ τὸν Ξέρξην» (ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἦγ τῇ περ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσειν ἡμέας Ξέρξην).

Ὁ Δημοσθένης ὄχι μόνον προσπαθεῖ νὰ μειώσῃ τὸν Φίλιππον τὸν ὁποῖον ὑπονοεῖ διὰ τοῦ ἐξευτελιστικοῦ: *τούτου (τούτου* Vulg.: *τούτων* SABVO.), ἀλλ' ἀδικεῖ καὶ τὸν φιλέλληνα βασιλέα—ὅπως ἀνομάσθῃ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος, ἀκριβῶς διὰ τὰ ἑλληνικά του αἰσθηματα—(τὸν ἀποκαλεῖ *κῆρυκα* περιφρονητικῶς καὶ οὔτε κἀν *πρόσβον*, ὡς ὄφειλε καὶ ὡς ἦτο πράγματι). Ὁ Ἀλέξανδρος συνετέλεσε κατὰ τὴν μακρὰν βασιλείαν του (498—454 π. Χ.) νὰ ἐπέλθῃ στενοτέρᾳ ἐπαφῇ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὰ ἄλλα κράτη τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας καὶ νὰ προαχθῇ ἡ χώρα του εἰς ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, δεχόμενος εἰς

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τοὺς Θηβαίους, ἐνόμιζεν—πρῶγμα τὸ ὁποῖον καὶ συνέβη—ὅτι ἀντὶ τῶν ὠφελειῶν αἱ ὁποῖαι θὰ ἐγίνοντο εἰς αὐτοὺς, θὰ τὸν ἄφηναν ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ νὰ ἐνεργῇ ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀντέπρατταν οὔτε θὰ τὸν ἠμποδίζαν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξεστράτευαν μαζί του ἂν τοὺς διέτασσε. Καὶ τώρα περικοπεῖται τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀργεῖους διαπνεομένους ἀπὸ τὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις. Τοῦτο δὲ καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον ἐγκώμιον διὰ σᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι.

Διότι ἔχετε κριθῆ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα (τοῦ Φιλίππου) ὅτι μόνον σεῖς ἀπὸ ὅλων δὲν θὰ ἐγκατελείπετε τὰ κοινὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ἀντὶ οἰουδήποτε κέρδους, οὔτε καὶ θὰ ἀντηλλάσσετε τὴν πρὸς τοὺς (ἄλλους) Ἕλληνας συμπάθειάν σας μὲ οἴανδὴποτε χάριν ἢ ὠφέλειαν. Καὶ τὴν γνώμην αὐτὴν εὐλόγως ἐσχημάτισε καὶ διὰ σᾶς τοιουτοτρόπως καὶ κατὰ τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Θηβαίων ὅλως διαφορετικὰ, διότι δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ παρόντα, ἀλλ' ὑπολογίζει καὶ ὅσα συνέβησαν προηγουμένως. Διότι εὐρίσκει, νομίζω, καὶ μανθάνει ἐκ φήμης ὅτι οἱ μὲν ἰδικοὶ σας πρόγονοι, ἐνῶ ἦτο δυνατόν νὰ ἄρχουν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ὑπακούουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν βασιλέα (τῶν Περσῶν), ὄχι μόνον δὲν ἠνέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας, ὅτε ἦλθεν ὡς κήρυξ αὐτῶν ὁ Ἀλέξανδρος ὁ πρόγονος τούτου¹, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν τῶν ἐπροτίμησαν νὰ ἐγκαταλείψουν² καὶ ὑπέμειναν νὰ ὑποσιοῦν πᾶσαν θυσίαν. Κατόπιν μάλιστα ἐπετέλεσαν τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ὅλοι μὲν ἐπιθυμοῦν πάντοτε νὰ ὀμιλοῦν, κανεὶς ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ὀμιλήσῃ ἐπαξίως. Δι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ θὰ τὸ παραλείψω εὐλόγως, διότι τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων εἶναι ἀνώτερα παρ' ὅσον θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ εἴπῃ μὲ λόγια. Ἀπὸ τοὺς προγόνους

τὴν αὐλήν του διακεκριμένους Ἕλληνας, ὅπως π. χ. τὸν Πίνδαρον. ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ὠνόμασε *φιλέλληνα*. Εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον ὠφελεται τὸ ὅτι εἰδοποιήθησαν ἐγκαίρως οἱ Ἕλληνας περὶ τῶν προθέσεων τῶν Περσῶν τόσον πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύμπου κυρίως Ἑλλάδα, ὅσον καὶ τὴν προτεραιάν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶν ἀπροετοίμαστοι.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν τότε τὴν πόλιν τῶν διὰ δευτέραν φοράν (πρβλ. Ἡροδότου, 9, 6). Ἡ συνέχεια ἐν τούτοις τῆς περιόδου ἀναφέρεται προφανῶς ὄχι εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, ἣ ὁποία ἦτο ὁ μέγας τίτλος δόξης τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Δημοσθένης ὅμως συγχέει τὰ γεγονότα. Πιστεύει ὅτι ὁ Ξέρξης προσεπάθησε νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς Ἀθηναίους πρὸ τῆς Σαλαμῖνος καὶ πρὸ τῆς πρώτης ἐρημώσεως τῆς Ἀττικῆς. Ἡ αὐτὴ σύγχυσις ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὸν λόγον *Περὶ τοῦ στεφάνου*, § 204. Τὸ λάθος τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης διέπραξεν αὐτὸ εἰς τὸν *Πανηγυρικόν* του, § 94.

- γείων προγόνους τούς μὲν συστρατεύσαντας τῷ βαρ-
 12 βάρῳ, τούς δ' οὐκ ἐναντιωθέντας. Οἶδεν οὖν ἀμφοτέ-
 ρους ἰδίᾳ τὸ λυσιτελοῦν ἀγαπήσοντας, οὐχ ὅτι συνοίσει
 κοινῇ τοῖς Ἕλλησι σκεψομένους. Ἐγείτ' οὖν, εἰ μὲν
 ὑμᾶς ἔλοιτο, φίλους ἐπὶ τοῖς δικαίοις αἰρήσεσθαι, εἰ δ'
 ἐκείνοις προσθεῖτο, συνεργοὺς ἔξειν τῆς αὐτοῦ πλεο-
 νεξίας. Διὰ ταῦτ' ἐκείνους ἀνθ' ὑμῶν καὶ τότε καὶ νῦν
 αἰρεῖται· οὐ γὰρ δὴ τριήρεις γε ὄρα πλείους αὐτοῖς ἢ
 ὑμῖν οὔσας· οὐδ' ἐν μὲν τῇ μεσογείᾳ τιν' ἀρχὴν εὑρηκε,
 τῆς δ' ἐπὶ τῇ θαλάττῃ καὶ τῶν ἐμποριῶν ἀφέστηκεν· οὐδ'
 ἀμνημονεῖ τοὺς λόγους οὐδὲ τὰς ὑποσχέσεις ἐφ' αἷς
 τῆς εἰρήνης ἔτυχεν.
- 13 Ἄλλὰ νῆ Δί', εἴποι τις ἂν ὡς πάντα ταῦτ' εἰδῶς, οὐ
 πλεονεξίας ἔνεκεν οὐδ' ὧν ἐγὼ κατηγορῶ τότε ταῦτ'
 ἔπραξεν, ἀλλὰ τῷ δικαιοτέρῳ τοὺς Θηβαίους ἢ ὑμᾶς
 ἀξιοῦν. Ἄλλὰ τοῦτον καὶ μόνον πάντων τῶν λόγων
 οὐκ ἔνεστιν αὐτῷ νῦν εἰπεῖν· ὁ γὰρ Μεσσηνὴν Λακε-
 δαιμονίου ἀφιέναι κελεύων, πῶς ἂν, Ὀρχομενὸν καὶ
 Κορώνειαν τότε Θηβαίοις παραδοῦς, τῷ δίκαια νομίζειν
 ταῦτ' εἶναι πεποιηκέναι σκήψαιτο;
- 14 Ἄλλ' ἐβιάσθη νῆ Δία—τοῦτο γὰρ ἐσθ' ὑπόλοιπον—
 καὶ παρὰ γνώμην τῶν Θετταλῶν (ἰπέων καὶ τῶν Θη-
 βαίων ὀπλιτῶν ἐν μέσῳ ληφθεὶς συνεχώρησε ταῦτα.
 Καλῶς· οὐκοῦν φασὶν μὲν μέλλειν πρὸς τοὺς Θηβαίους
 αὐτὸν ὑπόπτως ἔχειν, καὶ λογοποιοῦσι περιμόντες τινὲς
- 15 ὡς Ἐλάτειαν τειχιεῖ. Ὁ δὲ ταῦτα μὲν μέλλει, καὶ μελ-
 λήσει γε, ὡς ἐγὼ κρίνω, τοῖς Μεσσηνίοις δὲ καὶ τοῖς

1. Ὑπαινίσσεται τὴν σύμπραξιν τῶν Θηβαίων μετὰ τῶν Περ-
 σῶν κατὰ τὴν μεγάλην τούτων ἐπιδρομὴν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἐλ-
 λάδος (βος π. X. αἰών).

2. Οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους δὲν μετέσχον
 τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐτήρησαν στάσιν ἀναμονῆς
 —οὐδενερότητα, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον.

3. Ἡ σκέψις τοῦ ρήτορος ἀπαλασσομένη τοῦ εἰρωνικοῦ τῆς
 τόνου εἶναι ἢ ἐξῆς: Δεδομένου ὅτι ὁ Φίλιππος ἀποδίδει τὴν μεγα-
 λυτέραν σημασίαν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τοὺς ὁποίους κατέχει
 εἰς τὸ Αἰγαῖον, θὰ ἐπεζηῖται τὴν φιλίαν ναυτικῆς δυνάμεως ὡς αἱ
 Ἀθῆναι μᾶλλον παρὰ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων τῶν Θηβῶν καὶ
 τοῦ Ἀργους, ἐὰν δὲν εἶχε φιλοδόξους βλέψεις.

4. Ἀξιοῦσα τὴν Μεσσηνίαν ἢ Σπάρτην, εἶχε δικαιώματα ἀνά-
 λογα πρὸς τὰς Θήβας εἰς τὰς ὁποίας ὑπήχθησαν αἱ βοιωτικαὶ πόλεις.
 Ὁ Φίλιππος ἠθύνει τὴν συγκεντρωτικὴν πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῶν
 Θηβαίων ἐν Βοιωτίᾳ, ἐνῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκέρυσσε τὴν ἀρ-
 χὴν τῆς αὐτονομίας ἐπειδὴ παρέβλαπτε τὴν Λακεδαιμόνα. Ἡ ἀνα-
 κολουθία αὕτη, λέγει ὁ Δημοσθένης, καταδεικνύει ὅτι ὁ Φίλιππος μόνον
 τὸ συμφέρον του βλέπει καὶ οὐδόλως ἐνδιαφέρεται περὶ ἀρχῶν καὶ

ἀφ' ἑτέρου τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Ἀργείων, οἱ (πρῶτοι) μὲν ἔξεστράτευσαν μαζί με τοὺς βαρβάρους¹, οἱ ἄλλοι δὲ δὲν ἀντετάχθησαν εἰς αὐτούς². Ἐντελήθη λοιπὸν ὅτι καὶ οἱ δύο οὗτοι θὰ ἐπροτίμων τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά των καὶ δὲν θὰ ἀπέβλεπαν εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Δι' αὐτὸ ἐνόμισεν ὅτι ἐὰν μὲν ἐπροτίμα σᾶς, θὰ σᾶς εἶχε φίλους δι' ἄγωνα ὑπὲρ τῶν δικαίων, ἐὰν δὲ συνετάσσετο μὲ τὸ μέρος ἐκείνων, θὰ τοὺς εἶχε συνεργοὺς τῆς ἀπληστίας του. Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ τότε καὶ τώρα ἀντὶ ὑμῶν προτιμᾷ ἐκείνους. Διότι ἀσφαλῶς δὲν τοὺς βλέπει νὰ ἔχουν περισσοτέρας τριήρεις ἀπὸ σᾶς. Οὔτε εὖρεν ἠπειρωτικὴν τινα ἡγεμονίαν καὶ ἐγκατέλειψε τὴν ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν κυριαρχίαν³. Δὲν λησμονεῖ ἄλλωστε οὔτε τοὺς λόγους οὔτε τὰς ὑποσχέσεις μὲ τὰς ὁποίας ἐπέτυχε τὴν εἰρήνην.

Ἄλλὰ μὰ τὸν Δία θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ μοῦ εἴπη, ὡς ἐὰν ἐγνώριζε πάντα ταῦτα, ὅτι δὲν τὰ ἔκαμην αὐτὰ ἐκ πλεονεξίας οὔτε δι' οὐδὲ λόγους τὸν κατηγορῶ ἐγώ, ἀλλὰ διότι αἱ ἀξιώσεις τῶν Θηβαίων ἦσαν δικαιότεραι ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ὁ μόνος ἕξ ὄλων τῶν λόγων τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προβάλλῃ τώρα. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διέτασσε τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἀφήσουν τὴν Μεσσηνίην (ἐλευθέραν), πῶς θὰ ἐπροφασίζετο ὅτι, παραδώσας τότε εἰς τοὺς Θηβαίους τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Κορώνειαν, διέπραξε τοῦτο νομίζων ὅτι εἶναι δίκαιον⁴;

Ἄλλ' ἐξηναγκάσθη εἰς τοῦτο, μὰ τὸν Δία—λέγων ὡς τελευταίαν δικαιολογίαν—καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του προσέβη εἰς αὐτὴν τὴν παραχώρησιν, εὖρεθεῖς ἐν μέσῳ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων καὶ τῶν Θηβαίων πεζῶν. Ἔχει καλῶς. Τώρα λοιπὸν λέγουν ὅτι πρόκειται νὰ διάκειται δυσπίστως πρὸς τοὺς Θηβαίους. Μερικοὶ μάλιστα περιφερόμενοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διαδίδουν ὅτι δῆθεν θὰ ὀχυρώσῃ τὴν Ἐλάτειαν⁵. Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ μελετᾷ καὶ θὰ σκέπτεται ἀσφαλῶς νὰ τὰ κάμῃ⁶, ὅπως πιστεύω, δὲν πρόκειται ὅμως νὰ ἐνωθῇ μὲ τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀρ-

δικαίου. Βλ. καὶ τὸν *ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν* λόγον (§ 25 κ. ἑ.), ὅπου ὁ ρήτωρ καμνεῖ ἐκκλησίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ διαπραξῶν παρομοίαν ἀνακολουθίαν.

5. Πράγματι κυριεύσας καὶ ὀχυρώσας τὴν Ἐλάτειαν ὁ Φίλιππος ἐκράτει εἰς διαρκῆ ἀνησυχίαν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὅποιοι καὶ δυσηρεστήθησαν ἐκ τούτου ἀποσπασθέντες τῆς συμμαχίας τοῦ Μακεδόνα.

6. Μετὰ τὸ *μελλήσει* ἢ βουλγάτα προσθέτει *γε*, τὸ ὁποῖον παραλείπει τὸ S Ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν ὁ Rehdantz μνημονεύει τὴν ἀπάντησιν τῆς Μερόπης τοῦ Εὐριπίδου (Αὐλὸς Γέλλιος VI (VII), 3, 28) πρὸς τὸν δολοφόνον τοῦ συζύγου της: «Εἰ γὰρ σ' ἐμελλεν, ὡς σὺ φῆς, κτείνειν πόσας, χρῆν καὶ σὲ μέλλειν».

- Ἄργείοις ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους συμβάλλειν οὐ μέλει, ἀλλὰ καὶ ξένους εἰσπέμπει καὶ χρήματ' ἀποστέλλει καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχων αὐτός ἐστι προσδόκιμος. Τοὺς μὲν ὄντας ἐχθροὺς Θηβαίων Λακεδαιμονίους ἀνακρεῖ, οὓς δ' ἀπώλεσεν αὐτὸς πρότερον Φωκέας νῦν σφάζει;
- 16 Καὶ τίς ἂν ταῦτα πιστεύσειεν; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἠγοῦμαι Φίλιππον, οὐτ' εἰ τὰ πρῶτα βιασθεῖς ἄκων ἔπραξεν, οὐτ' ἂν εἰ νῦν ἀπεγίγνωσκε Θηβαίους, τοῖς ἐκείνων ἐχθροῖς συνεχῶς ἐναντιοῦσθαι, ἀλλ' ἀφ' ὧν νῦν ποιεῖ, κἀκεῖν' ἐκ προαιρέσεως δηλὸς ἐστι ποιήσας, ἐκ πάντων δ', ἂν τις ὀρθῶς θεωρῆ, πάνθ' ἃ πραγματεύεται κατὰ τῆς πόλεως συντάττων.
- 17 Καὶ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης τρόπον τιν' αὐτῷ νῦν γε δὴ συμβαίνει. Λογίζεσθε γάρ· ἄρχειν βούλεται, τούτου δ' ἀνταγωνιστάς μόνους ὑπέιληφεν ὑμᾶς. Ἄδικεῖ πολὺν ἡδὴ χρόνον, καὶ τοῦτ' αὐτὸς ἄριστα σύνοιδεν αὐτῷ· οἷς γὰρ οὓσιν ὑμετέροις ἔχει, τούτοις πάντα τᾶλλ' ἀσφαλῶς κέκτηται· εἰ γὰρ Ἀμφίπολιν καὶ Ποτίδαιαν προεῖτο,
- 18 οὐδ' ἂν οἴκοι μένειν βεβαίως ἠγεῖτο. Ἀμφότερ' οὖν οἶδεν, καὶ αὐτὸν ὑμῖν ἐπιβουλεύοντα καὶ ὑμᾶς αἰσθανομένους. Εὖ φρονεῖν δ' ὑμᾶς ὑπολαμβάνων δικαίως αὐτὸν μισεῖν νομίζει καὶ παρώξυνται, πείσεσθαι τε προσδοκῶν, ἂν καιρὸν λάβητε, ἂν μὴ φθάσῃ ποιήσας πρότερος. Διὰ ταῦτ' ἐγρήγορεν, ἐφέστηκεν ἐπὶ τῇ πόλει, θεραπεύει τινὰς Θηβαίων καὶ Πελοποννησίων τοὺς ταῦτα
- 19 βουλομένους τούτοις, οὓς διὰ μὲν πλεονεξίαν τὰ παρόντ' ἀγαπήσειν οἶεται, διὰ δὲ σκαιότητα τρόπων τῶν μετὰ ταῦτ' οὐδὲν προόψεσθαι. Καίτοι σωφρονοῦσί γε καὶ μετρίως ἐναργῆ παραδείγματ' ἔστιν ἰδεῖν, ἃ καὶ πρὸς Μεσσηνίους καὶ πρὸς Ἀργεῖους ἔμοιγ' εἶπειν συνέβη· βέλτιον δ' ἴσως καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔστιν εἰρησθαι.
- 20 «Πῶς γὰρ οἶεσθ', ἔφην, ὧ ἄνδρες Μεσσηνιοὶ, δυσχερῶς ἀκούειν Ὀλυνθίους, εἴ τίς τι λέγοι κατὰ Φιλίππου

1. Ὁ Φίλιππος ἀνεμένετο τότε αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Βλ. ἂν ἀνάλυσιν β' *Φιλιππικοῦ*.

2. Ὅτι δηλαδὴ τὸν ἐξεβίασαν, ὡς ἰσχυρίζετο, νὰ ἐκχωρήσῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὰς αὐτονόμους βοιωτικὰς πόλεις.

3. Ἡ *σκαιότης τρόπων* ἰσοδύναμος *ἀναίσθησίας* (μωρίας κλπ.). Βλ. *Περὶ εἰρήνης*, § 15 καὶ *Περὶ τοῦ στεφάνου*, 120: «*Σκαιὸς εἰ καὶ ἀναίσθητος*». Ὁ Εὐρεπίδης ἀντιτάσσει τὸ *σκαῖος* πρὸς τὸ *σοφός*. *Μή-*

γείους ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐν τούτοις καὶ μισθοφόρους στέλλει εἰς τὴν χώραν των καὶ χρήματα ἀποστέλλει καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναμένεται νὰ καταφθάσῃ¹ μετὰ (μεγάλων) δυνάμεων. Καὶ τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους, ὡς ἐχθροὺς τῶν Θηβαίων, προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ· τοὺς δὲ Φωκεῖς, τοὺς ὁποίους κατέστρεψε προηγουμένως, θὰ τοὺς σώσῃ τώρα; Ποῖος λοιπὸν δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς αὐτά; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν φανταζομαι ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ ἠγναντιοῦτο συνεχῶς εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῶν Θηβαίων, οὔτε ἂν κατ' ἀρχὰς ἐνήργησε παρὰ τὴν θέλησίν του ἐξαναγκασθεὶς², οὔτε ἂν ἀπεσπᾶτο σήμερον ἀπὸ τοὺς Θηβαίους. Ἀπὸ ὅσα ὁμως διαπράττει τώρα καταφαίνεται ὅτι καὶ ἐκεῖνα ἐκ προθέσεως τὸ ἔκαμνεν. Ἐξ ὧλων δέ, ἂν κανεὶς παρατηρῇ ὀρθῶς, (προκύπτει ὅτι) πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ στρέφονται ἐναντίον τῆς πόλεως.

Καὶ τοῦτο ἄλλωστε τώρα ἐξ ἀνάγκης τρόπον τινὰ τοῦ συμβαίνει. Διότι, συλλογισθῆτε ὅτι θέλει νὰ κυριαρχῇ, εἰς αὐτὸ δὲ μόνον σᾶς θεωρεῖ ἀνταγωνιστάς. Κάμνει ἀδικίας ἐπὶ πολὺν ἤδη χρόνον καὶ ἔχει πλήρη συνείδησιν τούτου. Διότι χάρις εἰς ὅσα ἔχει λάβει ἀπὸ σᾶς, ἐξησφάλισε καὶ πάντα τὰ ἄλλα. Διότι ἂν ἐγκατέλειπε τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Ποτίδαιαν, οὔτε εἰς τὴν πατρίδα του θὰ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἔμμενεν ἀσφαλῆς. Δύο πράγματα λοιπὸν γνωρίζει· ἅψ' ἑνὸς ὅτι αὐτὸς σᾶς ἐπιβουλεύει καὶ ἅψ' ἑτέρου ὅτι σεῖς τὸ ἀνυλαμβάνεσθε. Ἐπειδὴ μάλιστα σᾶς θεωρεῖ ἐχέφρονας, νομίζει ὅτι ὀρθῶς πράττοντες τὸν μισεῖτε καὶ εἶναι ἐξωρισμένος ἐπειδὴ ἀναμένει ὅτι θὰ πάθῃ κάτι κακὸν ἀπὸ σᾶς, ἂν σᾶς δοθῇ ἢ εὐκαιρία καὶ ἂν δὲν προφθάσῃ ἐκείνος νὰ σᾶς τὸ κάμῃ (τὸ κακὸν) προηγουμένως. Δι' αὐτὸ ἐπαγρυπνεῖ, παρακολουθεῖ τὴν πόλιν μας, περιποιεῖται μερικὸς Θηβαίους καὶ ἐκ τῶν Πελοποννησίων ὅσους θέλουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνους. Ὅσους δηλαδὴ νομίζει ὅτι θὰ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, λόγῳ δὲ τῆς μορίας των³ δὲν θὰ προΐδουν κανὲν ἀπὸ τὰ ἐπακόλουθα. Καὶ ὁμως οἱ ἔστω καὶ μετρίως ἐξεφρονοῦντες δύνανται νὰ ἴδουν ἕναργῆ παραδείγματα ὅσα τοῦλάχιστον μού συνέβη νὰ εἴπω πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀργεῖους⁴. Ἴσως μάλιστα εἶναι καλύτερον νὰ λεχθοῦν καὶ πρὸς σᾶς.

«Μὲ πόσῃν νομίζετε δυσφορίαν—εἶπον—, ὦ Μεσσηνιοί, ἤκουον καὶ οἱ Ὀλύμπιοι, ἂν ἔλεγε κανεὶς κάτι ἐναντίον τοῦ Φιλίππου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτε ἅψ' ἑνὸς μὲν παρεχώρει

δεῖα, 190 «Σκαιὸς δὲ λέγων οὐδὲν τι σοφὸς τοὺς πρόσθε βροτοὺς οὐκ ἂν ἀμάρτοις».

4. Κατὰ τὴν διπλωματικὴν ἀποστολὴν εἰς Πελοπόννησον τῆ 344 π. Χ.

- κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτ' Ἀνθεμοῦντα μὲν αὐτοῖς ἀφίει, ἤς πάντες οἱ πρότερον Μακεδονίας βασιλεῖς ἀντεποιοῦντο, Ποτιδαιαν δ' ἐδίδου τοὺς Ἀθηναίων ἀποίκουσ ἐκβάλλων, καὶ τὴν μὲν ἔχθραν τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς ἀνήρητο, τὴν χώραν δ' ἐκείνους ἐδέδωκε καρποῦσθαι; Ἐὰν προσδοκᾶν αὐτοὺς τοιαῦτα πείσεσθαι, ἢ λέγοντος ἂν
- 21 τινος πιστεῦσαι οἴεσθε; «Ἄλλ' ὅμως», ἔφην ἐγώ, «μικρὸν χρόνον τὴν ἀλλοτρίαν καρπωσάμενοι πολλὴν τῆς ἑαυτῶν ὑπ' ἐκείνου στέρονται, αἰσchrῶς ἐκπεσόντες, οὐ κρατηθέντες μόνον, ἀλλὰ καὶ προδοθέντες ὑπ' ἀλλήλων καὶ πραθέντες· οὐ γὰρ ἀσφαλεῖς τοῖς πολιτείαις αἱ πρὸς τοὺς τυράννους αὐταί λισαν ὁμιλίας».
- 22 «Τί δ' οἱ Θετταλοὶ; Ἄρ' οἴεσθ'», ἔφην, «ὅτ' αὐτοῖς τοὺς τυράννους ἐξέβαλλε καὶ πάλιν Νίκαιαν καὶ Μαγνησίαν ἐδίδου, προσδοκᾶν τὴν καθεστῶσαν νῦν δεκαδάρχιν ἐσεσθαι παρ' αὐτοῖς, ἢ τὸν τὴν Πυλαίαν ἀποδόντα, τοῦτον τὰς ἰδίας αὐτῶν προσόδους παραιρήσεσθαι; Οὐκ ἔστι ταῦτα· ἀλλὰ μὴν γέγονε ταῦτα, καὶ

1. Ἡ πόλις τῆς Χαλκιδικῆς Ἀνθεμοῦς ἀνήκεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας (βλ. Θουκυδίδου 2, 99· Ἡροδότου, 9, 94), ὁ Ἀθηναῖος δὲ στρατηγὸς Ἰφικράτης ἐβοήθησε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀμύντου νὰ τὴν ἀνακτήσουν ἀπὸ τὸν σφετεριστὴν Παισανίαν (βλ. Αἰσχίνου *Περὶ παραπρεσβείας* 27 κ. ε.). Ὀλίγον ὅμως μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ εἰς τὸν θρόνον ὁ Φίλιππος τὴν ἐξεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ προσεταιρισθῆ.

2. Ἀφοῦ τὴν ἐκυρίευσεν καὶ τὴν κατέστρεψε, παρέδωκε τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἰς τοὺς Ὀλυνθίους (356).

3. Οἱ προδόται Λασθένης καὶ Εὐθυκράτης παρέδωσαν εἰς τὸν ἐχθρὸν πεντακοσίους ἰππεῖς, τὸ ἀνθος τῶν πολιτῶν τῆς Ὀλύνθου. Ἡ πόλις οὕτω ὑπέκυψεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Φιλίππου, ὁ ὁποῖος κυριεύσας αὐτὴν ἐπώλησε τοὺς κατοίκους ὡς δούλους (348 π.Χ.).

4. Ἡ ἐκδίωξις τῶν τυράννων ἐγένετο πρὸ 352. Μόνον ὅμως πρὸ 246, μετὰ τὸν Ἱερὸν πόλεμον, ἀπέδωκεν ὁ Φίλιππος εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς τὴν πόλιν Μαγνησίαν, τὴν ὁποίαν ἐξήτουν ἀπὸ μακροῦ, καθὼς καὶ τὴν Νίκαιαν, ὄχυρόν εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὴν ὁποίαν τοῦ παρέδωσαν οἱ Φοκεῖς.

5. Ὡς γνωστὸν ἡ Ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν ὠνομάζετο καὶ *Πυλαία*. Πυλαῖαι ἐκαλοῦντο καὶ αἱ δύο σὺνδοι τοῦ συνεδρίου αὐτῆς· ἡ *ἑαρινή* ἢ ὁποία συνήρχετο εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς Ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἡ *μετοπωρινή* συνερχομένη εἰς τὸν ἱερὸν χρόνον τῆς Ἀμφικτιονίδος Δήμητρος, εἰς τὴν Ἀνθήλην τῶν Θερμοπυλῶν, ἐξ οὗ συναγοὺν τινες δὲ κατ' ἀρχάς καὶ αἱ δύο *Πυλαῖαι* συνήρχοντο εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὀνομαζομένης Πύλας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ Ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν ἢ Πυλαῖα προήλθεν ἀπὸ τὴν συγχώνευσιν τριῶν μικροτέρων ἀμφικτιονῶν, τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς κοιλιάδος τῶν Τεμπῶν, τῆς Δήμητρος τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος τῶν Δελφῶν. Τὴν συγχώνευσιν τῶν τριῶν πα-

εις αὐτοὺς τὸν Ἄνθεμοῦντα¹ τὸν ὁποῖον διεξεδίκουν ὅλοι οἱ προηγούμενοι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔδιδε καὶ τὴν Ποτίδαιαν², ἐκδιώκων ἐκεῖθεν τοὺς ἀποίκους τῶν Ἀθηναίων. Καὶ ἀνελάμβανε μὲν ὁ ἴδιος τὴν εὐθύνην τῆς πρὸς ἡμᾶς ἔχθρας, ἔδιδε δὲ τὴν χώραν εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἐκμεταλλεύονταί. Ἀράγε φαντάζεσθε ὅτι ἐπερίμεναν ποτὲ οὗτοι ὅτι θὰ πάθουν τοιαῦτα πράγματα ἢ θὰ τὰ ἐπίστευαν ἐὰν τὰ ἔλεγε κανεῖς; Ἄλλ' ὅμως—εἶπον ἐγὼ—ἀφοῦ ἐπὶ ὀλίγον χρόνον ἐκαρπώθησαν τὴν ξένην χώραν, τῶρα ἐπὶ πολὺν χρόνον στεροῦνται ἀπὸ ἐκείνων τὴν ἰδικήν των, διότι ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν αἰσχροῶς, ὄχι μόνον δὲ ἐνικήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπροδόθησαν ἀναμεταξύ των καὶ ἐπωλήθησαν³. Διότι δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς διὰ τὰς δημοκρατίας αἱ στεναὶ αὐταὶ πρὸς τοὺς τυράννους οἰκειότητες⁴.

«Καὶ οἱ Θεσσαλοὶ τί (ἀπέγιναν); Νομίζετε ἀράγε—εἶπα—ὅτι, ὅταν ἐξεδίωξε χάριν αὐτῶν τοὺς τυράννους⁴ καὶ τοὺς ἔδιδε πάλιν τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Μαγνησίαν, ἀνέμενον ὅτι θὰ ἐγκαθιδρῦετο εἰς τὴν χώραν των ἡ ἐγκατασταθεῖσα ἤδη δεκαδαρχία; Ἡ (νομίζετε ὅτι) ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς ἔδραν εἰς τὴν Ἀμφικιονίαν τῶν Δελφῶν⁵ ὁ ἴδιος αὐτὸς θὰ ἤρπαζε τὰς ἰδικὰς των προσόδους⁶; Δὲν θὰ ἀνέμενον ἀσφαλῶς αὐτὰ. Καὶ ὅμως ἔχουν γίνεαι καὶ εἰς ὅλους εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀντι-

λαιῶν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς νέας ἐπεμελήθησαν κυρίως οἱ Δωριεῖς, ἐξ οὗ καὶ ἡ εὐνοία αὐτῆς πρὸς τοὺς δωρικοὺς λαοὺς.

6. Διὰ τὰ ἀναφερόμενα ἐνταῦθα γεγονότα πρὸ β' Ὀλυμπιακόν, 7, 14, καὶ *Περὶ παραπροσφείας*, 23. Ἡ δεκαδαρχία ἦτο ὀλιγαρχικὸν καθεστῶς, κατὰ τὸ ὁποῖον ἕκαστη πόλις ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ συμβούλιον δεκα ἀρχόντων. Εἰς τὸν γ' Φιλιππικόν, § 26 γίνεται λόγος περὶ *τετραρχῶν* τοὺς ὁποῖους ἐγκατέστησεν ὁ Φίλιππος εἰς τὰ τέσσαρα διαμερίσματα τῆς Θεσσαλίας. Τὸ λεξικὸν τοῦ Ἀρποκρατίωνος (ἄρθρα *τετραρχία* καὶ *δεκαδαρχία*) λέγει ὅτι περὶ τετραρχίας ὁμιλεῖ ὁ Θεόπομπος, ἀλλὰ δεκαδαρχία δὲν ὑπῆρξεν ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐχρησιμοποίησεν ὄρον ἀκατάλληλον διὰ τὴν προσδιορίσιν ὀλιγαρχικόν σύστημα, ἀνάλογον πρὸς τὰς δεκαδαρχίας ἐκείνας τὰς οποῖας ἐπέβαλεν ἄλλοτε ἡ Σπάρτη εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Voemel πιστεύει ὅτι οἱ δεκαδάρχαι διέφερον τῶν τετραρχῶν καὶ ἀπετέλουν τὴν γενικὴν κυβερνήσιν ὁλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πολιτικὴ ὅμως τοῦ Φιλίππου εἴτεινεν εἰς τὸ νὰ διαρῆ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὄχι νὰ τὴν συνενώσῃ. Ἀντιθέτως ὁ A. Schaefer (II, σ. 403) συμφωνεῖ μετὰ τοῦ G. H. Schaefer ὅτι ὁ Φίλιππος ἐγκατέστησε δεκαδάρχας εἰς ἐκάστην πόλιν τῆς Θεσσαλίας. Τοῦτο θὰ ἦτο πιστευτότερον, προσθῆται ὁ Weil, ἐὰν ὁ ῥήτωρ δὲν ὁμιλεῖ περὶ *μῖα*ς δεκαδαρχίας (*τὴν... δεκαδαρχίαν*), Πρὸλλ. λεξ. Pauly - Wissowa, *Δεκαδαρχία*. Ὡς πρὸς τὴν φράσιν *προσόδους παραιρησασθαι*, βλέπομεν ὅτι ὁ Φίλιππος ἀφοῦ ἐγκατέλειπε πρὸς συγγῆν τὴν εἰσπραξίν προσόδων τινῶν, κατὰ τῆς οποῖας διεμαρτυρήθησαν ἄλλοτε οἱ Θεσσαλοὶ (πρὸλλ. α' Ὀλυμπ., 22) τὴν ἐπανηρχίωσιν ἐκ νέου.

- 23 πᾶσιν ἔστιν εἰδέναι. Ὑμεῖς δ', ἔφην ἐγώ, «διδόντα μὲν καὶ ὑπισχνούμενον θεωρεῖτε Φίλιππον, ἐξηπατηκῶτα δ' ἤδη καὶ παρακεκρουμένον ἀπεύχεσθε, εἰ σωφρονεῖτε δὴ, ἰδεῖν. Ἔστι τοίνυν νῆ Δί', ἔφην ἐγώ, «παντοδαπὰ εὐρημένα ταῖς πόλεσι πρὸς φυλακὴν καὶ σωτηρίαν, οἷον χαρᾶκώματα καὶ τείχη καὶ τάφροι καὶ τᾶλλ' ὅσα τοιαῦτα.
- 24 Καὶ ταῦτα μὲν ἔστιν ἅπαντα χειροποίητα καὶ δαπάνης προσδεῖται· ἔν δέ τι κοινόν ἢ φύσις τῶν εὖ φρονούντων αὐτῇ κέκτηται φυλακτῆριον, ὃ πᾶσι μὲν ἔστ' ἀγαθὸν καὶ σωτῆριον, μάλιστα δὲ τοῖς πλήθεσι πρὸς τοὺς τυράννοους. Τί οὖν ἐστί τοῦτο; ἀπιστία. Ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε· ἂν ταύτην σφάζετε, οὐδὲν μὴ δεινὸν
- 25 πάθητε. Τί ζητεῖτε;» ἔφην· «ἐλευθερίαν; εἴτ' οὐχ ὄρατε Φίλιππον ἀλλοτριωτάτας ταύτη καὶ τὰς προσηγορίας ἔχοντα; Βασιλεὺς γάρ καὶ τύραννος ἅπας ἐχθρὸς ἐλευθερία καὶ νόμοις ἐναντίος. Οὐ φυλάξεσθ' ὅπως», ἔφην, «μὴ πολέμου ζητοῦντες ἀπαλλαγῆναι δεσπότην εὐρητε;»
- 26 Ταῦτ' ἀκούσαντες ἐκεῖνοι, καὶ θορυβοῦντες ὡς ὀρθῶς λέγεται, καὶ πολλοὺς ἑτέρους λόγους παρὰ τῶν πρέσβων καὶ παρόντος ἑμοῦ καὶ πάλιν ὕστερον, ὡς ἔοικεν, οὐδὲν μᾶλλον ἀποσχίσονται τῆς Φιλίππου φιλίας οὐδ' ὧν ἐπαγγέλλεται. Καὶ οὐ τοῦτ' ἔστιν ἄτοπον εἰ Μεσσηνιοὶ καὶ Πελοποννησίων τινὲς παρ' ἃ τῷ λογισμῷ βέλτισθ' ὀρώσι τι πράξουσιν. Ἄλλ' ὑμεῖς, οἳ καὶ συνιέντες αὐτοὶ καὶ τῶν λεγόντων ἀκούοντες ἡμῶν ὡς ἐπιβουλεύεσθε, ὡς περιστοιχίζεσθε, ἐκ τοῦ μηδὲν ἤδη ποιεῖν λήσεθ', ὡς ἑμοὶ δοκεῖ, πάνθ' ὑπομείναντες· οὕτως ἢ παρατυχῆ ἡδονὴ καὶ βρασιῶν μείζον ἰσχύει τοῦ ποθ' ὕστερον συνοίσειν μέλλοντος.
- 28 Περί μὲν δὴ τῶν ὑμῖν πρακτέων καθ' ὑμᾶς αὐτοῦς ὕστερον βουλευέσεσθε, ἂν σωφρονήτε· ἃ δὲ νῦν ἀποκρινάμενοι τὰ δέοντ' ἂν εἴητ' ἐψηφισμένοι, ταῦτ' ἤδη λέξω.

1. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἀθηναίων ἡ ἰδέα τοῦ καθεστῶτος τῶν νόμων ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τῆν ἰδέαν τῆς λαοκρατικῆς πολιτείας. τοῦ νόμου παρακωλυομένου, κατὰ τοὺς Ἀθηναίους, εἰς πᾶν ἄλλο πολίτευμα ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ αὐθέντου. Ἴδου διατὶ ὁ ὅρος *πολιτεία* χρησιμοποιεῖται ὡς ταυτόσημος πρὸς *δημοκρατίαν*. Βλ. Αἰσχίνου *Κατὰ Τιμάρχου*, 4: «Διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες καὶ ὀλιγαρχαὶαί τοῖς τρόποις τῶν ἐφρονηκῶτων, αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι τοῖς νόμοις τοῖς κειμένους».

2. Ὑπονοεῖ ἐνδεχόμενον πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ὁ Weil προτιμᾷ *πολεμίον* ἀντὶ *πολέμου*.

3. Διευτυπώθη ἡ ὑπόθεσις ἐνταῦθα μήπως ὁ Δημοσθένης ὑπαινίσσεται τὸν μῦθον τοῦ ἵππου ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῆ τὴν ἔλαφον.

4. Διότι, ὡς ὑποστηρίζουν τινὲς, παρευρίσκοντο κατὰ τὴν συν-

ληφθοῦν. Σεῖς δὲ—εἶπα πάλιν—βλέπετε μὲν τὸν Φίλιππον νὰ δίδῃ καὶ νὰ ὑπόσχεται, νὰ ἀπεύχεσθε ὅμως, ἔὰν εἰσθε εἰς τὰ σωστά σας, νὰ ἰδῆτε ὅτι σᾶς ἐξηπάτησεν ἤδη καὶ σᾶς παρεπλάγησε. Ἐχουν λοιπὸν ἐπινοηθῆ μά τὸν Δία—προσέθεσα—παντοειδῆ μέσα εἰς τὰς πόλεις πρὸς φύλαξιν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν, π. χ. χαρακώματα καὶ τείχη καὶ τάφοι καὶ παντοῖα ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ αὐτὰ μὲν ὅλα ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπαιτοῦν δὲ καὶ δαπάνην. Εἰς τὴν φύσιν ἐν τούτοις τῶν ὀρθῶς σκεπτομένων ὑπάρχει γενικῶς ἐν προφυλακτικόν, τὸ ὁποῖον εἰς ὄλους μὲν εἶναι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, πρὸ πάντων ὅμως εἰς τοὺς λαοὺς ἔναντι τῶν τυράννων. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἡ δυσπιστία. Αὐτὴν νὰ διαφυλάσσετε, εἰς αὐτὴν νὰ εἰσθε προσηλωμένοι. Ἐὰν διατηρῆτε αὐτήν, δὲν ἔχετε νὰ πάθετε κανὲν κακόν. Τί ζητεῖτε;—εἶπα—. Ἐλευθερίαν; Δὲν βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ κατὰ τοὺς τίτλους ἀκόμη εἶναι ὅλως ξένος πρὸς αὐτήν; Διότι πᾶς βασιλεὺς καὶ τύραννος ἐν γένει εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀντίθετος πρὸς τοὺς νόμους¹. Προσέξατε λοιπὸν—εἶπα—μήπως ζητοῦντες νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὸν πόλεμον² εὑρετε κυρίαρχον αὐθέντην³.

Ἄφοῦ ὅμως τὰ ἤκουσαν αὐτὰ καὶ τὰ ἐπεδοκίμασαν θορυβωδῶς ὡς ὀρθῶς λεχθέντα, καθὼς καὶ πολλοὺς ἄλλους λόγους παρὰ τῶν πρέσβειων καὶ ἐπιπροσώπων καὶ ἐπὶ πάλιν κατόπιν, ὅπως φαίνεται, ἐν τούτοις οὐδόλως θὰ ἀπομακρυνθοῦν τῆς φιλίας τοῦ Φιλίππου, οὐδὲ (θὰ παύσουν νὰ πιστεύουν) ὅσα ὑπόσχεται. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο παράλογον, ἔὰν δηλαδὴ οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ μερικὸι ἐκ τῶν Πελοποννησίων πράξουν κατὰ τὸ ἀντίθετον πρὸς ὃ, τι βλέπουν ἄριστα ὅταν τὸ καλοσκέπτωνται. Σεῖς ὅμως, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ ἴδιοι μετανοεῖτε καὶ ἡμᾶς ἀκούετε νὰ σᾶς λέγωμεν ὅτι σᾶς ἐπιβουλεύουν, καὶ σᾶς περικυκλώνουν, θὰ ὑπομείνετε λοιπὸν τὰ πάντα μὲ τὴν ἀπραξίαν σας, καί, καθὼς μοῦ φαίνεται, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεσθε. Τοιοῦτοτρόπως ἡ στιγμιαία εὐχαριστίας καὶ νωχέλεια ἰσχύουν περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο πὸν πρόκειται κάποτε νὰ ἀποβῆ κατόπιν ὠφέλιμον.

Δι' ὅσα ἐν τούτοις ἐπιβάλλεται νὰ πράξετε, μόνοι σας⁴ ὕστερον οἱ ἴδιοι θὰ σκεφθῆτε, ἔὰν ἐχερρονητε. Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τί πρέπει νὰ ἀπαντήσετε, διὰ νὰ θεωρηθῆτε ὅτι ἀπεφασίσασατε τὰ πρέποντα, αὐτὰ ἤδη θὰ εἶπω⁵.

ἐλευσιν οἱ ξένοι πρέσβεις. Ὁ A Schaefer καὶ ὁ Franke φρονοῦν ὅτι οἱ πρέσβεις ἦσαν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ὄχι εἰς τὴν συνεδρίαν.

5. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔπρεπε νὰ παρεμβάλλεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ σχεδίου ἀπαντήσεως εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Φιλίππου (βλ. ἀνωτέρω ἀνάγνωσιν β' Φιλιππικοῦ), τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει ἀπολεσθῆ. Τὸ λέξω δὲν σημαίνει ὅτι τὴν ἀνάγνωσιν ἔκαμνεν ὁ ρήτωρ. Πρὸβλ. *Περὶ τοῦ στεφάνου* § 267. Ὁ Weil ὑποθέτει ὅτι τὸ σχέδιον ἀνεγνώσθη ὑπὸ γραμματέως ὅταν ὁ Δημοσθένης ἐτεργάτισε τὸ λόγον του, τοῦτο δὲ

Ἦν μὲν οὖν δίκαιον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς ἐνεγκόντας ὑποσχέσεις ἐφ' αἷς ἐπέισθητε ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην καλεῖν. Οὔτε γὰρ αὐτὸς ἂν ποθ' ὑπέμεινα πρεσβεύειν, οὔτ' ἂν ὑμεῖς οἴδ' ὅτι ἐπαύσασθε πολεμοῦντες, εἰ τοιαῦτα πράξειν τυχόντ' εἰρήνης Φίλιππον ᾤεσθε· ἀλλ' ἦν πολὺ τούτων ἀφεστηκότα τὰ τότε λεγόμενα. Καὶ πάλιν γ' ἐτέρους καλεῖν· τίνας; τοὺς ὄτ' ἐγώ, γεγευίας ἤδη τῆς εἰρήνης, ἀπὸ τῆς ὑστέρας ἤκων πρεσβείας τῆς ἐπὶ τοὺς ὄρκους, αἰσθόμενος φενακίζομένην τὴν πόλιν, προύλεγον καὶ διεμαρτυρόμην καὶ οὐκ εἶων προέσθαι Πύλας οὐδὲ Φωκέας, λέγοντας ὡς ἐγὼ μὲν ὕδωρ πίνων εἰκότως δύστροπος καὶ δύσκολός εἰμι τις ἄνθρωπος, Φίλιππος δ', ἅπερ εὐξαισθ' ἂν ὑμεῖς, ἐάν παρέλθῃ, πράξει, καὶ Θεσπιάς μὲν καὶ Πλαταιάς τειχιεῖ, Θηβαίους δὲ παύσει τῆς ὕβρεως, Χερρόνησον δὲ τοῖς αὐτοῦ τέλεσι διορύξει, Εὐβοίαν δὲ καὶ τὸν Ὀρωπὸν ἀντ' Ἀμφιπόλεως ὑμῖν ἀποδώσει. Ταῦτα γὰρ ἅπαντ' ἐπὶ τοῦ βήματος ἐνταῦθα μνημονεύετ' οἴδ' ὅτι ῥηθέντα, καίπερ ὄντες οὐ δεινοὶ τοὺς ἀδικοῦντας μεμνήσθαι. Καὶ τὸ πάντων αἴσχιστον, καὶ τοῖς ἐκγόνοις πρὸς τὰς ἐλπίδας τὴν αὐτὴν εἰρήνην εἶναι ταύτην ἐψηφίσασθε· οὕτω τελέως ὑπήχθητε.

Τί δὴ ταῦτα νῦν λέγω καὶ καλεῖν φημί δεῖν τούτους; ἐγὼ νῆ τοὺς θεοὺς τάληθῆ μετὰ παρρησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. Οὐχ ἴν' εἰς λοιδορίαν ἐμπεσῶν ἐμαυτῷ μὲν ἐξ ἴσου λόγον παρ' ὑμῖν ποιήσω, τοῖς δ' ἐμοὶ προσκρούσασιν ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν παράσχω πρόφασιν τοῦ πάλιν τι λαβεῖν παρὰ Φιλίππου· ὡς οὐδ' ἴν' ἄλλως ἀδολεσχῶ. Ἄλλ' οἴομαί ποθ' ὑμᾶς λυπήσειν ἃ Φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί. Τὸ γὰρ πρᾶγμα ὄρω

ἐνισχύει καὶ ἡ ἐπομένη φράσις: «Ἦν μὲν οὖν δίκαιον», ἡ ὅποια ἄλλως θὰ ἦτο ἀκατανόητος, ὅπως παρετήρησαν ὀρθότατα ὁ Rehdantz καὶ ὁ Spengel. Μετὰ τὸ λέξω οἱ παλαιοὶ ἐκδίδται ἐδημοσίεον τὴν λέξιν. ἀπόκρισις (τὸ σχέδιον τῆς ἀπαντήσεως).

1. Ὑπαινίσσεται τοὺς μακεδονίζοντας Αἰσχίνην, Φιλοκράτη κ. ἄ.
2. Ὡς γνωστὸν ὁ Δημοσθένης μετεῖχε τῶν δύο πρεσβειῶν αἱ ὅποια ἀπεστάλησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Φιλίππου, ἡ πρώτη διὰ τὴν συζητήσιν τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης τοῦ 346 καὶ ἡ δευτέρα διὰ τὴν λάβην τὸν ὄρκον τοῦ Μακεδόνα.

3. Ὅπως βλέπομεν ἡ λαϊκὴ πρόληψις περὶ τῶν ὑδροποτῶν εἶναι παλαιά. Πρὸβλ. Ἀριστοφάνους *Σφήκες*, 80: «*Αὕτη γε* (ἡ φιλοποσία) *χρησῶν ἐστὶν ἀνδρῶν ἢ νόσος*».

4. Ἡ Χερρόνησος κατεῖχετο τότε ἀπὸ Ἀθηναίους κληρούχους. Τὸ καλύτερον μέσον ἐξασφαλισεῶς τῆς ἀπο τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Θρακῶν θὰ ἦτο τὴν χωρίσουν ἀπὸ τὴν ξηρὰν διὰ διώρυχος. Τινὲς

Καὶ ἦτο ἀληθῶς δίκαιον, ὧ Ἀθηναῖοι, νὰ προσκαλέσετε ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔφεραν τὰς ὑποσχέσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων (βασίζόμενοι) ἐπέισθητε νὰ συνάψετε τὴν εἰρήνην¹. Διότι οὔτε ἐγὼ θὰ ἐδεχόμην ποτὲ νὰ μετάσχω τῆς πρεσβείας², οὔτε καὶ σεῖς, τὸ γνωρίζω, θὰ κατεπαύατε τὸν πόλεμον, ἐὰν ἐνομιζατε ὅτι ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν εἰρήνην, θὰ ἐπεχειρεῖ τοιαύτας πράξεις. Ἄλλὰ τὰ τότε λεγόμενα ἦσαν πολὺ διάφορα ἀπὸ τὰ σήμερον γινόμενα. Καὶ πάλιν ὁμοῦ ἄλλους ἀσφαλῶς (δίκαιον ἦτο) νὰ προσκαλέσετε. Ποίους; Ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὅτε ἐγὼ —συνομολογηθεῖσιν ἤδη τῆς εἰρήνης—, ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν δευτέραν πρεσβείαν, ἣτις εἶχε σταλῆ διὰ (νὰ λάβῃ) τὴν ἔνορκον διαβεβαίωσιν (τοῦ Φιλίππου), καὶ ἀντιληφθεὶς ὅτι ἐξηπατῆτο ἡ πόλις, προέλεγα καὶ διεμαρτυρόμην καὶ δὲν ἀφήκα νὰ ἐγκαταλείψετε τὰς Θερμοπύλας οὔτε τοὺς Φωκεῖς, —αὐτοὶ ἔλεγον ὅτι ἐγὼ πίνων ὕδωρ εἶναι φυσικὸν νὰ εἶμαι δύστροπος καὶ ἀπαιτητικὸς³, ὁ Φίλιππος ὁμοῦ, ἐὰν διήρχετο (τὰς Θερμοπύλας), θὰ ἔκαμινεν ὅσα σεις τυχὸν ἠύχεσθε. Καὶ τὰς μὲν Θεσπιάς καὶ τὰς Πλαταιὰς θὰ περιετείχιζε, θὰ ἐπάτασσε δὲ τὴν αὐθάδη ὑπεροψίαν τῶν Θηβαίων. Εἰς τὴν Χερρόνησον θὰ κατεσκευάζε δι' ἰδίων του ἐξόδων διώρυγα⁴, θὰ σᾶς ἀπέδιδε δὲ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸν Ὀρωπὸν ἀντὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Διότι θὰ ἐνθυμῆσθε ἀσφαλῶς ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐλέγχθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἂν καὶ δὲν εἴσθε ἱκανοὶ νὰ ἐνθυμῆσθε ὅσους σᾶς ἀδικοῦν. Τὸ χειρότερον ἐν τούτοις ἐξ ὅλων εἶναι ὅτι μὲ τὰς ἐλπίδας ταύτας ἐψηφίσατε ὅπως ἡ αὐτὴ εἰρήνη ἰσχύη καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους σας. Τόσον πολὺ εἴχατε ὑποταχθῆ.

Πρὸς τί λοιπὸν τὰ λέγω αὐτὰ τώρα καὶ ἰσχυρίζομαι ὅτι πρέπει αὐτοὺς νὰ προσκαλέσῃτε (εἰς τὸ βῆμα); Ἐγὼ, μὰ τοὺς θεοὺς, θὰ σᾶς εἶπω τὴν ἀλήθειαν μετὰ παρηγορίας καὶ δὲν θὰ ἀποκρύψω τίποτε. Ὅχι διὰ νὰ ἀρχίσω, χωρὶς νὰ τὸ θέλω, τὰς κακολογίας καὶ νὰ ἐπιτρέψω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου μὲν νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς σᾶς καθ' ὅμοιον τρόπον⁵, εἰς ἐκείνους δὲ οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀρχῆς καὶ τώρα συνεκρούσθησαν πρὸς ἐμὲ νὰ παρᾶσχω νέαν πρόφασιν, διὰ νὰ λάβουν πάλιν κανὲν ἐπίδομα ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Οὔτε ἄλλωστε διὰ νὰ φλυαρῶ ἀσκόπως. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι κάποτε θὰ σᾶς λυπήσουν περισσότερο ὅσα διαπραττεῖ ὁ Φίλιππος παρὰ ὅσον σήμερον. Διότι βλέπω ὅτι ὁ κίνδυνος προ-

διέδιδον μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ κατεσκευάζε τὴν διώρυγα μὲ ἰδικὰ του ἐξόδα. Ὁ Δημοσθένης ἐπαναλαμβάνει καὶ διευρύνει ἐνταῦθα ὅτι εἶπεν ἤδη εἰς τὸν λόγον *Περὶ εἰρήνης* (§ 10).

5. Ὁ Δημοσθένης ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν θέλει νὰ κατέλθῃ εἰς ὕβρεις ὡς πράττουσιν οἱ ἀντίπαλοί του. Γνωρίζομεν ἐν τούτοις ὅτι πολλάκις συνηγορεῖτο αὐτοὺς εἰς ταπεινά μέσα.

- προβαίνον, καὶ οὐχὶ βουλοίμην ἂν εἰκάζειν ὀρθῶς, φοβοῦμαι δὲ μὴ λίαν ἐγγὺς ἦ τοῦτ' ἤδη. Ὅταν οὖν μηκέθ' ὑμῖν ἀμελεῖν ἐξουσία γίγνηται τῶν συμβαινόντων, μὴδ' ἀκούηθ' ὅτι ταῦτ' ἐφ' ὑμᾶς ἐστὶν ἐμοῦ μὴδὲ τοῦ δεῖνος, ἀλλ' αὐτοὶ πάντες ὄρατε καὶ εὐ εἰδήητε, ὀργίλους καὶ
- 34 τραχεῖς ὑμᾶς ἔσεσθαι νομίζω. Φοβοῦμαι δὴ, μὴ τῶν πρέσβων σεσιωπηκότων ἐφ' οἷς αὐτοῖς συνίσασι δεδωροδοκηκότες, τοῖς ἐπανορθοῦν τι πειρωμένοις τῶν διὰ τούτους ἀπολωλότων τῇ παρ' ὑμῶν ὀργῇ περιπεσεῖν συμβῆ. Ὅρῶ γὰρ ὡς τὰ πόλλ' ἐνίους οὐκ εἰς τοὺς αἰτίους, ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπὸ χεῖρα μάλιστα τὴν ὀργὴν ἀφιέντας.
- 35 Ἔως οὖν ἔτι μέλλει καὶ συνίσταται τὰ πράγματα καὶ κατακούομεν ἀλλήλων, ἕκαστον ὑμῶν, καίπερ ἀκριβῶς εἰδόμενα, ὅμως ἐπαναμνήσασθαι βούλομαι, τίς ὁ Φωκέας πείσας καὶ Πύλας ὑμᾶς προέσθαι, ὧν καταστάς ἐκεῖνος κύριος τῆς ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ὁδοῦ καὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον κύριος γέγονεν, καὶ πεποίχη' ὑμῖν μὴ περὶ τῶν δικαίων μὴδ' ὑπὲρ τῶν ἔξω πραγμάτων εἶναι τὴν βουλήν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ τοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν πολέμου, ὅς λυθήσῃ μὲν ἕκαστον, ἐπειδὴν παρή, γέγονε δ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Εἰ γὰρ μὴ παρεκρούσθητε τόθ' ὑμεῖς, οὐδὲν ἂν ἦν τῇ πόλει πρᾶγμα. Οὕτε γὰρ ναυοὶ δὴ που κρατήσας εἰς τὴν Ἀττικὴν ἤλθεν ἂν ποτε στόλος Φιλίππου, οὕτε πεζῇ βαδίζων ὑπὲρ τὰς Πύλας καὶ Φωκέας, ἀλλ' ἦ τὰ δίκαια' ἂν ἐποίει, καὶ τὴν εἰρήνην ἄγων ἡσυχίαν εἶχεν, ἢ παραχρημ' ἂν ἦν ἐν ὁμοίῳ πολέμῳ, δι' ὃν τότε τῆς εἰρήνης ἐπεθύμησεν.
- 37 Ταῦτ' οὖν, ὡς μὲν ὑπομνήσασθαι, νῦν ἰκανῶς εἴρηται, ὡς δ' ἂν ἐξετασθεῖη μάλιστα' ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὧ πάντες θεοί· οὐδένα γὰρ βουλοίμην ἔγωγ' ἂν, οὐδ' εἰ δίκαιός ἐστ' ἀπολωλέναι, μετὰ τοῦ πάντων κινδύνου καὶ τῆς ζημίας δίκην ὑποσχεῖν.

1. Ἡ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὁδὸς τοῦ Φιλίππου, ἡ ἀμεσσοτέρα ἀπειλὴ κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

2. Οἱ πρέσβεις οὗτοι εἶναι οἱ συνάδελφοι τοῦ Δημοσθένους εἰς τὰς πρεσβείας Αἰσχίνης, Φιλοκράτης κλπ.

3. Ἡ ἔννοια εἶναι: Εἶναι μάταιον νὰ συζητῶμεν περὶ ζητημάτων δικαίων. Πρόκειται νὰ μάθωμεν ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἰσχυρότερος, ὁ Φίλιππος ἢ οἱ Ἀθηναῖοι, διότι βαδίζομεν πρὸς πόλεμον.

4. Τὴν ἡμέραν τῆς συνάψεως τῆς εἰρήνης τοῦ 346.

χωρεῖ καὶ δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἦσαν σωσταὶ αἱ προβλέψεις μου, φοβοῦμαι ὅμως μήπως αὐτὸ¹ εἶναι ἤδη πολὺ πλησίον. Ὅταν λοιπὸν δὲν θὰ σᾶς ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ἀδιαφορήτε διὰ τὰ συμβαίνοντα, μήτε ἀκούετε ἐμὲ εἴτε ἄλλον τινὰ ὅτι αὐτὰ στρέφονται ἐναντίον σας, ἀλλὰ σεῖς οἱ ἴδιοι ὅλοι βλέπετε καὶ ἀντιλαμβάνεσθε καλῶς, νομίζω ὅτι θὰ ὀργισθῆτε καὶ θὰ γίνετε τραχεῖς. Δι' αὐτὸ, ἐπειδὴ οἱ πρέσβεις² ἔχουν ἀποσιωπήσει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα γνωρίζουν διότι ἐδεκάσθησαν, φοβοῦμαι μήπως εἰς τοὺς προσπαθοῦντας νὰ ἐπανορθώσουν κάτι ἀπὸ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐχάθησαν ἐξ αἰτίας αὐτῶν συμβῆ νὰ στραφῇ ἡ ὀργή σας. Διότι βλέπω ὅτι συνήθως μερικοὶ ἀφήνουν νὰ ἐκσπᾶσῃ ἡ ὀργή των ὄχι κατὰ τῶν αἰτίων, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων πρὸ πάντων τοὺς ὁποίους ἔχουν εἰς χεῖράς των.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ πράγματα βραδύνουν καὶ εἶναι ἀκόμη ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ συνεννοούμεθα ἀναμεταξύ μας, ἐπιθυμῶ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, μολονότι τὸ γνωρίζει ἐπακριβῶς, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὅστις σᾶς ἔπεισε νὰ ἐγκαταλείψετε τοὺς Φωκεῖς καὶ τὰς Θερμοπύλας. Τούτων γενόμενος κύριος ἐκεῖνος (ὁ Φίλιππος), ἔγινεν ὡσαύτως κύριος καὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ σᾶς ἔχει κάμει νὰ σκέπτεσθε ὄχι περὶ τῶν δικαίων³ οὔτε περὶ τῶν ἔξω τῆς χώρας πραγμάτων, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν τῇ χώρᾳ πράγματα καὶ τὸν κατὰ τῆς Ἀττικῆς πόλεμον, ὁ ὁποῖος θὰ λυπήσῃ μὲν τὸν καθένα, ὅταν θὰ ἐκδηλωθῇ ἐνταῦθα, ἔχει δημιουργηθῆ ὅμως τὴν ἡμέραν ἐκείνην⁴. Διότι ἐὰν δὲν ἐξηπατᾶσθε τότε σεῖς, καμμία δυσχέρεια δὲν θὰ παρουσιάζετο (τώρα) διὰ τὴν πόλιν. Διότι οὔτε κατόπιν ναυτικῆς νίκης θὰ ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ καμμίαν φορὰν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ στόλον⁵ ὁ Φίλιππος, οὔτε διὰ ξηρᾶς διασχίζων τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν Φωκίδα. Ἄλλ' ἢ θὰ ἔκαμνεν ὅτι εἶναι δίκαιον καὶ τηρῶν τὴν εἰρήνην θὰ ἠσύχαζεν ἢ ἀμέσως θὰ περιόρχετο εἰς πόλεμον ὅμοιον μὲ ἐκεῖνον, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου ἐπεθύμησε τότε τὴν εἰρήνην.

Αὐτὰ λοιπὸν τώρα εἶναι ἀρκετὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ διὰ νὰ σᾶς ὑπενθυμίσουν (τὸ παρελθόν). Εἶθε ὅμως, ὦ θεοὶ πάντες, νὰ μὴ συμβῆ νὰ δικαιωθοῦν πληρέστατα (ἀπὸ τὰ γεγονότα). Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θὰ ἤθελα νὰ καταστραφῇ κανεὶς, οὔτε καὶ ἂν εἶναι δίκαιον, οὐδὲ νὰ ὑποστῇ τὴν τιμωρίαν, μὲ κίνδυνον καὶ ζημίαν ὧλων⁶.

5. Ὁ Φίλιππος ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ στόλον ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐπεχειρεῖ καὶ θρασυτάτα τολμήματα (βλ. α' Φιλιππηϊκόν, 34). δὲν ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ σκεφθῆ ὅτι θὰ ἐνίκα τοὺς Ἀθηναίους κατὰ θάλασσαν.

6. Νὰ κινδυνεύσῃ δηλαδή καὶ ὑποστῇ ζημίας ἢ πολιτεία.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΝ Σελ. 3—72

Α'. Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ ρήτορος.

Νεανικὴ ἡλικία καὶ δικανικὴ μαθητεία.— Αἱ δίκαι καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὴν ρητορείαν.— Διδάσκαλοι καὶ μελέται αὐτοῦ.— Θαυμασμοὶ πρὸς τὸν Θουκυδίδην.— Αἱ πρῶται ἀποτυχίαι.— Ἐπάλαισε κατὰ τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐδάμασε.— Χαρακτηρισμοὶ τῆς ρητορείας του.— Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου. Σελ. 3—19

Β'. Ὁ Δημοσθένης καὶ ἡ ἐποχὴ του.

Ἡ πολιτικὴ δρᾶσις του.— Ἡ Ἑλλάς εἰς περίοδον ἐξαντλήσεως.— Ὁ ἐκ Μακεδονίας κίνδυνος.— Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηναίων.— Ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀντιπάλου του Εὐβούλου.— Τὸ μυστήριον τῆς κατὰ Μειδίον δίκης.— Ὁ Δημοσθένης ὑπὲρ τῆς εἰρήνης.— Πραγματικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ λαοῦ.— Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἀθηναίων πολιτείας.— Παρασύρει τοὺς Θηβαίους κατὰ τοῦ Φιλίππου. Σελ. 19—42

Γ'. Μακεδόνες καὶ Ἕλληνες.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.— Ταχεῖα ἐπιβολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου.— Ἡ περὶ τοῦ στεφάνου δίκη.— Ἡ σκανδαλώδης ὑπόθεσις Ἀρχάλου.— Καταδίκη καὶ φυλάκισις τοῦ Δημοσθένους. Σελ. 43—57

Δ'. Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.

Ἐξέγερσις τῶν Ἀθηναίων.— Ἀνάκλησις καὶ θάνατος τοῦ ρήτορος.— Ἀπολογισμοὶ τοῦ ἔργου του.— Κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις.— Οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν.— Βιβλιογραφία. Σελ. 57—72

Α' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ » 73—116

1) Ἀνάλυσις τοῦ λόγου » 73— 83

2) Κατὰ Φιλίππου Πρῶτος

Κείμενον καὶ μετάφρασις μετὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων. » 84—116

Β' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ » 117—141

1) Ἀνάλυσις τοῦ λόγου » 117—123

2) Κατὰ Φιλίππου Δεύτερος

Κείμενον καὶ μετάφρασις μετὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων. » 124—141

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΠΑΠΥΡΟΥ", ΑΡΙΘ. 91
ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΙ Γ' - Δ'

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ
ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΑΛΕΞ. ΓΑΛΗΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΑΠΥΡΟΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - 1940

Copyright «ΠΑΠΥΡΟΣ» Λεωφ. Πανεπιστημίου 36
Ἀθήναι 1940

ΤΥΠΟΙΣ «ΠΑΠΥΡΟΥ» — Πανεπιστημίου 36 — Τηλ. 22-272

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ Γ'

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου

1. Χρονολογία καὶ ἀφορμὴ αὐτοῦ.

Ὁ γ' Φιλιππικός ἐξεφωνήθη κατὰ τὸ ἔτος 341 π. Χ., δύο μῆνας μετὰ τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* λόγον τοῦ Δημοσθένους¹. Ἀπὸ ἐτῶν ἡδη ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀντήλλασον διαμαρτυρίας καὶ πρεσβείας μὲ ἀμοιβαῖα παράπονα ὁλονὲν περισσότερον ζῶντ' ἀκατάπαυστοι δὲ πρόοδοι τῆς Μακεδονίας, στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ, ἀνησύχουν μεγάλως τοὺς πατριώτας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ Φίλιππος ἦτο πάντοτε κύριος τῶν Θερμοπυλῶν, μέγα δὲ μέρος τῆς Εὐδοίας ἐξηρτάτο οὐσιαστικῶς ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον πολλαὶ πόλεις ἦσαν ἀφωσιωμέναι εἰς αὐτόν, ἠπεῖλει τότε τὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα, ἀπομεμακρυσμένα μὲν τοῦ κέντρου τῆς Ἑλλάδος, κεφαλαῖῳδους ὁμως σημασίας διὰ τὴν πατρίδα τοῦ μεγάλου ρήτορος. Κατὰ τὸ 342 ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Θράκην. Ἦδη, κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἀμφιπόλεως, εἶχε καταλάβει τὴν χρυσοφόρον περιοχὴν τοῦ Παγγαίου μεταξὺ Στυρμόνος καὶ Νέστου, δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι Προποντίδος². Ἐνῶ μάλιστα ἡ εἰρήνη ἦτο ἐτοιμὴ νὰ τεθῇ ἐν ἰσχύϊ, κατέλαβε πλείστα μέρη τῆς παραλίας τοῦ Αἰγαίου. Τῷ 342 ἤρχισε μακρὰν καὶ ἐπίπονον ἐκστρατείαν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἑβρου, μετὰ δεκάμηνον δὲ σκληρῶν ἀγῶνων κατάρθρωσε νὰ ἐγκατασταθῇ καὶ ἐκεῖ ὀριστικῶς³. Αἱ ἐνισχύσεις τὰς ὁποίας μετέφερεν ἐκ Μακεδονίας κατεδείκνυον

1. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς καὶ ὁ Δίδυμος μᾶς πληροφοροῦν ὅτι καὶ οἱ δύο λόγοι ἐξεφωνήθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνόμου ἀρχοντος, τοῦ Σωσιγένοϋς. Ὁ Διονύσιος γράφει εἰς τὴν *Πρώτην πρὸς Ἀμμαίων ἐπιστολήν*, 10: «Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀρχοντα τὴν δεκάτην, ἐν ἣ πειρᾶται διδάσκειν, ὅτι λύει τὴν εἰρήνην Φίλιππος καὶ πρότερος ἐκφέρει τὸν πόλεμον, ἧς ἐστὶν ἀρχή· Πολλῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνωμένων».

2. Βλ. ἀνάλυσιν α' Φιλιππικοῦ (ἀριθ. 54 Βιβλιοθ. «Παπύρου»).

3. «Ἐν τοῖς ἐπικαιροῖς τόποις κτίσας ἀξιολόγους πόλεις», γράφει ὁ Διόδωρος (XVI, 71). Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ Φιλιππούπολις. (Βλ. σχετικὸν ἄρθρον ἐν λεξικῷ Στεφάνου Βυζαντίου).

σαφῶς ὅτι δὲν θὰ ἠσύχαζεν, ἐὰν δὲν ὑπέτασεν ὀριστικῶς τὸν Κερσοβλέπτην καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τῆς Θράκης. Πρὸ πάντων ὁμως κατεδείκνυον τὸν ἀκοίμητον πόθον τοῦ νὰ γίνῃ κύριος τῶν Στενῶν (τῶν σημερινῶν Δαρδανελλίων), τὰ ὅποια, ὅπως καὶ σήμερον διὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, οὕτω καὶ τότε ἀπετέλουν ἀντικείμενον τῶν βλέψεων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: Ἀθηναίων, Περσῶν, Μακεδόνων.

Αἱ ὁρεῖως τοῦ Εὐξείνου Πόντου χῶραι—ὅπως καὶ σήμερον οἱ σιτοβολῶνες Οὐκρανίας, Ρουμανίας κ. ἄ., τοὺς ὁποίους ἐποφθαλμιοῦν διάφοροι Μεγάλοι Δυνάμεις—παρῆγον καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σίτον ἐν ἀφθονίᾳ. Ἦσαν ὁ σιτοβολῶν τῆς πολυανθρώπου πόλεως τῶν Ἀθηναίων. Ἐνδιέφερον ἐπομένως τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν νὰ μὴ πέσουν αἱ πύλαι τοῦ Πόντου εἰς χεῖρας ἡγεμόνος τόσοσ φιλοδόξου, ὡς ὁ Φίλιππος. Ἀπὸ τοῦ ἀτυχοῦς συμμαχικοῦ πολέμου τοῦ 350 π. Χ. αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδέσποζον πλέον τοῦ Βοσπόρου καὶ διετέλουν εἰς μὴ φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιον, τὴν παλαιάν των σύμμαχον. Ἦτο ὁμως δι' ἄλλους προφανῆς ὅτι ἔπρεπε νὰ παρασχεθῇ βοήθεια εἰς τὸ Βυζάντιον, μόλις ὁ Φίλιππος θὰ ἐπεχειρεῖ νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ παρά τὸν Ἑλλησποντον θρακικὴ Χερρόνησος ἀνήκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἦτο ἀπὸ τὰς παλαιὰς κτήσεις των (ἀπὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος), τινὲς δὲ ἀνήγον τὰ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματά των εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον¹. Ἀπὸ τινος νέου κληροῦχα εἶχον σταλῆ εἰς τὴν Χερρόνησον² ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διοπείθους. Μία πόλις ἐν τούτοις τῆς Χερρονήσου, ἡ Καρδία, ἤρνετο νὰ τοὺς δεχθῆ, καὶ μολοῦσι τὴν αὐτονομίαν τῆς Καρδίας ἀνεγνώριζον καὶ συνθήκαι. οἱ Ἀθηναῖοι κληροῦχα μετεχειρίσθησαν τοὺς Καρδιανούς ὡς ἀποστάτας. Ὁ Φίλιππος ἔστειλε βοήθειαν εἰς τοὺς Καρδιανούς. ἐκδικούμενος ὁμως ὁ Διοπείθης ἐλεηλάτησε τμήμα τῆς Θράκης κατεχόμενον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας καὶ ἀπεσύρθη ἐκεῖθεν μετὰ πολλῶν λαφύρων. Τοῦτο ἀπετέλει παραβίασιν τῆς εἰρήνης, πράξιν ἐχθρικήν, διὰ τὴν ὅποιαν ἔσπευσε νὰ διαμαρτυρηθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Φίλιππος, ἀπειλῶν ὅτι θὰ ἐτιμῶρει σκληρῶς τοὺς κληροῦχος τῆς Χερρονήσου, ἐὰν δὲν ἐλάμβανεν ἱκανοποίησιν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐνδεχόμενον καθίστα τὸν πόλεμον σχεδὸν ἀναπόφευκτον.

Διὰ τὴν ὄξειαν αὐτὴν διένεξιν ἐκλήθη νὰ συσχεφθῆ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀνοιξίν τοῦ 341, τότε δὲ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ὁ *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγος* του. Οἱ ἐν

1. Τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν ὑπεστήριξε καὶ ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς *Εὐμενίδας* του, στ. 398—402.

2. Τὴν σημερινὴν χερρόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἀθηναῖς φίλοι τοῦ Φιλίππου καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀπὸ φιλειργισμὸν ἢ ἀπὸ πανελλήνια αἰσθήματα ἀπέκρουον τὸν πόλεμον μετὰ τῆς Μακεδονίας, καὶ γενικῶς κατεδίκαζον τοὺς ἀτελευτήτους σπαραγμοὺς τῶν Ἑλλήνων, κατηγόρησαν τὸν Διοσίπειθ ὅτι μὲ τὴν προκλητικὴν στάσιν τοῦ ἐν Χερρονήσῳ διεκύβευε τὴν εἰρήνην καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν. Καταγγέλλοντες τὸν στρατηγὸν τοῦτον οὕτω συνετήρει τὰ ἐν Θράκῃ στρατεύματά του ἀπὸ τὰς λεηλασίας καὶ τὴν πειρατείαν, ὅχι μόνον προέτεινον νὰ ἀποδοκιμασθῇ, ἀλλ' ἐζήτησαν καὶ νὰ σταλῇ εἰς Χερρόνησον ἑτερος στρατηγός. Ὁ Δημοσθένης λαβὼν τὸν λόγον ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν Ἀθηναίων ἐτόνισεν ὅτι ὁ ἀγὼν μετὰ τοῦ Φιλίππου ἦτο ἀναπόφευκτος, προέβλεπε δὲ ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἀποκρούσουν τὸν Μακεδόνα εἰς τὰ Στενὰ ἢ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν. Ὀλίγον ἐνδιέφερε τὸν ρήτορα ἂν ἡ διαγωγή τοῦ Διοσίπειθους ἦτο ἡ ἐπιβεβλημένη ἢ ἂν οἱ ὑπὸ τὴν διοίκησίν του μισθοφόροι διέπραξαν ὑπερβασίας. Τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς Ἀθήνας ζήτημα ἦτο νὰ μὴ ἀφοπλισθοῦν εἰς τὰς παραμονὰς πολέμου, νὰ προετοιμαστοῦν διὰ τὴν ἐπιχειρημένην πάλιν καί, χωρὶς νὰ καταγγεληθῇ ἡ εἰρήνη, νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰς προσόδους τοῦ Φιλίππου, καλοῦσαι καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς ἀντίστασιν. Διὰ νὰ ἀντισταθοῦν ὁμοῦ ἀποτελεσματικῶς οἱ Ἀθηναῖοι ὀφείλουσαν νὰ εἶναι παρόντες ἐκεῖ, ὅπου θὰ διεξαχθῇ ὁ ἀγὼν, καὶ νὰ ἔχουν στράτευμα ἕτοιμον πάντοτε, ὥστε νὰ σταλῇ ἀμέσως εἰς τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Δημοσθένους εἶναι παλαιά. Ἀπὸ τοῦ α' Φιλιππικοῦ ἤδη (351 π.Χ.) δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον νὰ ζητῆ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν παραμονὴν μονίμου στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης. Εἰς τοὺς μισθοφόρους τοῦ Διοσίπειθους διέβλεπε τὸν πυρρῆνα τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου σώματος. Κατέληγεν ἐπομένως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ τὸ μισθοφορικὸν σῶμα τοῦ Διοσίπειθους.

2. Ὁ καλύτερος τῶν πολιτικῶν τοῦ λόγων.

Τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* λόγον τοῦ ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τὸν Μάρτιον τοῦ 341. Κατὰ τὰ τέλη ἑμῶς Μαζου ἢ ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ρήτωρ ἔκρινε σκόπιμον νὰ ἀνέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ βῆμα. Ἡ γενικὴ κατάστασις παραμένει ἡ αὐτὴ οὐσιαστικῶς. Ὁ παρασκευαζόμενος ἐν τούτοις ἐκατέρωθεν μέγας ἀγὼν ἐπικρατήσεως φαίνεται περισσότερον ἐπιχειρούμενος καὶ ὁ Δημοσθένης, βαθύτατα πεπεισμένος περὶ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους διατρέχει ἡ πατρίς του, συγκεντρώνει ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς μεγαλοφυΐας του διὰ νὰ ἀποσπᾷ τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἐλαφρότητά του, διὰ νὰ ἀναπτέρωσῃ τὸ φρόνημά του

καὶ ἀναζωογονήσῃ κάποιον σπινθῆρα τῆς πατριωτικῆς θέρμης τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὅπως γράφει εὐστόχως ὁ καθηγητῆς Henri Weil. Ὁ γ' Φιλιππικός, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, θεωρεῖται ὁ κράτιστος τῶν πολιτικῶν λόγων τοῦ ρήτορος. «ἡ μεγίστη τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν», ὅπως ἔλεγεν ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς¹, αὐτὴν δὲ τὴν ἐντύπωσιν ἀποκομίζει καὶ ὁ νεώτερος ἀναγνώστης.

Ζητεῖ βεβαίως ἀκόμη ὁ ρήτωρ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Χερρονήσου καὶ μέτρα μερίμνης πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Βυζαντίου. Δὲν ἀναπτύσσει ὁμῶς τὰ σημεῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐπραγματεύθησαν εἰς τὴν αὐτὴν συνέλευσιν ἄλλοι ρήτορες. Οὔτε ὑπεραμύνεται ἐκ νέου τοῦ στρατηγοῦ Διοπίθους, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε εἶναι ἀκόμη εἰς τὴν Χερρόνησον μὲ τὸ στράτευμά του, διατηρηθεὶς δὲ ἐκεῖ ζητεῖ ἐνισχύσεις καὶ χρήματα. Ὁ Δημοσθένης στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὸ μέλλον καὶ διακηρύσσει ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκειται εἰς μέγαν κίνδυνον. Ὁ Φίλιππος θεωρεῖ ἑαυτὸν διατητητὴν καὶ ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων. Πολλὰς πόλεις αὐτῶν προσηταιρίσθη ἤδη ἢ ὑπέταξε, φιλοδοξεῖ δὲ νὰ τὰς ὑποτάξῃ ὅλας. Εἰς τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* λόγον του εἶχε ζητήσῃ νὰ σταλοῦν πρεσβεῖαι εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἀντιστάσεως. Εἰς τὸν γ' Φιλιππικὸν ἐπεκτείνεται περισσότερον ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου καὶ δὲν παύει νὰ συνδέῃ τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸν προηγούμενον λόγον εἶχεν ἀρκεσθῆναι νὰ δίδῃ συμβουλὰς, ἐδίσταζεν ὁμῶς ἀκόμη νὰ διατυπώσῃ συγκεκριμένας προτάσεις. Ἦδη εἰς τὴν νέαν δημηγορίαν, τολμηρότερος, μετατρέπει τὰς συμβουλὰς εἰς ρητὰς προτάσεις. Δὲν ζητεῖ τὴν κήρυξιν πολέμου, ἀλλὰ τὴν προπαρασκευὴν του, τὴν ἐν συντονωτέρῳ ρυθμῷ ὀργάνωσιν τῶν ἐξοπλισμῶν τῆς χώρας—ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον—καὶ τὴν προάσπισιν τῶν στρατηγικῶν σημείων ἀμύνης αὐτῆς καὶ τῶν συμμάχων της, καθὼς καὶ τὴν συσσωμάτωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐγκαθιδρύσεως Μακεδονικῆς ἡγεμονίας.

Τὸ κείμενον τῶν ἐγγράφων προτάσεων του δὲν διεσώθη. Ἀπὸ ὅσα ὁμῶς λέγει ὁ ρήτωρ συμπεραίνομεν ὅτι ἐξήτει τὴν συγκρότησιν στόλου καὶ στρατοῦ, ἔκτακτον εἰσφορὰν, ἴσως δὲ καὶ τὴν ἀποστολὴν πρεσβειῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Χίον,

1. Εἰς τὸ *Περὶ τοῦ Θουκυδίδου* κλπ. ἔργον του (κ. 54). Ὁ Voemel ἐνόμισεν ὅτι διὰ τοῦ *μεγίστου* ὁ Διονύσιος χαρακτηρίζει τὸν γ' Φιλιππικὸν ὡς τὴν μακροτέραν τῶν δημηγοριῶν τοῦ Δημοσθένους. Τοῦτο ἀποτελεῖ πλάνη, διότι μεταξὺ τῶν *μέγιστος* καὶ *μακρότατος* ὑπάρχει διαφορά, ὡς τονίζει δὲ ὁ Weil ἢ ἀνωτέρω φράσις τοῦ Διονυσίου διευκρινεῖται ἀπὸ τὴν ἐπομένην φράσιν του: «Ἐν δὲ τῷ κρατίστῳ τῶν δικανικῶν τῷ *Περὶ τοῦ στεφάνου* ἐπιγραφέντι λόγῳ».

τὴν Ρόδον, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ἡ οὐσία ἐν τούτοις τοῦ λόγου ἔγκειται εἰς τὰς δριμεῖας προειδοποιήσεις καὶ μομφάς του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Οὐδέποτε ἀκόμη, κατὰ τὸν M. Croiset, ὁ Δημοσθένης εἶχε καθορίσει τόσον σαφῶς τὰς ἰθυνοῦσας σκέψεις τῆς πολιτικῆς του, ποτὲ δὲν τὰς εἶχεν ἀναπτύξει μὲ τόσον σθένος καὶ δύναμιν. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ γ' Φιλιππικοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Εἰς τὸ προοίμιον τονίζει ὅτι ὀμιλοῦν ἀκαταπαύστως περὶ τῶν παραβιάσεων καὶ αὐθαιρεσιῶν τοῦ Φιλίππου καθὼς καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ σταματήσουν. Τὰ ζητήματα ἐν τούτοις τῶν Ἀθηνῶν εὐρίσκονται εἰς τόσον ἀθλίαν κατάστασιν, ὥστε, καὶ ἂν ἐσκεμμένως κανεῖς ἐπεχειρεῖ νὰ τὰς καταστρέψῃ, δὲν θὰ ἐπιτυγχάνοντο χειρότερα ἀποτελέσματα. Αἴτιον τούτου, κατὰ τὸν Δημοσθένη, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ συνήθεις σύμβουλοι τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τύφλωσιν ἢ πληρωμένοι, καλλιεργοῦν μὲ τὰς κολακείας τῶν τὴν ἀμέλειαν καὶ νωθρότητα τῆς πόλεως. Ἀρχίζων λοιπὸν τὸν πολῦκροτον τοῦτον λόγον του ὁ ρήτωρ ζητεῖ νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ ὀμιλήσῃ ἐλευθέρως, μὲ παρηγοίαν. Παρ' ὅλα, λέγει, δὲν ἐνικηθήτε ἀπλῶς δὲν ἐκινήθητε (§ 1—5). Κατὰ πρῶτον λοιπὸν καθορίζει τὸ ζήτημα πολέμου καὶ εἰρήνης. Ἐὰν εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωμεν, τονίζει, συμβουλευέω εἰρήνην. Ἄν ὅμως ὁ Φίλιππος μὲ τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης καλύπτῃ ἐνεργείας πράγματι ἐχθρικός, δὲν μᾶς μένει παρὰ νὰ ἀμυνθῶμεν (§ 6—9). Θὰ ἀναμείνωμεν ἀράγε νὰ ἀπορρίψῃ τὸ προσωπεῖον καὶ μᾶς κηρύξῃ ὁ ἴδιος τὸν πόλεμον; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔχωμεν τὴν τύχην τῆς Ὀλύμπου, τῆς Φωκίδος, τῶν Φερῶν καὶ τοῦ Ὀρεοῦ (§ 10—14). Ἀποδείξεις τῆς ἐχθρότητός του εἶναι ἢ κατάληψις οχυρῶν σημείων εἰς τὴν παραλίαν τῆς Θράκης, ἢ ἐνοπλος ἐπέμβασις του εἰς τὴν Χερρόνησον, ἢ ἀπόπειρα κατὰ τῶν Μεγάρων, ἢ ἐγκαθίδρυσις τυράννων εἰς τὴν Ἐρέτριαν καὶ τὸν Ὀρεόν, ἢ ἐκστρατεία εἰς Θράκην, αἱ δολοπλοκίαι του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅλαι αὗται αἱ παραβιάσεις τῆς εἰρήνης εἶναι ἰσάριθμοι πράξεις φανεροῦ πολέμου (§ 15—18). Χρειάζεται ἐπομένως ἄμεσος ὄργανωσις ἀμύνης, κατὰ πρῶτον δὲ εἰς τὴν Χερρόνησον καὶ τὸ Βυζάντιον. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως τοῦτο. Ἡ Ἑλλάς ὀλόκληρος διατελεῖ ἐν κινδύνῳ (§ 19—20).

Ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου ἠδξήθη ὑπερμέτρως, ἀφήνεται δὲ ἐλεύθερος νὰ ὑποδουλώσῃ, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, νὰ διαπράττῃ αὐθαιρεσίας, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἠνέχθησαν οἱ Ἕλληνες οὔτε ἀπὸ μέρους τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν, ὅταν αἱ πόλεις αὗται ἠγεμόνουσιν τῆς Ἑλλάδος (§ 21—25). Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀπαριθμεῖ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ ἠγεμόνος τῆς Μακεδονίας εἰς ἕνα μέρος τῆς ἀνεξαρτησίας πολλῶν πόλεων, δεῖγματα τῆς φιλοδοξίας του πρὸς κυριαρχίαν. Ἀπέ-

ναντι τῶν ὑπόπτων τούτων κινήσεων οἱ Ἕλληνες παραμένουν διηρημένοι, παριστάμενοι ἀπαθεῖς θεαταὶ τῶν προόδων ἑνὸς κακοῦ, τὸ ὅποιον θὰ πλήξῃ ὅλους. Ὁ διαπράττων μάλιστα τὰς αὐθαιρεσίας ταύτας δὲν ἀνήκει κἀν εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν. Εἶναι παρείσακτος βάρβαρος, τονίζει ὁ Δημοσθένης ἐπαναλαμβάνων τὴν ἐμπαθεῖ κατηγορίαν του ὅτι οἱ Μακεδόνες δῆθεν δὲν ἦσαν Ἕλληνες (§ 25-31). Ὁ ρήτωρ δὲν ἀνέχεται νὰ προσταταί τῶν Πυθικῶν ἀγῶνων ὁ Φίλιππος καὶ νὰ ἐμφανίζεται ὡς κυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος, ἀποδίδει δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὸ ὅτι ἀντὶ νὰ συσσωματωθοῦν ὅλαι αἱ πόλεις, ἐκάστη παρακολουθεῖ τὴν γείτονά της, ἡ ἀμοιβαία δὲ δυσπιστία καὶ ἐχθρότης τῶν τὰς παραλύει ὅλας (§ 32-35).

Ὡς αἷτιον τῆς καταπτώσεως ταύτης ὁ Δημοσθένης θεωρεῖ τὴν χαλάρωσιν τῶν αὐστηρῶν πολιτικῶν ἠθῶν καὶ τὴν ἀτιμωρησίαν τῶν προδοτῶν, οἱ ὅποιοι πωλοῦν τὰ συμφέροντα τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος εἰς τὸν Φίλιππον (§ 36-40). Ὁ ρήτωρ μνημονεῖ παλαιὸν ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων καταδικάζον ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων εἰς τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμίας ἕνα πράκτορα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὁ ὅποιος ἐζήτησε νὰ ἐξαγοράσῃ τοὺς Πελοποννησίους. Ἀναφέρων τὴν αὐστηρότητα τοῦ ψηφίσματος τούτου, παρουσιάζει αὐτὸ ὡς ὑπόδειγμα καὶ διὰ τὴν σύγχρονον κατάστασιν (§ 41-46). Ἐπιζητοῦν τινες νὰ καθησυχάσουν τὸν λαόν, λέγοντες ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἀντέστησαν ἄλλοτε καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, πολὺ μεγαλυτέραν ἐκείνης τὴν ὁποίαν διαθέτει σήμερον ὁ Φίλιππος. Ὁ Δημοσθένης ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πόλεμος δὲν γίνεται πλέον μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ. Ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ἔχει προοδεύσει, ἡ σύνθεσις τῶν στρατῶν μετεβλήθη. προσετέθη δὲ ὁ πόλεμος τῶν παρασκηνίων, ἐνῶ συγχρόνως αἱ ἐκστρατεῖαι γίνονται μὲ τὸν Φίλιππον εἰς πᾶσαν ἐποχὴν, καὶ ὄχι μόνον κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας. Δι' αὐτὸ ὁ πόλεμος πρέπει νὰ μεταφερθῇ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Μακεδονίας, κυρίως ἐν Θράκῃ (§ 47-52).

Ὁ ρήτωρ κατόπιν ἐπιτίθεται κατὰ τῶν μισθάρνων ὀργάνων τοῦ Φιλίππου. Ἀπὸ τύφλωσιν τοῦ λαοῦ οἱ προδότες γίνονται ἀκουστοὶ ἀσφαλέστερον ἀπὸ τοὺς πατριώτας (§ 53-55). Ἡ στάσις αὕτη τοῦ λαοῦ θὰ ἔχῃ θλιβερὰ ἐπακόλουθα, ὡς ἀπέδειξαν ἡ Ὀλυνθος, ἡ Ἐρέτρια καὶ ὁ Ὠρεός, πόλεις αἱ ὁποῖαι ὑπεδουλώθησαν ἢ κατεστράφησαν, διότι παρείχον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς προδότας (§ 56-62). Διατί τοὺς ἤκουον; Διότι ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ τῶν καὶ ἐκαλλιέργουν τὴν ἀφροντισίαν του. Ἀντιθέτως οἱ πατριῶται, ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς τῶν, ζητοῦν ἔντασιν τῶν ἐθνικῶν προσπαθειῶν καὶ θυσιάζουν τὴν δημοτικότητά τῶν εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον. Τέλος ἦλθε στιγμή εἰς τὰς

άνωτέρω πόλεις, καθ' ἣν ὁ λαὸς παραπλανηθεὶς ἐγκατέλειπε τὸν ἀγῶνα καὶ προσεπάθησε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Φίλιππον θυσιάζων τοὺς πατριώτας. Ματαίᾳ ταπεινώσις. Ὁ νικητὴς ὑπῆρξεν ἀμείλικτος πρὸς τοὺς πολίτας τῆς Ἐρετρίας, τοῦ Ὁρεοῦ, τῆς Ὀλύμβου. Ἐπομένως εἶναι ἐπαίσχυντον νὰ τρέφῃ κανεὶς τοιαύτας ἐλπίδας, ἐπαίσχυντον ἐπίσης νὰ ἀφήνεται νὰ διαφεύγῃ ἢ εὐκαιρία δράσεως, κατόπιν δὲ ὁ λαὸς νὰ ἐκφράζῃ τὴν λύπην του ὅταν θὰ εἶναι ἀργά (§ 63-69).

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ λόγου (§ 70-76) ὁ Δημοσθένης ἐκθέτει τὰ μέτρα τὰ ὅποια προτείνει, ἐπικαλούμενος δὲ τὸ παρελθὸν τῆς πόλεως κάμνει ἐκκλήσιν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν συμπολιτῶν του, τονίζων ὅτι, ἂν διστάσουν σήμερον πρὸ τῶν ἐκουσίων θυσιῶν καὶ προσπαθειῶν, αὐριον ἢ ἀνάγκη θὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτοὺς ὀδυνηρότερας, καταλήγει δὲ συνιστῶν ὅπως μὴ ἀναμείνουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀφύπνισιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, διότι τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πρέπει νὰ ἡγηθῇ ἢ ἔνδοξος πατρίς των.

Ὁ γ' Φιλιππικός, ὡς εἶναι προφανές, προξένησε ζωηροτάτην ἐντύπωσιν. ἂν δὲ κρίνωμεν ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φιλοχόρου, διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Διδύμου, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 341—ὄλιγον μετὰ τὸν λόγον τοῦ Δημοσθένους—οἱ Ἀθηναῖοι κληθέντες ὑπὸ τῶν Χαλκιδικέων διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἀνέτρεψαν τὸν τύραννον τοῦ Ὁρεοῦ Φιλιστίδην, ἀποκαταστήσαντες τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ἡ ἐνέργεια αὕτη κρίνεται ὡς ἐπακόλουθον τοῦ γ' Φιλιππικοῦ, θεωρεῖται δὲ πιθανὸν ὅτι υἱοθετήθησαν ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ ρήτορος μέτρα. Ἡ δύναμις καὶ τὸ κύρος αὐτοῦ ἐνισχύοντο καθημερινῶς, ἀπέβαινε δὲ ὁ περισσότερον ἀκουόμενος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐπιβολὴ αὕτη συνεβάδιζε μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορείας του, ἢ ὅποια ἐξειλίσσεται εἰς περίλαμπρον τέχνην τοῦ ρητορικοῦ λόγου. Δὲν εἶχε πράγματι ἄδικον ὁ Διονύσιος τονίζων ὅτι ὁ γ' Φιλιππικός ἦτο ὁ κράτιστος τῶν δημοσίων λόγων του. Ἀποτελεῖ καὶ διὰ τοὺς σημερινούς ἀναγνώστας τοῦ ὑπόδειγμα ρητορικῆς μὲ τὴν ἐν αὐτῇ εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν ἰδεῶν, τὴν πλουσίαν εἰς γεγονότα πολιτικὴν ἐπιχειρηματολογίαν, καθὼς καὶ τὸν ὑψηλὸν τόνον εἰλικρινείας, φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς ἀνησυχίας. Τὴν δύναμιν τῶν σκέψεων ἐνισχύει ἡ σφοδρότης τῶν αἰσθημάτων, ἢ εἰς πολλὰ σημεῖα συγκίνησις τοῦ ρήτορος. Ἐκθέτων τὴν κατάστασιν, δὲν διστάζει πολλάκις νὰ μεμφθῇ δριμύτατα τὴν καθρότητα καὶ τὴν ἀμεριμνησίαν τῶν Ἀθηναίων. Τὴν ἀγανάκτησιν διαδέχεται ἢ πικρὰ εἰρωνεία καὶ αὐτὴν ἢ θλίψις διὰ τὸ κατάντημα τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸν λόγον αὐτὸν διαφαίνεται ὡς ἐν κατόψει ὄλη ἢ παρακμὴ τῆς μεγάλης πόλεως, ἀγομένης εἰς τὸ ἀναπό-

φευκτον τῆς ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας ἡγεμονίας, ἐξ αὐτοῦ δὲ κυρίως καταδεικνύεται διατι ὁ Δημοσθένης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος μέγας Ἀθηναῖος τῶν ἀρχαίων χρόνων.

3. Αἱ συζητήσεις περὶ τὸ κείμενον τοῦ λόγου.

Τὸ κείμενον τοῦ γ' Φιλιππικοῦ προεκάλεσε ζῶηροτάτας συζητήσεις τῶν φιλολόγων, λόγῳ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν του. Δὲν περιορίζονται δὲ αὐταὶ μόνον εἰς τὴν σειρὰν τῶν λέξεων, εἰς τὰ μόρια, τὰ συνώνυμα κλπ. Τὰ ὑπάρχοντα καλύτερα χειρόγραφα S (τῶν Παρισίων) καὶ L (τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης), καίτοι συμφωνοῦν ἐνίοτε πρὸς τὰ ἄλλα, κατὰ τὸ πλείστον ἐν τούτοις διαφέρουν αὐτῶν, μὴ περιέχοντα φράσεις τινὰς ἢ τεμάχια ὀλόκληρα, εἰς τρόπον ὅστε τὸ κείμενον τῶν S καὶ L ἐμφανίζεται βραχύτερον τῶν ἄλλων κατὰ δύο σελίδας. Πῶθεν προέρχονται αἱ διαφοραὶ αὐταί; Οἱ εἰδικοί μελετηταὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ συμφωνήσουν ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου τούτου ζητήματος. Αἱ παρατηρούμεναι εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω χειρόγραφα παραλείψεις, καὶ ἰδίως αἱ κυριώτεραι εἰς τὰς παραγράφους 6, 32, 41, 46, 71 καὶ εἰς τινὰ ἄλλα χωρία, ἀπησχόλησαν τοὺς πλείστους κριτικούς τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ ἐκδόται τῆς Ζυρίχης, Westermann κ. ἄ., θεωροῦν ὡς παρεμβολὰς πᾶν ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὰ S καὶ L καὶ περιέχεται εἰς τὰ ἄλλα χειρόγραφα. Τούτο ὅμως ἀπερρίχθη, διότι δὲν κρίνεται ἀνθρωπίνως δυνατόν οἱ παρεμβολαίς—ἄσων ἀρχαῖοι καὶ ἄν ἦσαν—νὰ ἐγνώριζον τόσον καταπληκτικῶς τὴν σκέψιν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὰς λεπτομερεῖας τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Κατὰ τὸν Wilhelm Dindorf τὸ κείμενον συνετμήθη ὑπὸ τινος ρητοροδιδασκάλου, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκασία αὕτη δὲν υἱοθετήθη, μὴ θεωρουμένη πιθανή οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διατυπώσαντος αὐτήν. Ἄλλοι ἐκδόται, ὁ Voemel καὶ ὁ Rehdantz, προσθέτουν εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω καλύτερα χειρόγραφα μερικὰ χωρία καὶ παραλείπουν ἄλλα τὴν ὀρθότεραν, ὡς φαίνεται, γνώμην ὑπεστήριξεν ὁ Λεονάρδος Spengel, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Weil, ὅτι εἰς τὰ ἀμφισβητούμενα χωρία τοῦ λόγου του ὁ Δημοσθένης ἀφῆκε δύο κείμενα, τὰ ὅποια τινὲς τῶν ἀντιγραφῶν τῆς ἀρχαιότητος συνεχώνευσαν εἰς ἓν¹· τοῦτο στηρίζεται ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸ ὅτι

1. Κατὰ τὸν M. Croiset καὶ ἄλλους, ὁ Δημοσθένης εἶχε γράψει πρῶτον τὸ σύντομον κείμενον τοῦ γ' Φιλιππικοῦ, ἴσως πρὶν τὸν ἐκφωνήσῃ. Ὁμιλῶν ὅμως εἰς τὴν συνέλευσιν ἔκαμε μερικὰς προσθήκας εἰς τὸ κείμενον, τὰς ὁποίας ἔκρινε σκόπιμον νὰ διατηρήσῃ. Πρὸς τοῦτο τὰς ἐσημείωσεν εἰς τὸ περιθώριον τοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ τὰς προσαρμόσῃ ὅλας. Ὅταν τὰ χειρόγραφα τοῦ ἐδημοσιεύθησαν, τινὲς τῶν ἀντιγραφῶν παρέλειψαν τὰς προσθήκας, ἄλλοι ὅμως τὰς περιέλαβον, αὐτῶν δὲ τὸ κείμενον (τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς κατωτέρω) συμφωνεῖ περισσότερο πρὸς τὸν γ' Φιλιππικόν ὅπως τὸν ἐξεφώνησεν ὁ Δημοσθένης.

τὰ ἀμφισβητούμενα χωρία εἶναι τοῦ Δημοσθένους ἀποδεδειγμένως λόγῳ τῆς ἀδιαφύεστου ὁμοιότητος αὐτῶν πρὸς τὸ ἄλλο κείμενον τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὴν σκέψιν τοῦ ρήτορος. Ἄφ' ἑτέρου διεπιστώθη καὶ ἀπὸ τῆν στιχομετρικὴν σύγκρισιν τοῦ γ' Φιλιππικοῦ πρὸς τὸν β' Φιλιππικόν, ὁ ὅποτος εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ βραχύτερος τοῦ γ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων στιχομετρικῶν μαρτυριῶν. Τὴν γνώμην τῶν Spengel καὶ Weil υἱοθέτησαν ὁ Blass, ὁ M. Croiset καὶ οἱ πλεῖστοι νεώτεροι ἐκδόται, τὸ πλήρες δὲ τοῦτο κείμενον δημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς, περιλαμβάνοντες καὶ τὰ παραλειπόμενα ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω δύο κυριωτέρους κώδικας χωρία, ἀλλὰ μὲ ἰδιαίτερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα, ἵνα διακρίνονται ἀπὸ τοῦ ἄλλου κειμένου.

ΛΙΒΑΝΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Ἀπλὴ τοῦ λόγου τούτου ἡ ὑπόθεσις. Φιλίππου γὰρ λόγῳ μὲν εἰρήνην ἄγοντος, ἔργῳ δὲ πολλ' ἀδικοῦντος, συμβουλεύει τοῖς Ἀθηναίοις ὁ ῥήτωρ ἀναστῆναι καὶ ἀμύνασθαι τὸν βασιλέα, ὡς κινδύνου μεγάλου καὶ αὐτοῖς ἐπικρεμαμένον καὶ πᾶσι κοινῇ τοῖς Ἑλλησιν.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γ'

- 1 Πολλῶν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποίησατο, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖ, καὶ πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν, εἰ καὶ μὴ ποιούσι τοῦτο, καὶ λέγειν δεῖν καὶ πράττειν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, εἰς τοῦθ' ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμέν' ὀρώ ὧστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθές δ' ἦ εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς ἐξ ὧν ὡς φαυλότατ' ἐμελλε τὰ πράγμαθ' ἔξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι.
- 2 Πολλὰ μὲν οὖν ἴσως ἐστὶ τὰ αἷτια τούτων, καὶ οὐ παρ' ἓν οὐδὲ δύο εἰς τοῦτο τὰ πράγματ' ἀφίκται· μάλιστα δ', ἂν περ ἐξετάζητ' ὀρθῶς, εὐρήσετε διὰ τοὺς χαρίζεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ βέλτιστα λέγειν προαιρουμένους ὧν τινὲς μὲν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν οἷς εὐδοκίμοισιν αὐτοὶ καὶ δύνανται, ταῦτα φυλάττοντες οὐδεμίαν περὶ τῶν μελλόντων πρόνοιαν ἔχουσιν, οὐκ οὐδ' ὑμᾶς οἶον

1. Πρὸς κατατοπισμὸν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Δημοσθένους εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ κειμένου του σχόλια καὶ παρατηρήσεις μας σημειοῦμεν ὅτι οἱ κυριώτεροι κώδικες (χειρόγραφα), εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφερόμεθα, εἶναι οἱ ἑξῆς:

S = χειρόγραφον Παρισίων, Cod. Parisinus 2934. L = χειρόγραφον Λαυρεντιανόν, Cod. Laurentianus Plut. LVI 136. A = χειρόγραφον Αὐγουσταῖον, Cod. Augustanus I (Monacensis 485). P = χειρόγραφον Μαρκιανόν, Cod. Marcianus 416 B = χειρόγραφον Βαυαρικόν, Cod. Bavaricus (Monacensis 85). Q = χειρόγραφον Μαρκιανόν, Cod. Marcianus 418. Y = χειρόγραφον Παρισίων, Cod. Parisinus 2935. O = χειρόγραφον Ἀμβέρσης, Cod. Antverpiensis 43. U = χειρόγραφον Οὐρβίνου, Cod. Urbinas 113. Vulg. = Κοινόχρηστον—δημοσιευμένον κείμενον (Vulgata).

2. Μετὰ τοὺς ἄλλους (S καὶ L) ἡ βουλγάτα προσθέτει "Ἑλληνας. Εἰς τὸν Διονύσιον Ἀλικαρνασσέα, ἐκτὸς τῶν δύο ἀνωτέρω γραφῶν, ἀπαντᾷ καί: τοὺς Ἑλληνας (χωρὶς τὸ ἄλλους)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γ' ¹

Εἰς κάθε σχεδὸν συνεδρίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ὡς Ἀθηναῖοι, ἐκφωνοῦνται πάμπολλοι λόγοι διὰ τὰς ἀδικίας ποῦ διαπράττει ὁ Φίλιππος, ὄχι μόνον εἰς σᾶς ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους ("Ἑλληνας")³, ἀφ' οἴτου συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην³. Γνωρίζω βεβαίως ἐπίσης ὅτι ὄλοι θὰ ἦσαν σύμφωνοι ἐνταῦθα νὰ δηλώσουν—ἂν καὶ δὲν τὸ κάμνουν—ὅτι πρέπει ὄχι μόνον νὰ ὀμιλῶμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνεργῶμεν⁴, πῶς θὰ παύσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος τὴν ὕβριστικὴν του συμπεριφορὰν καὶ πῶς θὰ τιμωρηθῇ. Ἐν τούτοις βλέπω ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ἐγκαταλειφθῆ καὶ ἔφθασαν εἰς τόσον κρίσιμον σημεῖον, ὥστε φοβοῦμαι μήπως εἶναι βλασφημία ἀλλὰ καὶ ἀλήθεια ὅσα πρόκειται νὰ εἶπω. "Ὅτι δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη ὄλοι οἱ ῥήτορες ἤθελαν νὰ λέγουν καὶ σεῖς νὰ ψηφίζετε τὰ μέτρα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἀπέβαιναν⁵ ὅσον τὸ δυνατόν χειρότερα τὰ πράγματα, δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν εἰς χειρότερον σημεῖον ἀπὸ ὅ,τι ἔχουν φθάσει τώρα.

Βεβαίως πολλὰ εἶναι τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς καταστάσεως⁶ καὶ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὰ πράγματα ἀπὸ ἐν ἢ δύο γεγονότα. Ἄν μάλιστα τὰ ἐξετάζετε ὀρθῶς, θὰ εὔρετε ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἐκείνους ποῦ προτιμοῦν νὰ ὀμιλοῦν πρὸς εὐχαριστήσιν σας μᾶλλον, παρὰ νὰ σᾶς δίδουν τὰς χρησιμωτέρας συμβουλὰς⁷. Ἄπ' αὐτούς, ὡς Ἀθηναῖοι, μερικοὶ ἐνδιαφερόμενοι νὰ διατηρήσουν ὄ,τι ἐξασφαλίζει εἰς αὐτούς κύρος καὶ δύναμιν⁸, δὲν λαμβάνουν καμμίαν πρόνοιαν διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, νο-

3. Τὴν Φιλοκράτειον λεγομένην εἰρήνην τοῦ 346 π. Χ.

4. Μετὰ τὸ πρᾶττειν (S καὶ L) οἱ ἄλλοι κώδικες προσθέτουν: *ἅπανσι προσήκειν*. Ἡ προσθήκη ἀπερρίφθη ὡς ἀδικαιολόγητος.

5. Ἄντι τοῦ *ἐμέλλε* Vulg., ὁ S ἔχει *ἐμέλλετε*.

6. Οἱ S καὶ L¹ ἔχουν *τούτων*, ἐνῶ ἡ Vulg. ἔχει: *τοῦ ταῦθ' οὕτως ἔχειν*.

7. Τὰ βέλτιστα, τὰ ὀφελιμώτατα.

8. Τὴν εἰρήνην δηλαδὴ ἢ ὁποῖα ἐπιτρέπει εἰς αὐτούς νὰ διαμαγωγοῦν. Ὑπονοεῖ προφανῶς τὸν Εὔβουλον, ὁ ὁποῖος ὡς πρόγραμμα εἶχε τὴν εἰρήνην.

ται δεῖν ἔχειν· ἕτεροι δέ, τοὺς ἐπὶ τοῖς πράγμασιν ὄντας αἰτιώμενοι καὶ διαβάλλοντες, οὐδὲν ἄλλο ποιοῦσιν ἢ ὅπως ἡ πόλις αὐτῇ παρ' αὐτῆς δίκην λήψεται καὶ περὶ τοῦτ' ἔσται, Φιλίππῳ δ' ἐξέσται καὶ λέγειν καὶ πράττειν ὅ τι βούλεται. Αἱ δὲ τοιαῦται πολιτεῖται συνήθεις μὲν εἰσὶν ὑμῖν, αἷτιαι δὲ τῶν κακῶν.

- 3 Ἄξιῳ δ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἄν τι τῶν ἀληθῶν μετὰ παρῤῥησίας λέγω, μηδεμίαν μοι διὰ τοῦτο παρ' ὑμῶν ὀργὴν γενέσθαι. Σκοπεῖτε γὰρ ὧδί· ὑμεῖς τὴν παρῤῥησίαν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὕτω κοινὴν οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις αὐτῆς μεταδεδώκατε, καὶ πολλοὺς ἄν τις οἰκέτας ἴδοι παρ' ὑμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅτι βούλονται λέγοντας ἢ πολίτας ἐν ἐνίσαις τῶν ἄλλων πόλεων· ἐκ δὲ
- 4 τοῦ συμβουλευεῖν παντάπασιν ἐξεληλάκατε. Εἴθ' ὑμῖν συμβέβηκεν ἐκ τούτου ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις τρυφᾶν καὶ κολακεύεσθαι πάντα πρὸς ἡδονὴν ἀκούουσιν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς γιγνομένοις περὶ τῶν ἐσχάτων ἤδη κινδυνεύειν. Εἰ μὲν οὖν καὶ νῦν οὕτω διακείσθε, οὐκ ἔχω τί λέγω· εἰ δ' ἄ συμφέροι χωρὶς κολακείας ἐθελήσεται ἀκούειν, ἔτοιμος λέγειν. Καὶ γὰρ εἰ πάνυ φαύλως τὰ πράγματ' ἔχει καὶ πολλὰ προεῖται, ὅμως ἔστιν, ἐάν ὑμεῖς τὰ δέοντα ποιεῖν βούλησθε, ἔτι πάντα ταῦτ' ἐπανορθώσασθαι.

- 5 Καὶ παράδοξον μὲν ἴσως ἔστιν ὃ μέλλω λέγειν, ἀληθές δέ· τὸ χερίστον ἐν τοῖς παρεληλυθόσιν, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Ὅτι οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα οὐδὲν τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν κακῶς τὰ πράγματ' ἔχει· ἐπεὶ τοι, εἰ πάνθ' ἄ προσή-

1. Εἶναι ἡ πρώτη προσθήκη τοῦ Δημοσθένους εἰς τὸ πρῶτον κείμενον τοῦ λόγου του τούτου.

2. Νὰ δικάζῃ καὶ τιμωρῇ τοὺς πολίτας της.

3. Μετὰ τὸ: κακῶν (S καὶ L) ὁ A προσθέτει: καὶ τῶν ἀμαρτημάτων, ἡ δὲ Vulg. ἀντὶ τῶν κακῶν ἔχει: τῆς ταραχῆς καὶ τῶν ἀμαρτημάτων.

4. Δικαίωμα ὄλου τοῦ κόσμου.

5. Ὑπονοεῖ τοὺς μετοίκους. Σχετικῶς ὁ Ξενοφῶν γράφει εἰς τὴν ἀποδοδομένην εἰς αὐτὸν Ἀθηναίων Πολιτείαν (I, 12): «Διὰ τοῦτο οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποιήσαμεν καὶ τοῖς μετοίκους πρὸς τοὺς ἀστούς».

6. Καὶ ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν Περὶ εἰρήνης (§ 14) λόγον του παραπονεῖται ὅτι, παρὰ τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς τῆς πόλεως, δὲν ὑπῆρχεν ἐλευθερία εἰς τὸ ρητορικὸν βῆμα τῶν Ἀθηναίων: «Ἐγὼ δ' οἶδα

μίζουν δὲ ὅτι οὔτε καὶ σεῖς πρέπει νὰ λαμβάνετε¹. Ἄλλοι πάλιν, κατηγοροῦντες καὶ διαβάλλοντες τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰ δημόσια πράγματα, δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ πῶς ἢ πόλις νὰ τὰ βάζῃ μὲ τὸν ἑαυτὸν της² καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἀσχολῆται, νὰ ἀφήνῃ δὲ ἐλευθερίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ λέγῃ καὶ νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει. Καὶ εἶναι μὲν συνήθεις εἰς σᾶς αὐταὶ αἱ πολιτικαὶ κλίσεις, εἶναι ὁμῶς καὶ αἰτίαι τῶν κακῶν³ (ποῦ μᾶς κατατροχύνουν).

Ἐὰν λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, εἶπω μερικὰς ἀληθείας μὲ παρρησίαν, ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ μὴ ὀργισθῆτε καθόλου ἐναντίον μου διὰ τοῦτο. Διότι σκεφθῆτε τὸ ἐξῆς: Ἡ ἐλευθεροστομία νομίζετε ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τόσον κοινὴ⁴ δι' ὅλους εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς πᾶν πρᾶγμα, ὥστε τὴν παρεχωρήσατε καὶ εἰς τοὺς ξένους⁵ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς δούλους. Θὰ ἠδύνατο μάλιστα νὰ ἴδῃ κανεὶς εἰς τὴν πόλιν σας καὶ πολλοὺς ὑπηρέτας νὰ λέγουν ὅ,τι θέλουν μὲ μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν παρὰ οἱ (ἐλεύθεροι) πολῖται εἰς μερικὰς ἄλλας πόλεις. Καὶ ὁμῶς (αὐτὴν τὴν παρρησίαν) τὴν ἔχετε ἀποδιώξει τελείως ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο⁶. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθεν ὅτι εἰρμὲν τὰς δημοσίας συνελεύσεις ἐντροφᾶτε καὶ ἀκούετε μόνον ὅ,τι σᾶς εὐχαριστεῖ, ἔπειτα δὲ εἰς τὰ πράγματα καὶ ὅταν ἐπέρχονται τὰ γεγονότα διατρέχετε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἐὰν λοιπὸν καὶ τώρα ἀκόμη ἔχετε αὐτὰς τὰς διαθέσεις, δὲν ἔχω τίποτε νὰ σᾶς εἶπω. Ἐὰν ὁμῶς θελήσετε νὰ ἀκούσετε ὅ,τι σᾶς συμφέρει⁷ καὶ χωρὶς κολακείας, εἶμαι ἕτοιμος νὰ ὁμιλήσω. Διότι, ἂν καὶ εὐρίσκονται εἰς πολὺ ἀθλίαν κατάστασιν τὰ πράγματα (τῆς πολιτείας) καὶ πολλὰ ἔχουν χαθῆ⁸ ἐξ ἀμελείας σας, ἐν τούτοις εἶναι δυνατόν ἀκόμη νὰ τὰ ἐπανορθώσετε ὅλ: αὐτά, ἐὰν θελήσετε νὰ κάμετε ὅ,τι πρέπει.

Καὶ ἴσως μὲν εἶναι παράδοξον ὅ,τι πρόκειται νὰ εἶπω εἰς τὴν ἐν τούτοις ἀληθές: τὸ χειρότερον ἀπὸ τὰ περασμένα δυνατόν νὰ ἀποβῇ ὠφελιμώτατον διὰ τὰ μέλλοντα⁹. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Εἶναι ὅτι τὰ πράγματα εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν, ἐπειδὴ δὲν ἐκάματε τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε, οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλο¹⁰. Διότι, ἀσφαλῶς, ἐὰν ἐκάμνατε πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε

μὲν ὅτι πρόσαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, καὶ ὅτι δημοκρατίας οὐσης οὐκ ἔστι παρρησία, πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις καὶ μηδὲν ἡμῶν φροντίζουσιν, ἐν δὲ τῷ θεατρῷ τοῖς κωμωδοδιδασκάλοις».

7. Ἡ Vulg. προσθέτει: *τοῖς πράγμασι ἢ τῇ πόλει*.

8. Πολλὰ μέρη καὶ πολλοὶ σύμμαχοι.

9. Τὴν αὐτὴν σκέψιν διετύπωσε καὶ εἰς τὸν *α' Φιλιππικόν*, ἐδῶ ὁμῶς τὴν ἀναπτύσσει ἀδρότερον.

10. Ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὰς *Τραχινίας* 323 λέγει: «Οὐδαμὰ προύφηνεν οὔτε μείζον' οὔτ' ἐλάσσονα».

κε πραττόντων οὕτω διέκειτο, οὐδ' ἂν ἐλπίς ἦν αὐτὰ γενέσθαι βελτίω. Νῦν δὲ τῆς ῥαθυμίας τῆς ὑμετέρας καὶ ἀμελείας κεκράτηκε Φίλιππος, τῆς πόλεως δ' οὐ κεκράτηκεν· οὐδ' ἤτησθ' ὑμεῖς, ἀλλ' οὐδὲ κекίνησθε.

- 6 *Εἰ μὲν οὖν ἅπαντες ὠμολογοῦμεν Φίλιππον τῇ πόλει πολεμεῖν καὶ τὴν εἰρήνην παραβαίνειν, οὐδὲν ἄλλ' ἔδει τὸν παριόντα λέγειν καὶ συμβουλεύειν ἢ ὅπως ἀσφαλέστατα καὶ ῥᾶσ' αὐτὸν ἀμνησούμεθα. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἀτόπως ἔνιοι διάκεινται, ὥστε, πόλεις καταλαμβάνοντος ἐκείνου καὶ πολλὰ τῶν ὑμετέρων ἔχοντος καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀδικούντος, ἀνέχεσθαι τινων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λεγόντων πολλάκις ὡς ἡμῶν τινές εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸν πόλεμον, ἀνάγκη φυλάττεισθαι καὶ διορθοῦσθαι περὶ τούτου. Ἔστι γὰρ δέος μὴ ποθ' ὡς ἀμνησούμεθα γράψας τις καὶ συμβουλεύσας εἰς τὴν αἰτίαν ἐμπέσῃ τοῦ πεποιημένου τὸν πόλεμον. Ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον ἀπάντων λέγω καὶ διορίζομαι· εἰ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ βουλεύεσθαι περὶ τοῦ πότερον εἰρήνην ἄγειν ἢ πολεμεῖν δεῖ...*
- 7 *Εἰ μὲν οὖν ἔξεστιν εἰρήνην ἄγειν τῇ πόλει καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τοῦτο, ἴν' ἐντεθῆεν ἄρξωμαι, φημ' ἔγωγ' ἄγειν ἡμᾶς δεῖν καὶ τὸν ταῦτα λέγοντα γράφειν καὶ πράττειν καὶ μὴ φενακίζειν ἀξιώ· εἰ δ' ἕτερος, τὰ δπλα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων καὶ δύναμιν πολλὴν περὶ αὐτόν, τοῦνομα μὲν τῆς εἰρήνης ὑμῖν προβάλλει, τοῖς δ' ἔργοις αὐτός τοῖς τοῦ πολέμου χρῆται, τί λοιπὸν ἄλλο πλὴν ἀμύνεσθαι; Φάσκειν δ' εἰρήνην ἄγειν εἰ βούλεσθε, ὥσπερ ἐκείνος,*
- 9 *οὐ διαφέρομαι. Εἰ δὲ τις ταύτην εἰρήνην ὑπολαμβάνει ἐξ ἧς ἐκείνος πάντα τ' ἄλλα λαβὼν ἐφ' ἡμᾶς ἔξει, πρῶτον μὲν μαίνεται, ἔπειτ' ἐκείνω παρ' ὑμῶν, οὐχ ἡμῖν παρ' ἐκείνου τὴν εἰρήνην λέγει· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ τῶν ἀναλισκομένων χρημάτων πάντων Φίλιππος ὠνεῖται, αὐτός μὲν πολεμεῖν ὑμῖν, ὑφ' ὑμῶν δὲ μὴ πολεμῆσθαι.*

1. Μερικοὶ διαβλέπουν σαρκασμὸν εἰς τὴν φράσιν αὐτήν.

2. Ὀλόκληρος ἢ ἀκολουθοῦσα παράγραφος 6 καὶ ἡ 7 λείπουν εἰς τὰ χειρόγραφα S καὶ L¹. Κατὰ τοὺς Spengel, Dindorf, Voemel, Rehdantz, Bekker, Weil, Croiset κ. ἄ., εἶναι ἀναμφισβητήτως τοῦ Δημοσθένους.

3. Τὸ ἔνιοι δὲν ὑπονοεῖ μερικούς ῥήτορας, ἀλλὰ μερικούς Ἀθηναίους πολίτας εὐπίστους καὶ ἀνεκτικούς πρὸς τὸν Φίλιππον.

4. Κατὰ τὸν ῥήτορα οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῇ πρέπει νὰ προτείνουν ὑπευθύνως καὶ ποίας ἐγγυήσεις θὰ δώσῃ ὁ Φίλιππος οὗ δὲν θὰ καταλάβῃ τὰ Στενά. Ἄλλως παραπλανοῦν τὸν λαόν.

5. Ὅπως ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι ἔχει εἰρήνην καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα διεξήγε πόλεμον ἀκήρυκτον.

καὶ τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, οὔτε ἑλπίς δὲν θὰ ὑπῆρχε νὰ καλυτερεύσουν. Τώρα ὁ Φίλιππος ὑπερίσχυσε τῆς ἰδικῆς σας νοθρότητος καὶ ἀμελείας, δὲν ἐνίκησεν ὅμως τὴν πόλιν. Οὔτε ἐνίκηθητε ἀλλ' οὔτε κὰν ἐκινήθητε ἀπὸ τὴν θέσιν σας ¹.

Ἐὰν λοιπὸν ² παρεδεχόμεθα ὅλοι οἱ διὰ τὸν Φίλιππον καὶ κατὰ τῆς πόλεως διεξάγει πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην παραβιάζει, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λέγουν καὶ νὰ συμβουλεύουν οἱ ῥήτορες εἰμὴ μόνον πῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀμυνθῶμεν κατὰ τὸν ἀσφαλέστερον καὶ εὐκολώτερον τρόπον. Ἀφοῦ ὅμως μερικοὶ (εἰς τὴν πόλιν) ³ ἔχουν τόσον παραδόξους διαθέσεις, ὥστε, ἐνῶ ἐκεῖνος καταλαμβάνει πόλεις καὶ πολλὰ κατέχει ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σας μέρη καὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀδικεῖ, ἀνεχονται μερικοὺς ἄλλους νὰ λέγουν πολλάκις εἰς τὰς δημοσίας συνελύσεις ὅτι τὸν πόλεμον προκαλοῦν τινες ἀπὸ ἡμᾶς, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προφυλαττώμεθα καὶ νὰ ἀνασκευάζωμεν αὐτὰς τὰς ἀνακριβείας. Διότι (ἄλλως) ὑπάρχει φόβος μήπως, ἐὰν κανεὶς προτείνῃ καὶ ἐγγράφως καὶ συμβουλευσῇ πῶς νὰ ἀμυνθῶμεν, ἐμπέσῃ εἰς τὴν κατηγορίαν ὅτι αὐτὸς προεκάλεσε τὸν πόλεμον. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς ἐμέ, πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὰ ἐξῆς λέγω καὶ ἀποφαίνομαι. Ἐὰν δηλαδὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς νὰ συσκευασθῆται περὶ τοῦ ποῖον ἀπὸ τὰ δύο : πρέπει νὰ ἔχωμεν εἰρήνην ἢ νὰ διεξάγωμεν πόλεμον.... Ἐὰν δηλαδὴ ἡ πόλις δύναται νὰ διατελῇ ἐν εἰρήνῃ καὶ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, ἐγὼ τοῦλάχιστον—διὰ νὰ ἀρχίσω ἀπ' ἐκεῖ—δηλώ ἀμέσως ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν εἰρήνην καὶ ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅποιος τὰ λέγει αὐτὰ νὰ τὰ διατυπώσῃ εἰς προτάσεις ἐγγράφως ⁴, νὰ ἐνσργῇ δὲ ἀναλόγως καὶ νὰ μὴ ἐξαπατᾷ τὸν λαόν. Ἐὰν ὅμως ἓνας ἄλλος, μὲ τὰ ὄπλα ἀνὰ χεῖρας καὶ μὲ πολλὴν δύναμιν γύρω του, σᾶς προβάλλῃ μὲν τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης, συγχρόνως δὲ προβαίνει εἰς πολεμικὰς ἐνεργείας, τί ἄλλο λοιπὸν μᾶς μένει παρὰ νὰ ἀμυνθῶμεν; Ἐὰν ἐν τούτοις θέλετε νὰ λέγετε—ὅπως ἐκεῖνος—ὅτι ἔχετε εἰρήνην, δὲν ἔχω διάφορον γνώμην ⁵. Ἀλλ' ἐὰν κανεὶς νομίζῃ ὅτι εἶναι εἰρήνη ἢ κατάστασις αὐτῆ, τὴν ὁποίαν ἐκμεταλλευσόμενος ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἐξασφαλίσῃ ὅλα τὰ ἄλλα, θὰ ἔλθῃ καὶ ἐδῶ νὰ μᾶς κτυπήσῃ, πρῶτον μὲν εἶναι τρελλός, ἔπειτα δὲ λέγει ὅτι ἀπὸ σᾶς ἐξαρτᾶται ἡ εἰρήνη πρὸς ἐκεῖνον καὶ ὄχι ἀπ' ἐκεῖνον ἢ εἰρήνη πρὸς ἡμᾶς ⁶. Τοῦτο ὅμως ἀκριβὲς εἶναι ἐκεῖνο πού ἀγοράζει μὲ ὅλα τὰ χρήματα πού ἐξοδεύει : αὐτὸς μὲν νὰ σᾶς κάμνῃ πόλεμον, ἀπὸ σᾶς δὲ νὰ μὴ πολεμῆται.

6. Τὴν φράσιν αὐτὴν ἐμμήθη καὶ ὁ Ρωμαῖος Σαλλούστιος γράφων ἐν Hist. Orat. Philippi : «Ita illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadet».

- 10 Καί μὴν εἰ μέχρι τούτου περιμενοῦμεν ἕως ἂν ἡμῖν ὁμολογήσῃ πολεμεῖν, πάντων ἐσμέν εὐηθέστατοι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν αὐτὴν βαδίζῃ καὶ τὸν Πειραιᾶ, τοῦτ' ἐρεῖ, εἴπερ οἷς πρὸς τοὺς ἄλλους πεποίηκε δεῖ
- 11 τεκμαίρεσθαι. Τοῦτο μὲν γὰρ Ὀλυνθίοις τετταράκοντ' ἀπέχων τῆς πόλεως στάδια εἶπεν ὅτι δεῖ δυοῖν θάτερον, ἢ ἐκείνους ἐν Ὀλύμφῳ μὴ οἰκεῖν ἢ αὐτὸν ἐν Μακεδονίᾳ, πάντα τὸν ἄλλον χρόνον, εἴ τις αὐτὸν αἰτιάσαιτό τι τοιοῦτον, ἀγανακτῶν καὶ πρέσβεις πέμπων τοὺς ἀπολογησομένους· τοῦτο δ' εἰς Φωκέας ὡς πρὸς συμμάχους ἐπορεύετο, καὶ πρέσβεις Φωκῶν ἦσαν οἱ παρηκολούθουν αὐτῷ πορευομένῳ, καὶ παρ' ἡμῖν ἦριζον οἱ πολλοὶ Θηβαίοις οὐ λυσιτελήσειν τὴν ἐκείνου πάροδον. Καὶ μὴν καὶ Φεράς πρῶην ὡς φίλος καὶ σύμμαχος εἰς Θετταλίαν ἐλθὼν ἔχει καταλαβών. Καὶ τὰ τελευταῖα τοῖς ταλαιπώροις Ὁρεῖταις τουτοισὶ ἐπισκεψομένους ἔφη τοὺς στρατιώτας πεπομφέναι κατ' εὐνοίαν· πυνθάνεσθαι γὰρ αὐτοὺς ὡς νοσοῦσι καὶ στασιάζουσιν, συμμάχων δ' εἶναι καὶ φίλων ἀληθινῶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς παρεῖναι.
- 13 Εἴτ' οἶεσθ' αὐτόν, οἱ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν ἂν κακόν, μὴ παθεῖν δ' ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἰρεῖσθαι μᾶλλον ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι, ὑμῖν δ' ἐκ προῤῥήσεως πολεμήσειν, καὶ ταῦθ' ἕως ἂν ἐκόντες ἐξαπατᾶσθε; Οὐκ ἔστι ταῦτα. Καὶ γὰρ ἂν ἀβελτερώτατος εἶη πάντων ἀνθρώπων, εἰ τῶν ἀδικουμένων ὑμῶν μηδὲν ἐγκαλοῦντων αὐτῷ, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν τινὰς αἰτιωμένων, ἐκεῖνος, ἐκλύσας τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν ὑμῶν καὶ φιλονικίαν, ἐφ' ἑαυτὸν προείποι τρέπεσθαι, καὶ τῶν παρ' ἑαυτοῦ μισθοφορούντων τοὺς λόγους ἀφέλοιτο, οἷς ἀναβάλλουσιν ὑμᾶς, λέγοντες ὡς ἐκεῖνός γε οὐ πολεμεῖ τῇ πόλει.

-
1. Προφανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀλυνθιακοῦ πολέμου.
 2. Πρὶν πλησιάσῃ δηλαδὴ εἰς τὴν Ὀλυνθον.
 3. Τὴν παρουσίαν Φωκῶν πρέσβεων καὶ τὴν διπροσωπίαν τοῦ Φιλίππου μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰουστίνος (VIII, 4).
 4. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν παραπλανώμενος ἀπὸ τὸν Αἰσχίνην καὶ τοὺς φίλους του.
 5. Ἡ διάβασίς του ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας.
 6. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὁρεοῦ τῆς Εὐβοίας, ὅπου εἶχεν ἐγκαταστήσει τύραννον τὸν Φιλιστιδην.

Ἐὰν λοιπὸν περιμείνωμεν μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ παραδεχθῆ (ὁ ἴδιος) μαζί μας ὅτι διεξάγει πόλεμον ἐναντίον μας, εἴμεθα οἱ ἀνοητότεροι ὄλων. Διότι οὔτε καὶ ἂν βαδίζῃ ἐναντίον αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τοῦ Πειραιῶς, θὰ τὸ εἶπῃ αὐτό, —ἐὰν βεβαίως πρέπει νὰ συμπεραίνωμεν ἀπὸ ὅσα ἔχει κάμει πρὸς τοὺς ἄλλους. Διότι ἀφ' ἐνὸς εἰς μὲν τοὺς Ὀλυνθίους εἶπεν—ὅταν ἀπέιχε τεσσαράκοντα μόνον στάδια ἀπὸ τὴν πόλιν των¹—ὅτι τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δύο ἔπρεπε νὰ γίνῃ: ἢ ἐλείνοι νὰ μὴ κατοικοῦν εἰς τὴν Ὀλυνθον ἢ αὐτὸς (νὰ μὴ κατοικῆ) εἰς τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ὅμως καθ' ὅλον τὸν ἄλλον καιρὸν (προηγουμένως)², ἂν κανεὶς τὸν κατηγορεῖ διὰ τίποτε τοιοῦτον, ἡγανάκτει καὶ ἔστειλε πρέσβεις διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὴν κατηγορίαν. Ἀφ' ἑτέρου, πρὸς τοὺς Φωκεῖς ἐβάδιζεν ὡς πρὸς συμμάχους, καὶ πρέσβεις τῶν Φωκῶν τὸν παρηκολούθουν εἰς τὴν πορείαν του³ καὶ ἐδῶ ἐπίσης ἐφιλονίκουν οἱ πλεῖστοι⁴ ὅτι δὲν θὰ ὠφέλει τοὺς Θεβαίους ἢ διάβασίς του⁵. Κατέλαβεν ὁμοῦ καὶ κατέχει καὶ τὰς Φερὰς, ὡς φίλος καὶ σύμμαχος ἐλθὼν προσφάτως εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ τελευταίως εἰς τοὺς δυστυχεῖς Ὀρειτάς⁶ ἔλεγεν ὅτι ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας ἀπὸ φιλίαν διὰ νὰ τοὺς προστατεύσῃ διότι ἔμαθε—καθὼς ἔλεγε—ὅτι δὲν ἦσαν καλὰ καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ ἐμφυλίου ἐριδας, ἦτο δὲ καθῆκον τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἀληθινῶν φίλων νὰ παρευρίσκωνται εἰς τοιαύτας περιστάσεις.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ νομίζετε ὅτι αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐλείνους μὲν ποῦ δὲν θὰ τοῦ ἔκαμαν κανὲν κακὸν⁷ ἀλλ' ἴσως θὰ ἐπροφυλάσσουντο νὰ μὴ πάθουν τοιοῦτό τι, ἐπροτίμα νὰ τοὺς ἔξαπατᾷ μᾶλλον παρὰ νὰ τοὺ προειδοποιῆ καὶ νὰ μεταχειρίζεται βίαν, θὰ προειδοποιήσῃ οὖν ὡς πρὶν ὡς κάμῃ πόλεμον, καὶ μάλιστα ἐφόσον ἐκδυσίως ἔξαπατᾷσθε; Δὲν εἶναι δυνατόν τοῦτο. Διότι τότε θὰ ἦτο ὁ μωρότερος τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν—ἀφοῦ σεῖς οἱ ἀδικούμενοι δὲν ἐγείρετε κανὲν παράπονον ἐναντίον του, ἀλλὰ κατηγορεῖτε μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας⁸—ἐκεῖνος καταπαύων τὰς μεταξύ σας ἐριδας καὶ φιλονικίας ὡς ἐκάλει νὰ στραφῆτε ἐναντίον του καὶ ἀφῆρει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ μισθοδοτεῖ τὰς δικαιολογίας μετὰς ὁποίας σᾶς κάμνουν νὰ ἀναβάλλετε διαρκῶς⁹, λέγοντες ὅτι ἐκεῖνος δῆθεν δὲν διεξάγει πόλεμον κατὰ τῆς πόλεως.

7. Ἐποίησαν μὲν οὐδὲν ἂν κακὸν S L' οὐδὲν ἂν αὐτὸν ἠδυνήθησαν ποιῆσαι κακὸν Vulg. καὶ Διονύσιος ὁ Ἄλικαρνασσεύς.

8. Μετὰ τὸ αἰτιωμένων (SL) ἢ Vulg. προσθέτει: καὶ κρίνειν βουλομένων.

9. Τὴν ἀποκρούουν τῶν ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Φιλίππου.

- 15 Ἄλλ' ἔστιν, ὡ πρὸς τοῦ Διός, ὅστις εὖ φρονῶν ἐκ τῶν ὀνομάτων μᾶλλον ἢ τῶν πραγμάτων τὸν ἄγοντ' εἰρήνην ἢ πολεμοῦνθ' ἑαυτῷ σκέψαιτ' ἄν; Οὐδεὶς, δῆπου. Ὁ τοίνυν Φίλιππος ἐξ ἀρχῆς, ἄρτι τῆς εἰρήνης γεγυίας, οὕτω Διοπίθους στρατηγοῦντος οὐδὲ τῶν δυνάμεων ἐν Χερρόνησῳ νῦν ἀπεσταλμένων, Σέρβριον καὶ Δορίσκον ἐλάμβανε καὶ τοὺς ἐκ Σερβρείου τείχους καὶ Ἱεροῦ δρους στρατιώτας ἐξέβαλλεν ὡς ὁ ὑμέτερος στρατηγὸς κατέστησεν. Καίτοι ταῦτα πράττων, τί ἐποίεις; Εἰρήνην
- 16 μὲν γὰρ ὡμωμόκει. Καὶ μηδεὶς εἶπη: «Τί δὲ ταῦτ' ἔστιν», ἢ «Τί τούτων μέλει τῇ πόλει;» Εἰ μὲν γὰρ μικρὰ ταῦτα ἢ μηδὲν ὑμῖν αὐτῶν ἔμελεν, ἄλλος ἄν εἶη λόγος οὗτος: τὸ δὲ εὐσεβὲς καὶ τὸ δίκαιον, ἄν τ' ἐπὶ μικροῦ τις ἄν τ' ἐπὶ μείζονος παραβαίῃ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. Φέρε δὴ νῦν, ἡνίκ' εἰς Χερρόνησον, ἦν βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ὑμετέραν ἐγνώκασιν εἶναι, ξένους εἰσπέμπει καὶ βοηθεῖν ὁμολογεῖ καὶ ἐπιστέλλει ταῦτα, τί ποιεῖ;
- 17 Φησὶ μὲν γὰρ οὐ πολεμεῖν, ἐγὼ δὲ τοσούτου δέω ταῦτα ποιοῦντ' ἐκεῖνον ἄγειν ὁμολογεῖν τὴν πρὸς ὑμᾶς εἰρήνην, ὥστε καὶ Μεγάρων ἀπτόμενον καὶ ἐν Εὐβοίᾳ τυραννίδα κατασκευάζοντα καὶ νῦν ἐπὶ Θράκην παριόντα καὶ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ σκευωρούμενον καὶ πάνθ' ὅσα πράττει μετὰ τῆς δυνάμεως ποιοῦντα λύειν φημί τὴν εἰρήνην καὶ πολεμεῖν ὑμῖν, εἰ μὴ καὶ τοὺς τὰ μηχανήματ' ἐπιστάντας εἰρήνην ἄγειν φήσετε, ἕως ἄν αὐτὰ τοῖς τείχεσιν ἤδη προσαγάγωσιν. Ἄλλ' οὐ φήσετε: ὁ γὰρ οἷς ἄν ἐγὼ ληφθεῖν ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἄν μήπω βάλῃ μηδὲ τοξεύῃ.
- 18 Τίσιν οὖν ὑμεῖς κινδυνεύσαίτ' ἄν, εἴ τι γένοιτο; Τῷ τὸν Ἑλλησποντον ἀλλοτριωθῆναι, τῷ Μεγάρων καὶ τῆς Εὐβοίας τὸν πολεμοῦνθ' ὑμῖν γενέσθαι κύριον, τῷ Πελοποννησίους τάκεινου φρονῆσαι. Εἶτα τὸν τοῦτο τὸ μηχανήματ' ἐπὶ τὴν πόλιν ἰστάντα, τοῦτον εἰρήνην ἄγειν ἐγὼ

1. Ὁ Ἰσαῖος εἰς τὸν *Περὶ τοῦ Μενεκλέους κλήρου* λόγον τοῦ (§ 14) εἶχεν εἶπει: «οὐ... μέλλων ἀποθνήσκειν... οὐδ' ἀσθενῶν, ἀλλ' ὑγαιῶν, εὖ φρονῶν, εὖ νοῶν».

2. Ὁχυρὰ μέρη τῆς Θράκης.

3. Ὑπονοεῖ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Χάρητα.

4. Καὶ ἄν ἀκόμη εἶχον ἐπικυρωθῆ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Χερρονήσου τῷ 371, αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἔκτοτε παραδεχθῆ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκεῖ πόλεως Καρδίας, ἐπομένως δὲ ὁ Φίλιππος ἐνισχύων τοὺς Καρδιανούς δὲν παρεβίαζε τὴν εἰρήνην.

5. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ Δημοσθένης ἀνέπτυξε καὶ εἰς τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγον* (§ 2, 14, 18, 45, 66).

Ἄλλά, δι' ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐχεφρονῶν¹ πού θά ἔκρινεν ἀπό τὰς λέξεις μᾶλλον ἢ ἀπό τὰ πράγματα τὸν διατελοῦντα ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐκείνον πού διεξάγει πόλεμον ἐναντίον του; Κανεῖς ἀσφαλῶς. Ὁ Φίλιππος λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀφ' ὅτου εἶχε συναφθῆ ἡ εἰρήνη, καὶ πρὶν γίνῃ στρατηγὸς ὁ Διοπαίθης καὶ ἀποσταλοῦν εἰς τὴν Χερρόνησον ὅσοι εὐρίσκονται τῶρα ἐκεῖ, κατελάμβανε τὸ Σέρρειον καὶ τὸν Δορίσκον², ἐξεδίωκε δὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Σέρρειον τείχος καὶ εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος στρατιώτας, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐκεῖ ὁ ἰδικὸς σας στρατηγός³. Τί ἔκαμνε λοιπὸν ἐνεργῶν τοιουτοτρόπως; Διότι εἶχεν ὀρκισθῆ ἡδὴ νὰ τηρήσῃ εἰρήνην. Ἄς μὴ εἴπῃ ὅμως κανεῖς: «Τί εἶναι αὐτὰ τὰ μέρη;» ἢ «Τί τὴν ἐνδιαφέρει τὴν πόλιν δι' αὐτά;» Διότι ἂν αἱ θέσεις αὐταὶ ἦσαν ἀσήμαντοι ἢ δὲν σᾶς ἐμελλε καθόλου δι' αὐτάς, τότε θά ἦτο ἄλλο ζήτημα. Ὁ σεβασμὸς ὅμως πρὸς τὸν ὄρκον καὶ τὸ δίκαιον ἔχουν τὴν αὐτὴν σημασίαν, εἴτε ἐπὶ μικροῦ πράγματος τὰ παραβαίνει κανεῖς εἴτε ἐπὶ μεγαλυτέρου. Ἐλάτε λοιπὸν τῶρα, ὅταν εἰς τὴν Χερρόνησον, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἀναγνωρίσει ὅτι εἶναι ἰδική σας, στέλλῃ μισθοφόρους ξένους καὶ παραδέχεται μάλιστα ὅτι στέλλει βηθείας⁴ καὶ τὰ γράφει εἰς ἐπιστολάς, τί κάμνει; Λέγει μὲν βεβαίως ὅτι δὲν διεξάγει πόλεμον, ἀλλ' ἐγὼ τόσον πολὺ ἀπέχω τοῦ νὰ παραδεχθῶ ὅτι διαπραίτων ὅλα αὐτὰ τηρεῖ τὴν πρὸς σᾶς εἰρήνην, ὥστε βλέπων ὅτι καὶ εἰς τὰ Μέγαρα θέτει χεῖρα καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν προσπαθεῖ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τυραννικὴν ἀρχήν, καὶ εἰς τὴν Θράκην τῶρα προχωρεῖ καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου σκευωρεῖ καὶ κάμνει πᾶν ὅ,τι διαπραίττει μὲ τὰς στρατιωτικὰς του δυνάμεις⁵, δηλῶ ὅτι λύει τὴν εἰρήνην καὶ μᾶ: πολεμεῖ. Ἐκτὸς ἐὰν εἴπῃ:τε ὅτι καὶ οἱ στήνοντες τὰ πολεμικὰ μηχανήματα (κατὰ μᾶς πόλεως) διατελοῦν ἐν εἰρήνῃ, μέχρις ὅτου τὰ πλησιάσουν πλέον εἰς τὰ τείχη. Ἄλλ' ὄχι, δὲν θά τὸ εἴπατε αὐτό. Διότι ὁ ἄνθρωπος πού ἐνεργεῖ καὶ προετοιμάζει τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θά μὲ προκαταλάβῃ, αὐτὸς ἀσφαλῶς μὲ πολεμεῖ, ἔστω καὶ ἂν οὔτε κτυπῇ ἀκόμη οὔτε τοξεύῃ.

Ἀπὸ ποῖα λοιπὸν γεγονότα θά διατρέχατε κίνδυνον, ἐὰν συνέβαινε τίποτε; Ἐὰν ἐχάνατε τὸν Ἕλλησποντον, ἐὰν ὁ πολεμῶν ὑμᾶς γίνετο κύριος τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐὰν προσεχώρουν εἰς αὐτὸν οἱ Πελοποννήσιοι. Καὶ ἔπειτα (ἔχετε τὴν ἀξίωσιν) νὰ εἴπω ἐγὼ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πού στήνει τὸ πολεμικὸν τοῦτο μηχανήμα κατὰ τῆς πόλεως⁶, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος διατελεῖ

6. Ἐντὶ τοῦ *ιστάντα* SL¹, ἢ Vulg. ἔχει: *ἐφιστάντα καὶ κατασκευάζοντα*.

19 φῶ πρὸς ὑμᾶς; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνείλε Φωκέας, ἀπὸ ταύτης ἔγωγ' αὐτὸν πολεμεῖν ὀρίζομαι. Ὑμᾶς δέ, ἐὰν ἀμύνησθ' ἤδη, σωφρονήσιν φημί, ἐὰν δ' ἐάσητε, οὐδὲ τοῦθ' ὅταν βούλησθε δυνήσεσθε ποιῆσαι.

Καὶ τοσοῦτόν γ' ἀφέστηκα τῶν ἄλλων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν συμβουλευόντων, ὥστ' οὐδέ δοκεῖ μοι
20 περὶ Χερρόνησου νῦν σκοπεῖν, οὐδέ Βυζαντίου, ἀλλ' ἐπαμῦναι μὲν τούτοις καὶ διατηρῆσαι μὴ πάθωσι καὶ τοῖς οὖσιν ἐκεῖ νῦν στρατιώταις πάνθ' ὕσων δέωνται ἀποστεῖλαι, βουλεύεσθαι μέντοι περὶ πάντων Ἑλλήνων, ὡς ἐν κινδύνῳ μεγίστῳ καθεστῶτων.

Βούλομαι δ' εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς ἐξ ὧν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων οὕτω φοβοῦμαι, ἴν' εἰ μὲν ὀρθῶς λογιζομαι, μετὰσχῆτε τῶν λογισμῶν καὶ πρόνοιάν τιν' ὑμῶν γ' αὐτῶν, εἰ μὴ καὶ τῶν ἄλλων ἄρα βούλεσθε, ποιήσησθε, ἐὰν δὲ ληρεῖν καὶ τετυφῶσθαι δοκῶ, μήτε νῦν μήτ' αὖτις ὡς ὑγαίνοντί μοι προσέχητε.

21 "Ὅτι μὲν δὴ μέγας ἐκ μικροῦ καὶ ταπεινοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς Φίλιππος ἠὔξεται καὶ ἀπίστως καὶ στασιαστικῶς ἔχουσι πρὸς αὐτούς οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅτι πολλῶ παραδοξότερον ἦν τοσοῦτον αὐτὸν ἐξ ἐκείνου γενέσθαι ἢ νῦν, ὅθ' οὕτω πολλὰ προήλειφεν, καὶ τὰ λοιπὰ ὑφ' αὐτῷ ποιήσασθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτ' ἂν ἔχοιμι διεξελεῖν

22 παραλείψω. Ἄλλ' ὀρῶ συγκεχωρηκότας ἅπαντας ἀνθρώπους ἀφ' ὧμῶν ἀρξαμένους αὐτῶ, ὑπὲρ οὗ τὸν ἄλλον ἅπαντα χρόνον πάντες οἱ πόλεμοι γεγόνασιν οἱ Ἑλληνικοί. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Τὸ ποιεῖν ὅ τι βούλεται καὶ καθ' ἕν' οὕτωςί περικόπτειν καὶ λωποδυτεῖν τῶν

23 Ἑλλήνων καὶ καταδουλοῦσθαι τὰς πόλεις ἐπιόντα. Καίτοι προστάται μὲν ὑμεῖς ἐβδομήκοντα ἔτη καὶ τρία τῶν Ἑλλήνων ἐγένεσθε, προστάται δὲ τριάκοντα ἐνός δέοντα Λακεδαιμόνιοι· ἴσχυσαν δὲ τι καὶ Θηβαῖοι τουτουσί

1. Τοῦτο συνέβη ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης τοῦ 346.

2. Νὰ τὸν ἀποκρούσετε δηλαδή. Ἀντὶ τοῦ ἐάσητε SL, ἢ Vulg. ἔχει: ἀναβάλλησθε.

3. Τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ: καὶ τοῖς.... μέχρι τοῦ: ἀποστεῖλαι παραλείπεται εἰς τὰ S καὶ L.

4. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς πρώτης ναυτικῆς ὁμοσπονδίας τῶν Ἀθηνῶν (477 π.Χ.) μέχρι τῆς καταλήψεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου (τῷ 404). Εἰς τὸν γ' Ὀλυμπιακὸν 24 ὁ σῆτωρ ὑπολογίζει εἰς 45 (46;) ἔτη τὴν διάρκειαν τῆς ἀναμφισβητήτου ἡγεμονίας τῶν Ἀθη-

ἐν εἰρήνῃ πρὸς σᾶς; Κάθε ἄλλο. Ἐκ τὴν ἡμέραν μάλιστα καθ' ἣν κατέστρεψε τοὺς Φωκεῖς¹, ἀπ' αὐτὴν ἤρχισε τὸν πόλεμον, τοῦλάχιστον ὅπως ἐγὼ πιστεύω ἀκραδάντως. Τώρα, ἐὰν σεῖς τὸν ἀποκρούσετε ἀπὸ τοῦδε, νομίζω ὅτι θὰ ἐνεργήσετε φρονίμως. Ἐὰν ὅμως τὸν ἀφήσετε, τότε οὔτε ὅταν θὰ θέλετε θὰ δυνηθῆτε νὰ τὸ κάμετε².

Ἄλλ' ἐγὼ ἔχω τόσον διάφορον γνώμην ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμβούλους σας, ὡς Ἀθηναῖοι, ὥστε οὔτε κἀν θεωρῶ καλὸν νὰ ἐξετάσωμεν τώρα τὴν κατάστασιν τῆς Χερρονήσου ἢ τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἐπιβάλλεται μὲν νὰ βοηθήσωμεν αὐτὰ τὰ μέρη καὶ νὰ φροντίσωμεν ὥστε νὰ μὴ πάθουν τίποτε, καὶ νὰ ἐξαποστείλωμεν εἰς τοὺς ἐκεῖ εὗρισκόμενους τώρα στρατιώτας πᾶν ὅ,τι χρειάζονται³. Πρέπει ὅμως νὰ συσκεπτόμεθα καὶ δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, διότι ἔχουν περιέλθει εἰς μέγιστον κίνδυνον.

Θέλω κυρίως νὰ σᾶς εἶπω ποίους λόγους ἔχω νὰ φοβοῦμαι τόσον πολὺ διὰ τὴν κατάστασιν, ὥστε, ἂν μὲν σκέπτομαι ὀρθῶς, νὰ υἱοθετήσετε τὰς σκέψεις μου καὶ νὰ λάβετε κάποιαν πρόνοιαν τοῦλάχιστον διὰ τὰ ἰδικὰ σας συμφέροντα, ἐὰν δὲν θέλετε νὰ φροντίσετε καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Ἄν ἀντιθέτως σᾶς φαίνεται ὅτι παραλογίζομαι καὶ τυφλώττω, μὴτε τώρα μὴτε ἀργότερα νὰ μὲ θεωρήτε ὡς ἔχεφρονούντα οὔτε νὰ μὲ προσέχετε.

Ὅτι λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἀπὸ μικρὸς καὶ ταπεινὸς κατ' ἀρχὰς ἠυξήθη καὶ ἔγινεν ἰσχυρότατος καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες δυσπιστοῦν καὶ διχονοοῦν μεταξύ των καὶ ὅτι πολὺ περισσότερον παράδοξον ἦτο νὰ γίνῃ ἀπὸ μικρὸς τόσον μεγάλος παρὰ τώρα ὅποτε ἔχει καταλάβει τόσα μέρη, νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ὅλα ὅσα τοιαῦτα θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀπαριθμήσω,—θὰ τὰ παραλείψω. Βλέπω ὅμως ὅτι ὅλοι, ἀρχίζοντας ἀπὸ σᾶς, τοῦ ἔχουν συγχωρήσει ἐκεῖνο, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐγιναν πάντοτε ὅλοι οἱ πόλεμοι οἱ Ἕλληνας. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Τὸ νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλει, νὰ ἀκρωτηριάξῃ καὶ νὰ ληστεύῃ καθένα χωριστὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, νὰ προσβάλλῃ δὲ τὰς πόλεις καὶ νὰ τὰς ὑποδουλώνῃ. Ἐν τούτοις ὑπῆρχατε ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων σεῖς μὲν ἐπὶ ἑβδομήκοντα τρία ἔτη⁴, οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐπὶ εἴκοσιν ἐννέα⁵. Ἰσχυσαν ἐπίσης κατὰ τι καὶ οἱ Θηβαῖοι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους

ναίων. Τὰ ἑβδομήκοντα τρία ἔτη εὗρισκει προσθέτων εἰς τὰ 45 (46) τὰ 27 ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

5. Ἀπὸ τῆς νίκης των εἰς Αἰγὸς ποταμούς τῷ 405 μέχρι τῆς ἐν Νάξῳ ἡττης των τῷ 376 π. Χ., ὅποτε ὁ Χαβρίας νικήσας τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν θαλασσοκρατίαν. Ἡ νίκη αὕτη εἰς τὰ ὅμματα τῶν Ἀθηναίων ἐθεωρεῖτο ὡς σπουδαιότερα ἄλλων ἐν τῷ μεταξύ γεγονότων καὶ ἡττῶν τῆς Σπάρτης, ὡς ἢ ἐν Λεύκτροις μάχῃ λ. χ. (τῷ 371 π. Χ.).

τούς τελευταίους χρόνους μετά τήν ἐν Λεύκτροις μάχην. Ἄλλ' ὅμως οὐθ' ὑμῖν οὔτε Θηβαίοις οὔτε Λακεδαιμονίοις οὐδεπώποτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συνεχωρήθη τοῦθ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ποιεῖν ὃ τι βούλοισθε· οὐδέ πολ-
λοῦ δεῖ.

- 24 Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ὑμῖν, μᾶλλον δὲ τοῖς τότ' οὔσιν Ἀθηναίοις, ἐπειδὴ τισιν οὐ μετρίως ἐδόκουν προσφέρεσθαι, πάντες ᾤοντο δεῖν, καὶ οἱ μὴδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες αὐτοῖς, μετὰ τῶν ἡδικημένων πολεμεῖν· καὶ πάλιν Λακεδαιμονίοις ἄρξασι καὶ παρελθοῦσιν εἰς τὴν αὐτὴν δυναστείαν ὑμῖν, ἐπειδὴ πλεονάζειν ἐπεχείρουν καὶ πέραν τοῦ μετρίου τὰ καθεστηκότες ἐκίνουν, πάντες εἰς πόλεμον
25 κατέστησαν καὶ οἱ μὴδὲν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς. Καὶ τί δεῖ τοὺς ἄλλους γέγειν; Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχοντες ἐξ ἀρχῆς ὃ τι ἡδικούμεθ' ὑπ' ἀλλήλων, ὅμως ὑπὲρ ὧν τοὺς ἄλλους ἀδικουμένους ἐωρῶμεν πολεμεῖν φόμεθα δεῖν.

Καίτοι πάνθ' ὅσ' ἐξημάρτηται καὶ Λακεδαιμονίοις ἐν τοῖς τριάκοντ' ἐκείνοις ἔτεσι καὶ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα, ἐλάττων' ἐστίν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὧν Φίλιππος ἐν τρισὶ καὶ δέκ' οὐχ ὄλοις ἔτεσιν οἷς ἐπιπολάζει ἡδίκησε τοὺς Ἕλληνας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ μέρος τούτων ἐκεῖνα.

- 26 Καὶ τοῦτ' ἐκ βραχέως λόγου ῥάδιον δεῖξαι. Ὀλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θράκης ἐῶ, ἅς ἀπάσας οὕτως ὡμῶς ἀνήρηκεν ὥστε μὴδ' εἰ πώποτ' ᾤκήθησαν προσελθόντ' εἶναι ῥάδιον εἰπεῖν· καὶ τὸ Φωκέων ἔθνος τοσοῦτον ἀνηρημένον σιωπῶ. Ἄλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; Οὐχὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν παρήρηται καὶ τετραρχίας

1. Μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπαμεινώνδα.

2. Οἱ Λακεδαιμόνιοι μετέβαλλον τὰ κυβερνητικὰ καθεστῶτα καὶ ἀντικαθίστων τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα μὲ ὀλιγαρχικά.

3. Τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὰ ὄπλα διὰ τὴν ἀποτινάξουσαν κυριαρχίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπέφεραν οἱ ἴδιοι. Ὁ Rehdantz ὑπονοεῖ «τοὺς ἄλλους οἱ ὅποιοι κατεχράσθησαν τὴν ἐξουσίαν, ἥτοι τοὺς Θηβαίους». Ὁ Weil ἀπορρίπτει αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν.

4. Πρβλ. Ἰσοκράτους *Φίλιππος*, 64: «Τὰ μὲν ἀτιμωθήσεσθαι τὰς δ' ἐπιπολάσειν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων».

5. Πρὸ τοῦ *μέρους* τὰ SL¹ ἔχουν: *πέμπτον*, τὸ A ἔχει: *πολλοστόν*, ἀλλὰ δέ: *πολλοστόν πέμπτον*. Οἱ Weil, Butcher προτιμοῦν *οὐδὲ μέρος*. Ἡ φράσις θεωρεῖται ρητορικὴ ὑπερβολή.

χρόνους, μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην¹. Ἀλλ' ὅμως οὔτε εἰς σᾶς οὔτε εἰς τοὺς Θηβαίους οὔτε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οὐδέποτε, ἕως τώρα, ὧ Ἀθηναῖοι, σᾶς παρεχωρήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ δικαίωμα νὰ κáινετε ὅ,τι θέλετε. Κάθε ἄλλο μάλιστα.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐναντίον σας ἢ μᾶλλον ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης—ὅταν ἐφαίνοντο ὅτι ἐφέροντο πρὸς μερικὸν ὄχι μετριοπαθῶς—ὅλοι ἐνόμιζαν ὅτι ἔπρεπε συμμαχοῦντες μὲ τοὺς ἀδικουμένους νὰ πολεμοῦν, ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν κανὲν παράπονον ἐναντίον των. Βραδύτερον πάλιν καὶ ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὅποιοι ἀπέβησαν κυρίαρχοι (τῆς Ἑλλάδος) καὶ ἐξησφάλισαν τὴν αὐτὴν ὡς καὶ σεῖς (πρότερον) ἡγεμονίαν, ἐπειδὴ προσεπάθουν νὰ πλεονεκτοῦν καὶ ἐτάρασσαν τὰ καθεστῶτα πέρα παντὸς μέτρου², ὅλοι περιήλθον εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν, ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν κανὲν παράπονον ἐναντίον των. Ἀλλὰ ποία ἢ ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω καὶ τοὺς ἄλλους³; Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἂν καὶ δὲν εἶχαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ εἴπωμεν τίποτε ὅτι ἠδίκουν οἱ μὲν τοὺς δέ, ἐν τούτοις ἐνομίζαμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ πολεμῶμεν διὰ τὰς ἀδικίας ποὺ ἐβλέπαμεν νὰ διαπράττωνται εἰς βάρος ἄλλων.

Καὶ ὅμως ὅσα ἔχουν διαπραχθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἐκείνων ἐτῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας προγόνους κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἑβδομήκοντα εἶναι ὀλιγώτερα, ὧ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ὅσας ἀδικίας ἔχει διαπράξει ὁ Φίλιππος κατὰ τὰ δέκα τρία—καὶ ὄχι ὀλόκληρα—ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἔχει ἀναδειχθῆ (ἀπὸ τὴν ἀφάνειάν του)⁴. Ἡ μᾶλλον ἐκεῖνα δὲν εἶναι οὔτε μέρος αὐτῶν⁵.

Τοῦτο ἄλλωστε εἶναι εὐκόλον νὰ ἀποδειχθῆ ἐν συντομίᾳ⁶. Ἀφῆνω τὴν Ὀλυνθον, τὴν Μεθώνην⁷, τὴν Ἀπολλωνίαν⁸ καὶ τὰς τριάκοντα δύο πόλεις τῆς Θράκης⁹, τὰς ὁποίας κατέστρεψε τόσον σκληρῶς ὅλας, ὥστε νὰ μὴ εἶναι εὐκόλον νὰ εἴπη κανεὶς, περιεργόμενος αὐτάς, ἂν εἶχαν κατοικηθῆ ποτὲ ἕως τώρα. Παρασιωπῶ ἐπίσης τὸ ἔθνος τῶν Φωκίων, ποὺ ἦτο τόσον πολυάνθρωπον καὶ κατεστράφη. Ἀλλ' ἡ Θεσσαλία εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται; Δὲν κατήργησεν εἰς τὰς πόλεις τῶν ἑτά πολιτεύματά

6. Ἡ φράσις αὕτη παραλείπεται εἰς τὰ S καὶ L.

7. Ἡ πόλις αὕτη τῆς Πιερίας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τῷ 353. Βλ. ἀνάλυσιν α' Φιλίππου σελ. 77 (Βιβλ. «Παπύρου» ἀριθμ. 54).

8. Πόλις τῆς Μιγδονίας, βορείως τῆς Χαλκιδικῆς. Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε κατεστράφη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων.

9. Αἱ μικραὶ αὗται πόλεις ἐσχημάτιζον εἶδος ἀμφικτιονίας—ὁμοσπονδίας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ὀλυνθου.

- κατέστησεν ἴνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔθνη
 27 δουλεύωσιν; Αἱ δ' ἐν Εὐβοίᾳ πόλεις οὐκ ἤδη τυραννοῦνται, καὶ ταῦτα ἐν νήσῳ πλησίον Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν; Οὐ διαρρήδην ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς γράφει· «Ἐμοὶ δ' ἐστὶν εἰρήνη πρὸς τοὺς ἀκούειν ἔμοῦ βουλομένους;» Καὶ οὐ γράφει μὲν ταῦτα, τοῖς δ' ἔργοις οὐ ποιεῖ, ἀλλ' ἐφ' Ἑλλησποντον οἴχεται, πρότερον ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, ἧλιν ἔχει τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελοποννήσῳ, Μεγάροις ἐπεβούλευσε πρῶην, οὐθ' ἡ Ἑλλάς οὐθ' ἡ βάρβαρος τὴν πλεονεξίαν χωρεῖ τάνθρωπου.
- 28 Καὶ ταῦθ' ὀρώντες οἱ Ἕλληνες ἅπαντες καὶ ἀκούοντες, οὐ πέμπομεν πρέσβεις περὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀγανακτοῦμεν, οὕτω δὲ κακῶς διακείμεθα καὶ διωρορῶμεθα κατὰ πόλεις ὥστε ἄχρι τῆς τήμερον ἡμέρας οὐδὲν οὔτε τῶν συμφερόντων οὔτε τῶν δεόντων πράξει δυνάμεθα, οὐδὲ συστήναι, οὐδὲ κοινωνίαν βοηθείας καὶ φιλίας οὐδεμίαν ποιήσασθαι· ἀλλὰ μείζω γιγνόμενον τὸν ἄνθρωπον περιορῶμεν, τὸν χρόνον κερδᾶναι τοῦτον δὴν ἄλλος ἀπόλλυται ἕκαστος ἐγνωκῶς, ὥς γ' ἔμοι δοκεῖ, οὐχ ὅπως σωθήσεται τὰ τῶν Ἑλλήνων σκοπῶν οὐδὲ πράττων, ἐπεὶ ὅτι γε ὥσπερ περίοδος ἡ καταβολὴ πυρετοῦ ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ καὶ τῷ πάνυ πρόρρω δοκοῦντι νῦν ἀφεστάναι προσέρχεται, οὐδεὶς ἀγνοεῖ.
- 30 Καὶ μὴν κάκεῖνό γ' ἴστε, ὅτι ὅσα μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἢ ὑφ' ἡμῶν ἔπασχον οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' οὖν ὑπὸ γνησίων γ' ὄντων τῆς Ἑλλάδος ἠδικοῦντο· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἂν τις ὑπέλαβε τοῦθ' ὥσπερ ἂν εἰ υἱὸς ἐν οὐσίᾳ πολλῇ γεγωνῶς γνήσιος διώκει τι μὴ καλῶς μῆδ' ὀρθῶς, κατ' αὐτὸ μὲν τοῦτο ἄξιον μέμψεως εἶναι καὶ κατηγορίας, ὥς δ' οὐ προσήκων ἢ ὡς οὐ κληρονόμος

1. Ὁ Weil συνιστᾷ τὴν σύνταξιν: καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν (τῶν Θεσσαλῶν) παρήρηται τὰς πολιτείας.

2. Ἡ Vulg γράφει τετραδαρχίας, ἐνῶ τετραρχίας ἔχουν τὰ SL καὶ τὸ λεξικὸν Ἀρποκρατίωνος, τὸ ὁποῖον προσθέτει: «Τετάρτων μερῶν ὄντων τῆς Θεσσαλίας ἕκαστον μέρος τετράς ἐκαλεῖτο, καθὰ φησιν Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Θεταλικοῖς· ὄνομα (ὀνόματα;) δὲ φησὶν εἶναι ταῖς τετράσι Θεταλιῶτιν, Φθιώτιν, Πελασιῶτιν, Ἑσθιαῶτιν. Καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ Θεταλῶν πολιτείᾳ ἐπὶ Ἀλεῦα τοῦ Πύργου διηρησθῆναι φησὶν εἰς δ' μοίρας τὴν Θεταλίαν. Εἴη ἂν οὖν [ταύτην:] λέγων ὁ Δημοσθένης τὴν τετραρχίαν. Ὅτι δὲ Φίλιππος καθ' ἐκάστην τούτων τῶν μοιρῶν ἄρχοντα κατέστησε, δεδηλώκασιιν ἄλλοι τε καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ μδ'».

3. Ἐθνη εἶναι οἱ κάτοικοι τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων περιφερειῶν, τῶν τετραδῶν.

4. Κατόπιν αἱματηρῶν ταραχῶν ἡ Ἥλις ἐγίνε σύμμαχος τοῦ Φιλίππου. Ἡ Ἀμβρακία ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Ἄρτης.

των¹ και δὲν ἐγκατέστησε τετραρχίας², ὥστε νὰ εἶναι δοῦλοι ὄχι μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ και κατὰ περιφερείας ὀλοκλήρους³; Και αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας δὲν διοικοῦνται ἤδη τυραννικῶς και ὄλα αὐτὰ εἰς νῆσον πλησίον τῶν Θηβῶν και τῶν Ἀθηνῶν; Δὲν γράφει ἀναφανδὸν εἰς τὰς ἐπιστολάς του: «Ἐγὼ διατελῶ ἐν εἰρήνῃ πρὸς ἐκεῖνους πού θέλουν νὰ με ἀκούουν;» Και δὲν τὰ γράφει μόνον αὐτὰ, χωρὶς νὰ τὰ πραγματοποιῆ και με ἔργα. Ἦδη βαδίζει και κατὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, προηγουμένως δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀμβρακίας, κατέχει τὴν Ἦλιαν⁴—μίαν πόλιν τόσον μεγάλην εἰς τὴν Πελοπόννησον—, πρωτύτερα ἐπεβουλεύθη τὰ Μέγαρα, και οὔτε ἡ Ἑλλὰς οὔτε ἡ βαρβαρική γῆ χωροῦν τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου⁵.

Ἐνῶ ὅμως τὰ βλέπομεν αὐτὰ ὄλοι οἱ Ἕλληνες και τὰ ἀκούομεν, δὲν συνεννοοῦμεθα περὶ αὐτῶν με ἀπεσταλμένους μεταξὺ μας οὔτε ἀγανακτοῦμεν. Τόσον μάλιστα κακὰς διαθέσεις ἔχοντε πρὸς ἀλλήλους και τόσον εἴμεθα χωρισμένοι κατὰ πόλεις, ὥστε ἕως σήμερον τίποτε δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἀπὸ δ,τι εἶναι συμφέρον και ἀπαραίτητον, οὔτε νὰ συσσωματωθῶμεν, οὔτε νὰ συνδυασθῶμεν καθόλου πρὸς ἀμοιβαίαν βοήθειαν και φιλίαν. Ἄλλ' ἀφήνομεν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν νὰ γίνεται (δλονὲν) ἰσχυρότερος, και καθένας νομίζων, ὅπως μοῦ φαίνεται, ὅτι κερδίζει τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον χάνεται ἕνας ἄλλος⁶, παραμελεῖ νὰ σκεφθῆ πῶς θὰ σωθῆ ἡ Ἑλλὰς και δὲν κάμνει τίποτε πρὸς τοῦτο. Και ὅμως κανεὶς ἀσφαλῶς δὲν ἀγνοεῖ ὅτι συμβαίνει και ἐδῶ ὅπως και με τὸν πυρετόν ἢ ἄλλο τι κακὸν πού σταματᾷ περιοδικῶς⁷ και ἐπανεμφανίζεται⁸, προσβάλλει δὲ ἐκείνον πού τὸν νομίζει πολὺ μακρὰν. Βεβαίως δὲ γνωρίζετε και τὸ δ,τι ὄσα ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους ἢ ἀπὸ ἡμᾶς, τὰ ὑφίσταντο τουλάχιστον ἀπὸ γνήσια τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Και τότε θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι συνέβαινε ὅπως ἀκριβῶς και με τὸν νόμιμον υἱὸν πού ἔχει πολλὴν περικοσίαν, τὴν διαχειρίζεται δὲ κακῶς και ὄχι κατὰ τὸν ἐπιβαλλόμενον τρόπον. Και ναὶ μὲν (νομίζεται ὅτι) εἰς τοῦτο εἶναι ἄξιος βεβαίως μομφῆς και κατηγορίας. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ἔκαμνε

5. Ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν Ἀλέξανδρον 6 γράφει: «Ὁ παῖ... ζῆτε σαυτῷ βασιλείαν ἰσην Μακεδονία γὰρ σε οὐ χωρεῖ».

6. Καθένας γνωρίζει ὅτι θὰ ἔλθῃ ἢ σειρὰ του, ἀλλὰ θέλει τουλάχιστον νὰ κερδίσῃ καιρὸν, ἐνῶ ἡ καταστροφή πλήττει τὸν γείτονά του.

7. Ἡ περίοδος εἶναι ἰατρικὸς ὄρος, δι' αὐτὸ ὁ Δημοσθένης προσθέτει: ἢ καταβολὴ διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτός ἀπὸ ὄλον τὸν κόσμον. Προβλ. Πλάτωνος Γοργίας, σ. 519 Α: «Ὅταν οὖν ἔλθῃ ἡ καταβολὴ αὐτῆ τῆς ἀσθενείας».

8. Ἡ καταστροφή θὰ ἔλθῃ ὅπως ἔρχεται ὁ πυρετός.

- 31 τούτων ὧν ταῦτα ἐποίει, οὐκ ἐνεῖναι λέγειν. Εἰ δέ γε δοῦλος ἢ ὑποβολιμαῖος τὰ μὴ προσήκοντ' ἀπόλλυε καὶ ἐλυμαίνετο, Ἡράκλεις, ὅσω μᾶλλον δεινὸν καὶ ὀργῆς ἄξιον πάντες ἂν ἔφησαν εἶναι. Ἄλλ' οὐχ ὑπὲρ Φιλίππου καὶ ὧν ἐκεῖνος πράττει νῦν, οὐχ οὕτως ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐχ Ἐλληνος ὄντος οὐδὲ προσήκοντος οὐδὲν τοῖς Ἑλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐνταῦθεν ὅθεν καλὸν εἶπειν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνας, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲ ἐν ἦν πρότερον πρίασθαι.
- 32 Καίτοι τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει; Οὐ πρὸς τῷ πόλεις ἀνηρηκέναι τίθησι μὲν τὰ Πύθια, τὸν κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα, κἂν αὐτὸς μὴ παρῆ, τοὺς δούλους ἀγωνοθετήσαντας πέμπει; *Κύριος δὲ Πυλῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας παρόδων ἐστί, καὶ φρουραῖς καὶ ξένους τοὺς τόπους τούτους κατέχει; Ἔχει δὲ καὶ τὴν προματείαν τοῦ θεοῦ, παρώσας ἡμᾶς καὶ Θετταλοὺς καὶ Λωρμαίας καὶ τοὺς ἄλλους Ἀμφικτιόνας, ἧς οὐδὲ τοῖς Ἑλλησιν ἅπασιν μέτεστιν;* Γράφει δὲ Θετταλοῖς ἂν χρή τρόπον πολιτεύεσθαι; Πέμπει δὲ τοὺς ξένους, τοὺς μὲν εἰς Πορθμὸν τὸν δῆμον ἐκβαλοῦντας τὸν Ἐρετριέων, τοὺς δ' ἐπ' Ὀρεὸν τύραννον Φιλιστιδῆν καταστήσοντας; Ἄλλ' ὁμῶς

1. Τα SI¹ παραλείπουν το *πρίασθαι*.

2. Ὡστε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους δὲν ἐγένετο ἐμπόριον δούλων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Προφανῶς αἱ πρόοδοι τοῦ ἐλληνικοῦ κωλιτισμοῦ εἰς τὴν καθυστερημένην αὐτὴν ἐλληνικὴν χώραν εἶχον θέσει τέρμα εἰς παρομοίας ἀγοραπωλησίας. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους οἱ Μακεδόνες δὲν φαίνεται νὰ προσηρμόζοντο εὐκόλως εἰς τὴν συνήθειαν τοῦ δουλεμπορίου. Ἡ ἔμφυτος φυλετικὴ ὑπερηφάνειά των ἀπέκλειε τὴν ἐμπορίαν των. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐξετίμια καὶ ἐπλήρωνεν ἀκριβώτερον τοὺς ἐξ Ἀσίας δούλους. Ὁ Δημοσθένης; τὰς ἀντιδουλικὰς ἀρετὰς τῶν Μακεδόνων παρουσιάζει ὡς μειονεκτικὰ τῶν, λέγων ὅτι δὲν ἦσαν ἄξιοι οὔτε διὰ δούλοι· τὸσον ἦτο τὸ ἀντιμακεδονικὸν πάθος του.

3. Μετὰ τὸ *πόλεις* ὁ A προσθεῖται: *Ἑλληνίδας*.

4. Ἀφοῦ προήδρευσε αὐτοπροσώπως κατὰ τὸ 346 εἰς τοὺς Πυθικούς ἀγῶνας, ὁ Φίλιππος κατὰ τὸ 342 δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῆ ὁ ἴδιος καὶ ἐνεπασιτεῖθῃ τὴν προεδρίαν εἰς ἓνα τῶν στρατηγῶν του, πιθανῶς τὸν Ἀντίπατρον (βλ. Λιβανίου, IV, 311, 23). Ὁ Δημοσθένης, ὑπερβολικὸς συχνά, χαρακτηρίζει τὸν ὑπαρχηγὸν τοῦτον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ὡς δούλον, ἐπειδὴ κατὰ τὴν γνώμην του τὸ βασίλειον τοῦ Φιλίππου ἦτο μοναρχικὸν καὶ οἱ Μακεδόνες, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐλευθέρους Ἑλληνας τῶν Ἀθηνῶν, δούλοι τοῦ ἡγεμόνος των. Τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχον πλείστοι Ἑλληνες καὶ περὶ τῶν Περσῶν κλπ. Ὁ Εὐρυκίδης π.χ. λέγει εἰς τὴν *Ἑλένην* του (στ. 276): « Τὰ βαρβάρων γὰρ δούλα πάντα πλὴν ἐνός », καὶ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ *Ἑλληνικά* ΣΤ¹, 2 ὁμιλῶν περὶ τῆς Περσίας: « Οἶδα γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους πλὴν ἐνός μᾶλλον δουλείαν ἢ ἀλκήν μεμελετηκότας ».

αὐτὰ ἐνῶ δὲν τοῦ ἀνῆκεν ἢ δὲν ἦτο κληρονόμος αὐτῆς τῆς περιουσίας. "Αν ἐν τούτοις κανέννας δοῦλος ἢ νόθος ἐσπατάλα καὶ διεσπάθειεν ὅτι δὲν τοῦ ἀνήκει, μὰ τὸν Ἡρακλέα, πόσον θὰ ἔλεγαν ὅλοι ὅτι εἶναι φοβερώτερον καὶ περισσότερον ἄξιον ὀργῆς. Ἄλλὰ δὲν δύναται νὰ λεχθῆι τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Φίλιππον καὶ δι' ὅσα διαπράττει τώρα. "Ὅχι μόνον διότι δὲν εἶναι Ἕλληνα, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τοὺς Ἕλληνας; δὲν εἶναι μάλιστα οὔτε βάρβαρος ἀπὸ τόπον ὁπωσδήποτε καλόν, ἀλλ' ἕνας ἄθλιος ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀπὸ χώραν εἰς τὴν ὁποίαν οὔτε δοῦλον κὰν τῆς προκοπῆς ἠδύνατο κανεῖς νὰ ἀγοράσῃ¹ προηγουμένως².

Καὶ ὅμως τί λείπει διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην αὐθάδειαν; Ἐκτός τοῦ ὅτι ἔχει καταστρέψει πόλεις³, δὲν προεδρεύει εἰς τὰ Πύθια, τὸν κοινὸν αὐτὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων; Καὶ ἂν δὲν παρίσταται ὁ ἴδιος, δὲν στέλλει τοὺς δούλους του νὰ γίνουιν ἀγωνοθέται⁴; Δὲν εἶναι κύριος τῶν Θερμοπυλῶν⁵ καὶ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διαβάσεων⁶ καὶ δὲν κατέχει μὲ φρουράς καὶ μὲ ξένους μισθοφόρους αὐτὰ τὰ μέρη; Δὲν ἐπῆρε μήπως καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προμαντείας ἀπὸ τὸν θεὸν (τῶν Δελφῶν)⁷, παραγκωνίσας καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Δωριεῖς, προνόμιον εἰς τὸ ὁποῖον δὲν μετέχουν οὐδὲ κὰν ὅλοι οἱ Ἕλληνες⁸; Δὲν γράφει πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς κατὰ ποῖον τρόπον κρέπει νὰ πολιτεύονται; Δὲν στέλλει μήπως μισθοφόρους, ἄλλους μὲν εἰς τὸν Πορθμόν⁹, διὰ νὰ ἐκδιώξουν τὴν δημοκρατικὴν μερίδα ἀπὸ τὴν Ἐρέτριαν, ἄλλους δὲ εἰς τὸν Ὀρεόν, διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν ὡς τύραννον τὸν Φιλιστίδην; Ἐν τούτοις ὄχι μόνον τὰ βλέπουν

5. Τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ: *Κύριος δὲ... μέχρι τοῦ: μέτεστιν* δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ S καὶ L. Ὁ Voemel, ὁ Bekker κ. ἄ. τὸ θεωροῦν παρεμβολήν. Ἀσφαλῶς ὅμως εἶναι τοῦ Δημοσθένους, τοῦ ὁποῖου ἐκφράζει τὰς ἰδέας.

6. Ὁ ῥήτωρ ἐπιμένει εἰς τὴν γνώμην ὅτι ὁ Φίλιππος τείνει νὰ ἀποβῆ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

7. Ὅταν ἡ Πύθια ἀνήρχετο εἰς τὸν τρίτοδα (συνήθως κατὰ μῆνα) διὰ νὰ χορηγοδοτήσῃ, οἱ ἐρωτῶντες ἀπηυθύνοντο πρὸς αὐτὴν κατὰ σειράν ὀριζομένην διὰ κλήρου. Ἀπὸ τὸν Δημοσθένη βλέπομεν ἐνταῦθα ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀμφικτιονικῶν κρατῶν προσήρχοντο πρὸ τῶν ἄλλων. Δὲν εἶναι βέβαιον πῶς καθωρίζετο ἡ προμαντεία, τὸ δικαίωμα δηλαδὴ νὰ λαμβάνῃ κανεῖς χορηγὸν πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλον.

8. Ὁ Δημοσθένης ὑπονοῶν ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι βάρβαρος, διαμαρτύρεται διότι οὗτος σφετερίζεται δικαίωματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον οὔτε οἱ Ἕλληνες ὅλοι, τιθέμενος ὑπεράνω αὐτῶν. Λησμονεῖ ἢ ἀγνοεῖ ὁ ῥήτωρ ὅτι τὴν προμαντείαν παρεχώρησε καὶ εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν Λυδῶν Κροῖσον τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν (βλ. Ἡροδότου 1, 54).

9. Ὁχυρὰ θεῖας τῆς Εὐβοίας, ἐπίγειον τῆς Ἐρετρίας.

ταῦθ' ὀρώντες οἱ "Ἕλληνες ἀνέχονται, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡσπερ τὴν χάλαζαν ἔμοιγε δοκοῦσι θεωρεῖν, εὐχόμενοι μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι γενέσθαι, κωλύειν δ' οὐδεὶς ἐπιχειρῶν.

- 34 Οὐ μόνον δ' ἐφ' οἷς ἡ Ἑλλάς ὑβρίζεται ὑπ' αὐτοῦ οὐδεὶς ἀμύνεται, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἀδικεῖται· τοῦτο γάρ ἤδη τοῦσχατόν ἐστιν. Οὐ Κορινθίων ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλήλυθε καὶ Λευκάδα; Οὐκ Ἀχαιῶν Ναύπακτον ὁμώμοκεν Αἰτωλοῖς παραδώσειν; Οὐχὶ Θηβαίων Ἐχῖνον ἀφήρηται; Καὶ νῦν ἐπὶ Βυζαντίους πορεύεται συμμάχους ὄντας; Οὐχ ἡμῶν,—ἔω τᾶλλα,—ἀλλὰ Χερρόνησου τὴν μεγίστην ἔχει πόλιν Καρδίαν; Ταῦτα τοῖνυν πάσχοντες ἅπαντες, μέλλομεν καὶ μαλακιζόμεθα, καὶ πρὸς τοὺς πλησίον βλέπομεν, ἀπιστοῦντες ἀλλήλοις, οὐ τῷ πάντας ἡμᾶς ἀδικοῦντι. Καίτοι τὸν ἅπασιν ἀσελγῶς οὕτω χρώμενον τί οἶσθε, ἐπειδὴν καθ' ἑν' ἡμῶν ἕκαστου κύριος γένηται, τί ποιήσῃ;
- 36 Τί οὖν αἴτιον τουτωνί; Οὐ γὰρ ἄνευ λόγου καὶ δικαίας αἰτίας οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἐτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν οἱ "Ἕλληνες οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεῦειν. Ἦν τι τότ', ἦν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τῶν Περσῶν ἐκράτησε πλοῦτου καὶ ἐλευθέραν ἤγε τὴν Ἑλλάδα καὶ οὔτε ναυμαχίας οὔτε πεζῆς μάχης οὐδεμιᾶς ἤτιτάτο, νῦν δὲ ἀπολωλὸς ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε
- 37 πάντα τὰ πράγματα. Τί οὖν ἦν τοῦτο; *Οὐδὲν ποικίλον, οὐδὲ σοφόν, ἀλλ' ὅτι* τοὺς παρὰ τῶν ἄρχων βουλομένων ἢ διαφθεῖρειν τὴν Ἑλλάδα χρήματα λαμβάνοντας ἅπαντες ἐμίσουν, καὶ χαλεπώτατον ἦν τὸ δωροδοκοῦντα ἐλεγχθῆναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστη τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ
- 38 *παραίτησις οὐδεμί' ἦν οὐδὲ συγγνώμη.* Τὸν οὖν καιρὸν

1. Μέγα μέρος τῆς περὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον χώρας εἶχεν ἀποικισθῆ ἀπὸ τὸν τύραννον τῆς Κορίνθου Κύψελον.

2. Μετὰ τὸ: *Ναύπακτον* SL, ἢ Vulg. προσθέτει: *ἀφελόμενος.* Ἡ παρεμβολὴ δὲν υἰοθετήθη, ὡς ἀντιτιθεμένη εἰς τὴν συμμετρίαν. Ἡ Ναύπακτος, ἡ ὁποία εἶχεν ἀλλάξει πολλάκις κατοίκους καὶ κυρίους, κατεῖχτο τότε ἀπὸ τοῦς Ἀχαιοῦς, τὴν ἐζήτουν ὁμως καὶ οἱ Αἰτωλοὶ (βλ. Ξενοφ. *Ἑλληνικά* Δ' 6, 14).

3. Πόλις τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ἀπέναντι τῆς Λοκρίδος, κατὰ τὸν σχολιαστὴν δὲ: *Θηβαίων ἀποικος.*

4. Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχεν ἀρχίσαι ἀκόμη τὴν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπίθεσίν του, ἀλλ' ἀνεμένετο αὐτῇ, ἐγίνε δὲ μετὰ ἑν ἔτος.

5. Ἀντὶ *μαλακιζόμεθα* μερικά χειρόγραφα (κατὰ τὸ λεξ. Ἀρ-

αὐτὰ καὶ τὰ ἀνέχονται οἱ Ἕλληνες—καὶ εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον φαίνονται σὺν ἄνθρωποι πού παρατηροῦν ἀπαθῶς τὴν χάλιαζαν εὐχόμενοι μόνον νὰ μὴ πέσῃ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτούς—, ἀλλὰ οὔτε κἀν προσπαθεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἐμποδίσῃ.

Ἦξι μόνον μάλιστα κανεὶς δὲν ἀντιτίθεται εἰς ὅσας προσβολὰς ὑφίσταται παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε εἰς ὅσας ἀδικίας ὑποφέρει ἕκαστος χωριστά. Καὶ αὐτὸ πλέον ἀποτελεῖ τὴν ἐσχάτην ἀναισθησίαν. Δὲν ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἀμβρακίας καὶ τῆς Λευκάδος πού ἦσαν τῶν Κορινθίων¹; Δὲν ὠροκίσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν Ναύπακτον, πού ἦτο τῶν Ἀχαιῶν²; Δὲν ἀφήρесе τὸν Ἐχίνον ἀπὸ τοὺς Θηβαίους³; Καὶ τώρα δὲν βαδίζει κατὰ τῶν Βυζαντίων, οἱ ὁποῖοι εἶναι σύμμαχοί του⁴; Μήπως καὶ ἀπὸ ἡμᾶς—ἀφήνω δὲ ὅλα τὰ ἄλλα—δὲν (κατέλαβε καὶ) κατέχει τὴν Καρδίαν, τὴν μεγαλύτεραν πόλιν τῆς Χερρονήσου. Ἐνῶ λοιπὸν ὑφιστάμεθα ὅλοι αὐτά, διαρκῶς ἀναβάλλομεν καὶ ἀποχαννούμεθα⁵ καὶ στρέφομεν τὰ βλέμματά μας πρὸς τοὺς γείτονάς μας δυσπιστοῦντες πρὸς ἀλλήλους⁶, ὄχι ὅμως καὶ πρὸς ἐκεῖνον πού μᾶς ἀδικεῖ ὅλους⁷. Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού σᾶς μεταχειρίζεται ὅλους τόσον ὑβριστικῶς, ὅταν γίνῃ κύριος ἐνὸς ἐκάστου ἀπὸ ἡμᾶς, τί νομίζετε ὅτι θὰ κάμῃ;

Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ αἷτιον ὅλων αὐτῶν; Διότι δὲν γίνεται ἄνευ λόγου καὶ δικαίας αἰτίας τὸ ὅτι ἄλλοτε μὲν οἱ Ἕλληνες ἦσαν τόσον ἐρόθυμοι (νὰ ἀγωνίζωνται) ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τώρα δὲ (ἔχουν τάσεις) πρὸς τὴν δουλείαν. Τὸ αἷτιον, ὡς Ἀθηναῖοι, εἶναι ὅτι τότε εἰς τὰς σκέψεις ὅλων ὑπῆρχε—ναὶ ὑπῆρχε—καί τι τὸ ὁποῖον τώρα δὲν ὑπάρχει. Κάτι πού ὑπερίσχυσε καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν Περσῶν καὶ διετήρει τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ οὔτε εἰς καμμίαν ναυμαχίαν οὔτε εἰς καμμίαν μάχην κατὰ ξηρὰν ἤτιτᾶτο. Τώρα αὐτὸ ἔχει χαθῆ καὶ ὅλα ἔχουν διαφθαρεῖ καὶ ἔχει κάμει ἄνω-κάτω ὅλα τὰ (Ἑλληνικὰ) πράγματα⁸. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Τίποτε τὸ πολὺπλοκον καὶ τὸ πολὺ σοφόν, ἀλλ' ὅτι⁹ ὅλοι ἀνεξαιρέτως: ἐμίσουν ὅσους ἐλάμβαναν χρήματα ἀπὸ ἐκεῖνους πού ἤθελαν νὰ κυριαρχήσουν τῆς Ἑλλάδος ἢ νὰ τὴν διαφθείρουν, ἦτο δὲ πολὺ ἐπικίνδυνον νὰ ἀποδειχθῆ κανεὶς δωροδοκούμενος καὶ ἐτιμώρουν αὐτὸν μὲ μεγίστην ποινὴν. Δὲν ἐπετρέπετο ἄλλωστε καμμία παρὰ κλησὶς οὔτε ἐδίδετο συγγνώμη¹⁰.

ποκρατίωνος) εἶχον: *μαλακίωμεν*.

6. Ἐντὶ νὰ ἀντιδράσωμεν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

7. *Ὁδὲ τῷ πάντας* SLY¹: *οὕτω φανερώς πάντας* Vulg. Ἐντὶ ἀδικοῦντι SLAY, ἢ βουλγάτα ἔχει: *ἀδικοῦντος*.

8. Ἐντὶ πάντα τὰ πράγματα SL¹ (καθὼς καὶ Αἴλιος Ἀριστείδης ἐν Rhet. Gr. τοῦ Walz, τ. IX, σ. 363) ἢ βουλγ. ἔχει: *τὰ (ἢ πάντα τὰ) τῶν Ἑλλήνων πράγματα*.

9. Τὸ χωρίον οὐδέν... ἀλλ' ἐτι παραλείπεται εἰς τὰ SL¹Y.

10. Καὶ ἡ φράσις αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ SL¹Y.

- ἐκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν κατὰ τῶν πάνθ' ἢ προσήκει πραττόντων πολλάκις παρασκευάζει, οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων οὐδὲ τῶν στρατηγούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς τυράννους καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπιστίαν, οὐδ' ὄλωσεν τοιοῦτον οὐδέν. Νῦν δ' ἅπανθ' ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα, ἀντεισηκται δ' ἀντὶ τούτων ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς. Ταῦτα δ' ἐστὶν τί; Ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι γέλωσ, ἂν ὁμολογῇ *συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις* μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ, τᾶλλα πάνθ' ὅσ' ἐκ τοῦ δωρεδοκεῖν ἦρτηται. Ἐπεὶ τριῆρεις γε καὶ σωμάτων πλῆθος καὶ χρημάτων καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τᾶλλα οἷς ἂν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπασι καὶ πλείω καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῶ· ἀλλὰ ταῦτ' ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίνονται.
- 41 "Οτι δ' οὕτω ταῦτ' ἔχει τὰ μὲν νῦν ὄρατε δῆπου, καὶ οὐδὲν ἐμοῦ προσδεῖσθε μάρτυρος· τὰ δ' ἐν τοῖς ἄνωθεν χρόνοις ὅτι τάναντί' εἶχεν ἐγὼ δηλώσω οὐ λόγους ἐμαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων ἃ κείνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν, *οὐχ ἴν' αὐτοῖς ἢ χηρῶσιμα*—καὶ γὰρ ἄνευ τούτων *τῶν γραμμάτων τὰ δέοντ' ἐφρόνον*—ἀλλ' *ἴν' ὑμεῖς ἔχηθ' ὑπομνήματα καὶ παραδείγματα, ὡς ὑπερ τῶν τοιούτων σπουδάζειν προσήκει. Τί οὖν λέγει τὰ γράμματα;* «Ἄρθμιος, φησὶν, ὁ Πυθῶνακτος Ζελεΐτης ἄτιμος καὶ πολέμιος τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, αὐτὸς καὶ γένος»· εἴθ' ἡ αἰτία γέγραπται δι' ἣν ταῦτ' ἐγένετο, «ὅτι τὸν χρυσὸν τὸν ἐκ Μήδων εἰς Πελοπόννησον ἦγαγε»· ταῦτ' ἐστὶ τὰ γράμματα. Λογίξεσθε

-
1. Τὰ SL¹Y παραλείπουν τὸ χωρίον: καὶ τοῖς... *πραττόντων*.
 2. Τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταφρασθῇ μᾶλλον: *πωλούνται*.
 3. Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ S καὶ L.
 4. Καὶ εἰς πληθυσμὸν καὶ εἰς πλοῦτον. Μετὰ τὸ *χηρῶσιμα* SL, ἢ βουλγ. προσθέτει τό: *πρόσοδοι*, ἀπορριφθὲν ὁμοίως.
 5. Τὰ ἐπακόλουθα αὐτὰ τῆς προδοσίας τῶν *μισθάρων* τονίζει περισσότερο ὁ ρήτωρ εἰς τὸν λόγον τοῦ *Περὶ τῆς παραπροσβείας*, 266 κ. ἔ. μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Ὀλύμπου, ἧτις χάρις εἰς τὴν προδοσίαν ὑπέκυψε, παρὰ τὴν δύναμιν καὶ εὐμερίαν τῆς.
 6. Μετὰ τὸ *ὑμετέρων* SL ἢ βουλγ. προσθέτει: *δεικνύων*.
 7. Αἱ λέξεις: *οὐχ ἴνα*... μέχρι τοῦ: *γράμματα* λείπουν εἰς τὰ SL¹.
 8. Πόλις τῆς Τρωάδος, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἴδη.

Τὴν κατάλληλον λοιπὸν εὐκαιρίαν δι' ἕκαστον πρᾶγμα, τὴν ὁποίαν παρέχει πολλάκις ἡ τύχη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀμελεῖς εἰς βάρος τῶν κἀμουν προσεκτικῶν καὶ εἰς ἐκείνους ἀκόμη πού δὲν θέλουν νὰ κἀμουν τίποτε εἰς βάρος ἐκείνων πού κἀμουν πᾶν ὅ,τι πρέπει¹, (αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὴν ἀγοράσῃ κανεὶς οὔτε ἀπὸ τοὺς ρήτορας οὔτε ἀπὸ τοὺς στρατηγούς. Ὅπως (δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ εὗρῃ εὐκαιρίαν νὰ ἀγοράσῃ) οὔτε τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν οὔτε τὴν δυσπιστίαν πρὸς τοὺς τυράννους καὶ τοὺς βαρβάρους, κανὲν ἀπολύτως τοιοῦτον πρᾶγμα.

Τώρα ὅμως ὅλα αὐτὰ ἔχουν πωληθῆ² ὡσὰν εἰς ἀγοράν, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἔχουν εἰσαχθῆ ὅλα ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει καταστροφῆ καὶ διαφθορῆ ἡ Ἑλλάς. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὰ; Ἡ ζηλοφθονία, ἂν κανεὶς ἐπῆρε κατ' ἡ συνήθεια νὰ γελοῦν ὅταν κανεὶς τὸ ὁμολογῇ³ ἢ συγγνώμη, ἂν κανεὶς ἀποδειχθῆ (ὅτι ἐπῆρε)⁴ τὸ μῖσος ἐκείνων πού τὸν κατηγοροῦν καὶ ὅλα τὰ κακὰ πού συνοδεύουν τὴν δωροδοκίαν. Διότι βεβαίως ἔχομεν ἀφθονίαν καὶ εἰς τριήρεις καὶ εἰς πλῆθος ἀνδρῶν καὶ εἰς χρήματα⁴ καὶ εἰς τὴν ἄλλην προετοιμασίαν καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἐθεώρει κανεὶς ὅτι κἀμνει τὴν δύναμιν τῶν πολιτειῶν. Τώρα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔχομεν πολὺν περισσότερα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ τότε. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἀποβαίνουν ἄχρηστα, μάταια, ἀνωφελῆ, ἐξ αἰτίας ἐκείνων πού τὰ πωλοῦν⁵.

Τὸ βλέπετε ἄλλωστε καὶ μόνοι σας ὅτι τώρα οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα καὶ δὲν μὲ χρειάζεσθε καθόλου ἐμένα ὡς μάρτυρα. Ἡδη θὰ ἀποδείξω ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα καὶ πρὸς ὅ,τι συνέβαινε καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Θὰ τὸ ἀποδείξω δὲ χωρὶς νὰ εἶπω λόγια δικὰ μου, ἀλλὰ μὲ ἐπιγραφὴν πού ἔγραψαν εἰς στήλην χαλκίνην οἱ ἴδιοι οἱ πρόγονοί σας⁶ καὶ τὴν κατέθεσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅχι διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους—διότι καὶ χωρὶς αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς ἔκαμναν ὅ,τι ἐλέβαλλε τὸ καθῆκόν των—, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχετε σεῖς ἀναμνήσεις καὶ παραδείγματα πῶς πρέπει νὰ φροντίζετε διὰ τὰ τοιαῦτα. Τί λέγει λοιπὸν αὐτῇ ἡ ἐπιγραφὴ⁷; Λέγει ὅτι: «Ὁ Ἄρθμιος ὁ υἱὸς τοῦ Πυθώνακτος ἀπὸ τὴν Ζέλειαν⁸, νὰ εἶναι ἄτιμος καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμαχῶν του, αὐτὸς καὶ τὸ γένος του». Ἐπειτα ἔχει γραφῆ ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἔγινεν αὐτῇ ἡ καταδίκη: «διότι ἔφερεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν χρυσὸν τῶν Μήδων»⁹. Αὐτῇ εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ.

9. Ὁ Ἄρθμιος οὗτος ἦτο πρόξενος τῶν Ἀθηναίων, ἐπειδὴ ὁμοῦ κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐνοίαν τῶν Σπαρτιατῶν μὲ περσικά χρήματα, προεγράφη ἀπὸ τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ συμμαχικὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Croiset, τὸν Ἄρθμιον ἐπεφόρτισεν ὁ Ἄρταξέρξης νὰ ἐμποδίσῃ διὰ δωροδοκιῶν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἐνισχύσουν τοὺς

- δή πρὸς θεῶν καὶ θεωρεῖτε παρ' ὑμῖν αὐτοῖς τίς ἦν ποθ' ἡ διάνοια τῶν Ἀθηναίων τῶν τότε ταῦτα ποιούντων ἢ τί τὸ ἀξίωμα. Ἐκεῖνοι Ζελείτην τινὰ Ἄρθμιον, δοῦλον βασιλέως—ἡ γὰρ Ζελεΐα ἐστὶ τῆς Ἀσίας—δι τῷ δεσπότη διακονῶν χρυσοῖον ἤγαγεν εἰς Πελοπόννησον, οὐκ Ἀθηναίσε, ἐχθρὸν αὐτῶν ἀνέγραψαν καὶ τῶν συμμαχῶν αὐ-
- 44 τὸν καὶ γένος, καὶ ἀτίμους. Τοῦτο δ' ἐστίν, οὐχ ἦν ἄν τις οὕτως φήσειεν ἀτίμιαν· τί γὰρ τῷ Ζελείτῃ εἰ τῶν Ἀθηνησὶ κοινῶν μὴ μεθέξειν ἔμελλεν; Ἄλλ' οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν τοῖς φονικοῖς γέγραπται νόμοις, ὑπὲρ ὧν ἄν μὴ διδῷ δίκας φόνου δικάσασθαι, ἀλλ' εὐαγὲς ἢ τὸ ἀποκτείνειν «καὶ ἄτιμος» φησίν, «τεθνάτω». Τοῦτο δὲ λέγει, καθα-
- 45 ρὸν τὸν τούτων τιν' ἀποκτείναντ' εἶναι. Οὐκοῦν ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας αὐτοῖς ἐπιμελητέον εἶναι οὐ γὰρ ἄν αὐτοῖς ἔμελλεν εἶ τις ἐν Πελοποννήσῳ τινὰς ὠνεῖται καὶ διαφθεῖρει μὴ τοῦθ' ὑπολαμβάνουσιν. Ἐκόλαζον δ' οὕτω καὶ ἐτιμωροῦνθ' οὐς αἴσθοντο δωροδοκῶντας ὥστε καὶ στηλίτας ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτων εἰκότως τὰ τῶν Ἑλλήνων ἦν τῷ βρβάρῳ φοβερά, οὐχ ὁ βάρβαρος τοῖς Ἑλλησιν.
- 46 Ἄλλ' οὐ νῦν· οὐ γὰρ οὕτως ἔχεθ' ὁμεις οὔτε τὰ πρὸς τα τοιαῦτα οὔτε πρὸς τὰ ἄλλα, ἀλλὰ πῶς; Ἰστ' αὐτοί. Τί γὰρ δεῖ περὶ πάντων ὑμῶν κατηγορεῖν; Παραπλησίως δὲ καὶ οὐδὲν βέλτιον ὑμῶν ἅπαντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες. Διόπερ φημ' ἔγωγε καὶ σπουδῆς πολλῆς καὶ βουλῆς ἀγαθῆς τὰ παρόντα πράγματα προσδεῖσθαι. Τίνος, εἶπω;

ἐν ἐπαναστάσει Αἰγυπτίου, πιθανῶς κατὰ τὸ 461. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, τὸ ψήφισμα συνέταξεν ὁ Θεμιστοκλῆς. Τὸ παράδειγμα τῆς προδοσίας τοῦ Ἀρθμίου ἐχρησιμοποίησεν ἤδη κατὰ τοῦ Αἰσχίνου ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν λόγον *Περὶ τῆς παραπρεσβείας*, 271, ἀλλὰ καὶ ὁ Αἰσχίνης θὰ τὴν χρησιμοποίησεν κατὰ τοῦ Δημοσθένους εἰς τὸν *Κατὰ Κτησιφῶντος*, 258, ἰδικόν του.

1. *Καὶ θεωρεῖτε παρ' ὑμῖν αὐτοῖς* παραλείπεται ἐν S.
2. Ὁ Croiset μεταφράζει: *ποῖαι αἱ ἀρχαὶ των*. Κατὰ τὸν Weil τὸ ἀξίωμα εἶναι συνώνυμον τοῦ διάνοια (ομοκός, πρόθεσις).
3. Στέρησις δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.
4. Ὁ Ἀρθμιος ἐστερήθη τῶν δικαιωμάτων τὰ ὅποια εἶχεν ὡς πρόξενος τῶν Ἀθηναίων.
5. Ἄλλ' οὐ τοῦτο λέγει παραλείπεται ἐν SL¹.
6. Ἄλλ' εὐαγὲς ἢ τὸ ἀποκτείνειν παραλείπεται ἐν SL¹Y.
7. Ἄτιμος εἶναι, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Δράκοντος, ὁ στερούμενος τοῦ δικαιώματος νὰ τιμωρηθῇ ὁ φονεὺς του. Πρβλ. Αἰσχύλου *Ἀγαμέμνων*, 1279: «Οὐ μὴν ἀτιμοὶ γ' ἐκ θεῶν τεθνηξομεν. Ἦξει γὰρ ἡμῶν ἄλλος αὐ τιμᾶστος». Ὁ Weil καὶ ἄλλοι πιστεύουσιν ὅτι τὸ ἀτιμος εἰς τὸ κατὰ Ἀρθμίου ψήφισμα δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν, κακῶς δὲ ἠρμῆνευσε τὴν λέξιν ὁ Δημοσθένης. Ὁ Spengel κατηγορεῖ

Συλλογισθήτε λοιπόν, πρὸς θεοῦ, καὶ ἐξετάσατε μόνοι σας¹, ποῖος ἀράγε ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν τότε Ἀθηναίων, ὅταν ἔκαμναν αὐτά, καὶ ποῖαι αἱ προθέσεις τῶν² Ἐκεῖνοι ἕνα κάποιον Ζελεῖτην Ἀρθμιον, ὑποτελῆ δοῦλον τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν—διότι ἡ Ζέλεια εἶναι εἰς τὴν Ἀσίαν—, ἐπειδὴ ὑπηρετῶν τὸν αὐθέντην του ἔφερε χρήματα εἰς τὴν Πελοπόννησον—ὄχι κἀν εἰς τὰς Ἀθήνας—, τὸν προέγραφαν ὡς ἐχθρὸν αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων των, αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ τὸ γένος του, καὶ τοὺς κατεδίκασαν εἰς ἀτιμίαν. Τοῦτο δὲ εἶναι ὄχι ἡ ποινὴ τῆς ἀτιμίας, ὅπως θὰ ἐλέγμεν συνήθως σήμερον³. Διότι τί τὸν ἐνδιέφερε τὸν Ζελεῖτην ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μετέχη εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηναίων⁴; Δὲν σημαίνει ὅμως αὐτό⁵, ἀλλ' εἰς τοὺς νόμους ἐπὶ φόνου ἔχει γραφῆ, προκειμένου περὶ ἐκείνων κατὰ τῶν ὁποίων δὲν ἀσκεῖται δίωξις ἐπὶ φόνῳ, ὅτι ἐπιτρέπεται καὶ δὲν μολύνεται κανεὶς νὰ τοὺς φονεύσῃ⁶. Προστίθεται μάλιστα: «Καὶ ἄτιμος ἄς ἀποθάνῃ⁷». Ὑπονοεῖ δηλαδὴ ὅτι ὅποιος φονεύσῃ κανένα ἐξ αὐτῶν μένει ἀλαταδιώκτος⁸. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἐνόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ φροντιῆς ὑν διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Διότι, ἂν δὲν εἶχαν αὐτὴν τὴν ἰδέαν, δὲν θὰ τοὺς ἐνδιέφερε εἶαν κανεὶς ἐξηγόραζε μερικους εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς διέφθειρεν. Ἐσωφρονίζαν δὲ καὶ ἐτιμῶρουν τόσον αὐστηρὰ ἐκείνους ποὺ ἐμάνθαναν ὅτι ἐδωροδόκουν⁹, ὥστε νὰ ἀναγράφουν τὰ ὀνόματά των καὶ εἰς στήλας πρὸς συγματισμόν¹⁰. Ἐξ ὅλων τούτων εὐλόγως ἐξηγεῖται πῶς ἡ Ἑλλὰς τότε ἐθεωρεῖτο φοβερὰ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ὄχι οἱ βάρβαροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Δὲν ἔχουν ὅμως καὶ τώρα οὕτω τὰ πράγματα. Διότι καὶ σεῖς δὲν σκέπτεσθε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, οὔτε ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα οὔτε ὡς πρὸς τὰ ἄλλα. Ἀλλὰ πῶς σκέπτεσθε; Τὸ γνωρίζετε σεῖς οἱ ἴδιοι. Διότι ποῖα ἡ ἀνάγκη νὰ κατηγορῶ σᾶς δι' ὅλα; Καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες εἶναι ὅμοιοι μὲ σᾶς καὶ ὄχι καλύτεροί σας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων χρειάζεται καὶ πολλὴν προσοχὴν καὶ καλὴν σέψιν. Ποῖαν¹¹; Νὰ τὸ εἶπω; Μὲ προ-

τον ρήτορα ὅτι διεστρέβλωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Ἡ ἔκφρασις: *πολέμιος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων* σημαίνει προγραφὴν, τὸν προγραφόμενον δὲ δύναται κανεὶς νὰ φονεύσῃ ἀτιμωρητῆ. Ὁ Ἀνδοκίδης εἰς τὸν *Περὶ τῶν μυστηρίων*, 96, λόγον του διευκρινεῖ: «Πολέμιος ἐστὼ Ἀθηναίων καὶ νηπιονὶ τεθνάτω».

5. Μένει ἐλευθερὸς, δὲν ὑπόκειται εἰς τιμωρίαν.

9. Τὰ *SL*¹ παραλείπουν τὸ *δωροδοκούντας*.

10. *Στηλίται* ἐκαλοῦντο ὅσοι κατεδικάζοντο με ἐγγραφὴν τῆς ποινῆς των ἐπὶ στήλης.

11. Αἱ φράσεις ἀπὸ τοῦ *ἴστ' αὐτοί...* μέχρι: *προσδεῖσθαι*. Τίνας; παραλείπονται εἰς τὰ *SL*¹, διεγράφησαν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν *Voss*, *Bekker* κ. ἄ.

Κελεύετε καὶ οὐκ ὀργεῖσθε;

(Ἐκ τοῦ γραμματείου ἀναγιγνώσκει)

- 47 "Ἔστι τοίνυν τις εὐθήης λόγος παρὰ τῶν παραμυθεῖσθαι βουλομένων τὴν πόλιν, ὡς ἄρ' οὐπω Φίλιππος ἔστιν οἷοι ποτ' ἦσαν Λακεδαιμόνιοι, οἳ θαλάττης μὲν ἦρχον καὶ γῆς ἀπάσης, βασιλέα δὲ σύμμαχον εἶχον, ὑφίστατο δ' οὐδὲν αὐτούς· ἀλλ' ὁμως ἡμίνατο κάκεινους ἢ πόλις καὶ οὐκ ἀνηρπάσθη. Ἐγὼ δ' ἀπάντων, ὡς ἔπος εἶπεῖν, πολλὴν εἰληφότεων ἐπίδοσιν καὶ οὐδὲν ὁμοίων ὄντων τῶν νῦν τοῖς πρότερον, οὐδὲν ἡγοῦμαι πλεον ἢ τὰ
- 48 τοῦ πολέμου κεινησθαι καὶ ἐπιδεδωκέναι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀκούω Λακεδαιμονίους τότε καὶ πάντας τοὺς ἄλλους τέτταρας μῆνας ἢ πέντε, τὴν ὥραιαν αὐτὴν, ἐμβαλόντας ἄν καὶ κακώσαντας τὴν χώραν ὀπλίταις καὶ πολιτικοῖς στρατεύμασιν, ἀναχωρεῖν ἐπ' οἴκου πάλιν· οὕτω δ' ἀρχαίως εἶχον, μᾶλλον δὲ πολιτικῶς, ὥστε οὐδὲ χρημάτων ὠνεῖσθαι παρ' οὐδενός οὐδέν, ἀλλ' εἶναι νόμιμόν τινα
- 49 καὶ προφανῆ τὸν πόλεμον. Νυνὶ δ' ὄρατε μὲν δῆπου τὰ πλεῖστα τοὺς προδότας ἀπολωλεκότας, οὐδὲν ἐκ παρατάξεως οὐδὲ μάχης γιγνόμενον· ἀκούετε δὲ Φίλιππον οὐχὶ τῷ φάλαγγ' ὀπλιτῶν ἄγειν βαδίζονθ' ὅποι βούλεται, ἀλλὰ τῷ ψιλοῦς, ἰππέας, τοξότας, ξένους, τοιοῦτον
- 50 ἐξηρτησθαι στρατόπεδον. Ἐπειδὴν δ' ἐπὶ τούτοις πρὸς νοσοῦντας ἐν αὐτοῖς προσπέση καὶ μηδεὶς ὑπὲρ τῆς χώρας δι' ἀπιστίαν ἐξίη, μηχανήματ' ἐπιστήσας πολιορκεῖ. Καὶ σιωπῶ θέρος καὶ χειμῶνα ὡς οὐδὲν διαφέρει, οὐδ' ἔστ' ἐξαιρετος ὥρα τις ἦν διαλείπει.
- 51 Ταῦτα μέντοι πάντας εἰδότας καὶ λογιζομένους οὐ δεῖ προσέσθαι τὸν πόλεμον εἰς τὴν χώραν, οὐδ' εἰς τὴν

1. Ἡ μνεῖα αὕτη ἀναγνώσεως *γραμματείου* φαίνεται παρεμβληθεῖσα ἐκ παραδρομῆς. Ἐὰν ἀνεγινώσκετο ἐνταῦθα ὑπόμνημά τι, ὁ ρήτωρ θὰ τὸ ἐσχολίαζε κατόπιν, κατὰ τὴν συνήθειάν του. Ἄγνοεῖται ἄλλωστε τί περιεῖχε τὸ ὑπόμνημα τοῦτο. Τινὲς λέγουν ὅτι ἀνεγνώσθη πρότασις τοῦ ρήτορος περὶ συμμαχίας μὲ τοὺς Θηβαίους.

2. Δὲν ἀνηρπάγη, δὲν παρεσύρθη ἀπὸ τὴν θύελλαν. Πρβλ. Αἰσχίνου *Κατὰ Κτησιφῶντος*, 133: «Θῆβαι δέ, Θῆβαι πόλις ἀστυγεῖτων μεθ' ἡμέραν μίαν ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος ἀνήρπασται».

3. Τὴν γενικὴν αὕτην πρόδοον τονίζει καὶ ὁ Θουκυδίδης (Α', 71): «Ἀρχαιοτρόπα ὅμων τὰ ἐπιτηδεύματα πρὸς αὐτούς ἔστιν ἀνάγκη δ' ὥσπερ τέχνης, αἰεὶ τὰ ἐπιγιγνόμενα κρατεῖν».

4. Ἄντ' τοῦ: *ἄλλοις* S, ἢ βουλγ. ἔχει: «*Ἕλληνας* ἢ τὸ προσθέτει μετ' ἐκεῖνο.

5. Μετὰ τό: *αὐτὴν* ἢ βουλγ. προσθέτει: *στρατεύεσθαι, καὶ τοῦτον τὸν χρόνον*.

6. Πρὸ τοῦ: *χώραν* SL² ἢ βουλγ. εἶχε: *τὴν τῶν ἀντιπάλων*.

7. Τοὺς βαρέως δηλ. ὀπλισμένους στρατιώτας των.

τρέπετε λοιπὸν (νὰ ὁμιλήσω) καὶ δὲν θὰ ὀργισθῆτε ; (Ἀναγινώσκει τὸ ὑπόμνημα) ¹.

Ἄλλ' οἱ θέλοντες νὰ καθησυχάζουν τὴν πόλιν διαδίδουν τὴν μωρὰν φήμην, ὅτι δῆθεν ὁ Φίλιππος δὲν εἶναι ἀκόμη τόσον φοβερός ὅσον ἦσαν κάποτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ ὅποιοι κατὰ θάλασσαν μὲν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐκυριαρχοῦν, εἶχον δὲ σύμμαχον καὶ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τίποτε δὲν ἀντίστατο εἰς αὐτούς. Καὶ ὅμως—λέγουν—τοὺς ἀπέκρουσε καὶ ἐκείνους ἡ πόλις μας καὶ δὲν κατεστράφη ². Ἐγὼ ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ὅλα σχεδὸν ἔχουν προοδεύσει καὶ οὐδόλως εἶναι ὅμοια τὰ σημερινὰ πρὸς τὰ τοῦ παρελθόντος, νομίζω ὅτι τίποτε δὲν ἔχει μεταβληθῆ καὶ προοδεύσει περισσότερο ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ πολέμου ³. Διότι κατὰ πρῶτον μὲν μανθάνω ἐξ ἀκοῆς ὅτι ἄλλοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι (Ἑλληνες) ⁴, μόνον ἐπὶ τέσσαρας ἢ πέντε μῆνας, κατὰ τὴν καλὴν ἐποχὴν ⁵, εἰσέβαλλον καὶ ἐληλάτουν μίαν χώραν ⁶ μὲ τοὺς ὀπλίτας των ⁷ καὶ τὰ ἐκ πολιτῶν στρατεύματά των, κατόπιν δὲ ἐπέστρεφαν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα των ⁸. Διεπνέοντο δὲ ἀπὸ τόσοσιν ἀρχαῖκὰ ἢ μᾶλλον φιλοπόλιδα αἰσθήματα ⁹, ὥστε οὔτε μὲ χρήματα καὶ δωροδοκίας ἐζήτουν νὰ ἐπιτύχουν τίποτε ἀπὸ κανένα, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἦτο τίμιος καὶ φανερός. Τώρα, ὅπως βλέπετε, τὰ πάντα σχεδὸν ἔχουν ἀνατραπῆ ἀπὸ τοὺς προδότας, τίποτε δὲ δὲν γίνεται ἐκ παρατάξεως ἢ κατόπιν μάχης. Τοιοῦτοτρόπως μανθάνετε ὅτι ὁ Φίλιππος πηγαίνει ὅπου θέλει ὀδηγῶν ὄχι φάλαγγα βαρέως ὀπλισμένων, ἀλλὰ στρατιῶτας ἐλαφρῶς ὀπλισμένους, ἴππεις, τοξότας, μισθοφόρους, ἕνα στρατὸν οὕτω πῶς συγκεκριημένον. Καὶ ὅταν ἐπὶ πλέον ἐπιπέσῃ ἐναντίον λαῶν οἱ ὅποιοι πάσχουν ἀπὸ ἐμφυλίους ἔριδας ¹⁰, καὶ κανεὶς δὲν ἐξέρχεται τῶν τειχῶν τῆς χώρας λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης ἐν αὐτῇ δυσπιστίας, στήνει πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ πολιορκεῖ τὴν πόλιν. Παραλείπω δὲ νὰ εἶπω ὅτι δὲν κάμνει καμμίαν διάκρισιν ἂν εἶναι θέρος ἢ χειμῶν, οὔτε ὑπάρχει δι' αὐτὸν ἐποχὴ τις τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξαίρετικῶς διακόπτει τὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἐφόσον ὅμως ὅλοι τὰ ξεύρετε αὐτὰ καὶ τὰ συλλογίζεσθε, δὲν πρέπει νὰ ἀφήσετε νὰ πλησιάσῃ ὁ πόλεμος εἰς τὴν χώραν

8. Τὸ βλέπομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου (Β' 23), τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ πολέμου.

9. Πολιτικῶς τιμὸντος δηλαδὴ ἡ ὁποία ἀρμόζει εἰς πόλεις ἐλευθέραις. Ὁ Σχολιαστὴς τὸ ἀρχαῖως μεταφράζει: ἀφελῶς καὶ χωρὶς πανουργίας. Ὁ Θουκυδίδης λέγει: ἀρχαιότροπον.

10. Μετὰ τὸ: ἐν αὐτοῖς ἡ βουλγ. προσθέτει: καὶ τεταραγμένους. Ὁ σῆτωρ ὑπονοεῖ τὰς ταραχὰς τὰς ὁποίας διήγειρον τὰ χρήματα τοῦ Φιλίππου.

- εὐθήθειαν τὴν τοῦ τότε πρὸς Λακεδαιμονίους πολέμου βλέποντας ἐκτραχηλισθῆναι, ἀλλ' ὡς ἐκ πλείστου φυλάττεσθαι τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς παρασκευαῖς ὅπως οἴκοθεν μὴ κινήσεται σκοπούντας, οὐχὶ συμπλακέντας διαγωνίζεσθαι. Πρὸς μὲν γὰρ πόλεμον πολλὰ φύσει πλεονεκτήμαθ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἄνπερ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ποιεῖν ἐθέλωμεν ἃ δεῖ, ἢ φύσις τῆς ἐκείνου χώρας, ἥς ἄγειν καὶ φέρειν ἔστι πολλὴν καὶ κακῶς ποιεῖν, ἄλλα
- 52 μυρία· εἰς δ' ἀγῶνα ἄμεινον ἡμῶν ἐκεῖνος ἤσκηται.
- 53 Οὐ μόνον δὲ δεῖ ταῦτα γινώσκειν οὐδὲ τοῖς ἔργοις ἐκεῖνον ἀμύνεσθαι τοῖς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ τῷ λογισμῷ καὶ τῇ διανοίᾳ τοὺς παρ' ἡμῖν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας μισῆσαι, ἐνθυμουμένους ὅτι οὐκ ἔνεστι τῶν τῆς πόλεως ἐχθρῶν κρατῆσαι πρὶν ἂν τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει
- 54 κολάσῃθ' ὑπηρετούντας ἐκεῖνους. "Ὁ μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς οὐ δυνήσεσθ' ὑμεῖς ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς τοῦτ' ἀφίχθε μωρίας ἢ παρανοίας ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω, —πολλάκις γὰρ ἔμοιγ' ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μὴ τι δαιμόνιον τὰ πράγματ' ἐλαύνῃ—ὥστε λοιδορίας, φθόνου, σκώμματος, ἥς τινὸς ἂν τύχηθ' ἔνεκ' αἰτίας, ἀνθρώπους μισθωτοῦς, ὧν οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτ' ἂν τισι λοιδορηθῶσιν. Καὶ οὐχὶ πῶ τοῦτο δεινόν, καίπερ ὄν δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδῶκατε τοῦτοις ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι. Καίτοι θεάσασθ' ὅσας συμφορὰς παρασκευάζει τὸ τῶν τοιούτων ἐθέλειν ἀκροᾶσθαι. Λέξω δ' ἔργα ἃ πάντες εἴσεσθε.
- 56 Ἦσαν ἐν Ὀλύμπῳ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι τινὲς μὲν τοῦ Φιλίππου καὶ πάνθ' ὑπηρετοῦντες ἐκείνῳ, τινὲς δ' οἱ τοῦ βελτίστου καὶ ὅπως μὴ δουλεύουσιν οἱ πολῖται

1. Δὲν ἠπατᾶτο εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Δημοσθένης. Παρὰ τὴν συμμαχίαν τῶν μὲ τοὺς Θηβαίους, οἱ Ἀθηναῖοι ἠτιθήσαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως.

2. Μετὰ τὸ ποιῆσαι SL ἢ βουλγ. προσθέτει: οὐδὲ βούλεσθαι.

3. Ἡ δομὴ τῆς γλώσσης τοῦ ρήτορος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει φθάσει εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, εἶναι δὲ ἀξιοθαύμαστον τὸ θάρρος τοῦ ὁμιλοῦντος εἰς δημοσίαν συνέλευσιν λαοῦ παντοδυνάμου.

4. Ἡ σκέψις ὅτι οἱ θεοὶ τυφλώτουν ὄσους θέλουν νὰ καταστρέψουν ἀπαντὰ συχνὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους. Βλ. Εἰσαγωγήν *Ἡροδότου Βιβλιοθήκης* «Παπύρου». Πρὸβλ. Σοφοκλέους *Αἴας*, 604: «Κάμῃ μὲν δαίμων ἔλα». Εὐριπίδου *Ὀρέστης*, 2: «Οὐδὲ πάθος, οὐδὲ συμφορὰ θεήλατος». Ἐπίσης τὸ μεταγενέστερον χριστιανικόν: «Μωραίνει κύ-

μας. Ούτε να ἀποβλέπετε εἰς τὴν ἀπλότητα τοῦ παλαιοῦ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πολέμου, διότι ἔτσι θὰ καταλήξωμεν εἰς καταστροφὴν. Ἄλλὰ πρέπει νὰ προφυλαττώμεθα ὅσον τὸ δυνατόν ἐγκαριότερον μὲ τὴν πολιτικὴν μας καὶ τὰς στρατιωτικὰς μας προπαρασκευάς, φροντίζοντες πῶς νὰ μὴ ἐξέλθῃ (ὁ Φίλιππος) ἀπὸ τὴν χώραν του, ὥστε νὰ μὴ διαγωνιζώμεθα συμπλεκόμενοι πρὸς αὐτὸν σῶμα μὲ σῶμα. Διότι ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου διαθέτομεν πολλὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα, ἂν πράγματι θέλωμεν, ὧ Ἀθηναῖοι, νὰ κάμνωμεν ὅ,τι πρέπει: τὴν φυσικὴν δηλαδὴ τοποθεσίαν τῆς χώρας ἐκείνου, τῆς ὁποίας μέγα μέρος δυνάμεθα νὰ λεηλατῶμεν καὶ νὰ ἐρημώνωμεν, καθὼς καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα. Εἰς τὸν ἐκ παρατάξεως ὁμως ἀγῶνα ἐκεῖνος εἶναι καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς ἡσκημένος ¹.

Ὅχι μόνον δὲ αὐτὰ πρέπει νὰ γνωρίζετε καὶ οὔτε μόνον μὲ τὰ ἔργα τοῦ πολέμου νὰ ἀμύνεσθε ἐναντίον ἐκείνου, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τοὺς μισήσετε ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ὅσους ἐδῶ πέρα ὁμιλοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ ἔχετε δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερισχύσετε τῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν πρὶν τιμωρήσετε ὅσους ὑπηρετοῦν ἐκείνους μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Αὐτὸ ὁμως, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ τὸ κάμετε ², ἀλλ' ἔχετε φθάσει εἰς τοιοῦτο σημεῖον μωρίας ἢ παραφροσύνης ³ ἢ δὲν ἠξέυρω καὶ ἐγὼ τί νὰ εἶπω — διότι πολλὰς φορὰς μοῦ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸ φοβοῦμαι, μήπως δηλαδὴ καμμία θεία δύναμις κατευθύνει τὰ πράγματα ⁴ — ὥστε ἀπὸ διαθέσειν κακολογίας, ἀπὸ ζηλοφθονίαν ἢ ἐμπαιγμὸν ἢ ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην αἰτίαν θὰ ἐτύχαι-ε, ἐπιτρέπετε εἰς μίσθαρνα ἄτομα, — μερικὰ τῶν ὁποίων οὐδὲ ἂν θὰ ἤρνοῦντο ὅτι εἶναι τοιοῦτοι — νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον, καὶ γελᾶτε μάλιστα ἂν κακολογήσουν κανένα. Καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη τοῦτο φοβερόν — ἂν καὶ εἶναι φοβερόν —, ἀλλὰ ἔχετε ἐπιτρέψει εἰς αὐτοὺς νὰ πολιτευῶνται μὲ περισσοτέραν ἀσφάλειαν παρὰ ἐκεῖνοι ποὺ ὁμιλοῦν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων σας ⁵. Παρατηρήσατε ἐν τούτοις πόσας συμφορὰς παρασκευάζει τὸ νὰ θέλετε νὰ ἀκούετε τοιούτους ἀνθρώπους. Θὰ εἶπω γεγονότα, τὰ ὁποῖα θὰ σᾶς εἶναι γνωστά.

¹ Ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἀνδρας τῆς Ὀλύμπου μερικοὶ μὲν ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ Φιλίππου ⁶ καὶ τὸν ἐξυπηρέτουν εἰς ὅλα, μερικοὶ δὲ ἄλλοι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ ἔκαμναν ὅ,τι πρέπει διὰ νὰ μὴ περιπέσουν οἱ σ μολιταὶ τῶν εἰς

ριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι» καὶ τὸ λατινικόν (τοῦ Publius Syrus): «Stultum facit fortuna, quem vult perdere».

⁵ Τὰ αὐτὸ παράνονον διετύπωσεν ὁ Δημοσθένης καὶ εἰς τὸν Περὶ τοῦ στεφάνου λόγον του (§ 138).

⁶ Τοῦ Φιλίππου SL, τὰ τοῦ Φιλίππου φρονούντες Vulg.

πράττοντες. Πότεροι δὴ τὴν πατρίδ' ἐξώλεσαν; Ἡ πότεροι τοὺς ἰππέας προύδοσαν, ὧν προδοθέντων Ὁλυμβος ἀπώλετο; Οἱ τὰ Φιλίππου φρονοῦντες καί, δὲ ἦν ἡ πόλις, τοὺς τὰ βέλτιστα λέγοντας συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες οὕτως ὥστε τὸν γ' Ἀπολλωνίδην καὶ ἐκβαλεῖν ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὁλυμβίων ἐπέισθη.

- 57 Οὐ τοίνυν παρὰ τοῦτοις μόνον τὸ ἔθος τοῦτο πάντα κάκ' εἰργάσατο, ἄλλοθι δ' οὐδαμοῦ. Ἄλλ' ἐν Ἐρετρίᾳ, ἐπειδὴ ἀπαλλαγέντος Πλουτάρχου καὶ τῶν ξένων ὁ δῆμος εἶχε τὴν πόλιν καὶ τὸν Πορθμόν, οἱ μὲν ἐφ' ἡμᾶς ἦγον τὰ πράγματα, οἱ δ' ἐπὶ Φίλιππον. Ἀκούοντες δὲ τούτων τὰ πολλὰ μᾶλλον οἱ ταλαίπωροι καὶ δυστυχεῖς Ἐρετριεῖς τελευτῶντες ἐπέισθησαν τοὺς περὶ ὑπὲρ αὐτῶν λέγοντας ἐκβαλεῖν. Καὶ γὰρ τι πέμψας Ἴππόνικον ὁ σύμμαχος αὐτοῖς Φίλιππος καὶ ξένους χιλίους, τὰ τεῖχη περιεῖλε τοῦ Πορθμοῦ καὶ τρεῖς κατέστησε τυράννους, Ἴππαρχον, Αὐτομέδοντα, Κλείταρχον. Καὶ μετὰ ταῦτ' ἐξεληλάκεν ἐκ τῆς χώρας δις ἦδη βουλομένους σφῆζεσθαι, *τοτὲ μὲν πέμψας τοὺς μετ' Εὐρυλόχου ξένους, πάλιν δὲ τοὺς μετὰ Παρμενίωνος.*
- 59 Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Ἄλλ' ἐν Ὠρεῶ Φιλισίδης μὲν ἔπραττε Φιλίππῳ καὶ Μένιππος καὶ Σωκράτης καὶ Θόας καὶ Ἀγαπαῖος, οἵπερ νῦν ἔχουσι τὴν πόλιν— καὶ ταῦτ' ἤδεσαν ἅπαντες,—Εὐφραῖος δὲ τις, ἄνθρωπος καὶ παρ' ἡμῖν ποτ' ἐνθάδ' οἰκήσας, ὅπως ἐλεύθεροι καὶ
- 60 μηδενὸς δοῦλοι ἔσονται. Οὗτος τὰ μὲν ἄλλ' ὡς ὑβρίζετο καὶ προεπηλακίζεθ' ὑπὸ τοῦ δήμου, πολλὰ ἂν εἴη λέγειν ἐνιαυτῷ δὲ πρότερον τῆς ἀλώσεως ἐνέδειξεν ὡς προδότην τὸν Φιλισίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, αἰσθόμενος ἅ πράττουσιν. Συστραφέντες δ' ἄνθρωποι πολλοί, καὶ χορηγὸν ἔχοντες Φίλιππον καὶ πρυτανευόμενοι παρ'

1. Δύο Ὀλύμπιοι φίλοι τοῦ Φιλίππου, ὁ Λασθένης καὶ ὁ Εὐθυκράτης, ἀναλαβόντες τὴν διοίκησιν τοῦ ἰππικοῦ τῆς πατρίδος των, ἀντὶ τοῦ πατριώτου Ἀπολλωνίδου, τὸ παρέδωσαν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

2. Ὁ Πλουτάρχος οὗτος ἦτο τυράννος τῆς Ἐρετρίας, προσποιούμενος δὲ τὸν φίλον τῶν Ἀθηναίων εἶχε ζητήσει τὴν βοήθειάν των κατὰ τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ φίλος του Μειδίας ὑπεστήριξε τὴν αἰτησίαν του ἐν Ἀθῆναις, μόνον δὲ ὁ Δημοσθένης ἀντέκρουσε τὴν ἐκστρατείαν αὐτήν, ἣ ὅποια εἶχε θλιβεράν ἔκβασιν διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ ἐπίορκος οὗτος δυνάστης τῆς Εὐβοίας, εἰρηνεύσας μὲ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθοφόρους του, παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπιφανεστέρους Ἀθηναίους μαζί μὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Μολοσσῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον πολεμήσει ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπληρώσαν 50 τάλαντα διὰ νὰ ἀπελευθερωθοῦν. Βλ. τὸν λόγον τοῦ Δη-

δουλείαν Ποιοὶ λοιπὸν ἐξωλόθρευσαν τὴν πατρίδα των; Ποιοὶ παρέδωσαν προδοτικῶς τὸ ἱπικὸν καὶ μὲ τὴν προδοσίαν των ἐχάθη καὶ ἡ Ὀλύμπου¹; Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν μερίδα τοῦ Φιλίππου, οἱ ὅποιοι, καὶ ὅταν ἀκόμη ὑφίστατο ἡ πόλις, ἐσυκοφάντουν τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸ συμφέρον αὐτῆς καὶ τοὺς διέβαλλον τόσον, ὥστε ὁ λαὸς τῆς Ὀλύμπου νὰ πεισθῆ καὶ ἐξορίσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀπολλωνίδην.

Αὐτὰ ὅμως τὰ ἦθη δὲν ἐπροξένησαν μόνον εἰς ἐκείνους (τοὺς Ὀλυμπίους) ὅλα τὰ κακὰ καὶ εἰς κανὲν ἄλλο μέρος. Καὶ εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ὅταν ἀπαλλαγεῖς τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῶν μισθοφόρων του κύριος τῆς πόλεως καὶ τοῦ πορθμοῦ ἦτο ὁ λαός, ἄλλοι μὲν ὠθουν τὰ πράγματα πρὸς ἡμᾶς², ἄλλοι δὲ πρὸς τὸν Φίλιππον. Ἀκούοντες ἐν τούτοις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους μᾶλλον οἱ ταλαίπωροι καὶ δυστυχεῖς Ἐρετριεῖς τελικῶς ἐπεισθῆσαν νὰ ἐκδιώξουν ἐκείνους, πὺν ὠμίλουν πρὸς τὸ συμφέρον των. Τότε ὁ σύμμαχος (καὶ φίλος) αὐτῶν Φίλιππος, ἀποστείλας τὸν Ἰπτόνικον καὶ χιλίους μισθοφόρους, ἐκρήμνισεν τὰ τεῖχη τοῦ πορθμοῦ καὶ ἐγκαθίδρυσεν τρεῖς τυράννους, τὸν Ἰππαρχον, τὸν Αὐτομέδοντα καὶ τὸν Κλείταρχον. Μετὰ ταῦτα ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν χώραν των (τοὺς δημοκρατικούς), οἱ ὅποιοι δύο ἤδη φορὰς ἠθέλησαν νὰ σωθοῦν [τὴν μίαν μὲν φορὰν ἀποστείλας τοὺς ὑπὸ τὸν Εὐρύλοχον μισθοφόρους, τὴν ἄλλην δὲ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα]³.

Ποῖα ἄλλωστε ἀνάγκη νὰ λέγω πολλά (παραδείγματα); Εἰς τὸν Ὀρεὸν ὁ Φιλιστίδης μὲν εἰργάζεται ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου⁴, καθὼς καὶ ὁ Μένιππος καὶ ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Θόας καὶ ὁ Ἄγαπαῖος, οἱ ὅποιοι κατέχουν τώρα τὴν πόλιν—καὶ αὐτὰ τὰ ἤξευραν ὅλοι—, κάποιος δὲ Εὐφραῖος, ὁ ὁποῖος κατόκησε κάποτε καὶ ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας⁵, εἰργάζεται πῶς νὰ εἶναι ἐλευθεροὶ καὶ νὰ μὴ γίνουιν κανενὸς δοῦλοι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὅτι ὑβρίζετο οὗτος καὶ ἐπροπηλακίζετο ἀπὸ τὸν λαόν, πολλὰ θὰ εἶχε κανεὶς νὰ εἴπῃ. Ἐν ὅμως ἔτος πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως κατήγγειλε τὸν Φιλιστίδην καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του ὡς προδότας, διότι εἶχεν ἀντιληφθῆ τι ἔκαμναν. Τότε συγκεντρωθέντες ἄνθρωποι πολλοὶ, μισθοδοτούμενοι ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ διευθυνόμενοι παρ' ἐκείνου

μοσθένους *Περὶ εἰρήνης*, 5.

3. Ἡ προσθήκη αὕτη, ἡ ὁποία παραλείπεται εἰς τὰ S καὶ L, φαίνεται μᾶλλον ὡς σημειώσεις παρεμβληθεῖσα κατὰ λάθος εἰς τὸ κείμενον.

4. Ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν, πρβλ. Θουκυδίδου (E', 76): «Οἱ ἄνδρες οἱ τοῖς Λακεδαιμονίοις πράσσοιτες».

5. Ὁ Εὐφραῖος οὗτος ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος, παρέμεινε δὲ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν αὐλήν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας

- ἐκείνου, ἀπάγουσι τὸν Εὐφραῖον εἰς τὸ δεσμωτήριον ὡς
 61 συνταράττοντα τὴν πόλιν. Ὅρων δὲ τοῦθ' ὁ δῆμος ὁ
 τῶν Ὁρειτῶν, ἀντὶ τοῦ τῷ μὲν βοηθεῖν, τοὺς δ' ἀποτυμ-
 πανίσαι, τοῖς μὲν οὐκ ὠργίζετο, τὸν δ' ἐπιτήδειον ταῦτα
 παθεῖν ἔφη καὶ ἐπέχαιρεν. Μετὰ ταῦθ' οἱ μὲν, ἐπ' ἐξου-
 σίας ὀπόσης ἐβούλοντο, ἔπραττον ὅπως ἡ πόλις ληφθή-
 σεται καὶ κατεσκευάζοντο τὴν πρᾶξιν· τῶν δὲ πολλῶν
 εἶ τις αἴσθοιτο, ἐσίγα καὶ κατεπέπληκτο, τὸν Εὐφραῖον
 οἷ' ἔπαθε μεμνήμενοι· οὕτω δ' ἀθλίως διέκειντο, ὥστ'
 οὐ πρότερον ἐτόλμησεν οὐδεὶς, τοιοῦτου κακοῦ προσι-
 ὄντος, ῥῆξαι φωνήν, πρὶν διασκευασάμενοι πρὸς τὰ τεῖχη
 προσήεσαν οἱ πολέμιοι. Τηνικαῦτα δ' οἱ μὲν ἡμύνοντο,
 62 οἱ δὲ προυδίδουσαν. Τῆς δὲ πόλεως οὕτως ἀλούσης αἰ-
 σχρῶς καὶ κακῶς, οἱ μὲν ἄρχουσι καὶ τυραννοῖσι, τοὺς
 τότε σώζοντας ἑαυτοὺς καὶ τὸν Εὐφραῖον ἐτόιμους ὅτι-
 οντες πο εἶν ὄντας, τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δ' ἀποκτείν-
 οντες· ὁ δ' Εὐφραῖος ἐκεῖνος ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν, ἔργῳ
 μαρτυρήσας ὅτι καὶ δικαίως καὶ καθαρῶς ὑπὲρ τῶν πο-
 λιτῶν ἀνθεισθήκει Φιλίππῳ.
- 63 Τί οὖν ποτ' αἴτιον, θαυμάζετε ἴσως, τὸ καὶ τοὺς
 Ὀλυνθίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ τοὺς Ὁρειτάς ἡδῖον
 πρὸς τοὺς ὑπὲρ Φιλίππου λέγοντας ἔλαιν ἢ τοὺς ὑπὲρ
 αὐτῶν; Ὅπερ καὶ παρ' ὑμῖν, ὅτι τοῖς μὲν ὑπὲρ τοῦ βελ-
 τίστου λέγουσιν οὐδὲ βουλομένοις ἔνεστιν ἐνίοτε πρὸς
 χάριν οὐδὲν εἰπεῖν· τὰ γὰρ πράγματ' ἀνάγκη σκοπεῖν
 ὅπως σωθήσεται· οἱ δ' ἐν αὐτοῖς οἷς χαρίζονται Φιλίπ-
 64 πῳ συμπράττουσιν. Εἰσφέρειν ἐκέλευον, οἱ δ' οὐδὲν δεῖν
 ἔφασαν· πολεμεῖν καὶ μὴ πιστεῦειν, οἱ δ' ἄγειν εἰρήνην,
 ἕως ἐγκατελήφθησαν· τᾶλλα τὸν αὐτὸν τρόπον οἶμαι

Περδίκκα, τὸν ὁποῖον προσετάθησε νὰ κατηχήσῃ εἰς τὰς ἰδέας τοῦ διδασκάλου του. Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν αὐτὸς συνεβούλευσε τὸν Περδίκκαν νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὸν νεαρὸν Φίλιππον τὴν διοίκησιν ἐπαρχίας, ἀκείθεν δὲ ἤρχισεν ἡ καταπληκτικὴ σταδιοδρομία τοῦ μετέπειτα μεγάλου βασιλέως. Ὁ Εὐφραῖος, ἀπηγορευθεὶς ἀπὸ ὅ,τι εἶδεν εἰς τὴν ἀλλήν τῆς Μακεδονίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του γενόμενος πολέμιος τῆς μακεδονικῆς ἐπικροῆς.

1. *Τῷ μὲν... τοὺς δέ... τοῖς μὲν... τὸν δέ.* Κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων ρητόρων, ὁ ρητὼρ ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαρίθμησίν του κατ' ἀντίστροφον τάξιν.

2. *Νὰ μπήξῃ φωνήν.* Ὁ Ἡρόδοτος ἔγραφεν (1, 85): «ὁ δὲ παῖς οὗτος ὁ ἀφωνος... ὑπὸ δέους τε καὶ κακοῦ ἔρρηξε φωνήν».

3. Ὅταν ὁ Εὐφραῖος τοὺς κατηγόρει ὡς προδότας.

4. *Νὰ τὸν κατακομματιάσουν· νὰ τὸν τιμωρήσουν καθ' οἷον-δήποτε τρόπον.*

σύρουν τὸν Εὐφραῖον εἰς τὰς φυλακάς, ὡς δῆθεν διαταράσσοντα τὴν πόλιν. Βλέπων ταῦτα ὁ λαὸς τοῦ Ὁρειοῦ, ἀντὶ αὐτὸν μὲν νὰ τὸν βοηθήσῃ, τοὺς ἄλλους δὲ νὰ τοὺς σκοτώσῃ ἀπὸ τὸ ξύλο, κατ' αὐτῶν μὲν δὲν ἐξεδήλωσεν ὀργήν, δι' ἐκεῖνον δὲ ἔλεγεν ¹ ὅτι ἤξιζε νὰ τὰ πάθῃ καὶ ἐχαιρεκάκει δι' αὐτό.

Κατόπιν, οἱ μὲν (ἀντίπαλοί του) ἐνήργουν ἐλευθέρως, μὲ ὄσιν ἤθελαν ἐξουσίαν, πῶς νὰ καταληφθῇ ἡ πόλις καὶ ἐφρόντιζαν νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ σχέδιόν των. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν πολὺν λαόν, ἂν κανεῖς ἀντελαμβάνετο (τὴν προδοσίαν), ἐσιώπα τρομοκρατημένος καὶ ἐνθυμούμενος τί ἔπαθεν ὁ Εὐφραῖος. Εἰς τόσον μάλιστα ἀθλίαν κατὰστασιν εὗρισκοντο, ὥστε κανεῖς δὲν ἐτόλμησε προηγουμένως, ἐνῶ ἐπλησίαζε τοιαύτη καταστροφή, νὰ φωνάξῃ ² καὶ διαμαρτυρηθῇ, παρὰ μόνον ὅταν παρουσιάσθησαν εἰς τὰ τεῖχη οἱ ἐχθροί, ἀφοῦ πλέον τὰ εἶχαν ἐτοιμάσει ὅλα. Τότε μόνον—πολὺ ἄργα ὁμῶς—ἄλλοι μὲν ὑπερήσπιζαν τὴν πόλιν, οἱ ἄλλοι δὲ τὴν ἐπρόδιδαν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πόλις ἐκυριεύθη κατὰ τόσον αἰσχρὸν καὶ ἀνανδρον τρόπον, οἱ τελευταῖοι μὲν κυβερνοῦν καὶ διοικοῦν τυραννικῶς, ἀπὸ ἐκεῖνους δὲ—τὸν λαόν—ποὺ τοὺς ἐγλύτωσαν ἄλλοτε ³ καὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ κάμουν ὅτιδήποτε εἰς τὸν Εὐφραῖον ⁴, ἄλλους μὲν τοὺς ἐξεδίωξαν, ἄλλους δὲ τοὺς ἐφόνευσαν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Εὐφραῖον, αὐτὸς κατεσφάγη μόνος του ⁵, ἀποδείξας ἐμπράκτως ὅτι εἶχε δίκαιον καὶ μὲ ἀφιλοκέρδειαν ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του, ἀνισταθεὶς κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Ποῖον λοιπὸν εἶναι ἄραγε τὸ αἴτιον, θὰ ἐρωτᾶτε ἴσως μὲ ἀπορίαν, ὥστε καὶ οἱ Ὀλύμπιοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς καὶ οἱ Ὁρεῖται νὰ διάκεινται εὐνοϊκώτερον πρὸς τοὺς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου, παρὰ πρὸς τοὺς ὀμιλοῦντας πρὸς τὸ συμφέρον των; Εἶναι τὸ αἴτιον ποὺ παρατηρεῖται καὶ εἰς σᾶς. Ὅτι δηλαδὴ οἱ μὲν ὀμιλοῦντες πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως καὶ νὰ τὸ ἤθελαν κάποτε δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶπουν τίποτε πρὸς εὐχαρίστησίν σας. Τοῦτο συμβαίνει διότι πρέπει νὰ φροντίζουσι πῶς θὰ σωθῇ ἡ κατὰστασις, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ τοὺς κολακευτικούς των λόγους ἐξυπηρετοῦν συγχρόνως καὶ τὸν Φίλιππον. Οἱ μὲν (πατριῶται) προσέτρεπαν νὰ ἐπιβληθοῦν φορολογίαι, οἱ ἄλλοι δὲ (οἱ φίλοι τοῦ Φιλίππου) ἔλεγον ὅτι δὲν χρειάζεται κανεῖς φόρος. Οἱ μὲν (συνεβούλευαν ὅτι ἔπρεπε) νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ δυσπιστοῦν (πρὸς τὸν Φίλιππον), οἱ ἄλλοι δὲ νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη, μέχρις ὅτου κατελήφθησαν ἀπροετοίμαστοι μέσα εἰς τὴν χώραν των. Καὶ τὰ ἄλ-

5. Ὁ Καρύστιος βεβαίως ὅτι πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων τοῦ Παρμενίωνος διαταγῇ τούτου ἐθανατώθη. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Δημοσθένους, ἐγγύτερον τῶν γεγονότων εὗρισκομένου.

πάνθ', ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγω. Οἱ μὲν ἐφ' οἷς χαρισθῶνται, ταυτ' ἔλεγον *καὶ ἐλύπουν οὐδέν*, οἱ δ' ἐξ ὧν ἔμελλον σωθῆσθαι, *προσήσαν δ' ἀπέχθειαι*. Πολλά δὲ καὶ τὰ τελευταῖα οὐχ οὕτως πρὸς χάριν οὐδὲ δι' ἄγνοίαν οἱ πολλοὶ προσίεντο, ἀλλ' ὑποκατακλινόμενοι, ἐπειδὴ τοῖς ὄλοις ἤττασθαι ἐνόμιζον.

- 65 "Ο νῆ τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλω δέδοικ' ἐγὼ μὴ πάθηθ' ὑμεῖς, ἐπειδὴν εἶδητ' ἐκλογιζόμενοι μηδὲν ἐν ὑμῖν ἐνόν· *καὶ τοὺς εἰς τοῦθ' ὑπάγοντας ὑμᾶς ὄρων οὐκ ὀρρωδῶ, ἀλλὰ δυσωποῦμαι· ἢ γὰρ ἐξεπίτηδες ἢ δι' ἄγνοίαν εἰς χαλεπὸν πράγμ' ὑπάγουσι τὴν πόλιν*. Καίτοι μὴ γένοιτο μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ πράγματ' ἐν τούτῳ τεθνάναι δὲ μυριάκις κρεῖττον ἢ κολακεία τι ποιῆσαι Φιλίππου. *Καὶ προέσθαι τῶν ὑπὲρ ὑμῶν λεγόντων τινάς*. Καλὴν γ' οἱ πολλοὶ νῦν ἀπειλήφασιν Ὁρειτῶν χάριν ὅτι τοῖς Φιλίππου φίλοις ἐπέτρεψαν αὐτούς, τὸν δ' Εὐφρατῶν ἐώθουν. Καλὴν γ' ὁ δῆμος ὁ Ἐρετριέων ὅτι τοὺς μὲν ὑμετέρους πρέσβεις ἀπήλασεν, Κλειτάρχῳ δ' ἐνέδωκεν αὐτόν· δουλεύουσί γε μαστιγούμενοι καὶ σφαττόμενοι. Καλῶς Ὀλυνθίων ἐφείσατο, τῶν τὸν μὲν Λασθένη Ἰππαρχον χειροτονησάντων, τὸν δ' Ἀπολλωνίδην ἐκβαλόντων. Μωρία καὶ κακία τὰ τοιαυτ' ἐλπίζειν, καὶ κακῶς βουλευομένους καὶ μηδὲν ὧν προσήκει ποιεῖν ἐθέλοντας, ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν λεγόντων ἀκρωμένους, τηλικαύτην ἠγεῖσθαι πόλιν οἰκεῖν τὸ μέγεθος
- 66 ὥστε, μὴδ' ἂν ὀτιοῦν ἦ, δεινὸν πέσεισθαι. Καὶ μὴν ἐκεῖνό γ' αἰσχρὸν ὕστερόν ποτ' εἶπεῖν· «Τίς γὰρ ἂν φήσῃ ταῦτα γενέσθαι; Νῆ τὸν Δία, ἔδει γὰρ τὸ καὶ ποιῆσαι καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι;» Πόλλ' ἂν εἶπεῖν ἔχοιεν Ὀλυνθιοὶ νῦν, ἃ τότε εἰ προείδοντο, οὐκ ἀπώλοντο· πολλ' ἂν Ὁρεῖται, πολλὰ

1. Τὸ Α προσθέτει τὰ χωρία: *Καὶ ἐλύπουν οὐδέν* καὶ *προσήσαν δ' ἀπέχθειαι*.

2. Ἡ φράσις αὕτη παραλείπεται εἰς πλείστα χειρόγραφα (SLFYO), εὐρίσκειται δὲ εἰς τὴν βουλγάταν. Ὁ Weil δὲν τὴν υἰοθετεῖ.

3. Αἱ λέξεις: *καὶ προέσθαι... τινάς* λείπουν εἰς τὰ SL' μόνον.

4. Εἶναι καταφανὴς ὁ παρὸς εἰρωνικὸς τόνος τοῦ ῥήτορος. Ἡ πόλις καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου παρεδόθη εἰς τὸν τύραννον Φιλισίδην.

5. Ἄντι τοῦ *σφαττόμενοι* SLA, ἢ βουλγ. ἔχει: *στρεβλούμενοι*. Οἱ ἡγέται τοῦ λαοῦ τῆς Ἐρετρίας ἐξωρίσθησαν, ἐπεβλήθη δὲ ὁμοίαιον καθεστῶς τυραννίας.

6. Νὰ ἐλπίζωμεν δηλαδὴ ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ μεταχειρισθῇ μετριοπαθῶς ἕνα λαὸν ὁ ὁποῖος θὰ ὑποβλήθῃ εἰς ταπεινώσεις διὰ τὸν ἐξευμενισμόν.

λα ὅλα φαντάζομαι ὅτι θὰ εἶναι ὅμοια, διὰ νὰ μὴ τὰ ἀναφέρω ἐν πρὸς ἐν ἰδιαιτέρως. Οἱ μὲν ἔλεγαν (εἰς τὸν λαόν) ὅτι ἐχρηιάζετο διὰ νὰ γίνουσι ἀρεστοὶ καὶ τίποτε τὸ δυσάρεστον, οἱ ἄλλοι δὲ ὅτι, ἐμελλε νὰ τὸν σώσῃ καὶ ἐδημιούργουσι ἐχθρότητας¹. Τέλος πάντων ὁ λαὸς ἐπέτρεπε νὰ γίνωνται πολλὰ, ὅχι διότι ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν οὔτε ἀπὸ ἄγνοιαν, ἀλλὰ διότι ὑπέκλυτε νομίζων ὅτι ἦτο κατώτερος εἰς ὅλα.

Αὐτό, μὰ τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, φοβοῦμαι καὶ ἐγὼ μὴπως πάθετε καὶ σεῖς, ὅταν θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι δὲν σὰς εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ κάμετε τίποτε. Ὅταν ἐν τούτοις βλέπω νὰ οἶσ ὁδηγοῦν ἐκεῖ, δὲν φοβοῦμαι ἀλλὰ ἐντρέπομαι. Διότι εἴτε ἐξεπίτηδες εἴτε ἀπὸ ἄγνοιαν ὁδηγοῦν τὴν πόλιν εἰς φοβερὸν ἀδιέξοδον². Εἴθε ὅμως, ὦ Ἀθηναῖοι, νὰ μὴ φθάσουν τὰ πράγματα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο· εἶναι δὲ μυριάδας προτιμότερον νὰ ἀποθάνωμεν παρὰ νὰ σωθῶμεν κολακεύοντες τὸν Φίλιππον καὶ παραδίδοντες εἰς αὐτὸν μερικὸς ἀπὸ ἐκείνους πὺν ὑπερασπίζον τὰ συμφέροντά σας³. Ὁραίαν, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀμοιβὴν ἔλαβαν οἱ κάτοικοι τοῦ Ὁρεοῦ διότι παρεδόθησαν ἐκουσίως εἰς τοὺς φίλους τοῦ Φιλίππου, ἀπεμάκρυναν δὲ τὸν Εὐφραῖον⁴. Ὁραίαν ἐπίσης καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἐρετριᾶς (ἔλαβεν ἀμοιβὴν) πὺν ἐξεδίωξε μὲν τοὺς ἰδικούς σας ἀπεσταλμένους, παρεδόθη δὲ ὁ ἴδιος εἰς τὸν Κλείταρχον. Τώρα εἶναι δούλοι καὶ τοὺς μαστιγώνουσι καὶ τοὺς σφάζουσι⁵. Ὁραία ἔλυπήθη τοὺς Ὀλυνθίους, οἱ ὁποῖοι τὸν μὲν Λασθένην ἐξέλεξαν ἵππαρχον, τὸν Ἀπολλωνίδην δὲ τὸν ἐξεδίωξαν. Εἶναι μωρία καὶ ἀνανδρία νὰ τρέφωμεν τοιαύτας ἐλπίδας⁶, κακῶς δὲ σκεπτόμενοι καὶ μὴ θέλοντες νὰ κάμνωμεν τίποτε ἀπὸ ὅσα πρόκειται, νὰ ἀκροῦμεθα ἐκείνους πὺν συνηγοροῦν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας καὶ νὰ φανταζώμεθα ὅτι κατοικοῦμεν εἰς τόσον μεγάλην πόλιν, ὥστε νὰ μὴ φοβῆται ὅτι θὰ δεινοπαθήσῃ ὁτιδήποτε καὶ ἂν συμβῆ.

Ἄλλὰ καὶ τί ἐντροπὴ βεβαίως κατόπιν (νὰ ὑποχρεωθῶμεν) κάποτε νὰ εἴπωμεν⁷: «Ποῖος θὰ ἐπίστευεν ὅτι μποροῦν νὰ γίνουσι αὐτά; Μὰ τὸν Δία, ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτὸ καὶ νὰ μὴ γίνῃ ἐκεῖνο⁸». Πολλὰ ἀσφαλῶς θὰ εἶχαν νὰ εἴπουν τώρα οἱ Ὀλυνθιοί, πὺν, ἂν τὰ προέβλεπαν τότε, δὲν θὰ κατεστρέφοντο. Πολλὰ

7. Μετὰ τὸ εἰπεῖν SL, ἡ βουλυ. προσθέτει: *συμβάντος τινός*.

8. Ὁ Dindorf εἰς τὸ χωρίον τοῦτο υἰοθέτησε (κατὰ G. H. Schaefer) τὴν γραφὴν: *καὶ τὸ καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι*. Καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος δὲν ἀπηξίωσε νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτὴν τὴν οἰκειάν ἐκφρασίαν. Πρὸβλ. Ὀλυμπικὸς 2, 99 «Ὁ... πλούτος... φέρει τῶν τε καὶ τῶν καιρῶν». Πυθικὸς 5, 74: «Ὁλβος... τὰ καὶ τὰ νέμων». Ὑπάρχει καὶ σήμερον τὸ ὠραιότατον λαϊκόν: *τὸ καὶ τὸ*.

- 69 Φωκείς, πολλά τῶν ἀπολωλότων ἕκαστοι. Ἄλλὰ τί τούτων ὄφελος αὐτοῖς; Ἔως ἂν σφίζηται τὸ σκάφος, ἂν τε μείζον ἂν τ' ἔσται ἢ, τότε χρῆ καὶ ναύτην καὶ κυβερνήτην καὶ πάντ' ἄνδρ' ἐξῆς προθύμους εἶναι, καὶ ὄπως μὴτ' ἐκῶν, μὴτ' ἄκων μηδεὶς ἀνατρέψει, τοῦτο σκοπεῖσθαι· ἐπειδὴν δ' ἡ θάλαττα ὑπέροσχη, μάταιος ἡ σπουδὴ.
- 70 Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἕως ἔσμεν ὄσοι, πόλιν μεγίστην ἔχοντες, ἀφορμάς πλείστας, ἀξιωμα κάλλιστον, τί ποιῶμεν; Πάσαι τις ἡδέως ἂν ἴσως ἐρωτήσων κἀθηται. Ἐγὼ νῆ Δί' ἐρώ, καὶ γράψω δέ, ὥστε, ἂν βούλησθε, χειροτονήσετε.
- Αὐτοὶ πρῶτον ἀμυνόμενοι καὶ παρασκευαζόμενοι, τριήρεσι καὶ χρήμασι καὶ στρατιώταις λέγω,—καὶ γὰρ ἂν ἅπαντες δὴ που δουλεύειν συγχαρήσωνιν οἱ ἄλλοι,
- 71 ἡμῖν γ' ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιστέον,—ταῦτα δὴ πάντ' αὐτοὶ παρεσκευασμένοι καὶ ποιήσαντες φανερά, τοὺς ἄλλους ἤδη παρακαλῶμεν καὶ τοὺς ταῦτα διδάξοντας ἐκπέμπωμεν πρέσβεις πανταχοῦ, εἰς Πελοπόννησον, εἰς Ῥόδον, εἰς Χίον, ὡς βασιλέα λέγω—οὐδὲ γὰρ τῶν ἐκείνω συμφερόντων ἀφέστηκε τὸ μὴ τοῦτον εἶσαι πάντα καταστρέφασθαι—ἴν' ἂν μὲν πείσητε, κοινωνοὺς ἔχητε καὶ τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἀναλωμάτων, ἂν τι δέη, εἰ δὲ μὴ,
- 72 χρόνους γ' ἐμποιῆτε τοῖς πράγμασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔστι πρὸς ἄνδρα καὶ οὐχὶ συνεστῶσης πόλεως ἰσχυρὸν ὁ πόλεμος, οὐδὲ τοῦτ' ἄχρηστον, οὐδ' αἰ πέρυσι πρεσβεῖται αἰ περὶ τὴν Πελοπόννησον ἐκεῖνα καὶ κατηγορεῖται ἄς ἐγὼ καὶ Πολύευκτος ὁ βέλτιστος ἐκεῖνος· καὶ Ἡγήσιππος καὶ

1. Ὁραία ἀλληγορικὴ ἔκφρασις. Ἠρβλ. τοὺς στίχους τῆς Ἀντιγόνης, 189, τοῦ Σοφοκλέους, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν *Περὶ τῆς παραπροσβείας* λόγον: «Ἡδ' (ἢ χθών) ἔστιν ἡ σφίζουσα, καὶ ταύτης ἐπὶ πλείοντες ὀρθῶς τοὺς φίλους ποιούμεθα».

2. Τὸ μέγεθος τοῦ σκάφους δὲν πρέπει νὰ ἐμπνέη ὑπερβολικὸν συναίσθημα ἀσφαλείας (ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν Φίλιππον).

3. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην φράσιν καταφαίνεται ὅτι ὁ Δημοσθένης, συμπληρῶν τὰς διατυπωθείσας καὶ εἰς ἄλλους λόγους τοῦ συμβούλου, συνέταξε καὶ ὑπέβαλε ψήφισμα ἀποφάσεων, ὡς συμπλήρωμα οὕτως εἰπεῖν τοῦ λόγου τούτου. Βλ. κατωτέρω § 76.

4. Ὁ Δημοσθένης ἐπιμένει νὰ προετοιμασθῶν πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀποκρούσων τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ ἐμπνεύσων ἐμπιστοσύνην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ἡ ἕως τότε πλατωνικὴ, τρόπον τινα, ἀντίθεσις τῶν πρὸς τὸν ἐκ Μακεδονίας κίνδυνον, περιοριζομένη εἰς ὠραίους λόγους μόνον, δὲν ἐνέπνεε πλέον ἐμπιστοσύνην. Βλ. β' Ὀλυμπιακὸν § 12.

καὶ οἱ Ὠρεῖται, πολλὰ καὶ οἱ Φωκεῖς, πολλὰ καὶ καθένας ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν καταστραφῆ. Ἄλλὰ τί τοὺς ὠφελοῦν ὅλα αὐτά; Ἐφόσον εἶναι δυνατόν νὰ σωθῆ τὸ σκάφος¹, εἴτε μεγάλο εἶναι εἴτε μικρόν², τότε χρειάζεται καὶ οἱ ναῦται καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ κάθε ἄνθρωπος μὲ τὴν σειρὰν του νὰ εἶναι πρόθυμοι καὶ νὰ κοιτάζουν πῶς νὰ μὴ τὸ ἀναποδογυρίσῃ κανεὶς εἴτε ἐκουσίως εἴτε ἀκουσίως. Ὅταν σηκωθῆ ἡ θάλασσα (καὶ τὸ πλοῖον βυθισθῆ), τότε ἀποβαίνει ματαία κάθε προσπάθεια.

Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐφόσον ἀκόμῃ εἴμεθα σώοι καὶ ἔχομεν πόλιν ἰσχυροτάτην, μέσα δὲ πάμπολλα καὶ φήμην περιλάμπρον, τί πρέπει νὰ κάμωμεν; Ἀπὸ πολλοῦ ἴσως θὰ ὑπάρχῃ κανεὶς μεταξύ τῶν ἀκρατῶν μου πού θὰ ἠθέληεν εὐχαρίστως νὰ ἀπευθύνῃ αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν. Ἐγώ, μὰ τὸν Δία, θὰ τὸ εἶπω. Θὰ διατυπώσω μάλιστα καὶ ἐγγράφως τὴν γνώμην μου, ὥστε ἂν θέλετε νὰ τὴν ἐπικυρώσετε μὲ τὴν ψήφον σας³.

Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι πρῶτοι νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀποκρούωμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ παρασκευαζώμεθα εἰς τριήρεις, χρήματα καὶ στρατιώτας⁴, διότι καὶ ἂν ὅλοι οἱ ἄλλοι (Ἕλληνας) συγκατανεύουν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὴν δουλείαν, ἡμεῖς τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἀγωνισθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅταν λοιπὸν προετοιμασώμεν ὅλα αὐτὰ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τὰ καταστήσωμεν⁵ φανερά (εἰς τοὺς Ἕλληνας), τότε ἄς προσκαλοῦμεν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἄς στέλλωμεν πανταχοῦ πρεσβείας, διὰ νὰ τοὺς πληροφορήσουν περὶ αὐτῶν, εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ρόδον, τὴν Χίον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, θὰ ἔλεγα—διότι συμφέρον καὶ ἐκείνου εἶναι νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸν Φίλιππον νὰ ὑποτάξῃ τὰ πάντα⁶—, ὥστε ἂν μὲν τοὺς πείσετε νὰ συμμετάσχουν εἰς τοὺς κινδύνους καὶ εἰς τὰς δαπάνας, ἂν παραστῆ ἀνάγκη, εἰδ' ἄλλως, θὰ ἔχετε τοῦλάχιστον κέρδος ἀπὸ τὰς ἀναβολὰς τῶν ἐπιχειρήσεων. Διότι ὅταν πολεμῆ κανεὶς ἐναντίον ἀνδρὸς καὶ ὄχι πρὸς τὴν δύναμιν καμμιᾶ, πόλεως διωργανωμένης, οὔτε τοῦτο (ἡ ἀναβολὴ) εἶναι πρᾶγμα ἀνωφελές⁷ οὔτε αἱ περυσινὰ ἐκείναι πρεσβεῖαι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ αἱ (ἐναντίον του) κατηγορίαι, τὰς ὁποίας διευτύσαμεν κατὰ τὴν περιοδείαν μας ἐγὼ καὶ ὁ ἄριστος ἐκείνος ὁ Πολύευκτος καὶ ὁ Ἡγήσιππος καὶ ἄλλοι⁸ ἐμποδίσαν-

5. Μετὰ τὸ ποιήσαντες S, ἡ βουλγ. προσθέτει: τοῖς Ἕλλησι.

6. Αἱ λέξεις: Πανταχοῖ... μέχρι τοῦ: καταστρέψασθαι παραλείπονται μόνον εἰς τὸ S.

7. Κερδίζει κανεὶς χρόνον, γενικῶς εἶναι ὄφελος ὅταν ἔχῃ νὰ κάμῃ μὲ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δυνατόν νὰ πέσῃ ἀσθενής ἢ νὰ ἀποθάνῃ, ἐνῶ ὅταν πρόκειται περὶ κράτους (πόλεως) ἀντιμετωπίζει κανεὶς τὴν μόνιμον καὶ συνεχῆ δύναμιν του.

8. Πρόκειται περὶ προσώπων γνωστῶν διὰ τὰ ἀντιμακεδονικά

οἱ ἄλλοι πρέσβεις περιήλθομεν, καὶ ἐποίησαμεν ἐπισχεῖν ἐκεῖνον καὶ μὴτ' ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλθεῖν μὴτ' εἰς Πελοπόννησον ὀρμηῆσαι.

- 73 Οὐ μέντοι λέγω, μηδὲν αὐτοῦς ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγκαῖον ἐθέλοντας ποιεῖν, τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν· καὶ γὰρ εὖηθες τὰ οἰκεῖ' αὐτοῦς προΐεμένους τῶν ἀλλοτρίων φάσκειν κήδεσθαι, καὶ τὰ παρόντα περιορῶντας ὑπὲρ τῶν μελλόντων καὶ τοὺς ἄλλους φοβεῖν. Οὐ λέγω ταῦτα· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐν Χερβρόνησφ χρήματ' ἀποστέλλειν φημί δεῖν καὶ τᾶλλ' ὄσ' ἀξιοῦσι ποιεῖν, αὐτοῦς δὲ παρασκευάζεσθαι, καὶ πρώτους ἂ χρῆ ποιῶντας τότε καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας συγκαλεῖν, συνάγειν, διδάσκειν, νοθετεῖν· ταῦτ' ἐστὶ πόλεως ἀξίωμ' ἐχούσης ἡλικὸν
- 74 ὁμῖν ὑπάρχει. Εἰ δ' οἴεσθε Χαλκιδέας τὴν Ἑλλάδα σώσειν ἢ Μεγαρέας, ὑμεῖς δ' ἀποδράσεσθαι τὰ πράγματα, οὐκ ὀρθῶς οἴεσθε· ἀγαπητὸν γὰρ ἕαν αὐτοὶ σώζωνται τούτων ἕκαστοι. Ἄλλ' ὁμῖν τοῦτο πρακτέον· ὁμῖν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτήσαντο καὶ κατέλιπον μετὰ
- 75 πολλῶν καὶ μεγάλων κινδύνων. Εἰ δ' ὁ βούλεται ζητῶν ἕκαστος καθεδεῖται καὶ ὅπως μηδὲν αὐτὸς ποιήσει σκοπῶν, πρῶτον μὲν οὐ μὴ ποθ' εὖρη τοὺς ποιήσοντας· *εἰ γὰρ ἦσαν, εὖρηνητ' ἂν πάλοι, ἔνεκά γε τοῦ μηδὲν ἡμᾶς αὐτοῦς ποιεῖν ἐθέλειν, ἀλλ' οὐκ εἰσίν*· ἔπειτα δέδοιχ' ὅπως μὴ πάνθ' ἅμ' ὄσ' οὐ βουλόμεθα ποιεῖν ἡμῖν ἀνάγκη γενήσεται.
- 76 Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα λέγω, ταῦτα γράφω· καὶ οἴομαι καὶ νῦν ἔτι ἐπανορθωθῆναι ἂν τὰ πράγματα τούτων γιγνομένων. Εἰ δέ τις ἔχει τούτων τι βέλτιον, λεγέτω καὶ συμβουλευέτω. Ὅτι δ' ὁμῖν δόξει, τοῦτ', ὧ πάντες θεοὶ, συνενέγκοι.

τες αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ καὶ οὔτε κατὰ τῆς Ἀμβρακίας νὰ βαδίσῃ¹ οὔτε καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ ἐφορμήσῃ.

Δὲν λέγω βεβαίως νὰ κάμνετε ἔκκλησιν εἰς τοὺς ἄλλους, ἔάν σεις δὲν θέλετε νὰ πράξετε τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας. Διότι θὰ ἦτο μωρὸν, ἐνῶ ἐγκαταλείπετε εἰς τὴν τύχην τὰ ἰδικὰ σας ζητήματα, νὰ λέγετε ὅτι φροντίζετε διὰ τὰ ξένα, παραμελοῦντες δὲ τὰ παρόντα νὰ ἐνδιαφέρεσθε διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, φοβίζοντες καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀσφαλῶς δὲν λέγω τοῦτο. Ἄλλ' εἰς μὲν τοὺς ἐν Χερρονήσῳ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ στέλλετε χρήματα καὶ νὰ κάμνετε ὅ,τι ἄλλο ζητοῦν, νὰ προπαρασκευάζεσθε δὲ καὶ σεις οἱ ἴδιοι. Τότε μόνον, ὅταν πρῶτοι θὰ κάμνωμεν ὅ,τι πρέπει², νὰ συγκαλήτε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, νὰ τοὺς συναθροίσετε, νὰ τοὺς διαφωτίζετε καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύετε. Αὐτὴν τὴν στάσιν ὀφείλει νὰ τηρήσῃ πόλις ἔχουσα τόσῃν ὑπόληψιν ὅσην ἡ ἰδική σας. Ἐάν ὅμως νομίζετε ὅτι τὴν Ἑλλάδα θὰ σώσουν οἱ Χαλκιδεῖς ἢ οἱ Μεγαρεῖς, σεις δὲ θὰ ἀποφύγετε τὰς ἐνοχλήσεις, δὲν ἔχετε ὀρθὴν γνώμην. Διότι θὰ ἦτο εὐχάριστον ἂν σφίξεται καὶ μόνος τοῦ ὁ καθένας ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ σεις πρέπει νὰ τὸ κάμνετε αὐτό. Τὴν τιμὴν αὐτὴν ἀπέκτησαν καὶ σᾶς τὴν ἐκκληροδότησαν οἱ πρόγονοι μὲ πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους. Ἄν ὅμως ὁ καθένας κάθεται ζητῶν ὅ,τι θέλει καὶ προσπαθῶν νὰ μὴ κάμῃ τίποτε μόνος του, κατὰ πρῶτον μὲν ποτὲ δὲν θὰ εὗρῃ ἐκείνους ποῦ θὰ κάμουν (ὅ,τι δὲν κάμνει αὐτός),—διότι ἂν ὑπῆρχαν θὰ τοὺς εὕρισκαν ἀπὸ μακροῦ, δεδομένου ὅτι ἀπὸ πολλοῦ δὲν θέλομεν νὰ κάμωμεν τίποτε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν³—, ἔπειτα δὲ φοβοῦμαι μήπως εὐρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν διὰ μᾶς πᾶν ὅ,τι δὲν θέλομεν.

Καὶ ἐγὼ μὲν αὐτὰ λέγω, αὐτὰ προτείνω ἐγγράφως. Καὶ τώρα ἀκόμη νομίζω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διορθωθοῦν τὰ πράγματα ἂν γίνουν αὐτὰ (ποῦ προτείνω). Ἄν ἐν τούτοις ἔχη κανεὶς νὰ προτείνῃ τίποτε καλύτερον, ἄς τὸ λέγῃ καὶ ἄς δίδῃ τὴν γνώμην του. Ὅ,τι δὲ ἐγκρίνετε σεις, εἴθε ὧ θεοὶ πάντες νὰ ἀποβῇ εἰς καλόν.

1. Ὁ Φίλιππος ἐβάδιζε πράγματι κατὰ τῆς Ἀμβρακίας ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησε.

2. Ἡ φράσις: καὶ πρώτους. . . τότε καί, εὐρισκομένη εἰς τὴν βουλγάταν, δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ χειρόγραφα SFYO.

3. Τὰ χειρόγραφα SFO παραλείπουν αὐτὴν τὴν φράσιν.

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ Δ'

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.

1. Τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας καὶ γνησιότητός του.

Τοὺς νεωτέρους μελετητὰς τοῦ Δημοσθένους ἀπησχόλησεν εὐρύτατα τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος καὶ χρονολογίας τοῦ δ' *Φιλιππικοῦ*. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς βεβαίως ἐτι ἐξεφωνήθη ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου, ἦτοι κατὰ τὸ 4ον ἔτος τῆς 109ης Ὀλυμπιάδος (τῷ 341—340 π. Χ.). Προσθέτει ὁμοίως ἐτι εἰς αὐτὸν ὁ ρήτωρ κατηγορεῖ τὸν Φίλιππον ἐτι παρεβίασε τὴν εἰρήνην, καλεῖ δὲ τοὺς Ἀθηναίους νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὸ Βυζάντιον¹. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐφάνη παράδοξον εἰς τοὺς κριτικούς, οἱ ὅποιοι δὲν βλέπουν εἰς τὸ κείμενον τοιαύτην μνείαν. Κατὰ τὸν ρήτορα, ἡ Ἐθβοια εἶναι ἀκόμη εἰς χεῖρας τῶν φίλων τοῦ Φιλίππου (§ 68), ὁ Κλείταρχος πάντοτε τύραννος τῆς Ἐρετρίας (§ 8), ὁ Φιλιστίδης καὶ ἡ μακεδονίζουσα μερὶς δεσπόζουν εἰσέτι εἰς τὸν Ὀρεόν (§ 9). Ἐν τούτοις ἡ Ἐρέτρια εἶχεν ἀπελευθερωθῆ τῷ 340², ὁ Ὀρεὸς δὲ ἀκόμη ἐνωρίτερον, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 341, χάρις εἰς τὰς κοινὰς προσπάθειαις Ἀθηνῶν, Χαλκίδος καὶ Μεγάρων. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται καταδεικνύουν ἐτι ἡ ἐπίμονος πολιτικὴ τοῦ Δημοσθένους ἀφύπνισε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐδρισκόμεθα λοιπὸν εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ἀναφερομένου ἀπὸ τὸν Διονύσιον ἀττικῶν ἔτους (δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἔτους 341 π. Χ.), εἶναι ἐπομένως δύσκολον νὰ κατανοήσωμεν πῶς ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς ἀνέγνωσεν εἰς τὸν δ' *Φιλιππικόν* συμβουλήν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ βοηθήσουν τὸ Βυζάντιον. Τὸ ὄνομα αὐτῆς τῆς πό-

1. *Πρώτη πρὸς Ἀμμαῖον Ἐπιστολή*, 10: «Μετὰ Σωσιγένην ἄρχων ἐστὶ Νικόμαχος, ἐφ' οὗ τὴν ἐνδεκάτην δημογορίαν διελήλυθε περὶ τοῦ λελευκέναι τὴν εἰρήνην Φίλιππον, καὶ τοὺς Ἀθηναίους πείθει Βυζαντίους ἀποστεῖλαι βοήθειαν, ἧς ἐσὶν ἀρχή· Καὶ σπουδαῖα νομίζων, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.»

2. Γράφει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου εἰς τὸν *Κατὰ Κτησιφώντος* λόγον του, § 109: «Ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου, Φιλίππου βασιλεύοντος ἔτος εἰκοστόν, Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες εἰς Ἐθβοίαν Φωκίωνος στρατηγούντος τὸν τε τύραννον τῶν Ἐρετριέων Κλείταρχον ἀπέκτειναν καὶ τὴν πόλιν τοῖς Ἐρετριεῦσι παρέδωκαν καὶ δημοκρατίαν κατέστησαν.»

λεως μνημονεύεται μόνον μίαν φοράν εἰς τὸν λόγον τοῦτον (§ 68), ὁ ρήτωρ δὲ λέγει ἀπλῶς ὅτι εἶπε καὶ εἰς τοὺς δύο προηγουμένους. (*Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* § 66 καὶ γ' *Φιλιππικὸς* § 35), ὅτι δηλαδὴ ὁ Φίλιππος προτίθεται νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Γνωρίζομεν ὁμῶς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Διονύσιον ὅτι ἡ πρόβλεψις αὕτη ἐπραγματοποιήθη βραδύτερον, τὸ Βυζάντιον δὲ καὶ ἡ Πέρινθος ἐπολιορκήθησαν ἀπὸ τὸν Φίλιππον ἐπὶ τοῦ ἐπομένου ἀρχοντος (δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἔτους 340). Ἔτι περισσότερον μάλιστα. Εἰς τὸ προοίμιον (§ 6) ὁ ρήτωρ φαίνεται ὑπαινισσόμενος ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐξεφώνησε τὸν λόγον, οἱ Βυζάντιοι «ἀπεφάσιον νὰ ἀμυνθοῦν μόνοι τῶν», ἴσως μὴ συγχωροῦντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους παλαιὰς διαφορὰς. Τέλος ἡ γενικὴ κατάστασις εἶναι ἡ αὕτη οὐσιαστικῶς, ὡς καὶ ὅταν ἐξεφώνῃ τοὺς δύο προηγουμένους λόγους. Μόνον εἰς ἓν σημεῖον (§ 29) ὁ Δημοσθένης ὑπαινίσσεται ἐπικείμενον κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χωρίον τοῦτο παραμένει σκοτεινόν. Ὁ Σχολιαστὴς φαντάζεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον λάθει τὴν εἰδησιν τῆς ἐνισχύσεως τὴν ὁποίαν ἔστειλεν ὁ Φίλιππος εἰς τοὺς Καρδιανούς, λησιμονεῖ ὁμῶς ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Καρδίας ἀπὸ μακεδονικὸν στράτευμα μνημονεύεται ἤδη εἰς τοὺς δύο προηγουμένους λόγους.

Τὸ ζήτημα ἐν τούτοις τῆς χρονολογίας περιπλέκεται καὶ μὲ πρόβλημα γνησιότητος. Τὸν δ' *Φιλιππικόν* ἐξεφώνησε πράγματι ὁ Δημοσθένης; Δύο ἐρωτήματα θέτει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης του: Πρῶτον, πλέον τοῦ ἐνὸς τρίτου τῆς δημηγορίας (αἱ παράγραφοι 11—27 καὶ 55—70) παραλαμβάνονται σχεδὸν αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸν προγενέστερον λόγον *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*. Δεύτερον, ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τῆς διανομῆς τῶν χρημάτων τοῦ θεωρικῶν κονδυλίου, ἐνῷ ἀλλαχοῦ τὴν ἀποκρούει μετὰ δριμύτητος. Αἱ διαπιστώσεις αὗται φαίνονται τόσοσ παραδόξοι, ὥστε πολλοὶ κριτικοί, ἰδίως ὁ Ἄγγλος Dobree, καὶ Γερμανοὶ ἐκδόται, καθὼς ὁ A. Schaefer, δὲν διστάζουν νὰ θεωροῦν τὸν δ' *Φιλιππικόν* ὡς ἔργον πλαστογράφου. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Βυζαντινὸν συγγραφέα τοῦ 15ου αἰῶνος Ἰωάννην τὸν Σκελιώτην, τὴν γνησιότητα τοῦ λόγου ἠμφεσβήτησε καὶ ὁ Ἀναστάσιος ὁ Ἐφέσιος, ὡς καὶ τινες συγγραφεῖς πραγματειῶν περὶ ρητορικῆς¹, καὶ ὅτι οἱ σχολιασταὶ Ἀλέξανδρος, Δίσκορος καὶ Ζήνων εἶχον ἐγείρει ἀμφιβολίας περὶ τινων σημείων τοῦ λόγου. Ἄλλ' αἱ ἀμφισβητήσεις αὗται δὲν ἦσαν διαδεδομέναι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, ὁ Λιβάνιος, ὁ

1. Βλ. Walz: *Rhet. Gr.*, τ. VI, σ. 253: «Ἀναστάσιος δὲ ὁ Ἐφέσιος καὶ τινες τῶν τεχνογραφῶν ἐκ τῆς λέξεως ταύτης (μανδραγόρας, § 6) νοθεύουσι τὸν λόγον».

Ἐρμογένης, ὁ Ἄρποκρατίων οὐδαμῶς ἀμφιβάλλουν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ λόγου.

Κυρίως δὲ οἱ νεώτεροι κριτικοὶ ἐδραξαν τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἠσχολήθησαν διὰ μακρῶν περὶ αὐτοῦ, εἰς ἀτέριμονας συζητήσεις ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ λόγου. Τὸ συμπέρασμα ὄλων τούτων εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται περὶ πλαστοῦ ἔργου, μὴ ὀφειλομένου εἰς τὸν μέγαν ρήτορα, ἀλλὰ περὶ ρητορικῶν τεμαχίων συνταχθέντων ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ συγκεντρωθέντων κατόπιν εἰς ἓνα λόγον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπεστήριξεν ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Grote, υἱοθετεῖ δὲ τὴν ἀποφίν του καὶ ὁ τελευταῖος Γάλλος μεταφραστὴς τοῦ Δημοσθένους M. Croiset. Γενικῶς εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λόγος θεωρεῖται γνήσιος, ὁ Weil δὲ ἀνέπτυξε σοβαρὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχειρήματα. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Boehnecke πιστεύει εἰς τὴν γνησιότητα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Spengel, ἀφοῦ τὴν κατεπολέμησε κατ' ἀρχάς, θεωρεῖ παρακεκινδυνευμένον νὰ μὴ περιλαμβάνωμεν τὸν δ' Φιλίππικόν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουν καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς φιλόλογοι.

2. Περιεχόμενον τῆς δημηγορίας.

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ λόγου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰς τὸ προοίμιον (§ 1—10) ὁ ρήτωρ ἐκθέτει τὴν ἀποχαύνωσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ καταστρεπτικὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς. Μολονότι ἐν τούτοις ὁ ρήτωρ δὲν καθορίζει, ὡς συνήθως, τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, αἱ μομφαὶ του διὰ τὴν ἀδράνειαν τῶν συμπολιτῶν του φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ Δημοσθένους, καίτοι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου δὲν ὁμοιάζει πρὸς προοίμιον ἀλλὰ πρὸς γενικὴν τινα ἀνάπτυξιν. Γενικῶς αἱ 10 πρῶται παράγραφοι, ὅπως παρετήρησεν ὁ Weil, δὲν ὀφείλονται εἰς πλαστογράφον, ἀλλ' εἶναι γνησιώταται Δημοσθενικάι.

Ἀπὸ τῆς § 11 μέχρι τῆς 27 ἐπακολουθεῖ τὸ πρῶτον μέρος, τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἀνέπτυξεν εἰς τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* λόγον ἀλλὰ καὶ τινα χωρία τῶν δύο πρώτων *Φιλίππικῶν*. Ὁ ρήτωρ τονίζει ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι ἐχθρὸς τῆς πολιτείας ἀδιάλλακτος, δὲν πρέπει δὲ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ φεισθοῦν οὔτε κῆπων οὔτε θυσῶν διὰ νὰ τὸν ἀποκρούσουν. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς δημηγορίας ἀμφισβητεῖται ἂν ἐξεφωνήθη ἐνώπιον τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, ἐφόσον τὰ αὐτὰ ἐλέχθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος ὀλίγας ἐβδομάδας προηγουμένως.

Τὸ τρίτον μέρος ἀποτελοῦν αἱ παράγραφοι 28—34, εἰς τὰς ὁποίας τονίζει ὅτι ἀπωλέσθη πολὺτιμος χρόνος, δὲν εἶναι δὲμος πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ γίνῃ μία προσπάθεια, ἡ ὁποία δὲν ἀπαιτεῖ προσωπικὰς θυσίας τῶν πολιτῶν καὶ ἔχει ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Εἰς τὸ

σημείον τοῦτο ὁ ρήτωρ κάμνει μίαν πρότασιν ἀπροσδόκητον: νὰ σταλῆ πρεσβεία εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ νὰ ζητησῆ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσίν του. Ἄς ἀφήσωμεν, τονίζει, τὰς ἀνοησίας, ὅτι οὗτος εἶναι «κοινὸς ἔλων ἐχθρὸς» καὶ ἄς ἐνθυμηθῶμεν μάλ-
λον τὰς παλαιὰς προτάσεις του περὶ συμμαχίας, τὰς ὁποίας προσ-
φάτως ἀπερρίψαμεν. Κατὰ τὸν Φιλόχορον αἱ προτάσεις αὐτὰι
ἔγιναν ἀπὸ τῶν Ἄρταξέρξην Ὁχον ἐπὶ ἄρχοντος Λυκίσκου
(344—343 π. Χ.). Ἐπομένως τὸ μέρος τοῦτο ἐγράφη μετὰ τὴν
χρονολογίαν αὐτὴν, κατὰ τὸν Δίδυμον δὲ τῷ 340. Ἄν ὁμοῦς ἐγράφη
τῷ 340, πῶς εὐρίσκεται μαζὶ μὲ τὸ μέρος τοῦ προοιμίου (§ 7—10),
ὅπου περιγράφει τὴν κατάστασιν τῆς Εὐδοίας κατὰ τὸ 341; Καὶ
αὐτὸ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολογίαν. Ὡς πρὸς τὴν πατρότητα,
τὸ τρίτον μέρος εἶναι ἀσφαλῶς τοῦ Δημοσθένους.

Τὴν μεγαλυτέραν δυσκολίαν νὰ παραδεχθῶν ὅτι πρόκειται
περὶ ἐνιαίου λόγου τοῦ μεγάλου ρήτορος συνήντησαν οἱ μελε-
τηταὶ του εἰς τὸ ἴον μέρος τοῦ δ' Φιλιππικοῦ (§ 35—45), ὅπου
ἀπροσδόκητως ὁ ἀμειλικτὸς δῶκτης τῆς εἰς τὸν λαὸν διανομῆς
τῶν θεωρικῶν χρημάτων—ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἐζήτει μέ-
ρος τοῦ κονδυλίου τούτου νὰ διατίθεται πρὸς πληρωμὴν τῶν
στρατιωτῶν, μέρος δὲ πρὸς ἀμοιβὴν διαφόρων δημοσίων ὑπηρε-
σιῶν—γίνεται αἰφνιδίως ὑπέρμαχος τῆς διατηρήσεως τοῦ παλαιοῦ
προορισμοῦ τοῦ ταμείου καὶ τῆς διαθέσεως τῶν χρημάτων του
εἰς τοὺς ἀπόρους. Συγχρόνως, εἰς ἀντάλλαγμα, ζητεῖ ἀπὸ τοὺς
πτωχοὺς νὰ σέβωνται τὰς ἰδιωτικὰς περιουσίας καὶ νὰ μὴ κατα-
διώκωνται οἱ πλούσιοι μὲ κατασχέσεις κλπ. Ἡ μεταστροφή
αὕτη τοῦ ρήτορος εἰς μίαν τῶν κυριωτέρων ἰδεῶν του ἐφάνη
παράδοξος εἰς τοὺς νεωτέρους κριτικούς, τινὲς τῶν ὁποίων ἀμφι-
σβητοῦν τὴν γνησιότητά της, ἄλλοι δὲ τοποθετοῦν τὸ μέρος
τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Δημοσθέ-
νους καὶ ὄχι τῷ 341—340, ἐν ἔτος πρὸ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ
ἰδίου ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων ὅπως τὸ θεωρικὸν διατεθῆ εἰς
στρατιωτικὰς δαπάνας.

Ἡ συνέχεια τοῦ λόγου (§ 46—53), ὑπενθυμίζουσα εἰς τινα
σημεῖα τοὺς Ὀλυνθιακοὺς καὶ τὸν γ' Φιλιππικόν, ἀλλὰ μὲ
νέας καὶ ἄδροτέρας ἐκφράσεις, δὲν ἐπιτρέπει καμμίαν ἀμφιβο-
λίαν ὡς πρὸς τὴν γνησιότητά της. Ἐπακολουθοῦν πολλαὶ ἐπανα-
λήψεις τοῦ γ' Φιλιππικοῦ, καὶ κυρίως τοῦ λόγου *Περὶ τῶν ἐν
Χερρονήσῳ* (§ 54—69), γνήσιαι ἐπίσης. Καὶ ὁ λόγος τερματίζε-
ται (§ 70—74) μὲ μίαν εἰαίαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἀριστομήδους¹,
διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐκκλήσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μετα-

1. Τὸ μέρος τοῦτο ἔχει γραφῆ κατὰ τρόπον θαυμάσιον. Μὲ τὴν
δριμύτητα τῆς γλώσσης καὶ τὴν ρητορικὴν του τέχνην ὑπενθυμιζει
τεμάχια τῶν κατὰ Αἰσχίνου λόγων τοῦ Δημοσθένους.

βάλλον μεθόδους, χωρίς όμως να κάμνη οιαδήποτε πρότασιν (§ 75-76).

Τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης μελέτης τοῦ δ' *Φιλιππικοῦ* καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ συζητήσεων τῶν ειδικῶν εἶναι ὅτι, ἐξαιρέσει τοῦ μέρους τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὸ *θεωρικόν*, τὸ ὅποιον τινὲς μόνον ἀμφιβάλλον ἂν εἶναι τοῦ Δημοσθένους¹, ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα τῆς δημηγορίας ἔχει διαπιστωθῆ ὅτι εἶναι πράγματι τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ρήτορος. Παρὰ τὰς διαφόρους χρονολογίας κατὰ τὰς ὁποίας συνέταξε τὰ διάφορα μέρη τοῦ λόγου τούτου, εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ ρήτωρ κτῆκεν ἀσυμπλήρωτον τὴν συναρμολόγησιν ὠραίων πράγματι ρητορικῶν τεμαχίων, τὰ ὅποια προώριζεν ἴσως νὰ ἐπεξεργασθῆ περισσότερον. Τινὲς μάλιστα δὲν ἀποκλείουσι ὅτι εἰς τὸν δ' *Φιλιππικόν* ὁ Δημοσθένης ἤρχισε νὰ συγκεντρῶνῃ τὰ καλύτερα καὶ σπουδαιότερα τεμάχια τῶν κατὰ Φιλίππου ἀγορεύσεων του, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν παρὰ τῷ λαῷ διάδοσιν τῶν πολιτικῶν του ἰδεῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο διέκοψαν πιθανῶς γεγονότα τοῦ βίου του ἢ καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος. Ὅπως δὲ ποτε, παρὰ τὰς συζητήσεις τῶν ειδικῶν, ἔχομεν ἐνώπιόν μας ἔργον τοῦ Δημοσθένους—ἀσχέτως τοῦ ἂν ἐξεφωνήθη καὶ τότε—, εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ ὁποίου, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, αἰσθανόμεθα τὴν φλογερὰν πνοὴν τῆς ρητορικῆς δυνάμεως τοῦ τελευταίου μεγάλου Ἀθηναίου, μὲ ὅλας του τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας. Αἱ ἐπὶ μέρους συζητήσεις καὶ ἀμφισβητήσεις σημείων τινῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μειώσουν τὴν γενικὴν ἐκ τοῦ λόγου ἐντύπωσιν, ὁ ὅποιος ἐμφανίζει τὸν Δημοσθένην ἐν ὅλῃ του τῇ δράσει.

1. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Δημοσθένης οὐδέποτε προέτεινε τὴν ἀπόλυτον κατάργησιν τοῦ *θεωρικοῦ* κονδυλίου, ἀπλῶς δὲ τὴν ἀναστολήν του εἰς περίοδον πολέμου, χωρὶς ἐκ τούτου ἢ πολιτεία νὰ παύσῃ ἐνισχύουσα οἰκονομικῶς τοὺς ἀπόρους πολίτας. Ὁ Weil ἀποδίδει τὴν μεταστροφὴν τοῦ Δημοσθένους ὡς πρὸς τὸ *θεωρικόν*, ὅχι εἰς τὸν ἐπελθόντι θάνατον τοῦ ἀντιπάλου του καὶ μεγάλου προμάχου τοῦ κονδυλίου τούτου Εὐβούλου—ὅπως ὑπεστήριξεν ὁ Σχολιαστὴς τοῦ ρήτορος—, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀπόρους τάξεις πρὸς τοὺς πλουσίους, οἱ ὅποιοι καταδικάζομενοι μὲ κατασχέσεις ἀπὸ τὸν λαὸν ἤρχισαν νὰ δυσαναχετοῦν κατὰ τῶν ὑποστηριζομένων ἀπὸ τὸν ρήτορα φοιολογικῶν μέτρων.

ΛΙΒΑΝΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Και οὗτος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχει τῷ φθάνοντι καὶ πλέον οὐδὲν οὐδ' ἴδιον, πλὴν τὸ περὶ τῆς δημοσίας πολιτεῦμα. Διαφερομένων γὰρ τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς πένητας, ὁ Δημοσθένης καταπαύειν πειρᾶται τὴν στάσιν, τῷ μὲν δήμῳ παραινῶν μὴ θυμύειν τὰς τῶν πλουσίων οὐσίας, τοῖς δὲ πλουσίοις μὴ φθογεῖν τοῖς ἀπόροις τοῦ δημοσίου λήμματος. Πείθει δὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα περὶ συμμαχίας πρεσβεύεσθαι.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ'

- 1 Καὶ σπουδαῖα νομίζων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλευέσθε καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει, πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν. Οὐκ ὀλίγων δ' ὄντων ἀμαρτημάτων οὐδ' ἐκ μικροῦ χρόνου συνειλεγμένων ἐξ ὧν φαύλως ταῦτ' ἔχει, οὐδέν ἐστιν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πάντων δυσκολώτερον εἰς τὸ παρὸν ἢ ὅτι ταῖς γνώμας ὑμεῖς ἀφεστήκατε τῶν πραγμάτων καὶ τοσοῦτον χρόνον σπουδάζεθ' ὅσον ἂν κάθησθ' ἀκούοντες ἢ προσγγεληθῆ τι νεώτερον, εἴτ' ἀπελθὼν ἕκαστος ὑμῶν οὐ μόνον οὐδέν φροντίζει περὶ αὐτῶν, ἀλλ' οὐδέ μέμνηται.
- 2 Ἡ μὲν γάρ οὖν ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία, ἣ πρὸς πάντας ἀνθρώπους Φιλίππος χρῆται, τοσαύτη τὸ πλῆθος ὄσσην ἀκούετε· ὅτι δ' οὐκ ἔνι ταύτης ἐκείνιν ἐπισχεῖν ἐκ λόγου καὶ δημηγορίας οὐδεὶς ἀγνοεῖ δήπου. Καὶ γὰρ εἰ μὴδ' ἀφ' ἑνὸς τῶν ἄλλων τοῦτο μαθεῖν δύναται τις, ὧδὶ λογισάσθω. Ἡμεῖς οὐδαμοῦ πώποτε, ὅπου περὶ τῶν δικαίων εἰπεῖν ἐδέησεν, ἠτήθημεν οὐδ' ἀδικεῖν ἐδόξαμεν, ἀλλὰ πάντων πανταχοῦ κρατοῦμεν καὶ περιεσμεν
- 3 τῷ λόγῳ. Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτ' ἐκείνῳ φαύλως ἔχει τὰ πράγματα ἢ τῇ πόλει καλῶς; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἐπειδὴν γὰρ ὁ μὲν λαβὼν μετὰ ταῦτα βαδίζῃ τὰ ὄπλα πασι τοῖς οὖσιν ἐτοίμως κινδυνεύσων, ἡμεῖς δὲ καθώμεθ' εἰρηκό-

1. Ὑπαινίσσεται ἀναμφιβόλως τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηνηῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν κατακτητικῶν σχεδίων τοῦ Φιλίππου. Ὁ τρόπος οὗτος ἐνάρξεως ῥητορικοῦ λόγου ἦτο συνήθης τότε εἰς τὰς Ἀθήνας. Πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν *Περὶ εὐρήνης* 1, ἔλεγεν: «Ἀπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλευεῖν».

2. Ὅσσην τὴν ἀκούετε ἀπὸ παντοῦ.

3. Αἱ ἀναπτυσσόμεναι εἰς τὴν παράγραφον αὐτὴν καὶ τὴν ἐπομένην ἰδέαι ὑπανθυμίζουσιν τὸ προοίμιον τοῦ β' *Φιλιππικοῦ*, παρὰ τὴν γνώμην ὅμως τοῦ Dobree δὲν εἶναι καθαρὰ ἀπομίμησις τούτου. Ὁ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ'

Τὰ ζητήματα περὶ τῶν ὁποίων συσκέπτεσθε, ὦ Ἀθηναῖοι, νομίζω ὅτι ὄχι μόνον ἄξια μεγάλης προσοχῆς εἶναι ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητα διὰ τὴν πόλιν¹. Θὰ προσπαθήσω λοιπὸν νὰ εἶπω δι' αὐτὰ ὅ,τι νομίζω συμφέρον. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις δὲν εἶναι δλίγα τὰ διαπραχθέντα σφάλματα, οὔτε ἔχουν συσσωρευθῆ ἀπὸ μικροῦ χρόνου, ἐξ αἰτίας τῶν δὲ τὰ ζητήματά σας αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τόσον κακὴν κατάστασιν, τίποτε δὲν εἶναι, ὦ Ἀθηναῖοι, τόσον λυπηρὸν εἰς τὴν παροῦσαν περιστασιν ὅσον τὸ ὅτι δὲν ἐφιστᾶτε τὴν προσοχὴν σας εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐνδιαφέρεσθε δι' αὐτὰ τόσον μόνον, ὅσον χρόνον κάθεσθε καὶ ἀκούετε (τοὺς ρήτορας) ἢ ὅταν ἀναγγελθῆ κανὲν νεώτερον. Ἐπειτα, ὅταν φύγῃ ἀπὸ τὴν συνέλευσιν ἕκαστος ἀπὸ σας, ὅχι μόνον δὲν καταβάλλει καμμίαν φροντίδα δι' αὐτὰ, ἀλλ' οὔτε κανὲν τὰ ἐνθυμεῖται.

Ἡ ἀνασχυντία λοιπὸν καὶ ἡ κατακτητικὴ ἀπληστία ποὺ ἐκδηλώνει ὁ Φίλιππος πρὸς ὄλους εἶναι τόσον μεγάλη, ὅσην τὴν πληροφορεῖσθε². Ἀσφαλῶς ὁμοῦς κανεῖς δὲν ἀγνοεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν σταματήσωμεν μὲ λόγια καὶ δημηγορίας. Διότι καὶ ἂν δὲν ἤμπορῆ κανεῖς νὰ τὸ μάθῃ αὐτὸ ἀπὸ κανένα ἄλλον, ἅς ἀναλογισθῆ τὰ ἐξῆς: Ἡμεῖς πούθενά καὶ ποτὲ ἕως τώρα³, ὅπου παρέστη ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὰ δίκαιά μας, δὲν ἐνικήθημεν οὔτε ἐφάνημεν ὅτι ἀδικοῦμεν, ἀλλ' εἰς ὅλα καὶ παντοῦ νικῶμεν καὶ ὑπερισχύομεν μὲ τὰ ἐπιχειρήματά μας⁴. Ἄραγε λοιπὸν δι' αὐτὸ τὰ ζητήματα ἐκείνου εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ τὰ ἰδικά μας (τῆς πόλεως) εἰς καλὴν; Κάθε ἄλλο. Διότι, ὅταν αὐτὸς μὲν λαμβάνῃ μετὰ ταῦτα τὰ ὅπλα καὶ βαδίζῃ, ἔτοιμος νὰ διακινδυνεύσῃ πᾶν ὅ,τι ἔχει⁵, ἡμεῖς δὲ κατήμεθα (ἄπρακτοι, ἱκανοποιημένοι), ἄλλοι μὲν διότι εἴπαμεν

Sprengel διείδεν ὁμοιότητα πρὸς τὴν παράγραφον 241 τοῦ λόγου *Περὶ τοῦ στεφάνου*.

4. Εἴμεθα ἀνυπέρβλητοι λέγοντες δικαιοτέρα τῶν ἄλλων.

5. Νὰ πολεμήσῃ μὲ ὅ,τι ἔχει καὶ δὲν ἔχει, νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ πᾶν. Ὁ Δημοσθένης δὲν διστάζει νὰ ἀναγνωρίσῃ δημοσίᾳ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν τοῦ Φιλίππου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδει τὰς ἐπιτυχίας του.

τες τὰ δίκαια, οἱ δ' ἀκηκόετες, εἰκότως, οἶμαι, τοὺς λόγους τὰ ἔργα παρέρχεται, καὶ προσέχουσιν ἅπαντες οὐχ οἷς εἰπομέν ποθ' ἡμεῖς δικαίοις ἢ νῦν ἂν εἴπομεν, ἀλλ' οἷς ποιοῦμεν. "Ἔστι δὲ ταῦτ' οὐδένα τῶν ἀδικουμένων σφῆζειν δυνάμενα· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλεῖω περὶ αὐτῶν λέγειν.

- 4 Τοιγάρτοι διεστηκότων εἰς δύο ταῦτα τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν, τῶν μὲν εἰς τὸ μῆτ' ἄρχειν βίᾳ βούλεσθαι μηδενὸς μῆτε δουλεύειν ἄλλω, ἀλλ' ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ νόμοις ἐξ ἴσου πολιτεύεσθαι, τῶν δ' εἰς τὸ ἄρχειν μὲν τῶν πολιτῶν ἐπιθυμεῖν, ἐτέρω δ' ὑπακοῦειν δι' ὅτου ποτ' ἂν οἶωνται ταῦτα δυνήσεσθαι ποιῆσαι, οἱ τῆς ἐκείνου προαιρέσεως, οἱ τυραννίδων καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, κεκρατήκασι πανταχοῦ, καὶ πόλις δημοκρατουμένη βεβαίως οὐκ οἶδ' εἴ τίς ἐστιν τῶν πασῶν λοιπῇ πλὴν ἢ
- 5 ἡμετέρα. Καὶ κεκρατήκασιν οἱ δι' ἐκείνου τὰς πολιτείας ποιούμενοι πᾶσιν ὅσοις πράγματα πράττεται, πρώτῳ μὲν πάντων καὶ πλείστῳ τῷ τοῖς βουλομένοις χρήματα λαμβάνειν ἔχειν τὸν δῶσονθ' ὑπὲρ αὐτῶν, δευτέρῳ δέ, καὶ οὐδὲν ἐλάττονι τούτου, τῷ δύναμιν τὴν καταστρεψομένην τοὺς ἐναντιομένους αὐτοῖς ἐν οἷς ἂν αἰτήσωσι χρό-
- 6 νοις παρεῖναι. Ἡμεῖς δ' οὐ μόνον τούτοις ὑπολειπόμεθα, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλ' οὐδ' ἀνεγερθῆναι δυνάμεθα, ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσιν ἢ τι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον εἰκόκαμεν ἀνθρώποις· εἴτ', οἶμαι, — δεῖ γάρ, ὡς ἐγώ

1. Τὸ *παρέχεται* εἶναι μᾶλλον ποιητικὴ ἔκφρασις. Περὶ Εὐρυπίδου *Βάκχαι*, 905: «Ἔτερα δ' ἕτερος ἕτερον ὄλβω καὶ δυνάμει παρέλλθεγ». Ἡρακλῆς *μαινόμενος*, 1020: «Τὰ δ' ὑπερέβαλε, παρέδραμε τὰ τότε κακά».

2. Τὸ *τοιγάρτοι* ὑπονοεῖ: λόγῳ τῆς ἀδρανείας μας. Θεωρεῖ γνωστὴν τὴν διαίρεσιν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων εἰς ἀντιμαχομένας φατρίας. Ὁ Weil ἀντὶ τοῦ: *τῶν ἐν τοῖς πόλεσι* δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν ἔκφρασιν: *τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν*, ἦτοι διηρημένοι εἶναι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ δημόσια πράγματα. Περὶ *γ' Φιλίππειόν*, 56.

3. Ὁ Croiset μεταφράζει: Οἱ τῆς φατρίας αὐτῆς. Ἔστω καὶ ἐμμέσως ὁμοῦ τὸ: *ἐκείνου* (ἀναφερόμενον εἰς τὸ: *ἐτέρω*) ἐφαρμοζέται εἰς τὸν Φίλιππον, τὸν ὁποῖον σαφῶς ὑπονοεῖ.

4. Ἡ ἰδιωτύπου ὀλιγαρχικὰς ἀσκουμένας ἀπὸ ὀλίγων ἀνδρῶν ἢ ὀλίγας οἰκογενείας. Περὶ *Θουκυδίδου Β'*, 62: «Ἡμῖν μὲν γὰρ ἢ πόλις τότε ἐτύγχανεν οὔτε κατ' ὀλιγαρχίαν ἰσόνομον πολιτεύουσα οὔτε κατὰ δημοκρατίαν· ὅπερ δὲ ἔστι νόμοις μὲν καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτῳ δὲ τυράννου, δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν εἶχε τὰ πράγματα».

5. Εἰς τὰς καταλαμβανομένας ἢ προσχωρούσας εἰς αὐτὸν πόλεις

ὅ,τι ἔπρεπε, ἄλλοι δὲ ἐπειδὴ τὰ ἠκούσαμεν, εὐλόγως, νομίζω, τὰ ἔργα προτρέχουν¹ τῶν λόγων καὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως προσέχουν ὄχι εἰς ὅ,τι δίκαιον εἶπαμέν ποτε ἢ θὰ ἐλέγαμεν τώρα, ἀλλ' εἰς ὅ,τι κάμνομεν. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἠμποροῦν νὰ σώσουν κανένα ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους, διότι δὲν χρειάζεται νὰ εἴπη κανεὶς τίποτε περισσότερον περὶ αὐτῶν.

Ὡς γνωστὸν λοιπὸν, οἱ κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων² εἶναι διηρημένοι εἰς δύο μερίδας. Ἄλλοι μὲν δὲν θέλουν οὔτε διὰ τῆς βίας νὰ κυριαρχοῦν κανενὸς οὔτε νὰ εἶναι δοῦλοι ἄλλου τινός, ἀλλὰ νὰ πολιτεύωνται ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσονομίᾳ. Ἄλλοι πάλιν ἐπιθυμοῦν νὰ ἄρχουν μὲν τῶν συμπολιτῶν των, νὰ ὑπακούουν ὅμως εἰς ἄλλον, μὲ οἰονδήποτε μέσον νομίσουν ὅτι θὰ δυνηθῶν νὰ τὸ ἐπιτύχουν αὐτό. Δι' αὐτὸ ὅσοι ἀνήκουν εἰς τὴν μερίδα τοῦ Φιλίππου³, ἦτοι οἱ ἐπιθυμοῦντες τυραννίδας καὶ κυβερνήσεις δεσποτικὰς⁴, παντοῦ ἔχουν ὑπερισχύσει καὶ δὲν ἤξεύρω ἂν ἐκτὸς τῆς ἰδικῆς μας ὑφίσταται ἀκόμη καμμία πόλις δημοκρατουμένη ἀπὸ τὰς τόσας ποῦ ὑπῆρχαν⁵. Καὶ ἔχουν ὑπερισχύσει ὅσοι ἀσκοῦν πολιτικὴν ἐπαρροσὴν μὲ τὴν δύναμιν ἐκείνου, διότι διαθέτουν πᾶν ὅ,τι ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχίαν. Κατὰ πρῶτον μὲν καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὅλων, διότι ἔχουν ἀνθρώπον νὰ δώσῃ χάριν αὐτῶν χρήματα εἰς ὅσους θέλουν νὰ δωροδοκηθοῦν. Δεύτερον δέ, καὶ ὄχι ὀλιγώτερον σπουδαῖον, τὸ ὅτι διαθέτουν πλησίον των δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἐξουθενώσῃ τοὺς ἀντιθέτους των, εἰς οἵανδήποτε περίστασιν καὶ ἂν τὴν ζητήσουν. Ἡμεῖς ἀπ' ἑτέρου ὄχι μόνον εἰς αὐτὰ ὑστεροῦμεν, ὡς Ἀθηναῖοι, ἀλλ' οὔτε νὰ ἀφυπνισθῶμεν δυνάμεθα καὶ ἐγίναμεν ὅμοιοι πρὸς ἀνθρώπους ποῦ ἔχουν πῆι μανδραγόραν⁶ ἢ κανὲν ἄλλο ὅμοιον φάρμακον. Ἐπειτα νομίζω—διότι πρέπει, καθὼς κρίνω

ὁ Φίλιππος καὶ οἱ φίλοι του ἐπέβαλλον πολιτεύματα τυραννικὰ ἢ ὀλιγαρχικὰ.

6. Εἶδος φυτοῦ καὶ ποτὸν ἐξ αὐτοῦ μὲ δύναμιν ναρκωτικῆν. Οἱ ὄκητροί, νοθροὶ καὶ κοιμώμενοι ἐλέγετο ὅτι εἶχον πῆι μανδραγόραν. Βλ. Ξενοφῶντος *Συμπόσιον* 2, 24 (Βιβλιοθήκης «Παπύρου», ἀριθ. 11), Πλάτωνος *Πολιτεία* 6, 488 C: «Τὸν ναύκληρον μανδραγόρα ἢ μέθη ἢ τι ἀλλῶ ἐμποδίσαντας». Ὑπαινισσόμενος τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ δ' *Φιλιππικοῦ* λέγει διὰ τὸν ρήτορα εἰς τὸ *Δημοσθένους ἐγκώμιον* 36: «Ἀνίστησι μὲν ἄκοντας, οἷον ἐκ μανδραγόρου καθεύδοντας, τοὺς αὐτοῦ πολίτας». Ὁ Ἐρμογένης ἀπ' ἑτέρου (τ. III, σ. 233, Walz) χαρακτηρίζει τὴν ἀνωτέρω σύγκρισιν, τὴν ὁποίαν κάμνει ὁ Δημοσθένης, ὡς «καθαρῶς τραχεῖαν», ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης δὲ (τ. IX, σ. 385) ὡς *ἄτοπον*. Ὡς εἰπομεν καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ δ' *Φιλιππικοῦ*, Ἀναστάσιος ὁ Ἐφέσιος καὶ ἄλλοι ῥητοροδιδάσκαλοι ἐθεώρουν αὐτὴν τὴν σύγκρισιν ὡς ἔνδειξιν μὴ γνησιότητος τοῦ λόγου τούτου. Προφανῶς ὅμως ἐπλανῶντο.

κρίνω, λέγειν τάληθῆ, — οὕτω διαβεβλήμεθα καὶ καταπεφρονήμεθ' ἐκ τούτων ὥστε τῶν ἐν αὐτῷ τῷ κινδυνεύειν ὄντων οἱ μὲν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἡμῖν ἀντιλέγουσιν, οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ ποῦ συνδρεύσουσιν, τινὲς δὲ καθ' αὐτοῦς ἀμύνεσθαι μᾶλλον ἢ μεθ' ἡμῶν ἐγνώκασιν.

- 7 Τοῦ χάριν δὴ ταῦτα λέγω καὶ διεξέρχομαι; — οὐ γὰρ ἀπεχθάνεσθαι μὰ τὸν Δία καὶ πάντας τοὺς θεοὺς προαιροῦμαι. — Ἴν' ὑμῶν ἕκαστος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο γινῶ καὶ εἶδη ὅτι ἢ καθ' ἡμέραν ῥαστώνῃ καὶ ῥαθυμῖα ὥσπερ τοῖς ἰδίοις βίοις, οὕτω καὶ ταῖς πόλεσιν οὐκ ἔφ' ἐκάστου τῶν ἀμελουμένων ποιεῖ τὴν αἴσθησιν εὐθέως,
- 8 ἀλλ' ἐπὶ τῷ κεφαλαίῳ τῶν πραγμάτων ἀπαντᾷ. Ὅρατε Σέρριον καὶ Δορίσκον· ταῦτα γὰρ πρῶτον ὀλιγωρήθη μετὰ τὴν εἰρήνην, ἀ πολλοῖς ὑμῶν οὐδὲ γνώριμ' ἐστὶν ἴσως. Ταῦτα μέντοι ἐσθέντα καὶ παροφθέντ' ἀπώλεσε Θράκην καὶ Κερσοβλέπτην, σύμμαχον δυν' ὑμῶν. Πάλιν ταῦτ' ἀμελούμεν' ἰδὼν καὶ οὐδεμῖα βοηθείας τυγχάνοντα παρ' ὑμῶν κατέσκαπτε Πορθμόν καὶ τυραννίδ' ἀπαντικρὺ τῆς Ἀττικῆς ἐπετείχισεν ὑμῖν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ.
- 9 Ταύτης ὀλιγωρουμένης Μέγαρ' ἐάλω παρὰ μικρόν. Οὐδὲν ἐφροντίσας' οὐδ' ἐπεστράφητ' οὐδὲν τούτων, οὐδ' ἐνδείξασθε τοῦθ' ὅτι οὐκ ἐπιτρέψετε τοῦτο ποιεῖν αὐτῷ· Ἄντρονας ἐπρίατο καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τὰ ἐν

1. Πρὸ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας οἱ Ἀθηναῖοι, συμμαχήσαντες με τοὺς Θηβαίους, ὑπεχρεώθησαν νὰ μερισθῶν μετ' αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν. Διὰ τοὺς ὑποστηρίζοντας ὅμως ὅτι ὁ λόγος ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 341—340 ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος εἶναι ἀκατανόητος, διότι τὸ γεγονός ἐκεῖνο συνέβη βραδύτερον.

2. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν Χαλκιδέων νὰ δεχθῶν τὰς Ἀθήνας ὡς ἔδραν τοῦ συμμαχικοῦ συμβουλίου.

3. Τὸ Βυζάντιον ἀπέκρουε κατ' ἀρχὰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, κατόπιν ὅμως, πρὸ τῆς ἀπειλητικῆς στάσεως τοῦ Φιλίππου, ἠναγκάσθη νὰ τὴν δεχθῆ.

4 Ἡ βουλγ. καὶ τὸ S ἐν ὑπεργράφῳ ἔχουν: *ἴδη*. Τὰ SA ἔχουν: *εἶδη* (προτιμότερον, διότι καὶ κατωτέρω, § 17, λέγει: *εἰδότα καὶ γινώσκοντα*).

5. Δὲν τὰ καθιστᾷ ἀμέσως αἰσθητά.

6. Τὴν σκέψιν αὐτὴν περὶ τῶν συνεπειῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος ἀναφαίνονται, διετύπωσαν πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης *Πολιτικά* B (8), 1: «Ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι», καὶ ὁ Πλάτων *Φαίδων*, σ. 101 A: «Μὴ τίς σοι ἐναντίος λόγος ἀπαντήσῃ».

7. Πρὸ τοῦ *εσθέντα*, ἢ βουλγ. καὶ κατ' ἀρχὰς τὸ S προσέθετον: *τότε*. Τὰ μέρη Σέρριον καὶ Δορίσκος ἦσαν ἀσημαντοὶ τοποθεσίαι, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ἐν γ' *Φιλιππικῷ* § 16. Τὰ τονίζει ὅμως ἐν-

ἐγώ, νὰ λέγη κανεὶς τὴν ἀλήθειαν—ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν συκοφαντηθῆ καὶ περιφρονηθῆ τόσον πολὺ, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς διατελοῦντας ἐν κινδύνῳ (Ἕλληνας) ἄλλοι μὲν φιλο- νικοῦν πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν ἡγεμονίαν¹, ἄλλοι δὲ διὰ τὸ ζήτημα ποῦ θὰ συνέλθῃ τὸ συμβούλιον τῆς συμμαχίας², μερικοὶ μάλιστα ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν μόνοι τῶν μᾶλλον παρὰ μαζί με ἡμᾶς³.

Πρὸς τοῖον λοιπὸν σκοπὸν τὰ λέγω αὐτὰ καὶ τὰ ἀναφέρω; —διότι βεβαίως, μὰ τὸν Δία καὶ ὅλους τοὺς θεοὺς, δὲν θὰ ἤθελα νὰ γίνω μισητός. Τὰ λέγω διὰ νὰ μάθῃ καὶ ἴδῃ⁴ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς, ὃ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἡ καθημερινὴ νωθρότης καὶ ἀμέλειά σας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, τοιουτο- τρόπως καὶ εἰς τὰς πόλεις δὲν δείχνει τὰ ἀποτελέσματά της⁵ ἀμέσως καὶ εἰς κάθε τι ποῦ παραμελεῖται, ἀλλὰ τὰ ἐμφανίζει εἰς τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων⁶. Κοιτάξατε τὸ Σέρριον καὶ τὸν Δορίσκον⁷ διότι αὐτὰ παρημελήθησαν κατὰ πρῶτον μετὰ τὴν εἰρήνην, ἴσως μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ σᾶς οὐδὲ κὰν τὰ γνωρίζετε. Καὶ ὅμως μετ' ἐγκατάλειψιν⁸ καὶ παραμέλειαν αὐτῶν ἐσχάθη ἡ Θράκη καὶ ὁ Κερσοβλέπτης⁹ ποῦ ἦτο σύμμαχός σας. Κατόπιν, ἰδὼν (ὁ Φίλιππος) ὅτι αὐτὰ τὰ ἀφήσατε εἰς τὴν τύχην τῶν καὶ δὲν ἐλάμβανον καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ σᾶς, κατηδάφισε τὰ τείχη τοῦ πορθμοῦ καὶ κατέναντι τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐγκα- θίδρυσε μίαν τυραννικὴν κυβέρνησιν⁹, ὡς ἀληθινὸν τείχος ἐν- αντίον μας. Ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτὸ ὠλιγορήσατε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλάβῃ καὶ τὰ Μέγαρα. Δὲν ἐφροντίσατε κ' ἰθόλου οὔτε ἀπε- δώσατε προσοχὴν διὰ κανὲν ἄ τὸ αὐτὰ, οὔτε κὰν ἐδεῖξατε ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐπιτρέψετε πλέον νὰ διαπραξῇ τίποτε παρόμοιον. Ἐδώρο- δόκησε τότε τοὺς Ἀντρώνας¹⁰ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔγινε κύριος

ταῦθα διὰ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ ἀμέλεια καὶ εἰς τὰ ἀσήμαντα δυνατόν νὰ ἔχῃ σοβαρὰ ἐπακόλουθα.

8. Ὁ Κερσοβλέπτης ἦτο βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν Θρακῶν, υἱὸς τοῦ Κόττος Α'. Τὸ βασιλεῖόν του περιελάμβανε κατ' ἀρχὰς τὴν κοι- λάδα τοῦ Ἐβρου καὶ ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Ἐξέϊνου μέχρι τοῦ Παγ- γαίου, ἀλλὰ πολεμηθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸ διεμοίρασε (358 π.Χ.) μετ' τοὺς δύο ἀδελφοὺς του Ἀμάδοκον καὶ Βηρισάδην. Εἰς τὴν ἀντί- θεσίν των πρὸς τὸν Φίλιππον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν εἶχον εὐνοήσει ἐπὶ τινα καιρὸν, ἀλλὰ δυσηρεστήθη ἐκ τούτου ὁ Ἀμάδοκος καὶ ὁ βαισι- λεὺς τῆς Μακεδονίας ἐπωφελήθη ταῦτα διὰ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τοὺς δύο ἀδελφοὺς (353), τὸν Κερσοβλέπτην δὲ μετ' ἄλλεπαλλήλους ἀγῶνας καὶ ἐξεγέρσεις τούτου (τῷ 347 καὶ τελικῶς κατὰ τὸ 342).

9. Ὑπὸ τὸν τύραννον Κλείταρχον.

10. Ἀντρώων, παρ' Ὀμήρου Ἰλιάδ. Β 697, βραδύτερον δὲ Ἀν- τρώων (κατὰ Στράβ. 9,482), ἦτο πόλις τῆς Θεσσαλίας ἀπέναντι τοῦ Ὀρεοῦ τῆς Εὐβοίας. Πρὶν νὰ καταλάβῃ τούτον ὁ Φίλιππος ἔγινε κύ- ριος τοῦ Ἀντρώωνος. Τὸ γεγονός, ἀγνωστον ἄλλοθεν, συμφωνεῖ καὶ μετ' τὴν τοπογραφίαν.

- 10 Ὁρεῶ πράγματι' εἰλήφει. Πολλὰ δὲ καὶ παραλείπω, Φεράς, τὴν ἐπ' Ἀμβρακίαν ὁδόν, τὰς ἐν Ἡλίδι σφαγὰς, ἄλλα μυρία· οὐ γὰρ ἴν' ἐξαριθμησώμαι τοὺς βεβιασμένους καὶ τοὺς ἠδικημένους ὑπὸ Φιλίππου, ταῦτα διεξήληθον, ἀλλ' ἵνα τοῦθ' ὑμῖν δείξω, ὅτι οὐ στήσεται πάντας ἀνθρώπους ἀδικῶν, τὰ δ' ὑφ' αὐτῷ ποιούμενος Φίλιππος, εἰ μὴ τις αὐτὸν κωλύσει.
- 11 Εἰσὶ δὲ τινες οἳ πρὶν ἀκοῦσαι τοὺς ὑπὲρ τῶν πραγμάτων λόγους εὐθέως εἰώθασιν ἐρωτᾶν «Τί οὖν χρῆ ποιεῖν;» οὐχ ἴν' ἀκούσαντες ποιήσωσι,—χρησιμώτατοι γὰρ ἂν ἦσαν ἀπάντων,—ἀλλ' ἵνα τοῦ λέγοντος ἀπαλλαγῶσιν. Δεῖ δ' ὅμως εἰπεῖν ὅ τι χρῆ ποιεῖν.
- Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο παρ' ὑμῖν αὐτοῖς βεβαίως γινῶναι ὅτι τῇ πόλει Φίλιππος πολεμεῖ καὶ τὴν εἰρήνην λέλυκε καὶ κακόνους μὲν ἔσθι καὶ ἐχθρὸς ὅλη τῇ πόλει καὶ τῷ τῆς πόλεως ἐδάφει, προσθήσω δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει θεοῖς,—οἵπερ αὐτὸν ἐξολέσειαν,—οὐδενὶ μέντοι μᾶλλον ἢ τῇ πολιτείᾳ πολεμεῖ οὐδ' ἐπιβουλεύει, καὶ σκοπεῖ μᾶλλον οὐδὲν τῶν πάντων ἢ πῶς
- 12 ταύτην καταλύσει. Καὶ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης τρόπον τινὰ νῦν γε δὴ ποιεῖ. Λογίζεσθε γάρ. Ἄρχειν βούλεται, τούτου δ' ἀνταγωνιστὰς μόνους ὑπέληφεν ὑμᾶς. Ἄδικεῖ πολὺν χρόνον ἤδη, καὶ τοῦτ' αὐτὸς ἄριστα σύνοιδεν αὐτῷ· οἷς γὰρ οὖσιν ὑμετέροις ἔχει χρῆσθαι, τούτοις ἀπαντα τᾶλλα βεβαίως κέκτηται· εἰ γὰρ Ἀμφίπολιν καὶ Ποτίδαιαν προεῖτο, οὐδ' ἂν ἐν Μακεδονίᾳ μένειν ἀσφά
- 13 βῶς ἐδύνατο. Ἀμφότερ' οὖν οἶδεν, καὶ αὐτὸν ὑμῖν ἐπιβουλεύοντα καὶ ὑμᾶς αἰσθανομένους. Εἰ φρονεῖν δ' ὑμᾶς ὑπολαμβάνων, δικαίως μισεῖν αὐτὸν ἡγεῖται. Πρὸς δὲ τούτοις τοσοῦτοις οὖσιν οἶδεν ἀκριβῶς ὅτι, οὐδ' ἂν ἀπάντων τῶν ἄλλων γένηται κύριος, οὐδὲν ἔστ' αὐτῷ βεβαίως ἔχειν, ἕως ἂν ὑμεῖς δημοκρατήσθε, ἄλλ' ἔαν

1. Φωκεῖς τινες προγραφέντες ὑπὸ τῶν Ἀμφικιόνων (οὐσιαστικῶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου) κατέφυγον εἰς Κρήτην, ἐκεῖθεν δὲ μὲ μερικοὺς Ἡλείους εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Ἡλείων καὶ Ἀρκάδων ἐθανατώθησαν.

2. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀρχίζουν τὰ παραληφθέντα μὲ ἐλαφρὰς τροποποιήσεις καὶ παραλείψεις χωρῖα ἀπὸ τὰς παραγράφους 39—45 τοῦ λόγου *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*.

3. Ὁ Δημοσθένης πιστεύει ἢ θέλει νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ Φίλιππος ἐμελλε ἢ θὰ ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν φοβεράν τύχην τῆς Ὀλύμπου, ἐξαφανίζων πᾶν ἴχνος τῆς πόλεως.

τῆς καταστάσεως καὶ εἰς τὸν Ὁρεόν. Παραλείπω ὁμως καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰς Φερὰς λ.χ., τὴν ἐναντίον τῆς Ἀμβρακίας κάθοδόν του, τὰς σφαγὰς τῆς Ἡλίδος¹ καὶ ἄλλα ἀναριθμητά. Διότι δὲν τὰ ἀνέφερα αὐτὰ διὰ νὰ ἀπαριθμήσω ὅσους ἔχει μεταχειρισθῆ ἐναντίον των βίαν καὶ ὅσους ἔχει ἀδικήσει· ἄλλὰ διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω² ὅτι δὲν θὰ παύσῃ νὰ ἀδικῆ ὅλον τὸν κόσμον ὁ Φίλιππος, οὔτε δὲ ἀφ' ἑτέρου νὰ κάμνῃ κατακτήσεις, ἐὰν δὲν τὸν ἐμποδίσῃ κανεὶς.

Ἐπάρχουν ἐν τούτοις μερικοί, οἱ ὅποιοι, πρὶν ἀκούσουν εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκονται τὰ πράγματα, συνηθίζουν νὰ ἐρωτοῦν ἀμέσως :

« Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμωμεν ; »

Ὅχι πρὸς τὸν σκοπὸν ὅταν ἀκούσουν (τὴν ἀπάντησιν) νὰ ἐνεργήσουν ἀναλόγως, — διότι τότε θὰ ἦσαν χρησιμώτατοι, περισσότερο ἀπὸ ὅλους —, ἀλλὰ διὰ νὰ ξεφορτωθῶν τὸν δμιλοῦντα (τὸ ταχύτερον). Πρέπει ὁμως νὰ εἶπω τί ἐπιβάλλεται νὰ κάμετε.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν, ὦ Ἀθηναῖοι, τὸ ἐξῆς ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἐντυπωθῆ εἰς τὸν νοῦν σας, ὅτι δηλαδὴ ὁ Φίλιππος καὶ τὴν πολιτείαν μας πολεμεῖ καὶ τὴν εἰρήνην ἔχει λύσει, διάκειται δὲ δυσμενῶς καὶ εἶναι ἐχθρὸς πρὸς ὅλον τὸ κράτος μας καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς πόλεώς μας³. θὰ προσθέσω μάλιστα (ὅτι εἶναι ἐχθρὸς) καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως — εἴθε δὲ νὰ τὸν καταστρέψουν τελείως. Τίποτε ὁμως δὲν πολεμεῖ οὔτε ἐπιβουλεύει τόσον πολὺ ὅσον τὴν δημοκρατίαν μας, εἰς τίποτε δὲ ἄλλο δὲν ἀποβλέπει περισσότερο ἀπὸ ὅλα παρὰ πῶς νὰ τὴν καταλύσῃ. Καὶ αὐτὸ ἄλλωστε τὸ κάμνει ἐξ ἀνάγκης τρόπον τινά, τοῦλάχιστον τώρα⁴. Διότι συλλογισθῆτε ὅτι θέλει νὰ κυριαρχῆ, εἰς τοῦτο δὲ μόνον σᾶς θεωρεῖ ἀνταγωνιστάς. Διαπράττει ἀδικίας ἐπὶ πολὺν ἤδη χρόνον, καὶ αὐτὸ τὸ ἠξεύρει ἄριστα ὁ ἴδιος. Διότι χάρις εἰς ὅσα ἔχει λάβει καὶ κατέχει ἀπὸ σᾶς, θεωρεῖ ἐξησφαλισμένας ὅλας τὰς ἄλλας κατακτήσεις του. Διότι ἐὰν ἄφηνε τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Ποτίδαιαν οὔτε εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν θὰ ἠδύνατο⁵ νὰ παραμένῃ ἀσφαλῶς. Τὰ ἠξεύρει καὶ τὰ δύο, καὶ ὅτι σᾶς ἐπιβουλεύεται αὐτόξ καὶ ὅτι σεῖς τὸ ἀντιλαμβάνεσθε. Ἐπειδὴ μάλιστα θεωρεῖ ὅτι εἰσθε γνωστικοὶ ἄνθρωποι, νομίζει δικαίως⁶ ὅτι τὸν μισεῖτε. Ἐκτὸς τούτου γνωρίζει ἄριστα ὅτι, ἐφόσον εἴσθε ὅποιοι εἴσθε καὶ ἐφόσον δημοκρατεῖσθε, τίποτε δὲν θὰ κα-

4. Τὸ S μόνον ἔχει: *νῦν γ' ἂν ποιοῖ*, διορθωθὲν ὡς λάθος ὀφειλόμενον εἰς ἀντιγραφικὴν οὐγχυσιν τοῦ ΔΗ καὶ ΑΝ. Ὁλόκληρος ἡ § 12 καὶ μέρος τῆς 13 μέχρι τοῦ: *μισεῖν αὐτὸν ἡγεῖται* παρελήφθη ἀπὸ τὸν β' Φιλιππικὸν 17 καὶ 18 μὲ ἐλαφρὰς μεταβολάς.

5. *Ἐδύνατο* SA' *ἡγεῖτο* Vulg.

6. Τὸ S μόνον παραλείπει τὸ *δικαίως* Vulg.

- ποτε συμβῆ τι πταΐσμα — πολλὰ δ' ἂν γένοιτ' ἀνθρώπων — ἤξει πάντα τὰ νῦν βεβιασμένα καὶ καταφεύξεται πρὸς
- 14 ὑμᾶς. Ἔστὲ γὰρ ὑμεῖς οὐκ αὐτοὶ πλεονεκτῆσαι καὶ κατασχεῖν ἀρχὴν εἷ πεφυκότες, ἀλλ' ἕτερον λαβεῖν κωλύσαι καὶ ἔχοντ' ἀφελέσθαι καὶ ὄλως ἐνοχλῆσαι τοῖς ἄρχειν βουλομένοις καὶ πάντας ἀνθρώπους εἰς ἐλευθερίαν ἐξελέσθαι δεινοί. Οὐκ οὖν βούλεται τοῖς αὐτοῦ καιροῖς τὴν παρ' ὑμῶν ἐλευθερίαν ἐφεδρεῦν, οὐ κακῶς
- 15 οὐδ' ἀργῶς ταῦτα λογιζόμενος. Πρῶτον μὲν δὴ τοῦτο δεῖ, ἐχθρὸν ὑπειληφέναι τῆς πολιτείας καὶ τῆς δημοκρατίας ἀδιάλλακτον ἐκείνον, δεύτερον δ' εἰδέναι σαφῶς ὅτι πάνθ' ὅσα πραγματεύεται καὶ κατασκευάζεται νῦν, ἐπὶ τὴν ἡμετέραν πόλιν παρασκευάζεται.

Οὐ γὰρ οὕτως εὐθήης ὑμῶν ἐστὶν οὐδεὶς ὧσθ' ὑπολαμβάνειν τὸν Φίλιππον τῶν μὲν ἐν Θράκῃ κακῶν, — τί γὰρ ἂν ἄλλο τις εἴποι Δρογγίλον καὶ Καθύλην καὶ Μάστεραν καὶ ἄ νῦν φασὶν αὐτὸν ἔχειν — τούτων μὲν ἐπιθυμεῖν καὶ ὑπὲρ τοῦ ταῦτα λαβεῖν καὶ πόνους καὶ χειμῶνας καὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους ὑπομένειν, τῶν δ'

16 Ἀθήνησι λιμένων καὶ νεωρίων καὶ τριήρων καὶ τόπου καὶ δόξης, — ὧν μὴτ' ἐκείνω μὴτ' ἄλλω γένοιτο μηδενὶ χειρῶσαμένω τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν κυριεῦσαι, — οὐκ ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑμᾶς ἑάσειν ἔχειν, ὑπὲρ δὲ τῶν μελινῶν καὶ τῶν ὄλυρων τῶν ἐν τοῖς Θρακίοις σιροῖς ἐν τῷ βαράθρῳ χειμάζειν. Οὐκ ἔστι ταῦτα, ἀλλὰ κάκεῖνα ὑπὲρ τοῦ τούτων γίνεσθαι κύριος καὶ ἄλλα πάντα πραγματεύεται.

- 17 Ταῦτα τοίνυν ἕκαστον εἰδότα καὶ γινώσκοντα παρ' αὐτῷ δεῖ μὰ Δί' οὐ γράψαι κελεύειν πόλεμον τὸν τὰ

1. Τὸν χαρακτήρα τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸν ρόλον τῶν ἐν Ἑλλάδι συνώψισεν ἀριστοτεχνικῶς ὁ Θουκυδίδης Α', 70. Ὁ Δημοσθένης προσθέτει ἐνταῦθα νέους χαρακτηρισμοὺς εἰς τὸ σχεδιάγραμμα τοῦ ἱστορικοῦ. Ἡ φράσις εἰς ἐλευθερίαν ἐξελέσθαι (ἢ ἀφελέσθαι ἀλλὰ χροῦ) σημαίνει: νὰ ἀποσπάτε κάποιον ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδετε τὴν ἐλευθερίαν. Βραχυλογία κατ' ἐξοχὴν ἀρχαιοελληνική. Πρὸβλ. λεξ. Ἀριστοκρατίωνος: «Ἀφαίρεσις ἰδίως λέγεται ἢ εἰς ἐλευθερίαν».

2. Ἀσήμαντα μέρη. Ἡ Μάστερα εἶναι ἄγνωστος ἀλλαχόθεν. Ἴσως πρόκειται περὶ ἠλλοιωμένου ὀνόματος.

3. Μετὰ τὸ τριήρων S, ἢ βουλγάτα προσθέτει: καὶ τῶν ἔργων τῶν ἀργυρείων καὶ τοσοῦτων προσόδων, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται εἰς τὸν λόγον Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ § 45. Ἀργυρεῖα εἶναι τὰ μεταλλεῖα ἀργύρου τοῦ Λαυρείου.

τέχνη μὲ βεβαιότητα, οὔτε καὶ ἂν ἤθελε γίνεαι κύριος ὄλων τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ἐάν ποτε τοῦ συμβῆ κανὲν ἀτύχημα—πολλὰ δὲ ἠμποροῦν νὰ συμβοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον—, ἀμέσως θὰ ἔλθουν καὶ θὰ καταφύγουν πρὸς σᾶς ὅλοι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους κρατεῖ σήμερον διὰ τῆς βίας. Διότι σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ἔχετε πλασθῆ ἀπὸ τὴν φύσιν διὰ νὰ ὀρέγεσθε καὶ διατηρῆτε ἡγεμονίαν, ἀλλ' εἰσθε φοβεροὶ νὰ ἐμποδίσετε ἄλλον νὰ τὴν λάβῃ καὶ ἂν τὴν ἔχη νὰ τοῦ τὴν πάρετε καὶ ἐν γένει νὰ ἐνοχλῆτε ὅσους θέλουν νὰ κυριαρχοῦν καὶ νὰ ἐμποδίζετε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους¹. Δὲν θέλει λοιπὸν ἡ ἰδική σας ἐλευθερία νὰ παραμονεύῃ πᾶσαν εἰς βάρος του εὐκαιρίαν, δὲν τὰ συλλογίζεται δὲ αὐτὰ κακῶς καὶ ἀπερισκέπτως. Πρῶτον μὲν λοιπὸν ἐπιβάλλεται τοῦτο: νὰ θεωρῆτε αὐτὸν ἐχθρὸν ἀδιάλλακτον τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτεύματος· δεύτερον δὲ νὰ εἰσθε ἀπολύτως πεπεισμένοι ὅτι ὅλα ὅσα σκευωρεῖ τώρα καὶ προετοιμάζει ἐναντίον μας, κατὰ τῆς πόλεως μας τὰ παρασκευάζει.

Διότι ἀσφαλῶς κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν εἶναι τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ νομίζῃ ὅτι ὁ Φίλιππος τὰ μὲν ἐν Θράκῃ ἄθλια μέρη—διότι τί ἄλλο ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ διὰ τὸν Δρογγίλον, τὴν Καβύλην καὶ τὴν Μάστειραν² καὶ ὅλα ὅσα λέγουν ὅτι καταλαμβάνει αὐτὴν τὴν σιγμὴν—, αὐτὰ μὲν τὰ ἐποφθαλμῶς καὶ ὅτι διὰ νὰ τὰ καταλάβῃ ὑπέστη κόπους καὶ χεμῶνας καὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους (διέτρεξε)· ὅτι δὲν ἐποφθαλμῶς δὲ τοὺς ἀθηναίκοις λιμένας καὶ τοὺς ναυστάθμους καὶ τὰς τριήρεις³ καὶ τὴν τοποθεσίαν μας καὶ τὴν δόξαν μας—τὰ ὅποια εἶθε οὔτε ἐκεῖνος οὔτε ἄλλος κανεὶς νὰ μὴ συμβῆ νὰ τὰ καταλάβῃ, κυριεύων τὴν πόλιν μας· ἀλλ' ὅτι αὐτὰ θὰ σᾶς τὰ ἀφήσῃ νὰ τὰ ἔχετε, διὰ τὸ ὀλίγον δὲ κερθὶ καὶ καλαμπόκι πού ὑπάρχει εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Θράκης⁴ θὰ διαχευμάζῃ εἰς ἐκεῖνα τὰ βάραθρα⁵. Δὲν γίνονται αὐτὰ ὅτι κἀμνεὶ ἐκεῖ τὸ κἀμνει διὰ νὰ γίνῃ κύριος αὐτῶν ἐδῶ (τῶν ἰδικῶν μας)⁶ καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιχειρεῖ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἄν λοιπὸν γνωρίζῃ ὁ καθένας μας ὅλα αὐτὰ καὶ ἐντυπωθοῦν καλὰ εἰς τὸν νοῦν του, πρέπει, μὰ τὸν Δία, νὰ μὴ ἀπαιτῆ ἀπὸ

4. Παραστατικὴ εἰκὼν τῆς πτωχείας τῶν μὴ πολιτισμένων εἰσέτι βορείων ἐκείνων χωρῶν. Κερθὶ καὶ καλαμπόκι εἶναι ὁ μοναδικὸς πλοῦτος αὐτῶν καὶ οἱ ἐντόπιοι τὰ κρύπτουν εἰς τοὺς λάκκους—ἀποθήκας τῶν (σιροῖς), ὅπως τοῦλάχιστον φαντάζεται ὁ Δημοσθένης, ὑπερβάλλων προφανῶς.

5. Ὁ Α. Schaefer ὑποθέτει ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὑποχρεωμένοι νὰ διαχευμάζουν εἰς γῶραν μὲ κλίμα δριμύ, ἔσκαπτον ὑπόγεια κοιλώματα—καταφύγια.

6. Ἐννοεῖ τοὺς προμνημονευθέντας λιμένας, ναυστάθμους, τριήρεις κλπ., τὸν πλοῦτον γενικῶς τῶν Ἀθηναίων.

- βέλτιστ' ἐπὶ πᾶσι δίκαιοις συμβουλευόντα· τοῦτο μὲν γάρ
 18 ἐστὶ λαβεῖν ὅτω πολεμήσετε βουλομένων, οὐχ ἂ τῇ πό-
 λει συμφέρει πράττειν. Ὅρατε γάρ· εἰ δι' ἂ πρῶτα παρε-
 σπόνδῃσε Φίλιππος ἢ δευτέρα ἢ τρίτα—πολλὰ γάρ ἐστὶν
 ἐφεξῆς—ἔγραψέ τις αὐτῷ πολεμεῖν, ὁ δ' ὁμοίως ὡσπερ
 νῦν οὐ γράφοντος οὐδενός πολεμον, Καρδιανοῖς ἐβοή-
 19 θει, οὐκ ἂν ἀνηρπασμένος ἦν ὁ γράψας καὶ διὰ τοῦτο
 πάντες ἠτιῶντ' ἂν αὐτὸν Καρδιανοῖς βεβοηθήκεναι; Μὴ
 τοίνυν ζητεῖθ' ὄντιν' ἀνθ' ὧν Φίλιππος ἐξαμαρτάνει μι-
 σήσετε καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου μισθαρνοῦσι διασπάσα-
 σθαι παραβαλεῖτε· μηδ' αὐτοὶ χειροτονήσαντες πόλεμον
 βούλεσθε παρ' αὐτοῖς ὑμῖν ἐρίζειν, εἰ δέον ὑμᾶς τοῦτο
 πεποικέναι· ἀλλ' ὄν ἐκεῖνος πολεμεῖ τρόπον, τοῦτον
 ἀμύνεσθαι, τοῖς μὲν ὁμυνομένοις ἤδη χρήματα καὶ τᾶλλ'
 ὅσων δέονται διδόντες, αὐτοὶ δ' εἰσφέροντες, ὧ ἄνδρες
 Ἀθηναῖοι, καὶ κατασκευαζόμενοι στρατεύμα, τριήρεις
 ταχείας, ἵππους, ἵππαγωγούς, τᾶλλ' ὅσ' εἰς πόλεμον.
 20 Ἐπεὶ νῦν γε γέλως ἔσθ' ὡς χρώμεθα τοῖς πράγμασιν, καὶ
 Φίλιππον δ' αὐτὸν οὐδὲν ἂν ἄλλ' οἶμαι μὰ τοὺς θεοὺς
 εὐξασθαι ποιεῖν τὴν πόλιν ἢ ταῦθ' ἂ νῦν ποιεῖτε· ὕστε-
 ρίζετε, ἀναλίσκετε, ὅτω παραδώσετε τὰ πράγματα ζη-
 τεῖτε, δυσχεραίνετε, ἀλλήλους αἰτιάσθε. Ἀφ' οὗ δὲ ταῦτα
 21 γίνεταί ἐγὼ διδάξω καὶ ὅπως παύσετε λέξω. Οὐδὲν
 πρόποτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πραγμάτων ἐξ ἀρχῆς
 ἐνεστήσασθε οὐδὲ κατεσκευάσασθ' ὀρθῶς, ἀλλὰ τὸ συμ-
 βαῖνον ἀεὶ διώκετε, εἴτ' ἐπειδὴν ὕστερήσητε, παύεσθε·
 ἕτερον πάλιν ἂν συμβῆ τι, παρασκευάζεσθε καὶ θορυ-
 βεῖσθε.
 22 Τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει· οὐκ ἔνεστι βοθηταῖς χρωμέ-

1. Οἱ ἀντίκαλοι τοῦ Δημοσθένους τὸν προεξάλουν ἀκριβῶς νὰ ζητήσῃ ἐγγράφως τὴν κήρυξιν πολέμου.

2. Ὅτω πολεμήσετε S· ὅτω μὴ πολεμήσετε Vulg. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων γραφῶν ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαί.

3. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι λίαν σκοτεινῆ. Ὁ ῥήτωρ προφανῶς ἀπαντᾷ εἰς κρυφίαν ἀντίρρησην τὴν ὁποίαν μαντεύει. Ἐξηγεῖ διατι δὲν προτείνει τὴν κήρυξιν πολέμου.

4. Καταφανὲς παράδειγμα διαφωτίζον μίαν πτυχήν τῶν πολιτικῶν συνθησιῶν τῶν Ἀθηναίων (καὶ ὅλων τῶν λαῶν). Ὅταν συνέβαιναν ἀτύχημά τι, τὸ ἀπέδιδον εἰς ἐκείνους τοὺς ὑποίους εὕρισκον προχείρους ἐνώπιόν των.

5. Ὑπαινίσσεται τὸν προστατευόμενόν του στρατηγὸν Διοπέιθην καὶ τοὺς κληρούχους τῆς Χερρονήσου.

6. Τὸ S παραλείπει τὸ: ἂ νῦν ποιεῖτε Vulg.

τὸν δίδοντα τὰς καλυτέρας καὶ σωστοτέρας συμβουλὰς νὰ προτείνῃ σαφῶς τὴν κήρυξιν πολέμου¹. Διότι αὐτὸ σημαίνει ὅτι θέλετε νὰ εὕρετε μὲ ποῖον θὰ πολεμήσετε² καὶ ὄχι ὅτι (θέλετε) νὰ ἐνεργήσετε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως³. Κοιτάξατε, λοιπόν: ἐὰν εἰς τὴν πρώτην παρασπονδίαν τοῦ Φιλίππου ἢ εἰς τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην—διότι εἶναι πολλαὶ κατὰ σειρὰν—, ἂν κανεὶς προέτεινεν ἐγγράφως νὰ τοῦ κηρύξτε τὸν πόλεμον, ἐκεῖνος δέ, καθ' ὅμοιον ἀκριβῶς τρόπον ὅπως τώρα, ὅποτε κανεὶς δὲν προέτεινε τὴν κήρυξιν πολέμου, ἐβοήθει τοὺς Καρδιανούς, δὲν θὰ τὸν ἀρπάζαμεν ἀπ' ἐδῶ (νὰ τὸν ρίψωμεν εἰς τὰς φυλακάς) ὅποιον θὰ προέτεινε πόλεμον; Καὶ δὲν θὰ τὸν ἐθεώρουν ὅλοι ὡς ὑπάτιον τοῦ ὅτι ἐκεῖνος ἐβοήθησε τοὺς Καρδιανούς⁴;

Μὴ ζητῆτε λοιπὸν κανένα τὸν ὁποῖον νὰ μισήσετε διὰ τὰς ἀδικίας πού διαπράττει ὁ Φίλιππος καὶ νὰ τὸν παραδώσετε εἰς χεῖρας τῶν μισθάρνων ὀργάνων ἐκείνου διὰ νὰ τὸν ξεσχίσουν. Μήτε, ἀφοῦ ἀπεφασίσατε οἱ ἴδιοι τὸν πόλεμον, νὰ θέλετε νὰ φιλονικίητε μεταξὺ σας, ἐὰν ἐπρεπεν (ἢ δὲν ἐπρεπε) νὰ τὸ ἔχετε κάμει. Μᾶλλον πρέπει νὰ ἀμύνεσθε καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐκεῖνος πολεμεῖ καὶ εἰς μὲν τοὺς ἀμυνομένους ἤδη νὰ δίδετε χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειάζονται⁵, σεις δὲ οἱ ἴδιοι, ὡς Ἀθηναῖοι, συνεισφέροντες καὶ παρασκευάζοντες στρατεύμα, τριήρεις ταχείας, ἵππους, πλοῖα ἱππαγωγὰ καὶ ὅσα ἄλλα χρειάζονται διὰ τὸν πόλεμον. Διότι ἀσφαλῶς εἶναι καταγέλαστος ὁ τρόπος πού ἀντιμετωπίζομεν σήμερον τὰ πράγματα. Καὶ αὐτὸς μάλιστα ὁ Φίλιππος νομίζω ὅτι τίποτε ἄλλο, μὰ τοὺς θεούς, δὲν θὰ ἤσχετο νὰ κάμνῃ ἢ κόλως παρ' ὅ,τι κάμνετε τώρα⁶. Ἐρχεσθε πάντοτε πολὺ ἀργά, εἴσθε σπάταλοι, δὲν ἤξεύρετε εἰς ποῖον νὰ ἐμπιστευθῆτε τὰ ζητημάτωνά σας⁷, παροργίζεσθε, κατηγορεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Διὰ τὸ γίνονται ὅλα αὐτά, θὰ σᾶς τὸ μάθω ἐγὼ καὶ θὰ σᾶς εἶπω πῶς θὰ παύσουν. Ποτὲ ἕως τώρα, ὡς Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὴν ἑναρξιν τῶν δυσχερεῶν μας, δὲν ἀρχίσατε καμμίαν ὑπόθεσιν οὔτε τὴν ἐρρυθμίσατε ὅπως πρέπει, ἀλλὰ ἀκολουθεῖτε πάντοτε τὰ γεγονότα, κατόπιν δέ, ὅταν φθάνετε πολὺ ἀργά, τὰ ἐγκαταλείπετε. Ἔπειτα πάλιν, ἂν συμβῇ ἄλλο τίποτε, τότε παρασκευάζεσθε καὶ θορυβεῖσθε.

Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ ἐνεργῆτε τοιοῦτοτρόπως⁸. Δὲν

7. Πιθανῶς ὑπονοεῖ διαταγμὸς τῶν Ἀθηναίων, ποῖον νὰ ἐκλέξουν στρατηγὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς νωθρᾶς πολιτικῆς τῶν. Τὸ S παραλείπει τὸ: *ζητεῖτε* Vulg.

8. Τὰ ἐπόμενα (§ 22—27) ἀναπτύσσονται καὶ εἰς τὸν *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγον* (§ 47—51).

- νους οὐδέν τῶν δεόντων ποτέ πράξει, ἀλλὰ κατασκευά-
 σαντας δεῖ δύναμιν καὶ τροφήν ταύτη πορίσαντας καὶ
 ταμίας καὶ δημοσίους, καὶ ὅπως ἐνὶ τῆν τῶν χρημάτων
 φυλακὴν ἀκριβεστάτην γενέσθαι, οὕτω ποιήσαντας, τὸν
 μὲν τῶν χρημάτων λόγον παρὰ τούτων λαμβάνειν, τὸν
 δὲ τῶν ἔργων παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ μηδεμίαν πρό-
 φασιν τοῦ πλεῖν ἄλλοσε ἢ πράττειν ἄλλο τι τῷ στρατη-
 γῷ καταλείπειν.
- 23 Ἄν δ' οὕτω ποιήσητε καὶ τοῦτ' ἐθέλη-
 σθη' ὡς ἀληθῶς, ἄγειν εἰρήνην δικαίαν καὶ μένειν ἐπὶ τοῦ
 τόπου Φίλιππον ἀναγκάσετε, ἢ πολεμήσεται' ἐξ ἴσου· καὶ
 ἴσως ἂν, ἴσως, ὡς περ νῦν ὑμεῖς πυνθάνεσθε τί ποιεῖ Φί-
 λιππος καὶ ποῖ πορεύεται, οὕτως ἂν ἐκεῖνος φροντίσαι
 ποῖ ποθ' ἢ τῆς πόλεως ἀπήρκε δύναμις καὶ ποῦ φα-
 νήσεται.
- 24 Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ ταῦτα καὶ δαπάνης πολλῆς καὶ πό-
 νων πολλῶν καὶ πραγματείας εἶναι, καὶ μάλ' ὀρθῶς δο-
 κεῖ. Ἄλλ' ἂν λογίσσητε τὰ τῇ πόλει μετὰ ταῦτα γενησό-
 μενα, ἂν ταῦτα μὴ ἐθέλη ποιεῖν, εὐρήσει λυσιτελοῦν
 τὸ ἐκόντας ποιεῖν τὰ δέοντα. Εἰ μὲν γὰρ ἐστὶ τις ἐγγυη-
 τῆς ὑμῖν θεῶν—οὐ γὰρ ἀνθρώπων γ' οὐδεὶς ἂν γένοιτ'
 ἀξιόχρεως τηλικούτου πράγματος—ὡς ἂν ἀγηθ' ἡσυ-
 χίαν καὶ πάντα πρόησθε, οὐκ ἐπ' αὐτοὺς ὑμᾶς τελευτῶν
- 25 ἐκεῖνος ἤξει, αἰσχρὸν μὲν νῆ τὸν Δία καὶ πάντας θεοὺς
 καὶ ἀνάξιον ὑμῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων τῇ πόλει καὶ πε-
 πραγμένων τοῖς προγόνοις τῆς ἰδίας ῥαθυμίας ἔνεκα
 τοὺς ἄλλους ἅπαντας Ἑλληνας εἰς δουλείαν προέσθαι,
 καὶ ἔγωγ' αὐτὸς μὲν τεθνάναι μᾶλλον ἂν ἢ ταῦτ' εἰρη-
 κέναι βουλομένην· οὐ μὴν ἀλλ' εἴ τις ἄλλος λέγει καὶ ὑμᾶς
 26 πείθει, ἔστω, μὴ ἀμύνεσθε, ἅπαντα πρόεσθε. Εἰ δὲ μηδενὶ
 τοῦτο δοκεῖ, τούναντίον δὲ πρόισμεν ἅπαντες ὅτι ὅσῳ
 ἂν πλειόνων ἐάσωμεν ἐκεῖνον γενέσθαι κύριον, τοσοῦτῳ
 χαλεπωτέρῳ καὶ ἰσχυροτέρῳ χρῆσόμεθ' ἐχθρῷ, ποῖ ἀνα-
 δούμεθα; Ἡ τί μέλλομεν; Ἡ πότε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,

1. Ἄν στέλλετε δηλαδὴ ἐνισχύσεις τῆς στιγμῆς εἰς τὰ διάφορα μέρη, τὰ ὅποια διατρέχουν κίνδυνον.

2. Μετὰ τὴν λέξιν *δημόσιοι* ἐννοεῖ δούλους (ὑπαλλήλους) δημοσίους, βοηθοῦντας τοὺς *ταμίας* εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων των. Ἡ βουλγάτα γράφει: *ταμίας δημοσίους* (χωρὶς τὸ *καί*).

3. Ὑπαινίσσεται τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν ἐπληρώνοντο οἱ ὑπ' αὐτοὺς στρατιῶται, ἐγκατέλειπον τὸν πόλεμον, ὡς διατάσσοντο νὰ τὸν διεξαγάγουν, καὶ προέβαινον εἰς ἄλλας ἐνεργείας. Βλ. *α' Φιλιππικὸν* § 24—25.

4. *Ἐθέλησητε* S, *Vulg'* *ἔλησθε* Y γρ.

εἶναι δυνατόν νὰ κάμετε ποτὲ τίποτε ἀπὸ ὅ,τι πρόκειται, ἂν χρησιμοποιήτε στρατὸν προχειρῶς ἐτομαζόμενον¹, ἀλλ' ἐπιβάλλεται νὰ ἐτομαζήσθε ὀργανωμένην στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ νὰ τῆς ἐξασφαλίσετε τὰ μέσα διατροφῆς, καθὼς καὶ ταμίαι; καὶ δημοσίους ὑπηρέτας², νὰ γίνεσθε δὲ αὐστηροτάτος ἔλεγχος τῆς οικονομικῆς διαχειρίσεως. Καὶ ἀφοῦ τὸ κάμετε αὐτό, νὰ λαμβάνετε λογοδοσίαν διὰ τὰ χρήματα μὲν παρὰ τῶν τελευταίων τούτων, διὰ τὰς στρατιωτικὰς δὲ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τὸν στρατηγόν. Καὶ νὰ μὴ ἀφήνετε εἰς τὸν στρατηγὸν καμμίαν πρόφασιν νὰ πηγαίνει ἄλλοῦ μὲ τὸν στόλον ἢ νὰ κάμνη τίποτε ἄλλο³. Ἐὰν δὲ ἐνεργήσετε τοιοῦτοτρόπως καὶ θελήσετε⁴ ἀληθῶς τοῦτο, ἢ θὰ ἀναγκάσετε τὸν Φίλιππον νὰ τηρῇ πιστῶς τὴν εἰρήνην καὶ νὰ μὲνη εἰς τὴν χώραν τοῦ ἢ θὰ πολέμησθε μὲ ἴσας πιθανότητας ἐπιτυχίας. Ἴσως μάλιστα τότε⁵, ὅπως σεῖς τώρα ἐρωτᾶτε τί κάμνει ὁ Φίλιππος καὶ ποῦ πηγαίνει, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος θὰ ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ διὰ τοῦ ἀράγε ἐξεκίνησαν αἱ (στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ) δυνάμεις τῆς πόλεως καὶ ποῦ θὰ ἐμφανισθοῦν.

Ἐὰν ἐν τούτοις κανεὶς νομίζει ὅτι αὐτὰ (ποῦ εἶπα) ἀπαιτοῦν καὶ δαπάνας μεγάλας καὶ κόπους πολλοὺς καὶ στενοχωρίας, πολὺ ὀρθῶς τὸ νομίζει. Ἐὰν ὅμως συλλογισθῇ τί μέλλει νὰ συμβῇ κατόπιν εἰς τὴν πόλιν, ἂν δὲν θελήσῃ νὰ κάμῃ τὰ ἀνωτέρω, θὰ εὖρη τότε ὅτι ὠφελιμώτερον εἶναι νὰ κάμνωμεν ἐκουσίως ὅ,τι πρόκειται. Πράγματι, ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς θεοὺς γίνῃ ἐγγυητὴς πρὸς σᾶς—διότι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βεβαίως κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀξιόχρεως ἐγγυητὴς ἐνὸς τόσοσφοβαροῦ πράγματος—ὅτι δὲν θὰ ἐπέλθῃ τελικῶς ἐκεῖνος ἐναντίον ὑμῶν τῶν ἰδίων ἂν ζητεῖτε ἤσυχαν καὶ ἀφήσετε τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην των, εἶναι αἰσχρόν, μὰ τὸν Δία καὶ ὄλους τοὺς θεοὺς, καὶ ἀνάξιον διὰ σᾶς καὶ πρὸς τὴν δύναμιν τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὰ ἔργα τῶν προγόνων σας νὰ ἀφήσετε νὰ γίνωνται δοῦλοι ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνας ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας νοθηρότητος. Ἐγὼ τοῦλάχιστον θὰ ἠθελα ἀσφαλῶς νὰ ἀποθάνω μᾶλλον παρὰ νὰ εἶπω τέτοια πράγματα. Παρ' ὅλα ταῦτα, ἂν σᾶς τὸ προτείνῃ κανεὶς ἄλλος καὶ σᾶς πείσῃ, ἔστω, μὴ ἀμύνεσθε, ἐγκαταλείψατέ τα ὅλα. Ἄλλ' ἐὰν κανεὶς δὲν ἔχη αὐτὴν τὴν γνώμην, τοῦναντίον δὲ ὅλοι γνωρίζομεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ὅσον περισσοτέρων μερῶν τὸν ἀφήσωμεν νὰ γίνῃ κύριος, τόσοσφοβρωτέρως καὶ ἰσχυρότερος ἐχθρὸς θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς, ἕως ποῦ θὰ ὑποχωρήσωμεν; Διὰ τὴν βραδύνομεν; Πότε θὰ ἀποφασίσωμεν νὰ κάμνωμεν

5. Ἡ βουλγ. προσθέτει: ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐνῶ εἰς τὸ S παραλείπεται. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς περιόδου ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν γ' Ὀλυμπιακόν, 33, καθὼς καὶ εἰς τὸν Περὶ τῶν ἐν Χερσονήσῳ, 77.

- 27 τὰ δέοντα ποιεῖν ἐθελήσομεν; "Όταν νῆ Δί' ἀναγκαῖον ἦ. Ἄλλ' ἦν μὲν ἂν τις ἐλευθέρων ἀνθρώπων ἀνάγκην εἴποι, οὐ μόνον ἤδη πάρεστιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν παρελήλυθεν· τὴν δὲ τῶν δούλων ἀπεύχεσθαι δήπου μὴ γενέσθαι δεῖ· διαφέρει δὲ τί; "Ότι ἐστὶν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνθρώπῳ μεγίστη ἀνάγκη ἢ ὑπὲρ τῶν γιγνομένων αἰσχύνῃ, καὶ μείζω ταύτης οὐκ οἶδ' ἦν τιν' ἂν εἴποι τις, δούλῳ δὲ πληγαὶ καὶ ὁ τοῦ σώματος αἰκισμός· ὃ μὴ γένοιτο, οὔτε λέγειν ἄξιον.
- 28 Τὸ μὲν τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς τὰ τοιαῦτ' ὀκνηρῶς διακεῖσθαι ἃ δεῖ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς οὐσίαις λειτουργῆσαι ἕκαστον ἐστὶ μὲν οὐκ ὀρθῶς ἔχον, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ· οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τινα πρόφασιν ὁμῶς· τὸ δὲ μὴδ' ὄσ' ἀκοῦσαι δεῖ μὴδ' ὄσα βουλευσασθαι προσήκει, μὴδὲ ταῦτ' ἐθέλειν ἀκοῦειν, τοῦτ' ἤδη πᾶσαν ἐπίδεχεται κατηγορίαν. Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούειν πρὶν ἂν ὧσπερ νῦν αὐτὰ παρῆι τὰ πράγματα, οὔτε βουλευέσθαι περὶ οὐδενὸς εἰώθατ' ἐφ' ἡσυχίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζεται, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν ταῦτ' οὐκ ἀντιπαρασκευάζεσθαι ῥαθυμεῖτε, καὶ ἂν τι λέγη τις, ἐκβάλλετε, ἐπειδὴν δ' ἀπωλοδὸς ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, τηνικαῦτ' ἀκροᾶσθε καὶ παρασκευάζεσθε. Ἦν δ' ἀκηκοέναι μὲν καὶ βεβουλευσθαι τότε καιρὸς ὄθ' ὑμεῖς οὐκ ἠθέλετε, πράττειν δὲ καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις νῦν, ἠνίκ' ἀκούετε. Τοιγαροῦν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν μόνοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τοῖς ἄλλοις τούναντίον ποιεῖτε· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πρὸ τῶν πραγμάτων εἰώθασι χρῆσθαι τῷ βουλευέσθαι, ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ πράγματα.
- 31 "Ό δὴ λοιπὸν ἐστὶ,—καὶ πάλαι μὲν ἔδει, διαφεύγει δ' οὐδὲ νῦν,—τοῦτ' ἔρω. Οὐδενὸς τῶν πάντων οὕτως ὡς χρημάτων δεῖ τῆ πόλει πρὸς τὰ νῦν ἐπιόντα πράγματα.

1. Ἀναγκαῖον S' ἀνάγκη τις Vulg. Ὁ ρήτωρ ὑποθέτει ὅτι τὴν ἀπάντησιν αὐτῆν τοῦ τὴν δίδει εἰς τῶν ἀκροατῶν του.

2. Τὸν ἀναγκάζετε νὰ κατέλθῃ τοῦ βήματος.

3. Μετὰ τὸ ἄλλοι ἢ βουλγάτα προσθέτει: πάντες ἀνθρώποι, ὅπως ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν *Περὶ εἰρήνης*, 2, ὅπου διατυπῶται καὶ ἡ αὐτὴ σκέψις.

4. Κατόπιν ἐφορτῆς· ἐκ τῶν ὑστέρων. Τὴν ἰδέαν αὐτῆν ἀνέπτυξε καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὸν α' *Φιλιππικόν*, 41.

5. Ἀφήνων νὰ ὑπονοηθῆ ὅτι, καίτοι ἔχασαν πολὺν χρόνον,

ὅ,τι πρέπει, ὧ Ἀθηναῖοι; Ὅταν, μὰ τὸν Δία, θὰ τὸ ἐπιβάλη ἡ ἀνάγκη¹. Ἄλλ' ἐὰν ὑπονοῆ κανεῖς τὴν ἀνάγκην τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, ὄχι μόνον εἶναι ἤδη ἐδῶ ἐπείγουσα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἔχει παρέλθει. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν δούλων, πρέπει νὰ εὐχέσθε νὰ μὴ παρουσιασθῆ ποτέ. Καὶ κατὰ τί διαφέρουν; Κατὰ τὸ ὅτι διὰ μὲν τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον μεγίστη ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐντρέπεται δι' ὅσα γίνονται, ἢ τιμῆ, μεγαλυτέραν δὲ αὐτῆς δὲν γνωρίζω νὰ ὑπονοῆ κανεῖς καμμίαν. Διὰ τὸν δούλον, ἀφ' ἑτέρου, (μεγίστη ἀνάγκη) εἶναι τὰ κτυπήματα καὶ αἱ σωματικαὶ κακώσεις. Εἶθε νὰ μὴ μᾶς συμβῆ αὐτό, δὲν ἀξίζει δὲ οὔτε νὰ τὸ λέγη κανεῖς.

Τὸ νὰ ἐπιδεικνύετε λοιπὸν ὀκνηρίαν, ὧ Ἀθηναῖοι, πρὸς τὰ ζητήματα αὐτά, εἰς τὰ ὅποια ἕκαστος πρέπει νὰ ὑπηρετῆ τὴν πόλιν προσωπικῶς καὶ μὲ τὴν περιουσίαν του, δὲν εἶναι βεβαίως ὀρθόν, κάθε ἄλλο μάλιστα. Ἐν τούτοις ὅμως ἔχει ὀπωσδήποτε κάποιαν δικαιολογίαν. Ἄλλὰ τὸ νὰ μὴ θέλετε μῆτε νὰ ἀκούσετε ὅ,τι πρέπει μῆτε καὶ νὰ συσκεφθῆτε δι' ὅ,τι ἐπιβάλλεται, οὔτε κἀν νὰ ἀκούετε περὶ αὐτῶν, αὐτὸ πλέον ἐπιδέχεται κάθε εἶδους κατηγορίαν. Σεῖς λοιπὸν συνηθίζετε οὔτε νὰ ἀκούετε πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ αὐταὶ αἱ δυσχέρειαι, ἀκριβῶς ὅπως τώρα, οὔτε νὰ συσκέπτεσθε διὰ τίποτε μὲ τὴν ἡσυχίαν σας. Ἄλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος προετοιμάζεται, σεῖς παραμελεῖτε νὰ κάμετε τὸ αὐτὸ καὶ νὰ προετοιμάζεσθε πρὸς ἀντίκροσίν του, ἐμμένετε εἰς τὴν ἀμερμηνσίαν σας, καὶ ἂν λέγη κανεῖς κάτι τὸν ἐκδιώκετε (ἀπὸ τοῦ βῆμα)². Ὅταν δὲ πάλιν πληροφορηθῆτε ὅτι κάποιον μέρος ἔχει χαθῆ ἢ πολιορκεῖται, τότε μόνον ἀκούετε μὲ προσοχὴν καὶ ἐτοιμάζεσθε. Ἡ κατάλληλος ὅμως περίστασις νὰ ἀκούσετε καὶ νὰ συσκεφθῆτε ἦτο τότε πού σεῖς δὲν ἠθέλατε, νὰ ἐνεργῆτε δὲ καὶ νὰ χρησιμοποιῆτε ὅ,τι ἔχετε προετοιμάσει εἶναι τώρα, ὅποτε ἀκούετε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν μὲ τὰς τοιαύτας συνηθειάς σας μόνον σεῖς ἀπὸ ὅλους τ' ἄνθρώπους κάμνετε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι κάμνουν οἱ ἄλλοι. Διότι οἱ μὲν ἄλλοι³ συνηθίζουν νὰ συσκέπτονται πρὶν παρουσιασθοῦν αἱ δυσχέρειαι, σεῖς δὲ συσκέπτεσθε μετὰ τὰ γεγονότα⁴.

Τὸ τί λοιπὸν υπολείπεται νὰ κάμωμεν—καὶ πρὸ πολλοῦ μὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμωμεν, οὔτε τώρα ὅμως ἔχει παρέλθει ἡ περίστασις⁵—θὰ τὸ εἶπω ἤδη. Κανενὸς πράγματος ἀπὸ ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ πόλις δὲν εἶναι τόση ἀνάγκη ὅσον διὰ χρήματα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπερχομένων σήμερον γεγονότων. Ἐ-

εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ ἐπανορθώσουν τὰ σφάλματά των, ὁ ρήτωρ προδιαθέτει τοὺς ἀκροατὰς του διὰ τὴν παράδοξον πρότασιν τῆν ὁποίαν θὰ κάμῃ, νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν.

- Συμβέβηκε δ' εὐτυχήματ' ἀπὸ ταύτομάτου; Οἷς ἂν χρησώμεθ' ὀρθῶς, ἴσως ἂν γένοιτο τὰ δέοντα. Πρῶτον μὲν γάρ οἷς βασιλεὺς πιστεύει καὶ εὐεργέτας ὑπέληφεν ἑαυτοῦ, οὗτοι μισοῦσι καὶ πολεμοῦσι Φιλίππῳ. Ἔπειθ' ὁ πράττων καὶ συνειδῶς ἄπανθ' ἅ Φίλιππος κατὰ βασιλέως παρασκευάζεται, οὗτος ἀνάσπαστος γέγονεν, καὶ πάσας τὰς πράξεις βασιλεὺς οὐχ ἡμῶν κατηγορούμενων ἀκούσεται, οὓς ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ἂν ἠγήσαιο τοῦ ἰδίου λέγειν, ἀλλὰ τοῦ πράξαντος αὐτοῦ καὶ διοικούντος, ὥστ' εἶναι πιστάς, καὶ λοιπὸν λόγον εἶναι τοῖς παρ' ἡμῶν πρέσβεισιν ὃν βασιλεὺς ἥδιστ' ἂν ἀκούσαι, ὡς τὸν ἀμφοτέρους ἀδικούντα κοινῇ τιμωρήσασθαι δεῖ, καὶ ὅτι πολὺ τῷ βασιλεῖ φοβερώτερος ἔσθ' ὁ Φίλιππος ἂν πρότεροις ἡμῖν ἐπιθήται· εἰ γὰρ ἐγκαταλειπόμενοι τι πεισόμεθ' ἡμεῖς, ἀδεῶς ἐπ' ἐκείνον ἤδη πορεύσεται. Ἵπὲρ δὴ τούτων ἀπάντων οἶμαι δεῖν ὑμᾶς πρεσβείαν ἐκπέμπειν ἥτις τῷ βασιλεῖ διαλέξεται, καὶ τὴν ἀβελτηρίαν ἀποθέσθαι δι' ἣν πολλὰκις ἠλαττώθητε. «Ὁ δὴ βάρβαρος» καὶ «Ὁ κοινὸς ἄπασιν ἐχθρὸς» καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Ἐγὼ γάρ, ὅταν τιν' ἴδω τὸν μὲν ἐν Σούσοις καὶ Ἐγβατάνοις δεδοικότα καὶ κακόνουν εἶναι τῇ πόλει φάσκοντα, ὡς καὶ πρότερον συνεπηνώρθωσε τὰ τῆς πόλεως πράγματα καὶ νῦν ἐπηγγέλλετο, —εἰ δὲ μὴ ἐδέχεσθ' ὑμεῖς, ἀλλ' ἀπεψηφίσεσθε, οὐ τὰ γ' ἐκείνου αἴτια—, ὑπὲρ δὲ τοῦ ἐπὶ ταῖς θύραις ἐγγύς οὕτως ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι αὐξανομένου ληστοῦ τῶν Ἑλλήνων ἄλλο τι λέγοντα, θαυμάζω καὶ δέδοικα τοῦτον, ὅστις ἂν ἦ ποτ', ἐγώ γε, ἐπειδὴ οὐχ οὗτος Φίλιππον.

1. Τὸ S ἔχει: *εὐτύχημα ἀπ' αὐτομάτου*.

2. Ὑπαινίσσεται προφανῶς τοὺς σατράπας τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, οἱ ὅποιοι, ἀνήσχυτοι ἐκ τῶν συνεχῶν προόδων τοῦ Φιλίππου, ἠτοιμάζοντο πρὸς πόλεμον ἐναντίον του. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Μέντωρ, εἶχε προσφέρει μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἀρταξέρξην Ὡχον κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Αἰγύπτου, ἀπέλαυε δὲ τῆς εὐνοίας του.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀταρνέως Ἑρμείου, μυστικοῦ πράκτορος τοῦ Φιλίππου καὶ φίλου τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ὅποιον συνέλαβε δολίως ὁ Μέντωρ καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου ἐθανατώθη. Ἀντὶ τοῦ: *ἀνάσπαστος* S, τὸ O ἔχει: *ἀνάγκαστος*.

4. Κυρίως εἰπεῖν: ἐὰν μείνωμεν πίσω καὶ μᾶς προσπεράσῃ ὁ ἀντίπαλος, ἐὰν δηλαδὴ ἠττηθῶμεν. Πρβλ. Ηροδότου 8,59: «Οἱ δὲ γε ἐγκαταλειπόμενοι οὐ στεφανεῦνται».

χουν δὲ συμβῆ αὐτομάτως (ἐκ τύχης)¹ εὐχάριστα γεγονότα, καὶ ἂν τὰ ἐκμεταλλευθῶμεν καταλλήλως ἴσως νὰ γίνῃ ὅτι πρέπει. Κατὰ πρῶτον δηλαδή ἐκείνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει ἐμπιστοσύνην ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν καὶ τοὺς θεωρεῖ εὐεργέτας του, μισοῦν καὶ πολεμοῦν τὸν Φίλιππον². Ἐπειτα ὁ ἄνθρωπος πού ἐνήργει καὶ ἐγνωρίζεν ὅλα ὅσα παρασκευάζει ὁ Φίλιππος κατὰ τοῦ βασιλέως, αὐτὸς ἀπήχθη δέσμιος ἀπὸ τὴν χώραν του³. Τοιοῦτοτρόπος ὁ μέγας βασιλεὺς θὰ μάθῃ ὅλας τὰς σκευωρίας του ὄχι ἀπὸ τὰς ἰδικίας μας καταγγελίας, τὰς ὁποίας δυνατὸν νὰ ἐνόμιζεν ὡς διατυπωμένας πρὸς τὸ ἰδιαιτέρον συμφέρον μας, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν δράστην, ὁ ὁποῖος καὶ διητύθουν αὐτάς. Θὰ γίνουν ἐπομένως πιστευτά, καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις πού θὰ στείλωμεν ἡμεῖς δὲν θὰ ὑπολείπεται παρὰ νὰ εἶπουν εἰς τὸν βασιλέα—ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἀκούσῃ μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν—ὅτι τὸν ἄνθρωπον πού μᾶς ἀδικεῖ καὶ τοὺς δύο πρέπει νὰ τὸν τιμωρήσωμεν ἀπὸ κοινού καὶ ὅτι θὰ γίνῃ πολὺ φοβερώτερος διὰ τὸν βασιλέα, ἂν ἐπιτεθῇ προηγουμένως ἐναντίον μας. Διότι ἐὰν ἐγκαταλειφθῶμεν⁴ καὶ πάθωμεν τίποτε, ἀφόβως τότε θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Νομίζω λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ ἀποστείλετε πρεσβείαν, ἢ ὁποία θὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν βασιλέα περὶ ὄλων τούτων, καὶ νὰ ἀφήσετε τὰς ἀνοησίας ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐζημιώθητε πολλάκις, τὰ: «Αὐτὸς εἶναι βάρβαρος», «Ὁ κοινὸς ὄλων ἐχθρὸς» καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα. Διότι ἐγὼ ὅταν ἴδω κανένα νὰ φοβῆται τὸν ἡγεμόνα πού εὐρίσκεται εἰς τὰ Σοῦσα καὶ εἰς τὰ Ἐκβάτανα⁵ καὶ λέγει ὅτι διακείται δυσμενῶς πρὸς τὴν πόλιν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καὶ προηγουμένως συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πόλεως⁶ καὶ τώρα μᾶς ἔκαμε προτάσεις—ἂν σεῖς δὲν τὰς ἐδέχθῃτε, ἀλλὰ τὰς ἀπερρίψατε, δὲν εἶναι βεβαίως ὑπαίτιος ἐκεῖνος—διὰ τὸν ἄνθρωπον δὲ πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν μας, τόσον πλησίον, αὐτὸν τὸν ληστήν τῶν Ἑλλήνων πού μεγαλώνει μέσα εἰς τὴν καρδιάν τῆς Ἑλλάδος ὁμιλεῖ διαφοροτρόπως, ἀπορῶ καὶ φοβοῦμαι αὐτὸν τὸν κάποιον—οἷοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι—τούλάχιστον ἐγὼ, διότι αὐτὸς δὲν φοβεῖται τὸν Φίλιππον⁷.

5. Ἐκβάτανοις ἔχει τὸ Α¹ ἀντὶ τοῦ Ἐκβατάνοις εἰς ἄλλα.

6. Ἐννοεῖ τὸ γεγονός ὅτι τῷ 393 π. Χ ὁ Κόνων, ἡγούμενος τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐνίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κνίδον καὶ ἀνήγειρε τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν μὲ χρήματα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἄλλοι μεταφράζουσι κατόπιν τούτου: ἀνήγειρε τὰ τείχη τῆς πόλεως. Ἡ φράσις τοῦ ρήτορος ἔχει εὐρύτεραν ἔννοιαν.

7. Καὶ δέδοικα τούτων . . . ἐπειδὴ οὐχ οὕτως τὸν Φίλιππον. Εἶναι φραζία κατακλις φρασιώτατου ρητορικοῦ τεμαχίου, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις τινές δὲν διστάζουσι νὰ θεωροῦν νόθον, ἐνῶ εἶναι ἀναμφισβητήτως Δημοσθενικόν, καὶ ἀπὸ τὰ καλύτερα.

- 35 "Ἔστι τοίνυν τι πρᾶγμα καὶ ἄλλο, ὃ λυμαίνεται τὴν πόλιν ὑπὸ βλασφημίας ἀδίκου καὶ λόγων οὐ προσηκόντων διαβεβλημένον, εἴτα τοῖς μηδὲν τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ δικαίων βουλομένοις ποιεῖν πρόφασιν παρέχει, καὶ πάντων ὅσα ἐκλείπει, δέον παρὰ τοῦ γίνεσθαι, ἐπὶ τοῦθ' εὐρήσετε τὴν αἰτίαν ἀναφερομένην· περὶ οὗ πάνυ μὲν
- 36 φοβοῦμαι, οὐ μὴν ἄλλ' ἔρω. Οἶμαι γὰρ ἔξειν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τὰ δίκαι' ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως εἰπεῖν πρὸς τοὺς εὐπόρους καὶ ὑπὲρ τῶν κεκτημένων τὰς οὐσίας πρὸς τοὺς ἐπιδееῖς, εἰ ἀνέλοιμεν ἐκ μέσου καὶ τὰς βλασφημίας ἅς ἐπὶ τῷ θεωρικῷ ποιοῦνται τινες οὐχὶ δικαίως καὶ τὸν φόβον ὥς οὐ στήσεται τοῦτ' ἄνευ μεγάλου τινὸς κακοῦ· οὐ οὐδὲν ἂν εἰς τὰ πράγματα μεῖζον εἰσενεγκαίμεθα, οὐδ' ὃ τι κοινή μᾶλλον ἂν ὀλη ἐπιβρώσειε τὴν πόλιν.
- 37 Οὕτωςί δὲ σκοπεῖτε· ἔρω δ' ὑπὲρ τῶν ἐν χρεῖα δοκούντων εἶναι πρότερον. Ἦν ποτ' οὐ πάλαι παρ' ἡμῖν ὅτ' οὐ προσῆι τῇ πόλει τάλανθ' ὑπὲρ τὰ τριάκοντα καὶ ἑκατόν· καὶ οὐδεὶς ἦν τῶν τριηραρχεῖν δυναμένων οὐδὲ τῶν εἰσφέρειν ὅστις οὐκ ἤξιου τὰ καθήκοντ' ἔφ' ἑαυτὸν ποιεῖν ὅτι χρήματ' οὐ περιῆν, ἀλλὰ καὶ τριῆρεις ἔπλεον καὶ χρήματ' ἐγίνετο καὶ πάντ' ἐποιοῦμεν τὰ
- 38 δέοντα. Μετὰ ταῦθ' ἡ τύχη καλῶς ποιοῖσα πολλὰ πεποίηκε τὰ κοινὰ καὶ τετρακόσια ἀντὶ τῶν ἑκατῶν τάλαντων προσέρχεται, οὐδενὸς οὐδὲν ζημιουμένου τῶν τὰς οὐσίας ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ προσλαμβάνοντος· οἱ γὰρ εὐποροὶ πάντες ἔρχονται μεθέξοντες τοῦτου, καὶ καλῶς
- 39 ποιοῖσι. Τί οὖν μαθόντες τοῦτ' ὄνειδίζομεν ἀλλήλοις καὶ προφάσει χρώμεθα τοῦ μηδὲν τῶν δεόντων ποιεῖν, πλὴν εἰ τῇ παρὰ τῆς τύχης βοθηεῖα γεγυνοῖα τοῖς ἀπόροις

1. Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι διέβαλον καὶ ἐδυσφήμησαν τὸ θεωρικόν ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης. Εἰς τὴν παράγραφον αὐτὴν ἀρχίζει τὸ ἀμφισβητούμενον περὶ θεωρικῶν μέρος τοῦ λόγου.

2. Οἱ πλούσιοι δηλαδὴ ἀρτοῦνται νὰ ἀναλάβουν μόνοι αὐτοὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, τὰς τριηραρχίας κλπ., προφασιζόμενοι ὅτι τὰ δημόσια ἔσοδα διανέμονται εἰς πτωχοὺς πολίτας.

3. Εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ θεωρικοῦ κονδυλίου καὶ τὴν διανομὴν τῶν χρημάτων του. Παρὰ του SAO· Παρὰ τοῦτο FYP· Παρὰ του τοῦτο Vulg.

4. Μετὰ τὸ φοβοῦμαι S, ἢ βουलग. προσθέτει καί: λέγειν.

5. Πρότερον θὰ ὀμιλήσω. Τὸ S ἔχει: προτέρων.

6. Ἡ ἀξήσης αὐτὴ τῶν δημοσίων ἐσόδων δὲν εἶναι γνωστὸν

Ἐπάργχει ἐν τούτοις καὶ ἐν ἄλλο πρᾶγμα, πού βλάπτει τὴν πόλιν καὶ ἔχει συκοφαντηθῆ ἀπὸ ἀδίκων δυσφήμησιν καὶ ἀπὸ λόγια ἀνάρμοστα¹, ἔπειτα δὲ δημιουργεῖ προφάσεις εἰς ὅσους θέλουν νὰ μὴ κάμνουν τίποτε ἀπὸ τὰς πρὸς τὴν πολιτείαν υποχρεώσεις των². Ὅσας φορὰς δὲν ἐκτελεῖται καμμία ὑποχρέωσις, τὴν ὁποίαν εἶχε καθῆκον κανεῖς νὰ ἐκπληρώσῃ, θὰ εὗρετε ὅτι εἰς τοῦτο ἐπιρρίπτουν τὴν αἰτίαν τῆς παραλείψεως³. Πολλὸ μὲν φοβοῦμαι νὰ ἀσχοληθῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος⁴, ἐν τούτοις ὅμως θὰ ὁμιλήσω. Διότι νομίζω ὅτι θὰ δυνηθῶ νὰ ὁμιλήσω καὶ πρὸς τοὺς πλουσίους διὰ τῶν πτωχῶν τὰ δίκαια πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως, καὶ πρὸς τοὺς ἀπόρους περὶ τῶν κατόχων τῶν περιουσιῶν. Ἀπὸ τοῦτο δέ, ἂν ἀφαιρέσωμεν ἐκ τοῦ μέσου καὶ τὰς ἀδίκους κακολογίας, πού κάμνουν μερικοὶ διὰ τὸ θεωρικὸν κονδύλιον, καὶ τὸν φόβον ὅτι δὲν θὰ διακοπῆ ἡ διανομὴ αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ μέγα τι κακόν, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ προσέφερε μεγαλύτεραν ὑπηρεσίαν εἰς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος, οὔτε ἄλλο τι θὰ ἐνίσχυε περισσότερο ὅλην γενικῶς τὴν πόλιν.

Προσέξατε λοιπὸν πῶς ἔχουν τὰ ζητήματα. Κατὰ πρῶτον θὰ ὁμιλήσω ὑπὲρ ἐκείνων πού φαίνεται ὅτι εἶναι ἐνδεεῖς. Ἐπῆρξε κάποτε καὶ ἐνταῦθα ἐποχῆ, ὁπότε ἡ πόλις μας δὲν εἰσέπραττε περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸν τριάκοντα τάλαντα. Δὲν ὑπῆρχεν ἐν τούτοις κανεῖς ἀπὸ τοὺς δυναμένους νὰ ἀναλαμβάνουν με ἰδικὰ των ἔξοδα τὴν ἐξόπλισιν μᾶς τριήρους οὐδὲ ἀπὸ τοὺς δυναμένους νὰ πληρώνουν τὸν εἰδικὸν φόρον, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἀπῆται μόνος του νὰ ἐκπληροῖ τὰ (πρὸς τὴν πολιτείαν) καθήκοντά του, διότι δῆθεν δὲν τοῦ ἐπερίσσευαν χρήματα. Τοῦναντίον καὶ τριήρεις ἐξωπλιζόντο καὶ χρήματα ὑπῆρχον καὶ ἐκάμναμεν πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε. Βραδύτερον ἡ τύχη, εὐμενῆς πρὸς ἡμᾶς, ἠῤῥησε πολὺ τὰ δημόσια ἔσοδα καὶ ἀντὶ τῶν ἑκατὸν τάλάντων εἰσπράττονται τετρακόσια⁶, ἐνῶ κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἔχοντας περιουσίας δὲν ζημιώνεται τὸ παράπαν ἀλλὰ καὶ τὰς αὐξάνουν. Διότι ὅλοι οἱ εὐποροὶ ἔρχονται καὶ παίρνουν τὸ μεριδίον των ἀπὸ τὸ ἔσοδον τοῦτο⁷ καὶ κάμνουν πολὺ καλά.

Διότι λοιπὸν ἐμάθσαμεν καὶ κακολογοῦμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, δι' αὐτὸ⁸ καὶ τὸ μεταχειριζόμεθα ὡς πρόφασιν διὰ νὰ μὴ κάμνωμεν τίποτε ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ἐκτός ἐὰν φθονοῦμεν τὴν βοήθειαν

ἂν προήρχετο ἀπὸ τὴν καλὴν διαχείρισιν τῶν οικονομικῶν ὑπὸ τοῦ Εὐβόλου, ὡς τονίζουν τινές (Weil), ἢ ἀπὸ καλύτεραν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου (Croiset κ. ἄ.).

7. Ὁ Croiset μεταφράζει: ἀπὸ τὸ νέον τοῦτο ἔσοδον, ἔξαρθῶν τὸ τούτου ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω αὐξῆσιν τῶν ἐσόδων. Ἀντιθέτως ὁ Weil διὰ τοῦ τούτου ἔννοεῖ τοῦ θεωρικῶς, ἦτοι ὅτι οἱ πλούσιοι ἐζήτουν νὰ διανέμωσιν καὶ εἰς αὐτοὺς τὰ θεωρικὰ χρήματα.

8. Διὰ τὸ θεωρικόν. *Μαθόντες* SAF. *παθόντες* Vulg.

- φθινοῦμεν; Οὐς οὐτ' ἂν αἰτιασαίμην ἔγωγ' οὐτ' ἀξιῶ.
 40 Οὐδὲ γάρ ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις ὄρω τῶν ἐν ἡλικίᾳ πρὸς
 τοὺς πρεσβυτέρους οὕτω διακείμενον οὐδ' οὕτως ἀγνώ-
 μονα οὐδ' ἄτοπον τῶν ὄντων οὐδέν' ὥστε, εἰ μὴ ποιή-
 σουσιν ἅπαντες ὅσ' ἂν αὐτός, οὐ φάσκοντα ποιήσειν
 οὐδὲν οὐδ' αὐτόν· καὶ γὰρ ἂν τοῖς τῆς κακώσεως εἴη
 νόμοις οὕτω γ' ἔνοχος· δεῖ γάρ, οἶμαι, τοῖς γονεῦσι τὸν
 ὀρισμένον ἐξ ἀμφοτέρων ἔρανον καὶ παρὰ τῆς φύσεως
 καὶ παρὰ τοῦ νόμου δικαίως φέρειν καὶ ἐκόνθ' ὕποτε-
 41 λείν. Ὡσπερ τοίνυν ἐνός ἡμῶν ἐκάστου τίς ἐστι γονεὺς,
 οὕτω συμπάσης τῆς πόλεως κοινούς δεῖ γονέας τοὺς
 σύμπαντας ἡγεῖσθαι, καὶ προσήκει τούτους οὐχ ὅπως
 ὦν ἢ πόλις δίδωσιν ἀφελέσθαι τι, ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν ἦν
 τούτων, ἄλλοθεν σκοπεῖν ὅπως μηδενὸς ὄντες ἐνδεεῖς
 42 περιοφθῆσονται. Τοὺς μὲν τοίνυν εὐπόρους ταύτη χρω-
 μένους τῇ γνώμῃ οὐ μόνον ἡγοῦμαι τὰ δίκαια ποιεῖν,
 ἀλλὰ καὶ τὰ λυσιτελεῖ· τὸ γὰρ τῶν ἀναγκαίων τιν' ἀπο-
 στερεῖν κοινῇ κακόνους ἐστὶ ποιεῖν πολλοὺς ἀνθρώ-
 πους τοῖς πράγμασιν.

- Τοῖς δ' ἐν ἐνδείᾳ, δι' ὃ δυσχεραίνουσι τὸ πρᾶγμ' οἱ
 τὰς οὐσίας ἔχοντες καὶ κατηγοροῦσι δικαίως, τοῦτ' ἀφε-
 43 λείν ἂν συμβουλεύομαι. Δίειμι δέ, ὥσπερ ἄρτι, τὸν αὐ-
 τὸν τρόπον καὶ ὑπὲρ τῶν εὐπόρων, οὐ κατοκνήσας εἰ-
 πεῖν τάληθῆ. Ἐμοὶ γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἄθλιος οὐδ' ὠμός
 εἶναι δοκεῖ τὴν γνώμην, οὐκουν Ἀθηναίων γε, οἶμαι,
 ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων, ὥστε λυπεῖσθαι ταῦτα λαμβά-
 νοντας ὄρων τοὺς ἀπόρους καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς
 44 ὄντας. Ἀλλὰ ποῦ συντρίβεται τὸ πρᾶγμα καὶ ποῦ δυσ-
 χεραίνεται; Ὅταν τὸ ἀπὸ τῶν κοινῶν ἔθος ἐπὶ τὰ ἴδια
 μεταβιβάζοντας ὄρωσι τινας, καὶ μέγαν μὲν ὄντα παρ'
 ὁμῖν εὐθέως τὸν λέγοντα, ἀθάνατον δ' ἕνεκ' ἀσφα-

1. Αὐξάνουσα καὶ τὰ ἔσοδα τοῦ *θεωρηκοῦ* κονδυλίου ἀπὸ τὰ περισσεύματα τοῦ προϋπολογισμοῦ.

2. Ἀντὶ τοῦ: *ἄτοπον τῶν ὄντων* S, ἢ βουλγ. ἔχει: *ἀτοπώτα των ὄντα*.

3. Κατὰ τοὺς νόμους τῶν Ἀθηνῶν τὰ κακομεταχειριζόμενα τοὺς γονεῖς τῶν τέκνα ἢ μὴ διατρέφοντα αὐτοὺς κατὰ τὰ γηρατεῖα τῶν ἢ ἄλλως πως ἀσεβοῦντα πρὸς τούτους ὑπέκειντο εἰς ποινάς καὶ *ἀτιμίας*, ὡς ἔνοχοι *κακώσεως γονέων*.

4. Τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ τινων ὡς ὑπερβολικὴ δημοκοπία. Καὶ ἀλλαγῶ, εἰς ἐπιστολὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Δημοσθένη, ὁ ρήτωρ το-
 νίζει ὅτι ὁ δημόσιος ἀνὴρ πρέπει νὰ ἔχη πρὸς τὸν λαὸν αἰσθήματα
 υἱοῦ πρὸς πατέρα.

5. Νὰ εὐρωμεν ἀπὸ ἄλλο μέρος, ἀπὸ ἄλλον πόρον.

πὸν παρέσχεν ἡ τύχη εἰς τοὺς πτωχοὺς¹; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θὰ τοὺς κατηγοροῦν δι' αὐτὸ οὔτε θεωρῶ δίκαιον νὰ τοὺς κατηγορῇ κανεῖς. Διότι οὔτε εἰς τὴν ἰδικὴν του οἰκίαν βλέπω νὰ διακείται τοιοῦτοτρόπως πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ὁ ὄρμος ἀνὴρ οὔτε εἶναι κανεῖς τόσον σκληρόκαρδος ἢ τόσον ἀνόητος² εἰς τὸν κόσμον, ὥστε νὰ λέγῃ ὅτι, ἂν δὲν κάμουν ὄλοι ὅσα κάμνει αὐτός, οὔτε αὐτὸς δὲν θὰ κάμῃ τίποτε. Διότι αὐτὸς βεβαίως θὰ ἦτο ἔνοχος καὶ εἰς τοὺς νόμους τῆς κακώσεως³. Πράγματι πρέπει, νομίζω, κανεῖς νὰ ὑπομένῃ δικαίως καὶ ἔκουσίως νὰ παρέχῃ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς οικονομικὴν βοήθειαν, ἢ ὅποια καθωρίσθη διττῶς, τόσον ἀπὸ τὴν φύσιν ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν νόμον. Ὅπως λοιπὸν ὁ καθέννας ἀπὸ ἡμᾶς ἔχει πατέρα, τοιοῦτοτρόπως πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὄλους τοὺς πολίτας ὡς κοινὸς πατέρας ὀλοκλήρου τῆς πόλεως⁴. Ἐπιβάλλεται μάλιστα ὄχι μόνον νὰ μὴ τοὺς στερῇ τίποτε ἀπὸ ὅ,τι τοὺς δίδει ἢ πόλις, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τοὺς ἔδιδε τίποτε, θὰ ἔπρεπε νὰ φροντίσωμεν μὲ κανὲν ἄλλο μέσον⁵ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ στεροῦνται τίποτε. Νομίζω λοιπὸν ὅτι οἱ εὐποροὶ, ἐὰν φερθοῦν συμφώνως πρὸς αὐτὰς τὰς ἀρχάς, ὄχι μόνον ἔργον δικαιοσύνης ἐπιτελοῦν ἀλλὰ καὶ ὅ,τι εἶναι ὠφέλιμον δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους. Διότι τὸ νὰ στεροῦν διὰ δημοσίας ἀποφάσεως μερικὸς ἀπὸ τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα εἶναι ὡσὰν νὰ δημοουργοῦν πολλοὺς ἐχθροὺς εἰς τὴν πολιτείαν.

Εἰς τοὺς ἀπόρους ἀφ' ἑτέρου θὰ συνεβούλευα νὰ θέσουν τέρμα εἰς μίαν αἰτίαν διὰ τὴν ὅποιαν δυσαρεστοῦνται οἱ ἔχοντες περιουσίας καὶ διατυπώνουν δικαίας κατηγορίας. Ὅπως δὲ πρὸ ὀλίγου (ὑπὲρ αὐτῶν), κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ ὀμιλήσω καὶ ὑπὲρ τῶν εὐπόρων, χωρὶς νὰ διστάσω νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν. Διότι δὲν μοῦ φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ κανεῖς—ὄχι βεβαίως: Ἀθηναῖος ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας⁶—τόσον ἄθλιος καὶ τόσον σκληρός, ὥστε νὰ λυπῆται πὸν βλέπει ὅτι τὰ παίρνουν (τὰ θεωρικὰ) οἱ ἄποροι καὶ οἱ στερούμενοι τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων. Ἀλλὰ ποῦ σκοντάπτει τὸ πρᾶγμα, καὶ πόθεν αἱ δυσαρέσκεια (τῶν πλουσίων); Ὅταν οὗτοι βλέπουν μερικὸς νὰ μεταφέρουν (καὶ ἐφαρμόζουν) εἰς τὰς ἰδιωτικὰς περιουσίας ὅ,τι συνηθίζεται εἰς τὰ δημοσία ἔσοδα⁷, ἐνῶ δὲ ἀποβαίνει πανίσχυρος πληθὸν σφας ὅποιος καταγγέλλει μετὰ παρρησίας (τὰ ἔκτροπα) καὶ ἔξασφαλίζεται μέγχι θανάτου, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος αἱ μυστικαὶ ψηφοφορίαι εἶναι

6. Τὰ S καὶ Vind. 1 παραλείπουν τὰς λέξεις: *οἶμαι, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων* Vulg.

7. Οἱ καλοὶ μὲν πολῖται κατήγγελλον—καὶ δικαίως—τοὺς διασπαθίζοντα; τὸν δημόσιον θησαυρόν· ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ συκοφάνται, οἱ ὅποιοι ἐσυνήθιζον νὰ κατηγοροῦν ψευδῶς ἓνα πλούσιον διὰ νὰ κατάσχεται ἢ περιουσία του. Αὐτοὺς στιγματίζει ἐνταῦθα ὁ ρήτωρ, δια-

- λείας, ἑτέραν δὲ τὴν κρύβδην ψήφον τοῦ φανερώς θο-
 45 ρύβου. Ταῦτ' ἀπιστίαν, ταῦτ' ὄργην ἔχει. Δεῖ γάρ.
 ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δικαίως ἀλλήλοις τῆς πολιτείας
 κοινωνεῖν, τοὺς μὲν εὐπόρους εἰς μὲν τὸν βίον τὸν ἑαυ-
 τῶν ἀσφαλῶς ἔχειν νομίζοντας καὶ ὑπὲρ τούτων μὴ δε-
 δοικότας, εἰς δὲ τοὺς κινδύνους κοινὰ ὑπὲρ τῆς σωτη-
 ρίας τὰ δυντα τῇ πατρίδι παρέχοντας, τοὺς δὲ λοιποὺς
 τὰ μὲν κοινὰ νομίζοντας καὶ μετέχοντας τὸ μέρος,
 τὰ δ' ἐκάστου ἴδια τοῦ κεκτημένου. Οὕτω καὶ μικρὰ
 πόλις μεγάλη γίνεσθαι καὶ μεγάλη σφάζεται. Ὡς μὲν
 οὖν εἶποι τις ἂν ἅ παρ' ἐκατέρων εἶναι δεῖ, ταῦτ' ἴσως
 ἐστίν· ὡς δὲ καὶ γένοιτ' ἂν ἐννόμως, διορθώσασθαι δεῖ.
 46 Τῶν δὲ παρόντων πραγμάτων καὶ τῆς ταραχῆς πολλὰ
 πόρρωθὲν ἐστί τὰ αἴτια· ἃ εἰ βουλομένοις ὑμῖν ἀκούειν
 ἐστίν, ἐθέλω λέγειν. Ἐξέστητε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς
 ὑποθέσεως ἐφ' ἧς ὑμᾶς οἱ πρόγονοι κατέλιπον, καὶ τὸ
 μὲν προστάσθαι τῶν Ἑλλήνων καὶ δύναμιν συνεστη-
 κυῖαν ἔχοντας πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις βοηθεῖν περιε-
 γον ἐπέσθητ' εἶναι καὶ μάταιον ἀνάλωμ' ὑπὸ τῶν ταῦτα
 πολιτευομένων, τὸ δ' ἐν ἡσυχίᾳ διάγειν καὶ μηδὲν τῶν
 δεόντων πράττειν, ἀλλὰ προΐεμένους καθ' ἕνα ἕκαστον
 ἀνθ' ἑτέρους ἔασαι λαβεῖν, θαυμαστὴν εὐδαιμονίαν
 47 καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν ἔχειν ᾤεσθε. Ἐκ δὲ τούτων πα-
 ρελθὼν ἐπὶ τὴν τάξιν ἐφ' ἧς ὑμῖν τετάχθαι προσήκεν,
 ἕτερος οὕτος εὐδαίμων καὶ μέγας καὶ πολλῶν κύριος
 γέγονεν ἐκόντως· πρῶγμα γάρ ἔιτιμον καὶ μέγα καὶ
 λαμπρὸν καὶ περὶ οὗ πάντα τὸν χρόνον αἰ μέγιστα τῶν

πιστῶν ὅτι οἱ συκοφάνται ἐγίνοντο δημοφιλεῖς, ἐξασφαλιζόμενοι καὶ κατὰ τοῦ κινδύνου νὰ κατηγορηθοῦν καὶ αὐτοὶ κάποτε διὰ τὸ αὐτὸ πρῶγμα. Πράγματι ὁ λαὸς, ἐπιθυμῶν νὰ αὐξάνῃ ὅσον τὸ δυνατόν περιο-
 σότερον τὸ *θεωρικόν*, δὲν ἐδίσταζε νὰ καταδικάζῃ εἰς πρόστιμα καὶ
 κατασχέσεις πλουσίους πολίτας ὑπὲρ τοῦ θεωρικοῦ ταμείου, ἐπὶ τῇ
 ἀπλῇ διαβολῇ συκοφαντῶν. Εἰς μίαν τοιαύτην δίκην ὁ Δημοσθένης
 ὁρισθεὶς κατηγορὸς ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸν ρόλον τοῦτον, ἐπειδὴ δὲ ἡ
 συνέλευσις ἐπιθύρειε μετὰ δυσφορίας, ὁ ρήτωρ ἀνεφώνησε πρὸς τὸ
 πλήθος τὰ ἑξῆς ἀξιωμαθόμενευτα: «Ὑμεῖς ἐμοί, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
 συμβούλω μὲν, κἂν μὴ θέλητε, χρήσεσθε· συκοφάντη δ', οὐδ' ἂν θέ-
 λητε». Βλ. Θεόπομπον εἰς τὸν *Δημοσθένη* Πλουτάρχου, κεφ. 14. Περὶ
 τῆς κατασχέσεως ταύτης τῶν ἀδίκων καταδικῶν πρβλ. Ἰσοκράτους
Περὶ ἀντιδόσεως, § 160: «Πολὸν γὰρ δεινότερον καθέστηκεν τὸ δοκεῖν
 εὐπορεῖν ἢ τὸ φανερώς ἀδικεῖν».

1. Εἰς τὰ δικαστήρια, ὅπου ἐγίνετο μυστικὴ ἢ ψηφοφορία. ὁ λαὸς
 ὑπὸ τὴν ἐπιόρασιν τῶν ἀνωτέρω συκοφαντῶν ἀπεδοκίμαζε συνηθέ-
 στατα τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐχειροκρότει εἰς τὰς δημο-
 σίας συνελεύσεις. Κατεδικάζοντο δηλαδὴ οἱ συκοφαντούμενοι πλου-

ἀντίθετοι πρὸς τὰς θεωρώδεις δημοσίας ἐκδηλώσεις¹. Ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦν δυσπιστίαν καὶ προκαλοῦν ὀργήν. Διότι πρέπει, ὡς Ἄθηναῖοι, νὰ μετέχωμεν εἰς τὰ τῆς πολιτείας, φερόμενοι δικαίως πρὸς ἀλλήλους. Οἱ μὲν εὐποροὶ νὰ νομίζουσιν ὅτι ἔχουσιν ἐξησφαλισμένον τὸν βίον των² καὶ νὰ μὴ φοβοῦνται διὰ τὴν περιουσίαν των, εἰς δὲ τοὺς κινδύνους νὰ τὴν διαθέτουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν³ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Οἱ ἄλλοι (οἱ ἄποροι), ἀφ' ἑτέρου, νὰ μὲν νὰ θεωροῦν ὡς κοινὸν κτήμα τῆς πόλεως ὅ,τι εἶναι πράγματι κοινὸν καὶ νὰ λαμβάνουσιν τὸ μερίδιόν των⁴, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰδιωτικὴν περιουσίαν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν καθένα. Τοιούτοτρόπως καὶ αἱ μικραὶ πόλεις γίνονται μεγάλαι καὶ αἱ μεγάλαι διασφύζονται. Διὰ νὰ καθορίσῃ λοιπὸν κανεῖς τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ εἶναι ἴσως ἀρκετὰ τὰ ἀνωτέρω. Διὰ νὰ καθιερωθῶν ὁμοῦς διὰ νόμον πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῶν⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σημερινὰς δυσχερεῖας καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ταραχὴν πολλὰ καὶ παλαιὰ εἶναι τὰ αἷτια. Ἐὰν θελήσετε νὰ με ἀκούσετε, θὰ σᾶς εἰπω εὐχαρίστως ποῖα εἶναι. Ἐγκαταλείψατε, ὡς Ἄθηναῖοι, τὴν βασικὴν ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν σᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πρόγονοι. Καὶ τὸ νὰ προίστασθε μὲν τῶν Ἑλλήνων καὶ διατηροῦντες δύναμιν ὀργανωμένην νὰ βοηθῆτε πάντα ἀδικούμενον, σᾶς ἐπεισαν ὅτι εἶναι ἔργον περιττόν, μάταιον καὶ δαπανηρὸν οἱ πρεσβεύοντες τοιαύτην πολιτικὴν. Ἀντιθέτως τὸ νὰ ζῆτε ἡσυχίαν καὶ νὰ μὴ κάμνετε ἴποτε ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, νὰ τὰ παραμελήτε δὲ ὅλα καὶ νὰ ἀφήνετε νὰ σᾶς τὰ πάρον ἄλλοι ἐν πρὸς ἐν, νομίζετε ὅτι αὐτὸ ἀποφέρει ἀξιοθαύμαστον εὐτυχίαν καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν. Ἐνεκα τούτου ἦλθεν ἄλλος καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν θέσιν ὅπου εἰσθε σεῖς τεταγμένοι, καὶ αὐτὸς ἐγένεν εὐλόγως εὐτυχῆς καὶ ἰσχυρότατος καὶ κυρίαρχος πολλῶν μερῶν. Ἀληθῶς δὲ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τὸ ἔνδοξον καὶ μεγα καὶ λαμπρόν, διὰ τὸ ὁποῖον διαρκῶς ἐφιλονίκουν πρὸς ἀλλήλους αἱ μεγα-

σοι, μολονότι τοὺς ὑπεστήριζον οἱ χειροκροτούμενοι εἰς τὰς δημοσίας συνελεύσεις ῥήτορες.

2. Τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς των.

3. Νὰ τὴν παρέχουν κοινήν· νὰ τὴν θυσιάζουν ὑπὲρ τοῦ συνόλου, κατὰ τὴν στιγμήν τῶν κινδύνων. Ὑπανιγμός πρὸς τοὺς πλουσίους νὰ ἐξοπλίζουσιν τριήρεις καὶ νὰ πληρῶνουν τὰς εἰσφορὰς ἄνευ προφάσεων καὶ ὑπεκφυγῶν.

4. Εἰς τὸν γ' Ὀλυμπιακόν, 34, εἶπε τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ με κάποιαν περιοριστικὴν ἐπιφύλαξιν: «Ἴνα τῶν κοινῶν ἕκαστος τὸ μέρος λαμβάνων, οὐτο δέοιθ' ἢ πόλις, τοῦθ' ὑπάρχοι».

5. Ἄλλα κείμενα ἔχουν: *ἀν, ἐν νόμῳ διορθώσασθαι δεῖ*, ὁπότε τὸ χωρίον μεταφράζεται: πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῶν διὰ νόμον (Weil).

- πόλεων πρὸς αὐτάς διεφέροντο, Λακεδαιμονίων μὲν ἡτυχηκότων, Θηβαίων δὲ ἀσχόλων διὰ τὸν Φωκικὸν πόλεμον γενομένων, ἡμῶν δ' ἀμελούντων ἔρημον ἀνείλετο. 48 Τοιγάρτοι τὸ μὲν φοβεῖσθαι τοῖς ἄλλοις, τὸ δὲ συμμάχους πολλοὺς ἔχειν καὶ δύναμιν μεγάλην ἐκείνῳ περιγέγονεν, καὶ τοσαῦτα πράγματα καὶ τοιαῦτ' ἤδη περιέστηκε τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας ὥστε μὴδ' ὅ τι χρῆ συμβουλεύειν εὖπορον εἶναι.
- 49 Ὅντων δ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν παρόντων πραγμάτων πᾶσιν, ὡς ἐγὼ κρίνω, φοβερῶν, οὐδένες ἐν μείζονι κινδύνῳ τῶν πάντων εἰσὶν ὑμῶν, οὐ μόνον τῷ μάλισθ' ὑμῖν ἐπιβουλεύειν Φίλιππον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων ἀργότατ' αὐτοὶ διακεῖσθαι. Εἰ τοίνυν τὸ τῶν ὀνίων πληθος ὀρώντες καὶ τὴν εὐετηρίαν τὴν κατὰ τὴν ἀγοράν, τούτοις κεκλήθησθ' ὡς ἐν οὐδενὶ δεινῷ τῆς πόλεως οὐσης, 50 οὔτε προσηκόντως οὔτ' ὀρθῶς τὸ πρᾶγμα κρίνετε· ἀγοράν μὲν γὰρ ἂν τις καὶ πανήγυριν ἐκ τούτων ἢ φαύλως ἢ καλῶς κατεσκευάσθαι κρίνοι· πόλιν δ' ἦν ὑπείληφεν δὲ ἂν τῶν Ἑλλήνων ἄρχειν αἰεὶ βούληται μόνην ἂν ἐναντιωθῆναι καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας προστῆναι, οὐ μὰ Δι' ἐκ τῶν ὀνίων εἰ καλῶς ἔχει δοκιμάζειν δεῖ, ἀλλ' εἰ συμμάχων εὐνοία πιστεύει, εἰ τοῖς ὀπλοῖς ἰσχύει. Τοῦθ' ὑπὲρ τῆς πόλεως δεῖ σκοπεῖν· ἂ σφαλερῶς ὑμῖν καὶ οὐ καλῶς ἅπαντ' ἔχει.
- 51 Γνοίητε δ' ἂν, εἰ σκέψαισθ' ἐκείνως. Πότε μάλιστ' ἐν ταραχῇ τὰ τῶν Ἑλλήνων γέγονε πράγματα; Οὐδένα γὰρ χρόνον ἄλλον ἢ τὸν νυνὶ παρόντ' οὐδ' ἂν εἰς εἶποι. Τὸν μὲν γὰρ ἄλλον ἅπαντ' εἰς δύο ταῦτα διήρητο τὰ τῶν Ἑλλήνων, Λακεδαιμονίους καὶ ὑμᾶς, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων οἱ μὲν ἡμῖν, οἱ δ' ἐκείνοις ὑπήκουον. Βασιλεὺς δὲ καθ' αὐτὸν μὲν ὁμοίως ἅπασιν ἄπιστος ἦν, τοὺς δὲ κρατούμενους τῷ πολέμῳ προσλαμβάνων ἄχρις οὗ τοῖς ἐτέροις ἐξ ἴσου ποιῆσαι διεπιστεύετο, ἔπειτ' οὐχ ἦττον

1. Τὰ S καὶ Vind παραλείπουν τό: πᾶσιν Vulg.

2. Ἀντὶ τοῦ σφαλερῶς SA, Vind. 1, ἢ βουλγ. ἔχει φαύλως. Ἀντὶ τοῦ οὐ καλῶς ἢ Vulg. ὁ S ἔχει σὺδαμῶς.

3. Μέχρις οὗτο ἀποκαθίστα τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων. Ὑπαινιγμὸς πρὸς τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Δημοσθένης θέλει νὰ ἀγνοῖ ὅτι μὲ τὴν ἐνίσχυσίν των ἄλλοτε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ Πέρσαι δὲν ἀποκαθίσταν ἀπλῶς τὴν ἰσορροπίαν, ἀλλὰ παρέτεινον καὶ διαιώνιζον τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων διαμάχας, μέχρις οὗτο ἢ Ἑλλάς, ἐξαντληθεῖσα ὀλόκληρος ἀπὸ τὸν πο-

λύτεραι πόλεις, ὅταν οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ἀτυχῆσει, οἱ Θηβαῖοι δὲν εἶχον εὐκαιρίαν λόγῳ τοῦ Φωκακοῦ πολέμου, ἡμεῖς δὲ τὸ παρημελοῦμεν, τὸ εὖρεν αὐτὸς ἔρημον καὶ τὸ οἰκειοποιήθη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐμπνέων φόβον εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ἀποκτῆσας πολλοὺς συμμάχους ἐξησφάλισε μεγάλην δύναμιν ἐκεῖνος, οἱ Ἕλληνες δὲ ὅλοι περιστοιχίζονται ἤδη ἀπὸ τόσας καὶ τοιαύτας δυσκολίας, ὥστε δὲν ἤξεύρει κανεὶς οὔτε τί πρέπει νὰ συμβουλεύσῃ.

Ὅσον ὅμως καὶ ἂν εἶναι φοβερὰ, ὧ Ἀθηναῖοι, αἱ σημεριναὶ περιστάσεις, κανεὶς ἐξ ὧν¹ δὲν εὐρίσκειται εἰς τόσον μέγαν κίνδυνον ὅσον σεῖς. Ὅχι μόνον διότι σᾶς πρὸ πάντων ἐπιβουλεύει ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ καὶ διότι εἴμεθα οἱ νοθρότεροι ὧν. Ἐάν λοιπόν, βλέποντες τὸ πλῆθος τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τὴν υπάρχουσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀφθονίαν, εἴσθε καὶ εὐχαριστημένοι δι' αὐτὰ μέχοι τοῦ σημείου ὡσάν ἡ πόλις νὰ μὴ εὐρίσκειται καθόλου εἰς φοβερὰν κατάστασιν, δὲν κρίνετε τὸ πρᾶγμα οὔτε ὅπως πρέπει οὔτε φρόνιμα. Διότι θὰ ἠδύνατο βεβαίως κανεὶς νὰ κρίνῃ ἀπ' αὐτὰ ἂν εἶναι καλῶς ἢ κακῶς ὀργανωμένη μία ἀγορὰ ἢ πανήγυρις. Τὴν πόλιν ὅμως, τὴν ὁποῖαν ὁ καθένας πού θέλει νὰ κυριαρχῇ τῶν Ἑλλήνων θεωρεῖ πάντοτε ὅτι μόνον αὐτὴ ἠμπορεῖ νὰ ἐναντιωθῇ καὶ νὰ πρωτοστατήσῃ εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὧν ἀγῶνα, δὲν πρέπει, μὰ τὸν Δία, νὰ τὴν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα ἐάν εἶναι καλὰ καὶ πολλά, ἀλλ' ἐάν ἔχη πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀφοσίωσιν τῶν συμμάχων τῆς καὶ ἐάν εἶναι ἰσχυρῶς ἐξοπλισμένη. Αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν διὰ τὴν πόλιν, αὐτὰ δὲ ὅλα εἶναι ἐπισφαλῆ ἐνταῦθα καὶ ὄχι εἰς καλὴν κατάστασιν².

Θὰ τὸ ἀντιληφθῆτε αὐτὸ ἂν σκεφθῆτε ὡς ἐξῆς: Πότε πρὸ πάντων ἔχουν συνταραχθῆ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα; Ἀσφαλῶς κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅτι εἰς καμμίαν ἄλλην ἐποχὴν ἔχουν ἀναστατωθῆ τόσον ὅσον εἰς τὴν σημερινὴν περίστασιν. Διότι καθ' ὅλον τὸ παρελθὸν ἢ Ἑλλάς ἦτο διηρημένη εἰς δύο παρατάξεις, τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ σᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες ὑπήκουον ἄλλοι μὲν εἰς ἡμᾶς, ἄλλοι δὲ εἰς ἐκείνους. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν μὲν ἦτο εἰς ὅλους ὁμοίως ἀνάξιος ἐμπιστοσύνης, συμμαχῶν ὅμως μὲ ὄσους ἠτιῶντο εἰς τὸν πόλεμον διετήρει τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μέχοις ὄτου τοὺς ἔκαμνεν ἴσους κατὰ τὴν δύναμιν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τῶν³. Ἐπειτα ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἔσωσε δὲν τὸν ἐμίσουν

λυετῇ ἐκείνων καὶ πολυαίμακτον πόλεμον, ἐδέχθη τὴν ἀτιμωτικὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, ἢ ὁποῖα καθίστα τὸν μέγαν βασιλέα διαιτητὴν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

- αὐτὸν ἐμίσουν οὐς σώσειε τῶν ὑπαρχόντων ἐχθρῶν ἐξ
 52 ἀρχῆς. Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ὁ βασιλεὺς ἅπασιν τοῖς Ἑλ-
 λησιν οἰκείως ἔχει, καὶ πάντων ἤκισθ' ἡμῖν δὴ, ἂν τι μὴ
 νῦν ἐπανορθωσώμεθα. Ἐπειτα προστασίαι πολλαὶ καὶ
 πανταχόθεν γίνονται, καὶ τοῖς πρωτεύουσιν ἀντιποιοῦνται
 πάντες, ἀφειστάσι δ' ἔργῳ καὶ φθονοῦσι καὶ ἀπιστοῦσιν
 αὐτοῖς, οὐχ οἷς ἔδει, καὶ γέγονασιν καθ' αὐτοὺς ἕκαστοι,
 Ἄργεῖοι, Θηβαῖοι, Λακεδαιμόνιοι, Κορίνθιοι, Ἀρκάδες, ἡ-
 53 μεῖς. Ἄλλ' ὅμως εἰς τοσαῦτα μέρη καὶ τοσαύτας δυνα-
 στείας διηρημένων τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, εἰ δεῖ τά-
 ληθῆ μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, τὰ παρ' οὐδέσιν τούτων ἀρ-
 χεῖα καὶ βουλευτήρια ἐρημότερ' ἂν τις ἴδοι τῶν Ἑλληνι-
 κῶν πραγμάτων ἢ τὰ παρ' ἡμῖν εἰκότως· οὔτε γὰρ φίλων
 οὔτε πιστεύων οὔτε φοβούμενος οὐδεὶς ἡμῖν διαλέγεται.
 54 Αἴτιον δὲ τούτων οὐχ ἓν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι,—ῥά-
 διον γὰρ ἂν ἦν ἡμῖν μεταθεῖναι,—ἀλλὰ πολλὰ καὶ παν-
 τοδὰπ' ἐκ παντός ἡμαρτημένα τοῦ χρόνου, ὧν τὸ καθ'
 ἕκαστον ἐάσας ἓν εἰς ὃ πᾶν τείνει λέξω, δεηθεὶς ὑμῶν,
 ἂν λέγω τάληθῆ μετὰ παρρησίας, μηδὲν ἄχθεσθαι. Πέ-
 πρᾶται τὰ συμφέροντ' ἐφ' ἐκάστου τῶν καιρῶν, καὶ
 μετεilhφᾶθ' ὑμεῖς τὴν σχολὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν, ὅφ' ὧν
 55 κεληλημένοι τοῖς ἀδικοῦσιν οὐ πικρῶς ἔχετε, ἕτεροι δὲ
 τὰς τιμὰς ἔχουσι. Καὶ τὰ μὲν περὶ τᾶλλα οὐκ ἄξιον ἐξε-
 τάσαι νῦν· ἀλλ' ἐπειδὴν τι τῶν πρὸς Φίλιππον ἐμπέση,
 εὐθύς ἀναστάς τις λέγει ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν οὐδὲ γράφειν
 πόλεμον, παραθεὶς εὐθέως ἐξῆς τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς
 ἀγαθὸν καὶ τὸ τρέφειν μεγάλην δύναμιν ὡς χαλεπὸν,
 56 καὶ «διαρπάζειν τινὲς τὰ χρήματα βούλονται», καὶ ἄλ-
 λους λόγους ὡς οἷόν τ' ἀληθεστάτους λέγουσιν. Ἄλλὰ
 δεῖ δήπου τὴν μὲν εἰρήνην ἄγειν οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἷ
 πεπεισμένοι κᾶθησθε, ἀλλὰ τὸν τὰ τοῦ πολέμου πρᾶτ-

1. Τὸ νὰ ἀποκρούσουν δηλαδὴ τὰς περσικὰς προτάσεις συμ-
 μαχίας.

2. Ἐγκαταλείποντες τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Φίλιππον. Προηγουμέ-
 νως ἡ φράσις ἦτο. ἀφειστάσι δ' ἐνιοι, τὴν διώρθωσε δὲ ὁ Weil εἰς:
 ἀφειστάσι δ' ἔργῳ.

3. Οἷς Weil· ὡς κώδικες. Ὑπονοεῖται ὁ Φίλιππος.

4. Βασίλεια, αὐτόνομος ἢ ἀνεξαρτήτους πολιτείας (πόλεις κυ-
 ριάρχους).

5. εἶναι ἢ αἰτία ὄλων. Πᾶν τείνει S· πάντα τείνει A· πάντα
 συντείνει Vulg

6. Ἀχθεσθαι S· ἀχθεσθῆναι μοι Vulg.

7. εἰς ἀπὸ τοῦς μακεδονίζοντας ρήτορας.

ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἐξ ἀρχῆς ἐχθρούς του. Τώρα ἐν τούτοις πρῶτον μὲν ὁ βασιλεὺς διακείται πρὸς ὄλους τοὺς Ἑλληνας φιλικῶς, ὀλιγώτερον ὅμως ὄλων πρὸς ἡμᾶς, ἐάν δὲν ἐπανορθώσωμεν τώρα τὸ σφάλμα μας¹. Ἐπειτα ἐμφανίζονται πολλαὶ καὶ πανταχόθεν βλέψεις πρὸς ἡγεμονίαν καὶ ὄλοι φιλοδοξοῦν τὰ πρωτεῖα, οὐσιαστικῶς ὅμως ἀπαρνοῦνται αὐτὰ² καὶ φθονοῦν καὶ δυσπιστοῦν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὄχι πρὸς ἐκείνους³ πού ἔρχεπε. Τοιουτοτρόπως ἀπεμονώθησαν ὄλοι, κάθε λαὸς μόνος του, οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Ἀρκαῖδες, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Παρ' ὄλα αὐτὰ, μολονότι ἡ Ἑλλὰς εἶναι διηρημένη εἰς τόσας φατρίαις καὶ τόσα κυρίαρχα κράτη⁴—ἀν πρόπη νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν μὲ παρρησίαν—εἰς κανὲν ἀπ' αὐτὰ τὰ κυβερνητικὰ γραφεῖα καὶ τὰ βουλευτήρια δὲν θὰ ἴδῃ κανεῖς νὰ ἀπουσιάζουν τόσον πολὺ τὰ κοινὰ ἑλληνικὰ ζητήματα ὅσον εἰς ἡμᾶς. Εὐλόγως ἄλλωστε⁵ διότι κανεῖς δὲν ἔρχεται νὰ συσκεφθῇ μαζί μας οὔτε ἀπὸ φιλίαν παρακανούμενος οὔτε ἀπὸ ἐμπιστοσύνην οὔτε ἀπὸ φόβον.

Αἴτιον δὲ ὄλων αὐτῶν δὲν εἶναι ἔν, ὃ Ἀθηναῖοι,—διότι τότε θὰ ἦτο εὐκόλον εἰς ἡμᾶς νὰ τὸ διορθώσωμεν—ἀλλὰ πολλὰ καὶ παντοειδῆ σφάλματα, διαπραχθέντα ἀπὸ μακροῦ. Ἀφῆνων λοιπὸν τὰ ἄλλα μὲ τὰς λεπτομερείαις των, θὰ ἐξετάσω μόνον ἔν, εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρονται ὄλα τὰ ἄλλα⁶. Θὰ σᾶς παρακαλέσω ὅμως, ἀν λέγω τὴν ἀλήθειαν μὲ ἐλευθεροστομίαν, νὰ μὴ δυσαρεστηθῆτε καθόλου⁶. Τὰ συμφέροντά μας ἐπωλήθησαν ὄσakis παρουσιάσθη εὐκαιρία, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξησφαλίσατε ὡς μερίδιον τὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν, εἰσθε δὲ τόσον καταγοητευμένοι δι' αὐτό, ὥστε δὲν ὀργίζεσθε κατ' ἐκείνων πού σᾶς ἠδίκησαν. Ἄλλοι ἀπολαύουν τὸ ἀντίτιμον τῆς προδοσίας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ ἄλλα δὲν ἀξίζει νὰ τὰ ἐξετάσω τώρα. Ὅταν ὅμως συμβῆ νὰ λεχθῆ κατὰ διὰ τὸν Φίλιππον, ἀμέσως σηκώνεται κάποιος⁷ καὶ λέγει ὅτι δὲν πρόπει νὰ φλυαρῶμεν οὔτε νὰ προτείνωμεν τὴν κήρυξιν πολέμου. Παραθέτει μάλιστα ἀμέσως καὶ ἀλληλοδιαδόχως τὰς γνωστάς φράσεις, πόσον εἶναι καλὸν πρᾶγμα νὰ διάγη κανεῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ πόσον δύσκολον νὰ διατρέφῃ μεγάλην στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ ὅτι «μερικοὶ θέλοιν νὰ διασπαθίσουν τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου⁸». Λέγουν δὲ καὶ ἄλλα λόγια, ὅσον ἡμποροῦν ἀληθέστατα⁹.

Ἄλλὰ δὲν χρειάζεται ἀσφαλῶς νὰ πείσουν σᾶς ὅτι πρόπει νὰ διάγετε ἐν εἰρήνῃ, σᾶς πού εἰσθε τελείως πεπεισμένοι καὶ κάθεσθε ἡσυχοὶ. Πρόπει μᾶλλον νὰ πείσουν ἐκείνον πού διενεργ-

8. Ἐπιχειρήματα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν φίλων τῆς εἰρήνης κατὰ τῶν φιλοπολέμων πατριωτῶν.

9. Εἰρωνικὴ φράσις. Ὡς οἶόν τ' S: ὡς οἶονται Vulg.

- τοντα,—ἂν γὰρ ἐκεῖνος πεισθῆ, τὰ γ' ἄφ' ὑμῶν ὑπάρχει.—νομίζειν δ' εἶναι χαλεπὰ οὐχ ὅσ' ἂν εἰς σωτηρίαν δαπανῶμεν, ἀλλ' ἂ πεισόμεθ' ἂν μὴ ταυτ' ἐθέλωμεν ποιεῖν, καὶ τὸ «διαρπασθήσεται τὰ χρήματα» τῷ φυλακῆν εὐρεῖν δι' ἧς σωθήσεται κωλύειν, οὐχὶ τῷ τοῦ συμ-
 57 φέροντος ἀποστῆναι. Καίτοι ἔγωγ' ἀγανακτῶ καὶ αὐτὸ τοῦτο, εἰ τὰ μὲν χρήματα λυπεῖ τινὰς ὑμῶν εἰ διαρπασθήσεται, ἂ καὶ φυλάττειν καὶ κολάζειν τοὺς ἀρπάζοντας ἐφ' ὑμῖν ἐστί, τὴν δ' Ἑλλάδα πᾶσαν ἐφεξῆς οὕτωςι Φίλιππος ἀρπάζων οὐ λυπεῖ, καὶ ταυτ' ἐφ' ὑμᾶς ἀρπάζων.
 58 Τί ποτ' οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν μὲν οὕτω φανερώς ἀδικοῦντα καὶ πόλεις καταλαμβάνοντα οὐδεὶς πώποτε τούτων εἶπεν ὡς ἀδικεῖ καὶ πόλεμον ποιεῖ, τοὺς δὲ μὴ ἐπιτρέπειν μηδὲ προῖσθαι ταῦτα συμβουλευόντας, τούτους πόλεμον ποιεῖν φασίν; Ὅτι τὴν αἰτίαν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου συμβησομένων δυσχερειῶν—ἀνάγκη γάρ, ἀνάγκη πολλὰ λυπηρὰ ἐκ τοῦ πολέμου γίνεσθαι—τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν τὰ βέλτιστα λέγειν οἰομένοις ἀναθεῖναι βού-
 59 λονται. Ἦγοῦνται γάρ, ἂν μὲν ὑμεῖς ὁμοθυμαδὸν ἐκ μιᾶς γνώμης Φίλιππον ἀμύνησθε, κάκεινου κρατήσιν ὑμᾶς καὶ αὐτοῖς οὐκ ἔσσεσθαι μισθαρνεῖν, ἂν δ' ἀπὸ τῶν πρώτων θορύβων αἰτιασάμενοί τινας πρὸς τὸ κρίνειν τράπησθε, αὐτοὶ μὲν τούτων κατηγοροῦντες ἀμφοτέρ' ἔξειν καὶ παρ' ὑμῖν εὐδοκιμήσιν καὶ παρ' ἐκείνου χρήματα λήψεσθαι, ὑμᾶς δ' ὑπὲρ ὧν δεῖ παρὰ τούτων δίκην λαβεῖν, παρὰ τῶν ὑπὲρ ὑμῶν εἰρηκότων λήψεσθαι.
 60 Αἱ μὲν ἐλπίδες αἱ τούτων αὗται καὶ τὸ κατασκευάσμα τὸ τῶν αἰτίων, ὡς ἔρα βούλονται τινες τὸν πόλεμον ποιῆσαι. Ἐγὼ δ' οἶδ' ἀκριβῶς ὅτι, οὐ γράψαντος

1. Σεῖς ἔχετε διάθεσιν νὰ τηρῆτε τὴν εἰρήνην.
2. *Διαρπασθήσεται* SA· *διαρπασθήσεσθαι* Vulg.
3. Ἐντὶ *ἀρπάζοντας* S καὶ Vulg., τὸ A ἔχει: *ἀδικοῦντας*.
4. Ἀκολουθοῦμεν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Weil (*ἀρπάζων*=ληστεύων, ἀρπάζων καὶ ὄχι *διαρπάζων*=ληηλατῶν) καὶ ὄχι τοῦ Croiset. Αὐτὸς ἄλλωστε ὁ ρήτωρ ἔκαμε τὴν διάκρισιν αὐτὴν (*ἀρπάζων* ἐντὶ *διαρπάζων*), διὰ νὰ τονίσῃ ὅτι ὁ Φίλιππος *ἤρπαζε* διαδοχικῶς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν τὰ *διήρπαζεν* ἀπλῶς.
5. Μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ σᾶς ὑποδουλώσῃ τελευταίους.
6. Τινὲς τὸ ἀποδίδουν: ἀρχίζει ἢ προκαλεῖ πόλεμον. Ὁ Weil μόνον τὸ *πόλεμον ποιήσειν* (εἰς τὸν μέλλοντα) ἐρμηνεύει: προκαλεῖν πόλεμον, νὰ γίνεται κανεὶς αἴτιος πολέμου. Ἐντὶ τοῦ *πόλεμον ποιεῖ*, ὡς ὑπάρχει εἰς τὰ ἄλλα χειρόγραφα, τὸ S ἔχει: *πολεμοποιεῖ*.
7. *Οἰομένοις* S· *δεῖν οἰομένοις* εἰκασία Weil· *εἰθισμένοις* A.

γεῖ ἤδη πολεμικὰς πράξεις. Διότι ἂν ἐκεῖνος πεισθῆ, ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς τοῦλάχιστον ὑπάρχει¹. Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐννοήσουν ὅτι δύσκολα εἶναι ὄχι ὅσα δαπανῶμεν πρὸς σωτηρίαν (τῆς πόλεως), ἀλλ' ὅσα θὰ πάθωμεν, ἂν δὲν θελήσωμεν νὰ κάμωμεν τὰ ἀνωτέρω. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς «τὴν μέλλουσαν διασπάθισιν² τῶν χρημάτων», πρέπει νὰ τὴν ἐμποδίζουεν εὐρίσκοντες μέσα προφυλακτικά, διὰ τῶν ὁποίων θὰ σωθοῦν, καὶ ὄχι ἐγκαταλείποντες τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως. Ἄλλωστε ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀγανακτῶ καὶ δι' αὐτὸ ἀκόμη, ὅτι δηλαδὴ μερικοὶ ἀπὸ σᾶς λυπεῖσθε διὰ τὴν ὑποθετικὴν διασπάθισιν τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια ἄλλωστε ἀπὸ σᾶς ἐξαρτᾶται καὶ νὰ τὰ φυλάσσετε καὶ νὰ τιμωρῆτε τοὺς διαρπάζοντας³ αὐτὰ, ἐνῶ δὲν λυπεῖσθε βλέποντες ὅτι ὁ Φίλιππος ἀρπάζει⁴ διαδοχικῶς, ὅπως βλέπετε, ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τοῦτο διὰ νὰ στραφῆ κατόπιν ἀρπακτικῶς καὶ ἐναντίον σας⁵.

Διατὶ λοιπόν, ἐπὶ τέλους, ὦ Ἀθηναῖοι, διὰ τὸν ἄνθρωπον μὲν ποῦ ἀδικεῖ τόσον καταφῶρος καὶ καταλαμβάνει πόλεις κανεὶς ποτὲ ἕως τώρα ἀπὸ τούτους ἐδῶ (τοὺς φίλους του) δὲν εἶπεν ὅτι παραβιάζει τὸ δίκαιον καὶ κáνει πόλεμον⁶, ἐκείνους ὅμως ποῦ σᾶς συμβουλεύουν νὰ μὴ τοῦ τὰ ἐπιτρέπετε αὐτὰ μῆτε νὰ τὸν ἀφήνετε νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει, αὐτοὺς τοὺς κατηγοροῦν ὅτι προκαλοῦν τὸν πόλεμον; Τοῦτο συμβαίνει διότι τὴν εὐθύνην τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἐνδεχομένων ἀτυχημάτων—εἶναι δυστυχῶς ἀναπόφευκτον, μάλιστα ἀναπόφευκτον, ὅτι πολλὰ λυπηρὰ θὰ προέλθουν ἐκ τοῦ πολέμου—θέλουν νὰ τὴν ἐπιρρίψουν εἰς ὅσους νομίζουν ὅτι σᾶς δίδουν τὰς καλύτερας συμβουλὰς⁷. Διότι φανταζονται ὅτι, ἐὰν μὲν σεῖς ἀποκρούσετε τὸν Φίλιππον μὲ μιά καρδιά καὶ μὲ μιά ψυχὴ καὶ τὸν νικήσετε, δὲν θὰ ἤμποροῦν πλεόν αὐτοὶ νὰ μισθοδοτοῦνται. Ἄν ὅμως ἀπὸ τὰς πρώτας διαταραχὰς (ποῦ προκαλεῖ ὁ πόλεμος)⁸ ἀρχίσετε νὰ θεωρῆτε μερικοὺς ὡς ὑπαιτίους καὶ τοὺς παραπέμπετε εἰς δίκην, αὐτοὶ γινόμενοι κατηγοροὶ τούτων⁹ (νομίζουν ὅτι) θὰ ἐπιτύχουν καὶ τὰ δύο: καὶ πλησίον σας θὰ ἐξασφαλίσουν μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ παρ' ἐκείνου (τοῦ Φιλίππου) θὰ λάβουν χρήματα. Σεῖς ἀφ' ἑτέρου, ἂν νὰ τιμωρήσετε αὐτοὺς δι' ὅσα πρέπει (νὰ δώσουν λόγον), θὰ τιμωρήσετε ἐκείνους ποῦ ὑπερήσπισαν τὰ συμφέροντά σας.

Αὐταὶ εἶναι αἱ ἐλπίδες τῶν ἀνθρώπων τούτων, αὐτὸ εἶναι τὸ τέχνασμα τῶν κατηγοριῶν, ὅτι δῆθεν μερικοὶ θέλουν νὰ προκαλέσουν πόλεμον. Γνωρίζω ὅμως ἄριστα ἐγὼ ὅτι, ἂν καὶ κα-

8. Ἀπὸ τὰς πρώτας ἀνησυχίας ἐξ ἐνδεχομένων ἀτυχημάτων.

9. Ἄν δηλαδὴ σύρτε εἰς τὰ δικαστήρια τοὺς πατριώτας ὡς προκαλέσαντας τὸν πόλεμον, οἱ μακεδονίζοντες θὰ ἔχουν τὸ θράσος νὰ ἐμφανισθοῦν κατηγοροὶ αὐτῶν, ὡς προβλέψαντες δῆθεν τὰ γεγονότα, ἐξασφαλίζοντας οὕτω διπλοῦν ὄφελος.

- Ἰθνηαίων οὐδενὸς πόλεμον, πολλὰ Φίλιππος ἔχει τῶν τῆς πόλεως καὶ νῦν εἰς Καρδίαν πέπομφε βοήθειαν. Εἰ μὲντοι βουλόμεθ' ἡμεῖς μὴ προσποιεῖσθαι πολεμεῖν ἡμῖν ἐκεῖνον, ἀνοητότατος πάντων ἂν εἴη εἰ τοῦτ' ἐξελέγχοι· ὅταν γὰρ οἱ ἀδικούμενοι ἀρνῶνται, τί τῷ ἀδικοῦντι προσ-
- 61 ἡκει; Ἄλλ' ἐπειδὴν ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἴη, τί φήσομεν τότε; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐ πολεμεῖν, ὡσπερ' οὐδ' Ὀρεῖταις τῶν στρατιωτῶν ὄντων ἐν τῇ χώρᾳ, οὐδὲ Φεραίοις πρότερον πρὸς τὰ τείχη προσβάλλων, οὐδ' Ὀλυνθίοις ἐξ ἀρχῆς ἕως ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τὸ στράτευμα παρῆν ἔχων. Ἢ καὶ τότε τοὺς ἀμύνεσθαι κελεύοντας πόλεμον ποιεῖν φήσομεν; Οὐκοῦν ὑπόλοιπον δουλεύειν· οὐδὲ γὰρ ἄλλο γε οὐδὲν ἔνι.
- 62 Καὶ μὴν οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ὑμῖν καὶ τισι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἔσθ' ὁ κίνδυνος· οὐ γὰρ ὑφ' αὐτῷ ποιήσασθαι τὴν πόλιν βούλεται Φίλιππος ὑμῶν, οὐ, ἀλλ' ὅλους ἀνελεῖν. Οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι δουλεύειν μὲν ὑμεῖς οὐτ' ἐθέλησετε οὐτ', ἂν ἐθέλητε, ἐπιστήσεσθε· ἄρχειν γὰρ εἰώθατε· πράγματα δὲ παρασχεῖν αὐτῷ, ἂν καιρὸν λάβητε, πλείω τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπάντων δυνησεσθε. Διὰ ταῦθ' ὑμῶν οὐχὶ φείσεται, εἴπερ ἐγκρατὴς γενήσεται.
- 63 Ὡς οὖν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ἐσομένου τοῦ ἀγῶνος, οὕτω προσήκει γινώσκειν καὶ τοὺς πεπρακότας αὐτοὺς ἐκείνῳ φανερώς ἀποτυμπανίσαι· οὐ γὰρ ἔστι τῶν ἐξω τῆς πόλεως ἐχθρῶν κρατῆσαι πρὶν ἂν τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κολάσῃ· ἐχθρούς, ἀλλ' ἀνάγκη τούτοις ὡσπερ
- 64 προβόλοις προσπαίσαντας ὑστερίζειν ἐκείνων. Πόθεν οἴεσθε νῦν αὐτὸν ὑβρίζειν ὑμᾶς,—οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἔμοι-

1. Πρὸ τοῦ: πολλὰ SFY, ἡ βουλγ. ἔχει· καὶ ἄλλα.

2. Ἐάν ἤθελε νὰ ἐξακριβώσῃ τοῦτο.

3. Ἀντὶ τοῦ ἐσομένου S, τὸ A ἔχει: ὄντος. Μετὰ τὸ ἀγῶνος S, ἡ βουλγ. προσθέτει: ὑμῖν.

4. Ὁ Λυδίας (εἰς τὸν λόγον τοῦ Κατὰ Ἀγοράτου, 56) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μὲ ἀποτυμπανισμὸν (ξυλοκόπημα μέχρι θανάτου;) ἐθανατοῦντο οἱ κακοῦργοι: «Θάνατον... καταψηφισάμενοι, τῷ δημίῳ παρέδοτε, καὶ ἀπετυμπανίσθη». Bekker, Anecd. σ. 488: «Ἀποτυμπανίσαι ὅχι ἀπλῶς τὸ ἀποκτείνειν, ἀλλὰ τυμπάνοις ἀποκτείνειν. Τύμπανον δὲ ἔστι ξύλον ὡσπερ σκύταλον. Τὸ γὰρ παλαιὸν ξύλοις ἀνήρουν τοὺς καταγρίτους, ὕστερον δ' ἔδοξε τῷ ξίφει». Ἦτο εἰς ἐκ τῶν νομίμων τρόπων θανατώσεως τῶν καταδικαζομένων εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, πιθανῶς ὑπόλειμμα τῶν ρομικῶν νόμων τοῦ Δράκοντος. Ὁ κατάδικος ὠδηγεῖτο ἀπὸ τὸ δεσμοτήριον εἰς τὸ ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἀνδροκτονεῖον, μετὰ τὸν θάνατον δὲ ἐρρίπτετο εἰς τὸ βάραθρον. Δὲν ἐξηκριβώθη ἐν τούτοις ἂν οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἐθανα-

νεις Ἀθηναῖος δὲν προέτεινε τὴν κήρυξιν πολέμου, ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος κατέχει¹ πολλὰς ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς πόλεως καὶ τώρα ἀκόμη ἔστειλεν ἐνισχύσεις εἰς τὴν Καρδίαν. "Ἄν λοιπὸν θέλωμεν ἀκόμη νὰ προσποιούμεθα ὅτι δὲν μᾶς κάμνει πόλεμον ἐκεῖνος, θὰ ἦτο ὁ ἀνοητότερος ὄλων ἂν ἤθελε νὰ μᾶς ἐξαναγκάσῃ νὰ τὸ παραδεχθῶμεν². Διότι ὅταν οἱ ἀδικούμενοι τὸ ἀρνοῦνται, τί πρέπει νὰ κάμῃ ὁ ἀδικῶν; Ἄλλ' ὅταν βαδίζῃ ἐναντίον ἡμῶν τῶν ἰδίων, τί θὰ εἴπωμεν τότε; Διότι ἐκεῖνος μὲν θὰ εἴπῃ ὅτι δὲν μᾶς κάμνει πόλεμον, ὅπως εἶπεν ὅτι δὲν πολεμεῖ καὶ τοὺς Ὠρεῖτας, ἐνῶ οἱ στρατιῶταί του ἦσαν ἤδη εἰς τὴν χώραν των, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Φεραίους πρωύτερα, ἐνῶ προσέβαλλε τὰ τείχη των, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Ὀλυνθίους κατ' ἀρχάς, μέχρις ὅτου παρουσιάσθῃ μὲ τὸν στρατὸν του μέσα εἰς αὐτὴν τὴν χώραν των. "Ἢ καὶ τότε θὰ εἴπωμεν ὅτι τὸν πόλεμον προκαλοῦν ὅσοι συνιστοῦν νὰ τὸν ἀποκρούσωμεν; Τότε λοιπὸν δὲν μένει παρὰ νὰ γίνωμεν δοῦλοι, διότι ἀποτε ἄλλο βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ.

Καὶ ὅμως ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι ὁ ἴδιος διὰ σᾶς καὶ διὰ μερικοὺς ἄλλους. Διότι ὁ Φίλιππος δὲν θέλει μόνον νὰ ὑποτάξῃ τὴν πόλιν μας, ὄχι, ἀλλὰ θέλει νὰ τὴν καταστρέψῃ τελείως. Πράγματι γνωρίζει κάλλιστα ὅτι σεῖς οὔτε νὰ γίνετε δοῦλοι θὰ θελήσετε, οὔτε ἂν τὸ θελήσετε θὰ τὸ κατορθώσετε· διότι ἐσυνήθισατε νὰ κυβερνᾶτε, ἂν δὲ εὕρετε εὐκαιρίαν εἰσθε ἱκανοὶ νὰ τοῦ δημιουργήσετε περισσοτέρας ἐνοχλήσεις ἀπὸ ὅλους μαζὶ τοὺς ἄλλους. Δι' αὐτὸ δὲν θὰ σᾶς λυπηθῇ, ἐὰν περιέλθετε εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀγὼν θὰ εἶναι³ περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Πρέπει νὰ τὸ πάρετε ἀπόφασιν καὶ νὰ θανατώσετε δι' ἀποτυμπανισμοῦ⁴ ὅσους ἐπωλήθησαν φανερά⁵ εἰς ἐκεῖνον. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νικήσετε τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐχθροὺς πρὶν τιμωρήσετε τοὺς εὐρισκομένους ἐντὸς αὐτῆς τῆς πόλεως ἐχθροὺς. Μοιραίως θὰ σκοντάπτετε πάντοτε εἰς αὐτούς ὡς εἰς σκοπέλους, οἱ ὅποιοι θὰ σᾶς ἐμποδίζουσιν νὰ φθάσετε ἐγκαίρως τοὺς ἄλλους⁶. Πόθεν νομίζετε ὅτι σᾶς ἐξυβρίζει σήμερον αὐτὸς—διότι εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι

τοῦτο ξυλοκοπούμενοι διὰ ροπαλοῦ ἢ προσηλούμενοι ἐπὶ σταυροῦ. Εἰς ἀποτυμπανισμὸν κατεδικάζοντο οἱ ἀνδροφόνοι, οἱ προδοταὶ τῆς πατρίδος, οἱ ἀνδραποδισταὶ, οἱ ἱερόσυλοι κλπ. Ὁ ἀπάνθρωπος οὗτος θεσμός διετηρεῖτο ἐν Ἀθήναις πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ κατοχύρωσιν τοῦ πολιτεύματος.

5. Τινὲς δὲν συνδέουσιν τὸ φανερῶς μὲ τὸ πεπρακότας, ἀλλὰ μὲ τὸ ἀποτυμπανίσαι καὶ μεταφράζουσιν: νὰ ἀποτυμπανίσετε δημοσίᾳ. Μετὰ τὸ φανερῶς SFY, ἢ βουλγ. προσθεῖται: *μισεῖν καί*.

6. Δὲν θὰ δύνασθε νὰ τιμωρήσετε (ἢ νὰ ἀποκρούσετε) τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς.

- γε δοκεῖ ποιεῖν ἢ τοῦτο.—καὶ τοὺς μὲν ἄλλους εὖ ποι-
 οῦντα, εἰ μὴδὲν ἄλλο, ἐξεπατᾶν, ὑμῖν δὲ ἀπειλεῖν ἤδη.
 Οἶον Θετταλοὺς πολλὰ δούς ὑπηγάγει· εἰς τὴν νῦν πα-
 ροῦσαν δουλείαν· οὐδ' ἂν εἰπεῖν δύναιτ' οὐδεὶς ὅσα
 τοὺς ταλαιπώρους Ὀλυνθίους πρότερον δούς Ποτί-
 δαιαν ἐξηπάτησε καὶ πόλλ' ἕτερα· Θηβαίους τὰ νῦν
 ὑπάγει τὴν Βοιωτίαν αὐτοῖς παραδοὺς καὶ ἀπαλλάξας
 65 πολέμου πολλοῦ καὶ χαλεποῦ· ὥστε καρπωσάμενοί τιν'
 ἕκαστοι τούτων πλεονεξίαν οἱ μὲν ἤδη πεπόνθασιν ἃ δὴ
 πεπόνθασιν, οἱ δ' ὅτι ἂν ποτε συμβῆ πείσονται. Ὑμεῖς
 δὲ ὧν μὲν ἀπεστέρησθε <πρὶν> σιωπᾶ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ
 τὴν εἰρήνην ποιήσασθε πῶς ἐξηπατησθε, πῶσων ἀπεστέ-
 ρησθε. Οὐχὶ Φωκέας, οὐ Πύλας, οὐχὶ τὰ ἐπὶ Θρακῆς,
 Δορίσκον, Σέρβριον, τὸν Κερσοβλέπτην; Οὐ νῦν Καρδίαν
 ἔχει καὶ ὁμολογεῖ;
- 66 Τί ποτ' οὖν ἐκείνως τοῖς ἄλλοις καὶ ὑμῖν τοῦτον τὸν
 τρόπον προσφέρεται; Ὅτι ἐν μόνῃ τῶν πασῶν πόλεων
 τῇ ὑμετέρας ἄδει· ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν λέγειν δέδοται, καὶ
 λαβόντα χρήματ' αὐτὸν ἀσφαλές ἐστι λέγειν παρ' ὑμῖν,
 67 κἂν ἀφηρημένοι τὰ ὑμέτερ' αὐτῶν ἦτε. Οὐκ ἦν ἀσφαλές
 λέγειν ἐν Ὀλύμφῳ τὰ Φιλίππου μὴ συνευπεπονθῶτων
 τῶν πολλῶν Ὀλυνθίων τῷ Ποτίδαιαν καρποῦσθαι· οὐκ
 ἦν ἀσφαλές λέγειν ἐν Θετταλίᾳ μὴ συνευπεπονθῶτος τοῦ
 πλήθους τοῦ Θετταλῶν τῷ τοὺς τυράννους ἐκβαλεῖν
 Φίλιππον αὐτοῖς καὶ τὴν πυλαίαν ἀποδοῦναι· οὐκ ἦν ἐν
 Θήβαις ἀσφαλές, πρὶν τὴν Βοιωτίαν ἀπέδωκε καὶ τοὺς
 68 Φωκέας ἀνεῖλεν. Ἄλλ' Ἀθήνησιν οὐ μόνον Ἀμφίπολιν
 καὶ τὴν Καρδιανῶν χώραν ἀπεστερηκότος Φιλίππου,
 ἀλλὰ καὶ κατασκευάζοντος ἡμῖν ἐπιτείχισμα τὴν Εὐβοίαν
 καὶ νῦν ἐπὶ Βυζάντιον παριόντος, ἀσφαλές ἐστι λέγειν
 ὑπὲρ Φιλίππου. Καὶ γάρ τοι τούτων μὲν ἐκ πτωχῶν ἔνιοι
 ταχὺ πλοῦσοι γίνονται καὶ ἐξ ἀνωνύμων καὶ ἀδόξων
 ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι, ὑμεῖς δὲ τούναντίον ἐκ μὲν ἐνδό-

1. Τὰς βοιωτικὰς πόλεις Ὀρχομενόν, Κορώνειαν κλπ., αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνακτῆσαι τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

2. Ἀπὸ τὸν Ἱερὸν Πόλεμον κατὰ τῶν Φωκέων.

3. Ἀφοῦ ἐκαρπώθησαν ὀλίγον τὴν ἄδικον μεγέθυνσιν των.

4. Ἄ δὴ πεπόνθασιν S, Vind. 1 ὅ δὴ πάντες ἴσασιν Vulg.

5. Το πρὶν ὑπονοεῖ: πρὸ τῆς εἰρήνης, κατὰ τὸν πόλεμον.

6. Νὰ τοὺς ἐξεπατᾶ καὶ τοὺς παρασύρῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν του με εὐεργεσίας. Ἐκείνως SAYO· ἐκείνος Vulg.

7. Νὰ λέγῃ κανεὶς ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸν Φίλιππον, νὰ ὑποστῆ- τὰς ἀπόψεις του.

κάμνει τίποτε ἄλλο παρὰ τοῦτο—καὶ τοὺς ἄλλους μὲν εὐεργετῶν, ἂν δὲν κάμνη τίποτε ἄλλο, τοὺς ἑξαπατᾷ, σᾶς δὲ ἤδη σᾶς ἀπειλεῖ. Καθὼς π.χ. τοὺς Θεσσαλοὺς, δῶσας εἰς αὐτοὺς πολλὰ, τοὺς παρέσυρε δολίως εἰς τὴν σημερινήν των δουλείαν. Οὔτε θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κανεὶς πόσον ἐξηπάτησε τοὺς δυστυχισμένους Ὀλυνθίους, δῶσας εἰς αὐτοὺς πρότερον τὴν Ποτίδαιαν, καὶ πολλὰ ἄλλα. Καὶ τοὺς Θηβαίους τώρα παρασύρει δολίως ὑπὸ τὸν ζυγὸν του παραδῶσας εἰς αὐτοὺς τὴν Βοιωτίαν¹ καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ πόλεμον μακρὸν καὶ δύσκολον². Τοιοῦτοτρόπως, ἀφοῦ ἀπέλαυσαν, ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, μερικοὺς καρποὺς τῆς πλεονεξίας των³, ἄλλοι μὲν ἔχουν πάθει ἤδη ὅσα ἔχουν πάθει⁴, ἄλλοι δὲ θὰ ὑποστοῦν ὅ,τι ἐπιφυλάσσει εἰς αὐτοὺς ἡ τύχη. Ὅσα ἐξ ἄλλου ἔχετε στερηθῆ σεις (προηγουμένως)⁵, τὰ ἀποσιωπῶ. Ἄλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης πόσον ἔχετε ἑξαπατηθῆ, πόσα ἔχετε χάσει! Δὲν ἐχάσατε τοὺς Φωκεῖς, δὲν ἐχάσατε τὰς Θερμοπύλας, δὲν ἐχάσατε τὰ δυχρά σας εἰς τὴν Θράκην, τὸν Δορίσκον, τὸ Σέρριον καὶ αὐτὸν τὸν Κερσοβλέπτην; Δὲν κατέχει τώρα τὴν Καρδίαν καὶ τὸ ὁμολογεῖ μάλιστα;

Διατί ἀράγε φέρεται κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον⁶ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ μαζί σας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον; Διότι ἐξ ὄλων τῶν πόλεων μόνον εἰς τὴν ἰδικὴν σας δύναται νὰ ὁμιλῇ κανεὶς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ἀφόβως καί, ἀφοῦ λάβῃ χρήματα, νὰ ὁμιλῇ ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ ἐνώπιόν σα, ἂν καὶ σᾶς ἔχουν ἀφαιρεθῆ πράγματα πού σᾶς ἀνήκουν. Δὲν ἦτο ἀσφαλὲς νὰ ὁμιλῇ κανεὶς εἰς τὴν Ὀλυνθον ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου⁷, ἔάν καὶ ὁ Ὀλυνθιακὸς λαὸς δὲν ἦτο εὐχαριστημένος μὲ ὅσα ἔκαρποῦτο ἀπὸ τὴν Ποτίδαιαν. Δὲν ἦτο ἀσφαλὲς νὰ ὁμιλῇ κανεὶς ἐν Θεσσαλίᾳ (ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου), ἔάν δὲν ἦτο εὐχαριστημένος καὶ ὁ λαὸς τῶν Θεσσαλῶν διότι ὁ Φίλιππος ἐξεδίωξε χάριν αὐτοῦ τοὺς τυράννους⁸ καὶ τοῦ ἀπέδωκε τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχη τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου. Οὔτε εἰς τὰς Θήβας ἦτο ἀσφαλὲς πρὶν νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταστρέψῃ τοὺς Φωκεῖς. Ἄλλ' ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι ἀσφαλὲς νὰ ὁμιλῇ κανεὶς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου, ἂν καὶ ὄχι μόνον τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν χώραν τῆς Καρδίας μᾶς ἔχει ἀρπάσει ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ καὶ κατεσκεύαζε τὴν Εὐβοίαν ὡς τείχος καὶ τώρα ἐτοιμάζεται νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν⁹ ἀπὸ πτωχοὶ γίνονται αἰφνιδίως πλούσιοι καὶ ἀπὸ ἀνώνυμοι καὶ ἄδοξοι γίνονται ἔνδοξοι καὶ πασίγνωστοι, σεις δὲ τούναντίον ἀπὸ ἔνδοξοι (γίνεσθε) ἄδο-

8. Ὑπονοεῖ τοὺς τυράννους τῶν Φερῶν κ. ἄ.

9. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸν Φίλιππον.

- 69 ξων ἄδοξοι, ἐκ δ' εὐπόρων ἄποροι. Πόλεως γὰρ ἔγωγε πλοῦτον ἠγοῦμαι συμμάχους, πίστιν, εὐνοίαν, ὧν ἀπάντων ὑμεῖς ἔσθ' ἄποροι· ἐκ δὲ τοῦ τούτου ὀλιγώρως ὑμᾶς ἔχειν καὶ ἕαν τοῦτον τὸν τρόπον φέρεσθαι, ὁ μὲν εὐδαίμων καὶ μέγας καὶ φοβερός πᾶσιν Ἕλλησι καὶ βαρβάρους, ὑμεῖς δ' ἔρημοι καὶ ταπεινοί, τῇ μὲν κατὰ τὴν ἀγορὰν εὐετηρία λαμπροί, τῇ δ' ὧν προσήκε παρασκευῆ καταγέλαστοι.
- 70 Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον περὶ θ' ὑμῶν καὶ περὶ αὐτῶν ἐνίους τῶν λεγόντων ὀρῶ βουλευομένους· ὑμᾶς γὰρ ἡσυχίαν ἄγειν φασὶ δεῖν, κἂν τις ὑμᾶς ἀδικῆ, αὐτοὶ δ' οὐ δύνανται παρ' ὑμῖν ἡσυχίαν ἄγειν οὐδενὸς αὐτοῦς ἀδικούντος. Καίτοι λοιδορίας χωρὶς, εἴ τις ἔροίτο «Εἰπέ μοι, τί δὴ γινώσκων ἀκριβῶς, Ἀριστόμηδες,—οὐδεὶς γὰρ τὰ τοιαῦτ' ἄγνοεῖ—τὸν μὲν τῶν ἰδιωτῶν βίον ἀσφαλῆ καὶ ἀπράγμονα καὶ ἀκίνδυνον ὄντα, τὸν δὲ τῶν πολιτευομένων φιλαίτιον καὶ σφαλερόν καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀγῶνων καὶ κακῶν μεστόν, οὐ τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα, ἀλλὰ τὸν ἐν τοῖς κινδύνοις αἰρῆ;» Τί ἂν εἴποις;
- 71 Εἰ γὰρ ὁ βέλτιστον εἰπεῖν ἂν ἔχοις τοῦτό σοι δοίημεν ἀληθῆς λέγειν, ὡς ὑπὲρ φιλοτιμίας καὶ δόξης ταῦτα πάντα ποιεῖς, θαυμάζω τί δήποτε σαυτῷ μὲν ὑπὲρ τούτου ἅπαντα ποιητέον εἶναι νομίζεις καὶ πονητέον καὶ κινδυνευτέον, τῇ πόλει δὲ προέσθαι ταῦτα μετὰ ῥαθυμίας συμβουλευεῖς. Οὐ γὰρ ἐκεῖνό γ' ἂν εἴποις, ὡς σὲ μὲν ἐν τῇ πόλει δεῖ τινα φαίνεσθαι, τὴν πόλιν δ' ἐν τοῖς

1. ^{ms} Ἄλλη γραφὴ πρὸ τοῦ φέρεσθαι προσθέτει: τὰ πράγματα, ὁπότε ἡ μετάφρασις γίνεται· ἀφήνετε τὰ πράγματα νὰ ἐξελλοσωνται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἡ δευτέρα αὕτη ἐρμηνεία δὲν εἶναι ἀπορριπτή, ἀλλὰ τὸ ἀντίστοιχον γνήσιον χωρίον τοῦ λόγου *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* § 67, γράφεται: ταῦτα φέρεσθαι καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν πρώτην ἐρμηνείαν (Weil). Ὁ Croiset μεταφράζει. ἀφήνετε νὰ σᾶς τὰ παίρουν. Τὸ S γράφει: *προσφέρεσθαι*.

2. Ὡς πρὸς τὰς πλέον ἀπαραιτήτους πολεμικὰς προετοιμασίας.

3. Νὰ ἀπρακτῆτε, νὰ μὴ κινηθεῖτε. Ἐμᾶς Vulg. ἡμᾶς S.

4. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ θίξω κανένα. Ὁ ρήτωρ ἀρχίζει τὸν κατωτέρω βίαιον λίβελλον, μὲ προσποιητὴν ἡρεμίαν καὶ μετριопάθειαν. Καὶ εἰς τὸν κατὰ Διοσχίνου λόγον τοῦ *Περὶ τοῦ στεφάνου*, 265, ἔλεγεν: «Ἐξέτασον τοίνυν παρ' ἄλληλα τὰ σοὶ κάμοι βεβιωμένα, πρῶως, μὴ μικρῶς, Διοσχίνη, ἐν συνεχείᾳ ὁμως καθύβριζε τὸν ἀντίπαλόν του ρήτορα, διαφεύδων τὴν προσποιητὴν μετριопάθειαν, τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου.

5. Τὸν Ἀριστομήδη τοῦτον γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα

ξοι και ἀπὸ πλούσιοι πτωχοί. Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον πλοῦτον τῆς πόλεως θεωρῶ τὸ νὰ ἔχη συμμάχους, νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην καὶ συμπαθείας, σεῖς δὲ στερεῖσθε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Καὶ ἐπειδὴ σεῖς τὰ παραμελεῖτε καὶ ἀφήνετε νὰ σᾶς φεύγουν ὅλα αὐτά¹, ἐκεῖνος μὲν εὐημερεῖ καὶ ἔγινε μέγας καὶ ἐπίφοβος εἰς ὄλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς βαρβάρους, σεῖς δὲ ἀπομεμονωμένοι καὶ ταπεινοί, λαμπροὶ μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀφθονίαν ἐμπορευμάτων, καταγέλαστοι δὲ ὡς πρὸς τὴν προπαρασκευὴν τῶν πλέον ἀναγκαίων πραγμάτων².

Βλέπω ἐν τούτοις ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ρήτορας δὲν σκέπτονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διὰ σᾶς καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν των. Διότι σεῖς μὲν λέγουσιν ὅτι πρέπει νὰ μένετε ἡσυχοὶ³, ἔστω καὶ ἂν κανεῖς σᾶς ἀδικῇ, αὐτοὶ ὅμως δὲν δύνανται ἐδῶ πέρα νὰ ἡσυχάζουν, ἂν καὶ κανεῖς δὲν τοὺς ἀδικεῖ. Καὶ πράγματι, ἂν κανεῖς, χωρὶς διάθεσιν ἐμπαιγμοῦ⁴, ἐρωτήσῃ: «Εἰπέ μου, λοιπόν, ὦ Ἀριστομήδῃ⁵, διατί ἀφοῦ γνωρίζεις πολὺ καλὰ—διότι κανεῖς δὲν ἀγνοεῖ τὰ πράγματα—ὅτι ὁ βίος τῶν ἰδιωτῶν⁶ μὲν εἶναι ἀσφαλῆς, χωρὶς ἐνοχλήσεως καὶ ἀκίνδυνος, τῶν δὲ πολιτευομένων ὅλος φιλονικίας⁷ καὶ κινδύνους, πλήρης δὲ ἀγῶνων καὶ κακῶν καθ' ἑκάστην, διατί δὲν προτιμᾷς τὸν ἡσυχον καὶ ἀπράγμονα βίον ἀλλὰ τὸν περιβαλλόμενον ἀπὸ κινδύνους;» Τί θα ἔλεγες (εἰς ἀπάντησιν);

Διότι, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ σὲ ἀφηναν νὰ δώσης ἀληθινὴν ἀπάντησιν⁸, ὅτι δηλαδὴ κάμνεις ὅλα αὐτὰ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὰς τιμὰς καὶ τὴν δόξαν, ἀπορῶ διατί τάχα σὺ μὲν νομίζεις ὅτι διὰ τὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃς πρέπει νὰ κάμνῃς τὰ πάντα καὶ νὰ κοπιᾷς καὶ νὰ ἐκτίθῃσαι εἰς κινδύνους, τὴν πόλιν δὲ συμβουλεύεις νὰ τὰ ἀπαρνηθῇ αὐτὰ ἀνάνδρως⁹. Διότι βεβαίως δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι σὺ μὲν πρέπει νὰ φαίνεσαι εἰς τὴν πόλιν ὅτι κάτι εἶσαι¹⁰, ἡ δὲ

τοῦ Διδύμου 9,39, οἱ κωμικοὶ δὲ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς τὸν ἐχαρακτήρισον συνήθως ὡς κλέπτην. Ἡ βουλγάτα γράφει Ἀριστοδέμης, ὑπονοοῦσα ὑποκριτὴν τινα (ἡθοποιόν), ὁ ὁποῖος ἐσημείωσε πολιτικὴν δρασίαν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ 346.

6. Τῶν ἀσχιολομένων μὲ τὰς ἰδιωτικὰς των ὑποθέσεις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πολιτευομένους.

7. Οἱ δημόσιοι ἄνδρες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ νὰ ἐκτίθενται εἰς τὰς ἐπιθέσεις τούτων.

8. Δὲν θὰ ἠδύνασο νὰ εἴπῃς τίποτε, διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι θὰ σὲ ἀφηναν νὰ εἴπῃς τὸ καλύτερον πού ἔχεις νὰ εἴπῃς... κλπ. *Ἐἶποις* Vulg., *εἶποι τις* S μόνον. *Δοίμην* SA· Vind. I· *συγχωρήσαιμεν* Vulg.

9. Νὰ ἐγκαταλείψῃ τιμὰς καὶ δόξαν μὲ τὴν ἀπραξίαν της. *Μετὰ ἔραθυμίας* S· *διὰ ἔραθυμίαν* Vulg.

10. Ὅτι παίξεις κάποιον ρόλον, ὅτι κάτι ἀξίζεις.

- 72 "Ελλησι μηδενός αξίαν εἶναι. Καί μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γ' ὀρώ ὡς μὲν τῇ πόλει ἀσφαλές τὸ τὰ αὐτῆς πράττειν, σοὶ δὲ κίνδυνος εἰ μηδὲν τῶν ἄλλων πλέον περιεργάσει· ἀλλὰ τούναντιόν σοι μὲν ἐξ ὧν ἐργάζει καὶ περιεργάζει τοὺς ἐσχάτους κινδύνους, τῇ πόλει δ' ἐκ τῆς ἡσυχίας.
- 73 Ἄλλὰ νῆ Δία παπῶσα σοι καὶ πατρώα δόξα ὑπάρχει, ἦν αἰσχρόν ἐστιν ἐν σοὶ καταλῦσαι· τῇ πόλει δ' ὑπῆρξεν ἀνώνυμα καὶ φαῦλα τὰ τῶν προγόνων. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει· σοὶ μὲν γάρ ἦν κλέπτῃς ὁ πατήρ, εἴπερ ἦν ὁμοῖός σοι, τῇ πόλει δ' ἡμῶν οὐς πάντες ἴσασιν οἱ Ἕλλη-
74 νες δις ἐκ τῶν μεγίστων κινδύνων σεσωσμένοι. Ἄλλὰ γάρ οὐκ ἴσως οὐδὲ πολιτικῶς ἔνιοι τὰ καθ' αὐτοὺς καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν πολιτεύονται· πῶς γάρ ἐστιν ἴσον τούτων μὲν τινὰς ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἤκροντας ἑαυτοὺς ἀγνοεῖν, τὴν πόλιν δ', ἢ προειστήκει τῶν ἄλλων τέως καὶ τὸ πρωτεῖον εἶχεν, νῦν ἐν ἀδοξίᾳ πάσῃ καὶ ταπεινότητι
* καθεστάναι;
- 75 Πολλὰ τούτων ἔχων ἔτι καὶ περὶ πολλῶν εἰπεῖν παύσομαι· καὶ γὰρ οὐ λόγων ἐνδεία μοι δοκεῖ τὰ πράγματ' οὔτε νῦν οὔτ' ἄλλοτε πώποτε φαύλως ἔχειν, ἀλλ' ὅταν πάντ' ἀκούσαντες ὑμεῖς τὰ δέοντα καὶ ὁμογνώμονες ὡς ὀρθῶς λέγεται γενόμενοι, τῶν λυμαίνεσθαι καὶ διαστρέφειν ταῦτα βουλομένων ἐξ Ἰσοῦ κάθησθ' ἀκροῶμενοι, οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτούς.—Ἰστε γὰρ εὐθύς ἰδόντες ἄκριβῶς τίς μισθοῦ λέγει καὶ τίς ὑπὲρ Φιλίππου πολιτεύεται καὶ τίς ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ τῶν βελτίστων,—ἀλλ' ἴν' αἰτία-

1. Νὰ μὴ ὑπολογίζεται καθόλου, νὰ μὴ ἔχη καμμίαν θέσιν.

2. Ἦτοι: τὸ μὴ τὰ τῶν Ἑλλήνων πράττειν, νὰ μὴ ἀσχολῆται μὲ τὰς ὑποθέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀριστομήδης θέλει νὰ κάθωνται ἡσυχοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ παρακολουθοῦντες τί γίνεται πέρα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ὅ,τι γίνεται εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ὁ ρήτωρ θεωρεῖ ὅτι τοιαύτη πολιτικὴ μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι σώφρων, ἐκθέτει τὰς Ἀθήνας εἰς μεγάλους κινδύνους.

3. Περιεργάζει = πολυπραγμονεῖς, ἀναμειγνύεσαι εἰς πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν σε ἐνδιαφέρουν.

4. Ἄν ἡσυχάζῃ, ἂν δὲν κάμνη τίποτε.

5. Κατὰ τὸν Δίδυμον ὁ Φιλῆμων εἰς τὸν *Λεθογλύφον* του ἐφαντάζετο ὅτι διαβάτης ἀκούων νὰ ὀμιλοῦν περὶ ἐνὸς κλέπτου ἠρώτα ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Ἀριστομήδους. Ὁ Ἐρμογένης μνημονεύει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς παράδειγμα *κύκλου*, τὸν ὁποῖον προσδιορίζει ὡς ἐξῆς: «Γίνεται δέ, ὅταν, ἀφ' οὗ ἀρξῆται τις ὀνόματος, εἰς τὸ αὐτὸ καταλήξῃ πάλιν».

6. Μετὰ τὸ κινδύνων S ἢ βουλγ. ἔχει: ὑπὸ τῶν προγόνων.

7. Ἄλλως φέρονται ὅταν πρόκειται περὶ ἑαυτῶν καὶ ἄλλως ὅταν

πόλις νὰ μὴ ἔχη καμμίαν ἀξίαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων¹. Ἐν τούτοις οὔτε ἐκεῖνο δὲν ἐννοῶ, πῶς δηλαδὴ ἡ μὲν πόλις εἶναι ἀσφαλῆς ἂν κοιτάξῃ μόνον τὰς ἰδικὰς τῆς ὑποθέσεις², σὺ δὲ διατρέχεις κίνδυνον ὅταν δὲν ἀσχολῆσαι περιωσσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς ξένας ὑποθέσεις³. Τὸνναντίον βλέπω ὅτι σὺ μὲν μὲ ὅσα κάμνεις καὶ ἀναμειγνύεσαι εἰς ἀλλότρια διατρέχεις τοὺς ἐσχάτους κινδύνους, ἡ πόλις δὲ (διατρέχει τοὺς αὐτοὺς κινδύνους) ἀπρακτοῦσα⁴. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δία ἔχεις ἀπὸ τὸν πάππον σου καὶ τὸν πατέρα σου δόξαν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ἐπαισχυντον νὰ τελειώσῃ εἰς σέ, ἐνῶ ἡ πόλις εἶχε προγόνους ἀγνώστους καὶ φαύλους! Ὅχι ὅμως, οὔτε τοῦτο δὲν εἶναι ἔτσι. Διότι σὺ μὲν εἶχες πατέρα κλέπτην, ἐὰν βεβαίως ἦτο ὁμοίος σου⁵, ἡ πόλις ὅμως εἶχε προγόνους τοὺς ὁποίους γνωρίζουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, δύο φορὰς σωθέντες ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ τοὺς μεγίστους κινδύνους⁶. Πράγματι μερικοὶ οὔτε μὲ ἰσότητα οὔτε ὡς καλοὶ πολῖται διευθύνουν τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς ἑαυτοῦς των καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν πόλιν⁷. Διότι πῶς εἶναι Ἰσον καὶ δίκαιον τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν, μόλις καταφθάσαντες ἀπὸ τὰς φυλακὰς, νὰ λησμονοῦν ὁποῖα εἶναι⁸, ἡ πόλις δέ, ἡ ὁποία μέχρι πρὸ ὀλίγου προίστατο τῶν ἄλλων (Ἑλλήνων)⁹ καὶ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα, τώρα νὰ ἔχη καταπέσει εἰς πλήρη ἀνυποληψίαν καὶ ταπεινωσιν;

Ἄν καὶ ἔχω ὅμως πολλὰ ἀκόμη νὰ εἶπω καὶ διὰ πολλὰ πράγματα, ἐν τούτοις θὰ σταματήσω. Διότι μοῦ φαίνεται ὅτι ὄχι βεβαίως ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, οὔτε τώρα οὔτε ἄλλοτε ποτὲ ἕως τώρα αἱ ὑποθέσεις σας εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφ' ὅτου σεῖς, ἂν καὶ ἠκούσατε ὅλα ὅσα κρέπει καὶ ὁμοφώνως τὰ παρεδέχθητε ὅτι ὀρθῶς λέγονται, ἐν τούτοις κάθεσθε καὶ ἀκούετε μὲ τὴν ἰδίαν εὐμένειαν ὅσους θέλουν νὰ καταστρέφουν καὶ νὰ διαστρέφουν¹⁰ ὅλα αὐτά. Ὅχι δὲ διότι τοὺς ἀγνοεῖτε—γνωρίζετε πολὺ καλὰ καὶ ἀμέσως μόλις τὸν ἴδητε ποῖος ὁμιλεῖ ὡς πληρωμένος¹¹ καὶ ποῖος πολιτεύεται συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ Φιλίππου, καθὼς καὶ ποῖος ὑποστηρίζει εὐκρινῶς ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν πόλιν—ἀλλὰ διὰ νὰ

πρόκειται περὶ τῆς πόλεως. Τὸ S παραλείπει τό: Ἀλλὰ γάρ. Ἄντι τοῦ κατὰ τὴν πόλιν Vulg., τὸ S ἔχει: κατ' αὐτήν.

8. Λησμονοῦν τί ἦσαν προηγουμένως.

9. Ἡγεμόνευε τῶν ἄλλων, ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τὸ ἄλλων SA, ἡ βουλγ. προσθέτει: ἄλλων Ἑλλήνων.

10. Ἄντι τοῦ διαστρέφειν S, τὸ A ἔχει: διαφθείρειν. Τοὺς ἀκούετε μὲ τὴν ἰδίαν προθυμίαν ὡς καὶ τοὺς τιμίους συμβούλους.

11. Ἄντι μισθοῦ, ὡς μίσθαρον ὄργανον.

76 σάμενοι τούτους καὶ τὸ πρᾶγμ' εἰς γέλωτα καὶ λοιδορίαν ἐμβαλόντες μηδὲν αὐτοὶ τῶν δεόντων ποιήτε. Ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, μετὰ πάσης παρόρησίας ἀπλῶς εὐνοία τὰ βέλτιστ' εἰρημένα, οὐ κολακεῖα βλάβης καὶ ἀπάτης λόγος μεστός, ἀργύριον μὲν τῷ λέγοντι ποιήσω, τὰ δὲ πράγματα τῆς πόλεως τοῖς ἐχθροῖς ἐγχειριῶν. Ἡ οὖν παυστέον τούτων τῶν ἔθων, ἢ μηδέν' ἄλλον αἰτιατέον τοῦ πάντα φαύλως ἔχειν ἢ ὑμᾶς αὐτούς.

1. Τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῶν συμφερόντων σας.

2. Τὰς περιγραφομένας εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον 75 οἰκτερὰς συνηθείας, διότι οἱ ρήτορες δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ προδίδουν τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως, ἐὰν δὲν ἐβασίζοντο εἰς τὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀνεκτικότητα τοῦ λαοῦ.

κατηγορήσετε αὐτοὺς τοὺς τελευταίους¹ καὶ μετατρέποντες τὸ πρᾶγμα εἰς γελοῖον καὶ εἰς ἐμπαιγμὸν νὰ μὴ κάμνετε τίποτε σεῖς οἱ ἴδιοι ἀπὸ ὅ,τι πρέπει. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, σᾶς ἀνέπτυξα δὲ ὅ,τι μᾶς συμφέρει περισσότερο μὲ πᾶσαν εἰλικρίνειαν, ἀπὸ ἀπλῆν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πόλιν. Δὲν εἶναι λόγος γεμᾶτος κολακείας βλαβεράς καὶ ἀπατηλάς, (καμωμένος) διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀργύριον εἰς τὸν ρήτορα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως. "Ἡ λοιπὸν πρέπει νὰ ἀφήσετε αὐτὰς τὰς συνηθείας² ἢ νὰ μὴ κατηγορῆτε κανένα ἄλλον διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν ὄλων τῶν ζητημάτων μας παρὰ μόνον τοὺς ἑαυτοὺς σας.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΗ- ΜΟΣΘΕΝΗ (Τόμ. Α', Βιβλιοθ. «Παπύ- ρου», ἀριθ. 54)	Σελ.	3—72
Α' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ	»	73—116
Β' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ	»	117—141
Γ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ (Τόμ. Β', Βιβλιοθ. «Παπύρου» ἀριθ. 91).	»	147—193
α') Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.	»	147—155
1) Χρονολογία καὶ ἀφορμὴ αὐτοῦ		
2) Ὁ καλύτερος τῶν πολιτικῶν τοῦ λόγου		
3) Αἱ συζητήσεις περὶ τὸ κείμενόν του		
β') Κατὰ Φιλίππου τρίτος.	»	156—193
Κείμενον καὶ μετάφρασις μετὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων		
Δ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ	»	194—239
α) Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.	»	194—199
1) Τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας καὶ τῆς γνησιότητός του		
2) Περιεχόμενον τῆς δημηγορίας		
β') Κατὰ Φιλίππου τέταρτος.	»	200—239
Κείμενον καὶ μετάφρασις μετὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων		

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΠΑΠΥΡΟΥ," ΑΡΙΘ. 93
ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΙ Α' - Β' - Γ'

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΛΕΞ. ΓΑΛΗΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΑΠΥΡΟΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - 1940

Copyright «ΠΑΠΥΡΟΣ» Λεωφ. Πανεπιστημίου 36
Ἀθήναι 1940

ΥΓΙΟΙΣ «ΠΑΠΥΡΟΥ» — Πανεπιστημίου 36 — Τηλ. 22-272

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Ο Δημοσθένης, ή ‘Ολυνθος και ό Φίλιππος

‘Η Χαλκιδική με τās τρεις μικράς χερσονήσους της, τήν ‘Ακτήν, τήν Σιθωνίαν και τήν Παλλήνην, φαίνεται από γεωγραφικής απόψεως ότι τείνει τούς βραχίονάς της πρὸς τήν Εὐβοίαν. Δέν εἶναι ἐπομένως ἐκπληκτικόν ότι ἐκ τῆς νήσου ταύτης, και ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς πόλεως τῆς Χαλκίδος, ἐδέχθη τούς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκατασταθέντων ἀποίκων. Πολλὰ πόλεις ἀνθοῦσαι ἀνέκυψαν ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ταύτης γῆς, ἐκ τούτων δὲ ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ ‘Ολυνθος, κειμένη πλησίον τῆς Παλλήνης εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ποτιδαίας και τῆς θαλάσσης. Εἶχε σχηματισθῆ τῷ 432 π.Χ. διὰ τῆς συσσωματώσεως στοιχείων πληθυσμοῦ ἐκ πλείστων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς, τῷ δὲ 359 ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τοπικῆς ὀμοσπονδίας, ὡς ἡ ἰσχυροτέρα ἑλληνικὴ πόλις τῆς περιφερείας. Κυριαρχοῦσα τῆς σπουδαιότατης ἀπὸ μακεδονικῆς ἀπόψεως χερσονήσου τῆς Χαλκιδικῆς, ἦτο φυσικόν νὰ θεωρηθῆται ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β', τοῦ φιλοδόξου βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐμπόδιον εἰς τήν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων και βλέψεών του. Ἀναμφιβόλως αἱ φιλοδοξίαι τοῦ Φιλίππου ἠδέχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, με τήν ἐπέκτασιν τῶν κατακτήσεών του. Δέν ἀποκλείεται ἐν τούτοις νὰ συνέλαβε τὸ σχέδιον καταλήψεως τῆς Χαλκιδικῆς εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀνάδου του εἰς τὸν θρόνον. Οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι εἰς τὰ ὄρη των και μόλις ἠδύναντο νὰ ἐπικοινωνήσουν διὰ θαλάσσης. Διὰ νὰ ἀποκτήσουν στόλον, διὰ νὰ ἀναπτύξουν ἐμπόριον, διὰ νὰ παίξουν κάποιον ρόλον εἰς τὸν τότε κόσμον, ἐθεώρουν ἀπαραίτητον ὄχι ἀπλῶς νὰ ἔχουν διέξοδον πρὸς τήν θάλασσαν, ἀλλὰ νὰ κατέχουν ὄλην τὴν πέριξ ἀκτῆν τοῦ Αἰγαίου. Βραδύτερον, ὅταν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ ἀγών, ὁ Φίλιππος ἀπαντῶν εἰς προτάσεις τῶν ‘Ολυνθίων ἔλεγε: «... δύο ἴν θάτερον, ἢ ἐκείνους ἐν ‘Ολύνθῳ μὴ οἰκεῖν ἢ αὐτὸν ἐν Μακεδονίᾳ» (τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο: ἢ ἐκεῖνοι νὰ φύγουν ἀπὸ τήν ‘Ολυνθον ἢ αὐτὸς ἀπὸ τήν Μακεδονίαν)¹. ‘Ο,τι ἐξωτερικεῦσε τότε με τόνσον ὠμῆν εἰλικρίνειαν, τὸ ἐσκέπτετο ἀναμφιβόλως ἀπὸ μακροῦ, ἀλλὰ

1. Βλ. γ' ‘Ολυνθιακόν, § 11.

τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ συμφέρον τοῦ ἐπέβαλλε νὰ ἀποκρύπτῃ τὰ σχέδιά του.

Ἦδη αἱ πρῶται κατακτητικαὶ ἐπιτυχίαι τοῦ Φιλίππου ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν τοὺς Ὀλυνθίους. Ἀπὸ τοῦ 357 π.Χ. ἐσκέφθησαν οὗτοι νὰ ἐπιζητήσουν τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν δὲ τοῦ Δημοσθένους προέβησαν εἰς συγκεκριμένας προτάσεις πρὸς αὐτόν, αἱ ὁποῖαι ὁμως δὲν ἔγιναν δεκταί¹. Ὁ Φίλιππος ἄλλωστὲ, διαβλέπων καὶ φοβούμενος τοιαύτην συνεννόησιν στρεφομένην ἐναντίον του, κατώρθωσε νὰ τὴν ματαιώσῃ διὰ διπλῆς ἀπάτης. Ἀφ' ἑνὸς διεβεβαίωσε τοὺς Ἀθηναίους ὅτι καταλαμβάνων τὴν παλαιὰν ἀποικίαν τῶν Ἀμφίπολιν—ἣ ὅποια εἶχεν ἀποβῆ ἀνεξάρτητος—θὰ τὴν ἀπέδιδεν εἰς αὐτούς. Τοῦτο ὁμως δὲν ἐπραξέ, διότι ὅταν τὴν κατέλαβε τὴν ἐκράτησε δι' ἴδιον λογαριασμόν. Ἀφ' ἑτέρου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τότε τὴν προσέγγισιν Ἀθηναίων - Ὀλυνθίου, ἐπιβαλλομένην ἀπὸ τὸ κοινὸν αὐτῶν συμφέρον, καὶ διὰ νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ἀνησυχοῦντας Ὀλυνθίους ἐστράφη καὶ ἐξηπάτησε τοὺς διὰ παροδικῆς εὐνοίας. Καταλαβὼν—μετὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ρῆξιν—τὴν Ποτιδαίαν, ἀφοῦ τὴν κατέστρεψε, παρεχώρησε τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἰς τοὺς Ὀλυνθίους (356), οἵτινες, λαβόντες ὡς συμπληρωματικὸν δῶρον τῆς εὐπιστίας τῶν καὶ τὴν Ἀνθεμοῦντα, συνῆψαν μετὰ τοῦ εὐφροσύντου βασιλέως συμμαχίαν, ἣ ὅποια τοὺς ὠδήγει εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους τῆς ἐλευθερίας τῶν. Ἡ συμμαχία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ ἐξαετίαν (456 - 351), ὁ ἐπιτήδειος δὲ ἡγεμὼν δὲν ἐδίσταζε νὰ τὴν ζωογονῇ μὲ πλούσια δῶρα πρὸς τοὺς ἐγκρίτους πολίτας τῆς Ὀλυνθου. Εὐλεία, βόες, πρόβατα, ἴπποι διενέμοντο ἀφειδῶς εἰς τὸν Λασθένη, τὸν Εὐθυκράτη καὶ ἄλλους πράκτορας τοῦ Μακεδόνο². Ἀλλ' αἱ ὀλονὲν ἐπεκτεινόμεναι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου ἤρχισαν νὰ ἀνοίγουν καὶ πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ὀλυνθίων, οἱ ὁποῖοι προσηθάνοντο ὅτι ὁ φιλόδοξος σύμμαχος τῶν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ γίνῃ μετ' οὐ πολὺ κύριός τῶν. Οἱ φόβοι τῶν δὲ ἦσαν ἀπολύτως δικαιολογημένοι.

Ὁ Φίλιππος δὲν ἀπέκρυπτε πλέον τὰ σχέδια αὐτοῦ περὶ ἐδαφικῆς ἐξαπλώσεως. Αἱ κατακτήσεις του πρὸς ἀνατολὰς καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Ὀλυνθου περιέβαλλον τὴν Χαλκιδικὴν ὡς ἐν κλοιῷ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχε διαβῆ τὸν Στρυμόνα, ὁπότεν ἤρχιζε τότε ἡ Θράκη (περιλαμβάνουσα καὶ τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν), καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὰς θρακικὰς χώρας, ἐνῶ πρὸς νότον ἐπροχώρει εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

1. Περὶ β. Ὀλυνθιακόν, § 6.

2. Βλ. τὸν λόγον Περὶ τῆς παραπερσεβείας, § 265.

Ἡ Ὀλυνθος αἰσθανομένη ὅτι συνεσφίγγετο ἐν μέσῳ τῆς ἀλματωδῶς ἀναπτυσσομένης μακεδονικῆς δυνάμεως, ἐπωφελουμένη δὲ καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Φιλίππου ἐν Θράκῃ (351), ὅπου καὶ ἠσθένησεν ἐπὶ τινα χρόνον, δὲν ἐδίστασε νὰ συνάψῃ εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο ὁμῶς δυσηρέστησε τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος, ἀποκατασταθείσης τῆς υγείας του, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς στρατιωτικὴν ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, παραμείνασα ἀνευ ἀποτελέσματος καὶ ἀγνωστος εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς, δὲν ἀπέβλεπε πιθανῶς εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ἐκχρυσίσῃ τοὺς Ὀλυνθίους. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὰς ἀπειλὰς συνώδευσε καὶ μὲν νέας ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις. Πάντως κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Ὀλύνθου¹, πρὸς τὴν ὁποίαν διέκειτο εὐμενῶς ἡ δημοσία γνώμη τῶν δύο πόλεων. Ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τινων ὅτι τοῦ ὀριστικοῦ ἀγῶνος Φιλίππου καὶ Ὀλυνθίων προηγήθησαν εἰσβολαὶ τῶν Μακεδόνων. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐδημιουργήθη εὐρεῖα συζήτησις, τὴν ὁποίαν προεκάλεσαν ὠρισμένα σκετινὰ χωρία τοῦ γ' Ὀλυνθιακοῦ.

Ὅπως δὲ ποτε κατὰ τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη ὁ Φίλιππος παρηκολούθει μετὰ προσοχῆς τὰς κινήσεις καὶ ἐνεργείας τῶν Ὀλυνθίων, τοὺς ὁποίους φανερὰ πλέον ἐθεώρει ἐχθροὺς του, ἀπειλῶν τούτους μὲ πλήρη ἐξόντωσιν, ἐὰν δὲν ἀπέβαινον καὶ πάλιν φίλοι του καὶ δὲν ἐγκατέλειπον πᾶσαν ἰδέαν ἀντιστάσεως εἰς τὰ πρὸς κατάκτησιν τῆς μακεδονικῆς παραλίας σχέδια αὐτοῦ. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἀναμονῆς καὶ τῶν προετοιμασιῶν τοῦ Φιλίππου διήρκεσε μέχρι τοῦ 349, ὅποτε, ἀπορρίπτων οὗτος τὸ προσωπεῖον, εἰσέβαλε μετὰ σημαντικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ ἐδάφη τῶν πόλεων τῆς Ὀλυνθιακῆς ἡμοσπονδίας, τινὰ τῶν ὁποίων καὶ ἐπολιόρησε².

Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη, ὅσον ἀπρόοπτος καὶ ἂν ἦτο, ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, βαρῆναι δὲ τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Ὀλύνθῳ φίλους τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας τὸ ὅτι εἶχαν κατορθώσει νὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν ἐγκαίριον συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Ὀλυνθίων, ἀποκοιμίζοντες τοὺς φόβους των περὶ βλέψων τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Ὀλύνθιοι ἔσπευσαν νὰ στείλουν πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔπου καὶ συνήφθη συμμαχία μετὰ τῶν δύο πόλεων, ἀποφασισθείσης καὶ τῆς ἀποστολῆς ἀμέσου ἀθηναϊκῆς βοηθείας εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξεφώνησε τὸν α' Ὀλυνθιακὸν λόγον τοῦ ὁ Δημοσθένης. Ὁ μέγας ρήτωρ δὲν ἀσχολεῖται ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐὰν πρέπη νὰ συναφθῇ ἡ συμμα-

1. Πρβλ. τὸν λόγον τοῦ Δημοσθένους *Κατὰ Ἀριστοκράτους*, § 108.

2. Βλ. τοὺς λόγους *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*. § 59, καὶ α' Ὀλυνθ. 17.

χία και παρασχεθῆ βοήθεια εἰς τοὺς νέους συμμάχους. Εἶναι προφανές ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶχε λυθῆ ἤδη οὐσιαστικῶς ἢ δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἢ τοῦλάχιστον δι' ὁμοφώνου σχεδὸν συγκαταθέσεως τῶν πολιτῶν. Ὁ Δημοσθένης ζητεῖ κυρίως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐνεργήσουν ἀμέσως καὶ ἀποτελεσματικῶς, νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐπὶ τέλους τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν διὰ νὰ καταφέρουν ἀποφασιστικὰ πλήγματα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Θέλει ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι προστατεύσουν τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ταυτοχρόνως εἰσβάλουν εἰς Μακεδονίαν. Κάμνει ἐκκλησίαν εἰς τὴν φιλοπατρίαν ὄλων τῶν πολιτῶν, ἐπιζητεῖ δὲ νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκ τῆς ἐνεργητικότητος ἢ τῆς ἀδυναμίας των ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία ἢ ἡ καταστροφή τῆς ἐλευθέρας πολιτείας των. Ὑποβάλλει τὴν ἰδέαν ὅπως διατεθοῦν ὑπὲρ τοῦ πολέμου τὰ λεγόμενα θεωρικὰ χρήματα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέτρον, ἐκ τῶν βασικῶν καινοτομιῶν τὰς ὁποίας προέτεινεν ὁ Δημοσθένης, δὲν ὑποδεικνύεται σαφῶς εἰς τὸν α' ἀλλ' εἰς τὸν γ' Ὀλυμπιακόν, ὅπου καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θεωρικὸν ταμεῖον ζητήματα.

Ὡς πρὸς τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν κατὰ τοῦ Φιλίππου συμμαχίαν γεγονότα, ὁ Διόδωρος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ Ὀλυμπία ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀντέστη ἐπὶ ἔν ἔτος καὶ πλέον (349 - 348) εἰς τὴν κατακτητικὴν πίσειν καὶ πολιουρκίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ φιλόδοξος καὶ ἀκαταπόνητος ἡγεμὼν, πρὶν συντριψῆ τὴν ἀντίστασιν τῆς ἡναγκάσθη νὰ ἀποβῆ κύριος—διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων ἢ διὰ τῆς προδοσίας—πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς ὁμοσπονδίας. Συνεκρότησε δύο μάχας καὶ μόνον μετὰ τὴν δευτέραν νίκην αὐτοῦ ἐνέκλεισε τοὺς Ὀλυμπίους ἐντὸς τῶν τειχῶν των. Καὶ πάλιν δυσκόλως θὰ κατέκτα τὴν ἀντιζήλον πόλιν, ἐὰν δὲν τὴν παρέδιδον προδοτικῶς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ αὐτῆς Λασθένης καὶ ὁ συνένοχός του Εὐθυκράτης¹ (348).

Ἐξ ἀποσπασμάτων τῆς «Ἀθίδος» τοῦ Φιλοχόρου, διασωθέντων ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς², γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν σύναψιν τῆς συμμαχίας ἀλλ' ὄχι ἐγκαίρως—ὡς συνήθως—ἔστειλαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν 2000 πελταστὰς μισθοφόρους καὶ 30 τριηρεῖς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Χάρητα. Τὸ ἐκστρατευτικὸν ὄμιον τοῦτο σῶμα δὲν φαίνεται νὰ ἐπραξέ τίποτε τὸ ἐπωφελές. Δι' αὐτὸ οἱ Ὀλύμπιοι πιεζόμενοι καὶ ἀπειλούμενοι σοβαρῶς ἀπὸ τὸν Φίλιππον παρεκάλεσαν νὰ σταλῆ νέα βοήθεια. Ὁ ἀθηναϊκὸς δῆμος τότε διέταξε νέον στρατηγόν, τὸν Χαρίδη-

1. Πρὸβλ. *Περὶ τῶν ἐν Χερρ.*, 40· *Περὶ τῆς παραερ.*, 341· Διοδώρου XVI, 53.

2. Εἰς τὴν *Πρώτην πρὸς Ἀμμαῖον ἐπιστολὴν*, 9.

μον, εύρισκόμενον εἰς τὸν Ἑλλησποντον, νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Χαλκιδικῆς. Πράγματι οὗτος ἀπεβιάσθη εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Παλλήνης μετὰ 18 πλοίων, 4.000 πελταστῶν καὶ 150 τοξοτῶν, ἔλων μισθοφόρων, καὶ προχωρήσας πέρα τῆς Ὀλύμβου εἰσέβαλε καὶ ἐλεηλάτει τὴν μακεδονικὴν Βοτταΐαν. Ἄλλ' ὁ Φίλιππος ἐξηκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν του, οὕτω δὲ τρίτῃ Ὀλυμπιακῇ πρεσβείᾳ ἦλθε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ Ἀθηναίου νεάν βοήθειαν, περισσότερον ἀποτελεσματικὴν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀντιληφθέντες τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχον οἱ σύμμαχοί των, ἔστειλαν νεάν ἐνίσχυσιν ἀπὸ 17 τριήρεις καὶ 2.000 ὀπλίτας, Ἀθηναίους πολίτας αὐτὴν τὴν φοράν, ὡς καὶ 300 ἵππεις, ὑπὸ τὴν διοίκησιν καὶ πάλιν τοῦ στρατηγοῦ Χάρητος. Ἡ βοήθεια αὕτη, δυστυχῶς διὰ τοὺς Ὀλυμπίους, ἐφθάσε πολὺ ἄργά.

Κατὰ μίαν θεωρίαν εὐφυῆ, ἀλλὰ μὴ στηριζομένην εἰς τὰ πράγματα, ὁ Δημοσθένης ὑποστηρίζων τὴν ἀνάγκην παροχῆς βοήθειας εἰς τὴν Ὀλυμπον ἐπεδίωκε δῆθεν—ὅπως καθ' ἦν ἐποχὴν ἐκάλει τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπέμβουν εἰς τὴν Πελοπόννησον—νὰ ἐξυπηρετήσῃ κυρίως τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. Ὁ δυνάστης τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκδοχὴν, προσεπάθει τῷ 349 νὰ καταπνίξῃ ὀριστικῶς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Φοινίκων, ἐκραγεῖσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 351. Διὰ νὰ φέρῃ λοιπὸν εἰς πέρας τὴν προσπάθειαν ταύτην, χωρὶς νὰ ἐνοχληθῆ ἀπὸ ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τοῦ Φιλίππου ἐκ τῶν νῶτων, παρίστατο ἀνάγκη νὰ κρατηθῆ ἕσον τὸ δυνατόν περισσότερο μακρὰν τῶν ὁρίων τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τονίζουσι οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀνωτέρω ἀποψιν ἐπικριταὶ τοῦ Δημοσθένους, ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ συνίστα ἐνθέρμως τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων εἰς Μακεδονίαν καὶ Χαλκιδικήν. Ἄλλως, προσθέτουσι, θὰ ἦτο ἀνεξήγητος ἡ ρητορικὴ ἐπέμβασίς του ὑπὲρ τῆς Ὀλύμβου, δεδομένου ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε παλαιὰ ἀντίπαλος τῶν Ἀθηνῶν καὶ κανονικῶς ὁ πατριώτης ρήτωρ ὄφειλε νὰ ἀδιαφορήσῃ περὶ τῆς τύχης τῆς¹. Οἱ δεχόμενοι τοιαῦτα ἐλατήρια εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Δημοσθένους δὲν ἐμβαδύνουσι προφανῶς εἰς τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν τοῦ ρήτορος, φοβουμένου κυρίως, ὑπὲρ πάντα ἄλλον κίνδυνον, τὴν ἐπέκτασιν τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως καὶ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς πρὸ πάντων ἀποβλέποντος. Ἡ κατάκτησις τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει διὰ τὸν Δημοσθένην μεγάλην ἐνίσχυσιν τοῦ Φιλίππου—ὅπως καὶ ἦτο πράγματι—καὶ ταυτόχρονον ἐξασθένησιν τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ, ὡς τονίζει καὶ ὁ τελευταῖος βιογράφος τοῦ μεγάλου ρήτορος καθηγητῆς Paul Cloché, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν. Κατὰ πρῶτον δὲν εἶναι καθόλου ἀπο-

1. Περὶ τῆς θεωρίας ταύτης βλ. Paul Cloché: *Démosthènes*, σελ. 79—80 (1937).

θεβεγμένον δε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 349 ἡ ἀνταρσία τῶν φοινικικῶν πόλεων ἐξηκολούθει ἀκόμη, δυνατὸν δὲ νὰ ὑπέκυψαν αὐταὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 350 ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 349. Ἐπειτα, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Ὀλύμβου, ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἤδη δηλώσει εἰς παλαιότερους τοῦ λόγου τῶν ἐτῶν 352-51 ὅτι ἐνδεχομένως αἱ Ἀθηναὶ ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλουν σιγὴν εἰς τὰς παλαιὰς ἐχθρας τῶν καὶ νὰ μὴ διστάσουν νὰ παράσχουν βοήθειαν εἰς παλαιὸς ἐχθροὺς πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κυρίου ἀντιπάλου: τοῦ Φιλίππου. Ἡ πρωτοβουλία ἐπομένως τοῦ ρήτορος ὑπὲρ τῆς Ὀλύμβου ἐξηγεῖται ἐπαρκέστατα ἀπὸ τὴν διαπνεύσαν αὐτὸν ἐπιθυμίαν νὰ διασώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοὺς καταστρεπτικὸς κινδύνους, τοὺς ὁποίους θὰ ἐδημιούργει διὰ τὰς Ἀθήνας ἡ πτώσις τῆς Ὀλύμβου.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α΄

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.

Τὸ θέμα τοῦ λόγου τούτου καθορίζεται σαφῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τούτου δὲ καταφαίνεται καὶ ἡ χρονολογία καθ' ἣν ἐξεφωνήθη. Βλέπομεν πράγματι ἀμέσως ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς εἶχε κληθῆ νὰ ἀποφανθῆ ἐπὶ τῆς αἰτήσεως συμμαχίας, τὴν ὁποίαν ἤλθε νὰ τοῦ ὑποβάλῃ πρεσβεία ὀλυνθιακῆ. Ἡ συνέλευσις αὕτη τοῦ λαοῦ ἐγένετο πιθανώτατα κατ' Αὐγούστον τοῦ 349. Αἱ πρῶται ἀφ' ἐτέρου λέξεις τοῦ λόγου φαίνονται ὑποδεικνύουσαι ὅτι ρήτορές τινες, χωρὶς νὰ ἀντιτίθενται ἴσως εἰς τὴν προτεινομένην συμμαχίαν, ἐπέμενον ἐπὶ τῶν δαπανῶν τὰς ὁποίας θὰ ἐπέβαλλεν εἰς τὸν λαὸν ἡ ζητουμένη βοήθεια καὶ θὰ ἤθελον νὰ τὴν περιορίσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ρήτωρ εἰς τὸ προοίμιον (§ 1) τονίζει τὴν σημασίαν τῆς συνελεύσεως καὶ εἰσερχόμενος ἀμέσως εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος συνιστᾷ εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῆς Ὀλύνθου μὲ δυνάμεις λαμβανομένας ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς. Εὐτυχῶς, λέγει, ἡ μοναρχικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία προσδίδει δύναμιν εἰς τὸν Φίλιππον, τὸν καθιστᾷ ὑποκτον εἰς ὅλας τὰς δημοκρατουμένας πολιτείας. Οἱ Ὀλύνθιοι γνωρίζουν ὅτι ἀγωνίζονται διὰ νὰ σώσουν τὴν πόλιν των ἀπὸ τὴν καταστροφὴν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἀποτελεῖ εὐκαιρίαν διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐξήτουν τὸ μέσον νὰ προκαλέσουν ρῆξιν μεταξὺ τῆς Ὀλύνθου καὶ τοῦ Φιλίππου. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπῆλθε χωρὶς τὴν ἐπέμβασίν των. Ἄς μὴ ἐπαναλάβουν τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος, ἰδίως κατὰ τὸ 357, ὅτε ἀπέρριψαν τὴν αἴτησιν βοηθείας τῆς πολιορκουμένης Ἀμφιπόλεως, ἢ ὅταν ἀνέμενον τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων ἔτραι πόλεις, ἢ Πύδνα, ἢ Ποτίδαια, ἢ Μεθώνη, αἱ Παγασαί. Ἐὰν ἐγκαταλείψωμεν τὴν Ὀλύνθον, διανοίγομεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Ἄς ἐνθυμηθῶν οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ἀκαταπαύστους προόδους του. Ἀπὸ οὗ ἐκαμε, δύνανται νὰ κρίνουν τί θὰ κάμῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἐνδεχομένη παράτασις τῆς ἐναντι αὐτοῦ νωθρότητος καὶ ἀδεαφορίας τῶν Ἀθηναίων θὰ στοιχίσῃ ἀκριβᾶ εἰς τὴν πόλιν. Βεβαίως ὁ ρήτωρ διαδίδει ἐνδόμυχόν τινα ἀνησυχίαν: Μήπως, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κηρυχθῶν ἀλληλέγγυοι πρὸς τοὺς Ὀλυνθίους, σπεύσῃ ὁ Φίλιππος καὶ συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Ὀλύνθου, ὁπότε αἱ Ἀθηναίαι θὰ διετέ-

λουν μόναι εἰς πόλεμον πρὸς τὸν πανοῦργον βασιλέα. Ἄλλ' ὁ ρήτωρ σπεύδει νὰ διασκεδάσῃ τὸν φόβον τοῦτον, δεικνύων ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐπέτρεπον τοιοῦτον ἐνδεχόμενον (§ 2—15).

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ λόγου τοῦ ὁ Δημοσθένης διερωτᾶται τί πρέπει νὰ γίνῃ, ὁμιλῶν δὲ μὲ ὦμῃν εἰλικρίνειαν συνιστᾷ νὰ ὀργανωθοῦν δύο ἐκστρατεῖαι. Ἡ μία, παρέχουσα βοήθειαν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, θὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψιν τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἄλλη δέ, λεηλατοῦσα τὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας, θὰ ὑποχρέωσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του διὰ νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς καταστροφάς, ἐγκαταλείπων τὴν κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς ἐκστρατεῖαν του. Ὡς πρὸς τοὺς ἀναγκαίους δημοσιονομικοὺς πόρους διὰ τὴν ἰργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς ἀκροατάς του ὅτι ἀπὸ διετίας ὑπέδειξε τὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως τοιούτων περιστάσεων: νὰ καταβάλλουν προθύμως οἱ πολλοὶ τὰς εἰσφοράς των, νὰ μετέλθουν προσωπικῶς τῶν ἐκστρατευτικῶν σωμάτων καὶ νὰ μὴ παραμελοῦν τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα. Τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, λέγει ὁ ρήτωρ, δύνανται οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν θέλουν, νὰ τὰ εὔρουν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν θεαμάτων, εἰς τὰ θεωρικά. Εἶδ' ἄλλως θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῇ γενικὴ φορολογία. Ὁ Δημοσθένης γνωρίζων τὰς διαθέσεις τῶν ἀκροατῶν του δὲν τολμᾷ νὰ ζητήσῃ σαφῶς τὴν κατάργησιν τῶν θεωρικῶν, δεδομένου μάλιστα ὅτι τοῦτο ἀπηγορεύετο καὶ ὑπὸ εἰδικοῦ νόμου, ἐπιβάλλοντος καὶ βαρείας ποινάς· δὲν διστάζει ἔν τούτοις νὰ ἀφήσῃ νὰ διαφανῇ ἡ σκέψις του καὶ κυρίως ἐπιμένει ὅτι ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ ἐξυρεθοῦν χρήματα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως (§ 16—20).

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ λόγου τοῦ ὁ ρήτωρ, μετὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ δημοσιονομικὴν πλευρὰν τοῦ ζητήματος, ἐξετάζει τὴν διπλωματικὴν ἀποφιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν γνώμην του, ἡ θέσις τοῦ Φιλίππου δὲν εἶναι τόσοσιν λαμπρὰ ὅσων φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Δὲν ἀνέμενε νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν κατακτητικῶν βλέψεών του, καὶ ἰδοῦ ὅτι ὑπεχρεώθη νὰ διεξάγῃ σκληρὸν πόλεμον. Ὁ Δημοσθένης περιγράφει παραστατικῶς, καὶ ἴσως μετὰ τινος ὑπερβολῆς, τὴν δύσκολον θέσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, τὰς ἀπογοητεύσεις καὶ τὰς δυσκολίας του. Οἱ Θεσσαλοὶ σύμμαχοί του, δυσηρηστημένοι, ζητοῦν ἐκ νέου τὰς Παγασάς, τὸν ἐμποδίζουσι δὲ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Μαγνησίαν καὶ δὲν θέλουν, ὡς λέγεται, νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ εἰσπράξῃ τὰς προσόδους τῶν λιμένων καὶ ἀγορῶν των. Οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠδύναντο ἐπίσης νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐναντίον του δυσφορίαν τῶν γειτόνων του, Παιόνων καὶ Ἰλλυριῶν ἡγεμόνων, οἱ ὅποιοι θὰ ἠθελον νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν του. Ὁ ρήτωρ συνιστᾷ εἰς

τούς συμπολίτας του νὰ σπεύσουν καὶ ἐπωφεληθοῦν τὰς δυσχερείας ταύτας τοῦ ἀντιπάλου των. Κάμετε, λέγει εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν θὰ παρέλειπε νὰ σὰς κάμῃ αὐτός, ἂν εὕρισκεσθε εἰς παρομοίαν θέσει. Δι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ σταλοῦν πρεσβεῖαι πανταχοῦ «ὅπου πρέπει». Ἐπαναλαμβάνων κατόπιν ἕν ἐπιχείρημα, ἀναπτυχθὲν ἴδῃ ἀνωτέρω, τονίζει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ πολέμου ἔξω τῶν συνόρων των καὶ πολέμου ἕν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ. Διότι, λέγει, ὅταν πέσῃ ἡ Ὀλυνθος, ὁ Φίλιππος δὲν θὰ διστάσῃ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀθηνῶν. Τοιαύτη δὲ εἰσβολὴ θὰ ἦτο καταστροφὴ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία θὰ ἔμενε χωρὶς συμμάχους καὶ ὅλοι θὰ τὴν ἐγκατέλειπον κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν (§ 21—27). Εἰς τὸν ἐπιλογόν του ὁ ρήτωρ κάμνει ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς πλουσίους, πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς τοὺς ρήτορας, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν ὅλοι νὰ καταβάλουν ὅλας των τὰς δυνάμεις πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως (§ 28).

Μολοντοὶ ὁ α' Ὀλυνθιακός, εἰς τὸν ὅποιον ὁ ρήτωρ ἐκθέτει μὲ ἀδράν ἐπιχειρηματολογίαν τοὺς κυριωτέρους λόγους τῶν ἀπὸ τοῦ 357 ἀτυχημάτων τῆς πατρίδος του, δὲν ἔμεινε τελείως χωρὶς ἀποτέλεσμα, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς τὰς συμβουλὰς τοῦ Δημοσθένους. Καίτοι συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀριστικὴν ψήφισιν τῆς συμμαχίας, ὁ δῆμος δὲν υἱοθέτησεν οὔτε τὸ σχέδιον ἐπιχειρήσεων τοῦ ὁμιλητοῦ οὔτε τὰ προταθέντα ὑπ' αὐτοῦ δημοσιονομικὰ μέτρα. Ἐδημιουργήθη βεβαίως ἕν στρατιωτικὸν ταμεῖον, ἀλλ' ἡ ἀποσταλαῖσα εἰς Ὀλυνθον βοήθεια δὲν ἦτο σημαντικὴ. Μόνον δύο χιλιάδες μισθοφόροι πελτασταὶ καὶ 30 τριήρεις ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἰπεστηρίχθη μάλιστα ὅτι καὶ ἡ βοήθεια αὕτη ἐξαπεστάλη μετὰ τὸν γ' Ὀλυνθιακόν. Ὅπως δὲ ποτε, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἀνωτέρω ἐνίσχυσις ἐπηκολούθησεν ἀμέσως τὴν ψήφισιν τῆς συμμαχίας, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν ἱκανοποίησε τὸν Δημοσθένη. Παρὰ τὰς συστάσεις του, κανεὶς Ἀθηναῖος πολίτης δὲν περιλαμβάνετο εἰς τοὺς ἀποσταλέντας δισχιλίους στρατιώτας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἐνίσχυσις αὕτη προωρίζετο μόνον διὰ τὴν Χαλκιδικήν, ἐνῶ αὐτός εἶχε προτείνει νὰ σταλῇ ἐκστρατευτικὸν σῶμα καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Μακεδονίας. Μὴ σημεῖως εἶπομένως μεγάλην ἐπιτυχίαν μὲ τὸν πρῶτον περὶ Ὀλύνθου λόγον του, θὰ καταβάλῃ νέαν προσπάθειαν, ἐκφωνῶν κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 349 τὸν β' Ὀλυνθιακόν του.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β΄

Ἀνάλυσις τοῦ λόγου.

Ὁ λόγος οὗτος ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν τοῦ προηγούμενου. Ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον, λέγει ὁ Μ. Croiset, τίποτε τὸ οὐσιῶδες δὲν μετεβλήθη εἰς τὴν κατάστασιν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ συμμαχία μὲ τὴν Ὀλυνθον ἔχει ψηφισθῆ κατ' ἀρχήν. Εἰς τὴν νέαν αὐτὴν κατὰ Φιλίππου δημηγορίαν ὁ Δημοσθένης προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν εἶναι τόσο φοβερός ὅσον νομίζεται καὶ ὅτι ἡ δύναμις τούτου, μᾶλλον φαινομενικὴ παρὰ πραγματικὴ, στηρίζεται ἐπὶ βάσεων ὄχι ἀπολύτως στερεῶν καὶ δύναται νὰ κλονισθῆ, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλείψουν, ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον, τὴν νωθρότητα καὶ ἀμέλειάν των. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ ρήτωρ ἐξετάζει ἀλληλοδιαδόχως τὰς σχέσεις τοῦ Φιλίππου μετὰ τῶν συμμάχων του, μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν φίλων του, τέλος τὰς πιθανότητας τῆς τύχης καὶ τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔχουν ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Εἰς τὸ προοίμιον τοῦ λόγου (§ 1—2) ὁ Δημοσθένης ὑπενθυμίζει ὅτι εἶχε καταδείξει ἤδη ζωηρότατα εἰς τὸν α' Ὀλυνθιακὸν τὸ ἀνεκτίμητον ὅσον καὶ ἀνέλιπστον πλεονέκτημα—πραγματικὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν—, ὅποιον εἶναι ἡ προσφερθεῖσα εἰς τοὺς Ἀθηναίους συμμαχία τῶν Ὀλυνθίων καὶ ὁ ἐκραγεῖς ἀμειλικτος πόλεμος μετὰ τὸν Ὀλύνθου καὶ Φιλίππου. Συνεχίζων ὁ ρήτωρ δὲν θά τονίσῃ αὐτὴν τὴν φορὰν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Μακεδόνα εἰς βάρος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ θά ἀναπτύξῃ τὰ μειονεκτήματα τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, λέγει, ἀνύψωσε τὴν δυνάμιν του διὰ τῆς ὑποκρισίας, τῆς ἐπιπορκίας, τῆς ἀπάτης, τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς δολοπλοκίας. Μὲ τὰς ἀπατηλάς του ὑποσχέσεις ἢ μὲ ὑποπτα δῶρα ἐδελέασε κατὰ πρῶτον τὰς Ἀθήνας, ἀναλαβὼν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτάς τὴν Ἀμφίπολιν, κατόπιν τοὺς Ὀλυνθίους, παραδίδων εἰς αὐτοὺς τὴν Ποτίδαιαν, ἔπειτα δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς, ὑποσχόμενος νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Μαγνησίαν καὶ νὰ πολεμήσῃ διὰ λογαριασμὸν των κατὰ τῶν Φωκέων. Ἐξηπάτησεν ὁμοῦ καὶ τοὺς τρεῖς. Κατανοήσαντες τὰ ψεῦδη του, ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὰς πράξεις του, οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ στρέφονται ἐναντίον του. Μόνον ὅταν στηρίζεται εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀλήθειαν ἡ δύναμις εἶναι στερεά, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἡ ἐπικράτησίς του, θυγάτηρ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀδικίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ παραταθῆ ἐπὶ πολὺ. Θά

ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν τὸ πᾶν θὰ καταρρεύσῃ. "Ὅλοι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐπὶ τόσον καιρὸν ἐφενάκισεν ὁ Φίλιππος, ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ θὰ ἀποδοῦν σύμμαχοι τῆς πόλεως ἐὰν αὐτὴ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην. Ὁ ρήτωρ κατόπιν τούτου συνιστᾷ ὄχι μόνον νὰ παρασχεθῇ τὸ ταχύτερον βοήθεια εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, ἀλλὰ καὶ νὰ καταβληθοῦν προσπάθειαι διὰ νὰ στραφοῦν ὀριστικῶς ἐναντίον τοῦ Μακεδόνα· ὅλοι οἱ σύμμαχοι καὶ φίλοι του. Ἡ κατάρρευσις του δὲν θὰ ἐπέλθῃ παρὰ μόνον ἐὰν τεθῇ τέρμα εἰς τὴν συνήθη νωθρότητα καὶ ἀδιαφορίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς ἢ διπλωματικῆ δρᾶσις τῆς πόλεως, χρειάζονται δὲ πράξεις καὶ ὄχι λόγια μόνον. Παραλλήλως δηλαδὴ πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐνεργείας καὶ τὰς παρασκηνιακὰς συνεννοήσεις πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ καὶ ἡ στρατιωτικῆ, ἢ πολεμικῆ προσπάθεια, ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν γίνονται πιστευταὶ αἱ ὑποσχέσεις καὶ οἱ λόγοι. Οἱ πρέσβεις πρέπει νὰ ἐπιδεικνύουν καὶ στρατὸν ἀθηναϊκὸν ἱκανὸν καὶ ἔτοιμον νὰ πολεμήσῃ. Τὴν προσπάθειαν αὐτὴν θὰ δείξουν οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον καταβάλλοντες εἰσφοράς, ἀλλὰ καὶ μετέχοντες οἱ ἴδιοι τῶν ἐκστρατευτικῶν σωματίων, μὴ ἀρκοῦμενοι δὲ εἰς μισθοφόρους (§ 3—13).

Εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ λόγου του (§ 14—21) ὁ Δημοσθένης τονίζει ὅτι ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας χωρὶς συμμάχους, περιοριζομένη δὲ εἰς ἑαυτὴν καὶ μόνην, οὐδέποτε ὑπῆρξε σημαντικῆ. Ἐν ἀπομονώσει ὁ Φίλιππος, δὲν εἶναι ἰσχυρὸς, μόνον δὲ συμμαχῶν μετ' ἄλλους ἀποκτᾷ δύναμιν. Πολλὰ αἴτια διενέξεως τὴν ἐξασθενοῦν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ρήτωρ, μνημονεύων λόγους δυσαρσεκειᾶς τῶν Μακεδόνων κατὰ τοῦ βασιλέως των, προφανῶς ὑπερβάλλει καὶ δὲν φαίνεται εἰλικρινῆς ὅταν θέλῃ νὰ παρουσιάσῃ τὸ βασίλειον τοῦ Φιλίππου ὡς ἐτοιμόρροπον. Δὲν εἶναι ἐπίσης πειστικὸς εἰς τὸ ἐπόμενον μέρος, ὅπου παρουσιάζει τὸν βασιλέα ὡς ἐκφυλὸν ἀλαζόνα, περιβαλλόμενον ἀπὸ κόλακας, δίδων μίαν εἰκόνα τοῦ Φιλίππου, ἡ ὁποία ἀντιφάσκει πρὸς ὅτι ἀνεγνώρισεν ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν α' Φιλιππικὸν καὶ πρὸ ὀλίγου ἀκόμη εἰς τὸν α' Ὀλυνθιακόν, περιγράφας μετ' ἐπιμέλειαν τὰ ματα τὴν ἀκαμπτὸν καὶ ἀκοίμητον δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα τοῦ ἀνδρός. Ὅπως οὐδέποτε, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐπιχειρηματολογίας του, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου δὲν εἶναι στερεά, τὴν ὑπονομεύει δὲ ὁ ἴδιος καταπονῶν τὸν λαόν του μετ' ἐπιμονῆς πολέμους καὶ ἀπομακρύνων ἀπὸ πλησίον του τοὺς ἱκανοὺς καὶ τιμίους ἀνδρας μετ' ἐπιμέλειαν τὴν ζηλοφθονίαν καὶ τὰ ἀνήθικα ὄργια του, ὁ ρήτωρ παρέχει μίαν ζωντανήν, ἂν καὶ μὴ τελείως ἀληθινήν, εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου του. Ἀποκαλύπτων τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως τῆς

Μακεδονίας, ὁ Δημοσθένης τονίζει ὅτι πόλεμος εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς χώρας του θὰ φέρῃ εἰς φῶς πόσον εἶναι ἐτοιμόρροπος (§ 20—21).

Τὸ ἐπακολουθοῦν τρίτον μέρος τοῦ λόγου (§ 22—30) διαφωτίζει τὴν γενικὴν τάσιν αὐτοῦ: Νὰ καταπολεμηθῇ δηλαδὴ, ἐν πρὸς ἕν, ὅλα τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια θὰ ἠμποδίζον ἢ θὰ καθυστέρουν τὴν συστηματικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Ὁ ἀκούραστος καὶ φιλόδοξος ἡγεμὼν μὲ τὰς ταχεῖας καὶ συνεχεῖς ἐπιτυχίας του ἐφαίνετο εἰς πολλοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀπολαύων τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν. Ἡδὴ ὁ ρήτωρ εἰς τὴν δῆθεν εὐνοίαν αὐτὴν τῆς τύχης ἀντιτάσσει τὴν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ δικαίου τύχην τῆς Ἀθηναίων πολιτείας. Ἡ τύχη, λέγει, εὖνοιε ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν ἐγκαταλείπουν ἑαυτοὺς. Καὶ αἱ Ἀθηναὶ εἰταν ἐκινήθησαν καὶ ἐπέδειξαν δραστηριότητα ἐσημείωσαν ἐπιτυχίας, ἐὰν δὲ ἀπὸ ἐξαιτίας τὰ πράγματα ἀπέβησαν εἰς βάρος τῆς πόλεως, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἀπέναντι ἀντιπάλου καταπληκτικῶς δραστηρίου ἀντέταξαν νωθρότητα, ἡμίμετρα καὶ ἀναβλητικότητα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προβαίνει εἰς παραστατικὴν ἐπίκρισιν τῶν πολιτικῶν ἡθῶν τῆς ἐποχῆς του, δὲν διστάζει δὲ νὰ μεμφθῇ τοὺς πολίτας διότι δὲν κάμνουν τὸ καθήκον των, πράγμα τὸ ὅποιον ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς στρατηγούς νὰ μὴ κάμνουν τὸ ἰδικόν των. Στιγματίζων τὴν διεξαγωγὴν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὸ ἰσχύον φαυλοκρατικὸν καθεστῶς τῶν κομματικῶν φατριῶν. αἱ ὅποια λυμαίνονται τὴν πολιτείαν ἀλληλοδιαδόχως. Εἰς τὸν ἐπιλόγον του (§ 31) ὁ ρήτωρ συνοψίζει καὶ πάλιν τὰς προτάσεις του περὶ στρατιωτικῆς, δημοσιονομικῆς καὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως τοῦ πολέμου.

Παραβάλλων τις τὸν λόγον τοῦτον πρὸς τὸν προηγούμενον, διαπιστώνει εὐκόλως ὅτι δὲν ἐχωρίζοντο ἀπὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὸν Maurice Croiset εἰς μάτην ἀναζητεῖ κανεὶς οἰονδήποτε ὑπαινιγμὸν εἰς νέα γεγονότα, εἴτε εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς πρώτης βοηθείας, εἴτε εἰς δευτέραν πρεσβείαν τῶν Ὀλυνθίων. Ἡ οὐσιώδης διαφορά ἐγκεῖται εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὸν α' Ὀλυνθιακὸν ἐπρόκειτο νὰ ληφθῇ ἀπόφασις, ἐνῶ κατὰ τὸν β' Ὀλυνθιακὸν ὁ ρήτωρ ἀποβλέπει εἰς τὴν ταχυτέραν καὶ πληρεστέραν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποφάσεως. Δυστυχῶς τὰ γεγονότα τῆς περιόδου ταύτης δὲν εἶναι τελείως γνωστά, δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ἀποφανθῶμεν ἂν εὐρίσκειται ἐν τῷ δικαίῳ ὁ ἕτερος μέγας ἑλληνιστῆς H. Weil, τονίζων ὅτι ὁ λόγος οὗτος τοῦ Δημοσθένους ἐξεφωνήθη μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς πρώτης βοηθείας εἰς τὴν Ὀλυνθον καὶ κατόπιν καταγγελιῶν ὅτι ὁ διορισθεὶς στρατηγὸς Χάρης—φίλος τοῦ ρήτορος—δὲν ἐπραξε τὸ καθήκον του εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ μὴ ἔχων νὰ πληρῶσῃ τοὺς μισθοφόρους στρατιώτας του, ἀντὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς

Ὀλυνθίους καὶ νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἡσχο-
λήθη κατὰ τὴν συνθήειάν του εἰς τὴν σύλληψιν ἐμπορικῶν σκα-
φῶν, ἐνῶ ὁ Μακεδὼν ἐκυρίευσεν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς πόλεις
τῆς Ὀλυνθιακῆς ἑμοσπονδίας. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Croiset, ὁ
ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὸν Λιβάνιον¹, ὁ Weil ὑποστηρίζει ὅτι ὁ β'
Ὀλυνθιακὸς ἐξεφωνήθη ὅταν ὁ μὲν Χάρης—τοῦ ὁποῖου ὁ ρήτωρ
ὑπεραμύνεται ἐμμέσως εἰς τὰς § 27 - 28—ἀντικατεστάθη ὑπὸ
τοῦ Χαριδῆμου, κατόπιν δὲ τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἀφιχθείσης νέας
πρεσβείας τῶν Ὀλυνθίων ἐπρόκειτο νὰ σταλῇ νέα βοήθεια εἰς
τοὺς συμμάχους τῆς Χαλκιδικῆς. Μερικοὶ φρονοῦν ὅτι ὁ φερόμε-
νος ὡς β' Ὀλυνθιακὸς προηγήθη τοῦ α' Ὀλυνθιακοῦ², ἀλλὰ
καὶ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ³.

1. Βλ. *ὑπόθεσιν* Λιβανίου εἰς β' Ὀλυνθιακόν.

2. Stueve : De orationum Olynth. ordine (Osnabrück, 1830).
Grote ἱστορία, XVII, σ. 195 κ. ἑ. γαλλικῆς μεταφράσεως, κ. ἄ.

3. Ὡς πρὸς τὴν σειρὰν τῶν τριῶν «Ὀλυνθιακῶν», εἶναι σχεδὸν
βέβαιον ὅτι καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ σοφοῦ Καλλιμάχου
εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην κατάταξιν τῶν χειρογράφων τοῦ Δημο-
σθένους (Βλ. α' τόμον «Φιλίππικῶν», Βιβλιοθ. «Παπύρου», ἀριθ. 54)
καὶ τὰ πάντα δεικνύουν ὅτι εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν χρονολογικὴν
ἐκφώνησίν των. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς συνδυάζει τοὺς τρεῖς
Ὀλυνθιακοὺς τοῦ Δημοσθένους πρὸς τὰς τρεῖς ἐνισχύσεις, αἱ ὁποῖαι
ἐστάλησαν εἰς Ὀλυνθον, τροποποιῶν ὅμως τὴν σειρὰν τῶν τριῶν δη-
μηγοριῶν ὑποστηρίζει ὅτι ὁ α' Ὀλυνθιακὸς ἐξεφωνήθη μετὰ τὸν β' καὶ
τὸν γ'. Ἡ γνώμη αὕτη, ἀντικρουσθεῖσα ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ
τοῦ συγχρόνου τοῦ Διονυσίου ἐπιφανοῦς τότε κριτικοῦ Καικιλίου, ἀνε-
σκευάσθη καὶ ὑπὸ νεωτέρων σοφῶν Ἑλληνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐμελέτησαν
τὸ ζήτημα : Westermann, Petrenz, Gumbinnen, ἰδίως δὲ τοῦ Weil κ.ἄ.
συγχρόνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀμφισβητοῦν πλέον τὴν καθιερωθεῖσαν хро-
νολογικὴν σειρὰν τῶν τριῶν Ὀλυνθιακῶν. Ἡ σύγχυσις ἐπῆλθεν ἀπὸ
τὰ ἐπιδικήσεως τῶν ἐκωνύμων ἀρχόντων τῶν Ἀθηναίων. Ὁ H. Weil,
μελετήσας τὸ περιεχόμενον τῶν τριῶν λόγων ἐν σχέσει πρὸς τὰ γεγο-
νότα, εὗρεν ὅτι οὗτοι ἐξεφώνησαν ἀσφαλῶς μὲ τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπὸ
τῶν Ἀλεξανδρινῶν σειρὰν καὶ ὄχι μὲ τὴν σειρὰν Διονυσίου τοῦ Ἀλι-
καρνασσεῶς (Βλ. H. Weil : Les Harangues de Démosthène, σ. 169—
170). Γενικὴν βιβλιογραφίαν περὶ Δημοσθένους βλ. εἰς Φιλίππικὸς
Α' - Β' (Βιβλιοθ. «Παπύρου», ἀριθ. 54).

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'

'Ανάλυσις τοῦ λόγου.

Ὅτε ὁ β' Ὀλυνθιακὸς ἐν τούτοις ἐσημείωσε τὴν ἐπιτυχίαν τὴν ὁποίαν ἐδικαιούτο νὰ ἀναμένῃ ὁ ρήτωρ. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ὠργάνωσαν οὔτε ἐξαπέστειλαν τὴν σημαντικὴν ἐκ πολιτῶν στρατιωτικὴν δύναμιν—καὶ εἰς δύο μάλιστα ἐκστρατευτικὰ σώματα—τὴν ὁποίαν ἐζήτηε ὁ Δημοσθένης. Καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Χαρίδημον σῶμα, καίτοι ἰσχυρότερον τοῦ ὑπὸ τὸν Χάρητα, ἀπετελεῖτο καὶ αὐτὸ ἐκ μισθοφόρων, δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ παράσχῃ ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους. Ἐπὶ μακρὸν ἐξητάσθη τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ ρήτωρ κατέβαλε νέαν προσπάθειαν μὲ τὸν γ' Ὀλυνθιακὸν τοῦ ἀμέσως μετὰ τοὺς δύο πρώτους ἢ μετ' ἀρκετοὺς μῆνας, ἂν δηλαδὴ τὸν ἐξεφώνησε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 349 ἢ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 348. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ ἑλληνοισταί, ἱστορικοὶ καὶ φιλόλογοι διαφωνοῦν. Ὁ M. Croiset ἐπιμένει ὅτι καὶ ὁ γ' Ὀλυνθιακὸς ἐξεφωνήθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὀλυνθιακοῦ πολέμου, πρὸ τῆς ἀποστολῆς τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Χάρητα βοήθειας πρὸς τοὺς Ὀλυνθίους καὶ ὅταν ἀκόμη συνεζητεῖτο εἰς τὰ παρασκήνια καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ δήμου ἢ ἔκτασις τῆς ἐνισχύσεως ἢ ὁποία ἐμελλε νὰ παρασχεθῇ. Ὁ ἐπιφανὴς συγγραφεὺς τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» στηρίζεται εἰς τὰς § 6, 7, 16 καὶ τινὰς ἄλλας, διὰ νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι οἱ τρεῖς λόγοι ἐξεφωνήθησαν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ ἔτους 349 καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιτικῆς τοῦ Δημοσθένους ὅπως ἡ συναφθεῖσα συμμαχία μὲ τὴν Ὀλυνθον συνοδεύεται ἀπὸ ἀμεσον καὶ ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν.

Ἀντιθέτως ὁ Henri Weil, πρὸς τὸν ὁποῖον φαίνεται συμφωνῶν καὶ ὁ Paul Cloché, ἀκολουθῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Λιβανίου γενομένην εἰσαγωγικὴν περίληψιν τοῦ γ' Ὀλυνθιακοῦ, πιστεύει ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη μετὰ τὴν ἀποστολὴν βοήθειας εἰς τοὺς Ὀλυνθίους καὶ τὴν ἀναγγελίαν ἐπιτυχιῶν τινῶν τοῦ στρατηγοῦ Χαρίδημου ἐναντι τοῦ Φιλίππου. Αἱ εἰδήσεις αὐταὶ εἶχον διεγείρει τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀμετρον αἰσιοδοξίαν τῶν Ἀθηναίων ὅτι μετὰ τὴν ἀποσταλείσαν ἐκ μισθοφόρων βοήθειαν θὰ κατεπολεμεῖτο

ὁ Φίλιππος ἀποτελεσματικῶς. Κατὰ τῶν ὑπερβολικῶν τούτων ἐλπίδων τῶν συμπολιτῶν τοῦ ἠθέλησε νὰ ἀντιταχθῆ ὁ Δημοσθένης ἀνερχόμενος εἰς τὸ βῆμα διὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν γ' Ὀλυνθιακόν. Δὲν συμφωνεῖ ἐν τούτοις ὁ Weil μετὰ τοῦ Schaefer κ. ἄ. ὅτι ὁ τρίτος περὶ Ὀλύμβου λόγος ἐξεφωνήθη κατὰ τὸ 348, ἀλλὰ τοποθετεῖ καὶ τοὺς τρεῖς ἐντὸς τῶν τεσσάρων πρώτων μηνῶν τῆς διοικήσεως τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος τῶν Ἀθηνῶν Καλλιμάχου, ἦτοι μετὰξὺ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου καὶ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου τοῦ 349 π. Χ.

Ὁ γ' Ὀλυνθιακὸς εἶναι ἀφιερωμένος ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ ρήτορος εἰς τὸ νὰ συνιστᾷ ἐν μέτρον δυσάρεστον εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' ἀναγκαῖον εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως. Ἄλλοτε τὰ περισσεύματα τῶν ἐσόδων παρέμενον διαθέσιμα πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐνδεχομένων πολεμικῶν ἀναγκῶν τοῦ μέλλοντος. Ἐπὶ Περικλέους, μέρος αὐτῶν, σχετικῶς ἀσήμαντον, διετέθη εἰς ψυχαγωγίαν τοῦ λαοῦ, κατ' ἀρχὰς δὲ ἐδίδοτο εἰς ἕκαστον ὅτι ἐχρειάζετο διὰ νὰ πληρώσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα ταῦτα ἀπεκλήθησαν τὰ θεωρικά. Ἡ πρὸς τὸν λαὸν γενναιοδωρία αὕτη τῆς πολιτείας εἰς περίοδον εὐημερίας δὲν εἶχε τι τὸ ἀξιόμμεπτον, δεδομένου ὅτι αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις ἐκόσμουσαν τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς τῆς πόλεως. Σὺν τῇ χρόνῳ ὁμοῦ αἱ δημοσιονομικαὶ ἀνάγκαι τῶν Ἀθηνῶν εἶχον αὐξηθῆ λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως τῶν συνεισφερόντων συμμάχων τῶν, ἀντιθέτως δὲ οἱ δημαγωγοὶ εἶχον κατορθώσει ὥστε ἄλλα τὰ περισσεύματα τῶν προσόδων νὰ διατίθενται πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ θεωρικοῦ ταμείου. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐπεδεινώθη ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου (356), ὁ Εὐδουλος δὲ, μέγας οἰκονομολόγος καὶ πολιτικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν λαϊκῶν τάξεων διὰ χρημάτων τῶν δημοσίων ἐσόδων. Τὰ περισσεύματα δὲν διετίθεντο πλέον μόνον πρὸς πληρωμὴν τῶν θέσεων εἰς τὰ θεάματα, ἀλλὰ καὶ εἰς δημόσια γεύματα κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ γενικῶς εἰς ἀνακούφισιν ἢ ἀπλῶς δημαγωγικὴν ἐνίσχυσιν τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἐνῶ δὲν ὑπῆρχον χρήματα πρὸς πληρωμὴν τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι διεξῆγον τοὺς πολέμους τῆς πόλεως, εὐρίσκοντο πάντοτε πρὸς πλήρωσιν τοῦ θεωρικοῦ ταμείου, εἰς τὴν κατάργησιν δὲ ἢ ἀπλῶς τὴν μείωσιν τῶν πόρων αὐτοῦ ἀντετίθετο ζωνηρῶς τὸ πλῆθος, ἀπαγορευομένης σχεδὸν διὰ νόμου, ἐπὶ αὐστηρᾷ ποινῇ, πάσης προτάσεως πρὸς κατάργησίν του. Ὁ Δημοσθένης κατεπολέμησε σθεναρῶς τὴν παράδοξον αὐτὴν δημοσιονομικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του, ὡς εἶδομεν δὲ εἰς τὸν α' Ὀλυνθιακόν εἶχε κάμει σχετικῶς ὑπαινιγμοῦς, ὡς καὶ εἰς

ἄλλους λόγους του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ρήτωρ προέτεινε δύο λύσεις: ἢ τὴν διάθεσιν τῶν θεωρικῶν εἰς πολεμικὰς ἀνάγκας ἢ τὴν ἐπιβολὴν γενικοῦ φόρου ἐπὶ τῆς περιουσίας.

Ἦδη εἰς τὸν γ' Ὀλυνθιακὸν ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός, συνοφίζων τὰς σχετικὰς σκέψεις του, προτείνει ρητῶς τὴν διάθεσιν τῶν θεωρικῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ κατακρίνει τὴν πολιτικὴν τοῦ Εὐδούλου καὶ τῶν φίλων του. Εἰς τὸ προοίμιον τοῦ λόγου του (§ 1-3) ὁ ὁμιλητὴς τονίζει ὅτι παρὰ τὰς ἀντιλήψεις ρητόρων τινῶν ἀντιπάλων του, οἱ ὅποιοι ἐξαπατοῦν τὸν λαόν, ἢ κατὰστασις εἶναι σοδαρά, οἱ ρήτορες δὲ ὀφείλουσι καὶ δικαιούνται νὰ ὁμιλοῦν μετὰ πλήρους παρρησίας. Εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη, τονίζει, νὰ καταβληθῇ σημαντικὴ προσπάθεια πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πραγμάτων. Ὑπενθυμίζων κατὰ πρῶτον πῶς πρὸ τριετίας λόγῳ τῆς ἀναδλητικότητος τῶν Ἀθηναίων ἀπέτυχε μία ἐκστρατεία ἐν Θράκῃ, ὅπου ὁ Φίλιππος ἐπολιόρκει τὸ Ἡραῖον Τεῖχος, ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν του νὰ μὴ ὑποπέσουν εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα. Ἀφοῦ ἡ Ὀλυνθος διατελεῖ εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἄς τὴν ἐνισχύσωμεν ἀποτελεσματικῶς μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις μας, διότι ἂν πείσῃ τὸ προπύργιον τοῦτο ὁ Μακεδὼν θὰ ἔλθῃ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν νὰ μάς πολεμήσῃ, θὰ εὐρεθῶμεν δὲ τότε χωρὶς φίλους (§ 4-9). Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, εἰσερχόμενος εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τῶν συλλογισμῶν του, ὁ ρήτωρ ἀποκαλύπτει τὴν οὐσίαν τῆς σκέψεώς του. Τὴν διατυπώνει αὐτὴν τὴν φορὰν ὅσον δύναται σαφέστερον. Ἐν τούτοις, χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ σχέδιον ψηφίσματος, τὸ ὅποιον θὰ τὸν ἐξέθετεν εἰς τὴν ἐκ τοῦ νόμου ποινὴν—θανατικὴν, ὡς ὑποστηρίζουν τινές—, δὲν προτείνει φανερὰ ἀλλ' ἐμμέσως τὴν διάθεσιν τῶν θεωρικῶν εἰς πολεμικὰς ἀνάγκας. Ὑποβάλλει τὴν ἰδέαν ἐκλογῆς νομοθετῶν, ἐνὸς εἴδους νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς, ἐνώπιον τῶν ὁποίων θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ὑποβληθῇ πρότασις καταργήσεως τῶσδε τοῦ νόμου ὅστις τὸν ἐμποδίζει νὰ ὁμιλήσῃ (τοῦ περὶ τῶν θεωρικῶν), ὅσον καὶ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀσυδοσίας εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ὅταν καταργηθῶν οἱ νόμοι οὗτοι, θὰ δυναθῇ νὰ προτείνῃ χρήσιμα μέτρα, ἐφόσον δὲ διατηροῦνται, ἂν ὑπέβαλλε τοιαύτας προτάσεις, θὰ ἐφειλκυεν ἀπλῶς τὴν προσωπικὴν του τιμωρίαν, ἀνωφελῶς διὰ τὴν πόλιν (§ 10-13).

Εἰς τὸ τρίτον μέρος ὁ Δημοσθένης ἀποδεικνύει ὅτι πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ διατεθῶν εἰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας τὰ θεωρικὰ, τίποτε δὲ δὲν δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ μέτρον τοῦτο. Χλευάζων κατόπιν τὴν ἀνωφέλειαν τῶν ψηφισμάτων, τὰ ὅποια δὲν ἐκτελοῦνται, καὶ τῶν πομπῶδων ἀλλ' ἀχρήστων λόγων, τονίζει πό-

σον είναι επείγουσα ανάγκη δράσεως, όπως παύσουν οι έξευτελισμοί τής πόλεως και άποτραπούν αι προσεχεις μοιραται συνέπειαι τής άδρανείας και άδιαφορίας (§ 14 - 20). Άκολούθως ο ρήτωρ παρέχει ζωντανήν εικόνα τών πολιτικών ήθών τής εποχής του έν αντιπαροβολή προς τó παρελθόν, ότε ή πόλις ήτο ένδοξος και ισχυρά, διότι οι πολιτικοί τής άνδρες, όμλουντες μετά παρρησίας και άυστηρότητος, ήκούοντο από τó πλήθος, ένψ σήμερον οι ρήτορες κατέπεσαν ήθικώς, όπως κατέπεσε και τó γενικόν επίπεδον τής πόλεως, με τήν νωθρότητα και τήν άποστροφήν τών πολιτών προς τά στοιχειώδη καθήκοντά των, έν τών οποίων ήτο και τó να διεξάγουν οι ίδιοι τούς πολέμους. Είς τās παλαιάς ένδόξους Άθήνας άντιτάσσει τήν έκπεσούσαν πόλιν, ή οποία είναι δούλη τών δημαγωγών (§ 21 - 32). Τó πέμπτον και τελευταίον μέρος του λόγου (§ 33 - 37) άφιερoutai εις θερμήν έκκλησίαν του Δημοσθένους προς τούς Άθηναίους να επανέλθουν, όσον είναι δυνατόν, εις τās παλαιάς παραδόσεις τής δραστηριότητος και τής έκτελέσεως τών πατριωτικών των καθηκόντων. Άς απολαύσουν οι πολίται τās δημοσίας προσόδους, άλλ' ύπό τόν δρον να έπιτελούν τó καθήκόν των. Είς περίοδον ειρήνης αι διανομαί χρημάτων δύνανται να εξακολουθήσουν, εις περίοδον όμως πολέμου οι νέοι όφείλουν να πολεμούν και οι γέροντες να διοικούν τήν πόλιν, να άμειβώνται δέ μόνον όσοι παρέχουν τās υπηρεσίας των εις τήν πατρίδα. Δέν άρκούν οι μισθοφόροι· πρέπει να πολεμούν και οι ίδιοι οι Άθηναίοι δια τó μεγαλειον τής πόλεως, ένθυμούμενοι τούς προγόνους των.

Οι Άθηναίοι έν τούτοις δέν επείσθησαν άμέσως από τά έπιχειρήματα του Δημοσθένους. Είς μάτην ο φίλος του Άπολλόδωρος έτόλμησε να προτείνη όλίγον κατόπιν εις τόν λαόν τήν κατάργησιν του νόμου, όστις άπηγόρευε τήν άλλαχού διάθεσιν τών θεωρικών. Ο Άπολλόδωρος κατηγορηθείς επί παρανομία κατεδικάσθη εις πρόστιμον και ο νόμος παρέμεινε έν ισχύι. Μόνον όταν ή Όλυνθος ήπειλειτο σοβαρώς πλέον, αυτή ή ίδια, και έστειλε τρίτην πρεσβείαν εις Άθήνας ζητούσα επείγουσαν βοήθειαν, άνεγνωρίσθη ή ανάγκη να σταλούν Άθηναίοι όπλίται, ό,τι δηλαδή έζήτει ο Δημοσθένης από τóσου καιρού. Άλλά και ή έκστρατεία αβτη, καθυστερήσασα λόγω τρικυμίας, δέν έπρόφθασε να ενισχύση τήν κινδυνεύουσαν Όλυνθον. Η πόλις αβτη πολιορκουμένη θα άνήστατο μέχρι τής άφίξεως τής άθηναικής βοήθειας, εάν οι προδόται Όλύνθιοι Εόθυκράτης και Λασθένης δέν παρέδιδον εις τόν Φίλιππον τó εκ τών επιλέκτων συμπολιτών των έπικικόν, κατόπιν δέ τούτου ή Όλυνθος ήναγκάσθη να παραδοθη

(θέρος τοῦ 348). Ἡ πόλις ἐληλατήθη καὶ κατεστράφη, οἱ κάτοικοι δὲ αὐτῆς ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Βεβαίως τὰ ἐπακόλουθα τῆς πτώσεως τῆς Ὀλύμβου, ὡς τὰ προέβλεψεν ὁ Δημοσθένης, δὲν ὑπῆρξαν ἀμεσα. Ὡς ἀναπόφευκτα ὁμοῦς ἐπῆλθον μετὰ τινα ἔτη, δικαιώσαντα τὴν πολιτικὴν τοῦ Δημοσθένους, καθ' ἣν ὁ πόλεμος ἐκ τῆς Μακεδονίας θὰ μεταφέρετο εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν¹.

ΑΛΕΞ. ΓΑΛΗΝΟΣ

1. Περὶ τῆς πολιτικῆς γενικῶς τοῦ Δημοσθένους ἔναντι τοῦ Φιλίππου βλ. εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους τοῦ Δημοσθένους (ἀριθ. 54 καὶ 91 τῆς Βιβλιοθήκης «Παπύρου») τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ἀναλύσεις τοῦ α', β', γ' καὶ δ' *Φιλιππικῶν*.

Ὡς ἐμνημονεύσαμεν καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους τοῦ Δημοσθένους (Βιβλιοθ. «Παπύρου», ἀριθ. 54 καὶ 91), οἱ κυριώτεροι κώδικες (χειρόγραφα) τοῦ κειμένου τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ρήτορος εἶναι οἱ ἑξῆς:

S = χειρόγραφον Παρισίων 2934. L = χειρόγραφον Λαυρεντιανόν Plut. LVI 136. A = χειρόγραφον Αὐγουσταῖον I (Μονακensis 485). F = χειρόγραφον Μαρσιανόν 416. B = χειρόγραφον Βαυαρικόν (Μονακensis 85). Q = χειρόγραφον Μαρσιανόν 418. Y = χειρόγραφον Παρισινόν 2935. O = χειρόγραφον Ἀμβέρσης 43. U = χειρόγραφον Οὐρβίνου 113. Βουλγάτα = τὸ κοινόχρηστον, δημοσιευμένον κείμενον.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α΄

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α΄

Λιβανίου υπόθεσις

- 1 Ὀλυνθος ἦν πόλις ἐπὶ Θράκης, Ἑλληνικὸν δὲ ταύτη τῶν ἐνοικούντων τὸ γένος ἀπὸ Χαλκίδος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ. Ἡ δὲ Χαλκίς Ἀθηναίων ἄποικος. Πολλοὶ δὲ πόλεμοι καὶ ἐνδοξοὶ τῆς Ὀλύνθου. Ἀθηναίους τε γὰρ ἐπολέμησαν ἄρχουσι τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν καὶ αὐτῆς Λακεδαιμονίοις χρόνῳ τ' εἰς δύναμιν προῆλθε μεγάλην καὶ τῶν συγγενῶν πόλεων ἐπῆρχεν ἦν γὰρ ἐπὶ Θράκης πολὺ τι γένος
- 2 Χαλκιδικόν. Φίλιππῳ δὲ τῷ Μακεδόνα βασιλεῖ συμμαχίαν οἱ Ὀλυνθιοὶ ποιησάμενοι, καὶ πολεμοῦντες μετ' αὐτοῦ πρὸς Ἀθηναίους τὸ κατ' ἀρχάς, καὶ τοῦτο μὲν Ἀνθεμοῦντα παρὰ τοῦ Μακεδόνα εἰληφότες, πόλιν ἀμφισβητήσιμον Μακεδόσι καὶ Ὀλυνθίοις, τοῦτο δὲ Ποτίδαιαν, ἣν Ἀθηναίων ἐχόντων ἐκπολιορκήσας ὁ Φίλιππος Ὀλυνθίοις παρέδωκεν, ὕστερον ὑποπιτεύειν ἤρξαντο τὸν βασιλέα, ὀρῶντες αὐτοῦ ταχεῖαν καὶ πολλὴν τὴν αὐξήσιν, οὐ πιστὴν δὲ τὴν γνώμην. Ἀποδημοῦντα δὲ τηρήσαντες αὐτόν, πέμψαντες πρέσβεις πρὸς Ἀθηναίους κατελύσαντο τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, ποιοῦντες τοῦτο παρὰ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς Φίλιππον· συνετέθειντο γὰρ καὶ κοινῇ πολεμεῖν πρὸς Ἀθηναίους, κἂν ἄλλο τι δόξῃ, κοινῇ σπεισασθαι. Ὁ δὲ Φίλιππος πάλαι μὲν προφάσεως ἐπ' αὐτοὺς δεόμενος, τότε δὲ ταύτην λαβὼν, ὡς τὰς συνθήκας παραβεβηκόσι καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ἑαυτοῦ φιλίαν ἐσπεισμένοις πόλεμον ἐπήνεγκεν. Οἱ δὲ πεπόμφασι πρέσβεις εἰς Ἀθήνας περὶ βοηθείας, οἷς ὁ Δημοσθένης συναγορεύει, βοηθεῖν κελεύων τοῖς Ὀλυνθίοις. Καί φησι τὴν Ὀλυνθίων σωτηρίαν ἀσφάλειαν εἶναι τῶν Ἀθηναίων· σφζομένων γὰρ τῶν Ὀλυνθίων οὐδέποθ' ἤξειν εἰς τὴν Ἀττικὴν Φίλιππον, ἀλλὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐξουσίαν ἔσσεσθαι πλεῖν ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν κάκει ποιεῖσθαι τὸν πόλεμον· εἰ δ' ὑπὸ Φίλιππῳ γένοιθ'

ἡ πόλις αὐτή, ἀνεῖσθαι τὴν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους ὁδὸν τῷ βασιλεῖ. Φησὶ δ' <οὐδὲ> δυσμάχητον εἶναι τὸν Φίλιππον οὕτως <ὡς> ὑπείληπται, θαρσύνων ἐπ' αὐτὸν τοὺς Ἀθηναίους.

- 4 Διείλεκται δὲ καὶ περὶ τῶν δημοσίων χρημάτων, συμβουλεύων ποιῆσαι αὐτὰ στρατιωτικὰ ἀντὶ θεωρικῶν. Καὶ τὸ ἔθος οὐ πρόδηλον ὄν, ᾧ ἐχρῶνθ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἀνάγκη σαφηνίσαι. Οὐκ ὄντος τὸ παλαιὸν θεάτρον λιθίνου παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ ξυλίνων συμπηγνύμενων ἰκρίων καὶ πάντων καταλαμβάνειν τόπον σπευδόντων, πληγαί τε ἐγίνοντο καὶ πον καὶ τραύματα. Τοῦτο κωλύσαι βουλευθέντες οἱ προεσιτώτες τῶν Ἀθηναίων ὠνητοὺς ἐποιήσαντο τοὺς τόπους, καὶ ἕκαστον ἔδει διδόναι δύο ὄβολους καὶ καταβαλόντα θέαν ἔχειν. Ἴνα δὲ μὴ δοκῶσιν οἱ πένητες λυπεῖσθαι τῷ ἀναλώματι, ἐκ τοῦ δημοσίου λαμβάνειν ἕκαστον ἐτάχθη τοὺς δύο ὄβολους. Ἐντεῦθεν μὲν οὖν τὸ ἔθος ἤρξατο· προσῆλθε δ' εἰς τοῦτο, ὥστε οὐκ εἰς τοὺς τόπους μόνον ἐλάμβανον, ἀλλ' ἀπλῶς πάντα τὰ δημόσια χρήματα διενέμοντο. Ὅθεν καὶ περὶ τὰς στρατείας ὀκνηροὶ κατέστησαν· πάλαι μὲν γὰρ στρατευόμενοι μισθὸν παρὰ τῆς πόλεως ἐλάμβανον, τότε δέ, ἐν ταῖς θεωρίαις καὶ ταῖς ἑορταῖς οἴκοι μένοντες, διενέμοντο τὰ χρήματα· οὐκέτ' οὖν ἠθέλον ἐξίνααι καὶ κινδυνεύειν, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔθεντο περὶ τῶν θεωρικῶν τούτων χρημάτων, θάνατον ἀπειλοῦντα τῷ γράψαντι μετατεθῆναι τε ταῦτ' εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν καὶ γενέσθαι στρατιωτικά. Διὰ τοῦθ' ὁ Δημοσθένης εὐλαβῶς ἄπειται τῆς περὶ τούτου συμβουλῆς, καὶ ὑπερωτήσας ἐαντὸν ὅτι «σὺ γράφεις ταῦτ' εἶναι στρατιωτικά;» ἐπιφέρει «μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε». Τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν θεωρικῶν.
- 6 Διείλεκται δ' ὁ ῥήτωρ καὶ περὶ πολιτικῆς δυνάμεως, ἀξιῶν αὐτοὺς στρατεύεσθαι, καὶ μὴ διὰ ξένων, ὥσπερ εἰώθεσαν, ποιεῖσθαι τὴν βοήθειαν· τοῦτο γὰρ αἴτιον εἶναι φησὶ τοῦ τὰ πράγματα ἀπόλλυσθαι.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α'

- 1 Ἀντί πολλῶν ἄν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρημάτων ὑμᾶς ἐλέσθαι νομίζω, εἴ φανερὸν γένοιτο τὸ μέλλον συνοίσειν τῇ πόλει περὶ ὧν νυνὶ σκοπεῖτε. Ὅτε τοίνυν τοῦθ' οὕτως ἔχει, προσήκει προθύμως ἐθέλῃν ἀκούειν τῶν βουλομένων συμβουλευεῖν· οὐ γὰρ μόνον εἴ τι χρησίμων ἐσκεμμένως ἦκει τις, τοῦτ' ἄν ἀκούσαντες λάβοιτε, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑμετέρας τύχης ὑπολαμβάνω πολλὰ τῶν δεόντων ἐκ τοῦ παραχρημ' ἐνόις ἄν ἐπελθεῖν εἰπεῖν, ὥστ' ἐξ ἀπάντων ῥαδίαν τὴν τοῦ συμφέροντος ὑμῖν αἴρῃσιν γενέσθαι.
- 2 Ὁ μὲν οὖν παρῶν καιρὸς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μόνον οὐχὶ λέγει φωνὴν ἀφίεις ὅτι τῶν πραγμάτων ὑμῖν ἐκείνων αὐτοῖς ἀντιληπτέον ἐστίν, εἴπερ ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶν φροντίζετε· ἡμεῖς δ' οὐκ οἶδ' ὄντινά μοι δοκοῦμεν ἔχειν τρόπον πρὸς αὐτά. Ἔστι δὴ τὰ γ' ἐμοὶ δοκοῦντα ψηφίσασθαι μὲν ἤδη τὴν βοήθειαν καὶ παρασκευάσασθαι τὴν ταχίστην ὅπως ἐνθὲνδε βοηθήσετε—καὶ μὴ πάθῃτε ταῦτόν ὅπερ καὶ πρότερον—, πρεσβείαν δὲ πέμπειν ἥτις ταῦτ' ἐρεῖ καὶ παρέσται τοῖς πράγμασιν.
- 3 Ὡς ἔστι μάλιστα τοῦτο δέος, μὴ πανουργὸς ὧν καὶ δεινὸς ἄνθρωπος πράγμασι χρῆσθαι, τὰ μὲν εἴκων, ἠνίκ' ἄν τύχη, τὰ δ' ἀπειλῶν—ἀξιόπιστος δ' ἄν εἰκότως φαίνοιτο—, τὰ δ' ἡμᾶς διαβάλλων καὶ τὴν ἀπουσίαν

1. Ἐάν ἀνέλθῃ κανεῖς εἰς τὸ βῆμα τοῦτο.

2. Τὸ ἀνωτέρω προοίμιον τοῦ λόγου ἀφήνει νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι ρήτορες τινες δὲν ἐδίσταζον νὰ ἐκφοβίζουν τὸν λαὸν ἐπὶ τῶν ὑπερβολικῶν δαπανῶν ἐνδεχομένης ἐκστρατείας πρὸς προύσπιον τῆς Ὀλύνθου, συνίστων δὲ μακρὰν σκέψιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος, πρὸ τῆς λήψεως ἀποφάσεως. Ὁ Δημοσθένης διὰ τοῦ προοιμίου ἀντικρούει δι' ὑπαί-

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α'

Νομίζω, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι θὰ εἴσθε πρόθυμοι νὰ θυσιάσετε πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ γίνῃ φανερόν ἐκεῖνο πού μέλλει νὰ ὀφελήσῃ τὴν πόλιν σχετικῶς μὲ ὅσα συζητεῖτε αὐτὴν τὴν στιγμήν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔτσι εἶναι τὸ πρᾶγμα, πρέπει νὰ ἔχετε τὴν θέλησιν νὰ ἀκούετε προθύμως ἐκείνους πού ἐπιθυμοῦν νὰ σᾶς συμβουλεύσουν. Διότι ὄχι μόνον αἱ διὰ μακρῶν μελετημέναι προτάσεις—ἂν ἔλθῃ κανεὶς¹ καὶ τὸν ἀκούσετε σχετικῶς—δυνατὸν νὰ σᾶς εἶναι χρήσιμοι· ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔχετε τὴν καλὴν τύχην νὰ δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν μερικῶν νὰ εἴπουν ἐκ τοῦ προχείρου πολλὰς ἀπὸ τὰς καλυτέρας ἰδέας, ὥστε ἀπὸ ὅλας αὐτὰς νὰ ἀποβῇ εὐκόλος εἰς σᾶς ἡ ἐκλογή ἐκείνου πού σᾶς συμφέρει².

Ἡ παροῦσα λοιπὸν περίστασις, ὦ Ἀθηναῖαι, μόνον πού δὲν βγάζει φωνὴν νὰ σᾶς εἴπῃ ὅτι πρέπει νὰ ἐπιληφθῆτε σεῖς οἱ ἴδιοι τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ἂν βεβαίως φροντίζετε ὑπὲρ τῆς σωτηρίας σας. Ἡμεῖς ὅμως δὲν γνωρίζω πῶς φαινόμεθα ὅτι διακεῖμεθα πρὸς αὐτά. Ὡς πρὸς ἐμέ, ἡ γνώμη μου εἶναι νὰ ἀποφασίσετε μὲν ἀμέσως τὴν ἀποστολὴν βοηθείας καὶ νὰ παρασκευάζεσθε τάχιιστα διὰ νὰ ἀποστείλετε ἀπ' ἐδῶ βοήθειαν³—καὶ μὴ πάθετε ἐκεῖνο πού ἐπάθετε καὶ πρότερον⁴—, νὰ ἀποστείλετε δὲ πρέσβεις, οἱ ὅποιοι θὰ τ' ἀναγγεῖλουν αὐτὰ καὶ θὰ παρακολουθοῦν τὰ πρᾶγματα ἐκ τοῦ πλησίον. Διότι ὑπάρχει ὁ ἐξῆς φόβος πρὸ πάντων, μήπως πανοῦργος ὅπως εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ φοβερός εἰς τὸ νὰ ἐκμεταλλεῖται ὅλας τὰς περιστάσεις, ἄλλοτε μὲν ὑποχωρῶν, ἄλλοτε δὲ ἀτειλῶν—καὶ εἰς τοῦτο ἔχει τὰ μέσα νὰ φαίνεται ἀξιόπιστος ἐυλόγως—, ἄλλοτε διαβάλλων ἡμᾶς

νιγμῶν τὰς δύο ταύτας ἀντιρροήσεις.

3. Ὑπονοεῖ τὴν ἀποστολὴν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐκ πολιτῶν Ἀθηναίων καὶ ὄχι ἐκ μισθοφόρων μόνον.

4. Τί ἐπαθον πρότερον ἐξηγᾷ περαιτέρω εἰς τὰς § 8 καὶ 9.

τὴν ἡμετέραν, τρέψῃται καὶ παρασπάσῃται τι τῶν δλων πραγμάτων.

- 4 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεικῶς, ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ' ὁ δυσμαχώτατόν ἐστι τῶν Φιλίππου πραγμάτων, καὶ βέλτιστον ὑμῖν τὸ γὰρ εἶναι πάντων ἐκεῖνον ἐν' ὄντα κύριον καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων καὶ ἅμα στρατηγὸν καὶ δεσπότην καὶ ταμίαν καὶ πανταχοῦ αὐτὸν παρεῖναι τῷ στρατεύματι, πρὸς μὲν τὸ τὰ τοῦ πολέμου ταχὺ καὶ κατὰ καιρὸν πράττεσθαι πολλῷ προέχει, πρὸς δὲ τὰς καταλλαγάς, ἅς ἂν ἐκεῖνος ποιήσῃται ἄσμενος πρὸς
- 5 Ὀλυνθίους, ἐναντίως ἔχει. Δῆλον γάρ ἐστι τοῖς Ὀλυνθίοις ὅτι νῦν οὐ περι δόξης οὐδ' ὑπὲρ μέρους χώρας πολεμοῦσιν, ἀλλ' ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος, καὶ ἴσασιν ἅ τ' Ἀμφιπολιτῶν ἐποίησε τοὺς παραδόντας αὐτῷ τὴν πόλιν καὶ Πυθναίων τοὺς ὑποδεξαμένους· καὶ ὅλως ἄπιστον, οἶμαι, ταῖς πολιτείαις ἢ τυραννίς, ἄλλως τε κἂν ἄπορον χώραν ἔχῃσι.
- 6 Ταῦτ' οὖν ἐγνωκότας ὑμᾶς, ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τᾶλλ' ἃ προσήκει πάντ' ἐνθυμουμένους φημί δεῖν ἐθέλησαι καὶ παροξυνθῆναι καὶ τῷ πολέμῳ προσέχειν, εἴπερ ποτέ, καὶ νῦν, χρήματ' εἰσφέροντας προθύμως καὶ αὐτοὺς ἐξιδόντας καὶ μὴ δέν ἔλλειποντας. Οὐδὲ γὰρ λόγος οὐδὲ σκῆψις ἐθ' ὑμῖν τοῦ μὴ τὰ δέοντα ποιεῖν
- 7 ἐθέλειν ὑπολείπεται. Νυνὶ γάρ, ὁ πάντες ἐθρουλεῖτε, ὡς Ὀλυνθίους ἐκπολεμῶσαι δεῖ Φιλίππῳ, γέγονεν αὐτόματον καὶ ταῦθ' ὡς ἂν ὑμῖν μάλιστα συμφέροι. Εἰ μὲν γὰρ ὕφ' ὑμῶν πεισθέντες ἀνείλοντο τὸν πόλεμον, σφαλεροὶ σύμμαχοι καὶ μέχρι τοῦ ταῦτ' ἂν ἐγνωκότες ἦσαν ἴσως· ἐπειδὴ δ' ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐγκλημάτων μι-

1. Ὡς μὴ παρευρισκομένους ἡμᾶς εἰς τὴν Ὀλυνθον καὶ μὴ βοηθοῦντας αὐτοπροσώπως τοὺς Ὀλυνθίους.

2. Καταλαμβάνων π. γ. αἰφνιδίως τὴν Ὀλυνθον καὶ θέτων ἡμᾶς πρὸ τετελεσμένου γεγονότος.

3. Τὸν ἀτιμωσιμὸν τοῦ ἐπεικῶς... χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Πλάτων ἐν «Φαίδρῳ» 117C: «*Τέως μὲν ἐπεικῶς οἰοί τ' ἦσαν κατέχειν τὰ δάκρυα*» καὶ ἐν «Πρωταγόρῳ» 349D: «*Τὰ μὲν τέτταρα αὐτῶν ἐπεικῶς παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστίν*».

4. Τὸ νᾶ εἶναι δηλαδὴ ἀπόλυτος μονάρχης εἰς τὴν χώραν του.

5. Μὲ τὴν λέξιν καταλλαγάς ὁ ῥήτωρ ἐννοεῖ διαπραγματεύσεις μᾶλλον πρὸς οὐσιαστικὴν ὑποταγὴν τῶν Ὀλυνθίων.

6. Ὁ Διόδωρος (XVI, 8) βεβαίῳ ὅτι ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν διὰ ῥήγματος, ἐξορίας δὲ τοὺς ἀντιπάλους του Ἀμφιπολίτας ἐφέρθη πρὸς τοὺς ἄλλους μετ' ἀνθρωπισμοῦ.

7. Εἰς τὴν Πύδιαν οὐδὲ αὐτῶν τῶν ἐκεῖ ὀπαδῶν του δέν ἐφείσθη ὁ Φίλιππος. Εἰς τοὺτους καταφυγόντας εἰς τὸ ἱερὸν Ἀμύντιον

καὶ τὴν ἀπουσίαν μας¹, μήπως μεταστρέψῃ καὶ παρασύρῃ πρὸς ὄφελός του σημεῖόν τι τῆς ὅλης καταστάσεως².

Καὶ ὅμως, ὡς Ἄθηναῖοι, ἂν τὸ καλοεξετάσωμεν³, ὅτι κάμνει τὸν Φίλιππον κατ' ἐξοχὴν δυσπολέμητον τοῦτο· εἶναι καὶ τὸ ὀφελιμώτερον διὰ σᾶς. Δηλαδή τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖνος, ἐν μόνον ἄτομον, κύριος ὄλων τῶν πραγμάτων, καὶ φανερῶν καὶ μυστικῶν, συγχρόνως δὲ στρατηγός καὶ ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ ταμίας⁴ καὶ νὰ εἶναι πανταχοῦ παρὼν ὁ ἴδιος μὲ τὸν στρατόν του, αὐτὸ διὰ μὲν τὴν ταχειάν καὶ ἔγκαιρον διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἶναι μέγα πλεονέκτημα· διὰ τὰς συνεννοήσεις ὅμως συμφιλιώσεως⁵, τὰς ὁποίας θὰ ἤθελε νὰ κάμῃ ἐκεῖνος πρὸς τοὺς Ὀλυνθίους, εἶναι ἀντιθέτως μειονέκτημα. Διότι εἶναι φανερόν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους ὅτι σήμερον δὲν κάμνουν πόλεμον πρὸς ἀπόκτησιν δόξης οὔτε ὑπὲρ τμήματος τῆς χώρας των, ἀλλὰ διὰ νὰ προλάβουν τὴν καταστροφὴν καὶ ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος των. Γνωρίζουν δὲ ἐκεῖνα ποῦ ἔλαμε καὶ εἰς ἐκεῖνους ἀπὸ τοὺς Ἀμφιπολίτας, οἱ ὅποιοι τοῦ παρεδωκαν τὴν πόλιν των⁶ καὶ εἰς ἐκεῖνους ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Πύδνας, οἱ ὅποιοι τὸν ἐδέχθησαν (εἰς τὴν πόλιν των)⁷. Ἄλλωστε νομίζω ὅτι γενικῶς κάθε δημοκρατία δυσπιστεῖ πρὸς τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν, καὶ μάλιστα ἂν γειτονεύουν αἱ χώραι των.

Ἄν λοιπόν, ὡς Ἄθηναῖοι, τὰ ἐννοήσατε καλῶς αὐτὰ καὶ ἔχετε ἐπίσης ὑπ' ὄψιν σας ὅλα τὰ ἄλλα, σᾶς λέγω ὅτι πρέπει νὰ δείξῃτε· θέλησιν καὶ νὰ ἐξεγερθῆτε καὶ νὰ ἔχετε ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν σας εἰς τὸν πόλεμον περισσότερον ἀπὸ ἄλλην φορὰν τώρα, συνεισφέροντες χρήματα προθύμως καὶ ἐκστρατεύοντες σεῖς οἱ ἴδιοι, μὴ ὑστεροῦντες δὲ εἰς τίποτε. Διότι δὲν ὑπολείπεται πλέον εἰς σᾶς καμμία δικαιολογία οὔτε πρόφασις διὰ νὰ μὴ θέλετε νὰ κάμνετε ὅ,τι πρέπει. Διότι τώρα πλέον ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ὠμίλουں συνεχῶς ὄλοι⁸, ὅτι δηλαδή πρέπει νὰ ὠθήσωμεν τοὺς Ὀλυνθίους εἰς πόλεμον⁹ κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἔχει γίνεαι μόνον του, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν συμπεφρότερον διὰ σᾶς τρόπον. Διότι ἂν ἀνελάμβαναν τὸν πόλεμον πειθόμενοι εἰς σᾶς, δὲν θὰ ἦσαν πιστοὶ σύμμαχοι καὶ ἴσως μέχρι τινὸς μόνον θὰ εἶχαν αὐτὴν τὴν γνώμην. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν μισοῦν διὰ παρὰ ποῖνα ἰδικά

ὑποσχέθη ὅτι δὲν θὰ κάμῃ εἰς αὐτοὺς τίποτε, ὅταν δὲ πεισθέντες ἐξῆλθον τοὺς ἐφόνευσε.

8. SFY *ἐθρῦλεῖτε, ὡς ἐθρῦλλον τε* ὡς S γρ. B γρ. *ἐθρῦλον τε* ὡς Reiske.

9. Ἄντι τοῦ *ἐκπολεμῶσαι* FY, ὁ S καὶ ὁ Weil προτιμοῦν *ἐκπολεμήσαι*. Κατὰ τὸ λέξ. Ἀρποκρατίωνος τὰ λεγόμενα Ἄττικὰ χειρόγραφα ἔφερον: *ἐκπολεμῶσαι*.

σοῦσι, βεβαίαν εἰκὸς τὴν ἔχθραν αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν φοβούνται καὶ πεπόνθασιν ἔχειν.

- 8 Οὐ δεῖ δὴ τοιοῦτον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραπετωκότα καιρὸν ἀφεῖναι οὐδὲ παθεῖν ταύτῃ ὅπερ ἤδη πολλάκις πρότερον πεπόνθατε. Εἰ γάρ, ὅθ' ἤκομεν Εὐβοεῦσι βεβοηθηκότες καὶ παρήσαν Ἀμφιπολιτῶν Ἰέραξ καὶ Στρατοκλῆς ἐπὶ τοῦτ' ἐπὶ τὸ βῆμα, κελεύοντες ἡμᾶς πλεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὴν πόλιν, τὴν αὐτὴν παρειχόμεθ' ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν προθυμίαν ἦνπερ ὑπὲρ τῆς Εὐβοέων σωτηρίας, εἴχετ' ἂν Ἀμφίπολιν τότε καὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτ' ἂν ἦτ' ἀπηλλαγμένοι πραγμάτων. Καὶ πάλιν ἠνίκα Πύδνα, Ποτίδαια, Μεθώνη, Παγασαί, τᾶλλα, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγων διατριβῶ, πολιορκούμεν' ἀπηγγέλλετο, εἰ τότε τούτων ἐνὶ τῷ πρώτῳ προθύμως καὶ ὡς προσήκεν ἐβοηθήσαμεν αὐτοῖ, ῥάφιοι καὶ πολὺ ταπεινότερῳ νῦν ἂν ἐχρώμεθα τῷ Φιλίππῳ. Νῦν δὲ τὸ μὲν παρὸν αἰεὶ προϊέμενοι, τὰ δὲ μέλλοντ' αὐτόματ' οἰόμενοι σχήσειν καλῶς, ἠυξήσαμεν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Φίλιππον ἡμεῖς, καὶ κατεστήσαμεν τηλικούτον ἡλικὸς οὐδεὶς πῶ βασιλεὺς γέγονε Μακεδονίας.

- Νυνὶ δὴ καιρὸς ἦκει τις, οὗτος ὁ τῶν Ὀλυνθίων, αὐτόματος τῇ πόλει, ὅς οὐδενὸς ἐστὶν ἐλάττων τῶν 10 πρότερον ἐκείνων. Καὶ ἔμοιγε δοκεῖ τις ἂν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δίκαιος λογιστῆς τῶν παρὰ τῶν θεῶν ἡμῖν ὑπηρετημένων καταστάς, καίπερ οὐκ ἐχόντων ὡς δεῖ πολλῶν, ὅμως μεγάλην ἂν ἔχειν αὐτοῖς χάριν, εἰκότως τὸ μὲν γὰρ πολλ' ἀπολωλεκέναι κατὰ τὸν πόλεμον τῆς ἡμετέρας ἀμελείας ἂν τις θελῆ δικαίως, τὸ δὲ μῆτε πάλαι τοῦτο πεπονθέναι πεφηνέναι τέ τινα ἡμῖν συμμαχίαν τούτων ἀντίρροπον, ἂν βουλώμεθα χρῆσθαι, τῆς

1. Μέχρι τοῦ α' Ὀλυνθιακοῦ οἱ Ὀλυνθιοὶ δεν γνωρίζομεν νὰ εἶχον πάθει τι ἀπὸ μέρους τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἀπλῶς ἐφοβοῦντο—καὶ δικαίως—τὴν ἀξίησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Φιλίππου καὶ ἐπιδιώξαντες προσέγγισιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν δυσηρέστησαν τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ προέβη εἰς στρατιωτικὴν ἐπίδειξιν ἐναντίον των. χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀρχίσῃ οἰασδήποτε ἐχθροπραξίας κατ' αὐτῶν.

2. Πρόκειται περὶ τῆς πρώτης εἰς Εὐβοίαν ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους, γενομένης τῷ 357, ὅποτε ὁ Τιμόθεος εἶχεν ἐκδιώξει ἐκ τῆς Εὐβοίας τοὺς Θηβαίους. Βλ. α' Φιλίππικόν, 17.

3. Ὁ ρήτωρ ἀπαριθμεῖ τὰς πολιορκίας ταύτας κατὰ χρονολογικὴν σειρᾶν.

των, φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχουν σταθερὰν τὴν ἔχθραν τῶν ἐναντίων του δι' ὅσα φοβοῦνται καὶ δι' ὅσα ἔχουν πάθει ἀπ' αὐτόν¹.

Δὲν πρέπει ἐπομένως, ὡς Ἀθηναῖοι, νὰ ἀφήσετε νὰ σᾶς διαφύγη μία τέτοια εὐκαιρία πού σᾶς ἔχει παρουσιασθῆ, οὔτε νὰ πάθετε τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα πού ἐπάθατε ἤδη πολλῶς πρότερον. Διότι ἂν τότε πού εἴχαμεν ἐπιστρέψει ἀφοῦ ἐβοηθήσαμεν τοὺς Εὐβοεῖς², καὶ ὅταν ὁ Ἰέραξ καὶ ὁ Στρατοκλῆς ἐκ μέρους τῶν Ἀμφιπολιτῶν εἴχαν παρουσιασθῆ εἰς τὸ βῆμα τοῦτο καὶ μᾶς προέτερον νὰ ἐκπλεύσωμεν καὶ νὰ παραλάβωμεν τὴν πόλιν των, ἂν ἐδεικνύαμεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἰδίων τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς προθυμίαν πού ἐδείξαμεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Εὐβοέων, θὰ εἴχατε καταλάβει τότε τὴν Ἀμφίπολι καὶ θὰ ἦσθε ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα περισπασμούς. Καὶ πάλιν δέ, ὅταν ἀνηγγέλλετο ὅτι ἐπολιορκοῦντο ἡ Πύδνα, ἡ Ποτίδαια, ἡ Μεθώνη, αἱ Παγασαί³ καὶ ἄλλα ὄχυρά, τὰ ὅποια δὲν θὰ χρονοτριβήσω νὰ τὰ ἀναφέρω ἐν πρὸς ἓν, ἐὰν τότε ἐπηγαίναμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἰς βοήθειαν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ πρώτου παρουσιαζομένου, μὲ προθυμίαν καὶ καθὼς ἔπρεπε, θὰ εἴχαμεν νὰ κάμωμεν τώρα μὲ ἓνα Φίλιππον περισσότερον εὐκολοπέμμητον καὶ πολὺ ταπεινότερον. Τώρα ὁμως μὲ τὸ νὰ παραμελοῦμεν πάντοτε τὸ παρόν, νὰ νομίζωμεν δὲ ὅτι τὸ μέλλον θὰ ἀποβῆ μόνον του καλῶς, ἠὺξήσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸν Φίλιππον, ὡς Ἀθηναῖοι, καὶ τὸν κατεστήσαμεν τόσον μέγαν, ὅσος δὲν ἔγινε κανεὶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἕως τώρα.

Τώρα λοιπὸν ἔχει παρουσιασθῆ μόνη της εἰς τὴν πόλιν μία εὐκαιρία—ἡ περ. ἣς πρόκειται τῶν Ὀλυνθίων⁴—ἡ ὅποια δὲν εἶναι κατωτέρα ἀπὸ καμμίαν ἐκ τῶν γνωστῶν προηγουμένων. Καὶ πράγματι ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω, ὡς Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐὰν ἐγένετο κανεὶς δίκαιος κριτῆς τῶν εὐεργεσιῶν πού μᾶς ἔχουν κάμει οἱ θεοί⁵, μολοντί πολλὰ πράγματα δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν πρέπουσαν κατάστασιν, ὁμως θὰ ἀνεγνώριζε μεγάλην εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτούς, καὶ εὐλόγως. Διότι τὸ ὅτι μὲν ἔχομεν χάσει πολλὰ κατὰ τὸν πόλεμον, δικαίως θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ τὸ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἀμέλειάν μας. Τὸ νὰ μὴ ἔχωμεν πάθει ὁμως τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ καὶ προσέτι τὸ νὰ μᾶς παρουσιασθῆ μία συμμαχία δυναμένη νὰ ἀνισταθμίσῃ ὅλα αὐτά, ἐὰν θελήσωμεν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῶμεν, αὐτὸ ἐγὼ τοῦλάχιστον θὰ τὸ ἐθεώρουν εὐεργ-

4. Ἡ προσφορά συμμαχίας ἀπὸ μέρους τῶν Ὀλυνθίων.

5. Ἀντὶ *ὑπερηγετημένων* SFB, ὁ S γρ., ὁ B γρ. καὶ οἱ Weil, Blass, Butcher προτιμοῦν : *ὑπερηγμένων* = ὅσα μᾶς ἔκαμαν οἱ θεοὶ αὐτοπροαιρέτως.

- 11 παρ' ἐκείνων εὐνοίας εὐεργέτημ' ἄν ἔγωγε θεῖην. Ἄλλ', οἶμαι, παρόμοιον ἔστιν ὅπερ καὶ περὶ τῆς τῶν χρημάτων κτήσεως· ἄν μὲν γάρ, ὅσ' ἄν τις λάβῃ, καὶ σώσῃ, μεγάλην ἔχει τῇ τύχῃ τὴν χάριν· ἄν δ' ἀναλώσας λάθῃ, συνανήλωσε καὶ τὸ μεμνήσθαι τὴν χάριν. Καὶ περὶ τῶν πραγμάτων οὕτως οἱ μὴ χρῆσάμενοι τοῖς καιροῖς ὀρθῶς, οὐδ' εἰ συνέβῃ τι παρὰ τῶν θεῶν χρηστόν, μνημονεύουσι· πρὸς γάρ τὸ τελευταῖον ἐκβάν ἕκαστον τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κρίνεται. Διὸ καὶ σφόδρα δεῖ τῶν λοιπῶν ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, φροντίσαι, ἵνα ταυτ' ἐπανορθωσάμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἀδοξίαν ἀποτριψώμεθα.
- 12 Εἰ δὲ προησόμεθα, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τούτους τοὺς ἀνθρώπους, εἴτ' Ὀλυνθον ἐκεῖνος καταστρέφεται, φρασάτω τις ἐμοί, τί τὸ κωλύον ἔτ' αὐτὸν ἔσται βαδίζῃν ὅποι βούλεται. Ἄρα λογίζεται τις ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρεῖ τὸν τρόπον δι' ὃν μέγας γέγονεν ἀσθενῆς ὢν τὸ κατ' ἀρχὰς Φίλιππος; Τὸ πρῶτον Ἀμφίπολιν λαβὼν, μετὰ ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, Μεθώνην αὐθις, εἶτα Θετταλίας ἐπέβῃ. Μετὰ ταῦτα, Φεράς, Παγασάς, Μαγνησίαν, πάνθ' ὃν ἐβούλετ' εὐτρεπίσας τρόπον ὥχετ' ἔς Θράκην· εἴτ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλὼν, τοὺς δὲ καταστήσας τῶν βασιλέων ἠσθένησε· πάλιν ράϊσας οὐκ ἐπὶ τὸ ῥαθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ' εὐθὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησεν. Τὰς δ' ἐπ' Ἰλλυριούς καὶ Παίονας αὐτοῦ καὶ πρὸς Ἀρύββαν καὶ ὅποι τις ἄν εἴποι παραλείπω στρατείας.
- 14 Τί οὖν, ἄν τις εἴποι, ταῦτα λέγεις ἡμῖν νῦν; Ἴνα γνῶτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἴσθησθ' ἀμφοτέρα, καὶ τὸ προτεσθαι καθ' ἕκαστον αἰεὶ τι τῶν πραγμάτων ὡς ἀλυσιτελές, καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην ἣ χρῆται καὶ συζῆ Φίλιππος, ὅφ' ἦς οὐκ ἔστιν ὅπως ἀγαπήσας τοῖς

1. Ὁ Δημοσθένης, κατὰ τὸν M. Croiset, ὑπονοεῖ πιθανώτατα ἐνταῦθα ὅτι, ἐάν ὁ Φίλιππος δὲν παρέμενε τόσοσ πολὺ ἐν Θράκῃ λόγῳ τῆς ἀσθενείας του, ἢ Ὀλυνθος θὰ εἶχε πέσει ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ὅπως πολλὰ ἄλλα μέρη πέριξ τῆς Μακεδονίας.

2. Συμφώνως πρὸς ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον καταλήγει τελευταῖον.

3. Νὰ ἔλθῃ δηλαδὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν.

4. Ὁ Δημοσθένης ἀπαριθμεῖ ἐνταῦθα τὰς προσόδους τοῦ Φιλίππου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Βλ. ἀνάλυσιν α' *Φιλιππικῶν*.

5. Λέγει *εὐτρεπίσας*, διότι ὁ Φίλιππος δὲν κατέλαβε τὰς Φεράς.

6. Πρόκειται περὶ τῆς βραχείας ἐκστρατείας τὴν ὅποιαν ὁ ρήτωρ μνημονεύει εἰς τὸν α' *Φιλιππικῶν*, 17.

γέτημα ὀφειλόμενον εἰς τὴν εὐνοϊάν των¹. Νομίζω ἔν τούτοις ὅτι αὐτὸ εἶναι παρόμοιον μὲ ἐκεῖνο πού συμβαίνει σχετικῶς μετὰ τὴν ἀποκτίσιν χρημάτων. Δηλαδή ἂν μὲν κανεῖς διασώσῃ ὅσα ἀποκτήσῃ, χρεωστῆι μεγάλην εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν τύχην. Ἄν ὅμως τὰ ἐξοδεύσῃ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, τότε μαζί μετὰ τὰ χρήματά του χάνει καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς χάριτος. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰ πολιτικά πράγματα ἔτσι συμβαίνει, ὥστε ἐκεῖνοι πού δὲν κάμνουν καλὴν χρῆσιν τῶν περιστάσεων, οὔτε καὶ ἂν συνέβῃ εἰς αὐτοὺς κάτι καλὸν ἀπὸ μέρους τῶν θεῶν, τὸ ἐνθυμοῦνται· διότι κάθε τι ἀπὸ ὅσα ἐγίναν προηγουμένως κρίνεται συμφώνως πρὸς τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμά του². Διὰ τοῦτο, ὡς Ἄθηναῖοι, πρέπει νὰ σκεφθῶμεν πολὺ σοβαρῶς διὰ τὰ ὑπολειπόμενα, διὰ νὰ τὰ χιῖρισθῶμεν ὀρθῶς καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐξαλειφῶμεν ἀπ' ἐπάνω μας τὸ ὄνειδος δι' ὅσα ἔχομεν κάμει ἕως τώρα.

Ἐὰν ὅμως ἀφήσωμεν εἰς τὴν τύχην των καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς Ἄθηναῖοι, καὶ ἔπειτα ἐκεῖνος ὑποτάξῃ τὴν Ὀλυμπον, ἥς μοῦ εἶπῃ κανεῖς τί θὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ βαδίξῃ ὅπου θέλει³. Ἀράγε συλλογίζεται κανεῖς ἀπὸ σᾶς, ὡς Ἄθηναῖοι, καὶ ἐξετάζει τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἔχει γίνεαι μέγας ὁ Φίλιππος ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀδύνατος; Ἀφοῦ κατὰ πρῶτον κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν⁴, μετὰ ταῦτα τὴν Πύδναν, κατόπιν τὴν Ποτίδαιαν, ἔπειτα τὴν Μεθώνην, ὕστερον ἔβαλε τὸ πόδι του εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ τὰ ἐκανόνισεν ὅλα ὅπως ἠθέληεν⁵ εἰς τὰς Φεράς, τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Μαγνησίαν, ἔφυγε διὰ τὴν Θράκην. Ἐπειτα ἐκεῖ, ἀφοῦ ἄλλους μὲν τῶν βασιλέων ἐξεδίδωξεν, ἄλλους δὲ ἐγκαθίδρυσεν, ἠσθένησε. Καὶ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ἀναρρωννύῃ δὲν παρεδόθη εἰς ἀνάπαισιν, ἀλλ' ἀμέσως ἐστράφη κατὰ τῶν Ὀλυνηθίων⁶. Παραλείπω δὲ τὰς ἐκστρατείας του κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν Παθόνων καὶ ἐναντίον τοῦ Ἀρύββα καὶ ὅπου ἄλλοι ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ εἶπῃ⁷.

Πρὸς τί λοιπὸν μᾶς τὰ λέγεις τώρα αὐτά; μπορεῖ κανεῖς νὰ μοῦ εἶπῃ. Διὰ νὰ γνωρίζετε, ὡς Ἄθηναῖοι, καὶ διὰ νὰ ἐννοήσετε τὰ δύο αὐτὰ πράγματα: Πόσον δηλαδή εἶναι ἐπιζήμιον τὸ νὰ ἀφήνωμεν πάντοτε νὰ μᾶς διαφεύγουν αἱ εὐκαιρίαί, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης; καὶ πόσον ἀρέσει εἰς τὸν Φίλιππον νὰ εὐρίσκηται διαρκῶς ἐν δράσει, τὸ πάθος αὐτὸ πού ἔχει καὶ εἶναι μέρος τῆς

7. Αἱ πρὸς βορρᾶν ἐκστρατεῖαι τοῦ Φιλίππου ἀνησούχων ὀλιγώτερον τοὺς νοτίους Ἑλληνας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μακεδόνα ἐν Θράκῃ καὶ εἰς τὰς κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὰς χώρας. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Μολοσσῶν Ἀρύββας ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀλκέτα καὶ θεῖος τῆς Ὀλυμπιάδος, μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ συγγενοῦς του τούτου ὁ Φίλιππος.

- πεπραγμένοις ἡσυχίαν σχήσει. Εἰ δ' ὁ μὲν ὡς αἰεὶ τι μεῖζον τῶν ὑπαρχόντων δεῖ πράττειν ἐγνωκῶς ἔσται, ἡμεῖς δ' ὡς οὐδενός ἀντιληπτέον ἐβρώμενως τῶν πραγμάτων, σκοπεῖσθ' εἰς τί ποτ' ἐλπὶς ταῦτα τελευτήσῃ.
- 15 Πρὸς θεῶν. τίς οὕτως εὐήθης ἐστὶν ὑμῶν ὅστις ἀγνοεῖ τὸν ἐκείθεν πόλεμον δεῦρ' ἤξοντα, ἂν ἀμελήσωμεν; Ἄλλὰ μὴν εἰ τοῦτο γενήσεται, δέδοικα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ οἱ δανειζόμενοι ῥαδίως ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις, μικρὸν εὐπορήσαντες χρόνον, ὕστερον καὶ τῶν ἀρχαίων ἀπέστησαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν ἐπὶ πολλῷ φανώμεν ἐβρώθυμικότες, καὶ ἅπαντα πρὸς ἡδονὴν ζητοῦντες πολλὰ καὶ χαλεπὰ ὧν οὐκ ἠβουλόμεθ' ὕστερον εἰς ἀνάγκην ἔλθωμεν ποιεῖν, καὶ κινδυνεύσωμεν περὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ.
- 16 Τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν ἴσως φήσῃ τις ἂν ῥάδιον καὶ παντός εἶναι, τὸ δ' ὑπὲρ τῶν παρόντων ὅ τι δεῖ πράττειν ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου. Ἐγὼ δ' οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ' ὅτι πολλὰκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας ἐν ὀργῇ ποιείσθε, ἂν τι μὴ κατὰ γνώμην ἐκβῆ· οὐ μὴν οἶμαι δεῖν τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦνθ' ὑποστείλασθαι περὶ ὧν ὑμῖν συμφέρειν ἠγοῦμαι.
- 17 Φημί δὴ διχῆ βοηθητέον εἶναι τοῖς πράγμασιν ὑμῖν, τῷ τε τὰς πόλεις τοῖς Ὀλυνθίοις σῶζειν καὶ τοὺς τοῦτο ποιήσαντας στρατιώτας ἐκπέμπειν, καὶ τῷ τὴν ἐκείνου χώραν κακῶς ποιεῖν καὶ τριήρεσι καὶ στρατιώταις ἐτέροις. Εἰ δὲ θατέρου τούτων ὀλιγορήσετε, ὀκνῶ μὴ μάταιος ὑμῖν ἡ στρατεία γένηται. Εἴτε γὰρ ὑμῶν τὴν ἐκείνου κακῶς ποιούντων, ὑπομείνας τοῦτ' Ὀλυνθον παραστήσεται, ῥαδίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐλθὼν ἀμυνεῖται· εἴτε βοηθησάντων μόνον ὑμῶν εἰς Ὀλυνθον, ἀκινδύνως ὄρων ἔχοντα τὰ οἴκοι, προσκαθεδεῖται καὶ προσεδρεύσει τοῖς πράγμασι, περιέσται τῷ χρόνῳ

1. Δύναται ὁ καθείς νᾶ τὸ κάμνη.
 2. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι πόλεις τινες τῆς Χαλκιδικῆς [Ἄμοσπονδίας ἐπολιορκούντο τότε, ἀλλ' ὅχι ἡ Ὀλυνθος.
 3. Ὅχι ἐκείνους δηλαδή οἱ ὁποῖοι θὰ βοηθήσουν τὰς πολιορκουμένας πόλεις.

ζωῆς του καὶ ἔνεκα τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀρκεσθῆ εἰς ὅσα ἔχει κἀμει καὶ νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνος μὲν θὰ ἔχη τὴν γνώμην ὅτι πρέπει πάντοτε νὰ κάμνῃ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχει κατορθώσει ἕως τώρα, ἡμεῖς δὲ θὰ ἔχωμεν τὴν γνώμην ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιληφθῶμεν δραστηρίως κανενὸς ἀπὸ τὰ ζητήματα τοῦ πολέμου, τότε σκεφθῆτε εἰς τί ἀράγε ὑπάρχει ἐλπίς νὰ καταλήξουν αὐτά. Δι' ὄνομα τῶν θεῶν, ποῖος ἀπὸ σᾶς εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ ἀγνοῇ ὅτι ὁ ἐκεῖ διεξαγόμενος πόλεμος θὰ ἔλθῃ ἐδῶ ἂν φανῶμεν ἀμελεῖς; Ἄν ὅμως γίνῃ τοῦτο, φοβοῦμαι, ὦ Ἀθηναῖοι, μήπως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ δανείζονται ἀπερίσκεπτα μὲ μεγάλους τόκους, ἀφοῦ λήσουν μὲ εὐπορίαν ἐπ' ὀλίγον χρόνον, κατόπιν χάνουν καὶ τὰ πατρικά των κτήματα, μήπως ἔτσι καὶ ἡμεῖς φανῶμεν ὅτι μὲ μεγάλην μας ζημίαν ἐξήσαμεν μὲ ραθυμίαν καί, ἐπειδὴ τὰ θέλομεν ὅλα πρὸς εὐχαρίστησίν μας, εὐφροδῶμεν κατόπιν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμνωμεν πολλὰ δυσάρεστα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν θὰ ἠθέλαμεν καὶ μήπως διατρέξωμεν κίνδυνον δι' ὅσα ἀγαθὰ ἔχομεν εἰς αὐτὴν τὴν χώραν μας.

Ἴσως ἐν τούτοις θὰ μοῦ εἶπη κανεὶς ὅτι τὸ νὰ κατακρίνη τις εἶναι εὐκόλον καὶ ἔργον τοῦ καθενός¹, τὸ νὰ ἐκφράξῃ ὅμως γνώμην δι' ὅ,τι πρέπει νὰ κάμνωμεν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, τοῦτο εἶναι ἔργον συμβούλου. Ἐγὼ δὲ δὲν ἀγνοῶ, ὦ Ἀθηναῖοι, τοῦτο, ὅ,τι δηλαδὴ πολλάκις σεῖς δὲν ὀργίζεσθε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶναι αἴτιοι, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων ποὺ ὠμίλησαν τελευταῖοι περὶ τῶν πραγμάτων, ἂν δὲν ἀποβῆ κατὰ σύμφωνον μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σας. Ἐν τούτοις δὲν νομίζω ὅτι ἐγὼ ἀποβλέπων εἰς τὴν προσωπικὴν μου ἀσφάλειαν πρέπει ἀπὸ φόβον νὰ ἀποφύγω νὰ ὀμιλήσω ἐλευθέρως περὶ ὧν σᾶς συμφέρουν. Λέγω λοιπὸν ὅτι πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν σημερινὴν περιστάσιν πρέπει νὰ ἐνεργήσετε κατὰ δύο τρόπους, δηλαδὴ ἄφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸ νὰ σφίξετε τὰς πόλεις τῶν Ὀλυνθίων² ἀποστέλλοντες πρὸς τοῦτο τοὺς στρατιώτας ποὺ θὰ ἀναλάβουν τὸ ἔργον τοῦτο, ἄφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ νὰ ληλατήτε τὴν χώραν ἐκεῖνου καὶ μὲ πλοῖα καὶ μὲ στρατιώτας ἄλλους³. Ἐὰν ἀμελήσετε τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, φοβοῦμαι μήπως ἡ ἐκστρατεία ἀποβῆ εἰς μάτην. Διότι ἐὰν μὲν σεῖς περιορισθῆτε μόνον εἰς τὸ νὰ ληλατήτε τὴν χώραν του, ἐκεῖνος δὲ ἀνεχθῆ τοῦτο, καὶ καταλάβῃ τὴν Ὀλυνθον, εὐκόλως κατόπιν, ὅταν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θὰ σᾶς ἀποκρούσῃ. Ἐὰν δὲ περιορισθῆτε μόνον εἰς τὸ νὰ στελετε βοήθειαν εἰς τὴν Ὀλυνθον, βλέπων ὅτι τὰ πράγματα τῆς πατρίδος του δὲν διατρέχουν κανένα κίνδυνον, θὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς πολιορκίας καὶ θὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν, μὲ τὸν

- των πολιορκουμένων. Δεῖ δὴ πολλὴν καὶ διχῆ τὴν βοήθειαν εἶναι.
- 19 Καὶ περὶ μὲν τῆς βοηθείας ταῦτα γινώσκω περὶ δὲ χρημάτων πόρου, ἔστιν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρήμαθ' ὑμῖν, ἔστιν ὅσ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων στρατιωτικά· ταῦτα δ' ὑμεῖς οὕτως ὡς βούλεσθε λαμβάνετε. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα τοῖς στρατευομένοις ἀποδώσετε, οὐδενὸς ὑμῖν προσδεῖ πόρου· εἰ δὲ μή, προσδεῖ, μᾶλλον δ' ἅπαντος ἐνδεῖ τοῦ πόρου. «Τί οὖν», ἂν τις εἴποι, «οὐ γράφεις εἶναι στρατιωτικά;» Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε·
- 20 ἐγὼ μὲν γὰρ ἠγοῦμαι στρατιώτας δεῖν κατασκευασθῆναι, καὶ εἶναι στρατιωτικά, καὶ μίαν σύνταξιν εἶναι τὴν αὐτὴν τοῦ τε λαμβάνειν καὶ τοῦ ποιεῖν τὰ δεόντα· ὑμεῖς δ' οὕτω πως ἄνευ πραγμάτων λαμβάνειν εἰς τὰς ἑορτάς. Ἔστι δὴ λοιπόν, οἶμαι, πάντας εἰσφέρειν, ἂν πολλῶν δέη, πολλὰ, ἂν ὀλίγων, ὀλίγα. Δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων. Λέγουσι δὲ καὶ ἄλλους τινὰς ἄλλοι πόρους, ὧν ἔλεσθ' ὅστις ὑμῖν συμφέρειν δοκεῖ· καὶ ἕως ἔστί καιρός, ἀντιλάβεσθε τῶν πραγμάτων.
- 21 Ἄξιον δ' ἐνθυμηθῆναι καὶ λογίσασθαι τὰ πράγματ' ἐν ᾧ καθέστηκε νυνὶ τὰ Φιλίππου. Οὐτε γάρ, ὡς δοκεῖ καὶ φήσεται τις ἂν μὴ σκοπῶν ἀκριβῶς, εὐτρεπῶς οὐδ' ὡς ἂν κάλλιστ' αὐτῷ τὰ παρόντ' ἔχει· οὐτ' ἂν ἐξήνεγκε τὸν πόλεμόν ποτε τοῦτον ἐκεῖνος, εἰ πολεμῆν ᾤκηθη δεήσειν αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἐπιῶν ἅπαντα τότε ἤλιπε τὰ πράγματ' ἀναιρήσεσθαι, κἄτα διέψευστα. Τοῦτο δὲ πρῶτον αὐτόν ταραττεῖ παρὰ γνώμην γεγονόσ καὶ πολλὴν ἀθυμίαν αὐτῷ παρέχει· εἶτα τὰ τῶν Θειταλῶν.
- 22 Ταῦτα γὰρ ἄπιστα μὲν ἦν δῆπου φύσει καὶ αἰεὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, κομιδῆ δ' ὡσπερ ἦν καὶ ἔστι νῦν τοῦτο. Καὶ γὰρ Παγασὰς ἀπαιτεῖν αὐτόν εἰσιν ἐψηφισμένοι

1. Χωρισμένη εἰς δύο, στελλομένη εἰς δύο κατευθύνσεις.

2. Τὰ δαπανήσετε διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐκστρατείαν, πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐκστρατευτικῶν σωμάτων.

3. Τὸ γράφεις ὑπονοεῖ ρητὴν πρότασιν, κατ' ἀνάγκην δὲ συντεταγμένην ἐγγράφως. Πρὸβλ. α' Φιλίππικόν, 33. Ὁ Δημοσθένης ὁμοῦς ἀρνεῖται ὅτι κάμνει τοιαύτην πρότασιν. Φοβεῖται μήπως καταγγεληθῆ ἐπὶ παρανομία (ὡς προτείνων τὴν κατάργησιν τοῦ νόμου περὶ θεωρικῶν).

4. Καὶ νὰ ὑπάρχῃ μία τάξις (κανονισμός), ἡ αὐτὴ... κλπ. Ὁ ῥήτωρ ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὸ σχέδιον δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὁργανώσεως, τὸ ὁποῖον ὑπαινίσσεται εἰς τὸν *Περὶ συντάξεως* λόγον του.

καρὸν δὲ θὰ ὑπερισχύσῃ τῶν πολιορκουμένων. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι πολλὴ καὶ διπλῆ¹ ἡ βοήθεια ποῦ θὰ στείλετε.

Καὶ διὰ μὲν τὴν βοήθειαν, αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχω. Ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν δὲ τῶν ἀναγκαίων πόρων, ἔχετε, ὦ Ἀθηναῖοι, χρήματα διὰ νὰ κάμετε πόλεμον, ὅσα δὲν ἔχει κανεὶς ἄλλος εἰς τὸν κόσμον. Αὐτὰ ὅμως σεῖς τὰ παίρνετε καὶ τὰ δαπανᾶτε ὅπως σᾶς ἀρέσει. Ἄν μὲν λοιπὸν τὰ ἀποδώσετε εἰς τοὺς στρατευομένους², τότε δὲν χρειάζεσθε κανένα ἄλλον πόρον εἰ δὲ μὴ χρειάζεσθε καὶ συμπληρωματικὸν πόρον ἢ, διὰ νὰ εἴπω καλύτερον, σᾶς λείπουν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χρήματα.

«Τί λοιπὸν—μπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς—, προτείνεις σὺ³ νὰ διατίθενται διὰ τὸν στρατὸν τὰ χρήματα αὐτά;» Μὰ τὸν θεόν, ἐγὼ τοῦλάχιστον ὄχι. Διότι ἐγὼ μὲν νομίζω ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ παρασκευασθῇ στρατὸς καὶ νὰ ὑπάρχουν χρήματα διὰ τὴν συντήρησίν του καὶ νὰ ὀργανωθοῦν τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε καὶ νὰ λαμβάνωμεν χρήματα καὶ νὰ κάμνωμεν τὸ καθήκον μας⁴. Σεῖς δὲ εἴσθε τῆς γνώμης ὅτι πρέπει νὰ τὰ λαμβάνετε χωρὶς καμμίαν ἐνόχλησιν, διὰ τὰς ἐορτάς. Νομίζω λοιπὸν ὅτι δὲν μένει παρὰ νὰ συνεισφέρετε ὅλοι σας, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάγκη πολλῶν χρημάτων, πολλά, ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη ὀλίγων, ὀλίγα. Ὑπάρχει δὲ ἀνάγκη χρημάτων καὶ χωρὶς αὐτὰ τίποτε ἀπὸ ὅσα χρειάζονται δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ. Μερικοὶ μάλιστα προτείνουν ἄλλους πόρους καὶ ἄλλοι ἄλλους, ἀπὸ ὅλους δὲ αὐτοὺς ἐκλέξατε ὅποιον σᾶς φαίνεται ὅτι συμφέρει, ἐπιληφθῆτε δὲ τῶν πραγμάτων ὅσον εἶναι ἀκόμῃ καρὸς.

Ἄξιζει δὲ νὰ ἀναλογισθῆτε καὶ νὰ σκεφθῆτε εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκονται αὐτὴν τὴν στιγμήν τὰ πράγματα τοῦ Φιλίππου. Οὔτε δηλαδὴ, ὅπως φαίνεται καὶ ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς μὴ ἐξετάζων τὰ πράγματα ἀκριβῶς, εὐρίσκονται εἰς καλὴν τάξιν καὶ καλλίστην κατάστασιν τὰ πράγματά του ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὔτε θὰ ἐκήρυτε ποτὲ αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐκεῖνος, ἂν ἐνόμιζεν ὅτι θὰ χρειασθῇ νὰ διεξαγάγῃ πραγματικὸν πόλεμον. Ἀλλὰ ἤλπιζε τότε ὅτι θὰ τὰ καταλάβῃ ὅλα μόλις παρουσιασθῇ⁵ καὶ ἦδη ἔχει διαψευσθῆ εἰς τὰς ἐλπίδας του. Αὐτὸ λοιπὸν πρῶτον τὸν ταράσσει, ἐπειδὴ ἔχει γίνῃ παρὰ τὴν προσδοκίαν του, καὶ τοῦ προξενεῖ πολλὴν ἀθυμίαν ἔπειτα δὲ τὰ πράγματα τῶν Θεσσαλῶν. Διότι αὐτοὶ εἶναι μὲν βεβαίως ἄπιστοι ἐκ φύσεως καὶ πάντοτε πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως δὲ ἀκριβῶς ἦσαν ἄπιστοι πρὸς ἄλλους εἶναι τώρα καὶ πρὸς αὐτόν⁶. Πράγματι καὶ τὰς Παγασὰς

5. Ὅτι θὰ ἐγένετο κύριος ὅλων τῶν πραγμάτων ὡς ἐξ ἐφόδου.

6. Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια τῶν Θεσσαλῶν ἐθεωρεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα παροιμιώδης. Βλ. τὸν λόγον τοῦ Δημοσθένους *Κατὰ Ἄρι-*

- καὶ Μαγνησίαν κεκωλύκασι τειχίζειν. Ἦκουον δ' ἔγωγέ
τινων ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγοράς ἔτι δώ-
σοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι· τὰ γὰρ κοινὰ τὰ Θετταλῶν
ἀπὸ τούτων δέοι διοικεῖν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν. Εἰ
δὲ τούτων ἀποστερηθήσεται τῶν χρημάτων, εἰς στενὸν
κομιδῆ τὰ τῆς τροφῆς τοῖς ξένοις αὐτῷ καταστήσεται.
- 23 Ἄλλὰ μὴν τὸν γε Παιόνα καὶ τὸν Ἰλλυριὸν καὶ ἀπλῶς
τούτους ἅπαντας ἡγεῖσθαι χρὴ αὐτονόμους ἥδιον ἢν
κοὶ ἐλευθέρους ἢ δούλους εἶναι· καὶ γὰρ ἀήθεις τοῦ
κατακοῦειν τινός εἰσιν, καὶ ἄνθρωπος ὕβριστής, ὡς φα-
σιν· καὶ μὰ Δί' οὐδὲν ἀπιστον ἴσως· τὸ γὰρ εὖ πράττειν
παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοή-
τοις γίνεται· διόπερ πολλάκις δοκεῖ τὸ φυλάξει τάγα-
θὰ τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον εἶναι. Δεῖ τοίνυν ὑμᾶς,
- 24 ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἀκαιρίαν τὴν ἐκείνου καιρὸν
ἡμέτερον νομίσαντας ἐτοίμως συνάρασθαι τὰ πρά-
γματα, καὶ πρεσβευομένους ἐφ' ἃ δεῖ καὶ στρατευομέ-
νους αὐτοὺς καὶ παροξύνοντας τοὺς ἄλλους ἅπαντας,
λογιζομένους, εἰ Φίλιππος λάβοι καθ' ἡμῶν τοιοῦτον
καιρὸν καὶ πόλεμος γένοιτο πρὸς τῇ χώρᾳ, πῶς ἂν αὐ-
τὸν οἴεσθ' ἐτοίμως ἐφ' ὑμᾶς ἐλθεῖν; Εἴτ' οὐκ αἰσχύνε-
σθε, εἰ μὴδ' ἃ πάθοιτ' ἂν, εἰ δύναιτ' ἐκεῖνος, ταῦτα
ποιῆσαι καιρὸν ἔχοντες οὐ τολμήσετε;
- 25 Ἔτι τοίνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴδὲ τοῦθ' ὑμᾶς
λανθανέτω ὅτι νῦν αἴρεσις ἐστὶν ὑμῖν πότερ' ὑμᾶς ἐκεῖ
χρὴ πολεμεῖν ἢ παρ' ὑμῖν ἐκεῖνον. Ἐάν μὲν γὰρ ἀντέ-
χη τὰ τῶν Ὀλυνθίων, ὑμεῖς ἐκεῖ πολεμήσετε καὶ τὴν
ἐκείνου κακῶς ποιήσετε, τὴν ὑπάρχουσαν καὶ τὴν οἰ-
κείαν ταύτην ἀδεῶς καρπούμενοι· ἂν δ' ἐκεῖνα Φίλιπ-
πος λάβῃ, τίς αὐτὸν κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; Θηβαῖοι;
- 26 —μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ἦ,— καὶ συνεισβαλοῦσιν ἐτοί-

στοκράτους, 112: «Ἦμεῖς μὲν... οὐδένα προυδῶκατε πώποτε τῶν φί-
λων, Θετταλοὶ δ' οὐδένα πώποθ' ὄντιν' οὐ».

1. Ὁ Weil συμφωνῶν μετὰ τοῦ Sauppe γράφει ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐν-
ταῦθα ὑπονοεῖ τοὺς ἡγεμόνας μᾶλλον τῶν Παιόνων καὶ Ἰλλυριῶν
παρὰ τοὺς λαοὺς των, διότι τὸ ἀήθεις τοῦ κατακοῦειν τινός ἐφαρμό-
ζεται μᾶλλον εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἐνῶ οἱ λαοὶ των ἤθελον νὰ εἶναι
αὐτόνομοι.

2. Παρασύρουν αὐτοὺς νὰ μὴ ὀρθοφρονοῦν, νὰ ἀφίρωνται ἀλλα-
ζονικῶς καὶ ὕβριστικῶς.

3. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τοῦ συναράσθαι δίδει ὁ Σχολιαστὴς
τοῦ ῥήτορος, ἐνῶ ἄλλοι ἀντὶ τῆς τύχης ὑπονοοῦν: ἀπὸ συμφώνου μὲ

ἔχουν ἀποφασίσει νὰ τοῦ ξαναζητήσουν καὶ τὴν Μαγνησίαν τὸν ἔχουν ἐμποδίσει νὰ ὀχυρώσῃ Ἡκουσα μάλιστα ἐγὼ ἀπὸ μερικὸς ὅτι οὔτε τὰς προσόδους τῶν λιμένων καὶ τῶν ἀγορῶν δὲν θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν πλέον νὰ καρποῦται. Διότι, ὅπως ἔλεγαν, μὲ αὐτὰς τὰς προσόδους πρέπει νὰ διοικοῦνται τὰ κοινὰ πράγματα τῶν Θεσσαλῶν καὶ ὄχι νὰ τὰς παίρῃ ὁ Φίλιππος. Ἐὰν δὲ στερηθῇ αὐτὰ τὰ χρήματα, θὰ τοῦ δημιουργήσῃ μεγάλην στενοχωρίαν τὸ ζήτημα τῆς συντηρήσεως τῶν μισθοφόρων του.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ πιστεύῃ κανεὶς ὡς πρὸς τοὺς Παίονας, τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ ἐν γένει ὅλους αὐτοὺς ὅτι θὰ τοὺς ἦτο περισσότερον εὐχάριστον νὰ εἶναι αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι παρὰ δοῦλοι (τοῦ Φιλίππου). Διότι εἶναι ἀσυνήθιστοι νὰ ὑπακούουν εἰς τινα¹, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅπως λέγουν, εἶναι πάρα πολὺ ἀλαζών. Καὶ μὰ τὸν θεὸν δὲν εἶναι καθόλου ἀπίστευτον αὐτό. Διότι αἱ παρ' ἀξίαν ἐπιτυχίαι γίνονται εἰς τοὺς ἀνοήτους αἰτία νὰ σκέπτονται *λακῶς*² καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον φαίνεται πολλάκις ὅτι εἶναι δυσκολώτερον τὸ νὰ διατηρήσῃ κανεὶς τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τοῦ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ. Πρέπει λοιπόν, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι εἶναι κακὴ περίστασις δι' ἐκεῖν.ν νὰ τὸ θεωρήσετε εὐκαιρίαν ἰδικήν μας καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς τύχης νὰ ἐπιληφθῆτε³ προθύμως αὐτῆς τῆς εὐκαιρίας. Καὶ πρεσβείας δηλαδὴ νὰ ἀποστέλλετε ὅπου πρέπει⁴ καὶ νὰ ἐκστρατεύετε οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἐξεγείρετε τοὺς ἄλλους ὅλους; σκεπτόμενοι τοῦτο: Ἄν ὁ Φίλιππος εὗρισκε τοιαύτην εὐκαιρίαν ἐναντίον μας καὶ ἐγένετο πόλεμος πλησίον τῆς χώρας μας, μὲ πόσῃ προθυμίαν νομίζετε ὅτι θὰ ἐπῆρχετο αὐτὸς ἐναντίον σας; Ἐπειτα δὲν ἐντρέπεσθε πού δὲν θὰ τολμήσετε, ἐνῶ ἔχετε τὴν εὐκαιρίαν, νὰ τοῦ κάμετε οὔτε ὅσα θὰ ἐπαθαίνατε ἀπὸ ἐκεῖνον ἂν θὰ ἠμποροῦσε;

Ἄς μὴ διαφεύγῃ ἀκόμη καὶ τὸ ἐξῆς τὴν προσοχὴν σας, ὦ Ἀθηναῖοι. Ὅτι δηλαδὴ ἔχετε ἤδη νὰ ἐκλέξετε⁵ ποῖον ἐκ τῶν δύο, πρέπει σεῖς νὰ κάμνετε πόλεμον ἐκεῖ ἢ ἐκεῖνος εἰς τὴν χώραν σας. Διότι ἂν μὲν ἀνθέξουν οἱ Ὀλύνθιοι, σεῖς ἐκεῖ θὰ πολεμῆτε καὶ τὴν χώραν του θὰ λεηλατῆτε, καρποῦμενοι ἀφόβως τὴν χώραν αὐτὴν πού κατέχετε καὶ σὰς ἀνήκει κληρονομικῶς. Ἐὰν ὅμως καταλάβῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὁ Φίλιππος, ποῖος θὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ βαδίξῃ πρὸς τὰ ἐδῶ; Οἱ Θηβαῖοι; — Εἶναι μήπως πολὺ δυσάρεστον νὰ τὸ εἴπη κανεὶς; — Θὰ εἰσβάλουν προθύμως

τοὺς Ὀλυνθίους. Ὁ Weil προτιμᾷ τὴν πρώτην.

4. Τὴν συνοπτικὴν ἑρμηνεῖαν ὅπου πρέπει ἀκολουθοῦμεν κατὰ τὸν M. Croiset, ἐνῶ ὁ Weil υἱοθετεῖ τὴν εὐρύτεραν: *δι' ὅσα ζητήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ χειρισθοῦν πρεσβείαι.*

5. Προβάλλεται ἤδη εἰς σὰς ἡ ἐκλογὴ.

- μως. Ἄλλὰ Φωκεῖς; Οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε δυντες φυλάττειν, ἐάν μὴ βοηθήσῃθ' ὑμεῖς ἢ ἄλλος τις. Ἄλλ', ὦ τῶν, οὐχὶ βουλήσεται. Τῶν ἀτοπωτάτων μέντ' ἂν εἴη, εἰ ἂ νῦν ἄνοιαν ὀφλισκάνων ὁμως ἐκλαλεῖ, ταῦτα δυναθεῖς μὴ πράξει. Ἄλλὰ μὴν ἡλίκα γ' ἐστὶ τὰ διάφορ' ἐνθάδ' ἢ ἐκεῖ πολεμεῖν, οὐδέ λόγου προσδεῖν ἡγοῦμαι. Εἰ γὰρ ὑμᾶς δεήσειεν αὐτοὺς τριάκονθ' ἡμέρας μόνας ἔξω γενέσθαι, καὶ ὄσ' ἀνάγκη στρατοπέδῳ χρωμένους τῶν ἐκ τῆς χώρας λαμβάνειν, μηδενὸς δντος ἐν αὐτῇ πολεμίου λέγω, πλείον' ἂν οἶμαι ζημιωθῆναι τοὺς γεωργοῦντας ἡμῶν ἢ ὄσ' εἰς ἅπαντα τὸν πρὸ τοῦ πόλεμον δεδαπάνησθε. Εἰ δὲ δὴ πόλεμός τις ἦξει, πόσα χρή νομίσεια ζημιώσεσθαι; Καὶ προσέσθ' ἢ ὕβρις καὶ ἔθ' ἢ τῶν πραγμάτων αἰσχύνῃ, οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσιν.
- 28 Πάντα δὴ ταῦτα δεῖ συνιδόντας ἅπαντας βοηθεῖν καὶ ἀπωθεῖν ἐκεῖσε τὸν πόλεμον· τοὺς μὲν εὐπόρους, ἴν' ὑπὲρ τῶν πολλῶν ὧν καλῶς ποιοῦντες ἔχουσι μικρ' ἀναλίσκοντες τὰ λοιπὰ καρπῶνται ἀδεῶς· τοὺς δ' ἐν ἡλικίᾳ, ἴνα τὴν τοῦ πολεμεῖν ἐμπειρίαν ἐν τῇ Φιλίππου χώρᾳ κτησάμενοι φοβεροὶ φύλακες τῆς οἰκείας ἀκεραίου γένωνται· τοὺς δὲ λέγοντας, ἴν' αἰ τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς εὐθυναὶ ῥάδιαι γένωνται· ὡς ὅποι' ἄτ' ἂν ὑμᾶς περιστῆ τὰ πράγματα, τοιοῦτοι κριταὶ καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἔσεσθε. Χρηστά δ' εἶη παντός εἵνεκα.

1. Περὶ τῶν διενέξεων Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ὁμιλήσεν ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν λόγον τοῦ Ἑπερ Μεγαλοπολιτῶν.

2. Τῷ 352 οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον σπεύσει νὰ καλύψουν τὰς Θερμοπύλας.

3. Ἐντὶ τοῦ ὑμεῖς ἢ ἄλλος τις Blass AF, ὁ S κ. ἄ. (Weil) ἔχουν: ὑμεῖς ἢ ἄλλος τις;

4. Ὁ ῥήτωρ, κατὰ τὸν Weil, ὑπονοεῖ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἦτο ἐστρατολεδευμένος εἰς τὴν Ἀττικὴν (ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὄχι ἔξω τῆς χώρας, ὡς θέλει ὁ Croiset) στρατὸς Ἀθηναίων χωρὶς νὰ ἔχουν εἰσβάλλει ἐχθροί.

μαζί του εις τὴν χώραν μας¹. Μήπως οἱ Φωκεῖς; Αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ φυλάξουν τὴν ἰδικήν των χώραν, ἐὰν δὲν τοὺς βοηθήσετε σεῖς² ἢ κανεὶς ἄλλος³; Ἄλλὰ, φίλε μου, θὰ μοῦ εἶπετε, δὲν θὰ θελήσῃ (ὁ Φίλιππος). Θὰ ἦτο πράγματι ἀπὸ τὰ πλέον παράδοξα πράγματα, ἐὰν δὲν τὰ κάμῃ ὅταν δυνηθῇ αὐτὰ, ἀφοῦ καὶ τώρα τὰ διακηρύσσει, ἂν /αὶ κινδυνεύει νὰ θεωρηθῇ παράφρων. Καὶ ὅμως νομίζω ὅτι δὲν χρειάζεται οὕτε νὰ λεχθῇ κἀν πόσον μεγάλη διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ νὰ πολεμῆτε ἐδῶ ἢ ἐκεῖ Διότι ἂν σᾶς παρουσιάζετο ἀνάγκη νὰ μείνετε σεῖς οἱ ἴδιοι ἐπὶ τριάκοντα μόνον ἡμέρας ἔξω τῆς πόλεως καὶ νὰ λαμβάνετε ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς χώρας ὅσα χρειάζεσθε νὰ λαμβάνετε διατηροῦντες στρατόπεδον, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κανεὶς μέσα εἰς αὐτήν, ἐχθρὸς ἐννοῶ, νομίζω ὅτι ἀπὸ σᾶς οἱ γεωργοὶ θὰ ἐξημῶνοντο περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχετε δαπανήσει εἰς ὄλον τὸν πόλεμον ἕως τώρα⁴. Ἐὰν δὲ βεβαίως ἔλθῃ ἐδῶ κάποιος πόλεμος⁵, πῶσας ζημίας νομίζετε ὅτι θὰ πάθωμεν; Καὶ εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ προσθέσῃ κανεὶς τὴν προσβολὴν καὶ τὴν κατασχύνην ἀπὸ τοῦ κατάντημα τῶν πραγμάτων, ποὺ δὲν εἶναι κατωτέρα καμμιάς ἄλλης ζημίας, δι' ὅσους τοῦλάχιστον σωφρονοῦν.

Ἀφοῦ λοιπὸν λάβετε ὅλοι ὑπ' ὄψιν σας ὅλα αὐτά, πρέπει νὰ παρέχετε τὴν βοήθειάν σας καὶ νὰ ἀπωθῆτε πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν πόλεμον. Οἱ μὲν εὐποροὶ διὰ νὰ δύνανται, ἐξοδεύοντες ὀλίγα χάριν τῶν πολλῶν, νὰ καρποῦνται τὰ λοιπὰ ἀφόβως. Ὅσοι δὲ ἔχουν στρατεύσιμον ἡλικίαν, ἀφοῦ ἀποκτήσουν τὴν ἐμπειρίαν τοῦ πολέμου, εἰς τὴν χώραν τοῦ Φιλίππου, νὰ γίνουν φοβεροὶ φύλακες τῆς ἰδικῆς των χώρας, διατηρουμένης ἀπαραβιάστου· οἱ ρήτορες ἀφ' ἑτέρου, διὰ νὰ ἀποβῇ εὐκολος ἡ λογοδοσία των διὰ τὰς πολιτικὰς των πράξεις⁶. Διότι κατὰ τὴν ἔκβασιν ποὺ θὰ ἔχουν διὰ σᾶς τὰ πράγματα, συμφώνως πρὸς αὐτήν θὰ κρίνετε καὶ τὰς πολιτικὰς των πράξεις. Εἴθε δὲ νὰ ἀποβοῦν καλὰ ὅλα πρὸς τὸ καλὸν ὄλων.

5. *Πόλεμός τις* ἰσοδυναμεῖ πρὸς *πολέμος τις*. Τινὲς μάλιστα προέτειναν αὐτὴν τὴν ἀντικατάστασιν καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον κείμενον. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀναγκαῖα, διότι τὸ *πόλεμός τις* εἶναι εὐρύτερον καὶ σαφέστερον, ὥς καταφαίνεται ἐν Θουκυδ. Β', 51: «*Ἦξει Δωρικῶς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῶ*».

6. Ἡ ὑπεράσπισις τῶν πολιτικῶν των πράξεων. Πρόκειται περὶ ἠθικῆς εὐθύνης καὶ ὄχι περὶ σαφοῦς λογοδοσίας. Ὡς γνωστὸν οἱ ρήτορες δὲν κατεῖχον ἀξίωμά τι, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦν ἀπλῶς δικαίωμα ἀνήκον εἰς πάντα πολίτην.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β΄

Λιβανίου υπόθεσις

Προσήκοντο μὲν τὴν πρεσβείαν τῶν Ὀλυνθίων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς κεκρίκασι· μέλλουσι δὲ περὶ τὴν ἔξοδον καὶ δεδιόσιν ὡς δυσπολεμήτου τοῦ Φιλίππου, παρελθὼν δὲ Δημοσθένης πειρᾶται θαρσύνειν τὸν δῆμον,
5 *ἐπιδεικνὺς ὡς ἀσθενῆ τὰ τοῦ Μακεδόνα πράγματα. Καὶ γὰρ τοῖς συμμάχοις ὑποπτον αὐτὸν εἶναί φησι καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν οὐκ ἰσχυρόν· τοὺς γὰρ Μακεδόνας ἀσθενεῖς εἶναι καθ' ἑαυτούς.*

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ
ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β'

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β'

- 1 Ἐπί πολλῶν μὲν ἂν τις ἰδεῖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὐνοίαν φανεράν γιγνομένην τῇ πόλει, οὐχ ἥκιστα δ' ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασιν. Τὸ γὰρ τοὺς πολεμήσαντας Φιλίππῳ γεγενῆσθαι καὶ χώραν ἄμορον καὶ δύναμιν τινα κεκτημένους, καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων τὴν ὑπὲρ τοῦ πολέμου γνώμην τοιαύτην ἔχοντας ὥστε τὰς πρὸς ἐκείνους διαλλαγὰς πρῶτον μὲν ἀπίστους, εἶτα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος νομίζειν ἀνάστασιν, δαιμονίᾳ τινὶ καὶ θεῖᾳ παντάπασιν
- 2 ἔοικεν εὐεργεσίᾳ. Δεῖ τοίνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτ' ἤδη σκοπεῖν αὐτοὺς ὅπως μὴ χεῖρους περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι δόξομεν τῶν ὑπαρχόντων· ὡς ἔστι τῶν αἰσχυρῶν, μᾶλλον δὲ τῶν αἰσχίστων, μὴ μόνον πόλεων καὶ τόπων ὧν ἡμῶν ποτε κύριοι φαίνεσθαι προΐεμένους, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ τῆς τύχης παρασκευασθέντων συμμαχῶν καὶ καιρῶν.
- 3 Τὸ μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν Φιλίππου ῥώμην διεξιέναι καὶ διὰ τούτων τῶν λόγων προτρέπειν τὰ δέοντα ποιεῖν ὑμᾶς, οὐχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. Διὰ τί; Ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ' ὅσ' ἂν εἴποι τις ὑπὲρ τούτων ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν, ἡμῖν δ' οὐχὶ καλῶς πεπραχθαί. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείον' ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ, τοσοῦτ' ἄσχετος παρὰ πᾶσι νομίζεται· ὑμεῖς δ' ὅσῳ χεῖρον ἢ προσήκεν κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσοῦτ' πλείον' αἰσχύνῃν ὠφλήκατε. Ταῦτα

1. Τινὲς μεταφράζουσι: ἀναξιοὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν θεῶν.
2. Τὸ ἀνωτέρω προοίμιον εἶναι οὕτως εἰπεῖν περιλήψας τοῦ προηγουμένου λόγου, διότι ὁ ρήτωρ ὑπενθυμίζει εἰς ὀλίγας λέξεις ὅσα ἀνέπτυξεν εἰς τὸν α' Ὀλυνθιακόν. Ὁ ρήτωρ ὁμοῦς τονίζει ἀμέσως ἐνταῦθα τὴν ἰδέαν τῆς θεῖας εὐνοίας, εἰς τὴν ὅποιαν θὰ ἐπανέλθῃ καὶ περαιτέρω.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β'

Εἰς πολλά μὲν πράγματα, ὧ Ἀθηναῖοι, νομίζω ὅτι δύναται κανεῖς νὰ ἴδῃ ὅτι γίνεται φανερὰ ἡ εὐνοία τῶν θεῶν πρὸς τὴν πόλιν, ποτὲ ὁμως τόσον σαφῶς ὅσον εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν. Διότι τὸ νὰ κατέχουν, ὅσοι διεξάγουν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ χώραν γειτονικὴν καὶ κάποιαν δύναμιν, τὸ σπουδαιότερον δὲ ἀπὸ ὅλα νὰ ἔχουν διὰ τὸν πόλεμον τοιαύτην γνώμην, ὥστε κάθε συνεννόησιν μὲ ἐλεῖνον πρῶτον μὲν νὰ τὴν θεωροῦν ἀναξίαν πίστεως, ἔπειτα δὲ ὡς καταστροφὴν τῆς πατρίδος τῶν, αὐτὸ ὁμοιάζει τελείως μὲ κάποιαν ὑπεράνθρωπον καὶ θεῖαν εὐεργεσίαν. Πρέπει λοιπόν, ὧ Ἀθηναῖοι, τὸ ἐξῆς τώρα πλεον νὰ κοιτάξωμεν ἡμεῖς, πῶς δηλαδὴ δὲν θὰ φανῶμεν ὅτι εἴμεθα κατώτεροι τῶν σημερινῶν περιστάσεων¹. Διότι εἶναι ἐντροπή, ἢ διὰ νὰ εἶπω καλύτερον μεγίστη ἐντροπή, νὰ ἀποδεικνυόμεθα ὅτι ἀφήνομεν νὰ μᾶς ξεφεύγουν ὄχι μόνον πόλεις καὶ ὄχυρά, τῶν ὁποίων ἡμεθα ἄλλοτὲ ποτε κύριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι καὶ αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις, πού μᾶς παρεσκεύασεν ἡ τύχη².

Ἐπομένως, ὧ Ἀθηναῖοι, τὸ νὰ ἐκθέτω λεπτομερῶς τὴν δύναμιν τοῦ Φιλίππου καὶ μὲ τοὺς λόγους τούτους νὰ σᾶς προτρέπω νὰ κάμνετε τὰ πρέποντα, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι καλόν. Διὰ τί; Διότι μοῦ φαίνεται ὅτι ὅλα ὅσα δύναταί τις νὰ εἶπῃ περὶ αὐτῶν, εἰς ἐκεῖνον μὲν παρέχουν τιμὴν, ἀπὸ ἡμᾶς δὲ δὲν ἔχουν γίνεαι καλῶς³. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν ὅσον περισσότερα ἔχει κάμει ὑπὲρ τὴν ἀξίαν του, τόσον θαυμαστότερος θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους. Σεῖς δὲ ὅσον χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε ἔχετε χειρισθῆ τὰ ζητήματά σας, τόσον μεγαλυτέραν κατασχύνην ἔχετε ἐπισύρει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σας⁴. Διὰ τοῦτο λοιπόν αὐτὰ θὰ τὰ παραλείψω.

3. Καὶ ἐπομένως μᾶς φέρουν αἰσχύνην, προσθέτει ὁ Weil.

4. Τόσον περισσότερον ἔχετε καταπέσει εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων.

- 4 μὲν οὖν παραλείψω. Καί γάρ εἰ μετ' ἀληθείας τις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σκοποῖτο, ἐνθένδ' ἂν αὐτὸν ἴδοι μέγαν γεγενημένον, οὐχὶ παρ' αὐτοῦ. Ὄν οὖν ἐκεῖνος μὲν ὀφείλει τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπολιτευμένοις χάριν, ὑμῖν δὲ δίκην προσήκει λαβεῖν, τούτων οὐχὶ νῦν ὀρθὸν καιρὸν τοῦ λέγειν· ἅ δὲ καὶ χωρὶς τούτων ἐνὶ καὶ βέλτιόν ἐστιν ἀκηκοέναι πάντας ὑμᾶς, καὶ μεγάλα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατ' ἐκείνου φαίνοιτ' ἂν δειδῆθαι βουλομένοις ὀρθῶς δοκιμάζειν, ταῦτ' εἰπεῖν πειράσομαι.
- 5 Τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον κάπιστον καλεῖν ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δεικνύναι λοιδορίαν εἶναι τις ἂν φήσειε κενὴν δικαίως· τὸ δὲ πάνθ' ὅσα πώποτ' ἔπραξε διεξιόντα ἐφ' ἅπασιν τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέος λόγου συμβαίνει δεῖσθαι, καὶ δυσὶν ἔνεχ' ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρησθαι, τοῦ τ' ἐκείνον, ὅπερ καὶ ἀληθὲς ὑπάρχει, φαῦλον φαίνεσθαι, καὶ τοῦ τοὺς ὑπερεκπεπληγμένους ὡς ἀμαχὸν τινα τὸν Φίλιππον ἰδεῖν ὅτι πάντα διεξελέλυθεν οἷς πρότερον παρακρουόμενος μέγας ἠύξηθη καὶ πρὸς αὐτὴν ἤκει τὴν τελευταίην τὰ πράγματα· αὐτῷ.
- 6 Ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρ' ἂν ἡγοῦμην καὶ αὐτὸς φοβερὸν τὸν Φίλιππον καὶ θαυμαστόν, εἰ τὰ δίκαια πράττονθ' ἐώρων αὐτὸν ἠύξημένον· νῦν δὲ θεωρῶν καὶ σκοτῶν εὐρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐθῆβειαν τὸ κατ' ἀρχάς, ὅτ' Ὀλυνθίους ἀπῆλαυνόν τινας ἐνθένδε βουλομένους ἡμῖν διαλεχθῆναι, τῷ τὴν Ἀμφίπολιν φάσκειν παραδῶσειν καὶ τὸ θρυλούμενον ποτ' ἀπόδρῆτον
- 7 ἐκεῖνο κατασκευάσαι, τούτῳ προσαγαγόμενον· τὴν δ' Ὀλυνθίων φιλίαν μετὰ ταῦτα τῷ Ποτίδαιαν οὔσαν ὑμετέραν ἐξελεῖν καὶ τοὺς μὲν πρότερον συμμάχους ὑμᾶς ἀδικῆσαι, παραδοῦναι δ' ἐκεῖνοις, Θετταλοὺς δὲ νῦν τὰ τελευταῖα τῷ Μαγνησίαν παραδῶσειν ὑποσχέσθαι καὶ τὸν Φωκικὸν πόλεμον πολεμήσειν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναδέξασθαι. Ὄλωσ δ' οὐδεὶς ἔστιν ὄντιν' οὐ πεφενά-

1. Ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο καὶ τὴν συνέλευσιν τοῦ δήμου μας (Weil). Τὸ ὀφείλει εἰς ἡμᾶς (Croiset)

2. Ἐχουν ἐξυπηρετήσει τὴν πολιτικὴν του· ἔχουν χειρισθῆ τὰ πράγματα τῆς πόλεως πρὸς τὸ συμφέρον του.

3. Ἡ εὐτυχία του ἐγγίζει τὸ τέλος τῆς· ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε δὲν δύναται πλέον νὰ σταθῆ.

4. Αἱ ἀποκρουσθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προτάσεις αὐτῶν τῶν Ὀλυνθίων ἐγένοντο τῷ 357.

5. Ὑπαινίσσεται τὰς διαδοθείσας ἐπιτηδεῖας ὑπὸ πρακτόρων

Διότι ἂν ἤθελε κανεῖς νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα συμφώνως μὲ τὴν ἀλήθειαν, θὰ ἔβλεπεν, ὡς Ἀθηναῖοι, ὅτι ἀπὸ ἐδῶ¹ ἔχει γίνεαι αὐτὸς μέγας καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπομένως δι' ὅσα μὲν χρωστέϊ ἐκεῖνος χάριν εἰς ὄσους ἔχουν πολιτευθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ² —εἰς σᾶς δὲ ἀρμόζει νὰ τοὺς τιμωρήσετε—δὲν βλέπω τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ τὰ λέγω σήμερον. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ τὰ λέγω καὶ χωρὶς νὰ θίξω τὰ ἰνωτέρω καὶ τὰ ὁποῖα καλύτερον εἶναι νὰ τὰ ἀκούσετε ὅλοι σας καὶ δυνατόν νὰ σᾶς φαίνωνται, ὡς Ἀθηναῖοι, ὡς μεγάλα προσβολαὶ εἰς βᾶρος ἐκείνου, ἂν θὰ ἠθέλατε νὰ κρίνετε ὀρθῶς, αὐτὰ θὰ προσπαθῆσω νὰ εἶπω. Τὸ νὰ ἀποκαλῆ λοιπὸν κανεῖς τὸν Φίλιππον ἐπίορκον καὶ ἄπιστον, χωρὶς νὰ δεικνύῃ ὅσα ἔχει κάμει οὗτος, αὐτὸ δύναται τις νὰ εἶπῃ δικαίως ὅτι εἶναι κακολογία ματαία. Τὸ νὰ τὰ ἐκθέτῃ ὅμως ὅλα ὅσα ἔκαμε μέχρι τοῦδε καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὅλα νὰ τὸν ἀποδεικνύῃ ὁποῖος εἶναι, τοῦτο καὶ λόγια ὀλίγη χρειάζεται καὶ διὰ δύο λόγους νομίζω ὅτι συμφέρει νὰ λεχθῆ. Δηλαδὴ καὶ διὰ νὰ ἀποδεικνύεται ἐκεῖνος μηδαμινός, πρῶτα μὲν εἶναι καὶ ἀλήθεια, καὶ διὰ νὰ ἴδουν ὅσοι προσβλέπουν τὸν Φίλιππον μὲ ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν ὡς κάποιον ἀκαταμάχητον, ὅτι ἔχει ἐξαντλήσει ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἠδέξῃθῃ καὶ ἔγινε μέγας ἐξαιπᾶτων πρότερον τοὺς ἄλλους καὶ ὅτι ἀκριβῶς τὰ πράγματα ἔχουν φθάσει δι' αὐτὸν εἰς τὸ τέλος των³.

Διότι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὡς Ἀθηναῖοι, θὰ ἐθεώρουν τὸν Φίλιππον πάρα πολὺ φοβερόν καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἐὰν ἔβλεπα ὅτι ἔχει μεγαλώσει μὲ πράξεις δικαίας. Τώρα ὅμως, παρατηρῶν καὶ ἐξετάζων (τὰ γεγονότα), εὐρίσκω ὅτι ἡμᾶς μὲν τοὺς ἀπλοικοὺς κατ' ἀρχάς, ὅταν μερικοὶ ἐξεδιώκων ἅπ' ἐδῶ τοὺς πρέσβεις τῶν Ὀλυνθίων, ποὺ ἠθέλαν νὰ συνεννοηθοῦν μαζί μας⁴, μᾶς ἐξεγέλισε μὲ τὸ νὰ μᾶς λέγῃ ὅτι θὰ μᾶς παραδώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ μηχανευόμενος τὸ περίφημον ἐκεῖνο μυστικόν, ποὺ ἦτο κάποτε εἰς τὰ στόματα ὄλων⁵. Τὴν δὲ φιλίαν τῶν Ὀλυνθίων τὴν ἐκέρδισε μετὰ ταῦτα, μὲ τὸ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ποτίδαιαν, ποὺ ἦτο ἰδική σας, καὶ τοὺς μὲν πρότερον συμμάχους του, σᾶς, νὰ ἀδικήσῃ, νὰ τὴν παραδώσῃ δὲ εἰς ἐκείνους. Τοὺς Θεσσαλοὺς ἐξ ἄλλου ἐδελέασε τώρα τελευταία μὲ τὸ νὰ τοὺς ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τοὺς παραδώσῃ τὴν Μαγνησίαν⁶ καὶ θὰ ἀναλάβῃ νὰ διεξαγάγῃ διὰ λογαριασμόν των τὸν Φωκικὸν πόλεμον. Γενικῶς δὲ δὲν ὑπάρχει

τοῦ Φιλίππου φήμας ὅτι καταλαμβάνων οὗτος τὴν Ἀμφίπολιν θὰ τὴν ἀπέδιδεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

6. Παρὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ Φίλιππος, καταλαβὼν τὴν πόλιν ταύτην—θεωρουμένην ὡς μίαν ἀπὸ τὰς κλείδας τῆς Ἑλλάδος—καὶ ἀντιλαμβανόμενος τὴν στρατηγικὴν σημασίαν της, ἤρχισε νὰ τὴν ὀχυρῶνῃ, ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ καὶ μόνιμον φρουράν.

- κικεν ἐκεῖνος τῶν αὐτῷ χρησαμένων· τὴν γὰρ ἐκάστων
 8 ἄνοιαν αἰεὶ τῶν ἀγνοούντων αὐτὸν ἐξαπατῶν καὶ προσ-
 λαμβάνων οὕτως ἠύξηθη. Ὡσπερ οὖν διὰ τούτων ἦρθη
 μέγας, ἡνίχ' ἕκαστοι συμφέρον αὐτὸν ἑαυτοῖς ζῶντό
 τι πράξειν, οὕτως ὀφείλει διὰ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ
 καθαιρεθῆναι πάλιν, ἐπειδὴ πάνθ' ἔνεχ' ἑαυτοῦ ποιῶν
 ἐξεληλεγκται. Καιροῦ μὲν δὴ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς
 τοῦτο πάρεστι Φιλίππῳ τὰ πράγματα· ἢ παρελθὼν τις
 ἐμοί, μᾶλλον δ' ὑμῖν, δειξάτω ἢ ὡς οὐκ ἀληθῆ ταῦτ'
 ἐγὼ λέγω ἢ ὡς οἱ τὰ πρῶτ' ἐξηπατημένοι τὰ λοιπὰ
 πιστεύουσιν, ἢ ὡς οἱ παρὰ τὴν αὐτῶν ἀξίαν δεδουλω-
 9 μένοι Θετταλοὶ νῦν οὐκ ἂν ἐλεύθεροι γένοιτ' ἄσμενοι.
 Καὶ μὴν εἴ τις ὑμῶν ταῦτα μὲν οὕτως ἔχειν ἠγεῖται,
 οἶεται δὲ βίᾳ καθέξειν αὐτὸν τὰ πράγματα τῷ τὰ χω-
 ρία καὶ λιμένας καὶ τὰ τοιαῦτα προειληφέναι, οὐκ ὀρ-
 θῶς οἶεται. Ὅταν μὲν γὰρ ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα
 συστῆ καὶ πᾶσι ταῦτά συμφέρῃ τοῖς μετέχουσι τοῦ πο-
 λέμου, καὶ συμπονεῖν καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς καὶ
 μένειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι· ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας καὶ
 10 πονηρίας τις ὡσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἢ πρώτη πρόφασις
 καὶ μικρὸν πταῖσμ' ἅπαντ' ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν. Οὐ
 γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικοῦντα
 καὶ ἐπιποροῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτή-
 σασθαι, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτ' εἰς μὲν ἅπαξ καὶ βραχὺν χρό-
 νον ἀντέχει, καὶ σφόδρα γ' ἦνθησεν ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν,
 ἂν τύχη, τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶται καὶ περὶ αὐτὰ καταβρεῖ.
 Ὡσπερ γὰρ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων
 τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατ' εἶναι δεῖ, οὕτω
 καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς
 καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι νῦν ἐν
 τοῖς πεπραγμένοις Φιλίππῳ.
- 11 Φημὶ δὴ δεῖν ἡμᾶς ἅμα τοῖς μὲν Ὀλυνθίοις βοηθεῖν,
 καὶ ὅπως τις λέγει κάλλιστα καὶ τάχιστα, οὕτως ἀρέ-
 σκει μοι· πρὸς δὲ Θετταλοὺς πρεσβείαν πέμπειν, ἢ τοὺς

1. Ἐξαπατῶν πάντα ἀφελῆ, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν ἐγνώριζε.
 2. Ἐὰν δὲ κανεῖς ἔχη ἀντίθετον γνώμην, ἅς περᾶση εἰς τὸ βῆμα.
 3. Χωρὶς γὰρ τὸ ἀναμένουν· παρὰ τὰς προσδοκίας τῶν.
 4. Ὅταν μία δύναμις συγκροτηθῆ ἀπὸ σύμπτωσιν καλῆς θε-
 λήσεως (διαθέσεως).
 5. Ἀρχαί ἢ ἐλαχίστη ἀποτυχία διὰ τὰ ὀρθωθῶν οἱ ὑπὸ τὸν ζυ-
 γὸν τοῦ Φιλίππου λαοὶ καὶ ἀνατρέψουν τὸ ἄρμα τοῦ Μακεδόνο (Weil).
 6. Αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ πράξεις.

κανείς ἐξ ἐκείνων πού ἦλθαν εἰς σχέσεις μαζί του τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη ἀπατήσει. Διότι ἐκμεταλλεύμενος πάντοτε τὴν ἀνοησίαν ἐκάστου ἀπὸ ἐκείνου πού τὸν ἀγνοοῦν καὶ ἐξαπατῶν αὐτὸν¹ καὶ λαμβάνων αὐτοὺς μὲ τὸ μέρος του, τοιοῦτοτρόπως ἠδύξήθη. Ὅπως λοιπὸν δι' αὐτὸν ἠδύξήθη καὶ ἔγινε μέγας, ἐφόσον εἰς ἕκαστος ἐνόμισεν ὅτι θὰ κάμῃ κάτι συμφέρον εἰς αὐτόν, ἔτσι ἀκριβῶς δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὀφείλει καὶ νὰ καταπέσῃ πάλιν, ἐπειδὴ ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ὅλα τὰ κάμνει χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του. Εἰς τοῦτο ἐπομένως τὸ σημεῖον ἔχουν φθάσει τὰ πράγματα σήμερον διὰ τὸν Φίλιππον. Εἶδεμὴ ἄς ἀναβῆ κανείς εἰς τὸ βῆμα² καὶ ἄς μοῦ δεῖξῃ, μᾶλλον δὲ εἰς σᾶς, ἢ ὅτι τὰ γεγονότα αὐτὰ πού λέγω δὲν εἶναι ἀληθῆ ἢ ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐξαπατηθῆ παλαιότερον, εἰς τὸ ἐξῆς θὰ δώσουν πίστιν εἰς αὐτὸν ἢ ὅτι οἱ Θεσσαλοί, πού ἔχουν ὑποδουλωθῆ παρὰ τὴν Ἀσίαν των³, τώρα δὲν θὰ ἦσαν εὐχαριστημένοι νὰ γίνουν ἐλεύθεροι.

Ἐὰν ἐν τούτοις κανείς ἀπὸ σᾶς φρονῇ ὅτι ἔτσι ἔχουν αὐτὰ τὰ πράγματα, νομίζῃ δὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ συγκρατήσῃ διὰ τῆς βίας τὴν δύναμιν πού διαθέτει, ἐπειδὴ ἔχει προκαταλάβῃ τὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ τοὺς λιμένας καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν σκέπτεται ὀρθῶς. Διότι ὅταν μὲν μία συμμαχία προέλθῃ ἀπὸ ἀμοιβαίαν ἀγάπην⁴ καὶ ἔχουν τὰ ἴδια συμφέροντα ὅλοι οἱ μετέχοντες τοῦ πολέμου, τότε δέχονται οἱ ἄνθρωποι νὰ συμμερίζωνται τοὺς κόπους καὶ νὰ ὑπομένουν τὰς συμφορὰς καὶ νὰ μένουν πιστοί. Ὅταν ὅμως γίνῃ κανείς ἰσχυρὸς μὲ πλεονεξίαν καὶ κακίαν, ὅπως αὐτός, τότε ἡ πρώτη τυχοῦσα ἀφορμὴ καὶ ἡ παραμικρὰ ἀποτυχία τὰ ἀνατρέπει ὅλα καὶ τὰ διασκορπίζει⁵. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅχι δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ ἀποκτήσῃ κανείς σταθερὰν δύναμιν μὲ ἀδικίας, ἐπιπορίας καὶ ψεῖδη. Ἄλλ' ἢ ἀποκτηθεῖσα μὲ τοιαῦτα μέσα δύναμις διὰ μίαν μὲν φορὰν καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἀντέχει, καὶ μάλιστα ἀκμάζει πολὺ στηριζομένη εἰς τὰς ἐλπίδας, ἂν τὴν εὐνοήσῃ καὶ ἡ τύχη, μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ξεσκεπάζεται καὶ ὅλα καταρρέουν γύρω της. Διότι νομίζω ὅτι, ὅπως τὰ κάτω μέρη μᾶς οἰκίας, ἐνὸς πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρότατα, τοιοῦτοτρόπως καὶ τῶν πολιτικῶν πράξεων αἱ ἀφετηρία καὶ αἱ βάσεις⁶ πρέπει νὰ εἶναι εὐκρινεῖς καὶ δίκαιαι. Τοῦτο ὅμως δὲν ὑπάρχει τώρα εἰς ὅσα ἔχει κάμει ὁ Φίλιππος.

Λέγω λοιπὸν ὅτι πρέπει συγχρόνως εἰς μὲν τοὺς Ὀλυνθίους νὰ στείλετε βοήθειαν—καὶ ὅταν προτείνῃ κανείς ἄριστον καὶ τάχιστον τρόπον βοηθείας, τὸν προτιμῶ—, πρὸς δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς νὰ στείλετε πρέσβεις, οἱ ὁποῖοι εἰς ἄλλους μὲν νὰ

- μὲν διδάξει ταῦτα, τοὺς δὲ παροξυνεῖ· καὶ γὰρ νῦν εἰσὶν ἐψηφισμένοι Παγασὰς ἀπαιτεῖν καὶ περὶ Μαγνησίας
- 12 λόγους ποιεῖσθαι. Σκοπεῖσθε μέντοι τοῦτο, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅπως μὴ λόγους ἔροῦσι μόνον οἱ παρ' ἡμῶν πρέσβεις, ἀλλὰ καὶ ἔργον τι δεικνύειν ἔξουσιν, ἐξεληλυθότων ὑμῶν ἀξίως τῆς πόλεως καὶ δυνάμεων ἐπὶ τοῖς πράγμασιν· ὡς ἅπας μὲν λόγος, ἂν ἀπῆ τὰ πράγματα, μάταιόν τι φαίνεται καὶ κενόν, μάλιστα δ' ὁ παρὰ τῆς ἡμετέρας πόλεως· ὅσῳ γὰρ ἐτοιμώτατ' αὐτῷ δοκοῦμεν χρῆσθαι, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀπιστοῦσι πάντες αὐτῷ.
- 13 Πολλὴν δὴ τὴν μετάστασιν καὶ μεγάλην δεικτέον τὴν μεταβολὴν, εἰσφέροντας, ἐξιόντας, ἅπαντα ποιοῦντας ἐτοιμῶς, εἴπερ τις ὑμῖν προσέξει τὸν νοῦν. Κἂν ταῦτ' ἐθελήσῃθ' ὡς προσήκει καὶ δὴ περαίνειν, οὐ μόνον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ συμμαχικὰ ἀσθενῶς καὶ ἀπίστως ἔχοντα φανήσεται Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς καὶ δυνάμεως κακῶς ἔχοντ' ἐξελεγχθήσεται.
- 14 Ὅλως μὲν γὰρ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις καὶ ἀρχὴ ἐν μὲν προσθήκῃ μερὶς ἐστὶ τις οὐ μικρά, οἷον ὑπῆρξέ ποθ' ὑμῖν ἐπὶ Τιμοθέου πρὸς Ὀλυνθίους· πάλιν αὖ πρὸς Ποτιδαίαν Ὀλυνθίους ἐφάνη τι τοῦτο συναμφοτέρον· νυνὶ δὲ Θετταλοῖς νοσοῦσι καὶ τεταραγμένοις ἐπὶ τὴν τυραννικὴν οἰκίαν ἐβόηθησεν· καὶ ὅποι τις ἂν, οἶμαι, προσθῆ κἂν μικρὰν δύναμιν, πάντ' ὠφελεῖ· αὐτὴ δὲ
- 15 καθ' αὐτὴν ἀσθενῆς καὶ πολλῶν κακῶν ἐστὶ μεστή. Καὶ γὰρ οὗτος ἅπασιν τούτοις οἷς ἂν τις μέγαν αὐτὸν ἠγήσαιο, τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς στρατείαις, ἔτ' ἐπισφαλεστέραν ἢ ὑπῆρχε φύσει κατεσκεύακεν ἑαυτῷ. Μὴ γὰρ οἴεσθε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς Φιλίππον τε χαίρειν καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἀλλ' ὁ μὲν δόξης ἐπιθυ-

1. Ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Δημοσθένους ἐπεξηγῶν τὸ χωρίον τοῦτο λέγει: «Εἰς δύο γὰρ μερίζει τοὺς Θετταλοὺς, εἰς ἀγνοοῦντας τὸν Φίλιππον, καὶ εἰδότας μὲν, δεδιότας δέ».

2. Ὅτι ἠλλάξατε πολὺ καὶ μετεβλήθητε μεγάλως.

3. Προσθήκη μερὶς SFB· προσθήκης μερὶς Vulg.

4. Τῷ 364 π. Χ. ὁ Ἀθηναῖος οὗτος στρατηγὸς διεξήγαγε, μετὰ τοῦ Περδίκκα τῆς Μακεδονίας, πόλεμον κατὰ τῆς Ὀλυνθιακῆς ὁμοσπονδίας, καταλαβὼν τὴν Τορώνην, τὴν Ποτιδαίαν καὶ ἄλλας ἀκόμῃ πόλεις.

5. Ὑπάρχουν καὶ γραφαί: νοσοῦσι καὶ στασιάζουσι Ὡ· στασιάζουσι καὶ τεταραγμένοις SB.

6. Οἱ τύραννοι τῶν Φερῶν Λυκόφρων καὶ Πειθόλας εἶχον δεσπόσει τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ τι διάστημα.

ἀναγγεῖλουν αὐτά, ἄλλους δὲ νὰ τοὺς ἐξερεθίσουν¹. Διότι ἔχουν λάβει ἤδη ἀπόφασιν νὰ τοῦ ζητήσουν τὰς Παιαγάσας καὶ νὰ κάμουν διαπραγματεύσεις διὰ τὴν Μαγνησίαν. Προσέξατε ὅμως τοῦτο, ὦ Ἀθηναῖοι, πῶς δηλαδὴ οἱ πρέσβεις ποὺ θὰ σταλοῦν ἐκ μέρους μας δὲν θὰ εἶπουν μόνον λόγια, ἀλλὰ θὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν καὶ κάποιον ἔργον, ὅτι ἔχετε ἐκστρατεύσει π.χ. κατὰ τὸν τρόπον ἀντάξιον τῆς πόλεώς μας, καὶ ὅτι εὐρίσκεσθε εἰς τὸν τόπον ὅπου διεξάγεται ὁ πόλεμος. Διότι τὰ λόγια ὅλα, ὅταν λείπουν τὰ ἔργα, φαίνονται ὡς κᾶτι μάταιον καὶ ἀνωφελὲς πρᾶγμα, πρὸ πάντων δὲ ὅταν προέρχονται ἀπὸ τὴν πόλιν μας. Πράγματι ὅσον προθυμότερον φαινόμεθα ὅτι κάμνομεν χρῆσιν αὐτῶν, τόσον περισσότερον δυσπιστοῦν ὄλοι εἰς αὐτόν. Πρέπει λοιπὸν νὰ δείξετε πολλὴν ἀλλαγὴν καὶ μεγάλην μεταβολήν², συνεισφέροντες χρήματα, ἐκστρατεύοντες καὶ κάμνοντες ὅλα ἐν γένει προθύμως, εἰάν βεβαίως θέλετε νὰ σᾶς δίδῃ κανεὶς προσοχὴν. Καὶ ἂν τὰ θελήσετε αὐτά, ὅπως πρέπει, καὶ μάλιστα τὰ ἐκτελέσετε ἀμέσως, τότε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὄχι μόνον αἱ συμμαχίαι τοῦ Φιλίππου θὰ φανοῦν ὅτι εἶναι ἀσθενεῖς καὶ ἀσταθεῖς πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ προσωπικόν του βασιλείου καὶ ἡ ἰδιαιτέρα δυνάμεις του θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν.

Διότι γενικῶς μὲν ἡ δυνάμεις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ὅταν προστίθεται³ εἰς μίαν ἄλλην εἶναι βοήθεια ὄχι ἀσήμαντος, ὅπως π.χ. ὑπῆρξε κάποτε εἰς σᾶς ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Τιμοθέου ἐναντίον τῶν Ὀλυνθίων⁴. Ἐπειτα πάλιν ἐναντίον τῆς Ποτιδαίας ἡ δυνάμεις αὕτη συνηνωμένη ἐδείχθη κᾶτι εἰς τοὺς Ὀλυνθίους. Τώρα τελευταῖα δὲ εἰς τοὺς Θεσσαλοῦς, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς ἐμφυλίους στάσεις καὶ εἶχαν περιέλθει εἰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς⁵, παρέσχε βοήθειαν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς οἰκογενείας τῶν τυράννων⁶. Καὶ γενικῶς νομίζω ὅπου καὶ ἂν προσθήσῃ κανεὶς ἕστω καὶ μικρὰν δυνάμειν πάντα ὠφελεῖ. Μόνη τῆς⁷ ὅμως εἶναι ἀσθενῆς καὶ πλήρης πολλῶν κακῶν. Καθόσον μάλιστα οὗτος μὲ ὅλα αὐτά, διὰ τὰ ὅποια θὰ τὸν ἐθεώρει κανεὶς μέγαν, δηλαδὴ μὲ τοὺς πολέμους του καὶ τὰς ἐκστρατείας του, τὴν ἔκαμε πρὸς ζημίαν του ἀκόμη ἀσθενεστέραν ἀπὸ ὅτι ἦτο ἐκ φύσεως. Διότι μὴ νομίζετε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ οἱ ὑπήκοοί του εὐρίσκουν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ ἴδια πράγματα⁸. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἐπιθυμεῖ δόξαν καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν αὐτῆς ἔχει

7. Αὕτη καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένη ἡ δυνάμεις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

8. Ὅτι τοὺς εὐχαριστοῦν τὰ ἴδια πράγματα ὅτι συμφωνοῦν δηλαδὴ βασιλεὺς καὶ ὑπήκοοί του. Ὑπαινιγμὸς εἰς διάστασιν ἀντιλήψεων μεταξὺ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων.

- μεῖ καὶ τοῦτ' ἐζήλωκε καὶ προήρηται πράττων καὶ κινδυνεύων, ἂν συμβῆ τι, παθεῖν, τὴν τοῦ διαπράξασθαι ταῦθ' ἄμηδεις πώποτε ἄλλος Μακεδόνων βασιλεὺς δόξαν ἀντὶ τοῦ ζῆν ἀσφαλῶς ἡρημένους· τοῖς δὲ τῆς μὲν φιλοτιμίας τῆς ἀπὸ τούτων οὐ μέτεστι, κοπιόμενοι δ' αἰεὶ ταῖς στρατείαις ταύταις ταῖς ἄνω κάτω λυποῦνται καὶ συνεχῶς ταλαιπωροῦσιν, οὗτ' ἐπὶ τοῖς ἔργοις οὗτ' ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἰδίους ἐώμενοι διατρίβειν, οὐθ' ὄσ' ἂν ποιήσωσιν οὕτως ὅπως ἂν δύνωνται, ταῦτ' ἔχοντες διαθέσθαι, κεκλειμένων τῶν ἐμπορίων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ διὰ τὸν πόλεμον.
- 17 Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ Μακεδόνων πῶς ἔχουσι Φιλίππῳ, ἐκ τούτων ἂν τις σκέψαιτ' οὐ χαλεπῶς· οἱ δὲ θεῖη περὶ αὐτὸν ὄντες ξένοι καὶ πεζέταιροι δόξαν μὲν ἔχουσιν ὡς εἰσὶ θαυμαστοὶ καὶ συγκεκροτημένοι τὰ τοῦ πολέμου· ὡς δ' ἐγὼ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ γεγεννημένων τινὸς ἦκουον, ἀνδρὸς οὐδαμῶς οἴου τε ψευδεσθαι,
- 18 οὐδένων εἰσὶ βελτίους. Εἰ μὲν γάρ τις ἀνὴρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς οἷος ἔμπειρος πολέμου καὶ ἀγώνων, τούτους μὲν φιλοτιμία πάντας ἀπαθεῖν αὐτὸν ἔφη, βουλόμενον πάνθ' αὐτοῦ δοκεῖν εἶναι τὰ ἔργα—πρὸς γὰρ αὐτὸ τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν φύσιν ἀνυπέρβλητον εἶναι—· εἰ δὲ τις σώφρων ἢ δίκαιος ἄλλως, τὴν καθ' ἡμέραν ἀκрасίαν τοῦ βίου καὶ μέθην καὶ κορδακισμοὺς οὐ δυνάμενος φέρειν, παρεῶσθαι καὶ ἐν οὐδενός εἶναι μέρος τὸν τοιοῦτον.
- 19 Λοιποὺς δὴ περὶ αὐτὸν εἶναι ληστὰς καὶ κόλακας καὶ τοιοῦτους ἀνθρώπους οἷους μεθυσθέντας ὀρχεῖσθαι τοιαῦτ' οἷ' ἐγὼ νῦν ὀκνῶ πρὸς ὑμᾶς ὀνομάσαι Δῆλον δ' ὅτι ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ· καὶ γὰρ οὐς ἐνθένδε πάντες

1. Ἀποβλέπει νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν.

2. Οἱ ὑπήκοοι τοῦ δὲν συμμαρτυροῦνται τὴν φιλοδοξίαν τοῦ.

3. Οὔτε δύνανται νὰ πωλήσουν τὰ προϊόντα τῶν (Weil) στεροῦνται τῶν μέσων νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτοβούλως, ὅτι δύνανται νὰ κερδίσουν (Croiset).

4. Τὸ ποιήσωσιν ἔχει τὴν ἐννοίαν γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀντὶ αὐτοῦ, εὐρισκομένου εἰς τὰ χειρόγραφα SFB, ἡ βουλγάτα ἔχει: πορίσωσιν.

5. Ἡ μόνιμος ἐξ ἐκλεκτῶν Μακεδόνων πεζῶν σωματοφυλακῆ τοῦ Φιλίππου. Κατὰ τὸ λεξικὸν Ἀρσποκρατίωνος, οἱ πεζέταιροι ἦσαν λοχαγοί, δεκαδάραχοι κλπ. τοῦ στρατοῦ.

6. Ἀρτίως ἡσκημένοι εἰς τὴν πολεμικὴν πειθαρχίαν.

7. Δὲν ἀξίζουσι περισσότερον ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλον στρατόν. Δὲν ὑπερτεροῦν κανενός.

κατευθύνει τὸν ζήλόν του¹ καὶ εἶναι ἀποφασισμένος πράττων καὶ κινδυνεύων νὰ πάθῃ ὅτι καὶ ἂν φέρῃ ἡ τύχη, ἐπειδὴ ἐπρότιμησε τὴν δόξαν τοῦ νὰ κατορθώσῃ ὅσα δὲν ἐπέτυχε κανεὶς ἕως τώρα βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ἀντὶ νὰ διάγῃ ζωὴν ἡσυχον καὶ ἀσφαλῆ. Ἐκεῖνοι ὁμῶς εἰς μὲν τὴν δόξαν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ ὅλα αὐτά, δὲν μετέχουν², καταπονούμενοι δὲ πάντοτε μὲ αὐτὰς τὰς ἄνω-κάτω ἐκστρατείας στενοχωροῦνται καὶ συνεχῶς ταλαιπωροῦνται, διότι οὔτε εἰς τὰς γεωργικὰς τῶν ἐργασίας οὔτε εἰς τὰς ἄλλας ἰδιωτικὰς τῶν ὑποθέσεις τοὺς ἀφήνει νὰ καταγίνωνται, οὔτε μποροῦν νὰ τὰ διαθέσουν ὅπως θέλουν³, ὅσα προιόντα καὶ ἂν ἔχουν⁴, ἐπειδὴ εἶναι ἀποκεκλισμένοι ἔνεκα τοῦ πολέμου οἱ ἐμπορικὸι λιμένες ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὴν χώραν τῶν.

Πῶς λοιπὸν διάκεινται πρὸς τὸν Φίλιππον οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας δύναται κανεὶς νὰ τὸ συμπεράνῃ εὐκόλα ἀπὸ αὐτά. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς πεζεταίρους⁵ ποὺ τὸν περιστοιχίζουσιν, ἔχουν μὲν φήμην ὅτι εἶναι διήθεν ἀξιοθαύμαστοι καὶ τελείως γυμνασμένοι εἰς τὰ πολεμικά⁶. Ἄλλ' ὅπως ἤκουσα ἀπὸ κάποιον ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔχουν διατρίψει εἰς τὸ ἔσωτερικὸν αὐτῆς τῆς χώρας, ὁ ὁλοῦτος δὲν εἶναι καθόλου ἄνθρωπος νὰ ψευδεται, ἀπὸ κανένα ἄλλον στρατὸν δὲν εἶναι καλύτεροι⁷. Διότι ἐὰν μὲν μεταξὺ αὐτῶν εἶναι κανεὶς ὁπωσδήποτε ἔμπειρος πολέμου καὶ πολεμικῶν ἀγώνων, τούτους μὲν ὅλους, μὴ ἔλεγεν ὅτι ἀπὸ φιλοδοξίαν αὐτὸς τοὺς ἀπομακρύνει, ἐπειδὴ θέλει ὅλα τὰ κατορθώματα νὰ φαίνωνται ὅτι εἶναι ἰδικά του⁸. — Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἔχει ὄρια— Ἄν δὲ κανεὶς εἶναι σώφρων καὶ χρηστός ἐν γένει, δηλαδὴ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ τὴν καθημερινὴν ἀκολασίαν τοῦ βίου καὶ τὴν μέθην καὶ τοὺς ἀσέμνους χοροὺς⁹, αὐτὸς παραγκωνίζεται καὶ δὲν λαμβάνεται καθόλου ὑπ' ὄψιν.

Κατόπιν τούτου, περίξ αὐτοῦ ὑπολείπονται¹⁰ λησταὶ καὶ κόλακες καὶ ἄνθρωποι τέτοιοι, ὥστε ἅμα μεθύσουν εἶναι ἱκανοὶ νὰ χορεύουσιν τέτοιους χοροὺς, τοὺς ὁποίους ἐγὼ διστάζω νὰ σᾶς τοὺς περιγράψω αὐτὴν τὴν στιγμήν. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθινά. Διότι καὶ ὅσους ἔδιωχσαν ὅλοι ἀπ' ἐδῶ¹¹,

8. Ὅτι προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν καὶ μόνον. Ὅτι τὰ ἔκαμνεν ὅλα αὐτὸς.

9. Καὶ αὐτὸς ὁ θαυμαστῆς τοῦ Φιλίππου Θεόπομπος ἐστιγμάτισε τὰ ἦθη τοῦ ἡγεμόνος τούτου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Βλ. χωρίον αὐτοῦ ἐν Ἀθηναίοις V, σ. 260 B: «Ἦν δὲ (Φίλιππος) καὶ βωμολόχος καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν μεθυσκόμενος...». Πρβλ. Πολυβίου VIII, 11.

10. Πάντα ταῦτα λέγει ὁ ἐκ Μακεδονίας ἐλθὼν συνομιλητῆς τοῦ Δημοσθένους.

11. Ἀπεδιώκοντο οὗτοι ὄχι δι' ἐξορίας ἀλλὰ κοινῇ περιφρονήσει τῶν πολιτῶν,

- ἀπήλαυον ὡς πολὺ τῶν θαυματοποιῶν ἀσελγεστέρουσ
 ὄντας, Καλλίαν ἐκείνον τὸν δημόσιον καὶ τοιοῦτους
 ἀνθρώπους, μίμους γελοίων καὶ ποιητὰς αἰσχροῶν
 ἀσμάτων, ὧν εἰς τοὺς συνόντας ποιοῦσιν εἵνεκα τοῦ
 20 γελασθῆναι, τούτους ἀγαπᾷ καὶ περὶ αὐτὸν ἔχει. Καί-
 τοι ταῦτα, καὶ εἰ μικρὰ τις ἡγείται, μεγάλ', ὧ ἄνδρες
 Ἐθναῖοι, δειγμάτων τῆς ἐκείνου γνώμης καὶ κακοδαι-
 μονίας ἐστὶ τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Ἄλλ', οἶμαι, νῦν μὲν
 ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν· αἱ γὰρ εὐπραξίαι δει-
 ναὶ συγκρούσαι τὰ τοιαῦτ' ὄνειδῃ· εἰ δέ τι πταίσει, τότ'
 ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται. Δοκεῖ δ' ἔμοιγ', ὧ
 21 ἄνδρες Ἐθναῖοι, δεῖξιν οὐκ εἰς μακρὰν, ἂν οἱ τε θεοὶ
 θέλωσι καὶ ἡμεῖς βούλησθε. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς σώ-
 μασι, τέως μὲν ἂν ἐρρώμενος ἦ τις, οὐδὲν ἐπαισθά-
 νεται, ἐπὶ δ' ἀρρώστημά τι συμβῆ, πάντα κινεῖται,
 κἂν ῥῆγμα κἂν στρέμμα κἂν ἄλλο τι τῶν ὑπαρχόντων
 σαθρὸν ἦ, οὕτω καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν τυρράνων,
 ἕως μὲν ἂν ἕξω πολεμῶσιν, ἀφανῆ τὰ κακὰ τοῖς πολ-
 λοῖς ἐστίν, ἐπειδὴ δ' ὁμορος πόλεμος συμπλακῆ, πάντ'
 ἐπόησεν ἐκδηλα.
- 22 Εἰ δέ τις ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἐθναῖοι, τὸν Φίλιππον
 εὐτυχοῦνθ' ὄρων, ταύτη φοβερὸν προσπολεμησαὶ νομί-
 ζει, σώφρονος μὲν ἀνθρώπου λογισμῶ χρηταί· μεγάλη
 γὰρ ῥοπή, μᾶλλον δὲ τὸ ὄλον ἢ τύχη παρὰ πάντ' ἐστὶ τὰ
 τῶν ἀνθρώπων πράγματα· οὐ μὴν ἄλλ' ἔγωγε, εἴ τις αἴρε-
 σὶν μοι δοίῃ, τὴν τῆς ἡμετέρας πόλεως τύχην ἂν ἐλοί-
 μην, ἐθελόντων ἃ προσήκει ποιεῖν ὑμῶν αὐτῶν καὶ
 κατὰ μικρὸν, ἦ τὴν ἐκείνου· πολὺ γὰρ πλείους ἀφορμὰς
 εἰς τὸ τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὐνοίαν ὄρω ὑμῖν ἐνούσας
- 23 ἢ κείνω. Ἄλλ', οἶμαι, καθήμεθ' οὐδὲν ποιῶντες· οὐκ
 ἐνὶ δ' αὐτὸν ἀργοῦντ' οὐδὲ τοῖς φίλοις ἐπιτάττειν ὑπὲρ
 αὐτοῦ τι ποιεῖν, μὴ τί γε διὰ τοῖς θεοῖς. Οὐ δὴ θαυμα-
 στὸν ἐστὶν εἰ στρατευόμενος καὶ πονῶν ἐκεῖνος αὐτός
 καὶ παρῶν ἐφ' ἅπασιν καὶ μῆτε καιρὸν μὲθ' ὧραν πα-
 ραλείπων ἡμῶν μελλόντων καὶ ψηφιζομένων καὶ πυν-
 θανομένων περιγίγνεται. Οὐδὲ θαυμάζω τοῦτ' ἐγώ.
 τούναντίον γὰρ ἂν ἦν θαυμαστόν, εἰ μὴδὲν ποιῶντες

1. Ὁ Καλλίας οὗτος εἶναι ἀγνωστὸς ἄλλοθεν.

2. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον ὁ Φίλιππος ἠρέσκετο πράγματι εἰς τὰ
 χονδροειδῆ ἄστυα.

3. Ὅλα τίθενται εἰς κίνησιν· ὅλα παρουσιάζονται.

4. Φοβερὸν διὰ τὰ πολέμησιν κανεὶς ἐναντίον του.

5. Εἰς τὸ πυνθανομένων ὁ Weil προσθέτει: εἴ τι λέγεται
 νεώτερον.

ἐπειδὴ ἦσαν αἰσχροτέροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγύρτας, ὅπως ἐκείνον τὸν Καλλίαν, τὸν δημόσιον δοῦλον¹, καὶ τοιοῦτους ἀνθρώπους, γελωτοποιούς καὶ ποιητὰς αἰσchrῶν ἱσμάτων, τὰ ὅποια συνθέτουν δι' ὅσους πηγαίνουν εἰς συναναστροφῶς διὰ τὰ προκαλῆται γέλωσ, αὐτοὺς ἀγαπᾶ καὶ τοὺς ἔχει γύρω του². Αὐτὰ βέβαια, καὶ ἂν κανεῖς τὰ θεωρῆ μικρὰ πράγματα, εἶναι μεγάλα ἀποδείξεις τῆς διανοίας του, ὡς Ἀθηναῖοι, καὶ τῆς φρενοπαθείας του δι' ὅσους σκέπτονται ὀρθῶς. Ἀλλά, νομίζω, τώρα μὲν τὰ σκαπάζουν αὐτὰ αἱ ἐπιτυχίαι του. Διότι αἱ εὐτυχίαι εἶναι φοβεραι εἰς τὸ νὰ συγκαλύπτουν τὰ τοιαῦτα αἴσχη. Ἐὰν ὅμως πάθῃ κανὲν ἀτύχημα, τότε ὄλαι του αἱ ἀσχημίαι θὰ καταδειχθοῦν λεπτομερῶς. Μοῦ φαίνεται δέ, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, ὡς Ἀθηναῖοι, ὅτι αὐτὸ θὰ φανῆ ὄχι μετὰ παρέλευσιν μακροῦ χρόνου, ἐὰν εὐδοκήσοι οἱ θεοὶ καὶ τὸ θελήσει καὶ σεῖς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ σώματα, ἐφόσον μὲν κανεῖς εἶναι γερός, δὲν αἰσθάνεται τίποτε εἰς τὸν ἑαυτὸν του· ὅταν ὅμως τοῦ συμβῆ καμμιὰ ἀσθένεια, ὄλα ἐμφανίζονται³, εἴτε κανὲν κάταγμα εἴτε καμμιὰ ἐξάρθρωσις εἴτε τίποτε ἄλλο σαθρὸν ὑπάρχει, ὅτιδήποτε καὶ ἂν εἴναι. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς πόλεις καὶ τοὺς τυράννους. Ἐφ' ὅσον μὲν διεξάγουν πολέμους ἔξω τῆς χώρας των, τὰ κακὰ εἶναι ἀφανῆ εἰς τοὺς πολλούς, ὅταν ὅμως ἐμπλακοῦν εἰς πόλεμον πρὸς γειτόνας των, τὰ φέροι ὄλα εἰς φῶς.

Ἐὰν δὲ κανεῖς ἀπὸ σᾶς, ὡς Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ βλέπει τὸν Φίλιππον νὰ εὐτυχεῖ, τὸν θεωρῆ διὰ τοῦτο φοβερὸν ἀντίπαλον⁴, αὐτὸς βεβαίως σκέπτεται ὡς φρόνιμος ἄνθρωπος. Διότι εἶναι μεγάλη ἡ ἐπιρροή τῆς τύχης, ἢ μᾶλλον εἶναι τὸ πᾶν εἰς ὄλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐν τοῖτοις ὅμως ἐγώ, ἐὰν κανεῖς μοῦ ἐπρότεινε νὰ ἐκλέξω, θὰ ἐπροτίμων τὴν τύχην τῆς ἰδικῆς μας πόλεως ἀπὸ τὴν τύχην τὴν ἰδικήν του, ἂν θὰ ἠθέλατε σεῖς μόνοι σας νὰ κάμειτε ἐκεῖνα ποῦ πρέπει, ἔστω καὶ ὀλίγον· διότι βλέπω ὅτι-σεῖς ἔχετε πολὺ περισσοτέρους λόγους ἀπὸ ἐκείνον διὰ νὰ ἀπολαύετε τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν. Ἀλλά, νομίζω, καθήμεθα χωρὶς νὰ κάμνωμεν τίποτε· δὲν εἶναι δὲ δυνατόν, ὅταν κανεῖς κάθεται ὁ ἴδιος ἀργός, οὔτε τοὺς φίλους του νὰ διατάσῃ νὰ κάμνουν κάτι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον βεβαίως τοὺς θεούς. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον ἂν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἐκστρατεύων καὶ κοπιᾶζων ὁ ἴδιος προσωπικῶς καὶ παρευρισκόμενος εἰς ὄλα καὶ μὴ παραλείπων οὔτε καμμιάν εὐκαιρίαν οὔτε καμμιάν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, ὑπερισχῆ ἡμῶν ποῦ ἀναβάλλομεν διαρκῶς, μόνον ἀποφάσεις δὲ λαμβάνομεν καὶ περιοριζόμεθα εἰς τὸ νὰ ζητοῦμεν πληροφῶριαν⁵. Οὔτε παραξενεύομαι ἐγὼ δι' αὐτό· διότι τὸ ἀντίθετον θὰ ἦτο παράδοξον, ἐὰν δηλαδὴ ἡμεῖς, ἐνῶ δὲν

ἡμεῖς ὧν τοῖς πολέμοισι προσήκει τοῦ πάντα ποιούν-
τος περιημεν.

- 24 'Αλλ' ἐκεῖνο θαυμάζω, εἰ Λακεδαιμονίοις μὲν ποτ',
ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων ἀν-
τήρατε, καὶ πόλλ' ἰδίᾳ πλεονεκτῆσαι πολλάκις ὑμῖν
ἔξόν οὐκ ἠθελήσατε, ἀλλ' ἴν' οἱ ἄλλοι τύχῃσι τῶν δι-
καίων, τὰ ὑμέτερ' αὐτῶν ἀνηλίσκετ' εἰσφέροντες καὶ
προυκινδυνεύετε στρατευόμενοι, νυνὶ δ' ὀκνεῖτ' ἐξιέναι
καὶ μέλλετ' εἰσφέρειν ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων αὐτῶν κτη-
μάτων, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους σεσώκατε πολλάκις πάν-
τας καὶ καθ' ἓν αὐτῶν ἕκαστον ἐν μέρει, τὰ δ' ὑμέτερ'
25 αὐτῶν ἀπολωλεκότες κάθησθε. Ταῦτα θαυμάζω, καὶ ἔτι
πρὸς τούτοις, εἰ μηδεὶς ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δύ-
ναται λογίσασθαι πόσον πολεμεῖτε χρόνον Φιλίππῳ
καὶ τί ποιούντων ὑμῶν ὁ χρόνος διελήλυθεν οὗτος.
ἴστε γὰρ δὴ που τοῦθ', ὅτι μελλόντων αὐτῶν, ἐτέρους
τινάς ἐλπίζόντων πράξειν, αἰτιωμένων ἀλλήλους, κρι-
νόντων, πάλιν ἐλπίζόντων, σχεδὸν ταῦθ' ἄπερ νυνὶ ποι-
ούντων, ἅπας ὁ χρόνος διελήλυθεν. Εἴθ' οὕτως ἀγνω-
26 μόνως ἔχετ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε δι' ὧν ἐκ χρη-
στῶν φαῦλα τὰ πράγματα τῆς πόλεως γέγονεν, διὰ
τούτων ἐλπίζετε τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκ φαύλων αὐτὰ
χρηστά γενήσεσθαι; Ἀλλ' οὐτ' εὐλογον οὐτ' ἔχον ἐστί
φύσιν τοῦτο γὰρ πολὺ γὰρ ῥᾶον ἔχοντας φυλάττειν ἢ
κτῆσασθαι πάντα πέφυκεν. Νῦν δ' ὅτι μὲν φυλάξομεν,
οὐδέν ἐσθ' ὑπὸ τοῦ πολέμου λοιπὸν τῶν πρότερον, κτῆ-
σασθαι δὲ δεῖ. Αὐτῶν οὖν ἡμῶν ἔργον τοῦτ' ἤδη.
27 Φημί δὴ δεῖν εἰσφέρειν χρήματα, αὐτοὺς ἐξιέναι προ-
θύμως, μηδέν' αἰτιᾶσθαι πρὶν ἂν τῶν πραγμάτων κρα-
τήσητε, τηνικαῦτα δ' ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων κρίναντας

1. Ἐλάβατε τὰ ὄπλα καὶ ἐκάματε πόλεμον. Εἶναι ἀγνωστον ἂν ὁ ρήτωρ ἐννοῇ τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον τοῦ 378 ἢ τὸν Κορινθιακὸν τοῦ 395.

2. Ὑπαινίσσεται ἴσως τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην.

3. Ὑπὲρ τῶν πόλεων τὰς ὁποίας ἀπόλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι διαρκούντος τοῦ πολέμου.

4. Σεῖς ἀδρανεῖτε, σταυρώνετε τὰ χέρια.

5. Θὰ ἐπραττον ὅτι ἐπρεπε γὰρ κάμνετε σεῖς.

6. Τὸν αὐτὸν συλλογισμόν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Δημοσθένης καὶ εἰς τὸν *Ἀφελιππικόν*, 2. Ἐκεῖ ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἀθηναίους, ἐδῶ προβαίνει εἰς σοβαρὰν προειδοποίησιν πρὸς αὐτούς.

7. Οἱ σχολιασταὶ μνημονεύουσιν παραπλησίαν σκέψιν τοῦ Θου-

κάμνομεν τίποτε ἀπὸ ὅσα πρέπει νὰ κάμνουν οἱ διεξάγοντες πόλεμον, ὑπερισχύαμεν ἐκείνου πού τὰ κάμνει ὅλα.

Τὸ ἐξῆς ὁμοῦ εὐρίσκω παράδοξον: ὅτι ἐναντίον μὲν τῶν Λακεδαιμονίων ἐξηγέρθητε κάποτε, ὡς Ἀθηναῖοι, πρὸς προάσπισιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων¹, καὶ ἐνῶ ἦτο δυνατόν πολλάκις νὰ καρπωθῆτε πολλὰς ἰδιαιτέρας ὠφελείας, ἐν τούτοις δὲν τὸ ἠθελήσατε. Τοῦναντίον, διὰ τὰ εὗρουν οἱ ἄλλοι τὸ δίκαιόν των, ἐξωδεύατε τὰ ἰδικὰ σας χρήματα συνεισφέροντες καὶ διεκινδυνεύετε πρῶτοι εἰς τὰς μάχας² ἐκστρατεύοντες οἱ ἴδιοι, τώρα δὲ βαρύνεσθε νὰ ἐκστρατεύετε καὶ ὅλο ἀναβάλλετε νὰ συνεισφέρετε ὑπὲρ τῶν ἰδικῶν σας κτήσεων³. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους (Ἕλληνας) τοὺς ἔχετε σώσει πολλάκις ὅλους μαζί καὶ χωριστὰ ἰὸν καθένα ἐξ αὐτῶν μὲ τὴν σειράν, ἐνῶ δὲ ἔχετε χάσει τὰς ἰδικὰς σας κτήσεις, σεις κάθεσθε⁴. Δι' αὐτὰ παραξενεύομαι, πρὸς τούτοις δὲ ἀκόμη ὅτι κανεὶς ἀπὸ σᾶς, ὡς Ἀθηναῖοι, δὲν δύναται νὰ ὑπολογίσῃ πόσον χρόνον πολεμεῖτε ἐναντίον τοῦ Φιλίππου καὶ τί ἐκάματε σεῖς ἐνῶ παρήρχετο αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα. Διὸ γνωρίζετε τοῦτο καλῶς, πιστεύω, ὅτι δηλαδὴ ἐνῶ σεις ὅλο ἀνεβάλλατε, ἐνῶ ἠλπίζατε ὅτι κάποιοι ἄλλοι θὰ ἐνήργουν διὰ λογαριασμόν σας⁵, ἐνῶ κατηγοροῦσατε ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἐνῶ ἐδικάζατε τοὺς ὑπευθύνους, ἐνῶ πάλιν ἠλπίζατε, τέλος, ἐνῶ σχεδὸν ἐκάματε αὐτὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς πού κάμνετε καὶ τώρα, ἔχει περάσει ὅλος αὐτὸς ὁ καιρὸς. Ἐπειτα τόσον ἀπερίσκεπτοι εἰσθε, ὡς Ἀθηναῖοι, ὥστε μὲ τὰς πράξεις ἴσως εἰς τὰς ἱσυχίας τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἔχουν περιέλθει ἀπὸ τὴν (προηγουμένην) καλὴν κατάστασιν εἰς τὴν (σημερινήν) ἀθλίαν θέσιν, μὲ αὐτὰς τὰς ἰδίας πράξεις ἐλπίζετε ὅτι ἡ κατάστασις αὐτὴ ἀπὸ ἀθλίας θὰ γίνῃ καὶ πάλιν καλὴ⁶; Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως οὔτε λογικὸν εἶναι οὔτε φυσικόν. Διότι πολὺ εὐκολώτερον εἶναι ἐκ φύσεως τὸ νὰ φυλάσσουν οἱ ἄνθρωποι κάθε πρᾶγμα ὅταν τὸ ἔχουν, παρὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν⁷. Τώρα λοιπὸν ὁ πόλεμος δὲν μᾶς ἔχει ἀφήσει νὰ φυλάξωμεν καμμίαν ἀπὸ τὰς παλαιὰς κτήσεις μας, εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσωμεν. Εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἐπομένως ἐναπόκειται ἤδη τὸ ἔργον τοῦτο⁸.

Λέγω λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεισφέρετε χρήματα, νὰ ἐκστρατεύετε σεις οἱ ἴδιοι προθύμως, νὰ μὴ κατηγορῆτε κανένα πρὶν νὰ γίνετε κύριοι τῆς καταστάσεως⁹, τότε δέ, ἀφοῦ κρῖνετε ἕκαστον ἀπ' αὐτὰς τὰς πράξεις του, τοὺς μὲν ἀξιεπαί-

κυδίδου, Β', 62: «Αἰσχρον δὲ ἔχοντας ὑφαιρεθῆναι ἢ κτωμένους ἀτυχεῖν».

8. Ἦτοι δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν τοῦ λοιποῦ ὅτι ἄλλοι τινὲς θὰ ἐνεργήσουν διὰ λογαριασμόν μας.

9. Πρὶν νὰ φέρετε εἰς αἴσιον πέρασ τὸν πόλεμον.

- τοὺς μὲν ἀξιόλους ἐπαίνου τιμᾶν, τοὺς δ' ἀδικοῦντας κολάζειν, τὰς προφάσεις δ' ἀφελεῖν καὶ τὰ καθ' ὑμᾶς ἐλλείμματα· οὐ γὰρ ἔστι πικρῶς ἐξετάσαι τί πέπρακται τοῖς ἄλλοις, ἂν μὴ παρ' ὑμῶν πρῶτον ὑπάρξη τὰ δέοντα. Τίνος γὰρ εἶνεκ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίζετε τοῦτον μὲν φεύγειν τὸν πόλεμον πάντας ἄσους ἂν ἐκπέμψητε στρατηγούς, ἰδίους δ' εὕρισκεν πολέμους, εἰ δεῖ τι τῶν ὄντων καὶ περὶ τῶν στρατηγῶν εἰπεῖν; "Ὅτι ἐνταῦθα μὲν ἔστι τᾶθλ' ὑπὲρ ὧν ἔστιν ὁ πόλεμος ὑμέτερα. Ἀμφίπολις κἂν ληφθῆ, παραχρῆμ' ὑμεῖς κομεισθε· οἱ δὲ κίνδυνοι τῶν ἐφεσθηκῶτων ἴδιοι, μισθός δ' οὐκ ἔστιν ἐκεῖ δὲ κίνδυνοι μὲν ἐλάττους, τὰ δὲ λήμματα τῶν ἐφεσθηκῶτων καὶ τῶν στρατιωτῶν, Λάμψακος, Σίγειον, τὰ πλοῖ' ἃ συλῶσιν. Ἐπ' οὖν τὸ λυσιτελοῦν αὐτοῖς ἕκαστοι χωροῦσιν.
- 29 Ὑμεῖς δ', ὅταν μὲν εἰς τὰ πράγματ' ἀποβλέψητε φαύλως ἔχοντα, τοὺς ἐφεσθηκῶτας κρίνετε, ὅταν δὲ δόντες λόγον τὰς ἀνάγκας ἀκούσητε ταύτας, ἀφίετε. Περιεσσι τοίνυν ἡμῖν ἀλλήλοις ἐρίζειν καὶ διεστάναι, τοῖς μὲν ταῦτα πεπεισμένοις, τοῖς δὲ ταῦτα, τὰ κοινὰ δ' ἔχειν φαύλως. Πρῶτον μὲν γὰρ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰσεφέρετε κατὰ συμμορίας, νυνὶ δὲ πολιτεύεσθε κατὰ

1. Τοὺς μὴ ἐκτελοῦντας τὸ καθήκον των στρατηγούς.

2. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ β' Ὀλυνθιακοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς § 27—καὶ ἰδίως ἡ τελευταία φράσις: οὐ γὰρ ἔστι... τὰ δέοντα—ἀποδεικνύει, κατὰ τὸν Weil, ὅτι ὁ Δημοσθένης, καίτοι ἐκφράζεται διὰ γενικότητων, ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ μίαν συγκεκριμένην καὶ σύγχρονον τότε περίπτωσιν. Ὁ ἐπαφανὴς ἐλληνοστῆς πιστεύει ὅτι ὁ ρήτωρ ὑπὲρ τὸν στρατηγὸν Χάρητα, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦν τότε ἐπὶ κακῇ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν ἐπομένην παράγραφον 28 ὁ Δημοσθένης δικαιολογῶν ἔν τινι μέτρῳ τὸν φίλον του στρατηγὸν ἐπαρροῖται τὴν εὐθύνην τῆς καταστάσεως εἰς τὸν τρόπον ὀργανώσεως τῆς ἐκστρατείας.

3. Δὲν ὑπονοεῖ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ὀλύνθου, ἀλλὰ ὀλόκληρον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τῆς ἐνάρεξέως του. Εἶναι προφανὲς ἐν τούτοις ὅτι καὶ προσφάτως κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ὀλύνθου συνέβη παρόμοιον γεγονός. Ἀντὶ τὰ πολέμησεν τὸν Φίλιππον καὶ βοηθήσῃ τοὺς Ὀλυνθίους ὁ Χάρης, μὴ ἔχων πῶς νὰ διαθρέψῃ καὶ πληρώσῃ τοὺς στρατιώτας, ἐληλάτει οὐδέτερα ἐδάφη, συνελάμβανε παραπλέοντα ἐμπορικὰ σκάφη κ.λ.π.

4. Εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

5. Χρήματα, διὰ τὰ πληρώνουν τοὺς στρατιώτας των, δὲν δίδονται εἰς αὐτούς.

νους νὰ τιμᾶτε, τοὺς πταίοντας¹ νὰ τιμωρῆτε, νὰ βγάξετε δὲ ἀπὸ τὸ μέσον τὰς προφάσεις καὶ τὰς ἐλλείψεις τὰς ὀφειλομένας εἰς σᾶς. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κάμνετε αὐστηρὸν ἔλεγχον τοῦ τί ἔχουν πράξει οἱ ἄλλοι, ἐὰν πρῶτα δὲν ἐκτελέσετε σεῖς οἱ ἴδιοι ὅ,τι πρέπει². Πράγματι διὰ ποῖον λόγον, ὧ Ἀθηναῖοι, νομίζετε ὅτι τοῦτον μὲν τὸν πόλεμον³ τὸν ἀποφεύγουν ὅλοι οἱ στρατηγοί, ὅποιους καὶ ἂν ἀποστείλετε, εὐρίσκουν δὲ ἰδικούς των πολέμους, ἐὰν πρέπη νὰ εἴπη κανεὶς κάτι δι' ὅσα συμβαίνουν καὶ διὰ τοὺς στρατηγούς; Διότι ἐδῶ μὲν⁴ τὰ ὀφελήματα χάριν τῶν ὁποίων διεξάγεται ὁ πόλεμος εἶναι ἰδικὰ σας. Ἐν π. χ. κυριευθῆ ἡ Ἀμφίπολις, ἀμέσως σεῖς θὰ τὴν παραλάβετε. Οἱ κίνδυνοι ἐξ ἄλλου ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς στρατηγούς, μισθὸς δὲ δὲν ὑπάρχει⁵. Ἐκεῖ ὅμως⁶ κίνδυνοι μὲν ὑπάρχουν ὀλιγώτεροι, τὰ δὲ κέρδη εἶναι τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, π. χ. ἡ Λάμψακος, τὸ Σίγειον⁷ καὶ τὰ πλοῖα ποῦ ληστεύουν. Ἐκαστος λοιπὸν βαδίζει ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκει συμφέρον.

Σεῖς ἐν τούτοις, ὅταν μὲν ἀποβλέψετε εἰς τὰ πράγματα καὶ διαπιστώσετε ὅτι εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν, εἰσάγετε εἰς δίκην τοὺς στρατηγούς, ὅταν δὲ τοὺς δώσετε τὴν ἄδειαν νὰ ἀπολογηθοῦν καὶ ἀκούσετε τὰς ἀνάγκας των⁸, τότε τοὺς ἀθρῶνετε. Ὡς κέρδος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ μᾶς μένει τὸ ὅτι φιλονικοῦμεν ἀναμεταξύ μας καὶ εὐρισκόμεθα εἰς διάστασιν, διότι ἄλλοι μὲν ἔχουν σχηματίσει αὐτὴν τὴν πεποίθησιν, ἄλλοι δὲ ἄλλην, καὶ τὰ δημόσια πράγματα εὐρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν. Διότι πρότερον μὲν, ὧ Ἀθηναῖοι, ἐπληρῶνατε τὸν φόρον κατὰ συμμο-

6. Ἦτοι εἰς τοὺς πολέμους τοὺς ὁποίους ἀναλαμβάνουν οἱ στρατηγοὶ αὐτοβούλως (διὰ λογαριασμόν των), πρὸς ἐξευρεσὶν χρημάτων καὶ τροφίμων ἐκ ληστείας καὶ πειρατείας.

7. Εἰς τὸ Σίγειον ἠρέσκετο νὰ διαμένῃ ὁ Χάρης (κατὰ τὸν Θεόπομπον, βλ. Ἀθην. XII, 532B.). Λάμψακος καὶ Σίγειον εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς ἰστανικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου, ὑποθέτουν δὲ τινες ὅτι κατέλαβεν αὐτὰς ὁ Χάρης δι' ἴδιον λογαριασμόν τῷ 356 π. Χ., ὅταν τὸν αὐτὸν λόγον προφασίζόμενος (ἐλλειψὶν χρημάτων) ἐγκατέλειπε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐτέθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σατραποῦ Ἀρταβάζου.

8. Ὁ ρήτωρ ὑπέμνησε πρὸ ὀλίγου τὰς ἀνάγκας ταύτας. Μὴ ἔχοντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς των εἰμὴ ξένους μισθοφόρους καὶ στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων χρημάτων πρὸς διατροφήν καὶ μισθοδοσίαν των, οἱ στρατηγοὶ παρημέλουν τὸ καθήκον των.

- συμμορίας. Ῥήτωρ ἡγεμῶν ἑκατέρων, καὶ στρατηγὸς ὑπὸ τούτῳ καὶ οἱ βοησόμενοι οἱ τριακόσιοι· οἱ δ' ἄλλοι προσενέμησθε οἱ μὲν ὡς τούτους, οἱ δ' ὡς ἐκείνους.
- 30 Δεῖ δὴ ταύτ' ἐπανέντας καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἔτι καὶ νῦν γενομένους κοινὸν καὶ τὸ βουλευέσθαι καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ πράττειν ποιῆσαι. Εἰ δὲ τοῖς μὲν ὥσπερ ἐκ τυραννίδος ὑμῶν ἐπιτάττειν ἀποδώσετε, τοῖς δ' ἀναγκάζεσθαι τριηραρχεῖν, εἰσφέρειν, στρατεύεσθαι, τοῖς δὲ ψηφίζεσθαι κατὰ τούτων μόνον, ἄλλο δὲ μὴδ' ὅτι οὐν συμπονεῖν, οὐχὶ γενήσεται τῶν δεόντων ὑμῖν οὐδὲν ἐν καιρῷ· τὸ γὰρ ἡδικομημένον ἀεὶ μέρος ἐλλείψει· εἴθ' ὑμῖν τούτους κολάζειν ἀντὶ τῶν ἐχθρῶν ἐξέσται.
- 31 Λέγω δὴ κεφάλαιον, πάντας εἰσφέρειν ἀφ' ὧν ἕκαστος ἔχει τὸ ἴσον· πάντας ἐξιέναι κατὰ μέρος, ἕως ἂν ἅπαντες στρατεύσησθε· πᾶσι τοῖς παριοῦσι λόγον διδοῖναι καὶ τὰ βέλτισθ' ὧν ἂν ἀκούσηθ' αἰρεῖσθαι, μὴ ἂν ὁ δεῖν' ἢ ὁ δεῖν' εἴπη. Κἂν ταῦτα ποιῆτε, οὐ τὸν εἰπόντα μόνον παραχρῆμ' ἐπαινέσεσθε, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ὕστερον, βέλτιον τῶν ὄλων πραγμάτων ὑμῖν ἐχόντων.

1. *Συμμορία* ἦτο ὁμᾶς φορολογουμένων. Κατὰ συμμορίας (20 τὸν ἀριθμὸν) ἦσαν ὀργανωμένοι (τῷ 357) οἱ εὐπορώτεροι τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετίθετο, δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης, ὁ ἐξοπλισμὸς ἐνὸς πολεμικοῦ πλοίου (*τριηραρχία*). Ἡ αὐτὴ ὁμαδικὴ ὀργάνωσις ἐχρησίμευε καὶ εἰς τὸν φόρον ἐπὶ τῆς περιουσίας (*εἰσφορά*), διὰ τὸν φόρον δὲ τοῦτον εἶχεν αὐτὴ καθιερωθῆ τῷ 378 π.Χ. Ὑπῆρχεν ὅμως μία διαφορά. Ἡ *τριηραρχία* ἐπεβάλλετο ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς 1200 πλουσιωτέρους πολίτας, οἱ ὅποιοι περιελαμβάνοντο εἰς τὰς συμμορίας, ἐνῶ τὴν *εἰσφορὰν* ἐπλήρωνον ὅλοι οἱ πολῖται, ἐκτὸς τῶν ὄλων ἀπόρων. Οἱ 1200 *συμμορῖται* προκατέβαλλον τὰ χρήματα τῶν ὁμοίων εἶχεν ἀνάγκη ἢ πολιτεία, ἐν ἀναμονῇ εἰσπράξεως τῶν καὶ ἀπὸ τοῦς ἄλλους πολίτας. Ὁ Δημοσθένης λέγει: *πρότερον εἰσφέρετε*, ὅχι διότι τὸ φορολογικὸν τοῦτο σύστημα εἶχε καταργηθῆ, ἀλλὰ διότι ἀπό τινος εἶχε παύσει ὁ δῆμος νὰ προσφεύγῃ εἰς φόρον ἐπιβαρύνοντα τὴν πλειοψηφίαν τῶν πολιτῶν. Βλ. καὶ τὸν λόγον τοῦ Δημοσθένους *Περὶ τῶν συμμοριῶν*.

2. Διαχειρίζεσθε τὰ πράγματα τῆς πολιτείας κατὰ κομματικὰς φαρτίας.

3. Οἱ ἐγκάθετοι, οἱ ὀριζόμενοι διὰ νὰ κραυγάζουν, ἐπιδοκιμάζουν ἢ ἀποδοκιμάζουν τοὺς ἀγορεύοντας εἰς τὴν συνέλευσιν. Τούτους

ρίας¹, τώρα δὲ πολιτεύεσθε κατὰ συμμορίας². Ἐνας ρήτωρ εἶναι ἀρχηγὸς ἐκάστης πολιτικῆς μερίδος καὶ ἕνας στρατηγὸς ὑπαρχηγὸς του καὶ ὅσοι θὰ φωνάζουν εἶναι ὅπως οἱ «τριακόσιοι»³. Οἱ λοιποὶ εἰσθε μοιρασμένοι ἄλλοι μὲν μὲ τούτους, ἄλλοι δὲ μὲ ἐκείνους⁴. Αἶ, λοιπόν, ἀφοῦ τὰ ἀφήσετε κατὰ μέρος αὐτὰ καὶ γίνετε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ σας⁵, ἔστω καὶ τώρα, πρέπει νὰ καταστήσετε κοινὸν εἰς ὅλους καὶ τὸ συσκέπτεσθαι καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ πράττειν. Ἐάν δὲ εἰς ἄλλους μὲν δώσετε τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς διατάσσουν ὡσάν νὰ ἔχουν τυραννικὴν ἐξουσίαν ἐπάνω σας, εἰς ἄλλους δὲ ἐπιβάλετε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξοπλίζουν τριήρεις, νὰ συνεισφέρουν ἢ νὰ στρατεύωνται, εἰς ἄλλους νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις μόνον ἐναντίον τούτων καὶ νὰ μὴ συνεργάζονται εἰς τίποτε ἄλλο, οὔτε εἰς τὸ παρὰμικρόν, δὲν θὰ γίνεταί τίποτε ἀπὸ ὅ,τι πρέπει πρὸς ὕφελός σας εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν. Διότι ὅσοι ἀπὸ τοὺς πολίτας θὰ εἶναι ἡδίκημένοι θὰ ὑστεροῦν πάντοτε⁶ καὶ κατόπιν βεβαίως σεῖς θὰ δύνασθε νὰ τοὺς τιμωρήτε, (ἀλλὰ θὰ τοὺς τιμωρήτε) ἀντὶ τῶν ἐχθρῶν.

Προτείνω λοιπὸν ἓν συνόψει ὅλοι νὰ εἰσφέρουν τὸ ἀνάλογον μέρος κατὰ τοὺς πόρους πού ἔχει ἕκαστος. Ὅλοι νὰ ἐκστρατεύουν μὲ τὴν σειράν, ἕως ὅτου ὑπηρετήσετε ὅλοι νὰ ἐπιτρέπετε δὲ εἰς ὅλους τοὺς ρήτορας⁷ νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ ἐκλέγετε κατόπιν τὰ πλέον ὠφέλιμα ἀπὸ ὅσα ἀκούσετε, καὶ ὄχι ἐκεῖνα πού θὰ εἶπη ὁ τάδε ἢ ὁ δεῖνα⁸. Καὶ ἂν κάμνετε αὐτὰ, τότε ὄχι μόνον ἐκεῖνον πού ὠμίλησε πρὸ ὀλίγου⁹ θὰ ἐπαινέσετε, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν σας κατόπιν, ὅταν ἢ ὅλην κατάστασιν τῶν πραγμάτων θὰ εἶναι καλυτέρα διὰ σᾶς.

παραβάλλει ὁ Δημοσθένης πρὸς τοὺς **τριακοσίους**, τοὺς 300 δηλαδὴ πλουσιωτέρους πολίτας, οἱ ὅποιοι ἐδίδον προκαταβολὰς διὰ τὰ ὀλιγώτερον εὐπορα μέλη τῶν συμμοριῶν καὶ ἐκανόνιζον κατ' ἀρέσκειαν τὰ τῆς κατανομῆς τοῦ φόρου εἰς τὰ μέλη τῆς συμμορίας κ. λ. π.

4. Ἄλλοι μὲ τὴν μίαν πολιτικὴν μερίδα καὶ ἄλλοι μὲ τὴν ἄλλην. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ β' **Ὀλυνθιακοῦ** ἔχει παραληφθῆ ἐκ τοῦ λόγου **Περὶ συντάξεως**, 20.

5. Ἀποκτήσετε τὴν πολιτικὴν σας ἀνεξαρτησίαν.

6. Οἱ ἐπιβαρυνόμενοι ἐκάστοτε μὲ ἀδίκαια βάρη πολῖται θὰ καθυστεροῦν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών των.

7. Εἰς ὅλους ἐκείνους οἱ ὅποιοι ζητοῦν τὸν λόγον.

8. Ὑπαινιγμὸς κατὰ τοῦ Εὐβούλου καὶ τῶν φίλων του, οἱ ὅποιοι εἶχον τότε τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ.

9. Ὅχι μόνον τὸν ρήτορα εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου του.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'

Λιβανίου ὑπόθεσις

- 1 *Ἐπεμψαν βοήθειαν τοῖς Ὀλυνθίοις οἱ Ἀθηναῖοι καί τι κατορθοῦν ἔδοξαν δι' αὐτῆς· καὶ ταῦτ' αὐτοῖς ἀπηγγέλετο. Ὁ δὲ δῆμος περιχαρῆς, οἳ τε ῥήτορες παρακαλοῦσιν ἐπὶ τιμωρίαν Φιλίππου. Δέδοικε τοίνυν ὁ Δημοσθένης μὴ θαρσῆσαντες, ὡς τὰ πάντα νενικηκότες καὶ ἱκανὴν βοήθειαν πεποιημένοι τοῖς Ὀλυνθίοις, τῶν λοιπῶν ὀλιγωρήσωσι. Διὰ τοῦτο παρελθὼν ἐπικόπτει τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν καὶ πρὸς εὐλάβειαν σώφρονα τὴν γνώμην μεθίστησι, λέγων οὐ περὶ τῆς Φιλίππου τιμωρίας νῦν αὐτοῖς εἶναι τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν συμμάχων σωτηρίας. Οἶδε γὰρ ὅτι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι πού τινες τοῦ μὲν μὴ τὰ οἰκεῖα προέσθαι ποιοῦνται φροντίδα, περὶ δὲ τὸ τιμωρησάσθαι τοὺς ἐναντίους ἤτιον σπουδάζουσιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῆς περὶ τῶν θεωρικῶν χρημάτων συμβουλῆς φανερώτερον ἄπτεται, καὶ ἀξιοὶ λυθῆναι τοὺς νόμους τοὺς ἐπιτιθέντας ζημίαν τοῖς γράψασιν αὐτὰ γενέσθαι στρατιωτικά, ἔν' ἄδαεῖς ἢ τὸ συμβουλευεῖν τὰ βέλτεστα. Παραινεῖ δὲ καὶ ὄλως πρὸς τὸν τῶν προγόνων ζῆλον ἀναστῆναι καὶ στρατεῦεσθαι σώμασιν οἰκείοις· καὶ ἐπιτιμῆσει πολλῇ κέχρηται κατὰ τοῦ δήμου τε ὡς ἐκλελυμένον καὶ τῶν δημαγωγῶν ὡς οὐκ ὀρθῶς προῖσταμένων τῆς πόλεως.*
- 2

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ
ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'

- 1 Οὐχὶ ταῦτά παρίσταται μοι γινώσκειν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅταν τ' εἰς τὰ πράγματα ἀποβλέψω καὶ ὅταν πρὸς τοὺς λόγους οὐς ἀκούω τοὺς μὲν γὰρ λόγους περὶ τοῦ τιμωρῆσασθαι Φίλιππον ὀρώ γιγνομένους, τὰ δὲ πράγματα εἰς τοῦτο προήκοντα, ὥσθ' ὅπως μὴ πεισόμεθ' αὐτοῖ πρότερον κακῶς σκέψασθαι δέον. Οὐδὲν οὖν ἄλλο μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες ἢ τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς βουλευέσθε, οὐχὶ τὴν οὖσαν παριστάντες ὑμῖν ἀμαρτάνειν.
- 2 Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν ποτ' ἐξῆν τῇ πόλει καὶ τὰ αὐτῆς ἔχειν ἀσφαλῶς καὶ Φίλιππον τιμωρῆσασθαι, καὶ μάλ' ἀκριβῶς οἶδα ἐπ' ἐμοῦ γάρ, οὐ πάλαι γέγονε ταῦτ' ἀμφοτέρω· νῦν μέντοι πέπεισμαι τοῦθ' ἰκανὸν προλαβεῖν ἡμῖν εἶναι τὴν πρώτην, ὅπως τοὺς συμμάχους σώσομεν. Ἐάν γάρ τοῦτο βεβαίως ὑπάρξῃ, τότε καὶ περὶ τοῦ τίνα τιμωρῆσεται τις καὶ ὅν τρόπον ἐξέσται σκοπεῖν· πρὶν δὲ τὴν ἀρχὴν ὀρθῶς ὑποθέσθαι, μάταιον ἡγοῦμαι περὶ τῆς τελευτῆς ὄντινον ποιεῖσθαι λόγον.
- 3 Ὁ μὲν οὖν παρῶν καιρὸς, εἴπερ ποτέ, πολλῆς φροντίδος καὶ βουλῆς δεῖται· ἐγὼ δέ, οὐχ ὅτι χρὴ περὶ τῶν παρόντων συμβουλευσαί χαλεπώτατον ἡγοῦμαι, ἀλλ' ἐκεῖν' ἀπορώ, τίνα χρὴ τρόπον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς ὑμᾶς περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Πέπεισμαι γάρ ἐξ ὧν παρῶν καὶ ἀκούων σύνοιδα, τὰ πλείω τῶν πραγμάτων ἡμᾶς ἐκπεφευγέναι τῷ μὴ βούλεσθαι τὰ δέοντα ποιεῖν ἢ τῷ μὴ συνιέναι. Ἀξιῷ δ' ὑμᾶς, ἂν μετὰ παρῆρησις ποιῶμαι τοὺς λόγους, ὑπομένειν, τοῦτο θεωροῦντας εἰ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'

Δέν μοῦ ἔρχεται νά σχηματίζω τήν αὐτήν γνώμην, ὧ Ἀθηναῖοι, ὅταν στρέφω τὸ βλέμμα εἰς τὰ πράγματα καὶ ὅταν ἀποβλέπω πρὸς τοὺς λόγους ποὺ ἀκούω. Διότι οἱ μὲν λόγοι βλέπω ὅτι γίνονται διὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ Φιλίππου, τὰ δὲ πράγματα ἔχουν προχωρήσει εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ σκεφθῶμεν πῶς δὲν θὰ πάθωμεν προηγουμένως ἡμεῖς οἱ ἴδιοι κανὲν κακόν. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο οἱ λέγοντες τὰ τοιαῦτα, παρὰ ὅτι σφάλονται παριστάνοντες εἰς σᾶς τὴν ὑπόθεσιν, διὰ τὴν ὁποίαν συσκέπτεσθε, ὅχι ὅπως εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐγὼ βεβαίως γνωρίζω, καὶ μάλιστα πολὺ καλά, ὅτι ἄλλοτε μὲν ποτὲ ἢ πόλις μας ἦτο εἰς θέσιν καὶ τὰς κτήσεις της νὰ κατέχη ἀσφαλῶς καὶ τὸν Φίλιππον νὰ τιμωρήσῃ. Διότι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου καὶ ὅχι πρὸ πολλοῦ ἔχουν γίνεαι καὶ τὰ δύο αὐτά. Τώρα ὁμως εἶμαι πεπεισμένος ὅτι εἶναι ἀρκετὸν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπιδιώξωμεν κατὰ πρῶτον πῶς θὰ σώσωμεν τοὺς συμμαχοὺς. Διότι, ἐὰν ἐξασφαλισθῇ τοῦτο, τότε θὰ εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ σκεφθῶμεν καὶ περὶ τοῦ ποῖον θὰ τιμωρήσωμεν καὶ κατὰ ποῖον τρόπον. Πρὶν ὁμως στερεώσωμεν ἀσφαλῶς τὴν ἀρχὴν, θεωρῶ μάταιον τὸ νὰ κάμνωμεν οἰονδήποτε λόγον περὶ τοῦ τέλους.

Ἡ παρούσα λοιπὸν περίστασις ἔχει ἀνάγκην πολλῆς φροντίδος καὶ σκέψεως, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην. Ἐγὼ δὲ δὲν θεωρῶ δυσκολώτατον τί πρέπει νὰ συμβουλευσω περὶ τῶν παρόντων πραγμάτων, ἀλλ' εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν διὰ τὸ ἐξῆς: κατὰ ποῖον δηλαδὴ τρόπον, ὧ Ἀθηναῖοι, πρέπει νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν. Διότι εἶμαι πεπεισμένος, ἀπὸ ὅσα γνωρίζω καλῶς, ἐκ προσωπικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐξ ἀκοῆς, ὅτι μᾶλλον μᾶς ἔχουν διαφύγει αἱ περισσότεραι εὐκαιρίαι, ἐπειδὴ δὲν θέλομεν νὰ κάμνωμεν ὅ,τι πρέπει, παρὰ ἐπειδὴ δὲν τὸ ἀντιλαμβάνομεθα. Σᾶς ζητῶ λοιπὸν, ἂν ὁμιλῶ μὲ ἐλευθεροστομίαν, νὰ κάμνετε ὑπομονήν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν μόνον ἂν λέγω τὴν ἀλήθειαν

τάληθῆ λέγω, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα τὰ λοιπὰ βελτίω γένηται· ὁρᾶτε γὰρ ὡς ἐκ τοῦ πρὸς χάριν δημηγορεῖν ἐνίουσ εἰς πᾶν προελήλυθε μοχθηρίας τὰ παρόντα.

- 4 Ἄναγκαῖον δ' ὑπολαμβάνω μικρὰ τῶν γεγεννημένων πρῶτον ὑμᾶς ὑπομνήσαι. Μέννησθ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι' ἠπηγγέλη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θράκῃ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τοῦτι Ἑραῖον τεῖχος πολιορκῶν. Τότε τοίνυν μὴν μὲν ἦν μεμακτηριῶν· πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβου γιγνομένου παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριῆρεις καθέλκειν καὶ τοὺς μέχρι πέντε καὶ τετταράκοντα ἐτῶν αὐτοὺς ἐμβαίνειν καὶ τάλαντ' ἐξήκοντα εἰσφέρειν. Καὶ μετὰ ταῦτα διελθόντος τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου ἑκατομβαιῶν, μεταγεινιῶν, βοηδρομιῶν τούτου τοῦ μηνὸς μόγις μετὰ τὰ μυστήρια δέκα ναῦς ἀπεστέλατ' ἔχοντα κενὰς Χαρίδημον καὶ πέντε τάλαντ'
- 5 ἀργυρίου. Ὡς γὰρ ἠγγέλη Φίλιππος ἀσθενῶν ἢ τεθνήσκουσιν—ἦλθε γὰρ ἀμφοτέρω—, οὐκέτι καιρὸν οὐδένα τοῦ βοηθεῖν νομίσαντες ἀφεῖτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν ἀπόστολον. Ἦν δ' οὗτος ὁ καιρὸς αὐτός· εἰ γὰρ τότε ἔκειτο ἐβοηθήσαμεν, ὥσπερ ἐψηφισάμεθα, προθυμῶς, οὐκ ἂν ἠνώχλει νῦν ἡμῖν ὁ Φίλιππος σωθεῖς.
- 6 Τὰ μὲν δὴ τότεπραχθέντ' οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι· νῦν δ' ἐτέρου πολέμου καιρὸς ἤκει τις, δι' ὃν καὶ περὶ τούτων ἐμνήσθη, ἵνα μὴ ταῦτά πάθῃτε. Τί δὴ χρυσόμεσθ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τούτω; Εἰ γὰρ μὴ βοηθήσετε παντί

1. Ἴνα τὰ πράγματα εἰς τὸ ἐξῆς καλύτεροῦσιν.

2. Νὰ σᾶς ὑπομνήσω διὰ βραχέων γεγονότα τινὰ τοῦ παρελθόντος.

3. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἑραίου τεῖχους ἔγινε τῷ 352, ἐπὶ ἀρχοντος Ἀριστοδήμου, ἧτος περὶ τὰ τρία ἔτη πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ γ' Ὀλυμπιακοῦ. Ὁ ρήτωρ λέγει ἢ τέταρτον διότι το διάστημα τοῦτο περιλαμβάνει τέσσαρας ἐπωνύμους ἀρχοντας ἐν Ἀθῆναις.

4. Πέμπτος μὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἔτους, ἀντιστοιχῶν περίπου εἰς τὸν σημερινὸν Νοέμβριον.

5. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη ἐν μίσῳ πολλῶν λόγων καὶ μεγάλου θορύβου.

6. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύνατο νὰ κληθοῦν ὅπως ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ ἡλικίας 18 μέχρις 60 ἐτῶν. Ὁ Westermann (συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Weil) φρονεῖ ὅτι ὁ ἀριθμὸς 45 δὲν εἶναι ἀκριβής (δφειλόμενος εἰς ἀλλοίωσιν τοῦ κεμένου), διότι διὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν καὶ πρὸς ἐπιβίβασιν ἐπὶ 40 πολεμικῶν πλοίων δὲν παρίστατο ἀνάγκη κινητοποιήσεως τόσων ἡλικιῶν στρατευομένων. Εἰς τὸν λόγον του *Περὶ παραπροσβείας*, § 133, ὁ Αἰσχίνης λέγει ὅτι εἰς τινα ἄλλην περίπτωσιν πρὸς ἐπιβίβασιν ἐπὶ 50 πλοίων ἐκλήθησαν οἱ νέοι κάτω

καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διὰ νὰ ἀποβοῦν εἰς τὸ ἐξῆς καλύ-
τερα¹. Πράγματι βλέπετε ὅτι, ἐπειδὴ μερικοὶ δημηγοροῦν διὰ
νὰ σᾶς εὐχαριστοῦν μόνον, τὰ πράγματα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχουν
φθάσει εἰς τὸ χεῖριστον σημεῖον.

Ἀναγκαῖον θεωρῶ πρῶτον νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὀλίγα ἀπὸ
ὅσα ἔχουν γίνεῖ². Ἐνθυμεῖσθε δηλαδὴ, ὦ Ἀθηναῖοι, τί συνέβη,
ὅταν σᾶς ἀνηγγέλθη, ἔδῳ καὶ τρία ἢ τέσσαρα χρόνια μὲ τοῦτο,
ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπολιόρκει εἰς τὴν Θράκην τὸ Ἡραῖον τεῖχος³.
Τότε, ὡς γνωστόν, ἦτο μὴν Μαμακτηριῶν⁴ ἐνῶ δὲ ἐγίνοντο πολ-
λαὶ ἀγορεύσεις καὶ πολλὸς θόρυβος⁵ μεταξύ σας, ἀπεφασίσατε νὰ
καθελκύσετε τεσσαράκοντα τριήρεις, νὰ ἐπιβιβασθοῦν δὲ εἰς αὐτὰς
οἱ ἔχοντες ἡλικίαν μέχρι τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν⁶ αὐτοπροσώ-
πως καὶ νὰ συνεισφέρετε ἐξήκοντα τάλαντα. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ
ἐπέρασε τὸ ἔτος αὐτό, ἦλθεν ὁ μὴν Ἑκατομβαιῶν, ὁ Μεταγει-
τινῶν, ὁ Βοηδρομιῶν⁷. Κατὰ τοῦτον μόλις τὸν μῆνα, μετὰ τὰ
Ἐλευσίνα μυστήρια, ἀπεστείλατε τὸν Χαρίδημον μὲ δέκα πολε-
μικὰ πλοῖα χωρὶς στρατιώτας⁸ καὶ μὲ πέντε ἀργυρὰ τάλαντα.
Διότι μόλις ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Φίλιππος ἠσθένει ἢ εἶχεν ἀποθιά-
νει—ἦλθαν πρᾶγματι καὶ αἱ δύο αὐτὰ εἰδήσεις⁹—, ἐπειδὴ ἐνο-
μίσατε οὐκ ἔτι πλέον καθόλου περίστασις βοήθειας, παρητή-
σατε, ὦ Ἀθηναῖοι, τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπισχύσεως¹⁰. Ἦτο δὲ
ἡ περίστασις αὐτὴ ἡ καταλληλοτέρα. Διότι ἐὰν ἐστελλάμεν τότε
βοήθειαν ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ἀπεφασίσαμεν, μὲ προθυμίαν, δὲν
θὰ μᾶς ἠνώχλει τώρα ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ πλέον ἐσώθη.

Καὶ ὅσα μὲν ἐπράχθησαν τότε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν
ἄλλως¹¹. Τώρα ὅμως παρουσιάσθη ἄλλου πολέμου εὐκαιρία,
ἔνεκα τῆς ὁποίας ἀκριβῶς ἔκαμα λόγον περὶ τῶν ἀνωτέρω, διὰ νὰ
μὴ πάθετε τὰ ἴδια¹². Πῶς λοιπὸν θὰ τὴν χρησιμοποιήσωμεν αὐ-
τὴν τὴν εὐκαιρίαν, ὦ Ἀθηναῖοι; Διότι, ἂν δὲν στείλετε βοή-

τῶν 30 ἐτῶν. Τὸ ἀντιγραφικὸν λαθος ὀφείλεται εἰς τὸν ἀριθμὸν τετ-
ταράκοντα (τριήρεις) τῆς προηγουμένης σειρᾶς τοῦ κειμένου.

7. Οἱ τρεῖς πρῶτοι μῆνες τοῦ Ἀττικῆς ἔτους. Βλέπομεν ὅτι οἱ
Ἀθηναῖοι μετὰ ἐν σχεδὸν ἔτος ἐστείλαν τὴν βοήθειαν ἐκείνην ὑπὸ τὸν
Χαρίδημον.

8. Κενὰς δηλαδὴ πολιτικῆς δυνάμεως, ὡς ὑπονοεῖ ὁ Σχολια-
στής· χωρὶς νὰ ἐπιβιβασθοῦν αὐτῶν στρατιῶται Ἀθηναῖοι πολῖται.
Βλ. καὶ α' Φιλιππικόν, 53.

9. Ἡ πληροφορία περὶ ἀσθενείας τοῦ Φιλίππου ἦτο ἀκριβής.

10. Ὁ Χαρίδημος κατόπιν τούτου ἀπεστάλη ἄλλαχού, ἴσως εἰς
τὸν Ἑλλάσποντον, διότι δὲν διευκρινεῖται ἂν ἀνεκλήθη.

11. Δὲν δύνανται νὰ μεταβληθοῦν. Ὅ,τι ἐγινε, ἐγινε

12. Διὰ νὰ μὴ ὑποπέσετε εἰς τὰ αὐτὰ σφάλματα.

- σθένει κατά τὸ δυνατόν, θεάσασθ' ὅν τρόπον ὑμεῖς
 7 ἔστρατηγηκότες πάντ' ἔσεσθ' ὑπὲρ Φιλίππου. Ὑπήρχον
 Ὀλύνθιοι δύναμιν τινα κεκτημένοι, καὶ διέκειθ' οὐ-
 τω τὰ πράγματα· οὔτε Φίλιππος ἐθάβρει τούτους,
 οὔθ' οὔτοι Φίλιππον. Ἐπράξαμεν ἡμεῖς κἀκεῖνοι πρὸς
 ἡμᾶς εἰρήνην ἦν τοῦθ' ὡσπερ ἐμπόδισμά τι τῷ Φιλίππῳ
 καὶ δυσχερές, πόλιν μεγάλην ἐφορμεῖν τοῖς ἑαυτοῦ και-
 ροῖς διηλλαγμένην πρὸς ἡμᾶς. Ἐκπολεμῶσαι δεῖν φό-
 μεθα τοὺς ἀνθρώπους ἐκ παντὸς τρόπου· καὶ ὁ πάντες
 8 ἐθρύλουν, πέπρακται νυνὶ τοῦθ' ὀπωσθήποτε. Τί οὖν
 ὑπόλοιπον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλὴν βοθηεῖν ἐβρώμε-
 νως καὶ προθύμως; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρώ· χωρὶς γάρ τῆς
 περιστάσης ἂν ἡμᾶς αἰσχύνῃς, εἰ καθυφέμεθά τι τῶν
 πραγμάτων, οὐδὲ τὸν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μι-
 κρόν ὀρώ τὸν τῶν μετὰ ταῦτα, ἐχόντων ὡς ἔχουσι Θη-
 βαίων ἡμῖν, ἀπειρηκόντων δὲ χρήμασι Φωκέων, μηδενὸς
 δ' ἐμποδῶν ὄντος Φιλίππῳ τὰ παρόντα καταστρεψα-
 9 μένῳ πρὸς ταῦτ' ἐπικλῖναι τὰ πράγματα. Ἀλλὰ μὴν
 εἴ τις ὑμῶν εἰς τοῦτ' ἀναβάλλεται ποιήσῃν τὰ δέοντα,
 ἰδεῖν ἐγγύθεν βούλεται τὰ δεινὰ, ἐξὸν ἀκούειν ἄλλοθι
 γινόμενα, καὶ βοηθοὺς ἑαυτῷ ζητεῖν, ἐξὸν νῦν ἑτέροις
 αὐτὸν βοθηεῖν· ὅτι γὰρ εἰς τοῦτο περιστήσεται τὰ
 πράγματα, ἂν τὰ παρόντα προώμεθα, σχεδὸν ἴσμεν
 ἅπαντες δήπου.
- 10 Ἄλλ' ὅτι καὶ δὴ δεῖ βοθηεῖν, εἴποι τις ἂν, πάντες
 ἐγνώκαμεν καὶ βοηθήσομεν· τὸ δ' ὀπως, τοῦτο λέγε. Μή
 τοῖνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θαυμάσητε, ἂν παράδοξον

1. Ὁ ρήτωρ ἐνιαυθὰ ἀπαντῶν οἰωπηρῶς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐρωτησὶν ὑπονοεῖ: *Βεβαίως σπεύδοντες εἰς βοήθειαν τῶν Ὀλυνθίων*. Καὶ κατόπιν συνεχίζει ἐξωστρεμικῶς τὴν σκεψὶν του.

2. Ἡ φράσις *παντὶ σθένει κατά τὸ δυνατόν* ἔχει ληφθῆ αὐτοουσία πιθανώτατα ἀπο τὴν συνθήκην συμμαχίας Ἀθηναίων—Ὀλυνθίων. Εἰς κείμενον ἄλλης ἀρχαίας συνθήκης, διασωθείσης μέχρις ἡμῶν, ἀναγράφεται: *«Βοηθεῖν κατά γῆν καὶ κατά θάλατταν παντὶ σθένει κατά τὸ δυνατόν»*. Παρομοίαν φράσιν (*Τρόπῳ ὁποῖφ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατά τὸ δυνατόν*) μνημονεύει πολλὰκις καὶ ὁ Θουκυδίδης, π. χ. ἐν Ε', 23 καὶ 27.

3. Θὰ ἔχετε διεξαγάγει οὐσιαστικῶς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις σας πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Φιλίππου· ὡς ἂν εἴσθε τρόπον τινὰ στρατηγὸί του. Εἰς τὸν α' *Φιλίππικόν*, 41, ὁ ρήτωρ εἶχεν εἶπει: *«στρατηγεῖσθ' ὅπ' ἔκεινον»*.

4. Ὁ ρήτωρ λέγει *ἐπράξαμεν... εἰρήνην* ἀντὶ *ἐποιησάμεθα*, διὰ νὰ τονίσῃ ὅτι Ἀθηναῖοι καὶ Ὀλύνθιοι δὲν εἰρήνευσαν ἀπλῶς ἀλλ' ἔδωσαν τὰς χεῖρας κατόπιν κοινῆς συμφωνίας.

θειαν¹ με ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα πού διαθέτετε², προσέξατε ὅτι ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖον χειρίζεσθε τὰ ζητήματα τῆς ἐκστρατείας θὰ ἔχη ἀποβῆ πρὸς ὄφελος τοῦ Φιλίππου³. Ὑπῆρχαν ἐκεῖ κάτω οἱ Ὀλυνθιοί, ἔχοντες κάποια δύναμιν, καὶ τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐξῆς κατάστασιν. Οὔτε ὁ Φίλιππος τοὺς ἔβλεπε χωρὶς φόβον, οὔτε αὐτοὶ τὸν Φίλιππον. Συνήψαμεν εἰρηρῆν⁴ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐκείνοι πρὸς ἡμᾶς. Τοῦτο ἦτο διὰ τὸν Φίλιππον σὰν κάποιο ἐμπόδιον καὶ τὸν ἐδυσχέρανε πολὺ⁵, μία πόλις μεγάλη συμφιλωμένη με ἡμᾶς νὰ παραμονεύη τὰς δυσκόλους εἰς αὐτὸν περιστάσεις. Ἐνομίζαμεν λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιπλέξωμεν εἰς πόλεμον τοὺς ἀνθρώπους τούτους.

Τὸ γεγονός ὅμως αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον ὁμίλου ὄλοι, ἔχει ἤδη πραγματοποιηθῆ, ἀδιάφορον πῶς⁶. Τί μᾶς ὑπολείπεται λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, παρὰ νὰ βοηθήσωμεν (τοὺς Ὀλυνθίους) δραστηρίως καὶ προθύμως; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν βλέπω. Διότι ἐκτὸς τῆς καταισχύνης πού θὰ μᾶς περιέβαλλεν, ἂν ἠθέλαμεν παραμελήσει κάτι ἀπὸ τὰ πράγματα, οὔτε ὁ φόβος διὰ τὰ μετὰ ταῦτα βλέπω νὰ εἶναι μικρός, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐφόσον οἱ μὲν Θηβαῖοι διάκεινται πρὸς ἡμᾶς ὅπως διάκνινται⁷, οἱ Φωκεῖς δὲ ἔχουν ἀποκάμει χρηματικῶς⁸, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ ἐμποδίση τὸν Φίλιππον, ἀφοῦ ὑποτάξῃ τοὺς σημερινούς ἀντιπάλους του⁹, νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ἐδῶ μέρη τὴν πείσιν του¹⁰. Ἄλλ' ὅμως, ἂν κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἀναβάλῃ διὰ τότε νὰ κάμῃ ὅ,τι πρέπει, αὐτὸς θέλει νὰ ἰδῇ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ δεινὰ, ἐνῶ τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἀκούῃ νὰ συμβαίνουν ἄλλοῦ καὶ νὰ ζητῇ διὰ τὸν ἑαυτὸν του βοήθειαν, ἐνῶ αὐτὸς τώρα δύναται νὰ παρέχῃ εἰς ἄλλους βοήθειαν. Διότι, ὅτι τὰ πράγματα θὰ καταλήξουν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἐὰν ἀφήσωμεν νὰ μᾶς διαφύγῃ ἡ παρούσα εὐκαιρία, σχεδὸν ὄλοι τὸ γνωρίζομεν, πιστεύω.

«Ἄλλ' ὅτι μὲν πρέπει νὰ στείλωμεν βοήθειαν—ἡμπορεῖ νὰ εἶπῃ κανεὶς—ὄλοι εἴμεθα σύμφωνοι καὶ θὰ στείλωμεν τὴν ἐνίσχυσιν. Πῶς θὰ τοὺς βοηθήσωμεν ὅμως; Αὐτὸ λέγε μας». Μὴ παραξενευθῆτε λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, ἂν εἶπω κάτι παράδοξον διὰ

5. Ἐμπόδιον ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο δύσκολον νὰ ἀπαλλαγῇ.

6. Χωρὶς οἱ Ἀθηναῖοι νὰ συντελέσουν εἰς ἱκτοτε.

7. Οἱ Θηβαῖοι τότε ἦσαν δεδηλωμένοι ἐχθροὶ τῶν Ἀθηναίων.

8. Ὁ Φάλαικος εἶχεν ἐξαντλήσει τοὺς ἀρπαγέντας θησαυροὺς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

9. Τὴν Ὀλυνθον δηλαδὴ καὶ τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς.

10. Νὰ στραφῇ κατὰ τῶν ἐδῶ ἐλληνικῶν πραγμάτων, ἐναντίον τῆς Ἀττικῆς κλπ.

- 1 εἶπω τι τοῖς πολλοῖς. Νομοθέτας καθίσατε. Ἐν δὲ τού-
 τοις τοῖς νομοθέταις μὴ θῆσθε νόμον μηδένα—εἰσι γὰρ
 11 ὕμῃς λύσατε. Λέγω δὲ τοὺς περὶ τῶν θεωρικῶν, σαφῶς
 οὕτως, καὶ τοὺς περὶ τῶν στρατευομένων ἐνίους· ὧν
 οἱ μὲν τὰ στρατιωτικὰ τοῖς οἴκοι μένουσι διανέμουσι
 θεωρικά, οἱ δὲ τοὺς ἀτακτοῦντας ἀθῶους καθιστᾶσιν,
 εἴτα καὶ τοὺς τὰ δέοντα ποιεῖν βουλομένους ἀθυμοτέ-
 ρους ποιοῦσιν. Ἐπειδὴν δὲ ταῦτα λύσητε καὶ τὴν τοῦ
 12 τὰ βέλτιστα λέγειν ὁδὸν παράσχητ' ἀσφαλῆ, τῆνικαῦτα
 τὸν γράψονθ' ἅ πάντες ἴστε διτι συμφέρει ζητεῖτε. Πρὶν
 δὲ ταῦτα πράξαι, μὴ σκοπεῖτε τίς εἰπὼν τὰ βέλτισθ'
 ὑπὲρ ὑμῶν ὑφ' ὑμῶν ἀπολέσθαι βουλήσεται· οὐ γὰρ
 εὐρήσετε, ἄλλως τε καὶ τούτου μόνου περιγίγνεσθαι
 μέλλοντος, παθεῖν ἀδίκως τι κακὸν τὸν ταῦτ' εἰπόντα
 καὶ γράψαντα, μηδὲν δ' ὠφελῆσαι τὰ πράγματα, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὸ λοιπὸν μᾶλλον ἔτ' ἢ νῦν τὸ τὰ βέλτιστα λέ-
 γειν φοβερώτερον ποιῆσαι. Καὶ λύειν γ', ὧ ἄνδρες Ἀθη-
 13 ναῖοι, τοὺς νόμους δεῖ τούτους τοὺς αὐτοὺς ἀξιούν
 οἵπερ καὶ τεθήκασιν. Οὐ γὰρ ἔστι δίκαιον τὴν μὲν χά-
 ριν, ἣ πᾶσαν ἐβλάψε τὴν πόλιν, τοῖς τότε θεῖσιν ὑπάρ-
 χειν, τὴν δ' ἀπέχθειαν, δι' ἧς ἂν ἅπαντες ἄμεινον πρά-
 ξαιμεν, τῷ νῦν τὰ βέλτιστ' εἰπόντι ζημίαν γενέσθαι.
 Πρὶν δὲ ταῦτ' εὐτρεπίσαι, μηδαμῶς, ὧ ἄνδρες Ἀθη-
 ναῖοι, μηδὲν' ἀξιοῦτε τηλικούτον εἶναι παρ' ὑμῖν ὥστε

1. Διορίσατε μίαν ἑκτακτον νομοθετικὴν ἐπιτροπὴν, ὡς θὰ ἐλεγόμεν σήμερον. Οἱ νομοθέται εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας ἦσαν συνήθως χίλιοι πολῖται ἐκλεγόμενοι μεταξὺ τῶν δικαστῶν τοῦ ἔτους. Ἡ ἐκλογή αὐτῶν ἐγένετο πρωτοβουλία τῶν 6 ἀρχόντων θεσμοθετῶν, ἀλλὰ καὶ οἰουδήποτε ἀπλοῦ πολίτου, προκειμένου νὰ καταργηθῇ ἢ ἀναθεωρηθῇ νόμος τις τῆς πόλεως. Ἡ ἀναθεώρησις ἐπραγματοποιεῖτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους. Προφανῶς ὁμοῦς ὁ Δημοσθένης· ἐξήτει ἐνταῦθα νὰ ἐκλεγῶν ἑκτακτοι νομοθέται.

2. Τὸ λέγω χωρὶς περιστροφάς.

3. Τὰ προσωρισμένα διὰ τοὺς στρατευομένους χρήματα.

4. Τὰ μέλη τῶν χορῶν τῶν θεατρικῶν παραστάσεων ἐξηρῶντο διὰ νόμου. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν ὁμοῦς οἱ χορηγοὶ αὐτῶν ἔκαμναν καταρχοῖν ἐνίοτε τοῦ νόμου τούτου, ἐκλέγοντες διὰ τοὺς χοροὺς νέους Ἀθηναίους ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀτιμωρητῇ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἐξαιρέσεις ἀπέλαυον ἐπίσης οἱ ἔμποροι, οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν τελωνεῶν κλπ.

τοὺς πολλοὺς. Διορσατε νομοθέτας¹. Μὲ αὐτοὺς δὲ τοὺς νομοθέτας μὴ ἐπιβάλετε κανένα νέον νόμον—διότι ἔχετε ἀρκετούς—ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ σᾶς βλάπτουν κατὰ τὸ παρὸν ἀκυρώσατέ τους. Ἐννοῶ δὲ τοὺς περὶ τῶν θεωρικῶν χρημάτων νόμους—ἔτσι καθαρὰ²—καὶ μερικὸς ἀπὸ τοὺς νόμους περὶ στρατευσίμων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν τὰ στρατιωτικὰ χρήματα³ τὰ διαμοιράζουσι εἰς ὅσους μένουσι εἰς τὴν πόλιν ὡς θεωρικά, ἄλλοι δὲ τοὺς ἀποφεύγοντας τὴν στρατιωτικὴν τῶν ὑπηρεσίαν τοὺς ἀφήνουσι ἀτιμωρήτους⁴. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὅσους θέλουσι νὰ κάμνουσι τὸ καθήκον των τὴν καθιστοῦν ὀλιγώτερον προθύμους. Ὅταν δὲ τοὺς καταργήσετε αὐτοὺς τοὺς νόμους καὶ καταστήσετε ἀσφαλῆ τὴν ὁδὸν τοῦ νὰ λέγη κανεὶς τὰ ὠφελιμώτατα, τότε νὰ ζητήτε ἐκεῖνον ποὺ θὰ προτείνῃ ὅσα γνωρίζετε ὅλοι ὅτι συμφέρουσι Πρὶν νὰ κάμψτε ὅλα αὐτά, μὴ περιμένετε ὅτι θὰ εὗρεθῇ κανεὶς ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ εἶπῃ διὰ σᾶς τὰ ὠφελιμώτατα καὶ ἀπὸ σᾶς ἔπειτα νὰ καταστραφῇ. Διότι δὲν θὰ τὸν εὔρετε, ἀφοῦ μάλιστα τοῦτο μόνον μέλλει νὰ μείνῃ ὡς κέρδος, νὰ πάθῃ δηλαδὴ ἀδίκως κάποιον κακόν⁵ ὁποῖος θὰ ὀμιλήσῃ καὶ θὰ προτείνῃ αὐτά, νὰ μὴ ὠφελήσῃ δὲ καθόλου τὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον νὰ καταστήσῃ ἀκόμη περισσότερον φοβερὸν ἀπὸ τῶρα τὸ νὰ λέγη κανεὶς τὰ ὠφελιμώτατα. Τὴν κατάργησιν μάλιστα τῶν νόμων τούτων, ᾧ Ἄθηναῖοι, πρέπει νὰ ἀπαιτῆτε νὰ τὴν ἐπιζητήσουσι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς ἔχουσι θέσει⁶. Διότι δὲν εἶναι δίκαιον τὴν μὲν εἴνοϊαν ἣ ὁποία ἐβλάψῃ τὴν πόλιν ὀλόκληρον νὰ τὴν ἔχουσι ἐκεῖνοι ποὺ ἔθεσαν τότε αὐτοὺς τοὺς νόμους, τὸ δὲ μῖσος μὲ τὸ ὅποιον⁷ ὅλοι θὰ ἐγινόμεθα εὐτυχέστεροι νὰ ἀποβῇ τιμωρία εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ προτείνῃ τὰ ὠφελιμώτερα. Πρὶν δὲ τὰ διενθετήσετε αὐτά, ᾧ Ἄθηναῖοι, μὴ ἔχετε καθόλου τὴν ἀξίωσιν νὰ ὑπάρχῃ κανεὶς μεταξὺ σας τόσον ἰσχυρός, ὥστε

5. Ὁ Σχολιαστὴς βεβαίως ὅτι πᾶσα πρότασις τεινοῦσα εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ προορισμοῦ τῶν θεωρικῶν χρημάτων ἀπγορευέτο ἐπὶ ποινῇ θανάτου, συνάγων ἴσως τοῦτο, ὅχι ἀπὸ πληροφορίας τοῦ Θεοπόμπου ἢ τοῦ Φιλοζόρου, ἀλλ' ἀπὸ ἰδικῆν του ἐρμηνείαν τοῦ κειμένου τοῦ Δημοσθένους (πιθανῶς ἐκ τοῦ χρησιμοποιηθέντος ἀνωτέρω ἀπαρεμφάτου ἀπολέσθαι). Ἀλλὰ τὸ ἀπολέσθαι δυνατὸν νὰ σημαίῃ ἀπλῶς εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ρήτορος τὰ καταστρεπτικὰ ἐπακλόουθα βαρυστάτου προστίμου μὲ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας, τὴν φυλάκισιν, τὴν ἀπώλειαν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τοῦ κατηγορουμένου, κλπ.

6. Τοὺς νόμους μάλιστα τούτους πρέπει νὰ τοὺς καταργήσουσι ὅσοι ἐπρότειναν καὶ τὴν καθιέρωσιν των. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν, ὁ ρήτωρ θέλει νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Εὐβουλον νὰ ἀνακαλέσῃ ὁ ἴδιος τοὺς νόμους του, ἀποδοκιμάζων οὕτω τὴν ἴδιαν πολιτικὴν.

7. Ἡ δὲ ἀντιδημοτικότης διὰ πρᾶξιν, διὰ τῆς ὁποίας...

τούς νόμους τούτους παραβάντα μὴ δοῦναι δίκην, μὴδ' οὕτως ἀνόητον ὥστ' εἰς προὔπτον κακὸν αὐτὸν ἐμβαλεῖν.

- 14 Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γ' ὑμᾶς ἀγνοεῖν δεῖ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ψήφισμ' οὐδενὸς ἀξιόν ἐστιν, ἂν μὴ προσγένηται τὸ ποιεῖν ἐθέλειν τὰ γε δόξαντα προθύμως ὑμᾶς. Εἰ γὰρ αὐτάρκη τὰ ψηφίσματα ἦν ἢ ὑμᾶς ἀναγκάζειν ἅ προσήκει πράττειν ἢ περὶ ὧν γραφείη διαπράξασθαι, οὗτ' ἂν ὑμεῖς, πολλὰ ψηφιζόμενοι, μικρά, μᾶλλον δ' οὐδὲν ἐπράττετε τούτων, οὔτε Φίλιππος τοσοῦτον ὑβρίκει χρόνον· πάλαι γάρ ἂν ἐνεκά γε ψηφισμάτων ἐδεδῶκει δίκην. Ἄλλ' οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει· τὸ γὰρ
- 15 πράττειν τοῦ λέγειν καὶ χειροτονεῖν, ὕστερον δὲν τῇ τάξει, πρότερον τῇ δυνάμει καὶ κρείττον ἐστιν. Τοῦτ' οὖν δεῖ προσεῖναι, τὰ δ' ἄλλ' ὑπάρχει· καὶ γὰρ εἰπεῖν τὰ θέοντα παρ' ὑμῖν εἰσίν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δυνάμενοι, καὶ γινῶναι πάντων ὑμεῖς δεξιότατοι τὰ ρηθέντα, καὶ πράξει δε δυνήσεσθε νῦν, ἐάν ὀρθῶς ποιήτε.
- 16 Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦ παρόντος βελτίω ζητεῖτε; Ἡ πόθ' ἅ δεῖ πράξειτ', εἰ μὴ νῦν; Οὐχ ἅπαντα μὲν ἡμῶν προεἶληφε τὰ χωρὶ ἄνθρωπος; Εἰ δὲ καὶ ταύτης κύριος τῆς χώρας γενήσεται, πάντων ἀσχίστα πεισόμεθα; Οὐχ οὖς, εἰ πολεμήσαιεν, ἐτοιμῶς σώσειν ὑπισχνούμεθα, οὗτοι
- 17 νῦν πολεμοῦσιν; Οὐκ ἐχθρός; Οὐκ ἔχων τὰ ἡμέτερα; Οὐ βάρβαρος; Οὐχ ὅ τι ἂν εἴποι τις; Ἄλλα πρὸς θεῶν, πάντ' ἔασαντες καὶ μόνον οὐχὶ συγκατασκευάσαντες αὐτῷ, τότε τοὺς αἰτίους οἵτινες τούτων ζητήσομεν; Οὐ γὰρ αὐτοὶ γ' αἴτιοι φήσομεν εἶναι, σαφῶς οἶδα τοῦτ' ἐγώ. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς τοῦ πολέμου κινδύνοις τῶν φυγόντων οὐδεὶς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ, ἀλλὰ τοῦ στρατη-

1. Μία ἀπόφαισις ληφθεῖσα εἰς τὴν συνέλευσιν.
 2. Μᾶς χρειάζεται πρὸ παντός δραῖσις, ἐνέργεια.
 3. Ὑπὸ τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις τὰς ὁποίας παρέχει ὁ πόλεμος τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Ὀλυνθίων.
 4. Ἐάν χειρίζεσθε καλῶς τὰ πράγματα· ἐάν διαθέτετε εἰς τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τὸ περισσεύμα τῶν προσόδων σας καὶ ὄχι πρὸς ψυχαγωγίαν σας.
 5. Τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χώρας· τοῦ ἐδάφους τῆς Ὀλυνθιακῆς ὀμοσπονδίας. Ὁ ρήτωρ προφανῶς δὲν ἐννοεῖ τὴν Ἀττικὴν (Weil).
 6. Ὁ Δημοσθένης ἐπιμένει—διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος

νὰ παραβῆ τοὺς νόμους τούτους καὶ νὰ μὴ τιμωρηθῆ, οὔτε τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ ρίψῃ τὸν ἑαυτὸν του μέσα εἰς προφανῆ κίνδυνον

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῆτε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐν ψήφισμα¹ δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν, ἂν δὲν προστεθῆ εἰς αὐτὸ ἡ θέλησίς σας νὰ κάμνετε προθύμως ὅσα τοῦλάχιστον ἀπεφασίσθησαν. Διότι ἂν τὰ ψηφίσματα ἦσαν μόνα των ἱκανὰ ἢ νὰ σᾶς ἀναγκάζουν νὰ κάμνετε ὅ,τι πρέπει ἢ νὰ φέρουν εἰς πέρας ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων ἐγράφησαν ταῦτα, τότε οὔτε σεῖς θὰ ἐκάμνετε ὀλίγα ἢ μᾶλλον τίποτε ἀπ' αὐτά, ἂν καὶ λαμβάνετε πολλὰς ἀποφάσεις, οὔτε ὁ Φίλιππος θὰ εἶχε φερθῆ ὕβριστικῶς ἐπὶ τόσον καιρὸν. Διότι πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχε τιμωρηθῆ, ἂν μόνα τὰ ψηφίσματα ἦσαν ἀρκετὰ πρὸς τοῦτο. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Διότι το πράττειν, ἂν κατὰ τὴν τάξιν ἔρχεται μετὰ τὸ λέγειν καὶ τὸ ἀποφασίζεῖν, κατὰ τὴν σημασίαν προηγεῖται καὶ εἶναι σπουδαιότερον. Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ², τὰ δὲ ἄλλα ὑπάρχουν. Διότι καὶ ἀνθρώπους ἔχετε μεταξύ σας, ὦ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ εἴπουν τὰ πρέποντα καὶ ἱκανοὺς πρὸς τοῦτο, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι εἰσθε οἱ εὐφυέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ ἐνοήσετε τὰ λεχθέντα καὶ θὰ δυνηθῆτε ἐπίσης νὰ τὰ ἐκτελέσετε τώρα³, ἐὰν ἐνεργῆτε ὀρθῶς⁴.

Διότι ποῖον χρόνον ἢ ποῖαν εὐκαιρίαν ζητεῖτε, ὦ Ἀθηναῖοι, καλυτέραν τῆς παρουσίας; Ἡ πότε θὰ κάμετε ὅ,τι πρέπει, ἂν ὄχι τώρα; Δὲν ἔχει προκαταλάβει ὅλας ἐν γένει τὰς κτήσεις μας ὁ ἀνὴρ αὐτός; Ἐὰν δὲ γίνῃ κύριος καὶ αὐτῆς τῆς χώρας⁵, δὲν θὰ πάθωμεν τὰ αἰσχιστα ὄλων; Δὲν πολεμοῦν τώρα ἐναντίον του ἐκεῖνοι πού ὑπεσχόμεθα ὅτι θὰ τοὺς σώσωμεν προθύμως ἂν θὰ περιεπλέκοντο εἰς πόλεμον μαζί του; Δὲν εἶναι ἐχθρὸς μας; Δὲν κατέχει τὰς κτήσεις μας; Δὲν εἶναι βάρβαρος⁶; Δὲν εἶναι ὅ,τι μορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς; Ἄλλὰ πρὸς θεοῦ ὅταν τοῦ τὰ ἐπιτρέψωμεν ὅλα καὶ μόνον πού δὲν θὰ συνεργασθῶμεν (ἐπισήμως) μαζί του εἰς ὅλας του τὰς ἐπιτυχίας, τότε θὰ ἀναζητήσωμεν ποῖοι εἶναι οἱ αἴτιοι τούτων; Διότι βεβαίως δὲν θὰ εἴπωμεν ὅτι ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα οἱ αἴτιοι, τὸ γνωρίζω καλὰ αὐτὸ ἐγώ. Διότι οὔτε εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους πού ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν δὲν κατηγορεῖ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς πλησίον του καὶ ὅλους μᾶλλον (παρὰ τὸν

καὶ ἐκ στενῆς φιλοπατρίας—εἰς τὴν ἄποψιν καὶ τὴν κατηγορίαν ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι βάρβαρος. Βλ. σχετικὴν ὑπόσημειώσιν μας εἰς τοὺς Φιλίππικὸς Α' - Β' (Βιβλιοθ. «Παπύρου», ἀριθμ. 51).

- γοῦ καὶ τῶν πλησίον καὶ πάντων μᾶλλον, ἤττηνται δ' ὁμοῦς διὰ πάντας τοὺς φυγόντας δῆπου μένειν γὰρ ἐξῆν τῷ κατηγοροῦντι τῶν ἄλλων, εἰ δὲ τοῦτ' ἐποίει
- 18 ἕκαστος, ἐνίκων ἄν. Καὶ νῦν οὐ λέγει τις τὰ βέλτιστα; Ἄναστας ἄλλος εἰπάτω, μὴ τοῦτον αἰτιάσθω. Ἔτερος λέγει τις βελτίω; Ταῦτα ποιεῖτ' ἀγαθῇ τύχῃ. Ἄλλ' οὐχ ἡδέα ταῦτα; Οὐκέτι τοῦθ' ὁ λέγων ἀδικεῖ, πλὴν εἰ δέον εὐξασθαι παραλείπει. Εὐξασθαι μὲν γάρ, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ῥάδιον, εἰς ταῦτό πάνθ' ὅσα βούλεται τις ἀθροίσαντ' ἐν ὀλίγῳ ἐλέσθαι δέ, ὅταν περὶ πραγμάτων προτεθῆ σκοπεῖν, οὐκέθ' ὁμοίως εὐπορον, ἀλλὰ δεῖ τὰ βέλτιστ' ἀντὶ τῶν ἡδέων, ἂν μὴ συναμφοτέρ' ἐξῆ, λαμβάνειν.
- 19 * Εἰ δέ τις ἡμῖν ἔχει καὶ τὰ θεωρικά ἔαν καὶ πόρους ἐτέρους λέγειν στρατιωτικούς, οὐχ οὗτος κρείττων; Εἴποι τις ἄν. Φήμ' ἔγωγε, εἴπερ ἔστιν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ἀλλὰ θαυμάζω, εἰ τῷ ποτ' ἀνθρώπων ἦ γέγονεν ἢ γενήσεται, ἂν τὰ παρόντ' ἀναλώσῃ πρὸς ἅ μὴ δεῖ, τῶν ἀπόντων εὐπορήσαι πρὸς ἅ δεῖ. Ἄλλ', οἴμαι, μέγα τοῖς τοιούτοις ὑπάρχει λόγοις ἢ παρ' ἑκάστου βούλησις, διόπερ ῥᾶστον ἀπάντων ἐστὶν αὐτὸν ἐξαπατήσαι; ὃ γὰρ βούλεται, τοῦθ' ἕκαστος καὶ οἶται, τὰ δὲ πράγματα
- 20 πολλάκις οὐχ οὕτω πέφυκεν. Ὅρατ' οὖν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταῦθ' οὕτως, ὅπως καὶ τὰ πράγματ' ἐνδέχεται καὶ δυνήσεσθ' ἐξιέναι, καὶ μισθὸν ἔξετε. Οὐ τοι σωφρόνων οὐδὲ γενναίων ἐστὶν ἀνθρώπων, ἐλλείποντάς τι δι' ἔνδειαν χρημάτων τῶν τοῦ πολέμου εὐχερῶς τὰ τοιαῦτ' ὄνειδη φέρειν, οὐδ' ἐπὶ μὲν Κορινθίους καὶ Μεγαρέας ἀρπάσαντας τὰ ὄπλα πορευέσθαι, Φίλιππον δ' ἔαν πόλεις Ἑλληνίδας ἀνδραποδίζεσθαι δι' ἀπορίαν ἐφοδίων τοῖς στρατευομένοις.

1. Καὶ τώρα, ἐὰν δὲν προτείνῃ τις τὰς ὀφελιμωτέρας λύσεις, ἅς ἐγεροθῆ ἄλλος...

2. Ὁ ρήτωρ ἀντιτάσσει τὰ πράγματα εἰς τοὺς ματαιοὺς λόγους καὶ τὰς ἀνωφελεῖς εὐχάς.

3. Φροῖσις εὐφρέστατα συντεθεισα διὰ τὰ ἐμφανίση πρὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν χίμαιραν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβραυκαλιζοντο.

4. Ἐξασφαλίζοντες τοῦτον ἀπὸ τὰ θεωρικά χρήματα.

5. Πιθανὸς ὑπαινιγμὸς εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Μεγάρων. περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὴν ἀγόρευσιν *Περὶ συντάξεως*, § 32. Ὁ Sauppe κ. ἄ. ἀνατρέχουν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Μυρωνίδου κατὰ τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Περικλέους κατὰ τῶν Μεγάρων, τῷ 460 καὶ τῷ 431 π. Χ.

ἐαυτὸν του). Ἔχουν νικηθῆ ὅμως ὀπωσδήποτε ἐξ αἰτίας ὄλων ἐκείνων ποῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διότι ἠδύνατο νὰ μείνῃ εἰς τὴν θέσιν του ὁ κατηγορῶν τοὺς ἄλλους, ἐὰν δὲ ἕκαστος ἔπραττε τοῦτο, θὰ ἦσαν ὅλοι νικηταί. Καὶ τώρα δὲν προτείνει κανεὶς τὰ ὀφελιμώτατα¹; Ἄς σηκωθῆ ἄλλος διὰ νὰ τὰ εἶπῃ καὶ ἄς μὴ κατηγορῶμεν τοῦτον. Κάποιος ἄλλος προτείνει ὠφ-λιμώτερα; Κἀμετέ τα καὶ καλὴ τύχη! Ἄλλὰ δὲν εἶναι εὐχάριστα αὐτά; Εἰς τοῦτο δὲν πταίει πλέον ὁ ἀγορευόν, ἐκτὸς ἐάν, ἐνῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ εὐχηθῆ, τὸ παραλείπῃ. Διότι τὸ νὰ εὐχηθῆ μὲν κανεὶς, ὡ Ἀθηναῖοι, εἶναι εὐκόλον, ἀφοῦ τὰ συνοψίση εἰς μίαν φράσιν ὅλα ὅσα θέλει ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Τὸ νὰ ἐκλέξῃ ὅμως κανεὶς, ὅταν προιαθῆ νὰ ληφθῆ ἀπόφασις περὶ πραγμάτων² τῆς πολιλείας, δὲν εἶναι πλέον ἐξ ἴσου εὐκόλον, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνῃ κανεὶς τὰ ὀφελιμώτατα ἀντὶ τῶν εὐχαρίστων, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνῃ καὶ τὰ δέο.

«Ἄλλ' ἐὰν κανεὶς δύναται καὶ τὰ θεωρικὰ χρήματα νὰ μᾶς ἀφήσῃ καὶ πόρους ἄλλους στρατιωτικούς νὰ προτείνῃ, δὲν εἶναι οὔτως προτιμότερος; ,—ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶπῃ. Τὸ παραδέχομαι ἀσφαλῶς καὶ ἐγώ, ὡ Ἀθηναῖοι, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχη. Εὐρίσκω ὅμως παράδοξον, ἂν ποτε συνέβῃ ἢ θὰ συμβῆ εἰς κανένα ἄνθρωπον, ἀφοῦ ἐξοδέυση ὅσα ἔχει εἰς πράγματα μὴ ἀπαραίτητα, νὰ ἐξεύρη πόρους δι' ὅσα ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἔχει³. Ἄλλὰ, νομίζω, μέγα στήριγμα εἰς τοὺς τοιούτους λόγους παρέχει ἡ ἐπιθυμία ἐνὸς ἐκάστου. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εὐκολώτατον ἐξ ὄλων τῶν πραγμάτων εἶναι τὸ νὰ ἐξαπατήσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του. Διότι, ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμεῖ καθεὶς, αὐτὸ καὶ πιστεύει, τὰ πράγματα ὅμως πολλάκις δὲν εἶναι ἔτσι ἐκ φύσεως. Κοιτάξατε λοιπὸν αὐτά, ὡ Ἀθηναῖοι, ὅπως ἐπιτρέπουν καὶ τὰ πράγματα καὶ τότε θὰ δυνηθῆτε νὰ ἐπιστρατεύετε καὶ μισθὸν θὰ ἔχετε⁴. Διότι βεβαίως δὲν εἶναι ἴδιον σωφρονῶν καὶ εὐγενῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ νὰ παραλείπουν κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸν πόλεμον ἕνεκα ἐλλείψεως χρημάτων, νὰ ἀνέχονται εὐκόλως τὰς τοιαύτας προσβολάς. Οὔτε ἐναντίον τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Μεγαρέων νὰ ἐπέρχονται, ἀφοῦ ἤρπασαν ἐν σπουδῇ τὰ ὄπλα⁵, τὸν Φίλιππον δὲ νὰ τὸν ἀφήνουν νὰ ὑποτάσῃ ἑλληνικάς πόλεις καὶ νὰ πωλῆ τοὺς κατοίκους των ὡς δούλους⁶, ἀπὸ ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευομένων.

6. Ὁ Δημοσθένης προέβλεπε κατὰ τρόπον προφητικόν ὅτι τὴν τύχην τῆς Ποτιδαίας θὰ ὑφίσταντο καὶ αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καταλαμβανόμεναι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.

- 21 Καί ταῦτ' οὐχ ἴν' ἀπέχθωμαί τισιν ὕμῶν τὴν ἄλλως προήρημαι λέγειν· οὐ γάρ οὕτως ἄφρων οὐδ' ἀτυχῆς εἰμ' ἐγώ, ὥστ' ἀπεχθάνεσθαι βούλεσθαι μηδὲν ὠφελεῖν νομίζων· ἀλλὰ δικαίου πολίτου κρίνω τὴν τῶν πραγμάτων σώτηριαν ἀντί τῆς ἐν τῷ λέγειν χάριτος αἰρεῖσθαι. Καί τοὺς ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν λέγοντας ἀκούω, ὥσπερ ἴσως καὶ ὑμεῖς, οὓς ἐπαινοῦσι μὲν οἱ παριόντες ἅπαντες, μιμοῦνται δ' οὐ πάνυ, τοῦτ' ἔθει καὶ τῷ τρόπῳ τῆς πολιτείας χρῆσθαι, τὸν Ἀριστείδην ἐκεῖνον,
- 22 τὸν Νικίαν, τὸν ὁμῶνυμον ἑμαυτῷ, τὸν Περικλέα. Ἐξ οὗ δ' οἱ διερωτῶντες ὑμᾶς οὗτοι πεφῆνασι ῥήτορες «Τί βούλεσθε; Τί γράψω; Τί ὑμῖν χαρίσωμαι;» Προπέπεται τῆς παραυτίκα χάριτος τὰ τῆς πόλεως πράγματα, καὶ τοιαυτὴ συμβαίνει, καὶ τὰ μὲν τούτων πάντα καλῶς ἔχει, τὰ δ' ὑμέτερ' αἰσχροῶς.
- 23 Κάιτοι σκέψασθ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἅ τις ἂν κεφάλαι' εἰπεῖν ἔχοι τῶν τ' ἐπὶ τῶν προγόνων ἔργων καὶ τῶν ἐφ' ὕμῶν. Ἔσται δὲ βραχύς καὶ γνώριμος ὑμῖν ὁ λόγος· οὐ γάρ ἄλλοτρίοις ὑμῖν χρωμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν
- 24 ἔξεσι γενέσθαι. Ἐκεῖνοι τοίνυν, οἳς οὐκ ἐχαρίζονθ' οἱ λέγοντες οὐδ' ἐφίλουσιν αὐτούς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ τετταράκοντ' ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἐκόντων, πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντ' εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνήγαγον, ὑπήκουε δ' ὁ ταύτην τὴν χώραν ἔχων αὐ-

1. Ἀντὶ τὰ ἐπιζητῆ ἢ εὐχαριστῆ διὰ τῶν λόγων του καὶ νὰ ἀποκτῆ οὕτω τὴν εὐνοίαν τῶν ἀκροατῶν του.

2. Ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης, τοῦ ὁποῖου τὰς ἐκστρατείας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀφηγήθη ὁ Θουκυδίδης.

3. Ποῖα σύγκρισις δύναται νὰ γίνῃ εἰς μεγάλας γραμμάς μεταξὺ τῶν πράξεων τῶν προγόνων μας καὶ τῶν ἰδικῶν σας (τὰς σκέψεις ταύτας ἀνέπτυξε καὶ εἰς τὸν λόγον του *Περὶ συντάξεως* ὁ Δημοσθένης).

4. Ὁ ῥήτωρ ὑπονοεῖ τὴν περίοδον μεταξὺ τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (476—431 π. Χ). Ὡς πρὸς τὰς χρονολογίας ἀκριβολογεῖ. Ὅταν ὁμως λέγῃ: *ἦρξαν ἐκόντων* δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής. Οἱ Ἕλληνες ἀνεγνώρισαν ἐκουσίως ἡγεμόνας τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ δὲν παρέμειναν ἐκουσίως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των. Ὁ Θουκυδίδης (Α', 96), ἐκ τοῦ ὁποῖου παρέλαβε τὴν φράσιν ὁ Δημο-

Καὶ αὐτὰ ἔχω ἀποφασίσει νὰ τὰ λέγω ὄχι βεβαίως διὰ νὰ γίνω μισητὸς εἰς μερικὸν ἀπὸ σᾶς ἔτσι ἀσκόπως. Διότι δὲν εἶμαι τόσον ἄφρων οὔτε τόσον ἀδικημένος ἀπὸ τὴν τύχην ἐγώ, ὥστε νὰ θέλω νὰ γίνωμαι μισητὸς, ἂν ἐνόμιζα ὅτι δὲν ὄφελῶ καθόλου. Θεωρῶ ὅμως καθήκον εὐσυνειδήτου πολίτου νὰ προτιμῶ τὴν σωτηρίαν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του ἀντὶ τῆς εὐνοίας τὴν ὅποιαν ἀποκτᾶ μὲ τὰ εὐχάριστα λόγια¹. Διότι ἀκούω, ὅπως ἴσως καὶ σεῖς, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ποὺ ἔζησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προγόνων μας, π.χ. ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ἀριστείδης, ὁ Νικίας, ὁ συνώνυμός μου (Δημοσθένης)², ὁ Περικλῆς, τοὺς ὁποίους ἐπαινοῦν μὲν ὅλοι ἐν γένει οἱ λαμβάνοντες τὸν λόγον, δὲν τοὺς μμιοῦνται ὅμως πάρα πολύ, αὐτὴν τὴν συνήθειαν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι εἶχαν. Ἀφότου ἐν τούτοις ἔχουν ἐμφανισθῆ οἱ ρήτορες οὗτοι, οἱ ὅποιοι γυρίζουν καὶ σᾶς ἐρωτοῦν: «Τί ἐπιθυμεῖτε; Τί νὰ προτιμῶ ἐγγράφως; Τί νὰ κάμω διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω;» ἔχουν ἠθροισθῆ, ὅπως εἰς μίαν πρόποσιν, τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἀντὶ τῆς σιγμῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ, τοιαῦτα δὲ συμβαίνουν καὶ τὰ μὲν συμφέροντα τούτων ὅλα πηγαίνουν καλὰ, τὰ ἰδικὰ σας δὲ αἰσχροῦς.

Ἐν τούτοις λάβετε ὑπ' ὄψιν σας, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κανεὶς ὡς τὰ σπουδαιότατα ἐκ τῶν ἔργων τῶν γενομένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν προγόνων μας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σας³. Θὰ εἶναι δὲ σύντομος καὶ εὐκόλως ἀντιληπτὸς ἀπὸ σᾶς ὁ λόγος οὗτος. Διότι ὅταν λαμβάνετε ὄχι ξένα ἀλλὰ ἰδικὰ σας παραδείγματα, ὦ Ἀθηναῖοι, δύνασθε νὰ καταστῆτε εὐδαίμονες. Ἐκεῖνοι λοιπὸν, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἔχαρίζοντο οἱ ρήτορες καὶ δὲν τοὺς ἀγαποῦσαν ὅπως σᾶς ἀγαποῦν οὗτοι τώρα, τσσαράκοντα πέντε μὲν ἔτη ἤσκησαν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων **μὲ τὴν συγκατάθεσιν των**⁴, περισσότερα δὲ ἀπὸ δέκα χιλιάδας τάλαντα συνελέντρωσαν ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν⁵. Ὑπήκουε δὲ εἰς αὐτοὺς ὁ ἐξουσιάζων τὴν χώραν αὐτὴν βασιλεὺς⁶, ὅπως ἀκρι-

σθένης, λέγει ἀκριβέστερον: «*Παραλαβόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐκόντων τῶν ξυμμάχων*». Μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ρήτορος ὑπάρχει σημαντικὴ διαφορά.

5. Τοῦτο εἶναι ἀκριβές. Βλ. Θουκυδ. Β', 13.

6. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος χώρα εἶναι ἡ Μακεδονία. Χωρὶς νὰ εἶναι ὑπήκοος τῶν Ἀθηνῶν ὁ βασιλεὺς Περδίκκας Β', ἐξηρτᾶτο μέχρι τινὸς σημείου ἐκ τῆς πανισχύρου πόλεως, τὴν ὅποιαν ὅμως κατεπολέμησε πολυτάκτως. Ὁ Ἀρριανὸς (*Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις Ζ'*, 9, 4) ὁμιλεῖ περὶ φόρων εἰσπραχθέντων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν Μακεδονίᾳ.

- τοῖς βασιλεῦς, ὥσπερ ἐστὶ προσήκον βάρβαρον Ἕλλησι, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ πεζῆ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόποι· αὐτοὶ στρατευόμενοι, μόνοι δ' ἀνθρώπων κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων
- 25 κατέλιπον. Ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τιοῦτοιοι· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν θεάσασθ' ὅποιοι, ἐν τε τοῖς κοινοῖς κὰν τοῖς ἰδίοις. Δημοσίᾳ μὲν τοῖνυν οἰκοδομήματα καὶ κάλλη τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε
- 26 μηδενὶ τῶν ἐπιγυνομένων ὑπερβολὴν λελεῖσθαι· ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν καὶ σφόδρ' ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἦθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου καὶ τὴν Μιλτιάδου καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἶ τις ἄρ' οἶδεν ὑμῶν ὅποια ποτ' ἐστίν, ὄρᾳ τῆς τοῦ γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὔσαν· οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν ἐπράττει· αυτοῖς τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὖξιν ἕκαστος ὦτεο δεῖν. Ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντ' εὐδαιμονίαν.
- 27 Τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα· ἐκείνοις, χρωμένοις οἷς εἶπον προστάταις νυνὶ δὲ πῶς ἡμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τῶν νῦν τὰ πράγματα ἔχει; Ἄρα γ' ὁμοίως ἢ παραπλησίως; Οἷς... τα μὲν ἄλλα σιωπῶ,

1. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο σχεδὸν ἀξίωμα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Βλ. Ἀριστοτέλους *Πολιτικά* Α, 5 καὶ Εὐριπίδου *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι*, στ. 1400, ὅπου ἡ ἡρωὶς λέγει εἰς τὴν μητέρα της: «Βαρβάρων δ' ἄρχεν εἰκόσ, ἀλλ' οὐ βαρβάρους, μητρε, Ἑλλήνων» τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι».

2. Καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

3. Τὴν ὅποιαν νὰ μὴ δύνανται νὰ φθάσουν οἱ φθονοῦντες αὐτούς.

4. Ὡς πρὸς μὲν τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα· ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

5. Σχετικῶς μὲ τὴν ὅλην πόλιν· θελήσει τοῦ λαοῦ (Croiset).

6. Ἀλλαχοῦ ὁ Δημοσθένης μνημονεύει ἰδιαιτέρως τὰ Προσῦλαια, τὸν Παρθενῶνα, τὰ νεώρια, τὸν Πειραιᾶ κ.λ.π. Περὶ Πλουτάρχου *Περικλῆς*, κ. 12 κ. ἔ.

7. Εἰς τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἡ ὅποια ἐξαγακτήριζε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν.

βῶς εἶναι πρέπειον νά ὑπακούη ἕνας βάρβαρος εἰς Ἑλληνας¹ Καί πολλά λαμπρά τρόπαια καί περσομαχοῦντες καί ναυμαχοῦντες² ἔστησαν, στρατευόμενοι οἱ ἴδιοι, μόνοι δὲ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀφήκαν διὰ τὰ κατορθώματά των δόξαν ἀνωτέραν παντός φθόνου³. Ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ μὲν πράγματα⁴ τοιοῦτοι ἦσαν. Εἰς τὰ πράγματα ὅμως τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν πόλιν ἰδιαίτερος παρατηρήσατε ποῖοι ἦσαν καὶ εἰς τὸν δημόσιον καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον των. Δημοσίᾳ⁵ μὲν λοιπὸν μᾶς κατεσκεύασαν τέτοια καὶ τόσα οἰκοδομήματα⁶ καὶ καλλιτεχνήματα ναῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων μέσα εἰς αὐτοὺς ἀφιερωμάτων, ὥστε εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους νά μὴ ἔχη ὑπολειφθῆ δυνατότης νά τοὺς ὑπερτερήσῃ. Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν τῶν βίον ἀφ' ἑτέρου ἦσαν τόσον λιτοὶ καὶ τόσον πολὺ ἔμεναν σταθεροὶ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς πολιτείας⁷, ὥστε, ἂν ἴσως γνωρίζῃ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ποία ἀράγε εἶναι ἡ οἰκία τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἐν γένει τῶν τότε ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, βλέπει ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ὠραιότερα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γείτονος⁸. Διότι δὲν ἀνμειγνύοντο εἰς τὰ πράγματα τῆς πόλεως πρὸς πλουτισμόν⁹, ἀλλ' ἕκαστος ἀπ' αὐτοῦς ἐνόμιζεν ὅτι ὄφειλε νά αὐξάνῃ τὸν κοινὸν πλοῦτον¹⁰. Τοιοῦτοτρόπως διοικοῦντες τὰ μὲν ἑλληνικὰ πράγματα πιστῶς, τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς καὶ τὰς μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων σχέσεις με ἰσότητα, εὐλόγως ἀπέκτησαν μεγάλην εὐδαιμονίαν.

Καὶ τότε μὲν εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀρχηγούς τῶν πολιτικῶν κομμάτων αὐτοὺς ποὺ εἶπα Πῶς δὲ ἔχουν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ πράγματά μας διοικούμενα¹¹ ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς τούτους πολιτικοὺς ἀνδρας¹² τοὺς σημερινούς; Ἄραγε εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδίαν ἢ παραπλησίαν κατάστασιν; (Κάθε ἄλλο βεβαίως)¹³. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἀποσιωπῶ, ἂν καὶ θὰ εἶχα νά εἶ-

8. Εἶναι ἀληθές ὅτι πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ πλείστοι τῶν Ἀθηναίων εἶχον ὠραίας ἐπαυλεις εἰς τὴν ὑπαιθρον τῆς Ἀτικῆς, τὰς ὁποίας ὁ Περιλλῆς, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Β', 16), ἐχαρακτήριζεν ὡς *ἐγκαλλώπισμα πλούτου*.

9. Ὅχι διὰ νά πλουτίζουσιν οἱ ἴδιοι.

10. Νά προάγῃ τὰ κοινά (τὴν ὅλην πολιτείαν).

11. Ποία δὲ εἶναι σήμερον ἢ κατάστασις τῆς πατριδος μας διοικουμένης.....

12. Εἰρωνικὸς ὑπαινιγμὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Δημοσθένους Εὐβουλον καὶ φίλους του.

13. Ἐνταῦθα ὁ ρήτωρ μὲ τὸ *οἷς*...ἀρχίζει μίαν φράσιν, ὡς ἐὰν ἤθελε νά προσθέσῃ: *ὥδε τὰ πράγματ' ἔχει*. Τὴν διακόπτει ὅμως καὶ ἀρχίζει ἄλλην.

- πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὄρατ' ἐρημίας ἐπειλημμένοι, καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀσχόλων ὄντων, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτείων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι, ἐξὸν δ' ἡμῖν καὶ τὰ ἡμέτερ' αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν, ἀπεστερήμεθα
- 28 μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντ' ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον, οὐς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμαχοὺς ἐκτησάμεθα, εἰρήνης εὐσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι, ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἡσκήκαμεν. Ἡ φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεν ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶν Φίλιππος.
- 29 Ἄλλ', ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φάυλως, τὰ γ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει. Καὶ τί ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι; Τὰς ἐπάλλξεις ἅς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἅς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λήρους; Ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς ταῦτα πολιτευομένους, ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλοῦσι τοὺς γεγόνασιν, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι, ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσοῦτῳ τὰ τοῦτων ἠϋξῆται.
- 30 Τί δὴ τὸ πάντων αἴτιον τούτων, καὶ τί δὴ ποθ' ἅπαντ' εἶχε καλῶς τότε καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; Ὅτι, τὸ μὲν πρῶτον καὶ στρατεύεσθαι τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος δεσπότης τῶν πολιτευομένων ἦν καὶ κύριος αὐτὸς ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγαπητὸν ἦν παρὰ τοῦ δήμου τῶν ἄλλων ἐκάστω καὶ τιμῆς καὶ ἀρχῆς καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. Νῦν δὲ τοῦναντίον κύριοι μὲν οἱ πολιτευόμενοι τῶν ἀγαθῶν, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα

-
1. Ἀπὸ τῶν μεγάλων νικῶν τοῦ Ἑπαμεινώνδα.
 2. Μὲ τὸν Ἱερὸν πόλεμον.
 3. Καὶ περὶ τῶν δικαίων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἀποφασίζωμεν ὡς κριταί.
 4. Κατὰ τὸν ἀποκληθέντα Βοιωτικὸν πόλεμον μεταξύ Θηβῶν καὶ Σπάρτης ὁ Χαβρίας καὶ ὁ Τιμόθεος εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι συνεμάχουν ἄλλοτε με τοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε μὲ τοὺς δέ.
 5. Διεξάγοντες τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου με χαλαρότητα, συνετελέσαμεν ὥστε νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ νὰ δημιουργηθῇ ἐχθρὸς μας τόσοσιν μέγας.

πω πολλά, τόσα δὲ μόνον λέγω. Ὅλοι σας βλέπετε πόσῃν ἔλλειπν ἀντιπάλων ἔχομεν ἐξασφαλίσαι, ἀφοῦ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἔχουν καταστραφῆ¹, οἱ Θηβαῖοι δὲ εἶναι ἀψησχολημένοι², καὶ ἀπὸ τούτων ἄλλους κανεῖς δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀντιταχθῆ ἑναντίον μας περὶ τῶν πρωτείων. Ἐνῶ ἐπομένως μᾶς ἦτο δυνατὸν καὶ τὰς κτήσεις μας νὰ κατέχωμεν ἀσφαλῶς καὶ τῶν ἄλλων τὰ δίκαια νὰ κρίνωμεν καὶ νὰ κανονίζωμεν³, ἔχομεν μὲν ἀποστερηθῆ χώρας ἰδικῆς μας, ἐξωθεύσαμεν δὲ περισσότερα ἀπὸ χίλια πεντακόσια τάλαντα ἐντελῶς εἰς μάτην, καὶ τούτων συμμάχους ποῦ ἀπεκτιήσαμεν κατὰ τὸν πόλεμον⁴, ἐν καιρῷ εἰρήνης ἔγιναν οὗτοι αἰτία νὰ τοὺς χάσωμεν, ἔχομεν δὲ ἀσκήσει τόσον μέγαν ἐχθρὸν διὰ νὰ στραφῆ κατόπιν ἑναντίον μας⁵. Ἡ⁶ ἄς ἀνέλθῃ κανεῖς εἰς τὸ βῆμα καὶ ἄς μοῦ εἴπῃ ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ παρὰ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἔχει γίνεῖ ἰσχυρὸς ὁ Φίλιππος. « Ἀλλά, φίλε μου, (ἤμπορεῖ νὰ μοῦ εἴπῃ τις), ἔάν αὐτὰ εὐρίσκωνται εἰς καλὴν κατάστασιν, τὰ πράγματα ὅμως ἰδιαίτερος τῆς πόλεως τῶρα εὐρίσκονται εἰς καλυτέραν κατάστασιν». Καὶ τί θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ κανεῖς; Τοὺς προμαχώνας τοῦ τείχους ποῦ ἀσβεστῶνομεν⁷, καὶ τὰς ὁδοὺς ποῦ ἐπιδιορθῶνομεν καὶ τὰς βρύσεις καὶ τὰς τοιαύτας φλυαρίας⁸; Στρέψατε τῶρα τὸ βλέμμα σας πρὸς τοὺς πολιτικούς ἀνδρας τοὺς καταγινομένους εἰς αὐτὰ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν ἀπὸ πτωχοὶ ἔχουν γίνεῖ πλούσιοι⁹, ἄλλοι δὲ ἀπὸ ἄσημοι ἐπίσημοι¹⁰ καὶ ἄλλοι τὰ ἰδιαίτερα σπίτια τῶν τὰ ἔχουν κατασκευάσει μεγαλοπρεπέστερα ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα. Γενικῶς δὲ ὅσον τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἔχουν ὑποστῆ μείωσιν, τόσον ἡ κατάστασις τούτων ἔχει ἐξυψωθῆ.

Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ αἴτιον ὄλων τούτων καὶ διατὶ ἀράγε τότε ὅλα ἐν γένει εὐρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ τῶρα εἶναι εἰς κακὴν; Διότι τότε μὲν, ἐπειδὴ ἐτόλμα καὶ νὰ στρατεύεται ὁ ἴδιος ὁ λαός, ἦτο καὶ ὁ ἴδιος κυρίαρχος τῶν πολιτευομένων καὶ ἐξουσιαστής ὄλων ἐν γένει τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀρκετὸν ἦτο εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἄλλους¹¹ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα καὶ πᾶν ἀγαθόν. Τῶρα, ἀπεναντίας, κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν εἶναι οἱ πολιτευόμενοι καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἐνεργοῦνται

6. Ἡ, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν ἔγῃ οὕτω, ἄς λάβῃ τις τὸν λόγον.

7. Μυκτηρίζει ταῦτα διότι τὰ ἔκαμεν ὁ Εὐβουλος.

8. Αὐτὰ τὰ μικροπράγματα, τὰ μηδαμινά (Weil - Croiset).

9. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν «αἰνίττεται τοὺς περὶ Δημάδην, Εὐβουλον, Φρύωνα, Φιλοκράτην, καὶ εἴ τινας ἕτεροι».

10. Ὑπονοεῖ ἴσως τὸν Δημάδην, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς ναύτου.

11. Καὶ ἔρρεπε νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἕκαστος ἐκ τῶν ἄλλων (πᾶς στρατηγός, ρήτωρ ἢ δημόσιος ἀνὴρ), κατὰ τὸν Weil.

- πράττεται, ὑμεῖς δ' ὁ δῆμος, ἐκνευρισμένοι καὶ περιηρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρετοῦ καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν ἢ βοηθρόμια πέμψωσιν οὗτοι, καὶ τὸ πάντων ἀνδρειότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε. Οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς ἐπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα καὶ τιθασεύουσι χειροῆθεις αὐτοῖς
- 32 ποιούντες. "Ἔστι δ' οὐδέποτ', οἴμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ὅποι' ἄττα γὰρ ἂν τάπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημ' ἔχειν. Ταῦτα μὰ τὴν Δήμητρ' οὐκ ἂν θαυμάσαιμ' εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη τῶν πεποιηκότων αὐτὰ γενέσθαι· οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἐστίν· ἀλλ' ἔγωγ' ὅτι καὶ νῦν γέγονε θαυμάζω.
- 33 Ἐὰν οὖν ἀλλὰ νῦν γ' ἔτι ἀπαλλαγέντες τούτων τῶν ἔθων, ἐθελήσῃτε στρατεῦσθαι τε καὶ πράττειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν, καὶ ταῖς περιουσίαις ταῖς οἴκοι ταύταις ἀφορμαῖς ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν ἀγαθῶν χρῆσησθε, ἴσως ἂν, ἴσως, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μεγακτήσαισθ' ἀγαθὸν καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. Καὶ γὰρ ἐκεῖν' οὐτ' ἰσχυρὸν ἐντίθησιν οὐτ' ἀποθνήσκειν ἔα· καὶ ταῦτ' ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὕτε τοσαυτ' ἐστὶν ὥστ' ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὐτ' ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἔσθ', ἀλλ' ἐστὶ ταῦτα τὴν ἐκάστου ῥαθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.
- 34 Οὐκοῦν σὺ μισθοφορὰν λέγεις; Φησὶ τις. Καὶ παραχρήμιά γε τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἀπάντων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἵνα τῶν κοινῶν ἕκαστος τὸ μέρος λαμβάνων, ὅτου δέοιτ' ἢ πόλις, τοῦθ' ὑπάρχοι. "Ἐξέστιν ἀγειν ἡσυ-

1. Καὶ ἐδῶ τὸ θάρρος σας τὰ ὑπερβαίνει ὅλα! (σαρκασμός).
 2. Ἀφοῦ σᾶς ἐνέκλεισαν (ὡς ζῶα) ἐντὸς τοῦ χώρου εἰς τὸν ὁποῖον περιορίζεται ἡ πόλις (ὡς εἰς κλωβὸν ἢ στάβλον).
 3. Ὁ Σχολιαστὴς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὅτι ἡ φρασιολογία αὕτη ἐλήφθη ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων.
 4. Οὕτε ἐπιτρέπετε νὰ λέγῃ καιεῖς ἐλευθέρως τὴν γνώμην του.
 5. Προτείνειτε τὰ θεωρικὰ χρήματα νὰ δίδωνται ὡς στρατιωτικὸς μισθός;

καὶ ἐκτελοῦνται ὅλα ἐν γένει, σεῖς δέ, ὁ λαός, ἀποχανωμένοι καὶ ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ χρήματα καὶ ἀπὸ συμμαχούς, ἔχετε κατανήσει εἰς θεοὶν ὑπηρετοῦ καὶ προσθέτου πράγματος, ἀρκούμενοι ἔαν σὰς μοιράζων ἀπὸ τὰ θεωρικὰ χρήματα, ἢ ἔαν διοργανώσων οὗτοι πομπὴν τῶν Βοηδρομιῶν καὶ—ἐκεῖνο πού εἶναι τὸ ἀνδρικώτατον ἐξ ὅλων¹—τοὺς χρεωστεῖτε καὶ εὐγνωμοσύνην, διότι σὰς προσφέρων ὅ,τι σὰς ἀνήκει. Αὐτοὶ δέ, ἀφοῦ σὰς ἐκλείσαν μέσα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως², σὰς ὀδηγοῦν εἰς αὐτὰ τὰ θεάματα καὶ ἔτσι σὰς ἡμερώνων καὶ σὰς καθιστοῦν πειθηνίους εἰς τούτους σὰν ἡμερωμένα θηρία³. Ποτὲ μάλιστα δὲν εἶναι δυνατόν, νομίζω, νὰ σχηματίσων τινὲς μέγα φρόνημα καὶ γενναῖον, ἔαν καταγίνωνται εἰς πράγματα μικρὰ καὶ εὐτελεῖ. Διότι ὅποιαι δὴποτε εἶναι αἱ ἐνασχολήσεις τῶν ἀνθρώπων, τοιοῦτον εἶναι φυσικὸν νὰ ἔχων καὶ τὸ φρόνημα. Μὰ τὴν Δήμητρα ὅμως δὲν θὰ παρεξενεύομαι ἄν, εἰς ἐμὲ πού τὰ εἶπ' αὐτά, ἤθελε γίνεαι βλάβη μεγαλυτέρα παρὰ εἰς ἐκεῖνους πού συνετέλεσαν νὰ γίνωνται αὐτά. Διότι οὐδὲ ἐλευθεροστομία περὶ ὅλων ὑπάρχει πάντοτε μεταξύ σας⁴, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐγὼ τοῦλάχιστον θαυμάζω ὅτι καὶ τώρα ἔχει ἐπιτραπῆ εἰς ἐμέ.

Ἐὰν λοιπόν, ἔστω καὶ τώρα ἀκόμη, ἀφοῦ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὰς τὰς συνθηκῶν, θελήσετε νὰ στρατεύεσθε οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἐνεργῆτε ὅπως ἀξίζει εἰς σὰς, καὶ ἔαν χρησιμοποιεῖτε αὐτὰ τὰ περισσεύματα, πού ἔχετε ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐφόδια πρὸς ἀποκτησὴν τῶν ἔξω τῆς πόλεως ἀγαθῶν, τότε ἴσως, ὦ Ἀθηναῖοι, θὰ ἀποκοῦσατε κάποιον τέλειον καὶ μέγα ἀγαθὸν καὶ ἠθέλατε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ τοιαῦτα ὠφελήματα, πού ὁμοιάζων μὲ ἐλαφρὰς τροφὰς, αἱ ὅποιαι δίδονται εἰς τοὺς ἀρρώστους ἀπὸ τοὺς ἰατρούς. Διότι καὶ ἐκεῖναι οὔτε δύναμιν ἐμβάλλων εἰς τοὺς ἀρρώστους οὔτε νὰ ἀποθάνων τοὺς ἀφήνων. Καὶ αὐτὰ πού καρποῦσθε τώρα σεῖς οὔτε τόσα εἶναι, ὥστε νὰ σὰς παρέχων κάποιαν ὠφέλειαν διαρκῆ, οὔτε νὰ τὰ ἀπαρνηθῆτε καὶ νὰ κάμνετε ἄλλο τι σὰς ἀφήνων, ἀλλ' αὐτὰ αὐξάνων περισσότερον τὴν ραθυμίαν τοῦ καθενὸς ἀπὸ σὰς.

«Λοιπὸν—θὰ εἶπ' ἡμεῖς—σὺ προτείνεις πληρωμὴν στρατιωτικῶν μισθοῦ⁵;» Βεβαίως, καὶ μάλιστα προτείνω νὰ διακατονομισθοῦν ἀμέσως ὅλα ἐν γένει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ταυτοχρόνως, ὥστε ἕκαστος ἀπὸ σὰς λαμβάνων τὸ ἀνήκον εἰς αὐτὸν μέρος ἀπὸ τὰ δημόσια χρήματα νὰ εἶναι ἔτοιμος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν πού θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἢ πόλις⁶. Εἶναι δυνατόν νὰ ζῶμεν

6. Νὰ χρησιμοποιεῖται εἰς ὅ,τι θὰ ἐχρεώετο κατὰ τὰς περιστάσεις ἡ πόλις.

- χίαν; Οἴκοι μένων εἶ βελτίων, τοῦ δι' ἔνδειαν ἀνάγκη τι ποιεῖν αἰσχροῦν ἀπηλλαγμένος. Συμβαίνει τι τοιοῦτον οἶον καὶ τὰ νῦν; Στρατιώτης αὐτὸς ὑπάρχων ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων λημμάτων, ὡσπερ ἐστὶ δίκαιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. "Ἔστι τις ἔξω τῆς ἡλικίας ἡμῶν; "Ὅσ' οὗτος λαμβανέτω, πάντ' ἐφορῶν καὶ διοικῶν ἅ χρῆ πράττεσθαι. 35 "Ὀλως δ' οὐτ' ἀφελῶν οὔτε προσθεῖς, πλὴν μικρῶν, τὴν ἀταξίαν ἀνελῶν εἰς τάξιν ἤγαγον τὴν πόλιν, τὴν αὐτὴν τοῦ λαβεῖν, τοῦ στρατεύεσθαι, τοῦ δικάζειν, τοῦ ποιεῖν τοῦθ' ὅ τι καθ' ἡλικίαν ἕκαστος ἔχει καὶ οὗτου καιρὸς εἶη τάξιν ποιήσας. Οὐκ ἔστιν οἷου μηδὲν ἐγὼ ποιούσι τὰ τῶν ποιούντων εἶπον ὡς δεῖ νέμειν, οὐδ' αὐτούς μὲν ἀργεῖν καὶ σχολάζειν καὶ ἀπορεῖν, ὅτι δ' οἱ τοῦ δεῖνος νικῶσι ξένοι, ταῦτα πυνθάνεσθαι: 36 ταῦτα γὰρ νυνὶ γίνεται. Καὶ οὐχὶ μέμφομαι τὸν ποιούντά τι τῶν δεόντων ὑπὲρ ὕμων, ἀλλὰ καὶ ὕμεις ὑπὲρ ὕμων αὐτῶν ἀξιῶ πράττειν ταῦτ' ἐφ' οἷς ἐτέρους τιμᾶτε, καὶ μὴ παραχωρεῖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς τάξεως ἦν ὑμῖν οἱ πρόγονοι τῆς ἀρετῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν κινδύνων κτησάμενοι κατέλιπον.
- Σχεδὸν εἰρηχ' ἅ νομίζω συμφέρειν ὑμεῖς δ' ἔλοιση' ὅ τι καὶ τῇ πόλει καὶ ἅπασι συνοίσειν ὑμῖν μέλλει.

-
1. Ἐάν ἐπιτρεποῦν αἱ περιστάσεις νὰ διάγωμεν ἐν εἰρήνῃ.
 2. Ἐάν συμβαίνει πόλεμὸς τις, ὅπως καὶ τώρα.
 3. Χωρὶς νὰ παρέχῃ ὠρισμένην ἐκ τῶν προτέρων ὑπηρεσίαν.
 4. Κατὰ τὸν Weil, ὁ Δημοσθένης λέγει ὅτι ἡ Πολιτεία σχεδὸν δὲν θὰ ἐξοδεύσῃ οὔτε περισσότερα οὔτε ὀλιγώτερα ἀπὸ τὸ παρελθόν· θὰ πληρώσῃ ὅμως εἰς τὸ ἔξης μόνον παρεχομένης ὑπηρεσίας καὶ οὐκ πρὸς ἀπλήν ψυχαγωγίαν καὶ ἀργίαν.
 5. Διὰ τῶν προηγουμένων προτάσεών μου.
 6. Καὶ ὅ,τι θὰ ἀπῆται ἢ ἐκάστοτε παρουσιαζομένη περίστασις.
 7. Κατὰ τὸν Σχολιαστήν: «Τὸ λαμβάνειν τοὺς δύο ὀβολοὺς (τῶν θεωρικῶν χρημάτων) ἐξὸν πλουτεῖν ἀπὸ τοῦ πολέμου».
 8. Ἐναφέρεται πιθανῶς εἰς ἐπιτυχίαν τινὰ τοῦ στρατηγοῦ Χαριδίου. Βλέπε σχετικῶς καὶ Εἰσαγωγὴν τοῦ τόμου τούτου.
 9. Καὶ δὲν λέγω ταῦτα διότι θέλω νὰ κατηγορήσω...
 10. Καὶ νὰ μὴ ἀποσύρεσθε καὶ ἀφήνετε...
 11. Εἴθε νὰ λάβετε τὴν ὀφελιμωτέραν ἀπόφασιν.

ειρηνικῶς¹; Τότε, μένων κανεὶς εἰς τὸ σπίτι του, ἄς διάγη ἀξιοπρεπέστερα, ἀπηλλαγμένος ὦν τοῦ νὰ κάμνη κάτι ἀναξιοπραπὲς ἔξ ἀνάγκης, ἀπὸ ἔνδειαν. Συμβαίνει κάτι τοιοῦτον ὅπως καὶ τώρα²; Τότε ἄς ὑπηρετήσῃ στρατιώτης ὁ ἴδιος, μισθοδοτούμενος ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια εἰσοδήματα, ὅπως εἶναι δίκαιον νὰ γίνεταί χάριν τῆς πατρίδος. Ἐχει ὑπερβῆ κανεὶς ἀπὸ μᾶς τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν; Ὅσα λαμβάνει οὗτος σήμερον ἀτάκτως χωρὶς νὰ ὠφελῆ³, ἄς τὰ λαμβάνῃ μὲ κανονικὴν ὑπηρεσίαν, ἐπιβλέπων καὶ διοικῶν ὅ,τι χρειάζεται νὰ ἐκτελεῖται. Ἐν γένει δὲ χωρὶς οὔτε νὰ ἀφ'ιρέσω οὔτε νὰ προσθήσω τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ ἀσήμαντα πράγματα⁴, ἀφοῦ ἀφῆρσα ἐκ τοῦ μέσου τὴν ἀταξίαν εἰσήγαγον εἰς τὴν πολιτείαν τάξιν⁵ μὲ τὸ νὰ θέσω τὸν ἴδιον κινουισμόν διὰ τὸ λαβεῖν, τὸ στρατεῦσθαι, τὸ δικάζειν, διὰ τὸ νὰ κάμνη γενικῶς κανεὶς ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ πράττῃ ἕκαστος κατὰ τὴν ἡλικίαν του καὶ ὅ,τι θὰ ἦτο καιρὸς νὰ πράττῃ⁶. Εἰς κανὲν μέρος τοῦ λόγου μου δὲν εἶπα ἐγὼ ὅτι πρέπει τὰ χρήματα ποὺ ἀνήκουν εἰς ἐκείνους ποὺ κάμνουν τὸ καθήκον των νὰ τὰ μοιράζωμεν εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν κάμνουν τίποτε. Οὔτε ὅτι πρέπει σεῖς μὲν νὰ ἀδρανήτε καὶ νὰ ἀναπαύεσθε καὶ νὰ περνᾶτε πτωχικὰ⁷, νὰ πληροφορηῆσθε δὲ μόνον ὅτι οἱ μισθοφόροι τοῦ τάδε (στρατηγοῦ) νικοῦν⁸· διότι αὐτὰ γίνονται τώρα. Καὶ δὲν θέλω νὰ κατηγορήσω⁹ ὅποιον κάμνει πρὸς χάριν σας κάτι ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ἔχω ὁμως τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμνετε καὶ σεῖς ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ σας αὐτά, διὰ τὰ ὅποια τιμᾶτε ἄλλους καὶ νὰ μὴ παραχωρῆτε¹⁰ εἰς ἄλλους, ὧς Ἄθηναῖοι, τὴν τιμητικὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν μὲ πολλοὺς καὶ ἐνδόξους ἀγῶνας οἱ πρόγονοί σας καὶ τὴν ἐκληροδότησαν εἰς σᾶς

Εἶπα περὶ τοῦ ὅ,τι ἐνόμιζα συμφέρον, σεῖς δὲ εἶθε νὰ ἐκλέξετε ὅ,τι μέλλει νὰ ἀποβῆ ὠφέλιμον¹¹ καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς ἄλλους σας γενικῶς.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Δημοσθένης, ἡ Ὀλυνθος καὶ ὁ Φίλιππος. Σελ. 3—21

Α' Ὀλυνθιακός. Ἀνάλυσις τοῦ λόγου » 9—11

Β' Ὀλυνθιακός. Ἀνάλυσις τοῦ λόγου » 13—16

Γ' Ὀλυνθιακός. Ἀνάλυσις τοῦ λόγου » 17—21

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α'.

Κείμενον, μετάφρασις, κριτικαὶ καὶ
ἱστορικαὶ σημειώσεις. » 23—41

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β'.

Κείμενον, μετάφρασις, κριτικαὶ καὶ
ἱστορικαὶ σημειώσεις. » 42—61

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ'.

Κείμενον, μετάφρασις, κριτικαὶ καὶ
ἱστορικαὶ σημειώσεις. » 62—85

